BOKEN
OM NORGE

LIVSBILLEDER
SAMLET FOR NORSK-AMERIKANSKE SKOLER OG HJEM
TIL ET BILLEDE AV

NORGE FØR OG NU, UTE OG HJEMME,
DETS HISTORIE OG KULTUR

VED
NORDAHL ROLFSEN
UNDER MEDVIRKNING AV W. AGER OG GISLE BOTHNE M. FL.

KRISTIANIA
FORLAGT AV JACOB DYBWAD
1915

NORGE
I AMERIKA

LIVSBILLEDER
FRA NORDMÆNDENES LIV OG HISTORIE
I DE FORENEDE STATER

SAMLET OG UTGIT AV
NORDAHL ROLFSEN

BOKEN OM NORGE
FEMTE DEL
UNDER MEDVIRKNING AV W. AGER, GISLE BOTHNE,
N. B. THVEDT M. FL.

KRISTIANIA
FORLAGT AV JACOB DYBWAD
1915

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna volym från 1915 utgör femte delen av *Boken om Norge*, ett verk avsett för Norge-ättlingar i Amerika, baserat på författaren Nordahl Rolfsens *Læsebok for folkskolen*. Det ska inte förväxlas med **Martin Ulvestad**, *Norge i Amerika* (1901).

Boken har scannats av Nasjonalbiblioteket och kopierades i januari 2012 till Prosjekt Runeberg.

FORORD TIL BOKEN OM NORGE. Grundlaget for dette verk er den bok om Norge som under navnet Novdahl Rolfsens Læsebok for folkeskolen nu er trykt i et antal av henimot 2 millioner eksemplarer. Den oprindelige tanke har været at utgi en norsk*amerU kansk utgave av Læseboken, og denne tanke har fundet støtte hos fremtrædende nordmænd i Amerika — jeg nævner d'hrr. Gisle Bothne, W. Åger, D. G. Ristad, P. J. Eikeland. Under utarbeidelsen har det imidlertid vist sig at naar en saadan utgave» skal ta hensyn til norsk*ameri# kanske forhold, blir kompositionen en anden, og md* holdet paa flere punkter avvikende. Boken former sig naturlig til en folkebok, som hos de unge styrker kjær* ligheten til og hos de ældre bevarer mindet om det gamle land; som med andre ord ikke bare vender sig til de norskamerikanske skoler, men ogsaa til de norsk* amerikanske hjem. Nordahl Rolfsens norske læsebok har først og fremst barneskolen for øie; nærværende Bok om Norge kan bare for den ene eller høist de to deles vedkommende ta sigte paa barneaarene, paa menighetsskolen og paa de høiere klasser i der hvor norsk maatte være indført som valgfrit fag. Like fra anden del maa den som undervisningsmiddel søke sin læsekreds først og fremst i høiskolene, der* næst i colleges, og endelig ved de universiteter hvor der foredrages norsk. Derfor er verket ikke koncentrisk, som det maa være i barneskolen, hvor det samme emne

stadig behandles paany i koncentriske cirkler — med voksende periferi, overensstemmende med de stigende alderstrin. Nærværende Bok om Norge tar sigte paa en modnere alder, og behandler emnet i uttømmende og avsluttet fremstilling. Alle dele har det samme ut* gangspunkt, Norge før og nu, ute og hjemme, men hver enkelt del er dog et sammenhængende hele, en bok for sig. Derved blir ogsaa det hele verk en folkebok, som ved sin enkle form henvender sig til hvert norskamerikansk hjem, og i skiftende farver søker at gi baade det gamle land og det nye som nord* mænd bygger. Hvorledes dette søkes naadd, vil fremgaa av nedenstaaende oversigt over verkets foreløbige plan, en'plan, som dog under utarbeidelsen kan bli ændret i sine enkeltheter, baade hvad indskrænkning og ut* videlse angaar. BOKEN OM NORGE vil komme til at omfatte: I. Norsk barneliv. 11. Norsk natur og folkeliv. 9 111. Norske digte. I utvalg fra Petter Dass til vore dage. IV. Norge gjennem tiderne. Livsbilleder fra den for* historiske tid, fra saga og senere historie, fra kirke, kunst, videnskap og arbeidsliv. V. Norge i Amerika. Billeder fra pionerenes tid, fra nybygge, kirke og kultur i det nye land. Kristiania den 14de august 1913. Nordahl Rolfsen.

FORORD TIL NORGE GJENNEM TIDERNE. I Norge gjennem tiderne har jeg samlet og supplert, i noksaa høi grad supplert, alt det som min norske læsebok for folkeskolen indeholder av historisk stof: almindelig fædrelandshistorie, kirkehistorie, kunsthistorie. Det ligger i sakens natur at seiv om suppleringen er

stadig behandles paany i koncentriske cirkler — med voksende periferi, overensstemmende med de stigende alderstrin. Nærværende Bok om Norge tar sigte paa en modnere alder, og behandler emnet i uttømmende og avsluttet fremstilling. Alle dele har det samme ut* gangspunkt, Norge før og nu, ute og hjemme, men hver enkelt del er dog et sammenhængende hele, en bok for sig. Derved blir ogsaa det hele verk en folkebok, som ved sin enkle form henvender sig til hvert norskamerikansk hjem, og i skiftende farver søker at gi baade det gamle land og det nye som nord* mænd bygger. Hvorledes dette søkes naadd, vil fremgaa av nedenstaaende oversigt over verkets foreløbige plan, en'plan, som dog under utarbeidelsen kan bli ændret i sine enkeltheter, baade hvad indskrænkning og ut* videlse angaar. BOKEN OM NORGE vil komme til at omfatte: I. Norsk barneliv. 11. Norsk natur og folkeliv. 9 111. Norske digte. I utvalg fra Petter Dass til vore dage. IV. Norge gjennem tiderne. Livsbilleder fra den for* historiske tid, fra saga og senere historie, fra kirke, kunst, videnskap og arbeidsliv. V. Norge i Amerika. Billeder fra pionerenes tid, fra nybygge, kirke og kultur i det nye land. Kristiania den 14de august 1913. Nordahl Rolfsen.

FORORD TIL NORGE GJENNEM TIDERNE. I Norge gjennem tiderne har jeg samlet og supplert, i noksaa høi grad supplert, alt det som min norske læsebok for folkeskolen indeholder av historisk stof: almindelig fædrelandshistorie, kirkehistorie, kunsthistorie. Det ligger i sakens natur at seiv om suppleringen er

noksaa rikholdig, kan her aldrig bli tale om — inden* for den snevre plads jeg har til min raadighet — at gi en übrutt række fovtællingev av fædrelandets historie. Der kan ikke bli tale om indb 1i k i denne historie, bare om glimt og gløtt; et glimt av den forhistoriske tid, et glimt av sagatidens lidenskap, av vikingefærdens storhet, av byliv og klosterliv i middelalderen, av under* kuelse og bedrift i en senere tid. Ikke mange livsbil* leder inden den enkelte epoke kan her rulles op; men det har været mig magtpaaliggende at disse livsbilleder kan faa den fylde og magt at de ikke glemmes. Og en sammenhæng vil der nok være, som der er en sammen* hæng mellem nunatakkene over Grønlands indlandsis. Efter den store vikingtid, hvor norsk kraft spredte sig over alverden, og en senere sagatids monumentale littera* tur, gjennemglødet av stor lidenskap, kommer en istid, en «indlandsis» hvor bønder og fogder slaas. Men ut av denne isen bryter som i et lyn Tordenskjold og lyser over hav. En sammenhæng er der: eventyraanden og den sterke vilje gir sig utslag, snart i næringslivet, naar Svend Foyn jager hval, og hans efterfølgere søker dem paa alle verdenshav; naar Richard With krabber sig opover langs Norges kyst de bælgmørke nætter og korter de lange veier for dem som kommer efter; — snart i videnskapen, naar Fridtjof Nansen lægger sit skib ut paa den strøm som skal føre ham over nordpolen; naar Roald Amundsen i en «pæreskute» smyger sig op til nordvestpassagen og paa veien til nordpolen stikker indom sydpolen; eller naar Sam. Eyde faar disse fossene som har dundret i tusener av aar, indunder det menne* skelige arbeides rolige takt og tempo. Og dette næringslivets rolige arbeide, som saa ofte har ligget nede, fordi det likesom laa for lavt for den norske eventyraand, det synes at være i vekst. Vi kj ender ikke altid til det, fordi enhver sliter indenfor sit nes og bak sit fjeld; men laa den samlet, sagaen

om det som er gjort, saa var den kanske ikke saa kort endda. De livsbilleder fra Norge i arbeide som nær* værende bok bringer, gir et glimt ind i denne saga og viser at de to motsatte sider i den norske folkekarakter mere og mere nærmer sig hverandre; de to sider som Bjørnson har stillet mot hverandre i Sigurd Jorsalfar og hans bror Øistein. De holder paa at række hverandre haanden disse to brødre; arbeidet holder paa at bli bedrift. Der er tegn til at saa vil ske. Det er mit haab at Norge gjennem tiderne, trods sine gløtt, gir et virkelig bi 11 cd e, billede av et land som er smaat og ligger nede naar bygdesyn kløver det; som slaar sig seiv sine værste såar; men har sine store øieblikke naar det staar sammen; et land som har døiet megen yd* mygelse i sin fortid, og derfor ingen grund har til skryt, men som har vokset med sin voksende seiv* stændighet og som, naar det faa selverkjendelsens fulde mot, ogsaa vil faa mot til mere: mot til at se kom* mende aarhundreder trøstig imøte; de tør bli rikere end vi aner, saa visst som ingen kunde ane for hun* drede aar siden at Norge vilde staa i 1914 som det nu staar. Kristiania den 19de mai 1914 Nordahl Rolfsen.

FORORD TIL NORGE I AMERIKA Det heter ovenfor i forordet til Norge giennem 77* derne: «Det er ikke en übrutt række fortællinger av Norges historie boken søker at rulle op. Der kan ikke bli tale om indb 1 i k i denne

historie, bare om glimt og gløtt, et glimt av den forhistoriske tid, et glimt av sagatidens lidenskap, av vikingefærdens storhet, av by*

om det som er gjort, saa var den kanske ikke saa kort endda. De livsbilleder fra Norge i arbeide som nær* værende bok bringer, gir et glimt ind i denne saga og viser at de to motsatte sider i den norske folkekarakter mere og mere nærmer sig hverandre; de to sider som Bjørnson har stillet mot hverandre i Sigurd Jorsalfar og hans bror Øistein. De holder paa at række hverandre haanden disse to brødre; arbeidet holder paa at bli bedrift. Der er tegn til at saa vil ske. Det er mit haab at Norge gjennem tiderne, trods sine gløtt, gir et virkelig bi 11 cd e, billede av et land som er smaat og ligger nede naar bygdesyn kløver det; som slaar sig seiv sine værste såar; men har sine store øieblikke naar det staar sammen; et land som har døiet megen yd* mygelse i sin fortid, og derfor ingen grund har til skryt, men som har vokset med sin voksende seiv* stændighet og som, naar det faa selverkjendelsens fulde mot, ogsaa vil faa mot til mere: mot til at se kom* mende aarhundreder trøstig imøte; de tør bli rikere end vi aner, saa visst som ingen kunde ane for hun* drede aar siden at Norge vilde staa i 1914 som det nu staar. Kristiania den 19de mai 1914 Nordahl Rolfsen.

FORORD TIL NORGE I AMERIKA Det heter ovenfor i forordet til Norge giennem 77* derne: «Det er ikke en übrutt række fortællinger av Norges historie boken søker at rulle op. Der kan ikke bli tale om indb 1 i k i denne historie, bare om glimt og gløtt, et glimt av den forhistoriske tid, et glimt av sagatidens lidenskap, av vikingefærdens storhet, av by*

liv og klosterliv i middelalderen, av underkuelse og be* drift i en senere tid.» I en endnu høiere grad gjælder dette femte del av Boken om Norge, som nu foreligger til utgivelse, at den bare kan gi glimt og gløtt av Norge i A m e* rika. Det skyldes ikke alene det hele verks anlæg som folkebok og læsebok, men ogsaa selve den kjendsgjer* ning at det norske Amerikas historie ikke e r skrevet, ja ikke kan være skrevet — saa ung er den, — ikke saa meget som hundrede aar. Jeg har saaledes ikke en rik historisk litteratur at øse av — bare enkelte verker, som særlig kaster lys over en enkelt periode; jeg har heller ikke den personlige iagttagelse, det selvsyn som ikke alene for en forfatter, men ogsaa for en utgiver utgjør de niti procent. Min medvirken ved denne femte del har derfor nødvendig* vis været langt mindre indgripende end ved verkets fire første dele; det er mine norskamerikanske medut* givere og medarbeidere som her i første række har æren og ansvaret. Og dog har jeg det haap at ogsaa jeg har hat en opgave som ikke er uten betydning, — om dens løsning maa andre dømme. I forordet til Norge gjennem Tidevne fortsætter jeg med at uttale at der trods glimt og gløtt dog er en sammenhæng — en sammenhæng som mellem nuna* takkene paa Grønlands indlandsis. Det har været min opgave under bygningen av Norge i Amerika at paavise bokens ret til dette navn, og ogsaa her med tilstrækkelig styrke fremhæve sammenhængen, sammen* hængen mellem det gamle og det nye land, som er saa selvfølgelig, men som først under utarbeidelsen av denne bok er gaat op for mig seiv med tilstrækkelig klarhet. Fra bokens første blad til det sidste har jeg saa at sige søkt at reproducere for læseren denne min selvop* levelse.

!

Det er vel nu over ni hundrede aar siden nordmæn* dene første gang kom til Amerika; og de var de første, de første europæere som kom dit. I 1825 gaar Har* dangersluppen med det nittende aarhundredes første nybyggerflok over havet. Og den er saa liten, at skip* peren blir arresteret for sin forvovenhet, da han kom* mer frem. Man har været saa optat av alle de mere og mindre triste grunde til norsk utvandring, at en hovedgrund er kommet i skyggen: eventyrlysten og ut* længselen: Norrønafolket vil fare. Paa dette punkt er der ikke stor forskjel mellem vikingeskutene og Hardangersluppen. Videnskapen kan længe nok sende sit Røntgenlys ind til marg og ben paa Kleng Peerson, sluppefolkets berømte tillidsmand i Amerika, som den har gjort det med Leiv Eriksson. Men den vil vanskelig kunne negte at Peerson, denne merkelige stifinder, der han rusler alene tilfots i det vældige land og søker rum for landsmænd som synes de har det for trangt hjemme, at han er en Askeladd*type, hentet like ut fra de norske eventyr. Og naar den lovgivende for* samling i Minnesota reiser monument over den norske bondekonen fra Vikør, Guri Rosseland, saa er det en norsk historisk type som her forherliges: Indianerne overfalder hendes hus. De dræper manden, sønnen, sønnekonen, og bortfører døtrene. Og

da Guri saa kommer til svigersønnens farm, har de været der ogsaa, uthusene er brændt — hun staar der mellem døde og døende mænd. Hun steller med dem, koker for dem, frelser deres liv. Saa reder hun godt op til dem i vog* nen med sengklær og græs, og saa kjører hun dem frem, dag efter dag, til de er i sikkerhet. Med vaakent øie og børsen i haand gaar hun ved siden. Rundt om hende, fjernere og nærmere, sværmer indianerne, nogen ædru, mange fulde, alle hevnlystne og færdige til at ta hendes liv. I omtænksomhet og mot, i sindsro og

selvbeherskelse er hun en type som peker like ind i den gamle islandske sagas storslagenhet. Og naar de norske nybyggeres saga i det første hundredaar engang for alvor blir skrevet, vil den tælle mange skikkelser i slegt med Guri Rosseland. Ikke saa storslagne, men av samme to; med samme mot, sindsro og omtænksomhet. Det var ikke bare indianerne den norske nybygger hadde at kjæmpe med. Var det dristig at gaa over Atlanterhavet i en Hardangerslup, saa har det ikke været en lek heller livet paa præriens vidder, i uryddet skog eller i Alaskas vilde land. Snestorm og skogbrand, sot og nød, feber og pest har brutt ind over nybygget; og sterke skuldre skulde der til at bære et arbeide — like* saa tungt i begyndelsen som det var lønsomt i længden. Der er hos folket herhjemme ofte en sans for det stor* slagne som er parret med en viss foragt for det daglige stræv. Det er interessant at se hvorledes disse motsæt* ninger i den norske folkekarakter utjevnes derborte, hvor det er det strenge arbeide som fører til de store resultater. Men ikke mindre interessant er det at se übrukte evner utfolde sig i det nye land. De gamle nordmænd kunde slaas og det til overmaal. Hvad de nye kan, har ikke historien git dem synderlig anledning til at vise. Borte i Amerika fik de en saadan anledning i Bor* gerkrigen; og de nyttet den paa en maate som gir haap for fremtiden, — om nordmænd skulde bli nødt til med vaaben at verge sit land. Det norske regiments delta* geise i de Forenede Staters borgerkrig synes at være et ærefuldt blad i disse staters historie, og er ganske sik* kert et av de ærefuldeste i det nyere Norges. De mo* numenter som staten Wisconsin har reist paa slagmar* ken ved Chicamauga baade for regimentet seiv og for dets heltemodige chef, taler herom sit tydelige sprog. En kan ikke undgaa at mindes hvad en frem* med videnskapsmand engang har uttalt om de nordiske

/

folk: «Det synes at være disse folks skjæbne at ofre sin bedste kraft, øve sine største bedrifter paa fremmed grund.» Paa det aandelige omraade — hvor det gjælder kul* turen som den aabenbarer sig i kunst og poesi, er den sammenhæng jeg ovenfor pekte paa, ikke mindre frem* trædende. Henrik Wergeland fortæller i Hasselnødder (MystU Jikationer), at han en dag som amanuensis ved universi* tetsbiblioteket skulde føre et par svenske magistre om* kring. De ønsket at se den norske skjønlitteratur. Han viste dem da hvad der var: et litet knippe. Waldemar Åger har i norsk=amerikanernes festskrift (1914) tegnet en skisse av norskamerikansk skjønlitte* ratur, som ogsaa er optat i nærværende bok. Den er skarp og mismodig; men for den utenforstaaende ser den ut til at være rigtig i sit grundsyn. Ogsaa han tar frem et knippe — og han dømmer kvist efter kvist, og hans dom lyder om de allerfleste, at de er i dag, og imorgen kastes de i ilden. Det ser ut som han har ret. Artikelens grundsyn er at der er tilløp til en norsk skjønlitteratur i Amerika — men heller ikke mere. Kan det være anderledes? Var Norge den gang da de første pionerer drog til Amerika seiv andet end et aandelig nybygge? Og har ikke vore hjemlige pionerer paa dette hjemlige aandelige nybygge krympet sig over tilstanden, likesom Waldemar Åger gjør det den dag i dag? Krympet sig under de materielle in* teressers tryk — det som al tid er raadende i ethvert nybygge. Det har Welhaven gjort, det har Ibsen gjort. Men saa har de tillike været med til at grundlægge en særlig norsk kultur. Og i denne store utvikling hadde nybygget i Amerika simpelthen ikke tid til at følge med. Det maatte ligge efter. Nu er et stort avsnit av kampen derborte for tilværelsen avsluttet. Velstan* den er der. Det nye nybygge sitter med en formue, mere end dobbelt saa stor som det gamle lands. De norske

farmers værd i Minnesota alene er fem hundrede milli* oner dollars. Plads for kulturens mere aandelige faktorer er ryddet; i hvilken form de vil rykke ind — norsk eller fremmed, det vil først fremtiden vise. De Forenede Stater synes at hvile paa en sammenslutning av en række mere eller mindre selvstændige led, hvor utvandreren, om han vil, har anledning til at bevare sit nationale grundpræg. Og det tør være at det er til norsk=ameri* kanernes gavn om saa sker. Vel er de nemlig som nybyggernation forbausende talrik i forhold til folket i hjemlandet; men som led av de Forenede Stater er de en brøk. Kanske er forbindelsen med Norge endnu for en lang fremtid betingelsen

for en norskamerikansk litteratur; kanske er det herhjemme kilden og roten maa søkes; kanske gaar utviklingen i en anden retning. Derom tør vistnok ingen spaa. At evnene er der, for det er Waldemar Åger seiv det bedste bevis. Hvad der imidlertid sterkere end noget andet viser sammenhængen mellem det nye og det gamle land, er den norskamerikanske kirke. Den har været nybyggets egentlige kulturmagt; den har æren for at de raadende materielle interesser ikke blev eneraadende. Den er et interessant vidnesbyrd om hvorledes en nations egenskaper under nye forhold forsterkes til det yderliggaaende, og hvorledes — paa den anden side — den gamle kraft skyter nye skud paa ny jordbund; hvorledes — for at bruke digterens ord — mennesket vokser med sine store maal. Derfor har denne kirkes historie faat en centralplads i nærværende bok. Og kan det allikevel bare bli glimt, saa vil disse glimt dog sikker* lig gi et billede, billedet av en kirke, norsk i sin grund, amerikansk i sit utviklingstempo. Norsk i sin dype re* ligiøsitet, sin separatisme, sin juridiske sans for skarpe distinktioner, sin stridbarhet; amerikansk i den storslagne hurtighet hvormed den er reist, og den enestaaende energi hvormed dens mange institutioner er organisert. Intet

sidestykke til en saadan organisationsevne kan hjemlandet opvise. Trods den skarpe strid om kirkelige spørsmaal har alle kirkesamfund øiensynlig hat en følelse av, at her var landsmænd fra et litet land kastet ut i en stor og fremmed verden — og her kunde de let gaa under, komme i støpeskeen, om ikke en kraftig haand holdt dem oppe. En slik kraftig haand har i hvert fald kirken været, med sine norske gudshus, sine seminarier, sine colleges, sine søndagsskoler, sit barmhjertighetsarbeide. Indad var den en ecclesia militans, en stridende kirke; magtfuld og myndig — maaske til overmaal, fordi det nye samfund trængte myndighet; men udadtil et vern for alt det som norsk var. Dens høvdinger fik sin magt av menigheten; grundvolden var overalt demokratisk. Høvdinger og menige prester var ikke bare stridbare nordmænd, de hadde ogsaa de første kristne forkynderes enestaaende utholdenhet og glødende iver. Og hvad striden angaar, synes den at ha været et organisk led i utviklingen. Den nærmer sig nu sin ende, idet samtlige store kirkesamfund i en nær fremtid synes at ville forene sig til et eneste. Med disse indledende ord haaper jeg at ha pekt paa traaden i de fem bind hvorav Boken om Norge bestaar. Det femte bind er ikke mindre norsk end det første. Og skulde verket bidrage til at det farende Norrønafolk, som digteren skildrer, det som altid har faret, og altid vil fare, mindes havnen det drog ut fra og bevarer enhetsmerket det bærer i sit sind — som skuten bærer sit norske flag — saa er Boken om Norge ikke utsendt forgjæves. Kristiania den 13de juli 1915. Nordahl Rolfsen.

Indtog i Miklegard.

Norrønafolket farer. (Av «Sigurd Jorsalfar»).

Haldor Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid. Da vi kom fra Jorsaltoget, tændtes sangens alle bauner, og vor ungdom stod om luen, og det lyste langt av landet.

Alle. Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid.

4

Haldor Mangt som før sat bredt og mægtig, minket nu, og bort det bares, til høisætet skred det store, styrte tankene og tiden. Kvindens krav til ungersvenden nu blev mot til mandig idræt, morens krav til sine sønner nu blev maal med eftermæle. (Haidor trær tilbake.)

Alle Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid. Sigurd Sigurdsson (trær frem;. Om paa fjeld to farmænd møttes, maatte de om toget tale, i dets ære, i dets glæde blev de brødre før de skiltes. Ja, den gamle som sat efter, reiste sig paa krykkestaven, priste Gud og sagde: Ætten øker arven, glad jeg farer! (Trær tilbake.)

Alle Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid. Kong

Sigurd (trær frem).

Av bedrift som ei fornyes, føres rust paa folkeviljen; evig ung maa æren være, og i kampe kun den fødes.

5 Derfor gaar paa dragevinger over havet, over tvilen atter de Norrønakjæmper mot det store, mot det fjerne. Alle. Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid. Bjørnstjerne Bjørnson.

Færøene og Island opdages. Gjennem den gamle irske kirke gik der en sterk trang til eneboerliv. De irske munker søkte for at tjene Gud ut i ensomheten paa holmer og skjær og paa ha* vets øde øer. I sine aapne skindbaater, slike som endnu brukes i Irland, vaaget de sig stedse videre og videre. I det 6. aarhundrede kom de fra Hebriderne til Orkn* øene og Hjaltland. Da nordmændene kom til disse øer, drog mange av dem endda længere nordover og kom helt til Færøene og Island. I begyndelsen av det 9. aarhundrede levde der i Frankrike en irsk munk ved navn Dicuil, som i 825 skrev et merkelig geografisk verk «Om j ordens maal» (Liber de mensura orbis terræ). Dette for sin tid ene* staaende arbeide fortæller om Ægypten og gir nøiagtige maal av pyramidene; men det gir ogsaa ellers ukjendte oplysninger om Nordhavets øer, især om Tule, som fra Pyteas's tid var navn paa et land nordligst i Europa. Dicuils skildring av Tule viser at han dermed kun kan mene Island. Hans ord lyder: «Det er nu tredive aar siden nogen prester, som fra Iste februar til Iste august hadde bodd paa denne ø (Tule), fortalte mig følgende: Ikke bare midtsommerdag, men i dagene deromkring er det som om kvelden gaar bak en liten haug, saa det

5 Derfor gaar paa dragevinger over havet, over tvilen atter de Norrønakjæmper mot det store, mot det fjerne. Alle. Norrønafolket, det vil fare, det vil føre kraft til andre; kampens glavind kaster gjenglans, æren øker folkets arbeid. Bjørnstjerne Bjørnson.

Færøene og Island opdages. Gjennem den gamle irske kirke gik der en sterk trang til eneboerliv. De irske munker søkte for at tjene Gud ut i ensomheten paa holmer og skjær og paa ha* vets øde øer. I sine aapne skindbaater, slike som endnu brukes i Irland, vaaget de sig stedse videre og videre. I det 6. aarhundrede kom de fra Hebriderne til Orkn* øene og Hjaltland. Da nordmændene kom til disse øer, drog mange av dem endda længere nordover og kom helt til Færøene og Island. I begyndelsen av det 9. aarhundrede levde der i Frankrike en irsk munk ved navn Dicuil, som i 825 skrev et merkelig geografisk verk «Om j ordens maal» (Liber de mensura orbis terræ). Dette for sin tid ene* staaende arbeide fortæller om Ægypten og gir nøiagtige maal av pyramidene; men det gir ogsaa ellers ukjendte oplysninger om Nordhavets øer, især om Tule, som fra Pyteas's tid var navn paa et land nordligst i Europa. Dicuils skildring av Tule viser at han dermed kun kan mene Island. Hans ord lyder: «Det er nu tredive aar siden nogen prester, som fra Iste februar til Iste august hadde bodd paa denne ø (Tule), fortalte mig følgende: Ikke bare midtsommerdag, men i dagene deromkring er det som om kvelden gaar bak en liten haug, saa det

6 er i denne ørlille stund ikke noget mørke; men en kan se at gjøre hvad arbeide en vil eller ta lus ut av skjor* ten, som om solen stod midt paa himmelen; ja de som staar paa toppen av fjeldene, vilde kanske slet ikke se solen gaa ned.» Efter dette gir Dicuil endel oplysnin* ger om dagenes længde som bare passer paa Island,

Færinger

og til slut fortæller han at «en dags seilas mot nord fra Tule fandt de havet frosset». Efter sin skildring av øen Tule fortsætter Dicuil: «Der er ogsaa mange andre øer i det nordlige Bret* landshav; dit kan en, naar en seiler ret frem og har stadig bør, seile i to dager og to nætter. En from prest fortalte mig at han var kommet til en av disse øer i to sommerdager og én nat i en baat. Nogen av disse øer er smaa; næsten alle er de skilt ved smale sund. Dit seilte irske eneboere og bodde der i nær hundrede aar. Men likesom de fra verdens ophav av alle hadde været folketomme, saaledes er de nu paa

7 grund av de norrøne sjørøvere {causa latronum NovU mannovum) uten eneboere; de er fulde av talløse faar og en mængde forskjellige slags sjøfugl. Jeg har aldrig fundet disse øer nævnt i gamle skrifter.» Disse øer, som ligger to*tre døgns seilas nord for Orknøene og er fulde av sauer og sjøfugler, kan ikke være andet end Færøene, som netop derav har faat sit navn, «Faareøene». De irske munker maa, efter Dicuils ord, være kom* met til

Færøene litt før aar 700; hundrede aar senere har de paany forlatt dem, da norske vikinger satte sig ned der. Nogen faa stedsnavn, som navnet Dimun («Tveberget»), minder endnu om at der har bodd pa* per paa Færøene. Island blev, efter Dicuils ord, fundet av irske mun* ker før 795. Are Frode, Islands ældste historieskriver, fortæller ogsaa om de irske prester eller munker som bodde paa øen da nordmændene kom dit. Hans ord lyder: «Island blev først bygd i Harald Haarfagres dager . . . 870 aar efter Kristi byrd . . . Da var her kristne mænd, som nordmændene kaldte paper; men de for siden bort; for de vilde ikke bo her sammen med hedenske mænd, og lot efter sig irske bøker, bjelder og krumstaver; av det kunde folk skjelne at de var irske mænd.» Papene har mest bodd paa østkysten av Island, hvor flere stedsnavn endnu minder om dem. Pappyli («papenes bolig») var navn paa en hel bygd i Vestre*Skaftafells syssel. Irernes færder viste nordmændene veien baade til Færøene og til Island. Den første landnaamsmand paa Færøene kaldes Grim Kamban. Hans tilnavn Kamban er et irsk helgennavn (Cammån). Av irske munker har Grim Kamban lært veien til Færøene. Efter sin død blev han, kanske fordi han som kristen blev set paa som en trollmand, vist guddommelig dyrkelse og blo* tet til som landvette for sin vennesælhets skyld.

8 Den mægtigste æt paa øene var Gateskjeggene, som bodde paa gaarden Gata (nu Gøtu) paa Austrøy. Da Aud for til Island, kom hun ogsaa til Færøene, og der giftet hun sin sønnedatter Aalov. Fra hende stammet denne mægtige æt. Paa Harald Haarfagres tid flygtet mange mænd fra Norge, fordi de ikke kunde raa sig seiv, heter det i «Færøingenes saga»; av dem slog somme sig ned paa Færøene, men somme søkte til andre øde land. Fra Skotland og end mere fra Suderøene og Irland kom der vist i tidens løp heller ikke saa faa landnaamsmænd til Færøene. Litt efter litt, uten at vi dog nærmere kan sige hvorledes det er gaat til, ordnedes forholdene paa øene. Det ser ut som om hver av hovedøene har hat sin høvding. Paa Austrøy bodde Gateskjeggene. Paa Skuvøy bodde mænd av samme æt; paa Store Dimun bodde Sigmund Bresteson og hans søn; paa Sudrøy bodde en mægtig høvding paa gaarden Hov; paa Svinøy bodde en anden mægtig mand, o. s. v. Det ser ut som om høvdingene likesom paa Island ogsaa har været hovgoder. I det 10. aarhundrede hadde øene sit fælles ting, vistnok i forbindelse med et gudehov som var viet til Tor. Det holdtes paa Straumøy paa det sted som endnu er hovedstedet paa øene, nemlig Torshavn. Tinget blev ledet av en lagmand, som vel har hat om* trent samme stilling som lovsigemanden paa Island. Til Island kom nordmænd først henved 860—870. De første Islandsfærder gik alle til Østlandet, hvor pa* pene bodde. Tre mænd nævnes som Islands opdagere. Naddod, som blev forslaat til Island paa veien fra Norge til Færøene, og kom til Reydarfall ved Aust* fjordene, litt nord for Papøy, Gardar Sævarsson, som var svensk av æt, men hadde eiendomme paa Sjælland, og Floke, som skal ha hat hjemme paa Rogaland; hans mor bar det angelsaksiske navn Vilgerd. Han synes at ha fundet veien til Island fra Suderøene; for ombord paa hans skib var en suderøisk mand. Han kom først

9 til Horn paa Østlandet; derfrå seilte han sydover og saa opover langs vestkysten. Floke er i sagnet blit litt av en eventyrskikkelse, og hans navn mindes endnu paa Island. Landnaam paa Island. Midt ute i Atlanterhavet, mot syd omtrent til Trond* hjems breddegrad, ligger den store ø som vore forfædre har git navnet Island. 1903 D mil er den i omfang; næsten 3 ganger saa stor som Danmark. Raat og koldt er dens veirlig; paa nordsiden, ved Akureyri, er det ikke stort varmere end ved Nordkap, og langs østky* sten gaar polarstrømmen paa sin vei fra Spitsbergen til Grønland. Vestlandet og Nordlandet, helt til Grimsøy, vannes derimot litt op av Golfstrømmen. Inde i lan= det ligger uhyre jøkler og ismarker, som dækker 244 mil, og store stenørkener hvor der ikke vokser andet end lyng og dvergbjerk. Fra høilandet i øst og vest gaar mørke basaltfjeld frem til kysten og falder steilt ned mot sjøen. Fra jøklene strømmer mægtige elver som fører med sig sand og grus; rundt om, baade i bygder og i übygder, er der vulkanske kratere og størknede lavastrømmer. Jøkler, vulkaner og mørke tjeld, som styrter stupbrat ned imot kystene, er det som især præger Islands natur. Menneskenes bygd er liten. Rundt fjordene er der gjerne en smal strimmel flatland; i lien hvor elven løper, og hvor der er ly for vinden, vokser græsset frodig og tæt som paa sætrene i Norge. Slette* land findes bare i den sydvestre del av øen, i Aarnes og Raangaarvalla sysler. Av skog er der ikke stort andet end kjørr og smaaskog, mest bjerk og undertiden rogn og selje; gran og furu vokser ikke; de høieste bjerke* trær i vore dager er 25—30 fot høie. Bedst trives sauer paa Island; de kan gaa ute hele aaret rundt. Korn derimot vokser næsten ikke, saa den islandske bonde er bare henvist til fædrift.

Utenfor kystene drives der

9 til Horn paa Østlandet; derfrå seilte han sydover og saa opover langs vestkysten. Floke er i sagnet blit litt av en eventyrskikkelse, og hans navn mindes endnu paa Island. Landnaam paa Island. Midt ute i Atlanterhavet, mot syd omtrent til Trond* hjems breddegrad, ligger den store ø som vore forfædre har git navnet Island. 1903 D mil er den i omfang; næsten 3 ganger saa stor som Danmark. Raat og koldt er dens veirlig; paa nordsiden, ved Akureyri, er det ikke stort varmere end ved Nordkap, og langs østky* sten gaar polarstrømmen paa sin vei fra Spitsbergen til Grønland. Vestlandet og Nordlandet, helt til Grimsøy, vannes derimot litt op av Golfstrømmen. Inde i lan= det ligger uhyre jøkler og ismarker, som dækker 244 mil, og store stenørkener hvor der ikke vokser andet end lyng og dvergbjerk. Fra høilandet i øst og vest gaar mørke basaltfjeld frem til kysten og falder steilt ned mot sjøen. Fra jøklene strømmer mægtige elver som fører med sig sand og grus; rundt om, baade i bygder og i übygder, er der vulkanske kratere og størknede lavastrømmer. Jøkler, vulkaner og mørke tjeld, som styrter stupbrat ned imot kystene, er det som især præger Islands natur. Menneskenes bygd er liten. Rundt fjordene er der gjerne en smal strimmel flatland; i lien hvor elven løper, og hvor der er ly for vinden, vokser græsset frodig og tæt som paa sætrene i Norge. Slette* land findes bare i den sydvestre del av øen, i Aarnes og Raangaarvalla sysler. Av skog er der ikke stort andet end kjørr og smaaskog, mest bjerk og undertiden rogn og selje; gran og furu vokser ikke; de høieste bjerke* trær i vore dager er 25—30 fot høie. Bedst trives sauer paa Island; de kan gaa ute hele aaret rundt. Korn derimot vokser næsten ikke, saa den islandske bonde er bare henvist til fædrift. Utenfor kystene drives der

10 et rikt fiske; der fanges sæler og hval og en og anden gang en hvalros, og paa holmene hækker talløse sjø* fugler. Slik ser Island ut i vore dager og vist ogsaa for tusen aar siden. Skogen var dog vist dengang større end nu, og kanske ogsaa græsveksten rikere. En række

Den gamle vei gjennem Almannagjaa.

stedsnavn viser at der i landnaamstiden blev dyrket mere korn (byg) paa Island end i vore dager; et navn som Linakerdal vidner endog om lindyrkning. Landnaams* mændene har vel i førstningen dyrket j orden paa samme vis som hjemme i Norge. Men siden har de skjønt at det nyttet litet at avle korn. Paa Island bosatte sig alle de gamle høvdinger som hadde maattet rømme fra Norge da Harald Haarfagre

1 ryddet landet for sig, og som ikke vilde finde sig i hans «ovrike». Dit drog alle de som Harald paa sit vesterhavstog hadde drevet bort fra Orknøene, Hjalt* land og Suderøene, eller som ikke kunde holde sit land der vesterpaa mot irer og skotlændere. De var mænd av de bedste ætter, sønner av «gjæve mænd»; deres forfædre var storbønder i Norge, ja undertiden endog herser, jarler eller smaakonger; vikingefærder hadde hærdet dem i livets skole; i Vesterlandene hadde de set kristne mænds samfund og tilegnet sig litt av disses høiere aandskultur. Deres nye hjem laa oppe imot Nordhavets is, skilt fra Europa ved det vide hav. Men stængt ute fra verden som de var, kunde de saa meget friere utvikle, eller rendyrke saa at sige, de spirer de hadde bragt med sig, og grunde et samfund som skulde bli for norrøn kultur hvad Attika hadde været for Hellas. Intet folk eier sin landnaamstid fortalt saa paalidelig og fyldig som islændingene. Are Torgilsson med til* navnet Frode («den historiekyndige»; f. 1067, d. 1148) fortæller i Islendingabok («Islendingenes bok») ho= vedtrækkene i Islands saga og fastsætter tidsregningen. Landnaamabok (fra henved 1220) fortæller i geogra* fisk rækkefølge om hvordan Island blev fundet og bygd, og nævner alle landnaamsmændenes navn. Naddods, Gardars og Flokes færder gav mange nordmænd som var misfornøid hjemme, lyst til at søke til Island. De første som drog ut, var to gjæve mænd fra Dalsfjorden paa Fjaler. Den ene het Ingolv, den andre Leiv eller Hjorleiv («Sverd*Leiv»). De hadde tidligere været i vesterviking og gjort felag med Atle jarls sønner. Men kvinder bragte uvenskap mellem dem. Atles søn Holmstein mistet livet, og fosterbrø* drene tok det raad at forlate Norge. De utrustet et stort skib og drog til det land Floke hadde fundet. De landet paa østsiden av Island, ved Alftafjord, like in* denfor Papøy, hvor papene bodde, og var paa Island

12

vinteren over og undersøkte landet og fandt at det var bedre syd end nord. Derefter reiste de hjem til Norge og

gjorde sig istand til at utvandre. De seilte ut paa hvert sit skib, med folk, gods og kvæg. Ingolv landet litt længere syd end forrige gang. Hjorleiv blev drevet vestover. Om vaaren blev han dræpt av sine irske træ* ler; de rømte med koner og løsøre og slog sig ned paa Vestmannaøene; men Ingolv fandt dem siden og dræpte dem. Ingolv drog rundt paa øen i tre aar; til slut fæ* stet han bo sydvestligst paa Island, paa den store halvøen som stikker ut paa sydsiden av Faksefjorden. Han bygde sin gaard paa Reykjavik (Islands nuværende hovedstad), der hvor hans høisætesstolper var drevet i land. Ingolv tok alt landet fra Ølfusaa til Hvalsfjor* den og la under sig. «Ingolv var den gjæveste av alle landnaamsmænd,» siger Landnaamabok; «for han kom hit mens landet var übygd, og bygde først landet; men de andre landnaamsmænd gjorde efter hans fore* dømme.» Den sommer Ingolv og Hjorleiv får for at bygge Island, var der ledet 874 aar efter Kristi fødsel; da hadde Harald Haarfagre i to aar været enevolds* konge over Norge efter kampen i Havsfjord. Fra dette aar og til omkr. 930 regnes landnaamstiden paa Island. Hvad tid de forskjellige landnaamsmænd er kommet til Island, er næsten umulig sikkert at avgjøre. «Saa har kyndige mænd sagt at i seksti aar blev Island fuldstæn* dig bygd, saa det ikke blev det mere siden,» siger Are Frode. Vi vet at der drog saa mange dit fra Norge at Harald Haarfagre blev ræd for at landet skulde læg* ges øde. Det er rimelig at der ved slutten av land* naamstiden har bodd henved 20 000 mennesker paa Is* land, et noksaa stort tal i forhold til folkemængden i Norge. «Landnaamabok» nævner for en hel del landnaams* mænd grunden til at de drog til Island. Nogen faa nordmænd er utvandret av fri vilje og av egen drift,

13 f. eks. Ingemund den gamle, Harald Haarfagres ven og sønnesøn av hersen Ketil Raum, og kanske nogen faa kristne fra Suderøene eller Irland. Mange forlot dog ugjerne de rikere bygder længere syd. De sa som Kje* til Flatnev sa da hans sønner raadet ham til at dra til Island: «Til det fiskestade kommer jeg aldrig i gammel mands alder.» Folk utvandret til Island dels paa grund av Haralds samling av Norge (især efter kampen i Havsfjord) og dels som en følge av hans vesterhavsfærd. Det var en broket skare fra forskjellige kanter som satte bo paa Island, baade mænd og kvinder. Av norsk æt var de fleste landnaamsmænd, hvad enten de var kommet like fra Norge eller fra Vesterlandene. «Land* naamabok» gir os navnene paa henved 400 landnaams* mænd. Om 90 av disse siges det uttrykkelig fra hvil* ken del av Norge de var flyttet ut; om henved 55 an* dre siges det at de var av norrøn æt. De fleste land* naamsmænd hørte, likesom nybyggerne paa Orknøene og Hjaltland og paa Færøéne, hjemme paa Vestlandet; der hadde motstanden mot Harald Haarfagre været sterkest, og derfrå var veien kortest over til Vesterhavets øer. De kom især fra de fylker som siden laa under Gulating, fra Fjordene, Sogn, Hordaland, Rogaland og Agder. Fra fylkene østenfor Agder og nordenfor Fjor* dene kom derimot forholdsvis faa. Mange kom dog ikke like fra Norge, men «vestenfra over havet», som «Landnaamabok» siger. De hadde væ* ret i vesterviking, og de fleste av dem hadde sit hjem paa Orknøene, i Skotland eller i Irland, men især paa Suderøene. Nogen forskere siger at «nær halvdelen av dem som bygde Island, er kommet vestenfra over havet og ikke rake veien fra Norge». Saa mange var de vel ikke; men mindst 75 av de landnaamsmænd som «Land* naamabok» nævner, er kommet vestenfra over havet. Desuten er de vel kommet fra Vesterlandene endel av de 160—170 landnaamsmænd som nævnes bare ved

14

navn, uten at det siges hvorfra de kom. Vi tør vist trygt sige at hver fjerde eller femte landnaamsmand, før han flyttet til Island, hadde bodd paa de Britiske Øer, kort eller længe. Men regner vi med alle dem som bygde paa Island, saa blir vist tallet av dem som hørte hjemme i Vesterland«ne, adskillig større; for av træle* nes store skare var sikkerlig størstedelen vesterlændinger, mest irer og skotlændere. Vi maa dog ikke nævne landnaamsmændene bare efter kvantiteten, men ogsaa efter kvaliteten. Og da finder vi at flere netop av de ypperste landnaamsmænd kom fra Suderøene eller fra Irland, fremfor alt hele Kjetil Flatnevs og Øyvind Austmands ætter. Der var folk av alle stænder mellem landnaamsmæn* dene, baade smaabønder og mænd av kongeæt. Olav Feilan, Auds sønnesøn, førte sin æt tilbake til Ynglinge* konger og til Oden; Geirmund Heljarskinn, kanske den fornemste av landnaamsmændene, var av gammel konge* æt paa Rogaland. Frigivne nævnes ogsaa mellem land* naamsmændene, f. eks. Tore Duvenev, Yksna*Tores løy* sing. De fleste har dog været av god æt, været stor* bønder og høvdinger. Smaafolk hadde ingen grund til at rømme Norge, om Harald tok odelen fra bøndene. Men ute i sit nye hjem gjorde nok islændingene gjerne sin æt gjævere end den virkelig var, og smuglet man* gen gang

herser og jarler, ja endog sagnkonger ind i sin ættetavle. Det maa ha været kjernefolk som kom til Island; uten det vilde Island aldrig ha været bygd eller ha faat sin sagaskrivning. Bedst merker vi paa kvindene for et ypperlig menneskeslag landnaamsmæn* dene har været. Ypperst av alle landnaamskvinder var Aud den dypsindede. Hun var paa Katanes da hendes søn Torstein Raude faldt. Der lot hun i løn bygge en knarr og seilte over til Orknøene; der giftet hun bort Torsteins anden datter Aalov, som blev ætmor til den første æt paa øene, Gateskjeggene. Derfrå seilte hun

15 til Island. Hendes bror Helge Bjolan bød hende hjem til sig med halvdelen av hendes følge. Men hun svarte at hun visste ikke han var slik en stakkar. Saa drar hun til sin anden bror, Bjørn Austrøne; han bad hende være hos sig med alle sine mænd, «for han kjendte sin søsters sindelag». Aud styrer og raar som en mand; hun bortgifter seiv sine sønnedøtre og utde* ler seiv land til sine mænd. Hun holder bryllup for sin sønnesøn Olav Feilan med stor pragt. Hun er krøket av alderen og sover til langt paa dag og blir sint om nogen vækker hende. Saa staar hun op og trær ind i gjestebudshallen, like rank som før. Folk talte om hvilken statelig kvinde hun endnu er. Dagen efter fandt de hende død i sin seng. Øde og folketomt var det land som landnaamsmæn* dene kom til. Der fandtes ingen vilde eller forvildede husdyr, ikke engang faar, som paa Færøene. Ute paa holmer og skjær hækket maaker, teister og ærfugl, oppe i lien fløi rypene; en gang imellem kunde en isbjørn forvilde sig i land paa øen; det var omtrent alt det dyreliv som fandtes. Landnaamsmændene maatte bringe med sig fra Norge eller Vesterlandene alt det de trængte til gaardens bruk, redskaper, saakorn og husdyr: hester, kjør, sauer, gjeter og svin, og tamfugl, gjæs og høns. Der nævnes endog hele skibsladninger med kvæg og med bygningstømmer som i landnaamstiden kom til Island. Naar utvandrerne ikke var nødt til at rømme over hals og hode, saa drog de ikke saa sj elden først over for at undersøke landet og seilte derpaa tilbake for at hente husfolk og andet. Overreisen var ikke let; gamle folk døde ikke saa sjelden, og ofte forliste folk ved de øde kyster. De skibe som bruktes, maatte være anderledes bygget end vinkingeskibene; det var ikke stor nytte med aarer ute paa det aapne verdenshav; is* landsfarernes skibe kaldes ogsaa oftest «knarr», et ord som

16 bruktes om store skibe, især om handelsskibe ; de har været større og rummet mere end vikingeskibene og har vist ofte bare ført seil. Naar utvandrerne nærmet sig land, kastet de gjerne sine ondvegessøiler overbord; dem pleide de at ta med sig; en guds billede var ofte utskaaret paa dem. Der hvor de drev i land, bygde de siden sin gaard. I først* ningen styrte landnaamsmændene mest til Østlandet, hvor de visste at papene bodde. Derfor siger ogsaa «Landnaamabok» med rette om Østfjerdingen: «Det er folks sagn at denne fjerding først er blit fuldstændig bygd.» Men siden drog de mest til Vestlandet og Sørlandet, som eier bedre bygder og først blev be* bygd. Der hvor landnaamsmændene gjorde op at de vilde bo, «tok de land», eller de «helget sig land», som det heter, oftest ved at fare med ild rundt det land de tok. Høvdingene undersøkte og tok landet «mellem fjeld og fjære», som det heter. Sin gaard reiste de helst nede ved kysten. Men litt efter litt blev kystlandet og de nærmeste dalfører bebygd, og utover i landnaamstiden blev det vanskeligere at faa land. Det blev derfor nød* vendig at merke sit landnaam; landnaamsmændene seiv eller deres træler, som de sendte ut, reiste da varder eller stænger. En dattersøn av jarlen TorvÆinar kom sent i landnaamstiden sammen med to orknøinger til Øksarrjord (Øksefjord) paa Nordlandet. «De satte en øks i Reistargnup og kaldte det derfor Øksefjord; de satte en ørn op vestenfor og kaldte det Ørnetuva; det tredje sted satte de et kors og kaldte det Krossaas.» Til slut blev det saa ondt om land at Harald Haarfagre blev tat til opmand; han fastsatte at ingen skulde ta mere land end han kunde fare over med ild paa én dag med sine skibsfæller. Mange smaafolk kom vist til Island med bare ett skib eller flere sammen paa ett skib. Anderledes med

17 høvdingene. Kveldulv og Skallagrim seilte ut med hver sin knarr og med 30 vaabenføre mænd paa hver av dem. Deres ven Kjetil Hæng trængte de to største knarrer han kunde faa fat paa. Geirmund Heljarskinn for ut med tre av sine fræn* der, som hver styrte sit skib. Naar han drog mellem sine gaarder, hadde han jevnlig otti frie mænd med sig; han hadde fire gaarder som hans træler styrte; en av dem hadde fjorten træler under sig. Men Geirmund skal ogsaa ha været den gjæveste av landnaamsmændene. Slike høvdinger tok alt land mellem fjeld og fjære, ofte hele herreder. Der gav de land til skyldfolk og venner og til sine mænd, sine løysinger og træler, ofte store strækninger, hele dalfører. Uten høvdingens sams tykke fik ingen ta land i hans landnaam. Om Helge

Magre heter det: «Efter dette tok folk til at bygge i Helges landnaam med hans raad.» Disse store landnaamsmænd, som hadde været høv* dinger hjemme eller paa Suderøene, blev de virkelige herrer i det nye land. Deres landnaam omfattet største* delen av Island. Naar forholdene paa Island kunde utvikle sig slik som de gjorde, saa var det ikke bare fordi der mellem landnaamsmændene var saa mange høvdinger og mænd som hørte til de bedste i Norge. Det var ogsaa fordi mange av landnaamsmændene var rike folk, som her ute i nybygden kunde optræ med samme pragt som i hjemmet. Kjetilbjørn skal ha været saa rik paa løsøre at han bød sine sønner at gjøre tver* trærne i gudehovet av sølv. Da de ikke vilde det, skjulte han sit sølv oppe paa fjeidet, saa ingen siden har fundet det. Efter Aleksander Bugge i Norges Hisiorie.

Nordmænd opdager Amerika. Islandske sagaer fortæller flere steder om nye land som nordmænd fra Island og Grønland saa og søkte i 2 — Boken om Norge.

V.

17 høvdingene. Kveldulv og Skallagrim seilte ut med hver sin knarr og med 30 vaabenføre mænd paa hver av dem. Deres ven Kjetil Hæng trængte de to største knarrer han kunde faa fat paa. Geirmund Heljarskinn for ut med tre av sine fræn* der, som hver styrte sit skib. Naar han drog mellem sine gaarder, hadde han jevnlig otti frie mænd med sig; han hadde fire gaarder som hans træler styrte; en av dem hadde fjorten træler under sig. Men Geirmund skal ogsaa ha været den gjæveste av landnaamsmændene. Slike høvdinger tok alt land mellem fjeld og fjære, ofte hele herreder. Der gav de land til skyldfolk og venner og til sine mænd, sine løysinger og træler, ofte store strækninger, hele dalfører. Uten høvdingens sams tykke fik ingen ta land i hans landnaam. Om Helge Magre heter det: «Efter dette tok folk til at bygge i Helges landnaam med hans raad.» Disse store landnaamsmænd, som hadde været høv* dinger hjemme eller paa Suderøene, blev de virkelige herrer i det nye land. Deres landnaam omfattet største* delen av Island. Naar forholdene paa Island kunde utvikle sig slik som de gjorde, saa var det ikke bare fordi der mellem landnaamsmændene var saa mange høvdinger og mænd som hørte til de bedste i Norge. Det var ogsaa fordi mange av landnaamsmændene var rike folk, som her ute i nybygden kunde optræ med samme pragt som i hjemmet. Kjetilbjørn skal ha været saa rik paa løsøre at han bød sine sønner at gjøre tver* trærne i gudehovet av sølv. Da de ikke vilde det, skjulte han sit sølv oppe paa fjeidet, saa ingen siden har fundet det. Efter Aleksander Bugge i Norges Hisiorie.

Nordmænd opdager Amerika. Islandske sagaer fortæller flere steder om nye land som nordmænd fra Island og Grønland saa og søkte i 2 — Boken om Norge.

V.

18 vest og sydvest for omtrent ni hundrede aar siden. I dette hovedpunkt samstemmer samtlige sagaer, trods al forskjel forøvrig. Det maa derfor ansees som en übe* stridelig historisk kjendsgjerning at norclmænd opdaget Amerika et halvt aartusen før Kolumbus og Cabot. Det har været vanlig at betragte dette som et merkelig fak* turn; men i virkeligheten var det ikke saa merkelig endda. Tvertom. Det var, baade geografisk og historisk set» saagodtsom selvsagt at Amerika blev fundet først ad den nordlige vei, og at det blev nordmænd som først fandt det. Forutsætninger. Norges natur har henvist nordmænd til havet. Det er betinget av den givne geografiske situation: det lange, smale, fjeldfyldte land med avstængt indre, men med en rikt utviklet kyst hvor folk fra første stund fæstet bo paa strandflatens lave, frugtbare brem, de altid isfrie fjorder og den skjermende skjærgaard mot et aapent, fiskerikt hav — det er de geografiske forhold som baade tvang og lokket nordmænd mot havet. Derfor maatte Norskehavet, det som med al mulig ret bærer sit navn, bli nordmænds naturlige virkefelt, deres vei til velstand og magt. Fra dette hentet de sin næring, og med det blev de tidlig fortrolig. Det var naturlig at den utlængsel og lyst til utfærd som særpræger vikingtidens nordmænd» snart ogsaa maatte drive dem ut over Norskehavet for at finde dets utstrækning og søke nyt raaderum for sin utvidelsestrang. Alt i forhistorisk tid fandt folk fra Vest*Norge Shetlands* og Orknøene, hvor de slog sig ned. Herfrå fulgte de i irske eneboeres spor og fandt Færøene (ca. 800) og Island (ca. 860). Snart efter op* daget folk fra Haalogaland Nordkap og Hvitehavslan* dene, hvor Bjarmeland i lange tider blev et vigtig norsk interesseomraade. Men især økte den norske ekspan* sionsdrift som følge av misnøie med Harald Haarfagres

19

Indgang til Gnipahulen ved Danmarkshavn, Grønland.

20 magtmisbruk. Da drog mange storætter av landet, og dette satte fart i bebyggelsen av Færøene og Island, som var fuldført femti aar senere (ca. 930). Alt i den første landnaamstid saa nogen nordmænd et isdækt fjeld* land længere vest; men først hundrede aar efter kom Eirik Raude fra Island til übygdene paa Grønlands øst* kyst. Han seilte sydover om Hvitserk, storisens syd* punkt (Kap Farvel) og fandt videre i vest venligere land som kunde bygges. Dit førte han (985) fra Island den første flok landnaamsmænd, som grundet Østerbyg* den og Vesterbygden, de norske nybygder paå Grøn* lands sydvestkyst. Herfrå for de om sommeren til übygdene endnu længere nord, til Greipar og Norder* setur ved det smaleste av Davis*strædet. Saaledes hadde nordmænd alt i det tiende aarhundrede faat nøie kjendskap til Norskehavet. De hadde under farefuld færd fundet dets grænser, de hadde opdaget og bebygget dets øer og land og derved skapt en væl* dig norsk interessesfære fra Baffinsbugten til Hvitehavet. Paa fangst og fiske, ofte op til den drivende is, hadde de opdaget Nordishavet, som de kaldte Havsbotn, og hvor de senere saa Svalbard, landet med de kolde ky* ster, som hollandske gjenopdagere fire hundrede aar efter kaldte Spitsbergen. Men nordmænd blev ikke alene de første polarfarere, de blev ogsaa de første ocean* farere. I en tid da andre folks fart paa havet indskræn* ket sig til en forsigtig kystseilas, hadde nordmænd med enestaaende dristighet, trods frost og vinterstorm, i sine udække storbaater fundet frem over aapne havet paa veien til og fra de nybygde land. Saaledes opdaget de Atlanterhavet og gjorde de første frivillig foretatte ocean* færder som historien kj ender. Paa den maate blev mid* delalderens nordmænd Europas foregangsfolk i sjømands* skap og oceanfart. Det var derfor en nødvendig konsekvens av alle disse geografiske og historiske forutsætninger at et folk

21 med saadan ekspansionskraft og med slike maritime tra* ditioner maatte bli de selvskrevne opdagere av den nye verdensdel paa den anden side av storhavet, hvis mot* stand de saa seierrikt hadde brutt. Det vilde i grunden været merkeligere om de ikke hadde opdaget den. Mens VestÆuropas folk endnu i aarhundreder var hildet i den antike forestilling om dette storhav i vest som old* tidens alt omsluttende og avsluttende okeanos, hadde nordmænd forlængst brutt denne fordom. De visste at de ikke bodde paa landjordens ytterste periferi. Ved at følge ø*restene av den gamle tertiære landforbindelse mellem Europa og Amerika hadde de nemlig opdaget nyt land paa den anden side av Norskehavet. De hadde fundet Grønland som storhavets avslutning mot nord* vest og var derved blit den nye verdens nærmeste na* boer. Og fra Grønland og over var det jo ikke stort bredere havstykke end fra Island til Grønland, og med de samme gunstige strømforhold. Et skridt videre i vestlig retning — og opdagelsen var gjort. Tilfæl* dig eller bevisst maatte dette skridt komme før eller senere. Hvad sagaene fortællev. Nogen tid efter at Eirik Raude hadde opdaget Grøn* land og ført de første landnaamsmænd dit, drog hans søn Leiv til Norge. Han tok kursen tvers over havet direkte for Norge. Det er den første frivillige Atlanterhavsfærd som vi vet om. Den lykkedes ikke helt, idet han drev vel langt mot syd og først kom til Hebriderne og der* fra til Norge (999). Her levde han vinteren over ved Olav Tryggvesøns hof, blev døpt og lovte kongen at indføre kristendommen paa Grønland. Om vaaren la han hjemveien ret vest over havet, men blev igjen drevet ut av kurs. Han flakket længe om, indtil han langt i vest fandt nyt land som han ikke før hadde hørt om (1000). Der var vildtvoksende hvete,

2 og vinstokker vokste der. Der var ogsaa store trær (masur), tjenlige til husbygning. Av disse produkter tok Leiv prøver med. Saa satte han kursen mot nord* øst, reddet underveis nogen skibbrudne og kom endelig hjem til Grønland, hvor han saa indførte kristendoms men. Siden den tid blev han altid kaldt Leiv den lykkelige. Som rimelig var, blev der paa Grønland talt me* get om at søke det nyfundne land. Og næste aar (1001) drog Leivs bror Torstein avsted med 20 mand; endog den gamle Eirik Raude seiv var med. Men denne færd mislykkedes ganske. Motvind drev dem saa langt østover at de fik Island i sigte og hadde fugl av Irland. Men to somrer senere (1003) utgik en stor Vinlandsfærd fra Vesterbygden for at gjenfinde og kolonisere det nye land. Ekspeditionen talte 3 skib med ca. 150 mand og ledes av islænderen Torfinn Karlsevne. Ogsaa Eirik Raudes søn Torvald og hans datter Frøydis var med. De satte kursen ret mot sydvest og kom efter to døgns seilas til et land som de kaldte Helluland efter de mange store stenheller som de fandt der. Der var ogsaa en mængde hvitræv. Efter

endnu to døgns seilas mot syd og sydøst saa de foran sig et land med stor skog og mange dyr. I sydøst utenfor landet laa en ø, hvor de saa en isbjørn. De kaldte landet Markland (skog* landet) efter skogen. Herfrå seilte de videre sydover for at finde Vinland. Efter to døgns forløp kom de til et nes som de kaldte Kjalarnes efter en skibskjøl som de fandt der. De seilte længe langs landet som de hadde paa styrbord side (3: i vest). Der var ingen havner, men lange sandstrander som de kaldte Furdu* strandene (de merkelige strander) fordi det var langt at seile langs dem. Syd for Furdustrandene var landet indskaaret av fjorder, og de styrte skibene ind i en vik; derfrå sendte Karlsevne to skotske hurtigløpere som var med, sydover paa rekognoscering. De kom tilbake efter

23 tre døgns forløp og hadde med sig selvsaadd hvete og vindruer. Saa seilte de videre sydover og kom til en fjord som de kaldte Strømfjord, fordi strømmen gik saa sterk der. Landet var et vakkert fj eldland, hvor de fandt godt beite for fæet. Der var ogsaa meget fugl og fisk. Her blev de vinteren over (1003—04). Om vaaren skilte en av deltagerne, Torhall veidemand, følge. Skuffet over ikke at ha fundet det forjættede land drog han med en liten flok tilbake nordover langs Furdu* strandene for at finde Vinland. De andre fulgte Torfinn Karlsevne sydover og kom til en elvemunding som de kaldte Hop. Her fandt de vinranker og vildtvoksende hvete. Hver bæk var fuld av fisk, og i skogen var der mange dyr av alle slag. Tidlig en morgen saa de ni skindbaater komme roende; der blev svunget med træ* stænger ombord paa dem, og folkene var svarte og stygge, med store øine og brede kinder. Efter en stunds forløp rodde de bort i sydlig retning. Her ved Hop bygde Karlsevne og hans folk hus og blev der vinteren 1004—05. Og klimaet var saa mildt der at fæet kunde gaa ute hele vinteren. Men ut paa vaarsiden kom skrælingene igjen og vilde kjøpslåa. Helst vilde de ha rødt klæde, og for det gav de i bytte skindvarer, især graaskind. Men saa hændte det en dag at en ungstut som Karlsevne hadde, kom brølende ut av skogen. Da blev skrælingene saa rædde at de løp til baatene og rodde sydover. Tre uker efter kom de mandsterke igjen, og under hyl og skrik angrep de nybyggerne og kastet med slynger mot dem. Nordmændene blev kringsat, og da skrælingene fra en stang slynget en stor blaa* agtig kule, som faldt paa land med et stort smeld, blev de rædde og tænkte paa at fly. Men da fik Frøydis sat mot i dem og holdt dem tilbake. Endelig flygtet skrælingene. Efter dette sammenstøt forstod nordmæn* dene at de aldrig kunde være trygge for overfald. De opgav derfor sin kolonisationsplan og drog tilbake til

24 Strømfjord, hvor de overvintret 1005—06. Samme som* mer forlot de Vinland for godt, og efter at ha været indom Markland kom Torfinn Karlsevne med sine folk i god behold tilbake til Grønland. Og 1007 kom han hjem til Island. Videnskapens standpunkt, Saaledes lyder i sammendrag sagaenes beretning om den første opdagelse av Amerika og det første koloni* sationsforsøk i den nye verden. Beretningene findes spredt omkring i flere forskjellige sagaer, som skriver sig fra forskjellig tid, fra det 12., 13. og 14. aarhundrede. Og selvfølgelig er de da ogsaa av forskjellig værd som historiske kilder. Men om hovedsaken hersker der enig* het, og forsaavidt er den norske førsteopdagelse av Amerika sikker nok, saa meget mere som den støttes av en av sagaene helt uavhængig kilde, nemlig magister Adam av Bremen, som skrev ca. 1070, og hvis beret* ning altsaa er det ældste vidnesbyrd om nordmænds opdagelse av Amerika. I enkelthetene er der derimot paa flere punkter betydelige avvikelser og motsigelser i sagaenes beretninger, og det har nødvendiggjort en kri* tisk prøvelse av kildenes værd, bygget paa ydre og indre grunde. Som følge herav er der i tidens løp vokset frem en rik litteratur som søker at finde nye synspunkter og prøver at identifisere de av sagaene om* talte og beskrevne lokaliteter. Baade nordiske og ame* rikanske, britiske, tyske og franske forskere har ydet sine bidrag til denne Vinlands4itteratur, som viser alle kritiske avskygninger, like fra Rafn, Horsford, Heinrici, som kritikløst godtar alt, til det diametralt motsatte standpunkt, repræsentert av Bancroft, Winsor, Gelcjch, som skeptisk avviser det hele som eventyr og digt. Av nordiske forskere har særlig professor Dr. Gu* stav Storm brutt nye baner ved sit grundige arbeide «Studier over Vinlandsreiserne, Vinlands Geografi og

25 Ethnografi» (Kjøbenhavn 1888), hvor han gir en incU gaaende kritisk analyse av de historiske kilder. De ældre beretninger fra det 12. og 13. aarhundrede stam* mer direkte eller indirekte fra Are Frode (f 1148), hvis hjemmelsmand igjen levde i sidste halvdel av det 11. aarhundrede, altsaa samtidig med Adam av Bremen. Disse ældste vidnesbyrd, som har været litet paaagtet av tidligere forskere, er vistnok knappe og korte; men sammen med Adam av Bremens beretning vidner de dog om en samstemmig nordisk tradition, som naar til* bake til

begivenhetenes eget aarhundrede. De nævner kun to Vinlandsfærder, Leiv Eirikssøns oceanfærd med dens tilfældige landfund og Torfinn 'Karlsevnes store opdagelsesekspedition og kolonisationsforsøk. I sterk strid med de ældre beretninger staar den yngre utfør* ligere fremstilling i Flatøybokens Grønlendinga})åttr fra slutten av det 14. aarhundrede, som i det hele ikke synes at kjende den ældre tradition. Den nævner en ellers helt ukjendt person, Bjarne Herjulvssøn som den første opdager, og ved at gjøre flere av deltagerne i Torfinn Karlsevnes færd til ledere av selvstæodige eks* peditioner, faar den fem Vinlandsfærder istedenfor den ældre traditions to. Den yngre beretning med sine seiv* motsigelser og fantastiske skildringer, gir indtryk av at være bygget over en utvisket og avsvækket tradition som søkes supplert og smykket ved den frie fantasis hjælp. Den bør derfor forkastes som uhistorisk hvor den strider mot den ældre, samstemmige tradition. Ut fra sagaenes beskrivelse av de nyopdagede land, deres natur og produkter har Storm med stort skarpsind søkt at bestemme deres geografiske beliggenhet. Han kom til det resultat at Helluland nærmest maatte iden* tifiseres med Labrador, Markland med New Foundland, Vinland med Nova Scotia. Og særlig for det sidste lands vedkommende søkte Storm at samle saa mange beviser som mulig for vildtvoksende vins og hvetes

26 forekomst der i tiden fra de store opdagelser md* til nu. Storms kritiske studier blev grundlæggende og be* stemmende for den følgende eftertids opfatning av Vin* land og Vinlandsfærdene. Men trods alt var det dog heller ikke lykkedes Storm at fjerne følelsen av det tvungne og tilgjorte, det kunstige og søkte i dette at man vilde faa fortællingen om vinen og den selvsaadde hvete til at passe paa virkelige forhold paa Nord*Ame* rikas østkyst. For en nøktern betragtning stod det frem* deles som noget eventyrlig og fantastisk dette med vin* landet, vinen og hveten, hvis virkelighet var vanskelig at fæste lit til. For denne opfatning har professor Dr. Fridtjof Nansen git uttryk i sit store, epokegjørende verk «Nord i Taakeheimen», Kristiania 1911 («In Nor* thern Mists», New York 1911). Her fremsætter han den anskuelse at Vinlandsberetningene ikke bør betrag* tes som historiske aktstykker, men mere som historiske romaner; de er et mosaikarbeide hvor nogen faa virke* lighetstræk er digterisk sammenvævet med sagnagtige fortællinger, hentet fra forskjellige kanter. Frasagn om en fjern fortids virkelige opdagelser er her sammenstil* let med eventyrene om det forjættede land, om vid* underlandet i vest hvor alt godt og herlig fandtes i overflod. Gjennem oldtid og middelalder har sagnet om de lykkelige øer (insulae fortunatae) vandret fra Middelhavslandene til Vest*Europa over Irland til Island, vistnok i forskjellige former, men altid utstyrt netop med de for sagaenes Vinlandsberetninger karakteristiske træk, den vildtvoksende vin og den selvsaadde hvete. Det kan ikke være tvilsomt at Nansen her i det væsent* lige har truffet det rette, om han end kanske gaar vel vidt i sin søken efter sagnagtige træk i sagaenes beret* ninger. Nylig har dansk*amerikaneren professor William Hovgaard i Boston utgit en interessant bok «The voya*

27 ges of the Norsemen to America» (New York 1914), hvor han tar avstand fra Nansens efter hans mening altfor kritiske opfatning. Hovgaard indtar et mellem* standpunkt, ja stiller sig ikke helt avvisende likeoverfor beretningen om Bjarne Herjulvssøns reise. Især søker Hovgaard gjennem nøiagtige, av specialkarter og illu* strationer ledsagede beskrivelser av Nord*Amerikas nord* østkyst at godtgjøre at sagaenes Helluland, Markland og Vinland er forskjellige land for Leivs, Bjarnes og Torfinn Karlsevnes reiser. Nansen er undertiden blit misforstaat derhen at han simpelthen benegter nordmænds opdagelse av Amerika. Saa er det ikke. Han anser det for fuldt historisk godt* gjort at nordmænd har fundet Amerika først. Og det sikreste historiske vidnesbyrd herom finder han i en tilfældig meddelelse i Islandske Annaler, som fortæller at i aaret 1347 blev et grønlandsk skib paa reise til Markland av storm drevet op til Island. Det er ogsaa sidste gang noget av disse land nævnes i litteraturen. For Boken om Novge ved Dr. O. J. Skattum.

Landet. Mænd fra Europa for over alle hav og la land un* der sig i alle dele av verden. De la ogsaa Amerika under sig, og de skapte et rike der, større og mægtigere end noget andet utvandrerne har skapt. Kanske var sleg* ten som tok dette land, seigere og sterkere end de andre. Men kanske var det ogsaa fordi landet var rikere og dets muligheter større end noget andet lands som hvite mænd er kommet til. Det land de Forenede Stater spænder over, er stort og vidt. Det er skiftende nok, men dets geografi lar sig fortælle i faa ord. To svære høidedrag gaar gjen* nem landet fra nord til syd. Utenfor dem gaar der kyststrækninger som er forholdsvis smale, mellem dem ligger et vældig og uhyre sletteland. Men det er ikke paa slettene Amerikas historie er blit til, det er paa den

smale strimmel land som ligger mellem og Atlanteren. Hit var det indflytterne kom først, her grodde de første stater op. Dette land hadde heller ikke faa betingelser for kolonisation. Bugter og fjorder skar sig ind i det og dannet glimrende havner. Elver snodde sig gjennem det, der var vandkraft nok, da indu* strien begyndte at komme, der var ogsaa kul nok; og der var skog, megen og stor skog. Før jernbanene kom, laa Alleghany*fjeldene der og stængte, kolonisationen bredte sig ikke stort ut over dem. Men de ikke bare stængte, de laa ogsaa som en mur og et vern mot

32

3 de indfødte stammer og de europæiske folk som var fiendtlige. Slik er landet i øst. Mange og store er dets be* tingelser og fortrin. Allikevel blir det stillet i skyggen av Mississippis land. Dette land er let at komme til, dets jord er frugtbar som kanske intet sted hvor de hvite hadde sat fot. Dets klima er let og vel skikket til åkerbruk. I dets skjød hviler vældige leier av kul og jern. Det er blit sagt at Mississippidalen er det herligste land Gud har git menneskene at bo i. Der er ikke megen overdrivelse i de ord. Men længere vest, mellem de svære kjeder av Rocky Mountains og Sierra Nevada, der ligger et land som er øde og barskt; jorden er tør, sønderrevne bergrygger skjærer sig igjennem det, det er et haardt land, det er det vilde Vesten. Men menneskene har vridd rigdomme av ørken og nakent berg. De har gravet kanaler og svære kunstige vandingssystemer. De har sprængt sig ind i fjeldet og fundet metaller der. Det har kjæmpet og vundet og skapt sig oaser i det fattige land. Og vest for Sierra Nevada igjen en endeløs rigdom: Californias hveteakrer, frugthaver, petroleumskilder, og hvad det heter alt sammen. Slik er det stykke av verden som de Forenede Stater er vokset op paa. Det er et skiftende land, et land med raastof til rigdom av alle slag. Det er baade gjestmildt og haardt, og det har ikke latt sig tæmme uten efter lang og seig kamp; det er et land som maatte erobres. Det er blit erobret. De røde mænd. I de endeløse skogers dyp, paa de brede sletters stormsuste flate bodde de røde mænd. De røde mænd var sterke. Deres liv var jagt og kamp. Derfor blev deres muskler haarde og spænstige 3 — Boken om Norge.

V.

3 de indfødte stammer og de europæiske folk som var fiendtlige. Slik er landet i øst. Mange og store er dets be* tingelser og fortrin. Allikevel blir det stillet i skyggen av Mississippis land. Dette land er let at komme til, dets jord er frugtbar som kanske intet sted hvor de hvite hadde sat fot. Dets klima er let og vel skikket til åkerbruk. I dets skjød hviler vældige leier av kul og jern. Det er blit sagt at Mississippidalen er det herligste land Gud har git menneskene at bo i. Der er ikke megen overdrivelse i de ord. Men længere vest, mellem de svære kjeder av Rocky Mountains og Sierra Nevada, der ligger et land som er øde og barskt; jorden er tør, sønderrevne bergrygger skjærer sig igjennem det, det er et haardt land, det er det vilde Vesten. Men menneskene har vridd rigdomme av ørken og nakent berg. De har gravet kanaler og svære kunstige vandingssystemer. De har sprængt sig ind i fjeldet og fundet metaller der. Det har kjæmpet og vundet og skapt sig oaser i det fattige land. Og vest for Sierra Nevada igjen en endeløs rigdom: Californias hveteakrer, frugthaver, petroleumskilder, og hvad det heter alt sammen. Slik er det stykke av verden som de Forenede Stater er vokset op paa. Det er et skiftende land, et land med raastof til rigdom av alle slag. Det er baade gjestmildt og haardt, og det har ikke latt sig tæmme uten efter lang og seig kamp; det er et land som maatte erobres. Det er blit erobret. De røde mænd. I de endeløse skogers dyp, paa de brede sletters stormsuste flate bodde de røde mænd. De røde mænd var sterke. Deres liv var jagt og kamp. Derfor blev deres muskler haarde og spænstige 3 — Boken om Norge.

V.

34 som staal. De kunde ro de stride elver dagen igjen* nem uten en mundfuld mat. De kunde jage det rappe vildt timer efter timer i den tætvokste skog; det kjend* tes ikke paa dem. Det var staute karer. Indianerne i de rike skogland maalte sine seks fot: de hørte til de høieste mænd i verden. De var ogsaa jevnhøie; sjelden

Indianer 135 aar gammel.

fandtes en lavstammet kar blandt dem. Deres ansigter var skarpskaarne og kvasse; kloke og selvsikre. Grusom* het blinket i de kolde øine. Det var dem en fest at pine sine fanger til døde i leiren. Var det en rigtig modig mand

de hadde fanget, skar de hans hjerte ut og stekte det og gav de unge mænd det; de skulde spise det, saa noget av den dødes dristighet kunde gaa over i dem.

35 De røde mænd dannet ikke stater; saa langt var de ikke kommet. De var skilt ien hærskares mangfoldighet av stammer, og disse stammer laa i krig med hverandre. Tanken om samling laa fjernt fra dem; derfor tapte de sit land. Allikevel var der enkelte stammer, stammer som var i slegt med hverandre, som sluttet sig sammen. Det gjorde irokeserne. Deres folk bestod av fem stammer; senere tok de en sjette op. Irokeserne var det mæg* tigste folk i landet mot øst. De var ogsaa naadd høiest; og de var en skræk for stammene omkring, for huroner, for mohikanere, for alle røde mænd i det øst* lige land. Men længere vest hersket der andre folk, der var chippewayer og cheyenner, sorte*føtter og siouxer, og mange, mange andre — — spredt ut over det brede land. Skrevne love hadde de røde mænd ikke; deres skik var deres lov. Den hadde gaat i arv fra far til søn ned gjennem slegten og blev sjelden brutt. Det finder vi hos dem alle; kanske tydeligst hos irokeserne. De hadde for eksempel høi straf for drap. Det behøvde ikke at være liv for liv; det var som i sagaen : draps* mandens slegt og den dræptes kunde forsones med bøter. Og det var ikke nødig at han som var skyldig i drapet, redet ut 'disse bøter seiv. Det var det samme hvem som bøtte, bare den dræptes slegt fik boten. Men da var drapsmandens straf den skam at de andre hadde betalt for ham; indianerne visste den var høi nok. Hvis den dræpte var en mand, da skulde der utredes tredive gåver. Men var det en kvinde, var gavenes tal firti. For kvinden er svak; og kvinden skal forplante slegten. Gjaldt det store saker for irokeserne, da traadte de fem stammers høvdinger sammen og raadslog, sittende paa jorden, røkende sine piper. Deres tale bar præg av klokskap og av den jernhaarde selvbeherskelse som kanske er indianerens ypperste kjendetegn. Aldrig

36 hændte det at en taler blev avbrutt. Han talte til ende i korte sætninger, kvasse som tomahawkens klinge, skjønne i sin form — kraftige i sit indhold. En vel* talenhet som den hvite mand ikke hadde let for at naa. Naar kvelden faldt, samlet indianerne sig i wigwam og vidjehus. Da flammet baalet over dem, der de sat med haken mot knærne, med den lange pipen i munden, og saa ind i ilden — øinene rødkantet av den- bitende røk. Da fortalte de sine sagn. Indianeren er barn av de store skoger og det vide land. Og alt som lever er hans brødre. Der er sjæl i ulven, som uler om hans leir i natten; i de skinnende sølvstrømmer; i blomsten ved hans fot; skogaander slumrer i de vældige trær. Indianeren tror ogsaa paa sin egen sjæls evige udøde* lighet. Naar en kriger dør, da vandrer hans skygge til de dødes jagtmarker. Her jager han skygger av det vældige vildt; han nedlægger det med skyggen av sin tomahawk og sine piler. Andre mener at de dødes land har evig sang, og dans og fest. Og dette land ligger ikke saa uendelig fjernt, ensomme jægere har rodd sin kano langt, langt ind i de stille skoger — og streifet dets grænse, og hørt de saliges sang. Men ogsaa det land han hadde her paa j orden, var herlig, syntes den røde mand. Det gav ham alt det han trængte for at leve: frihet og vildt. Og saa kom de hvite og tok det. Nogen av disse hvite mænd hadde ingen anden ret end sverd et s, og de var grusomme paa sin vis, som indianerne kunde være det paa sin. Om dem hører vi nedenfor. Andre, som kom senere, hadde arbeidets ret, kan en sige. Det var jo ikke saa urimelig, om de tænkte, at først den som dyrker j orden, eier den. Men en slik arbeidets ret kunde indianerne ikke forståa eller erkjende. Han hadde ikke tal paa hvormange eller hvor faa mænd hans folk talte

37 — det var nok ikke mere end to—tre hundred tusen; han hadde ikke opmaalt det vældige land som nu er de Forenede Stater. Men at det var hans, det var han paa det rene med. Han kunde sælge det — for en billig pris; kunde slutte overenskomster med de hvite mænd og deres styre. Men han var landets eiermand. Og ofte blir kon* traktene brutt; ofte blir den røde mand narret av de hvite mænds regjering og især av denne regjerings agenter. Ofte brøt indianeren seiv avtalen — stundom forstod han den ikke. Den hvite blev for ham en fiende som han maatte verge sig imot, og det gjorde han, med hat og med hevn, kamp efter kamp, som den hvis følelse for frihet og uavhængighet i aarhundreders samliv med en storslagen natur var vokset til lidenskap. Han maatte vike. Stamme for stamme svandt ind: mo* hawker, mohikaner, huroner. De segnet for sygdom, de faldt for vaaben. Den røde mand kunde ikke staa sig mot arbeidets, civilisationens mægtige tog. Han maatte falde — som træet falder for øksen, som præ= riens vilde blomst maa vike for det bugnende kornaks. Længer og længer mot vest blev indianeren drevet; han kjæmpet saa længe der var gnist av haap — og meget, meget længer. Seig og storslagen var den røde races dødskamp. Sitting Bull, den sidste store siouxhøvding, gik i 1870*aarene over den

kanadiske grænse med en haand* fuld krigere. Regjeringen sendte en kommission op for at forhandle med ham. De lovte ham frit leide, hvis han vilde komme tilbake til Statene, utlevere sine hester og vaaben og faa kreaturer istedet. Sitting Bull gav straks svar. I det sa han: «Dere kan se mig? Her er jeg. Hvis dere tror jeg er en nar, da er dere større narrer seiv. Dere er kommet for at fortælle os løgne, men vi ønsker ikke at høre dem. Jeg vil ikke høre disse løgne i min store mors hus. Dere skal ikke sige to ord til. Gaa hjem, hvor dere kom fra. Dette land

38 er mit, og jeg agter at bli her og gjøre det til et land med voksne mænd.» Næste aar blev en prest sendt op for at søke ham. Sitting Bull talte til denne prest, og sa: «De bleke ansigter hadde ting som vi trængte for at jage. Vi trængte kuler og vi trængte krudt. Det kjøpte vi. Vi ønsket fred. Jeg har aldrig solgt saa meget land som saa!» Og Sitting Bull tok støv fra j orden i teltet, og han aapnet sin haand, og lot det blaase for vinden. «Jeg har aldrig,» sa han, «sluttet nogen avtale med de Forenede Stater. Jeg kom derind for at gjøre gjældende mine rettigheter og mit folks. Jeg blev drevet ut av mit land med vold; nu kommer jeg tilbake for at kræve det for mit folk. Jeg har aldrig ført krig mot de Forenede Stater. Jeg har aldrig bragt den hvite mands hjerte til at bløde. De hvite mænd kom ind i mit land og fulgte efter mig. De hvite mænd tvang mig til at kjæmpe for mine jagt* marker. Den hvite mand tvang mig til at dræpe ham, ellers vilde han dræpe mine venner, mine kvinder og mine barn.» Nu kjæmper de røde mænd ikke mere. De er ikke utryddet. Det er meget mulig at der er likesaa mange indianere i Nord*Amerika nu som for fire hundrede aar siden. Men de er dog bukket under i kampen. Efter historiens lov har de maattet vike for civilisationen. De har mistet sin übundne frihet, det stolte herredømme over skog og slette. Det hvirvler av hjul, det skinner av korn i de hvite mænds land. De har nu seiv lært at dyrke dette korn, og det gjør de hvor de kan. Men det har været en dyr lærdom. De hvite mænd Den 13de oktober 1492 landet Kolumbus ved Bahamas øene, og seilte saa videre til Cuba og til Haiti. Han tok ombord nogen indianere, og hvor han siden gik i land, sprang disse indianere fra hus til hus og ropte:

38 er mit, og jeg agter at bli her og gjøre det til et land med voksne mænd.» Næste aar blev en prest sendt op for at søke ham. Sitting Bull talte til denne prest, og sa: «De bleke ansigter hadde ting som vi trængte for at jage. Vi trængte kuler og vi trængte krudt. Det kjøpte vi. Vi ønsket fred. Jeg har aldrig solgt saa meget land som saa!» Og Sitting Bull tok støv fra j orden i teltet, og han aapnet sin haand, og lot det blaase for vinden. «Jeg har aldrig,» sa han, «sluttet nogen avtale med de Forenede Stater. Jeg kom derind for at gjøre gjældende mine rettigheter og mit folks. Jeg blev drevet ut av mit land med vold; nu kommer jeg tilbake for at kræve det for mit folk. Jeg har aldrig ført krig mot de Forenede Stater. Jeg har aldrig bragt den hvite mands hjerte til at bløde. De hvite mænd kom ind i mit land og fulgte efter mig. De hvite mænd tvang mig til at kjæmpe for mine jagt* marker. Den hvite mand tvang mig til at dræpe ham, ellers vilde han dræpe mine venner, mine kvinder og mine barn.» Nu kjæmper de røde mænd ikke mere. De er ikke utryddet. Det er meget mulig at der er likesaa mange indianere i Nord*Amerika nu som for fire hundrede aar siden. Men de er dog bukket under i kampen. Efter historiens lov har de maattet vike for civilisationen. De har mistet sin übundne frihet, det stolte herredømme over skog og slette. Det hvirvler av hjul, det skinner av korn i de hvite mænds land. De har nu seiv lært at dyrke dette korn, og det gjør de hvor de kan. Men det har været en dyr lærdom. De hvite mænd Den 13de oktober 1492 landet Kolumbus ved Bahamas øene, og seilte saa videre til Cuba og til Haiti. Han tok ombord nogen indianere, og hvor han siden gik i land, sprang disse indianere fra hus til hus og ropte:

39

Kolumbus1 gravmonument.

40 «Kom, kom og se mændene fra himmelen.» Han op* daget siden Jamaica, Syd*Amerika og Mellem*Amerika.

De Sotos karavel.

Men de hvite mænd kom ikke fra himmelen. Fer* nando Cortez tok Mexico. Han fandt ikke straks det guld han søkte, og han la indianernes keiser ende kul forat han skulde pines til at sige hvor guldet var gjemt. Cortez fik siden greie paa guldminene og satte indianerne til at arbeide der som slaver. De holdt

41 det ikke ut; i hundredevis laa deres lik utenfor indgangen til gruben, og det var sort av gribber som sat og aat

De Soto opdager Mississippi

av aatslene. Frans Pizarro tok Peru. Han fanget in* kaenes konge og let ham henrette. De hvite mænd kom ikke fra himmelen. Grusomme var de mot indianerne. Men ellers kjække karer, som har utført mangen stordaad. Med Frans Pizarro var Hernando de Soto i følge. Omkring aaret 1540 gjorde han et stort

42 erobringstog gjennem endel av det land som nu er de Forenede Stater; Blomsten av det spanske ridder* skap var med ham; han drog gjennem Georgia og Tennessee til Mississippi; siden et godt stykke ind i Arkansas. De fleste av hans mænd faldt i kamp med indianerne. Seiv døde han av feber og blev hemmelig sænket i den elv han hadde opdaget. Samtidig med de Soto var franskmanden Jacques Cartiér. Han gran

Den første kirke i Salem

sket landet omkring St. Lorents*bugten (1534—42) og trængte opover elven, like til indianerbyen Hochelaga, der hvor nu Montreal ligger. Hans landsmand Samuel Champlain anla Qyebec (1608). En tredje berømt fransk* mand, Robert de la Salle, bygde sytti aar senere det første skib som gik paa de store sjøer; kom til det sted, hvor nu Chicago ligger, og gik i 1682 nedover Missis* sippi — like til den Mexikanske Golf. Han tok det uhyre land i besiddelse i den franske konges navn og kaldte det Louisiana. Men det folk soni vi først og fremst maa dvæle ved

43 naar det gjælder de Forenede Stater, det er englænderne. Engelske sjøfolk hadde landet i Nord*Amerika før Ko* lumbus' karaveller ankret op ved fastlandet. Allerede i 1497 naadde et engelsk skib Nyfundland. Giovanni Caboto (John Cabot) het skipperen. Han var genueser, men i engelsk tjeneste. Otte aar senere var en engelsk skipper Martin Frobisher paa vei til nord* vestpassagen. Han fandt den ikke, som vi alle vet. Der gik aarhundreder hen før den første vesle skuten klemte sig igjennem. Og det var en nordmand som førte den. Martin Frobisher naadde Labrador, og der mente han at han hadde fundet guld. Snart seilte skib efter skib op infellem isbergene i Baffinsbugten. Men guld var der ikke, landet var fattig og vinteren haard. Nogen slog sig ned der og prøvde at grunde kolonier. Det gik ikke. Den første egentlige nybygd i det land som senere blev kaldt de Forenede Stater, det var Virginia. Nav* net stammer fra dronning Elisabet. Hun var ugift; derav Virginia, «Jomfrulandet». Og det var Walter Raleigh som opdaget det. Men han fik ikke nogen glæde av det. Guld var det hans mænd vilde ha, og det var der ikke. Det blev ikke til noget ordentlig med denne koloni før i begyndelsen av det 17. aar* hundrede. Den mand som da førte nybyggerne — John Smith het han —, holdt den vesle flokken sammen under sult og strid for livet, og han sa de sande ord: «Her finder en ikke guld, naar en ikke tjener det ved sit arbeide.» Og de arbeidet, og bygde sig hus, og dyrket korn, og de saadde tobak paa selve gatene i hovedstaden. Og der kom nye mænd og hjalp dem. Efter fem aars kamp var Virginia sikret. Da fem* ten aar var gaat, var det fem tusen mennesker som bodde der. Det næste nybygge var Massachusetts. En dag i aaret 1620 seilte to smaa fartøier Tra den engelske kyst

4 over til den nye verden. Det ene av disse fartøier vendte om og opgav det. Men det andre, en bark paa et hundrede og otti ton med en og firti mand og deres fa* milier ombord, reiste videre og naadde frem. Barkens navn var «Mayflower». Og de som var ombord søkte over havet for at faa frihet for sin tro i den nye ver* den. «Pilgrimsfædrene» har senere tider kaldt dem. De landet paa den barske kyst ved Massachusetts; kjæmpet haardt for livet i de første aar mot vinter og sygdom og sult. Om natten visste de ikke hvor de skulde faa en mundfuld mat den næste morgen. Men det gik fremover — langsomt. Efter ti aar var det tre hundrede som bodde i den vesle kolonien. «Sørg ikkej» skrev deres brødre i England til de fattige kolonister. «De har brutt isen for andre. Til verdens ende vil dere bli æret for dette.» Det var trangen til trosfrihet som drev disse menne* sker over havet, har vi sagt. «Jeg vil kalde det land mit fædreland,» sa en av nybyggerne, «hvor jeg faar lov til at prise Gud og være sammen med mine bedste venner.» Folk av alle stænder rustet sig og drog over til det nye land. For størstedelen var det vel haand* verkere, bønder og handelsmænd; men det var ogsaa store godseiere, ildfulde forkyndere, londonner*advo* kater, unge lærde fra Oxford. Ikke eventyrlyst, ikke guldtørst var det som drev dem; men trangen til at faa dyrke sin Gud i fred. Den tredje koloni var Maryland, og denne gang var det ikke

puritanere som vilde ha frihet for sin tro, det var katolikker. Maryland har faat navn efter Karl den førstes dronning Henriette Maria, og grundlæggeren var Calvert, Lord Baltimore. Han var en av Stuartenes ypperste raadgivere. Da han gik over til katolicismen, søkte han et fristed for sig og sine meningsfæller, og han fandt det i landet inderst inde i Cheasepeakbugten, paa den andre siden av Potomac. Men det var uraad

45 at skape en koloni bare for katolikker. Og saa gjen* nemførte Lord Baltimore en grundsætning som var ny baade i England og i størsteparten av Europa paa den tid. Han bestemte at nybyggerne skulde kunne bo ved hverandres side trygt og fredelig, hvad tro de end hadde. «Ingen person i denne provins,» slik stod det i Marylands første lov, «som tror paa Jesus Kristus, skal paa nogen maate forulempes, plages eller forfølges for sin tros skyld.» Koloniene vokste langsomt i folkemængde og vel* stand; deres tal vokste ogsaa. Syd for Virginia blev der grundet to. De blev kaldt Carolina efter Karl den første. Efter krigen med Holland i 1664 kom landet mellem Hudson og sjøene i engelsk besiddelse. Paa dette land vokste op New Jersey og Delaware. I 1682 gik William Penn over Delaware*elven. Han var kvae* ker, og kvækere var det som fulgte ham. Han bygde sin egen nybygd inde i urskogen. Pennsylvania kaldte de den, d. v. s. den bygd som Penn har bygd i sko* gen. Den næste koloni blev til under Georg den 2den. Derfor blev den kaldt Georgia. Den blev grundet i Savannah av general Oglethorpe. Den nordamerikanske frihetskamp.

1775—1783.

Der blev flere og flere englændere der borte i Amerika; før der var gaat hundrede aar, var der en million to hun* drede tusen hvite og en kvart million negrer, det vil si likesaa meget som en fjerdedel av Englands hele befolk* ning. De hadde tobaksplantninger og maismarker og rismarker, de som bodde i syd; de hadde hvalfangst og torskefangst og store skoger, de som bodde i nord. Haardføre folk var det, raadsnare lærte de sig at bli. Utholdende maatte de være, — de skulde jo rydde sko* gen; og letvinte; de skulde jo hver dag ha bøssen parat naar indianerne kom.

45 at skape en koloni bare for katolikker. Og saa gjen* nemførte Lord Baltimore en grundsætning som var ny baade i England og i størsteparten av Europa paa den tid. Han bestemte at nybyggerne skulde kunne bo ved hverandres side trygt og fredelig, hvad tro de end hadde. «Ingen person i denne provins,» slik stod det i Marylands første lov, «som tror paa Jesus Kristus, skal paa nogen maate forulempes, plages eller forfølges for sin tros skyld.» Koloniene vokste langsomt i folkemængde og vel* stand; deres tal vokste ogsaa. Syd for Virginia blev der grundet to. De blev kaldt Carolina efter Karl den første. Efter krigen med Holland i 1664 kom landet mellem Hudson og sjøene i engelsk besiddelse. Paa dette land vokste op New Jersey og Delaware. I 1682 gik William Penn over Delaware*elven. Han var kvae* ker, og kvækere var det som fulgte ham. Han bygde sin egen nybygd inde i urskogen. Pennsylvania kaldte de den, d. v. s. den bygd som Penn har bygd i sko* gen. Den næste koloni blev til under Georg den 2den. Derfor blev den kaldt Georgia. Den blev grundet i Savannah av general Oglethorpe. Den nordamerikanske frihetskamp.

1775—1783.

Der blev flere og flere englændere der borte i Amerika; før der var gaat hundrede aar, var der en million to hun* drede tusen hvite og en kvart million negrer, det vil si likesaa meget som en fjerdedel av Englands hele befolk* ning. De hadde tobaksplantninger og maismarker og rismarker, de som bodde i syd; de hadde hvalfangst og torskefangst og store skoger, de som bodde i nord. Haardføre folk var det, raadsnare lærte de sig at bli. Utholdende maatte de være, — de skulde jo rydde sko* gen; og letvinte; de skulde jo hver dag ha bøssen parat naar indianerne kom.

46 Og frihet hadde de. De hørte nok under England; men hver nybygd hadde sit eget storting; ga sig seiv love, paala sig seiv skatter. Til England betalte de ingen direkte skat; men told betalte de. Da saa englænderne hadde hat krig med Frankrike og denne krigen hadde kostet mange penger og var ført for nybyggernes skyld, saa . blev der lagt en slags skat paa dem, en stempelskat, det vil si: de skulde betale en avgift for stemplet papir, og stemplet maatte det papir være som skulde brukes til dokumenter. Det vilde amerikanerne ikke. Den som betaler skat, mente de, han skal ogsaa ha ret til at vælge utsendinger til stortinget, til den forsamling som paalægger

skatten. Fik de plads i det engelske storting, fik de være med at styre det engelske rike, saa skulde de betale skat. Mange englændere holdt med dem. William Pittsa: «Det glæder mig at Amerika gjør motstand. Efter min men ing har England slet ikke ret til at paalægge nybyg* gerne skat.» De blev ogsaa fri for at betale skat paa dokumentene. Da denne sak var fore i det engelske parlament, var Franklin, som vi nedenfor skal høre mere om, i London. Han var der som repræsentant for koloniene flere aar. Han blev indkaldt for Underhuset, som skik og bruk var. De engelske talere sa: «Koloniene betaler jo skat; — de betaler told, og told er da ogsaa skat, om end en indirekte.» Franklin gav dem ret i det. Men saa sa han videre omtrent som saa: «Naar det er rigtig, at told er skat — og det er det ganske visst, saa er det kanske rettest, at koloniene heller ikke betaler told, saa* længe de ikke er repræsenteret i parlamentet.» Og da der saa blev en egen told paa te, og det blev kundgjort at denne told blev paalagt for at skaffe den engelske stat en speciel indtægt, saa blev amerikanerne enige om at de ikke vilde drikke te; og da der kom

47

nogen te*ladninger ind paa Bostons havn, gik sytten mand om bord, forklædd som indianere, og veltet te i sjøen for mere end 320 000 kroner. Dette var vold. Englænderne svarte med at sperre Bostons havn, det vil si: de stanset aldeles byens handel. Den engelske konge Georg den tredje sendte soldater over; han var sikker paa det skulde være en let sak at kue amerika* nerne. «De er ikke løver,» sa han, «længer end vi er lam.» Men det er ikke let at kue slike folk som er vant til at arbeide, og vant til at være sin egen herre naar de arbeider. De gjorde sig straks færdige til at slaas for alvor, og snart var kampen i fuld gang. Til general valgte de George Washington. Utsendinger fra de tretten kolonier i Amerika holdt møte i Philadelphia, og der blev de enige om at nybygdene skulde være frie og uavhængige stater. «Vi kalder den høieste dommer,» sa de, «til vidne paa at vi mener det redelig.» Det var vaagsomt gjort, og at det gik godt, det skyldtes især to mænd. Den ene var Washington, overgeneralen. Den andre var en fredens mand, Ben* jamin Franklin. Washington.

Adjutanten. Washington hadde været i krig før, netop i den krigen som gjorde at englærtderne paala stempelskatten; han hadde været adjutant hos den engel* ske general, og var vel kjendt baade med land og menne* sker. Da generalen en dag, tvert imot Washingtons raad, var kommet for langt ind i skogene, stod der med én gang en indianer bak hver busk og hvert træ og skjøt. Halvparten av englænderne faldt. Resten blev reddet av Washington. Englænderne. Og nu skulde han slaas mot eng* lænderne seiv, og mange i Europa mente vel at det klarte han ikke. Men det var ikke saa let for englæn* derne heller som en skulde tro. Det var langt fra Eng*

48 land til Amerika, dampskibe var der ikke, seilskibene maatte vente paa veir og vind, og de engelske soldater kom sent frem. Og landet som de skulde slaas med, var saa forfærdelig stort; de kunde ha trængt hundrede tusener for at være herre over det. Dette store land hadde vistnok ikke mange mennesker, men disse menne*

Washington.

sker var Englands fiender. Englænderne kunde ingen ting faa der borte: ikke krudt, ikke kanoner, ikke vog* ner; alt sammen maatte de med uendelig besvær fragte over havet. Likevel hadde Washington det værst. Englænderne var da rike og kunde leie sig en mængde tyske solda* ter, som var flinke til at slaas; men de som Washington kommanderte, var slet ikke det mindste opøvd; de hadde

49 heller ikke kanoner, ikke krudt; ikke telter, ikke klær, og de var ikke forpligtet til at slaas mer end f ra 6—lo maaneder. Da kom der nye folk som ikke kunde nogen ting. Efter et nederlag, naar soldatene især skulde holdes sammen, løp de næsten alle fra hverandre. Ofte var da ogsaa Washington nær ved at fortvile; han skriver engang: «Jeg har mange ulykkelige stunder, naar alle hviler rundt omkring mig, og jeg tænker paa min hærs stilling; faa mennesker kjender de trængsler vi er i av tusen grunde. Ofte har jeg tænkt hvor meget lykkeligere jeg vilde været om jeg kunde ha tat mit gevær paa akslen og gaat ind i geleddet som simpel sol* dat; eller om jeg hadde kunnet dra ind i de store sko* ger og levd i en wigwam, — hvis jeg hadde faat lov for min samvittighet da.» Til en av sine undergeneraler, som vilde ta avsked fordi soldatene var aldeles umulige, skrev Washington: «Jeg vet at De har ret; men vi maa hol de ut; den sak vi kjæmper for, er saa retfærdig at vi maa se at overvinde alt.» Washington

seiv var en mand som kunde holde ut; men han kunde ogsaa gaa paa med mot og dødsforagt, naar stunden kom. Ved juletid i aaret 1776, et halvt aar efter at amerikanerne hadde sagt de vilde være frie, hadde Washington en forfærdelig vanskelig tid. Englænderne hadde tat New York; han var blit slaat da han vilde forsvare byen. Jersey og Delaware hadde de ogsaa tat. Nu stod han bak Delaware*elven, og hadde ikke mere end 3000 mand, og disse 3000 hadde hverken klær eller sko eller nogen ting. De truet med at forlate ham ide nærmeste dager. Da gik han jule* nat i baater over elven hvor isen drev. Anden juledag kom han over tre tyske regimenter og tok dem til fange; vandt saa, kamp efter kamp. Men siden tapte Washington igjen, og atter var han like seig og uryggelig. Han holdt motet oppe hos sine 4 — Boken om Norge. V.

50 forsultne folk. Det blev et sandt ord, det som William Pitt sa i det engelske storting: «Dere kan ikke ta Amerika; var jeg amerikaner som jeg er en englænder, saa vilde jeg, saa længe en fremmed hær stod i mit fedreland, ikke lægge vaabnene ned.» Det gjorde de heller ikke; de ventet paa seiren. Og der gik ikke lang tid, saa maatte et engelsk korps paa 6000 mand lægge

Franklin.

sine vaaben ned. Det var ved Saratoga. Det viste at amerikanerne kunde staa sig; at englænderne vanskelig kunde overvinde dem i dette vidtstrakte land; for de hadde netop tapt ved Saratoga fordi deres general ikke i tide hadde faat hjælp. Englands fiender i Europa begyndte at forståa at det vist maatte komme til at trække det korteste stråa. Aaret efter gik Frankrike med Amerika. Men Washington var ikke bare en kjæk mand og en ihærdig mand; han var ogsaa en mand som tænkte

51 først paa sit land og siden paa sig seiv. Han hadde sin eiendom i Virginia. Da englænderne rykket ind der, krævde de matvarer ogsaa fra Washingtons gods. Forvalteren sendte dem det forlangte, og bad dem skaane gaarden, siden det var Washingtons. Men Washing* ton skrev siden til ham: «Jeg hadde heller set at mit

Det hus hvori Franklin blev født.

hus og mine plantager var brændt. De skulde ha be* tænkt hvor ilde dette ser ut, at fienden faar hjælp fra min gaard, og at min gaard blir skaanet.» At Frankrike gik med, det har Benjamin Frank* lin æren av. Han var en egte amerikaner, og en seiv* gjort mand, som englænderne sier, en mand som hadde smidd sin egen lykke. Han var glad i at arbeide, var ikke rædd for at ta fat paa hvad det saa skulde være; han hugg sig gjennem det som var vanskelig, likesom nybyggerne hugger sig frem gjennem de tætte skoger.

52 Men han var heller ikke ræd for et knep, om han syntes det var nødvendig. Han var en kløgtig, ja slu mand. Franklin var en fattig lysestøpers søn, og med det haandverk begyndte han da han var en tiaars gut. Han klippet væker til lysene, han fyldte formene, han passet butikken; men det han syntes bedst om, det var at læse, og han pløide igjennem de lærde teologiske bøker som han fandt hjemme, endda de slet ikke passet for ham. Faren satte ham i lære hos en anden søn som var boktrykker, og her lærte gutten at trykke nye bøker. Men han glemle derfor ikke at læse dem som var trykt; han laante hos bokhandlerlærlingene, læste om natten og leverte igjen næste morgen. Naar de andre gik til maaltidene, nøide han sig med en kavring eller et stykke brød, en haandfuld rosiner, et glas vand. Han hadde læst at det var bedst bare at spise mat som var laget av planter, og han hadde da bedt om penger hos sin bror istedenfor kosten. Dette tjente han paa, baade tid og penger. Pengene brukte han til at kjøpe bøker for, tiden brukte han til at læse. I Philadelphia. Men broren var haard mot ham. Derfor flygtet han til New York, — han var da sytten aar gammel. I New York kunde han ikke faa arbeide, men kanske i Philadelphia, blev der sagt. Og han reiste dit. I denne by skulde han siden bli en rik mand; men det var smaat med formuen den dag han saa byen for første gang. «Jeg hadde min arbeidsdragt paa,» fortæller han seiv; «for mine bedste klær skulde komme til sjøs. Jeg var skidden fordi jeg hadde været saa længe ombord i baaten; mine lommer var fulde av skjorter og strømper. Jeg gik ind til en baker og kjøpte mig tre hvetebrød, trasket avsted med et brød under hver arm, og spiste paa det tredje; gik saa ned til baaten jeg var kommet med, dråk av elven, og forærte de to av brødene bort.»

53 I Philadelphia fik han arbeide, ja det saa først ut som han her skulde gjøre sin lykke. Guvernøren tok sig av

ham, fik ham til at reise til England for at kjøpe typer, og lovte ham penge=anvisninger paa mange hundrede kroner. Franklin reiste til England, men anvisningene kom ikke. Han stod der, i det fremmede land, og hadde ingen ting at leve av; men han skaffet sig arbeide, kom siden igjen over til Philadelphia, begyndte et trykkeri, og nu gik alt fort fremover. Han oprettet et leiebibliotek, det første i Amerika; og den flittigste til at læse i dette bibliotek var han seiv. Lynavlederen. Og han læste ikke bare, han skrev; han skrev klartoggreitoglivlig; han som seiv hadde skaffet sig alle sine kundskaper, gjorde en opdagelse, saa merkelig at hans navn blev berømt ved den. Der kom til Boston en mand som viste frem for* skjellige elektriske apparater. Dette interesserte Franklin overmaade; han læste og læste om elektriciteten, eks* perimenterte ogsaa, og kom paa den tanken, om ikke lynild skulde være en elektrisk gnist. Der var mange andre som hadde tænkt det samme; men Franklin var amerikaner, en hurtig mand, og han lot det ikke bli med tanken; han gjorde en prøve. En dag saa han en drage bli sendt til veirs. «En drage,» tænkte han, «kunde jo gaa til skyene og se efter om der var elektricitet.» Han gjorde sig en drage. Han tok et stort silkelomme* tørklæ og spændte det over to stokker som var lagt i kors. Da der kort efter kom en tordenbyge, gik han ut paa en mark i nærheten av byen og sendte dragen op. I den nederste ende av snoren var der en nøkkel, og den bandt han med silke til en pæl. Hvis der nu var elektricitet i skyen, vilde den gaa gjennem snoren og nøkkelen; men længere vilde den ikke komme; for silken stanser elektriciteten. Her stod nu Franklin og ventet; lynild var der nok av; men det lot ikke til at

54 der skulde komme nogen elektricitet i snoren. Endelig saa han nogen løse traader reise sig; de var blit skilt fra hverandre fordi snoren var ladd med elektricitet. Han satte haanden hen til nøkkelen, og det gnistret av den. Da pustet Franklin dypt ut; han følte han hadde utrettet noget overordentlig; han syntes han med glæde kunde dø. Franklin og frihetskampen. Men han hadde endnu meget han skulde gjøre her i verden. Det er sagt om ham at han rev lynet fra himmelen og scepteret fra tyrannene; og han var virkelig en av dem som har tat størst del i sine landsmænds frihetskamp, skjønt han ikke kjæmpet med seiv. Han har sin del i at den be* gyndte, og sin del i at den endte saa godt. Før krigen brøt ut, var Franklin i England. Han fik fat i nogen brev fra den engelske guvernør i Massa* chusetts, og i disse brev gik det svært ut over de amerikanere som stod under guvernøren. Franklin gjorde brevene kjendt, og amerikanerne blev rasende da de fik læse dem; det blev ikke bedre da undergeneralpostmesteren blev avsat. Vi kan trygt si at alt dette gjorde meget til at krigen brøt ut; men vi kan ikke si at Franklin har stor ære av det. Han var jo dengang i engelsk tjeneste, og han handlet som om han var i krig med dette land. Derimot har han bare ære av sin sendelse til Frankrike. Han fik fransk* mændene til at hjælpe Amerika. Og stor jubel var der da han kom hjem. Franklin blev en meget gammel mand. Han døde først den 17de april 1790, 84 aar. Paa sit sykeleie skrev han til de Forenede Staters storting og bad at de av al magt maatte arbeide for at faa ende paa den skammelige slavehandel. Da han følte døden nærme sig, sa han til en ven som sat hos ham: «Jeg har levd et langt liv og set en god del av verden; nu længes jeg ogsaa efter at lære en anden verden at kjende, og overlater glad min

5

sjæl til menneskehetens store og gode far, som skapte mig, og som altid har vernet og velsignet mig.» De Forenede State r. Da Franklin lukket sit øie, hadde de amerikanske kolonier for længe sid en vundet i kampen; de tretten stater var blit frie og uavhængige. Det blev bestemt ved freden i Versailles 1783. Og siden ordnet de sig slik: De Forenede Stater skulde være en fristat. Øverste magt i denne fristat fik stortinget eller kongressen. Til den sender alle statene utsendinger. Kongressen bestemmer om krig og fred, om hær og flaate. Men den første mand i fristaten, den som utnævner embeds* mænd og fører regjeringen, det er præsidenten, som blir valgt av alle stater, paa fire aar. Den første præsi* dent var George Washington. Dengang var der 13 sta* ter; nu nærmer det sig 50. Dengang var der 2—3 millioner mennesker, nu er der mellem 90 og 100 millioner. Nu har de Forenede Stater den næststørste handelsflaate i ver* den, og de har likesaa mange jernbaner som Europa til* sammen. Det kan de takke sin frihet for; og friheten kan de først og fremst takke Washington for. Om ham er det sagt: «Han var den første i krigen, den første i freden, og den første i sine landsmænds hjerter.» Nordahl Rolfsen i Verdenshistorien for de unge.

Da prærien var ung. Det bølger over prærien i mil*brede marker av hvete og mais. Sol*heten dirrer over et

endeløst og gyldent hav av frugtbarhet, over akrer og brunede mænd og maskiner og hester. Og aar efter andet skjærer damp* plogens jern sig gjennem præriens jord og velter fete furer op saa langt øiet rækker; aar efter andet kom* mer nye mænd og lægger nyt land under sig. Som én staar og ser utover prærien, maa én vel tænke ved sig seiv, at det er ældgammelt åkerland

5

sjæl til menneskehetens store og gode far, som skapte mig, og som altid har vernet og velsignet mig.» De Forenede State r. Da Franklin lukket sit øie, hadde de amerikanske kolonier for længe sid en vundet i kampen; de tretten stater var blit frie og uavhængige. Det blev bestemt ved freden i Versailles 1783. Og siden ordnet de sig slik: De Forenede Stater skulde være en fristat. Øverste magt i denne fristat fik stortinget eller kongressen. Til den sender alle statene utsendinger. Kongressen bestemmer om krig og fred, om hær og flaate. Men den første mand i fristaten, den som utnævner embeds* mænd og fører regjeringen, det er præsidenten, som blir valgt av alle stater, paa fire aar. Den første præsi* dent var George Washington. Dengang var der 13 sta* ter; nu nærmer det sig 50. Dengang var der 2—3 millioner mennesker, nu er der mellem 90 og 100 millioner. Nu har de Forenede Stater den næststørste handelsflaate i ver* den, og de har likesaa mange jernbaner som Europa til* sammen. Det kan de takke sin frihet for; og friheten kan de først og fremst takke Washington for. Om ham er det sagt: «Han var den første i krigen, den første i freden, og den første i sine landsmænds hjerter.» Nordahl Rolfsen i Verdenshistorien for de unge.

Da prærien var ung. Det bølger over prærien i mil*brede marker av hvete og mais. Sol*heten dirrer over et endeløst og gyldent hav av frugtbarhet, over akrer og brunede mænd og maskiner og hester. Og aar efter andet skjærer damp* plogens jern sig gjennem præriens jord og velter fete furer op saa langt øiet rækker; aar efter andet kom* mer nye mænd og lægger nyt land under sig. Som én staar og ser utover prærien, maa én vel tænke ved sig seiv, at det er ældgammelt åkerland

56 dette, det er vel aar« hundreder siden den før* ste plog skar sin brune fure i sletten. Men saa er det ikke. Det er ikke saa mange aar som er gaat med til at ælde prærien til åker. Det er ikke saa længe siden vinden pep gjennem stivt græs, og bøflen drev i hjorder og flokker over sletten der hveten nu staar tykkest. Det er ikke saa længe siden leirbaal gnistret og brændte langs elvene, og den hvite ulvs langtrukne ul skar gjennem natten. Det er ikke saa længe siden prærien var ung.

Det er i godt og vel hundrede aar at de Forenede Sta* ter har eid prærien: Mississippi var Statenes grænse mot vest helt til aar 1803. Landet vestenfor den kjendte ingen hvit mand, uten kanske enkelte vandrende jægere som levde sit flakkende liv i skogen og paa slettene, og døde der. Dette land eides av Napoleon. Ved den tid reiste to amerikanere over havet. De skulde kjøpe New Orleans og Florida av Frankrike. Men Napoleon trængte til penger, det trak op til en ny stor krig. Han sa til de to mænd — Monroe og Livingston hette de — at han vilde sælge hele greien, ikke bare mundingen av Mississippi, men det land som laa mel* lem denne elv og Stillehavet. Men vilde de kjøpe det, maatte det være straks, sa han. Han vilde ha 15 mil* lioner dollars for landet. De kjøpte det. De syntes

57 kanske det var mange penger, og de visste ikke hvad slags land det var. 15 millioner dollars er ikke nogen liten sum. Allikevel er der dem som mener at summen har forrentet sig. De Forenede Stater strakte sig nu fra ocean til ocean. Tusener av mil nyt land hadde de faat med ett slag. De hadde faat dype skoger og graa berg og de grønne prærier s endeløse hav. * Statene sendte en ekspedition ut for at utforske det nye land. Det var kjække folk. De naadde Missouris kilder og gik over berget til Columbia. Ingen hvit mand hadde gjort den turen før dem. Det var en far* lig tur; men tilbake kom de, og de hadde set sælsomme og forunderlige ting. De skrev hjem og fortalte det. Og folket der hjemme hørte med stor undren den før«= ste fortælling om prærien. Men da ekspeditionen paa tilbakeveien drev nedover Missouri, møtte den en kano med to mænd. Det var hvite mænd som de seiv, og jægere. De fortalte at de aaret i forveien hadde været langt inde i siouxenes land for at jage, de hadde været i kamp med indianerne, de var blit saaret haardt; men de vilde tilbake igjen, de vilde længer ind, de vilde leve sit liv under den blaa himmel i det store eventyrland. -En av ekspedi* tionens soldater traadte frem og

bad om tilladelse til at følge dem. Hans navn var Colter. Og ekspeditio* nen drog østover og hjem, men de tre mænd padlet sin kano opover elven og forsvandt. De var præriens første pionerer. De var de første av de berømte Rocky* Mountain=mænd, disse ukuelige eventyrere som eide prae* rien i de næste to menneskealdre, disse mænd som in* gen love lød, som præget av præriens egen fantastiske barskhet red sit liv hen paa de store sletter. Efter dem fulgte de første nybyggere, som satte plo* gen i prærien.

58 I 1830*aarene reiste en mand, en måler, op Missouri og gik utover prærien. George Catlin var hans navn. Han har seiv fortalt om reisen. Størsteparten av turen opover elven var han naglet til dækket paa den vesle damperen, for der var saa meget underlig at se. Svære flokker av bøfler kom ned til elven, antiloper danset langs bredden, ulv lusket i kjørrene, og stundom kunde en se en graa bjørn som stod og glodde efter baaten. Enkelte steder langs elvebredden var der stor og kraftig skog, men for det meste var det sletter og sletter igjen, grønne og ende* løse. Catlin gik i land, og begyndte sin vandring utover prærien. Han var i følge med endel andre, for det meste halvblods. Græsset var høit, det var sine otte tommer; det tok paa at gaa gjennem det. Tusener av vilde blomster var strødd i græsset, og jordbærene skinte røde og fristende for hvert skridt. Mændene gik dag efter dag ut over prærien; de kunde ikke se de var kommet videre naar de la sig om aftenen end da de begyndte sin dagsmarsj. Det var de samme vilde blomster, de samme jordbær de saa, den samme himmel spændte sig over dem, det samme hav at vandre videre over den næste dag. De følte det, som kom de aldrig videre. «Prærien reiste sig som en vold foran os», siger Catlin, «og dækket av sine blomster flyr den foran os som et spøkelse». De gik dager igjen uten at faa land i sigte, som det heter. De som var uvant med at gaa, blev saarbent og dødstrætte, de hadde mest lyst til at gi alt op, kaste sig ned paa jorden og bli liggende der. Præriens haapløse uendelighet hadde overmandet dem. Da lærte de av en av de halvblods at de skulde gaa med taaspidsen indad, slik som indianerne gjør. Og de gik videre igjen. Paa denne maaten kom føttene lettere gjennem græsset, de blev ikke saa trætte mere, og

59 de gik atter dag efter dag, dag efter dag over prærien, over blomster og jordbær og græs. Endelig fandt deres øine et punkt de kunde hvile paa. Et blaat høidedrag reiste sig over sletten. Det var som lindring og lise for de vandrende mænd. De gik sterkere til; det var Bijou*haugene, sa indianeren som fulgte dem. De kaldtes slik efter en pelshandler som hadde hat sin bod staaende ved foten av dem; han var blit dræpt av siouxene. — De gik over disse hauger, og videre. Nogen mil længer borte støtte de paa en salteng, vældige leier av salt som dæk* ker landet i hundreder av acres' utstrækning. Den lyser kridhvit mot det grønne græs og den evige blaa himmel. Hit kommer bøflene i vældige sværmer for at slikke av saltet, de ser kulsorte ut paa den vældige hvite flate. — Solen skinner time efter time, uke efter uke over prærien. Om høsten blir græsset gult og knitrende tørt, og da hænder det ret som det er at der gaar brand i det. En slik brand kan opstaa rent tilfeldig; men ofte svier indianerne prærien av for at skaffe bedre græsvekst til hestene til næste aar, eller forat det skal bli lettere at færdes der, naar der ikke er noget høit græs som vikler sig om føttene paa mænd og hester. Præriebranden kan komme langsomt og lekende der græsset er kort og tyndt. Men er græsveksten frodig og høi, da er en præriebrand forfærdelig. Jaget av stormen styrter den over sletten som et knitrende hav av flam* mer og ild, den fylder rummet med torden og brak, den er storslagen og rædselsfuld. Den sluker alt, dyr som ikke er hurtige nok, mennesker som ikke kan komme sig unda; ofte har det hændt at indianerflokker seiv tilhest er blit indhentefav branden og kvalt. Catlin fortæller hvordan han og hans følge sitter paa prærien og spiser, mens «Røde Torden», føreren, beretter om sine oplevelser. Pludselig holder han inde.

60 «Røde Torden» sprang op — han strakte sin lange arm ut over græsset, hans flammende øine sprang ut av sine huler. «Hvite mand», sa han, «ser du den lille sky som løfter sig derute paa prærien? Den vokser! Vore hesters hover har vækket den. Ildaanden er vaak* net — denne vind staar av hans næsebor, hans ansigt er vendt denne vei». Han sa ikke mer; men hans hest for avsted under ham, han danset bort over græsset som bølget for vinden. Vi lot vort maaltid staa og fulgte hans spor. Hans vilde hests vældige sprang lot av og til hans røde skuldre komme tilsyne, saa sank han ned i de rul* lende græsbølger. En ørn fløi over vore hoder. Dens skrik skar gjennem luften. Vore hester var hurtige. Vi stred haardt, men haapet var svakt. Aasene var endnu blaa,- utmattelsen begyndte at komme. Sollyset var ved at dø, og en kjølig skygge trak over sletten. Vi vaaget ikke at se os tilbake, men anspændte hver nerve. Brø* let fra et vandfald langt borte syntes bestandig at komme nærmere.

Vinden vokste, den hylende storm samlet sit raseri bak os, de rapvingede insekter og præriehøns skar i snorret flugt over vore hoder. Ogsaa den hur* tige antilope for forbi os, og haren, som er endda rap* pere og flygter som en skygge. Det var ikke tid til at tænke; men jeg husker: himmelen var overtrukket — tordenen buldret langt borte — lynet lyste rødt over sletten — og den lugt som vinden førte med sig, gjød rædsel i min sjæl. I dette øieblik bar vinden min vilde førers gjen* nemtrængende hyl tilbake, hans kappe flagret i vinden, hans skummende hest galoperte op aasen! Vi samlet os til den sidste kamp, som gjaldt livet. Det var saavidt vi hadde kræfter nok til at naa toppen. Vi var steget op av et hav av ild. Bed ikke digteren eller maleren at beskrive dig det. De vet det ikke. Spør den nakne røde mand; du vil se det sitre

61 elektrisk gjennem hans staalmuskler; du vil se gjen* skjæret av en præriebrands flammehav i hans glødende kuløine. Under mig saa jeg en uhyre sort røksky, som rullet frem over prærien i dens bredde, i et leie av ild, og hvitlig røk strømmet og steg, blek av rædsel, som væl* dige tinder mot himlen». Svidd og svart ligger prærien bak branden. Men næste vaar spirer veksten grøn igjen, næste sommer skinner solen, time efter time, uke efter uke, over bær og blomster og græs. Og bøffelen beiter i digre flokker over sletten. Svær og skinnende svartbrun traver den over det brede land. Om natten følger den hvite ulv som skygger efter hjor* den, og skulde en simle eller en gammel okse sakke agterut, da har den sit liv forbrutt. Men bøflens far* ligste fiende er indianeren, som rider den ned med sine rappe hester eller driver svære flokker ind i kveer, som er laget i form av et V. Her slagtes de for fote, mæn* dene skjærer deres kjøt i strimler og tørrer det i solen. Indianeren kan vanskelig være uten bøflen. Dens kjøt er det han lever av, dens skind er det som tæk* ker hans telt. Men der er ogsaa andet vildt i hans land. Elg og hjort driver i skogen langs elvene, den lette antilope danser gjennem græsset, vilde hester streifer i flokker over sletten. Og der er prærieulven, som er mindre end den hvite ulv, og ræddere av sig end den; der er prærie* hunden, som er liten som et ekorn og bor i byer med gater i. Og der er klapperslangen og fæle øgler med horn. Alle disse dyr var der paa prærien. Og prærien rummet dem nok, prærien var endeløs og syntes ingen anden grænse at ha end himmelbrynet. Men over det vide land strøk indianeren paa sin senete hest og eide det alt sammen. Da var prærien ung.

62 Stundom naar en rytter kom ridende mot kveld, kunde han se en mand staa som en übevægelig silhuet mot aftenhimlen. Da visste han at der var en leir like ved, og at det var en av utpostene han saa. Og nede i det lille dalføret ved elven reiste sig bøffelskindstelter i tusmørket, og mænd sat om baalene og talte dæmpet. Det var mænd med haarde ansigter, stolte mænd, gru* somme mænd, mænd som var hærdet av farer og som ikke kjendte noget aag. Høi hvælvet himmelen sig over deres land. Der var intet som stængte. Intet som bandt. Og mændene var vilde og frie, for de var sønner av prærien, og prærien var deres. Den er det ikke mere. Hvite mænd har tat prærien tomnfe for tomme, og tomme for tomme er indianeren veket fra sit land. Hvite mænd har jaget præriens ulver og skutt bøflene ned. Der hvor der intet vildt er, der kan ikke india* neren leve. Han er veket endda længer tilbake, de hvite mænd er trængt endda længer frem. Han har kjæmpet for sit land og tapt. De andre var de sterkeste. De var de sterkeste, fordi de var arbeidets mænd. De var uovervindelige, fordi de bar i sig erob* rerens ukuelige trang til at finde nyt land og lægge det under sig. Ingen bøfler beiter paa prærien; ingen ulver uler naar natten falder. Ingen leirbaal gfciistrer i skum* ringen langs elvedragene. Solskinnet dirrer over akrer og arbeide. Det bølger over prærien i mil*brede marker av hvete og mais. Vesten. De Forenede Stater er kolonisert østfra, og deres historie er fortællingen om en eneste stor vandring mot vest.

62 Stundom naar en rytter kom ridende mot kveld, kunde han se en mand staa som en übevægelig silhuet mot aftenhimlen. Da visste han at der var en leir like ved, og at det var en av utpostene han saa. Og nede i det lille dalføret ved elven reiste sig bøffelskindstelter i tusmørket, og mænd sat om baalene og talte dæmpet. Det var mænd med haarde ansigter, stolte mænd, gru* somme mænd, mænd som var hærdet av farer og som ikke kjendte noget aag. Høi hvælvet himmelen sig over deres land. Der var intet som stængte. Intet som bandt. Og mændene var vilde og frie, for de var sønner av prærien, og prærien var deres. Den er det ikke mere. Hvite mænd har tat prærien tomnfe for tomme, og tomme for tomme er indianeren veket fra sit land. Hvite mænd har jaget præriens ulver og skutt bøflene ned. Der hvor der intet vildt er, der kan ikke india* neren leve. Han er veket endda længer tilbake, de hvite mænd er trængt endda længer frem. Han har kjæmpet for sit land og tapt. De andre var de

sterkeste. De var de sterkeste, fordi de var arbeidets mænd. De var uovervindelige, fordi de bar i sig erob* rerens ukuelige trang til at finde nyt land og lægge det under sig. Ingen bøfler beiter paa prærien; ingen ulver uler naar natten falder. Ingen leirbaal gfciistrer i skum* ringen langs elvedragene. Solskinnet dirrer over akrer og arbeide. Det bølger over prærien i mil*brede marker av hvete og mais. Vesten. De Forenede Stater er kolonisert østfra, og deres historie er fortællingen om en eneste stor vandring mot vest.

63 Det gik langsomt for sig, til at begynde med. Der var ikke flere av kolonistene end at de fik makelig rum

Kjæmpetrær i,Calaveras.

i landet øst for Alleghany*bergene. En kongelig engelsk proklamation sa ogsaa at landet vestenfor skulde være indianernes, og at kolonisationen skulde stoppe op her. Men ved midten av det 18de aarhundrede blev det anderledes. Nybyggerne brydde sig ikke om proklama*

64 tionen. Koloniene aat sig over fjeldene og ind i Mis* sissippidalen. Mænd sluttet sig sammen og tok land i fellesskap. De laget sig egne love og skapte sig stater seiv. Og de vokste, disse nybyggersamfund, og blev siden optat i Unionen. Grunden til store stater, til Tennessee, Kentucky, er blit lagt paa den maaten. Saa kom uavhængighets* krigen; koloniene blev frie, og deres land vokste; de fik de svære strækninger mellem Ohio og Mississippi og de store sjøer. Tyve aar senere eide de alt land ut til Stillehavet. Og Unionens mænd stod overfor den kjæmpemæssige opgave at organisere det nye land. De løste opgaven og banet veien for det nittende aar* hundredes folkevandring. De bestemte at der av Unionens land ikke skulde lages kolonier, men stater. Først ordnet de landet nord for Ohio. De gjorde det i den saakaldte Ohio*ordonnans, i aaret 1787. I den staar det, at saasnart der indenfor et bestemt stykke land bodde 60 000 mennesker, da var dette land blit stat, det skulde stilles like med de andre stater, det skulde optages i Unionen. Det var meningen at lage 3 til 5 stater av Ohioterritoriet. Men det vilde jo ta nogen tid før det kom saa mange folk. I den tiden skulde landet styres under ett. Ført av en guvernør; siden, naar der bodde saa meget som 5000 mænd i territoriet, da skulde disse mænd vælge et raad, og det raadet skulde styre landet, sammen med Legislative Council. Legislative Council var utnævnt av fælles* regjeringen. Slik blev mændene gradvis opøvd i seiv* styre, indtil de vandt det helt og bygde sin egen stat. Før hadde alle ment at kolonisert land, det er noget som er til for hjemlandets skyld, og derfor skal det staa under hjemlandet og styres av det. Ohio*ordon* nansen sa noget nyt. Den sa at kolonisert land er en

65 utvidelse av hjemlandet. Og naar det er naadd et stykke frem, da skal det stilles like med det. Det var nyt, og det var klokt. Paa Ohio=ordonnansens grund er de Forenede Stater vokset op. Slik løste Unionens mænd den ene del av opgaven. Det var kanske den største. Den anden del, regu* leringen av det nye land, hadde de greid alt for to aar siden. De delte landet ind i kvadrater, med linjer som gik nord—syd og øst—vest. Hvert stykke var 36 kvadrat* mil stort. Det kaldtes et township. Township'ene delte de igjen i 36 kvadrater, «sektioner», hvert paa en mil i firkant. Kolonisationen fik bare lov til at gaa for sig paa land som var utmaalt. En greiere og mere klar maate at ordne landet paa turde vel være vanskelig at finde. Til at begynde med mente Unionen at det var bedst at tjene saa meget som mulig paa det nye land. Den bestemte derfor at det skulde sælges i stykker paa mindst 640 acres eller en sektion til høistbydende. Men den ordning varte ikke længe. Alt i 1804 var bestem* meisen ændret derhen, at en mand kunde kjøpe saa litet stykke som en ottendedels sektion eller 80 acres. Mindste prisen blev fastsat til dollar 1.25 pr. acre; der skulde nu bare 100 dollars til for at kunne kjøpe et stykke offentlig land. Men utviklingen gik siden videre, den blev mer og mer demokratisk, og i 1840*aarene vokste den tanke sig sterk at offentlig land var nationens fælleseie, og at hver mand hadde ret til det uten at betale nogen ting. Først under borgerkrigen, i 1862, fandt denne tanke form i den berømte Homestead Law. Homestead Law siger: Hver mand som er borger av de Forenede Stater eller erklærer det som sin hensigt at bli det, har ret til at slåa sig ned paa en fjerdedels eller ottendedels sektion av statens land. Han forpligter sig til at dyrke landet og beplante det. Efter 5 aars uavbrutt ophold tilfalder jorden ham som eiendom uten 5 — Boken om Norge.

V.

6 nogen godtgjørelse til staten. Homestead Law er sik* kert en av de eiendommeligste love i alle tiders inden* rikske politik. Den betyr like meget ide Forenede Staters landpolitiske historie som Ohio*ordonnansen betyr i

forfatningshistorien. Naar en ser tilbake paa denne Statenes politiske erobring av Vesten, da staar en i stor undring overfor den kraft som ligger i plan og gjennemførelse. Det er et blottende ungt samfunds mænd som har gjort dette. Det er mænd som, uten at ha nogensomhelst politisk overlevering at bygge paa, med genialt klarsyn har hugget knute paa knute over. Og det har skedd iet tempo som var fremmed for den gamle verden, som var nyt, som var amerikansk. I 1783 er frihetskrigen endt. I 85 er kolonisationen organisert. I 87 er Ohio* ordonnansen vedtat. I 1802 trær Ohio som første stat ind i Unionen. Organisationen av Vesten er bygd paa det grund* lag at hver kraftig mand har chancen til at skape sig en eksistens, det er det samme av hvad stamme eller æt han er kommet. Og det var et godt grundlag at bygge paa. Det har Statenes utvikling i det sidste hundredaar vist. Uten det vilde vel ikke tusener og atter tusener ha forlatt sin fædrene jord og styret sin vei vestover. Strømmen av nybyggere begyndte alt at sige mot vest i de sidste tyve—tredive aar av det 18de aarhundrede. Men det er det næste aarhundrede som er den egent* lige erobringstid. Det nittende aarhundrede har set strømmen vokse til flom og skylle over landet, over prærien, over fjeldene, helt ut til det uendelige Stillehav. I spidsen gik jægerne. De trængte ind i rødhudenes farlige land, de padlet sig opover elvene, de grov sig huler og tømret sig hytter langs dem. De var klædd i skind, de var fri, som hjortene i de endeløse skoger, de var ukuelige, de var vandrere. Dem fulgte de første farmere. De bygde sig blokhus der jægeren hadde hat

67

68 hytte, de brøt sig land og bodde der. Men kom saa strømmen efter dem, og landet blev kolonisert og tæm* met, da hev de gjerne sit hjem paa en vogn og gik videre ind i vildmarken og ryddet sig nyt land. For de første farmere, de var i grunden vandrere de ogsaa, likesom jægerne, de trivdes ikke i tamt land, de var pionerer og kunde ikke være andet. Men efter dem kom der roligere mænd, som bet sig fast og blev boende. Slik blev landet øst for Mississippi kolonisert. Det saa ut til at det vilde gaa langsommere med landet længere vest; prærien var saa grænseløs, og saa øde, vilde og barske var bergene, som laa maaneders reise bak den. Over dette land hersket indianerne endda. Mississippi dæmmet op for nybyggerstrømmen. Da hændte det ved midten av det 19de aarhundrede at en mand, en sveitser, fandt guld i det fjerneste og vildeste land. Dette fund blev snart kjendt. Det varte ikke længe før det klang som en fanfare over Statene, over hele verden: der er guld i California. Nu var der intet som kunde stanse. Vestens folkevandring veltet indover prærien. Guldsøkernes tog slét sig gjennem de fattige stepper. De gik gjennem lidelser som svært lar sig fortælle, de* kjæmpet mot tørke og sult og indianere. Der var to veier de fulgte, til Oregon og til Santa Fé. Blik* bokser og benrader av mennesker og dyr viste de næste reisende hvor veien var. Men mange kom frem til det forjættede # land. De la grunden til nye stater der, til California, Oregon, Nevada. Men de maatte ha for* bindelse med de østlige stater, og det var vanskelig nok. De la telegraflinje tvers gjennem indianernes land, tvers over prærien; den var færdig i 1861. De maatte ogsaa ha post. Tunge postvogner hadde de først; en ridende post blev organisert gjennem prærien 1860. Det var de dristigste ryttere som blev tat til dette. De red i karriere dag og nat, de red med livet i hændene gjen*

69

70 nem slettene. Disse postryttere, det berømte Wells Fargo Co.'s mænd, har eventyrets vilde og fantastiske glans over sig. De præger hele dette avsnit av præ* riens historie. Det er Kit Carsons og Buffalo Bilis tid. Den ligger ikke to menneskealdre tilbake. I 1865—1869 blev den første transkontinentale jern* bane bygd. Den blev bygd under uavbrutte kamper med indianerne, og de første reiser med den var næsten livs* farlige. Den kom i stand paa den maaten at selskapet fik vældige strækninger av land for at bygge banen. Slik er det blit gjort med de andre kontinentalbaner ogsaa. I regelen har banen faat hver anden sektion land langs linjen. Disse baner blev bygget før der var folk paa prærien. De førte intetsteds hen, bare længere og længere ind i slettene. De som bygde dem, visste at menneskestrøm* men nok vilde følge. Og den fulgte ogsaa. Det er jernbanene, kan en sige, som er præriens mægtige pionerer. Lokomotivet, som fræsende for frem over sletten, jaget indianeren fra hans jagtmarker og førte farmerne ut i det fattige land. De skapte det rikeste kornkammer i verden. Og nu er Vesten ikke længer vildt, det er ikke længer vandreres ensomme eventyrland. Nu er Vesten erobret, Vesten er vundet av arbeidets mænd. Og hver mand som har brutt sig åker av vildmark og ulænde, han har været med paa at prente et av de største og eiendommeligste blade i nyere tids historie. Til artiklene: Landet, De hvite mænd, De røde

mænd, Vesten, Da prævien var ung er av litteratur følgende verker benyttet: P. Darmstaedter: Die vereinigten Staaten von Amerika. Ihre politische, wirtschaftliche und soziale Entwicklung. — Francis Park= man: The Jesuits of North America in the seventeenth Century. — Paul Fountain: The Great Deserts and Forests of North America. — O. C. Molbech: Kampen om Prærien. —John Richard Green: A short History of the English People. — Hesse=Wartegg: Amerika als neueste Weltmacht der Industrie. — Emil Deckert: Nordamerika.

Nordmændene. Det nye ordet.

Der er ikke én av de Forenede Stater hvor ikke nordmænd for længe siden har sat sin fot og tømret sit hjem, og der er stater hvor tallet av norske gaar op i hundredetusener. Alt tilsammen er det snart sagt henimot et par millioner norsk*amerikanere som har kjending med de over to millioner nordmænd hjemme i gamle Norge. Der er bygdelag i U. S. A. som næsten er likesaa norske som fars* og morsbygden i et av de dalstrøk som de stammer fra, — og hvad byene angaar, er Chicago den by i verden, som har de fleste norske indbyggere, næst efter bare Kristiania og Bergen i Norge. Og en saa sterk utvikling har foregaat i mindre end hundrede aar. Det var andre forhold for de første nordmænd som vandret ut fra sit hjem og sine fædres land i 1825 og aarene utover, end det er for emigrantene nu. Ikke hadde de kjendskap til den nye verden de stevnet mot, ikke stod kontorer færdig med raad og hjælp, ikke hadde de praktiske hurtiggaaende kjæmpedampere som flyttet dem i hele hus over Atlanterhavet paa en ukes tid eller saa, og ikke hadde de ordnede samfund av landsmænd at komme frem til. Og vel kan det være at det var netop uvidenheten om alle farene og besværet som gav dem mot til at ta fat paa veien — at de kanske hadde git op det hele eller snudd underveis, om de hadde visst hvad der forestod. Kanske saa de i mange maater alt*

74 for lyst paa forholdene. Men saa meget skjønte de nu paa forhaand, at det ikke var lek de gik til, — hverken tvers over det vældige, stormfulde Atlanterhav, eller i en fremmed verdensdel. Og kjendte de ikke de virkelige vanskeligheter og trængsler de gik i møte, saa hadde de hørt des mer

om andre forfærdeligheter som kunde faa blodet til at stivne i en. Der kom det agtværdige folk og fortake i god tro om svære, rædselsfulde havdyr som kunds sluke baade skib og passagerer paa den lange reisen over sjøen. Og undgik de denslags, sa andre, såa blev det bare for at bli solgt som slaver og sendt like til tyrkerne. Men seiv om nogen av dem gik fri, sa andre, hvad hjalp det? De kom jo bare til at bli fan*

75 get av indianerne og dræpt under grusomme pinsler og fortært ved de fester de holdt til sine avguders ære. Og enten det nu gik slik eller slik, saa var det under alle omstændigheter en utilbørlighet at forlate sit eget land, — ja, det var en likefrem synd, sa den strenge øvrighet, baade den geistlige og den verdslige. Underlig kjendtes det naturligvis ogsaa at reise fra gaard og grund, fra hjemmet hvor en var vokset op som barn, gaarden en hadde git sin ungdoms kraft, og kanske sin manddoms med, i det dagvisse, aarvisse ar* beide som hadde sat merker efter sig. Og såart var det at skilles fra alt som var fædreland, fra slegt og venner, fra dem en kjendte og holdt av, — netop kanske dem som mest hadde raadd fra og bønfaldt og skræmt Og allikevel reiste de. Hvad var det som drev dem avsted? Al maalbevisst utvandring pleier at ha sin grund i enten religiøse eller politiske eller økonomiske forhold. Det nye landet som utvandrerne reiser til, betyr et ha a p for dem om noget bedre end det som er hjemme. Derute er alt nyt, der er rum for alle muligheter. Der tænker en sig let at det er- frihet istedenfor tvangen en kommer fra, — at der er likhet og ikke forskjel paa folk, — at der er anledning til at tjene penger isteden* for at gaa og pine sig under smaa forhold. Slik for de første rækker av nordmænd som drog ut, og slik for mange efter dem. De hadde veiet for og imot, og de valgte efter overlæg. Og efterhvert blev det jo ogsaa mere og mere eksemplets magt som spilte ind, — det blev mangesteds nær sagt skik og bruk at utvandre, fordi andre der fra bygden hadde gjort det samme før. Det blev til slut som en ren smitte. «Arne* rika*feberen» kaldte de det fra omkring 1840. Rundt omkring i landene i Europa hadde jo ut* vandringen til de Forenede Stater begyndt at gaa sin gang. Det ene landet efter det andre gled ind i be*

76 vægelsen. Nu kom turen til Norge. Og de ydre vil* kaar som trængte paa, fandt støtte i den trang til ut* færd som er et gammelt drag i folkekarakteren. For de norske utvandreres vedkommende var det overveiende de økonomiske forhold som trængte paa. Slitsomme kaar, og liten utsigt til bedring i fremtiden. Religiøse eller

politiske og sociale forhold har ikke i synderlig grad virket som utvandringsgrund i Norge. Men enkelte tilfælde er der jo, og da netop fra den første tiden. Om lederne av det allerførste reisefølge fra Norge, — de i 1825, — er det vist ikke for meget sagt at det var for at komme bort fra religiøs tvang og ufor* standig haardhet hos prester og anden øvrighet at de forlot sit fædreland, seiv om størsteparten av deres følge drog med for at finde bedre økonomiske frem* tids*kaar. Det var kvækerne paa Stavanger*kanten som gik i spidsen for den norske utvandring til Amerika. Lars Larson i Jeilane heter den mand som førte den første flok avsted. Han var skibstømmermand fra Stav* anger, og i det første aar av Danmark*Norges krig med England 1807—1814 blev skuten han var med, tat av englænderne, og mandskapet maatte sitte i fængsel der* over, i «prisonen», i syv aar. Da freden blev sluttet, og fangene drog hjem igjen, blev Lars Larson endda et aar over i London. I fængselstiden hadde han og nogen av hans kamerater gaat over til kvækernes lære, og nu tok han arbeide hos en fremtrædende kvæ* kerinde, Mrs. Margaret Allen. I 1816 vendte han til* bake til Norge, og gik straks i gang med at faa istand et «Vennenes Samfund» hjemme i Stavanger og omegn. Det nystiftede lille samfund kom snart paa kant med myndighetene for sin avvikende tros skyld. Det hadde jo alt vist sig i den übarmhjertige forfølgelse mot Hans Nielsen Hauge at de høie herrer ikke var naadige mot dem som mente anderledes, og den lille kreds av kvækere fik ogsaa føle deres unaade. Og det

N

7 er klart at for «Vennene», som mente at handle efter sin samvittighets bud, var det tungt at maatte se paa at deres barn blev tat fra dem med magt for at bli døpt, naar presten forlangte det, og at deres døde blev tat op av graven for at bli begravet igjen efter stats* kirkens ritual, som det er paastaat. Fra England av kjendte jo kvækerne til utvandringen over til Amerika, og de visste vel ogsaa at de første engelske utvandrere for to hundrede aar siden netop var nogen som hadde reist hjemmefra for at faa dyrke Gud paa sin egen maate. Og det maa da vel sees i forbindelse hermed naar kvækerne i 1821 sendte to mænd over til de Forenede Stater for at undersøke hvordan forholdene stillet sig for en norsk indvandring. Den ene het Kleng Peerson, — vi møter ofte hans navn igjen i nybyggernes historie. Den andre, Knud Olsen Eie, døde vistnok i New York i begyndelsen av reisen. Men det var da Kleng Peerson kom tilbake og avgav sin rapport at de første emigranter drog avsted fra Norge. For en og anden ellers ogsaa av de mange utvandrere fra de første tidene kan det tænkes at utvandrings* beslutningen har hat religiøs aarsak. Det er f. eks. an* tat at to nordmænd som grundet et nybygge i Wis* consin i 1840, Søren Bache og Johannes Johannessen fra Drammen, drog fra Norge for at finde et uforstyrret tilholdssted for sig og sine meningsfæller, haugianerne. Forskjellige uttalelser fra utvandrere i tidens løp viser at det ogsaa kunde være politiske eller sociale forhold med til avgjørelsen. De norske embeds* og ombuds* og bestillingsmænd fra forfatningens første tider gik ikke altid saa forstaaende frem som det kunde ønskes overfor en landsbefolkning i smaa og vanskelige kaar. Og blandt bøndene baade ved sjøen og indover i bygdene var det en utbredt opfatning at øvrigheten dengang ofte tok sig større rettigheter og indtægter til

78 paa folkets bekostning end loven hadde ment at gi dem. Deres optræden føltes ialfald som vilkaarlighet og uretfærdighet, og det tok motet og lysten fra mange. Og likedan hvis der var folk som hadde en anden op* fatning av politiske forhold end den som raadde den* gang. Vi har forskjellige vidnesbyrd om stemningen i saa maate. I 1835 skriver en vestlænding, Gjert Gregorius* sen Hovland, brev hjem, — da hadde han levd ny* bygger*liv i fire aar i staten New York. Han bruker sterke ord for at rose den amerikanske lovgivning og likhet og frihet, sammenlignet med embeds*aristokratiets utsugelser i Norge. Og han raader alle som kan til at utvandre til Amerika. Ikke har Skaperen forbudt men* neskene at slåa sig ned hvor i verden de ønsker, siger han. I 1836 utvandret en mand fra Stavanger*kanten nærmest av sociale grunde. Det var Bjørn Anderson Kvelve. Han var bondegut og blev gift med en ung dame av en gammel militær embedsslegt. Og de übe* hageligheter som hendes families misfornøielse førte med sig over det unge par, — endnu en grad mere fordi han hadde traadt ut av statskirken og sympatiserte med kvækerne, — var det som bragte dem til at utvandre. Han vilde slåa sig ned i et land hvor en mand blir tat for det han er. Han var en født agitator og debattant, skriver hans søn, Rasmus B. Anderson, og i Norge pleide han at samle en skare omkring sig utenfor kirken før gudstjenesten, eller ved andre leiligheter hvor folk møttes, og der stod de og lyttet til hans bitende kritik over norsk lovgivning og norsk

øvrighet. De første utvandrere fra Numedal i 1836, brødrene Natte* stad, som slog sig ned i Wisconsin, uttaler sig i skarpe ord om hvordan forholdene var i Norge da de drog hjemme* fra, — blandt andet om mangelen paa næringsfrihet, som la en hindring i veien for at skaffe sig et nødtørftigt ut* komme. En utvandrer fra 1837 fra Trøndelagen, Hans

79 Barlien, uttaler sig med stor bitterhet om forholdene hjemme i Norge. Og han var ingen smaakaars*mand, — han hadde en stor gaard i Overhallen, hadde 40 hus* mænd paa sin eiendom, og hadde været stortingsmand. Han drev meget paa med mekaniske eksperimenter, som gjerne slog feil, og folk gjorde sig lystig over ham, som ofte tilfældet er i smaa forhold med dem som er anderledes end andre. Men det var hans sværmeri for frihets=tankene fra den franske revolution — han hadde et eget litet trykkeri og sendte dem derfrå ut over Trøndelagen — som bragte ham paa kant med myndig* hetene og indviklet ham i mange processer og übehage* ligheter. Og til slut skilte han sig som en ældre mand ved alt han eide derhjemme og drog til Amerika, og var med at grundlægge et norsk nybygge i lowa. Hans brev hjem var fulde av hat mot Norge. Derhjemme skjøt de vistnok over maalet, de visste fra før at den gamle agitator ikke altid veide sine ord. Men for ham seiv stod det sikkert saa at han hadde været gjenstand for politisk forfølgelse. «Nu kan jeg endelig aande frit,» skriver han. «Her blir ingen forfulgt for sin reli* giøse tro. Enhver faar lov at dyrke Gud paa den maaten som stemmer med hans samvittighet. Lommétyver eller sakførere, samvittighetsløse kreditorer, uhæderlige em* bedsmænd og vagabonder har ikke magt til at skade folk her.» Men ellers var det jo først og sidst haapet om at bedre sine økonomiske kaar som drev folk av gaarde, — baade nede fra kysten og oppe fra fjeldbygdene. Fra Stavanger*kanten, som i det hele var utvandrin* gens vugge, skriver en mand, Anders Sandsberg, nogen brev til en ven som hadde utvandret til Amerika. I 1831 skildrer han de haarde tider i Norge og taler om de uhyre priser paa rug og byg. Han fortæller om krigen mellem Rusland og Polen, og om kolera*epidemien som dengang drog over Europa, og han mener det er

80 aarsakene til de daarlige tider. I et brev fra 1836 skri* ver han at en hel del der i amtet gjør sig færdig til at reise til Amerika nu, og hvis der kommer gode efter* retninger fra dem, blir sikkert tallet paa utvandrerne endda større næste aar. En trykkende og utbredt penge* mangel paa alle industrielle omraader stanser eller ial* fald hemmer forretningsforholdene og gjør det vanske* Hg for mange mennesker at tjene det nødvendigste. Og mens dette er tilfældet paa denne siden av Atlanterhavet, er der haap om overflod paa den andre siden av det, og det tror han er den væsentlige grund til den sti* gende tilbøielighet til at utvandre. Om forholdene i de første utvandrer*strøk i Tele* marken, — Tinn og Hjartdal, — skriver den norsk*ame* rikanske professor Svein Nilsson en menneskealder senere at «det synes som om den dyrkbare jords ringe ut* strækning, næringskildenes faatallighet og derav føl* gende mangel paa arbeide og fortjeneste var de aar* saker som bevæget de første emigranter fra hine egne til at gripe vandringsstaven». Og en utvandret tele* marking skriver til ham som sin personlige opfatnirttø, at utvandringen fra Øvre Telemarken skyldes den omstæn* dighet at store skogstrækninger deroppe fra begyndelsen av 1800*aarene blev samlet paa nogen enkelte rikmænds hænder. En stor mængde av gaardbrukerne hadde solgt sit tømmer og gjort slike kontrakter, siger han, at de praktisk talt bare blev forpaktere. Fædriften, den naturlige næringsvei paa denne kant av landet, blev forsømt, likesaa jordbruk, og størsteparten av bøndene hadde ikke anden indtægt end den knappe betaling de kunde faa for at hugge tømmer og bringe det frem til markedet. Paa denne maate blev mange mennesker av* hængige av et par rikmænd, og naar tømmerhugsten av en eller anden grund blev indstillet for en tid, var der megen mangel og nød. Dette var forholdet ned til den tid da utvandringen begyndte, og vistnok ogsaa

81 €n tid utover. Hyppig arbeidsmangel, fattigdom, gjæld og misfornøielse var de synlige tegn paa tilstanden. Men det var en gylden tid for penge*utlaanere, sak* førere og fogder. Saa begyndte Amerikafeberen at herje, og mange drog over havet i haap om at finde en plet av jorden, hvor de kunde leve i fred og nyte frugtene av sit arbeide uten at bli plaget av tanken paa betalingsdag og renter. I Nedre Telemarken, skriver han, var det haardt arbeide paa en enkelt godseiers eiendomme som drev folk fra fedrelandet. Og da veien først var aapnet, fulgte mange mennesker efter uten anden bevæggrund end at slutte sig til venner og slegtninger i Amerika. Naturligvis maa uttalelsene om disse spørsmaal læses med kritik, — personlige følelser kan übevisst ha farvet billedet av

forholdene. Men at disse vidnesbyrd fra forskjellige kanter og kaar indeholder megen sandhet, €r sikkert nok. Og de viser med skarp tydelighet hvor* dan norske bønder i den tid seiv saa paa tilstanden og paa utsigtene hjemme. En av lederne for en av de første utvandrer*følger fra Telemarken, i 1839, John Nelson Luraas, som siden blev farmer i Wisconsin, anfører som grund til at han utvandret: «Jeg var min fars ældste søn, og som saadan arve* berettiget til Luraas. Gaarden regnedes blandt de bedste i bygden, men den var beheftet med 1400 dollars gjæld. Like til mit 25de aar hadde jeg arbeidet hjemme og saaledes ikke hat anledning til at opspare penger. Det var øiensynlig at jeg vilde berede mig en kummerfuld fremtid ved da at overta gaarden med paahvilende gjæld, utløse mine søskende saaledes at de ikke blev forurettet, og endog avstaa føderaad til min far. Jeg saa med skræk at den ene gaard efter den andre faldt i hæn* dene paa lensmanden og andre pengeutlaanere, og dette forøket min frygt for al befatning med gaardsbruk. 6 — Boken om Norge. V.

82 Men jeg blev gift og maatte tænke paa en utvei. Da faldt det mig ind at det vilde være bedst for mig at utvandre til Amerika. Heri bestyrkedes jeg ved brev fra norske settlere i Illinois, og tanken modnedes til fast beslutning, da jeg fik se €n bok, skrevet av en norsk utvandrer som hadde opholdt sig et par aar i de For* enede Stater.» Han siger, at hvad han her har sagt, bragte ham til at forlate fedrelandet, og han tror at de andre blev ledet av lignende grunde. Det har en eiendommelig interesse at se hvordan utvandringens linje glir frem fra sted til sted i den første tid. Den har sit utgangspunkt i Stavanger og omegn, og det første parti drar ut, og litt efter litt løser det ene hjem efter det andre forbindelsen med fædre* landet og glir efter. En tid senere kommer en av de første tilbake, og nye utvandrere følger ham, der han drar ut igjen. To driftekarer kommer over fjeldet fra Østland til Vestland, de hører om hans reise, — de hører for første gang i sit liv ordet Amerika, — og de drar hjem igjen til Numedal. Der gaar de hosten og vinteren utover og tænker paa det nye ordet, og de beslutter sig til at reise. Paa skituren, da de saa drar avsted over fjeldet ned til Stavanger, overnatter de underveis paa en gaard i Telemarken. Folkene hører om reisen, og numedølene maa love at skrive tilbake hvordan det gaar. Samme sommer faar deres vertsfolk brev tilbake og stryker seiv avsted, og Telemarken er aapnet for utvandringen. Saa siger traditionen. Og saa begynder brevene at komme. Glæde og stolthet over alt som er naadd, — og glemsel og taushet over stræv og skuffelser. I hundredevis av avskrifter blir Amerika*brevene sendt omkring, og de flagrer fra gaard til gaard, fra bygd til bygd, og hverver nye skarer. Og saa kommer der bøker om Amerika. Særlig Ole Rynnings bok, — vi træfFer ham senere. Hans

83 «Sandfærdige Beretning om Amerika til Oplysning og Nytte for Bonde og Menigmand, forfattet af en Norsk, som kom derover i Juni Maaned 1837», — denne lille bok paa 39 sider, skrevet paa sykeseng i Illinois og trykt i Kristiania, Norge, blev sendt ut i flere tusen eksemplarer og læst og studert med en iver som næsten ingen anden bok over hele Norge. Og tusener besluttet sig til at utvandre naar de hadde læst den. I hans egen hjembygd, Snaasen i Trøndelagen, var der be* geistring som andetsteds. «Jeg trodde at det halve av Snaasens befolkning hadde gaat fra forstanden,» skriver en utvandrer der oppefra. «Vor prest, Ole Rynnings far, søkte at stanse feberen. Endog fra prækestolen formante han folk til besindighet og skildret reisens besværlighet og de amerikanske vildes grusomhet i de skrækkeligste farver.» Og hvergang en av utvandringens ledere kom en tur tilbake igjen til gamlelandet — Knud Slogvig, Kleng Peerson, Ansten Nattestad —, løp rygtet om dem som ild i tørt græs, og folk kom reisende milevis for at se dem og faa svar paa sine tusen spørsmaal. Seiv om en av dem bare kom hjem for at finde sig en hustru, det hjalp ikke, — før han visste ordet av det, stod han der som leder for en ny utvandring. Og saa drar de avsted. Bort fra alt de har, og ut til.det som de ikke vet om de faar. Folk nede fra kysten, som aldrig har set mere av sjøen end fra den vesle fiskerbaaten indunder land. Folk fra fjeldbygden som kanske ikke i hele sit liv har reist en mil fra dør* stokken. Mange underlige stunder har det været paa de reisene, naar seilskuten kastet los fra fedrelandet, og folk stod tilbake paa bryggen og viftet, — naar det vældige, endeløse ocean laa foran dem, og de snudde sig og saa en lav strime langt væk, som var det sidste de skulde se av Norge i hele sit liv. Ut over aapne havet, i storm og mørke og fare og sjøsykens elendig*

84 het, — en seilas paa en maaned, paa to, paa tre, og endda længer, før de ser land igjen. Og endda visste de ikke, at naar de endelig var fremme, da begyndte en ny, lang, usigelig slitsom reise indover i den vældige verdensdel som laa foran dem, — opover elven, op gjennem kanalen, og saa den lange, trættende, endeløse fart

over de store sjøer, som var som hav at regne for. Og naar saa den nye sjøreise omsider engang var over, da saa den lille utvandrerflok de vældige mørke skogene stænge for synet. Og saa begyndte den lange, tungvinte, nedbrytende færd til* fots eller i oksevogn indover mot en liten ensom flek langt vest. Og endda mindre visste de, at naar de saa omsider var helt fremme, og kræftene var brukt op, og provian* ten, og pengene som de hadde faat for at sælge sine fædres gaard, — da først begyndte strævet for alvor. Da var det at ta kampen op mot vanskeligheter og hindringer og skuffelser og nederlag, omigjen og om* igjen, mot sygdom og fattigdom, — stræve med det om dagen og drømme om det om natten, i tungsindig su* sende ensomhet. Mand og hustru. Og barn som tidlig fik de voksnes alvor. Da begyndte aarenes lange, tunge kamp mot alt det som de andre hadde glemt at for* tælle om i brevene. Da tør det vel være at mer end én har tænkt som en utvandrer fra Stavanger*kanten i 1850*aarene. Han fortalte siden om alt han hadde strævd og stridd i den nye verdensdel, og saa sa han: «Naar jeg tænker paa det slitsomme skogarbeidet, angsten over den tryk* kende gjælden med de svære rentene, ensomheten, nøden, uvidenheten, og alslags trængsler vi har maattet gjennemgaa, da maa jeg spørre mig seiv om det var et godt bytte med de fattige, men koselige forholdene i Norge.» Og saa krøp hjemveens bitre tanker ind over trætte

85 sind. Slik som vi saa det paa det vakre, gripende bil* lede paa utstillingen i Kristiania i 1914. Et gammelt, ensomt par som staar og stirrer hjem over et stort hav — — Men saa kunde det ogsaa ske at det gik godt til slut. At alt kavet og slitet bar sin frugt i tryghet og gode kaar. At barna og deres barn igjen fik bo med fred og glæde paa den nye gaarden som fædrene ryddet. Som vi har hørt saa mange vakre taknemmelighetens ord om fra baade gamle og unge. Og vi mindes et andet billede fra Norges hundredaars*fest: Det billede som selve utstillingen fra «Det utflytt tede Norge» gav av landsmænds flid og fremgang og lykke i store og frugtbare forhold i et nyt land. Hardangerssluppens historie. En vakker dag i 1824 var Kleng Peerson tilbake i Stavanger igjen, det var tre aar siden han og Knud Olsen Eie hadde drat over til Amerika for at se paa landet. Han hadde jo meget at fortælle, — om sam* fundsforhold, om hvordan der var i politisk henseende, om religionen, og om vilkaarene for at slåa sig igjennem. Det vakte stor interesse der hjemme, og folk bestemte sig til at utvandre. Det var jo kvækerne nærmest som hadde sendt de to mænd ut, og det var kvækeren Lars Larson i Jeilane, som nu straks tok sig paa at faa istand et selskap med utvandrere, — han som det før* ste norske kvækermøte var blit holdt hos i Stavanger i 1816. Det var flere, som vilde være med. Seks familier solgte alt de eide, og kjøpte en slup som var bygd inde i Hardangerfjorden, og foruten passagerer og pro* viant og bagage tok de ombord en ladning med jern. Det var likesom ikke farlig nok at reise over Atlanter* havet, en halvhundrede mennesker, i en almindelig Hardanger*slup. Og meningen var jo at sælge skib og

85 sind. Slik som vi saa det paa det vakre, gripende bil* lede paa utstillingen i Kristiania i 1914. Et gammelt, ensomt par som staar og stirrer hjem over et stort hav — — Men saa kunde det ogsaa ske at det gik godt til slut. At alt kavet og slitet bar sin frugt i tryghet og gode kaar. At barna og deres barn igjen fik bo med fred og glæde paa den nye gaarden som fædrene ryddet. Som vi har hørt saa mange vakre taknemmelighetens ord om fra baade gamle og unge. Og vi mindes et andet billede fra Norges hundredaars*fest: Det billede som selve utstillingen fra «Det utflytt tede Norge» gav av landsmænds flid og fremgang og lykke i store og frugtbare forhold i et nyt land. Hardangerssluppens historie. En vakker dag i 1824 var Kleng Peerson tilbake i Stavanger igjen, det var tre aar siden han og Knud Olsen Eie hadde drat over til Amerika for at se paa landet. Han hadde jo meget at fortælle, — om sam* fundsforhold, om hvordan der var i politisk henseende, om religionen, og om vilkaarene for at slåa sig igjennem. Det vakte stor interesse der hjemme, og folk bestemte sig til at utvandre. Det var jo kvækerne nærmest som hadde sendt de to mænd ut, og det var kvækeren Lars Larson i Jeilane, som nu straks tok sig paa at faa istand et selskap med utvandrere, — han som det før* ste norske kvækermøte var blit holdt hos i Stavanger i 1816. Det var flere, som vilde være med. Seks familier solgte alt de eide, og kjøpte en slup som var bygd inde i Hardangerfjorden, og foruten passagerer og pro* viant og bagage tok de ombord en ladning med jern. Det var likesom ikke farlig nok at reise over Atlanter* havet, en halvhundrede mennesker, i en almindelig Hardanger*slup. Og meningen var jo at sælge skib og

86 ladning derover, for pengene var det smaat med. Lars Larson eide mesteparten i sluppen, han var desuten flink

til at snakke engelsk, og han blev lederen for ekspedi* tionen. Han hyrte en kaptein og en styrmand, — det var de eneste skibskyndige ombord. Seiv var han jo forresten skibstømmermand av fag, og de fleste av mæn*

Norsk pioner: Ansten Nattestad.

dene hadde jo drevet med fiske langs kysten, saa de var paa en maate vant til sjøen. Og saa var det kvin* dene og barnene. 4de juli 1825 — paa de Forenede Staters frihetsdag — styrte da sluppen «Restaurationen» ut fra Stavangers havn, med godt haap for fremtiden, og med mange be* kymrede blik og tanker fra dem som blev igjen. Alle* sammen ombord var fra Stavanger amt, undtagen styr*

87 manden, som var bergenser. De var 52 da de drog avsted, og 53 da de kom frem, for Larsons hustru fik en liten pike paa reisen. I 14 uker varte overfarten, og den blev temmelig slem, og baade underlige og farlige oplevelser hadde de underveis% De tok veien ind gjennem den Britiske Kanal, og nogen dager efter kastet de anker i en liten havn ved den engelske kyst; der begyndte de at sælge brændevin til folk. Det var jo andre begreper om de ting i Norge dengang. Men i England var det ulov* lig, det de gjorde, og da de fik rede paa det, skyndte de sig videre og satte kursen ut mot aapne Atlanter* havet. Men enten de nu har gaat surr i beregningen, eller det er passakvinden de har søkt efter, eller hvad nu grunden har været — nok om det, næste gang vi hører om dem, driver de indover mot havnen til Funchal, paa Madeira. I nær* heten av Madeira*øene hadde de fundet et stort fat med vin som laa og fløt paa sjøen. Det maa ha været garn* mel vin, for fustagen var aldeles overgrodd med svære skjæl. Lars Larson gik i jollen for at fiske den op, og idet han skulde slåa en trosse omkring den, dukket der op en hai, som nær hadde bitt haanden av ham. Saa vilde de da feire denne begivenhet med at smake paa vinen; men følgen var at de forsømte at passe paa skuten og kom drivende ind paa Funchals havn uten styring og uten flag i toppen. Hand blev folk ræd for at der var smitsom sygdom ombord, og en av officerene paa en Bremen=skute som laa for anker paa havnen, ropte til dem, at hvis de ikke hadde lyst til at faa en hilsen fra en kanon som alt tok sigte paa dem fra festningen, saa gjorde de bedst i at heise flaget i en fart. Flaget hadde de nok stuet bort med den andre bagagen, men en av dem fandt det da frem, og med hjælp av nogen andre fik han det til tops paa masten. Saa [kom der

8 et par toldfunktionærer ombord og foretok en under? søkelse, og de fandt da at alting var i orden. Der blev forresten gjort stas paa utvandrerne i Fun* chal. Den amerikanske konsul forbedret provianten for dem og gav dem blandt andet en stor forsyning med druer, og før avreisen inviterte han hele# selskapet til en festlig middag. Det var 28de juli de kom til Fun* chal, og 31te drog de videre, og da de styrte ut av havnen, skjøt festningen salut til ære for dem. I 10 slitsomme uker maatte de endda pløie sjøen,, før naadde frem til Amerika. Og da de omsider kom til New York, blev der stor forundring over disse nordmænd som hadde vaaget sig over oceanet i saa liten en farkost. Slikt hadde de ikke hørt om før. De kom til og med i strid med myndighetene, fordi de hadde større ladning og flere passagerer ombord end amerikansk lovgivning tillot paa et skib av størrelse som denne sluppen — paa omtrent 360 norske læster, eller 45 amerikanske ton. Og paa grund av denne kræn* kelse av Onkel Sams love blev kapteinen arrestert, og skib og ladning blev beslaglagt av toldvæsenet i New York Kleng Peerson hadde ikke været med de andre paa overfarten; men da utvandrerne kom til Amerika, var han der og tok imot dem, han hadde tat veien over Gøte* borg. Han gik straks i gang med at hjælpe sine landsmænd paa bedste maate. I New York hadde han gjort bekjendt* skap med kvækere som var parate til at gi de norske en hjertelig mottagelse og hvad hjælp de mest kunde trænge. Det var vistnok for en del ved mellemkomst av indflydelses* rike kvækere, — og dels i betragtning av indvandrernes übekjendskap med forholdene, — at myndighetene be* sluttet sig til at vise overbærenhet mot de fremmede. Kapteinen blev sat paa fri fot, og skib og ladning blev git tilbake til eierne. Og kvækerne gjorde mere, —de

89 hjalp sine norske venner med mat og klær og penger, som de trængte i høi grad, de gav mange av dem ly under sit tak, og viste dem venlighet paa alle maater. En kvæker, som var agent for salg av jordeien* domme i Kendall i Orleans County i staten New York, var vistnok i byen paa den tid da sluppen ankom. Det var da formodentlig ham som foreslog de norske md* vandrere at bosætte sig i Kendall. Kvækerne i New York betalte reisen for dem. For jorden skulde de betale fem dollars for en acre, og hver voksen mand kjøpte 40 acres. Og da

de ikke hadde penger at betale med, blev det avtalt med agenten at kjøpesummen skulde ind? betales i 10 aarlige avdrag. Og her, i skogtraktene ved bredden av Ontario=sjøen, blev da det første norske nybygge i vor tid grundlagt i Amerika. De hadde det ikke godt det første aaret, de norske indvandrerne. Skogen blev tung at rydde, og hjemve til Norge hadde de; men ikke bare vilde det være en ydmygelse for dem at dra hjem igjen med ugjort sak, — det var paa det nærmeste umulig for dem, slik som deres kaar var. Agenten, Joseph Fellows, og andre snilde naboer hjalp dem, og til sin tid fik jo strævet sin løn, men det var stridt til at begynde med. I no* vember hadde de slaat sig ned i Kendall, og snart satte kulden ind. Sparsomt var det med nybygger i traktene der omkring i 1825, saa det var ikke let at faa arbeide eller husrum i nærheten. Fireogtyve av dem, barnene medregnet, slog sig sammen og bygde en tømmerhytte som var 12 fot i hver kant, og med kvist, — det blev nok en svær prøve for taalmodigheten mangen gang at klare sig der; men de haapet paa fremtiden og holdt ut. Der var ikke treskemaskiner dengang, og de norske nybyggere her hadde sin første indtægt ved at treske korn med pleil for ældre amerikanske nybyggere. Hver Ilte skjeppe fik de i betaling. Næste aar ryddet de i gjennemsnit et par acres hver paa farmene sine. Paa

denne jordflekken avlet de hvete som gav dem brødet for næste vinter. Mange aar senere fortæller en av sluppartiet H. Harwick (Hervik) i et av de norskamerikanske bladene om den første tiden. De var fattige allesammen til at begynde med, siger han, og de kunde ikke snakke engelsk, og da de kom til Kendall, blev de fleste av dem syke og motløse. Skogen faldt tung, og lang tid tok det før de kunde dyrke nok til sit underhold. Men da de saa hadde faat ryddet landet, viste det sig at jorden var meget bra, og avlingen blev saa god der som paa faa steder i nabolaget. Hvad religionen angaar, siger han, saa har vi nu — i 1871 — mange kirker og prester og forskjellige bekjendelser. Da vi kom hit, trodde vi at alting var galt, naar det ikke var slik som i Norge. Men vi saa snart at der var meget godt hos folk som dyrket Gud paa en anden maate end vi gjorde, og at forskjellen var ikke saa stor allikevel, naar de bare bygde paa det rette grundlag, Jesus Kristus. I en bok av en amerikaner om bebyggelsen av Or* leans County staar det om de norske indvandrerne at det var flittige, forstandige og bra folk, vel anset av andre der omkring. Efter nogen aars forløp begyndte de at dra videre for at slutte sig til sine landsmænd som hadde slaat sig ned i Illinois, og bare en del av den norske kolonien er endda i Kendall, skriver han i 1871. Efter nordmændenes mening maatte altid hver fa* milie ha sit eget hjem paa sin egen jord, fortæller ame* rikaneren. Det var en mand som spurte en liten norsk gut hvis far ikke hadde raad til at eie eget land, hvor hans far bodde henne. «Vi bor ingensteds,» sa gutten, «vi har ingen jord.» En datter til en av de barn som kom over i sluppen, fortæller — i 1895 — om de norske som nu er bosat i

 Kendall. Det var vel henimot en snes stykker av dem. Det er mest efterkommere av de første indvandrere. Av dem som nu kommer over dit, er det sjelden at nogen blir der, — de drar længere vest. Men hun siger at veien, der hvor de første norske nybyggerne slog sig ned i

Kendall, den heter The Norwegian Road (Nordmands veien) den dag i dag. Hvad ellers Hardanger*sluppen angaar, saa blev baade kapteinen og styrmanden boende i New York. Lederen for utvandrerne, Lars Larson, hadde sendt sin hustru og datter videre sammen med de andre til Kendall, men seiv blev han nogen uker i New York, og til slut fik han da solgt sluppen og ladningen for noksaa daarlig betaling, og i begyndelsen av december drog han efter til sin familie. Kanalen var frosset til, saa han gik paa skøiter fra Albany til Holley i Orleans County, 23 en* gelske mil j;est for Rochester. Han slog sig ikke ned

 hos kolonistene i Kendall, men drog tilbake til Rochester med sin familie, og der fik han snart ansættelse hos en kanalbaatbygger. Det gik bra, og det var ikke længe før han begyndte egen forretning med at bygge kanal* baater. Det gik stadig bedre med bedriften, og alt i 1827 hadde han bygd et godt hjem for sig og sine, — et hus som staar endnu, og som vistnok er det ældste hus som endda findes i Amerika som er bygd av en norsk indvandrer. Familien Larsons hjem i Rochester ble v kjendt for sin store gjestfrihet. I aarene fra 1836, da de næste flokker av utvandrere begyndte at komme, og til Lar* sons død i 1845, tok de imot besøk av tusener av

nord* mænd som var paa veien til Illinois og Wisconsin. De hadde med sig friske nyheter fra Norge, og av ham fik de værdifulde oplysninger og raad om forholdene i Amerika. Lars Larson mistet livet ved et ulykkestilfælde i 1845 underveis til New York med en kanalbaat han vilde sælge. Han faldt fra baaten ned i kanalen, og hans paarørende mente at nogen maa ha slaat ham overbord, men det er aldrig blit opklaret. Han blev ikke mer end 58 aar gammel. Hans hustru, Martha Georgiana, levde længe efter ham. Hun var en kvinde som baade hadde gode evner og en sterk karakter, statelig og værdig i sin fremtræden. Skjønt hun blev fuldstændig amerikaner, kunde hun fremdeles snakke sin gamle Stavanger*dialekt let og fly* tende. Hun døde i 1887, 84 aar gammel.

Vest for de store sjøer. Det var ikke længe før røken hvirvlet fra nybygger* nes tak i stat efter stat: New York, Illinois, Michigan,. Missouri, Wisconsin, Indiana, lowa, Texas.— —

92 hos kolonistene i Kendall, men drog tilbake til Rochester med sin familie, og der fik han snart ansættelse hos en kanalbaatbygger. Det gik bra, og det var ikke længe før han begyndte egen forretning med at bygge kanal* baater. Det gik stadig bedre med bedriften, og alt i 1827 hadde han bygd et godt hjem for sig og sine, — et hus som staar endnu, og som vistnok er det ældste hus som endda findes i Amerika som er bygd av en norsk indvandrer. Familien Larsons hjem i Rochester ble v kjendt for sin store gjestfrihet. I aarene fra 1836, da de næste flokker av utvandrere begyndte at komme, og til Lar* sons død i 1845, tok de imot besøk av tusener av
nord* mænd som var paa veien til Illinois og Wisconsin. De hadde med sig friske nyheter fra Norge, og av ham fik de værdifulde oplysninger og raad om forholdene i Amerika. Lars Larson mistet livet ved et ulykkestilfælde i 1845 underveis til New York med en kanalbaat han vilde sælge. Han faldt fra baaten ned i kanalen, og hans paarørende mente at nogen maa ha slaat ham overbord, men det er aldrig blit opklaret. Han blev ikke mer end 58 aar gammel. Hans hustru, Martha Georgiana, levde længe efter ham. Hun var en kvinde som baade hadde gode evner og en sterk karakter, statelig og værdig i sin fremtræden. Skjønt hun blev fuldstændig amerikaner, kunde hun fremdeles snakke sin gamle Stavanger*dialekt let og fly* tende. Hun døde i 1887, 84 aar gammel.

Vest for de store sjøer. Det var ikke længe før røken hvirvlet fra nybygger* nes tak i stat efter stat: New York, Illinois, Michigan,. Missouri, Wisconsin, Indiana, lowa, Texas.— —

93 Efterat Hardanger*sluppen var blit borte som en prik i horisonten mot vest den julidagen i 1825, gik det nok endda ti aar før de næste utvandrer*skutene drog avsted direkte fra Norge. Men alt nu hændte det like fuldt at en og anden norsk utvandrer strøk hjemmefra over til kolonien i Kendall. De tok da, som mange gjorde si* den ogsaa, veien over Gøteborg i Sverige. Den byen, og Hamburg i Tyskland og Havre i Frankrike er hav* ner som jjiange norske utvandrere har reist ut fra i aarenes løp. Og i 1836 drog de to briggene «Norden» og «Den norske Klippe» fra Stavanger. Og aaret efter satte «Enigheden» avsted fra Egersund og Stavanger, og «Ægir» fra Bergen, og i 1839 styrte skib «Emilia» ut fra Drammen. Og saa begyndte utvandrer*strømmen at skyte fart for alvor, — fra den ene kanten av Norge efter den andre. Snart var det tusener om aaret som drog ut. Og frem gled strømmen, indover gjennem svær skog, hvor aldrig et øksehugg hadde lydt, og videre over de store sletter. Det var ikke den letteste jorden som de norske utvandrere valgte til at begynde med, — det tok nogen aar før de lærte at vælge den frugtbare præ* rien, som bare laa og ventet paa mennesker. Nordmæn* dene valgte skogen først, med knauser og vand og ulænde, — der fældte de kjæmpetrær og ryddet op grund og brøt sig frem og strævde sig mest ihjel i sit ansigts sved, fordi det mindet om Norge. Fox River Settlement i La Salle County, Illinois, blev det første norske nybygget vest for de store sjøer. Der var lettere jord. Det var Kleng Peerson som op* daget stedet i 1833. Tungvint var det at stræve i Ken* dalls skogtrakter, og liten plads blev det for dem som kom efter. Og saa drog nybyggernes utrættelige op* dager, om hvis reiser nedenfor vil bli utførligere for* talt, mot vest med et par andre. Ingebret Larson

94 Narvig het den ene av dem, — han var en kvæker fra Stavanger*kanten og var kommet over Gøteborg til Boston i 1831, og derfrå tilfots til Kendall. Han skil* tes for resten fra Kleng Peerson underveis og slog sig ned i Michigan, blev der vel et snes aar, og nogen an* dre sluttet sig til ham; siden flyttet han til Wisconsin, og derfrå til Minnesota, hvor han døde i 1892. To av hans døtre var det som vilde ride til en onkel i Cali* fornia i 1883, den ene 24 aar, den andre.. 15. Den yngste fik ikke lov, men drog avsted i hemmelighet. Men hun opgav det og

tok jernbanen isteden. Den ældste red paa en rødbrun hoppe som het Kit, som hun hadde faat av far sin, og med sig hadde hun et aarsgammelt føl. Et teppe hadde hun med, og laa om natten paa jorden med hesten bundet ved siden av sig. Over de svære slettene led hun en del av mangel paa drikkevand, men brun og veirbitt red hun til slut i god behold ind i San Francisco, hvor hun traf sin søster. Det var nybygger*natur. Men Kleng Peerson drog videre alene, — vi vet ikke hvor tredjemand blev av. Paa sin fot hadde han altsaa vandret med de to andre gjennem Ohio, Indiana og Michigan. Nu drog han over til Illinois; her kom han til en ussel liten landsby som laa i en sump og var Chicago. Men han fandt ogsaa det vakre landet som blev nordmændenes andet nybygge i Amerika, og i 1834 grundet de her sin nye koloni, Fox River Settlement, det som skulde trække saa mange utvandrere til sig fra Norge i de følgende aar, og bli roten til nye settle* menter videre utover. Snart fløi Amerika*brevene over sjøen og skildret med sterke ord det nye stedet. Det blev begeistring derhjemme ogsaa. Fra gaard til gaard, fra bygd til bygd gik rygtet om nybygger*kolonien over i Illinois, — den ene familien efter den andre vilde avsted, alle* slags spørsmaal om reisen blev drøftet og avgjort, — og

95 mange som syntes det saa vanskelig ut, gik og ønsket i sit sind eller sukket høit: Den som bare kunde reise til Fox River! Det blev i aarevis det store, lokkende maal for mangfoldige. Og saa var strømmen kommet i gang, baade hjemme i Norge, hvor flere og flere drog ut, og over i Statene, hvor nykomne indvandrere og ældre nybyggere var med i den store bevægelse videre vestover. I 1832 kom den første gudbrandsdøl over, Johan Nordboe fra Ringebu, hvis hustru var fra Østerdalen. De slog sig først ned i Kendall, men han likte sig ikke der. Vestlændingene var vist ikke videre imøtekom* mende overfor den fremmede østlænding. Han trivdes ikke med dem i Fox River heller. Og saa besluttet han sig til at dra videre, bort fra sine landsmænd. I 1837 drog han til den nye koloni som netop var stiftet i Shelby County i Missouri, men alt aaret efter tok han paa farten igjen og drog helt ned til Texas. Han er den første nordmand som kom dit. Og der blev han med sin familie til han døde i en meget høi alder. I Norge hadde han praktisert en del som omvandrende selvlært læge, og han fortsatte med det i Amerika, — han vaksinerte barn, blandt andet. Hans hustru var jordmor. Omkring 1850 fik han høre om de nye norske indvandrere som var kommet til Texas, Wærenskjolds, — da var han 80 aar omtrent, men han maatte av* sted og hilse paa dem. Han nærte altid en dyp interesse for sine landsmænd, skjønt han ikke vilde bo sammen med dem. Men ride kunde han ikke, og hans sønner hadde ikke lyst til at træffe norske, saa de vilde ikke kjøre ham med okser og vogn. Og saa strævde den gamle mand sig frem tilfots den lange veien fra Dallas til Four Mile Prairie, og kom dit litt før jul, 1851. Han blev der i julen, og saa drog han hjem

96 igjen. Men han likte ikke at Kleng Peerson, som nylig var flyttet dit, kom for at følge ham tilbake. Mrs. Elise Wærenskjold, den begavede og høit ansete gamle dame, hvis mand blev myrdet fordi han var motstander av negerslaveriet, roser Johan Nordboe for hans mange interesser og kundskaper. Fox River Settlement trivdes godt, — nye skarer kom til med utvandrerskibene fra Norge. I 1835 hadde Knud Slogvig — av slupp=folkene — tat en tur tilbake til fedrelandet igjen. Maalet for hans reise var vistnok at finde sig en hustru i det gamle land. Men det spurtes snart at en av Amerikasfarerne var kommet lys levende tilbake, og den interesse som Hardanger*sluppen og brevene hadde holdt glødende, slog ut i lys lue, — i en vældig flamme som løp over hele Stavanger amt og Kristiansands stift, folk kom strømmende fra alle kanter, fra Bergens stift kom der utsendinger for at spørre ham ut. Og han svarte paa alle spørsmaalene, og han fortalte, og følgen var at da han reiste over til Amerika igjen i 1836, drog de to skutene med tilsam* men 160 emigranter avsted fra Stavanger. Den første som utvandret fra Voss, var med her, — Niels Røthe, han bosatte sig i Chicago. Bjørn Anderson Kvelve og hustru, som vi hørte om, var ogsaa med, og deres to smaa gutter. De slog sig først ned i Rochester i New York, flyttet derefter til Fox River Settlement i Illinois, og drog saa sammen med nogen andre ut nogen aar efter, i 1840, for at finde nyt land. De valgte et godt sted i Wisconsin, det saakaldte Koshkonong Settlement, i Dane County. Det blomstrer den dag i dag og siges at være det mest kjendte og rikeste norske ny bygge i Amerika. Der var mange flere som vilde været med paa de to briggene, men der var ikke plads. De maatte trøste sig med at der blev avertert at et emigrantskib skulde avgaa til vaaren. Det var «Enigheden», det kom av*

97 sted i juni 1837 og hadde 93 utvandrere ombord, mest fra Egersund og Stavanger. Nogen maaneder før «Enigheden» styrte ut fra Stav* anger, var et andet skib, «Ægir», med 84 emigranter seilt avsted fra Bergen, i

mars 1837. De agtet sig til det samme settlement, men tok ulykkeligvis en anden beslutning da de var kommet over. En av passage* rene her var student Ole Rynning fra Snaasen. Da han kom tidligere frem til Amerika end Hans Barlien, blev han den første indvandrer fra Trøndelagen. Det var ham som i Illinois skrev den bok om Amerika som vakte saa stor opmerksomhet rundt omkring i Norge. En anden av følget var Mons Aadland fra Bergens stift, — bror til den dygtige journalist og politiker Knud Langeland, som kom efter i 1843 og slog sig ned i Muskego Settlement i Wisconsin. Endda to følger med utvandrere drog avsted i 1837, — det er Numedal og Telemarken som glir ind i strøm* men nu. Og her ogsaa er det Knud Slogvigs besøk i Norge som gir støtet, — indirekte, for de hverken saa eller hørte ham. En sommerdag i 1836 kom nogen driftekarer, som før nævnt, to brødre fra Veggli i Numedal, over fj eidet til Tys* vær (nord for Stavanger) for at kjøpe sauer. Der hørte de om Knud Slogvig, som nylig var reist av gaarde med to skuter med utvandrere til et sted som het Amerika. Og de saa brev fra norske derover. Hjemme i Numedal blev de gaaende og tænke paa dette her, og i et jule* lag talte Ole Nattestad, den ældste av brødrene, med en stortingsmand som sa at ingensteds hadde folk saa gode love som i Amerika. Han hadde netop kommet til at læse noget om Amerika i en tysk avis, og han beundret Amerikas frie institutioner. Da blir det for meget for Ole, — han bestemmer sig til at dra ut. Og Ansten, broren, er enig. Sammen med en tredjemand sætter de avsted paa ski en dag i april 1837, — med 7 — Boken om Norge. V.

98 de klær de gik og stod i, de kontante penger de raadde over, og en vadsæk. Folk stirret paa dem og trodde de ikke var vel bevaret, og de hadde ikke ord sterke nok til at raade de unge utvandrerne fra at tænke paa slikt et vanvittig foretagende. I Tinn i Telemarken lovte utvandrerne folkene som de overnattet hos, at skrive tilbake og sige fra hvis de kom frem til dette underlige Amerika. Og saa drog de, dygtige skiløpere som de var, i ret linje over fjeld og gjennem skog ned til Stavanger. Der holdt de paa at bli sat fast fordi de vilde utvandre. Passene de hadde med sig, sa bare at de agtet sig til Stavanger. Og en venligsindet mand kom til dem om aftenen og fortalte at øvrigheten var yderst forbitret over al utvandringen, og det var meningen at sende dem hjem igjen fra lens* mand til lensmand. Beskyttet av nattemørket kom de sig i stilhet ut av byen, og i Tananger fik de skibslei* lighet med en skipper som skulde til Gøteborg med sin sildejagt. Fra New York drog de til nybygget i Kendall, men det svarte ikke til de forventninger de hadde gjort sig om den nye verden, skriver Ole senere, og de besluttet sig til at reise videre til Fox River Settlement, som folk fortalte dem saa meget om. Men i Detroit støtte de paa utvandrerne som var kommet over fra Bergen med «Ægir», og blev i følge med dem til Chicago. Og der traf de en mand som advarte dem paa det sterkeste mot at ta til Fox River, — det vilde bare bli sygdom og elendighet, sa han. Det var et haardt slag, og de blev noksaa betat. Og følgen var at de paa nogen amerikaneres raad drog avsted til Iroquois County, hvor de grundet det ulykkelige Beaver Creek Settlement. Fire mand hadde de sendt i forveien for at under* søke landet, og de hadde fortalt at det saa bra ut. Men hvad de ikke visste, det var, at naar vaaren kom, blev hele settlementet oversvømmet, og myrlandet omkring

99

10 blev en indsjø. Om sommeren blev nybyggerne angre* pet av sumpfeber, og paa kort tid døde 14 eller 15 av dem. Blandt dem var Ole Rynning, og hans død var et stort tap for kolonien, siger Mons Aadland. De som levde over, flygtet, og alle de nye husene og mar* kene blev liggende som herreløst gods, — der var ingen som vilde kjøpe. Strømmen øker. I Wisconsin kjøpte Ole Nattestad jord paa Jefferson Prairie. Han er den første nordmand som har bosat sig i denne stat. Et aar levde han der uten at se en lands* mand, — alene, uten slegt og venner. Otte amerikanere hadde slaat sig ned der iforveien, men de holdt sig for sig seiv. Der var frugtbar jord og god anledning til jagt, men hylene fra prærieulvene forstyrret ham i hans nattesøvn, til han fik vænnet sig til det. Næste sommer bygde han sig tømmerhytte, og der fik han om høsten den glæde at ta imot sin bror og endel andre norske utvandrere fra hans eget prestegjeld, og efter* hvert slog stadig flere nordmænd sig ned paa forskjel* lige kanter av Jefferson Prairie Settlement. Det hadde vakt en umaadelig opsigt paa Vestlandet hjemme i Norge, da Ansten Nattestad pludselig dukket op. Hele vinteren igjennem kom folk reisende lange veier for at træffe ham, og han fik saa mange brev med spørsmaal om Amerika at han rak ikke at svare paa dem allesammen. Han hadde ogsaa bragt med sig fra Amerika manuskriptet til to bøker om den nye ver* densdel, — den ene var en dagbok som hans bror Ole Nattestad hadde skrevet, og som blev trykt i Drammen, den andre var Ole Rynnings

«Sandfærdig Beretning», som blev trykt i Kristiania. En skulde ikke tro det var bare godt Ansten Natte* stad hadde at fortælle, med erfaringene fra Beaver Creek, men sikkert er det at vaaren 1839, da han skulde reise

10 blev en indsjø. Om sommeren blev nybyggerne angre* pet av sumpfeber, og paa kort tid døde 14 eller 15 av dem. Blandt dem var Ole Rynning, og hans død var et stort tap for kolonien, siger Mons Aadland. De som levde over, flygtet, og alle de nye husene og mar* kene blev liggende som herreløst gods, — der var ingen som vilde kjøpe. Strømmen øker. I Wisconsin kjøpte Ole Nattestad jord paa Jefferson Prairie. Han er den første nordmand som har bosat sig i denne stat. Et aar levde han der uten at se en lands* mand, — alene, uten slegt og venner. Otte amerikanere hadde slaat sig ned der iforveien, men de holdt sig for sig seiv. Der var frugtbar jord og god anledning til jagt, men hylene fra prærieulvene forstyrret ham i hans nattesøvn, til han fik vænnet sig til det. Næste sommer bygde han sig tømmerhytte, og der fik han om høsten den glæde at ta imot sin bror og endel andre norske utvandrere fra hans eget prestegjeld, og efter* hvert slog stadig flere nordmænd sig ned paa forskjel* lige kanter av Jefferson Prairie Settlement. Det hadde vakt en umaadelig opsigt paa Vestlandet hjemme i Norge, da Ansten Nattestad pludselig dukket op. Hele vinteren igjennem kom folk reisende lange veier for at træffe ham, og han fik saa mange brev med spørsmaal om Amerika at han rak ikke at svare paa dem allesammen. Han hadde ogsaa bragt med sig fra Amerika manuskriptet til to bøker om den nye ver* densdel, — den ene var en dagbok som hans bror Ole Nattestad hadde skrevet, og som blev trykt i Drammen, den andre var Ole Rynnings
«Sandfærdig Beretning», som blev trykt i Kristiania. En skulde ikke tro det var bare godt Ansten Natte* stad hadde at fortælle, med erfaringene fra Beaver Creek, men sikkert er det at vaaren 1839, da han skulde reise

10 tilbake igjen med skib «Emilie» fra Drammen — det første utvandringsskib fra Østlandet —, var der saa mange som vilde være med, at kapteinen ikke kunde ta imot dem. Der blev plads til hundrede numedøler, store og smaa. Nogen av dem drog til Fox River Settlement, hvor de hadde bekjendte, nogen ugifte mænd fik arbeide i Chicago og der omkring; men de fleste blev med Ansten Nattestad til Jefferson Prairie.

Nybyggerliv. Torvhus i NorcUDakota.

Resten av dem som vilde utvandre i 1839, maatte ta veien over Skien og Gøteborg. Det var særlig familier fra Tinn og Hjartdal i Telemarken, særlig av Luraas* slegten. I Gøteborg traf de et følge med utvandrere fra Stavanger, og sammen drog de da videre paa et amerikansk skib, som skulde gaa med svensk jern til Boston, og kom derfrå til Milvaukee, hvor de drog til forskjellige kanter. Her bestemte telemarkingene sig til at slåa sig ned i nærheten, i Muskego i Wisconsin, og grundet der et nybygge, i Waukesha County, i 1839. Det var et sumpig og tungvint land de tok fat paa, og

102 flere av dem bukket under; men de fleste holdt ut, og der kom stadig flere utvandrere efter, særlig telemark* inger. I 1840 kom to utvandrere fra Drammen, Søren Bache og Johannes Johannesen, til Muskego og slog sig ned i Racine County. Bache var søn av den velstaaende haugianer Tollef Bache, som vistnok mente at hans søn og hans udmerkede og paalidelige ældre reisefelle og raadgiver kunde grundlægge en koloni som tilflugts* sted for haugianere fra Drammens*kanten som maatte ønske at utvandre. De to drammensere var vel for* nøid med forholdene, og sendte brev hjem til Norge, og snart kom et følge reisende efter fra Drammen og Lier, blandt andre Even Heg. Søren Bache hadde rike* Hg med penger til sin raadighet, og han og Heg og Johannesen kjøpte et stort stykke land og solgte siden til andre indvandrere. Da forholdene i Muskego var blit litt større, aapnet Bache og hans ven en butik i det rum de hadde indredet sig i en gammel indianerhaug, som de klædde med bord. Varene fik de fra Milwaukee, og denne forretning der i haugen blev anset for midt* punktet for settlementet. Johannesen, som nøt stor tillid hos indvandrerne, døde i 1845, og Bache reiste tilbake til Norge. Men aar efter aar stanset nye emigranter ved «Hegs farm» for at faa gode raad og oplysninger om forholdene og høre hvor de burde slåa sig ned. Den gamle løen paa far* men skal ha git nattely til tusener av gjennemreisende som siden er kommet sig godt i gang baade i Wiscon* sin og i andre stater. Even Hegs søn, Hans Heg, vandt et ærefuldt navn under borgerkrigen som fører for det stolte regiment av frivillige, — næsten udelukkende nordmænd —, 15de Wisconsin. Som brigadegeneral faldt han i slaget ved Chicamauga med de fleste av sine mænd. I Muskego utkom ogsaa den første norske avis som

103 er utgit i Amerika, i 1847. Det var «Nordlyset», som eides av Even Heg. Senere blev den solgt til Knud Langeland, som slog sig ned i Racine County. Han forandret bladets navn til «Demokraten», — ikke fordi det var demokratisk av program, men tvertom som en utfordring til demokratene, — men det fik en kort leve*

Nybyggerliv.

Loghus

tid. Knud Langeland blev senere den ansete første og mangeaarige redaktør av «Skandinaven», som blev startet i Chicago i 1866. Som ældre mand skrev han — paa norsk — sit verk om «Nordmændene i Amerika». Koleraen i 1849 herjet haardt i Muskego Settlement. Hver dag døde tre*fire mennesker, og de faa som var friske hjalp de syke og begravet de døde. Telemarkingen John E. Molee og hans svoger, kjæmpen Hans Tveito, hadde nok at gjøre med at bære de døde ut av husene og trække dem til graven med sine okser, mens andre gravet gravene. I 1840 begyndte den norske bebyggelse i Dane County, Wisconsin, — det saakaldte Koshkonong

104 Settlement, som blev grundlagt nogenlunde samtidig paa flere kanter. Dette nybygge vokste hurtig og spredte sig snart utover. Særlig er Telemarken, Voss og Sogn repræsentert i denne velstaaende bygd. Blandt vossin* genes efterkommere er senator Knute Nelson, senere i Minnesota. Han var født i Norge, men vokste op og fik sin utdannelse i Dane County. En stat som utvandrerstrømmen pludselig sendte et interessant avløp til, var Texas. Indtil 1845 bodde der bare én norsk familie der, gamle Johan Nordboe fra Gudbrandsdalen. Men det aaret kom Reinert Reierson og hans ledsagere over fra Norge, og den norske be* byggelse begyndte. Han var søn av en kirkesanger i Vestre Moland i Nedenes amt, blev student og hadde forskjellige oplevelser før han slog sig ned i Kristian* sand som redaktør av «Christianssandsposten». Der arbeidet han blandt andet ihærdig for maateholdsbevæ* geisen og stiftet den første maateholdsforening der i byen, og paa forskjellige kanter omkring. Han rettet ofte en skarp kritik mot embedsklassens handlinger, og han var altid parat til at ta den fattiges parti mot de mægtiges overgrep. Det skaffet ham ogsaa mange mot* standere at han i sit blad gav folk oplysning om x\me* rika og raadde dem til at utvandre. Det var mange som betragtet utvandring omtrent som landsforræderi. Da Reierson seiv bestemte sig til at utvandre, var nogen av hans venner og bekjendte med om at dække hans reiseutgifter. Først skulde han reise over alene og undersøke hvor det kunde nytte at slåa sig ned, og derefter vilde de seiv ogsaa dra ut til den nye verden. I 1843 drog Reierson over Havre i Frankrike til New Orleans, og derfrå til Illinois og Wisconsin. Han besøkte de norske settlementer der, og saa tok han fra Louisiana med diligencen til Texas, som dengang var en uavhængig republik, som netop hadde revet sig løs

105 fra Mexico og endnu ikke hadde sluttet sig til de For* enede Stater. Og nu blev da folks opmerksomhet vakt for dette land med de mange muligheter. Reierson drog til hovedstaden og blev forestillet for præsidenten, som gjerne vilde ha norske utvandrere dit. Og da han var kommet tilbake til Norge, utgav han en bok om Arne s rika, «Veiviseren», hvor han særlig anbefaler folk at dra til Texas. Vaaren 1845 tok da de første utvandrere den veien fra Norge. Reierson førte en del slegt og venner over til den nye stat, og de grundla det settlement som nu heter Brownsboro. Der var ogsaa nogen sætersdøler med over, men de blev ræd i New Orleans og drog til de norske settlementer i Nordstatene. Da Reierson hadde hjulpet sin far til at ordne sig med jord og krea* turer, og faat en amerikaner til at tømre op hus, drog han til New Orleans for at ta imot sin hustru og barn og andre av slegt og venner, de var kommet over Havre i Frankrike. En haard reise fik de nu at klare før de var fremme i Texas, — et egte stykke nybyggerliv, en av Reiersons sønner fortæller om det. Opover Red River i Louisiana drog de i en bitteliten dampbaat; lav vandstand var det, saa de ikke kunde komme forbi strykene ved Alexan* dria, en hel uke strævde og maste de, før de fik halet baaten over med trosser som blev fæstet til trærne i land, mens gangspillet arbeidet ombord. Og saa bar det lang* somt opover elven igjen. Litt nedenfor Natchitoches rendte baaten en kveld paa en træstub, passagerene hav* net i et krat, og baaten sank. Forskjellig vaat proviant blev fisket op av ladningen, og Reierson holdt paa at drukne, mens han dukket for at slåa #et fæste om en tønde eller nogen baller; flere ganger hadde han dukket og klart det, men tilsidst blev han halet op bevisstløs. Men videre kunde de ikke reise før regnveiret hadde gjort elven farbar længer oppe, og det varte i fjorten

106 dager, og i den tid holdt de til der, utsat for veir og vind, og med bare det grumsete elvevand at drikke —

omtrent alle tingene sine hadde de mistet. Oppe i byen Shreveport maatte de bo i en liten hytte, for det var smaat med pengene, og der blev alle guttene syke, den ene av dem saa daarlig at han ikke kunde snu sig i sengen i ukevis, og i vildelse laa han for det meste. «En aften,» fortæller han, «undersøkte doktor Black og nogen andre læger mig, og de sa til far og mor at jeg ikke kunde leve natten over, jeg var døende alt, mine ben var begyndt at bli kolde. Det var vinteren 1846. Nu er det 1894, og jeg er ikke død endnu.» En tid efter kjørte de saa i vogn med sin lille oppakning over grænsen til Texas. Han slog sig først ned i Brownsboro, men flyttet i 1847 til Four Mile Prairie, og der grundet han den lille by Prairieville, hvor der snart kom flere og slog sig ned, baade fra Brownsboro og over fra Norge. I 1853 grundet Ole Canuteson et settlement i Bos* que County, og det trivdes udmerket. Nu er der en befolkning paa et par tusen mennesker, og de fleste av dem er hedemarkinger. Det holdt ellers haardt nok for mange av dem komme hjemmefra, efter hvad der fortælles. Pre* sten i Vardal ivret især mot utvandringen, han tord* net og fortalte en mængde historier om den skjæbne som ventet enhver som drog over til det lastenes og forvildelsenes land som man kaldte Amerika. «Jeg var bestandig utsat for overhæng,» fortæller Anders Tømmerstigen, «og i de sidste par maaneder før over* reisen vilde mine barn kun nødig forlate huset, da de var utsat for spot og drillerier av alle som de kom i berøring med.>) I 1854 kom et skib med utvandrere fra Arendal i Norge, og mange drog direkte til Bosque County. Og snart var det det største og mest velstaaende norske settlement i Texas.

107 Veiene videre. Og saa gaar utvandrer*strømmen videre i stadig sti* gende mængde, — fra aar til aar, fra stat til stat. Snart med kurs mot den ene kompassets retning, snart mot den andre, men alt i alt med en kjendelig dragning mot vest. Men ikke særlig mot det fjerneste vest, — naar vi undtar guldfeberjaget mot California. Nord* mændenes utvandring har væsentligst vendt sig mot de

Første raadhus i Mackenzie, NorcUDakota.

nordlige av de centrale stater paa grænsen til Dominion of Canada. Paa mange maater blev jo utvandringen efterhvert gjort lettere for de nye slegter end den var for de første. Mer og mer fik de kjendskap til den nye vældige ver* densdel, og mens andres erfaring lærte dem mere om vanskeligheter og farer end de før drømte om i bygden eller byen derhjemme, saa lærte de ogsaa mere at ruste sig mot dem, at træffe sine forberedelser i tide, saavidt det gik an. Aar for aar blev ogsaa fremkomstmidlene bedre, — seilskutene blev avløst av dampskib, fra de første endnu noksaa mangelfulde hjulbaater til kjæmpedamperne over

108 Atlanterhavet. Bedre blir der sørget for de reisendes tarv ombord, — en behøvde ikke mer som i de første tider at ta med sig sengklær seiv, og proviant for nogen maaneder. Sjøsykens lidelser har ingen lægekunst eller moderne opfindelse til dato raadd bugt med, men tiden for overreisen blev i en velgjørende grad forkortet. Hvor der før gik to, tre, fire maaneder med, krævdes der mindre end to uker. Og hvor før den uerfarne ut* vandrer maatte se at klare sig frem saa godt han kunde gjennem utallige ulemper og bekymringer, og hvor han altfor ofte blev et offer for samvittighetsløse agenters spekulation i hans uvidenhet, arbeidet kontorer og funktionærer i det store og hele stadig mere paa at hjælpe og støtte. Istedenfor de uendelige, trættende vandringene og møiefulde kjøreturene i alslags veir og paa daarlige eller ingen veier, med okser og humpende kubberuller til kjøretøi, la jernbaneskinner og hurtigtog mer og mer de vældige strækninger ind under sit herre? dømme. Og mens utvandrerne før maatte søke sin fremtid og sin lykke paa øde steder, hvor vilde dyr og stundom ogsaa vilde mennesker gjorde forholdene utrygge, og hvor ensomheten la sig knugende over sin* det og ofte — i forbindelse med motgang og slit og alle de uvante forhold — skaffet sindssygdommen en sørgelig høst blandt nybyggerne, fik de nyankomne alt mer og mer den trøst og glæde at kunne ta arbei* det op i samvær med dem som var kommet før og kunde raade og hjælpe. Men om utviklingen altsaa maa siges at ha lettet betydelig for de senere slegter av indvandrerne, er det klart at den gik ikke altid hurtig frem, saa vældig et omraade av en ny verdensdel som det her dreide sig om. Endnu i lange tider var — og er — der vanske* ligheter og motgang og skuffelser som de derhjemme ikke gjorde sig nogen forestilling om, fordi de andre derute, som var kommet igjennem den værste striden,

/

ikke husket paa at fortælle om det til andre eller hadde lyst til at gjøre det. Ingen vet hvad næringssorger har ført med sig av lidelse i kampen for tilværelsen i ny* byggene, naar gjælden skulde klares, — den som var saa let at komme ind i for den som begyndte med laan for at komme i gang, og som var saa vanskelig at slippe ut av igjen, naar rentene — ofte blodige aager* renter — skulde betales. Og saa kom for mange fri* stelsen til at prøve at glemme sine sorger og hæve sit mot ved drik, under forhold hvor whiskyen var billig, og der var nok av lokkende røster for en utslitt farmer som kjørte til byen med et aars avling. Mange bitre taarer har de fældt, de slitsomme, taalmodige, uthol* dende hustruer indover skogen og viddene, naar manden en dag kom kjørende hjem igjen med tom vogn isteden* for alle de nyttige, nødvendige, længselsfuldt ventede tingene til hus og hjem, som han saa sikkert hadde lovt at kjøpe, og en dukke og litt leketøi til barnene, som ikke hadde kunnet sove for glæde og spænding, og nu stod der og bare stirret og ingenting forstod. Til de med én gang skjønte hvorfor mor graat, og de strøk hende over kjolen for at trøste hende, og listet sig stille væk med et barnehjertes grænseløse sorg. Men har vi — og det med al grund — mindet om de mørke sider av nybyggerlivet, maa vi ikke derfor glemme de lyse. Av den norske utvandrings historie, slik som vi har fulgt den fra først av, har vi alt set mange billeder av bra og dygtige menneskers utholdende arbeide, og mange vakre seire over vanskeligheter og farer. Og billede efter billede stiger frem naar vi blader videre i utvandringens bok med de mange staute skik* kelser og de merkelige og spændende optrin. Det vilde føre for langt her at følge den store fremrykning skridt for skridt og stat for stat. Paa bakgrund av det vi hit* til har set, vil vi i farten gripe nogen enkelte malende træk, mens strømmen glir videre. — —

10 Der ser vi en sommerdag i 1845 den unge Knud Langeland, senere «Skandinaven»s dygtige redaktør, — han kommer fra Muskego, hvor han ikke trivdes; nu er han, sammen med en anden ung mand, paa vei læn* ger vest. Et par staute okser har de, og en vogn med en liten kokeovn, proviant, sengklær og andet nødven* dig tilbehør for leirliv, — og et kart over Wisconsin og et lommekompas, fortæller han i sin bok «Nord* mændene i Amerika». De følger den slagne landevei til Madison og slaar ind paa den gamle veien til Fort Winnebago. Knud Langeland hadde hørt der skulde bo en mand der som han kjendte fra Norge. Men da de kom i nærheten av gaarden, traf de en mand — en nordmand — som gik og raket høi, og som god nord* mand var han noksaa faamælt, — en skal jo helst ikke forsnakke sig. «Han var saa meddelsom at vi neppe kunde faa mere ut av ham end at manden var reist bort og ikke blev ventet hjem paa nogen dager. Dette, tillikemed landets beskaffenhet, bestemte os til at vende om; men da baade vi og oksene var trætte, slog vi leir for den dag et stykke nedenfor, hvor der fandtes vand. Vi var jo som hjemme hos os seiv i vognen, og det samme var oksene paa den rike græsmark. Vi bakte vore kaker, stekte vort flesk, kokte vor kaffe, og spiste med en appetit som en fyrste kunde misunde os.» Saa drog de da videre, og et sted traf de en ameri* kaner som netop holdt paa at bygge sin hytte. Han sa at naar de bøide nogen faa (engelske) mil mot øst, vilde de finde det de søkte, nemlig godt prærieland ved siden av skogland. De fulgte hans raad og slog sig ned der. «Det led nu ut i september maaned, og vor første omsorg var at slåa høi og bygge stald mot vinteren for vore okser. Saaledes blev begyndelsen lagt til de rike og blomstrende norske settlementer paa Spring* Prærie, Bonnet Prærie, Lodi og de andre omliggende deilige præriestrækninger. Der kom ikke nogen andre

1 norske nybyggere til stedet den høst. Vi syslet med at sætte i stand til vinteren indtil første november. Vi hørte at der var kommet en norsk mand som het Klep* pen og som hadde tat land noget syd for det sted hvor vi nedsatte os, men vi saa ham aldrig. Han var en slags folkesky eneboer, som ikke pleide omgang med andre mennesker.» Næste vaar var han borte. To livs* friske, livsglade unge mænd med hele livet aapent foran sig. Og en underlig ensom skikkelse, slik som en ret som det er støter paa dem i utvandringens historie. Vi vet ikke hvad deres livs saga har været, paa hvad skjær de led skibbrud. Men menneskene vil de være færdig med. Og kommer der en solskinsdag nogen livsfrisk ungdom til det bortglemte stedet hvor de har stukket sig hen, — ungdom med god appetit baade paa stekt flesk og kaffe, og paa det store vidunderlige liv, saa sælger de sin claim og er væk — — Kjendt nok er guldfeberen og California, vi skal stanse et øieblik ved bly*minene i det sydvestre Wis* consin. Nogen franskmænd hadde fundet dem langt tilbake, i 1600*aarene; men først i 1820 blev arbeidet drevet

planmæssig, og nu strømmet folk til. Op av de mørke bly*minene steg der en række nye livlige byer, før der endnu var tænkt paa Chicago. Mange av disse byene var dengang meget større end nu. Galena var længe Vestens midtpunkt, og den hadde sin egen avis længe før nogen var trykt i Chicago. I 1840=aarene, da disse minene hadde sin bedste tid, var der hundrede* vis av norske utvandrere som arbeidet der, blandt andet i minebyen Wiota. Haardt slét de, men nøisomme og sparsomme var de, mange av dem, og naar de hadde arbeidet nogen aar, spredte de sig ut over strøkene om* kring, og ved ihærdig arbeide la de grunden til de store norske settlementer. De to første nordmænd som arbeidet i bly*minene i Wiota, var brødrene Andrew og John O. Week fra

12 Hardanger, i 1840. Efter nogen aars forløp reiste saa Andrew Week til Marathon County i det nordlige Wisconsin, hvor han var den første nordmand. Der bygde han en sagmølle, men i 1849 brøt han op og blev en av de første guldgraverne i California. Hans bror John Week overtok da sagmøllen og blev en av Wisconsins største trælasthandlere paa den tid. Unge mænd fra alle bygdelag i Norge strømmet om høsten til hans sagmølle for at faa arbeide, og i 1850=aarene var hans navn kjendt over hele Mississippi=dalen. I 1841 kom det tre andre nordmænd til Wiota, — en fra Hardanger, en fra Voss, og en fra Sogn. Da de hadde arbeidet en tid i minene, kjøpte de land sønden* for byen og la grunden til et av de største norske sett* lementer i Wisconsin. Der siges at fra toppen av Blue Mounds, som ligger paa nordgrænsen av kolonien og er Wisconsins høieste fjeld, kan en paa en klar dag se de fleste av de 21 store norske kirker som ligger spredt bortover aasryggene, og som mellem otte og ni tusen nordmænd sogner til. Lederen blandt de tre første nybyggerne var Per Davidson. En dag i 1852 fik han bud om at hans sø= skende med sine familier var paa veien til ham, og han reiste straks ned til Chicago med hester og vogn for at møte dem. Men koleraen raste i Chicago netop da, og sine slegtninger fandt han syke og tilsengs, og han blev angrepet seiv. Og paa kort tid døde han og alle de andre, undtagen to smaa gutter. Imens gik hans unge hustru hjemme og ventet paa sin mand og alle hans slegtninger fra Norge. Hver dag stod hun ute paa bakken og speidet efter dem, men uke efter uke gik. Hun hadde bakt og gjort rent og stelt alting istand, forat velkomsten skulde bli saa festlig som mulig. Og endelig en dag fik hun se de kjendte hestene deres komme trækkende opover dalen. Men det var nok bare de to fremmede smaaguttene

13

som var med. Alle de andre hadde faat en navnløs grav i Chicago paa byens bekostning. Efter vossingene kom der folk fra Land og Hade* land og bosatte sig nordenfor dem. Men den første hvite mand som bosatte sig deroppe var en telemarking, Thore Thompson Røisland. Han var ogsaa en av de første som reiste til California for at grave guld. Og paa turen dit utførte han det kunststykke at drive en stor flok melkekuer tversover det vældige landet, gjen* nem fiendtlige indianerstammer, regnløse ørkener, og over snedækte fjeld til California, og der solgte han da melk til uhyre priser. Men det gik ut for ham, og han blev kjører for en stor forretning. Og det fortælles — i Holands bok, «De norske Settlementers Historie», som disse træk er hentet fra, — at engang blev han langt oppe i fjeldene angrepet av en røverbande som tok fra ham alle de penger han hadde paa sig, en 1200 dollars. Og Thore Røisland ventet et aar, og akkurat paa aarsdagen gik han avsted til det strøket hvor disse røverne huserte fremdeles. Og übevæbnet som han var styrte han like paa anføreren og sa: «Du husker vel at du laante 1200 dollars av mig for et aar siden? Jeg tænkte du kanske hadde glemt min adresse, saa jeg er kommet for at hente dem.» Anføreren stirret maalløs paa ham, men Røisland fortrak ikke en mine. Da tok røveren en sæk med guldstøv og slængte den frem for ham. «Du er modig,» sa han. «Ta den du!» Thore Røisland opdaget siden en rikholdig bly* aare bare nogen fot under jordskorpen paa en gaard han hadde, og han blev da en meget velstaaende mand. En halvbror av ham var den verdenskjendte post* føreren «Snowshoe Thompson» (Skiløper*Tompson), — han som i tyve aar bar posten over snefjeldene i Cali* fornia. John Thompson var født i Tinn prestegjeld i Telemarken i 1527, paa den gaarden, Rue, hvor de to 8 — Boken om Norge.

V.

14 driftekarene fra Numedal overnattet i 1837, da de gik paa ski til Stavanger for at utvandre. Og det er jo blit formodet at det var brevene fra dem brevene fra de to brødrene, Ole og Ansten Nattestad, som fik folkene der paa gaarden og i det hele de første telemarkingene til at dra til Amerika. Disse tele* markingene var med at

anlægge Sugar Creek settlement, det første norske nybygget i lowa. Sønnene paa Rue reiste siden nordover i Wisconsin og var med at stifte Blue Mounds settlement. I 1851 reiste John Thompson sammen med mange andre til California for at grave guld, men han var ikke videre heldig med det, og ryddet sig isteden en gaard i en vakker dal der, — han er vistnok den første nordmand som har tat fast bopæl i California. Men da det i 1855 blev avertert efter mænd som kunde be* fordre posten over snefjeldene ved vintertid, meldte han sig, — og blev antat. Han var den eneste som meldte sig. Alle andre mennesker mente at det var et aldeles umulig foretagende. Men han klarte det. Ved hans hjælp blev den ene* ste forbindelse tillands underholdt mellem Atlanterhavs* statene og California. Hvor vildt saa snestormene raste oppe mellem de høie, øde fjeldene, med skred og med svimlende stup, altid drog Thompson like rolig avsted, — ind i de knakende brakende, granskogene, over dalstrøk som var begravet i sne, opover bratte fjeldene, — i et veir saa andre mennesker nødig vaaget sig utenfor døren. Gang paa gang blev det sagt, naar Thompson begav sig paa veien, at man aldrig vilde se ham igjen, før hans lik blev funden næste sommer naar sneen var væk. Det var som det ikke var besvær og lidelse for ham, — det var som snestorm og fykende veir var hans rette element, hvor hans bedste egenska* per kom frem. I sin overfrak, som han gik og stod, med et brødstykke eller nogen kjeks i lommen, litt sne

15 til at læske sig med, — naar han blev træt, tændte han et baal, og med føttene mot det laa han og sov som i den bedste seng. Og hændte det at han blev overfaldt av en snestorm saa tæt at han — seiv han — ikke kunde se at komme videre, da klatret han op paa en sten eller en avsats som vinden holdt fri for sne, og der danset han til morgenen. Der var især et enkelt skar hvor det almindeligvis satte ind med slik snestorm. Der var en stor, flat klippe, hvor Thompson danset mangen hallingdans ved midnat. Bare én gang blev han ræd, siger han seiv. Det var vinteren 1857, en dag da han for at komme frem, maatte gaa forbi seks store ulver som sat paa rad og hylte mot ham. Mangfoldige mennesker som hadde gaat sig vild eller var faldt sammen av kulde, blev red* det av Thompson paa hans vidunderlige vandringer. Og endda paastaaes det at paa grund av overordne* des skjødesløshet fik han aldrig utbetalt nogen godt* gjørelse for sine tyve aars bedrifter, at han i 1874 blev kjed av bare at bli opholdt med løfter og derfor reiste til Washington for at forhandle med postdepartementet, at han blev venlig mottar, men at han ogsaa der bare fik løfter. Dette er forhaabentlig en misforstaaelse. — — Det er nogen enkelte typer av norske utvan* drere som er fortalt om her, — i tilslutning til de andre vi fulgte paa deres færder. Det er billeder som viser os hvad malm der var i de maalbevisste, utholdende karene som fandt veiene for norsk utvandring, som «Snowshoe Thompson» fandt veien paa ski over fjeldene. For Boken om Norge ved Bendix Ebbeli Litteratur. Rasmus B. Anderson: The first Chapter of Norwegian Immigration. Billed=Magasin. Chicago 1869-1870. Hjalmar Rued Holand: De norske Settlementers Historie. George T. Flom: A History of Norwegian Immigration to The United States.

Brev fira Amerika. I Fra John Lagesen Ranum til sine Slægtninge i Norge. 1 Waupen i Wisconsin den 26de August 1850.

Kjære Forældre, Sødskende og alle gode Venner! — — — Saa godt som hele Reisen over Havet laa jeg i min Seng sammen med to andre, og vi vare alle frygtelig meget søsyge den hele Tid til den 9de Juli, da vi kastede Anker i Qyebec. Der blevjeg Gudskelov frisk; thi naar man kommer iland i Amerika og skal op igjennem Landet, trænger man til" at have den fulde Brug af Øine og Øren, af Arme og af Ben og af sit hele Legem. Nu skal jeg da fortælle nøiagtigen, hvorledes det gik mig og min Kone samt vor lille Søn Bernt paa Reisen fra Qyebec herop. Det var svare til Varme paa Dampbaaden og en frygtelig Mængde Mennesker, saa at det var utroligt, at nogen kunde holde sligt ud. Efter Veien var det svært dyrt. Vi betalte 4 og 6, ja 8 norske Skilling for en Pot Melk, enten den var sød eller sur, og ligesaa med alle andre Slags Mad, og dem var glad til dem fik det Nødtørftige for Penge; thi det var knaft nok, at der var Tid dertil. Men alt som vi kom længere ind i Landet, blev det bedre og bedre. 1 Brevskriveren har faat beholde sin merkværdige retskrivning. Den kunde ikke ændres uten at indtrykket blev i væsentlig grad forstyrret. Utg.

120 For i Førstningen var der saa mange Folk, at du aldrig skulde have seet sligt, men alt som vi kom længere bort, blev dem færre og færre; thi en bliver tilbage hist, og en bliver tilbage her, dels formedelst sin Død og dels formedelst eget Ønske. Lykkelig er den, som haver lidet Tøi at flytte; for vi havde mange Omskifter, og det gik

saa hurtigt, at dem rev og dem sled om hinanden i den store Klyngen, som dem var gale, og flere sled Hilsen

Norsk farm i Wisconsin.

af sig paa de store Kister og bleve syge. Dem bør ikke trække store Slibestene og gamle Kjærrehjul med sig langt oppe fra Norges Land til langt ind i Amerikas Land, for han Johan Græysruden blev tilbage paa Veien; han havde forslidt sig paa en stor Slibesten, han abso* lut vilde have med sig, og han Elling Bygdaasen faldt under en stor Kiste, hvori der var to Kjærrehjul og brækkede af sig Laarbenet, saa han blev liggende paa Veien. Kanske ligger han der endnu, for alle syntes dem at have nok med sig seiv. Mange døde underveis af Cholera; thi den Sygen var lei i Chicago. Der er ingen Udvandrere, som har saa mange Kister med sig som de Norske, og det kommer en svært til at angre

12 paa, for des mindre en har, des mindre har en og slide paa med sig, og des lettere reiser en, og alle saa lo dem af Sødskendebørnene til Berthe, Konen min, Søn* nerne til Barliden fra Valders, for en bar en gammel Dunderbøsse, den anden bar en Lur, og den tredie et Par Ski, og dem trak dem paa støt, og alt imellem saa skaut han Ola med Bøssen, og saa blaaste han Knud paa Luren, men han Lars fik ikke Brug for Skierne, for Sneen vilde ikke trives i slig Hede og Solskin, som vi havde. I Milvaukee By kom min Kones Skyldfolk med Skyds efter os og kjørte os hjem til Gaarden. Hendes Broder Hans skulde have mig, og hendes Broder Halvor skulde have hende og Ungen, og vi skulde have frit Hus og fri Kost Vinteren over, men hjælpe til saa godt vi kunde. Og de havde kastet Lod om, hvem af dem som skulde have mig, og hvem skulde have Kjærringen og Ungen. Men jeg likte ikke det Sted og lader mig ikke kaste Lod om paa slig Maade; derfor reiste jeg til Chicago og» saa videre ind i Landet og lod Kjærringen og Ungen blive tilbage. Samme Aften jeg ankom til Waupen, hvor jeg nu er, hyrede han Anders Kroken mig bort til en Ameri* kaner for 5 Dollar om Ugen med Kost og Losi, og jeg begyndte at arbeide Dagen efter. Jeg haver nu arbeidet i 14 Dage og haver det udmærket godt, god Kost, god Seng, snild Husbond og pent Arbeide. Husbond meier Hvede, og jeg binder; det er ikke meget strængere Ar* beide end i Norge, men hver Dag sidder jeg ved Her* skabsbord og spiser sammen med Husbond og hans Familie. Det liker jeg udmærket godt. Min Spise er daglig Hvedebrød med Smør paa, det er virkelig Sand* hed, saa utroligen som det synes, Æggepandekage, Fisk, Flesk, Sukkerkage og meget Andet, som jeg umuligen kan sige Navn paa, da jeg ikke ved, hvoraf disse koste* lige Retter ere lavede. Og alle disse gode Spiser nyder

12 jeg dagligen ved Herskabsbord, det er udmærket godt. Husbond bor SA norsk Mil fra Waupen, og jeg ser ingen, jeg kan tale med, uden hver Søndag, da jeg gaar til Byen og taler med Norske, for der, hvor jeg er, er ingen Landsmænd. Tiden er lang imellem, det kan jeg ikke nægte for; jeg længes svare efter Norge til enkelte Tider. Gud velsigne eder alle, baade Store og Smaa, saa mange som I ere, det bedes dagligen af mig, eders Søn og Skylds* person, naar jeg gaar til Hvile om Aftenen efter Dagens Strid og meget Arbeide. Hils han Hjulmageren og sig, at jeg haver bringt hans Brev frem. Jeg maatte gaa 3 norske Mil frem og ligesaa langt tilbage for den Sags Skyld, men jeg havde lovet at bringe det frem, saa maatte jeg gjøre det, fast det gik meget gjennem Myr. Det gjælder at faa saa meget sammen, at en kan faa kjøbt Land; før faar ikke hun Berthe, Kjærringen min, Ro paa sig, for det er svare til Regnskab, hun har gjort op med Gutten vor. Hvissom han bliver Konge her i Amerika, bliver ikke hendes Regnskab urigfcigt. Hun er rar og sturen af sig. Jeg mener mest, hun længes hjem, fast hun siger nei. Glem ikke at hilse han Johan Petter fra mig og han Hans og Vesle Ola og hende Johanne, og hils dem alle, som paa Gaarden findes, hils Kverne og Hestene, vesle Brunen og Blakken, hils Bjørken bag Fjøset og Skov og Mark og Eng og Stok og Sten, ja hils det Vand, som rinder i Bækken, og den Vind, som blæser over Husmandsstuen henne i Hestehagen. Det er gode gamle Venner, jeg glemmer ingen af dem og længes svare. Gud hjælpe mig. Det ønskes af mig John Ranum Waupen den 7de September 1850.

Formedelst at jeg endnu ikke har faaet Brevet af* sendt, vil jeg nøiagtigen fortælle, hvorledes jeg kom fra min Husbond, for nu bor jeg i Waupen. En Dag var

123 det frygtelig varmt, Sveden dryppede fra min Pande og fra min Næse ned paa Hveden paa Ågeren, som jeg bandt. Der staar skrevet: «I dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød,» tænkte jeg og arbeidede som en tru* værdig Karl, tyktes mig. Da kom min Husbond til mig og sagde noget, som jeg ikke forstod, men af hans Stemme og

hans Ansigt kunde jeg skjønne, at han var vred, og af hans Miner kunde jeg forståa, at han syntes, jeg ikke arbeidede fort nok. Det tyktes jeg ilde om og sagde ham det, og at han var en urimelig Mand. Han forstod formodentlig ikke min Tale; thi han blev ikke mildere for det, men tvertimod løftede han Armene iveiret, som han vilde slåa mig. Det tyktes jeg ilde om og mente, jeg kunde nok gaa, naar jeg fik mine Monny, som Penge kaldes paa Amerikansk. Da lo han bare og sagde: «Gaa to Hel, develsk Nordmand!» Hvad dette betyder, forstaar derre formodentlig ikke, da derre ikke kan det amerikanske Sprog, men jeg forstod det og syntes ikke om saadan Tiltale. Saa sagde jeg: «Giv mig mine Penge og lad mig gaa,» sagde jeg. Saa sagde han: «Ikke en Skilling,» sagde han, og saa brugte han mange grove Ord mod mig og mod alle Nordmænd; saa blev jeg inderlig vred, for det gik mig dybt til Hjerteroden, og saa slog jeg ham og pryglede ham her* ligt ind for 3 Dollar, som jeg havde tilgode, og saa gik jeg til Waupen, der traf jeg min Kone med vores Barn. Hun likte sig ikke hos sine Slægtninge og var gaaen fra dem og havde søgt mig op, og nu vil vi drage længere vest og kjøbe Land. Hun Berthe er saa inderlig sturen og rar, saa ingen trur det. Hun siger, hun ikke længes tilbage til Norge, siger hun. Inat drømte jeg, at jeg var i Norge. Jeg var en liden Gut og sad oppe i Lien og arbeidede en Silje* fløite, men Barken vilde ikke slippe, og jeg græd der* for, men jeg var saa glad og let om Hjertet, som jeg aldrig havde været, siden jeg forlod Norge.

124 Gid I alle maa leve vel og være tilfredse og ikke tragte efter uvisse gode Frugter, som efter Beskrivelsen skal være gode og søde at spise, men som ofte er svar* ligen sure og bitre for dem, som æder dem. John Ranum. II Fra Johanne Henriksen til hendes Kjæreste Trompeter J. Hansen i Christiania. Chicago den Iste Decbr. 1850.

Inderlig elskede og dyrebare Ven! Min Sjæl sørger for dig, min Elskede, fordi du er langt borte; thi du er i Christiania i Europa, og jeg er i Chicago i Amerika. Ak! i April en Aften tog vi Afsked, og ak! det var den anden Afsked. Den første var, da du drog til Gardermoen ifjor. Da skiltes vi kun nogle Dage fra hinanden, men mit Hjerte var dog beklemt, men nu — ak! Min gode Madmoder, som er en fornem Kjøbmands Kone, spørger: «Hvorfor er du bedrøvet, Jane?» Ak! Hun haver vist aldrig elsket, ellers havde hun aldrig spurgt slig. Fra Morgen til Aften og gjennem den hele mørke Nat gjør jeg ikke andet end læser paa dine Breve ifrå dig. Nu ere de alting for mig, min elskede Ven; din hele Sjæl finder jeg udtrykt derudi. Men ak! den er langt fra mig, endog den svæver om mig. Den er nærværendes paa samme Tid, som den er fraværendes fra mig. I Tusmørke vanker din Aand til min, som sidder i Tusmørke, og din Længsels Aand vanker min imøde over Bjerg og over Dal og over det store vildene Haf, og der mødes de, og der give de sig tilkjende for hinanden. Og her i Amerika gaar jeg med Silkehat og Silkeparasol og spiser hver Dag ved Herskabsbord og nyder Steg og Kager og mange kostelige Retter. For her i Amerika, min elskede Trompeter, ere alle fornemme, og jeg haver 1 Dollar om Ugen og Kosten frit. Skriv mig dog til,

125 min Udvalgte. De døde Bogstaver kan dog fortælle mig, om du er frisk og glad. Jeg sidder nu og tænker paa, at du sækert staar paa Post i den blaa Nat og ser op imod Himlens Stjerner, men du ser ikke paa dem, men paa mit Billede, som svæver for dit Sinnelag. Send mig Penger. _ _ m Din evig Elskede Johanne Henriksen.

111. Fra Samme til Samme. Chicago den 20de December 1850. De maa ikke forundre Dem over, at jeg nu tager Bladet fra Munden, som Ordsproget siger. Jeg vil rentud sige, at det Forhold, som haver været mellem os, for Eftertiden ophører, og at jeg nu er forlovet her i Amerika med en Mand, isom jeg nu haver givet mit Hjerte, og som i næste Uge skal have min Haand. De vil blive frøgtelig bedrøvet, Hansen, men De maa ikke falde til gale Tanker og gjøre Dem seiv noget, for pyt, De kan jo finde en anden elsket Pike, som De kan elske, omendskjønt De ikke kan finde nogen, som De kan elske saaledes som De haver elsket mig. De kan ikke forundre Dem derom Hansen, naar De vil bruge Eftertanke, for pyt, hvad skal det nytte at være forlovet, naar en bor i Amerika og en anden i Christiania, det gaar ikke for sig. Naar store Lande og Have ligger imellem to Elskendes Hjerter, da sluk* kes Kjærligheden, førend Hjerterne kommer frem den lange Vei og kunne mødes, omendskjønt de ere an* tændte af den stærkeste lid. Des mere jeg tænker derpaa, des sækrere bliver det. Igaar Morges, da jeg gik til Bageren for at hente Brød, lagde jeg Mærke til, at en Mandsperson fulgte efter mig, hvor jeg gik. Det samme havde han gjort Aftenen forud, da jeg traf ham paa Gaden, medens jeg

126 var et Ærinde i Byen. Da talede han ikke til mig, men nu talede han til mig, for da jeg af en hændelses* vis kom til at slippe min blaa Silkeparasol, tog han den op og sagde: «Y bcg jour Perdon.» Men jeg husker nu, at De ikke skjønner Amerikansk. Han sagde: «Jeg beder om Pardon.» «Aa pyt!» sagde jeg, «ikke noget at bede om Par* don for,» svarede jeg ham. Han skjønnede formodentlig paa mit Maal, at jeg var Fremmed, for han sagde, at jeg nok ikke var en amerikansk Girl, hvilket betyder paa Amerikansk en Pige, som endnu ikke er gift. Jeg svarede, at jeg var en norsk Pige, som endnu ikke var gift. Derover blev han meget glad og fortake mig, at han var en Nordmand, og han var kommen med sin Fader til Amerika ganske liden, men at han nu var 30 Aar gammel og eiede en Gaard langt borte i Vest, med mange Heste, Kjør og Svin med mere, men der* imod ingen Kone. Dette syntes han ikke var godt, kunde jeg forståa, og saa spurgte han, om jeg vilde være hans Kone og sætte hans Hus istand, og saa gav han mig 300 Dollars i Guldpenge for at gjøre Indkjøb for, og saa skal vi holde Bryllup paa Hjemturen hos den første norske Præst vi kommer til i Vesten. Aldrig troede jeg, jeg skulde blive Eier af saa meget Guld. Min Kjæreste er en meget pen Mand, høi og stor, og bestemt meget stærk, men jeg forstaar ikke alt, hvad han siger, thi han taler ikke aldeles Norsk. Imorgen reiser vi vestover. Tænk derfor aldrig mere paa mig, Hansen, og vis dig ikke der, hvor jeg er, det nytter til ingen Ting. Jeg ved, at De vil blive frøgtelig fortvivlet, Hansen, men pyt. Det nytter ikke Indsigelser. Nok engang siger jeg Dem: Vis Dem ikke paa min Vei, for min Kjæreste er frøgtelig stærk. Lev vel, og al Lykke paa Deres Vandring ønskes Dem af Deres stedse hengivne Johanne Henriksen.

127 P. E. S. Mine Foræringer, som jeg har foræret Dem, kan De gjerne beholle, for jeg har alting nu, Klæder, grove og fine, eftersom jeg vil have dem, Ko« mode, Pilestal, Sengklæder med Dun og alting i, Sy* skrin med Guldfingerbøl af Mahoni, en udmærket snil Fyr, saa innerlig snil saa. Jeg trænger til ingen, men kanske der er dem, som trænger til mig. Hvis De vil mig noget, kan De skrive mig til som en anden Frem* men, Hansen. Jeg kan kanske understøtte Dem. Min Guldring, som De fik af mig, skal De give til min Fader, ellers kan De gaa og briske Dem med den, Hansen. Jeg kjenner Dem nok. IV. Fra John Lagesen Ranum til hans Forældre. Ranumfarm, Jowa den 21 Mai 1852.

Kjære Forældre, Sødskende og alle gode Venner! Nu er det over IV2 Aar, siden jeg skrev, og nu vil jeg nøiagtigen fortælle, hvorledes det er gaaet mig seiv den Tid. Jeg ved, at I længes meget efter at høre fra mig. I Waupen bleve vi en kort Tid, derpaa droge vi vestover og fik Arbeide saa her, saa der langs efter Veien, eftersom det kunde falde sig, og tjente gode Penge. Paa den Maade blev Reisen letvindt, og vi tjente Penge paa den. Vi toge igjennem Wisconsin, gjennem Dodydsville og andre Byer, gjennem Praire du Chien og kom saa til den største Flod paa denne Jord, kaldet Mississippi. Den satte vi over og kom saa ind i Jowa. Saa droge vi bestandig vestover, reiste gjennem flere Byer, efter* som dem sagde, men Byerne vare nok smaa, for jeg saa dem ikke, men vel et halvfærdigt Hus dan og van. Saa kom vi til det übebyggede Land, og der blev jeg ved en Elv, som jeg kaldte Dokka efter Dokka hjemme i Bygden. Om den kanske har andet Navn i Historien, ved jeg ikke. Saa reiste jeg da omkring og besaa

128 Landet rundten om, mens Berthe og vesle Barnet blev tilbage ved Dokka med alt vort Stel, som var 2 Oxer, 4 Kuer, 1 Hest, 4 Smaagrise foruden Gaardsredskaber og Klæder og amerikanske Melkekjørler af Tin og en Smørkjærne af Tin. De ere udmærkede. Men Stole og Borde og Seng tog jeg ikke med. Det var bare Bestyr at trække sligt, en kan arbeide seiv, saa lang Vei. Landet var usetlet rundten om, og jeg kunde \{ælge, hvor jegvilde, saa slog jeg mig ned ved Dokka, claimed 300 Akres, og saa begyndte vi at samle For til Hesten og Kreaturerne. Det var let, for der var svært med Græs rundt om, saa meget en vilde have. Saa fældte jeg Tømmer i Skoven og kjørte fram, og saa byggede vi sammen en Skarvehytte for Vinteren, saa blev det Vinter, og 5 Uger efter Mikkelsmesse blev jeg syg, og da vi ikke havde avlet noget til Bjergning og Leve* maade for Vinteren, saa blev det svare til Vinter. For skjønt jeg nok saa, at der kunde blive god Levemaade af den Mark, var det liden Trøst, formedelst at jeg endnu ikke havde avlet til Redning. Jeg var syg til indpaa Jul. Det var frygteligt, for der var ikke Folk paa mange Mil nær at se eller spørge, men hun Berthe hun stelte og passede om mig, som jeg kunde være Barn. En god og snil Kone er en Guds Gave for en Mand, enten han er syg eller frisk, men er han syg, saa skjønner han først rigtig inderlig vel paa det. Efter Jul tog jeg til at friskne lidt, og saa krøb jeg ud af Sengen, og

saa blev jeg ganske frisk. Om en Stund derpaa skulde Berthe i Barselseng, og jeg var bange for hende, for hun havde det tungt og leit. Men det gik udmærket godt og vel, og den gode Gud være Tak og Pris derfor; thi havde jeg mistet hende eller hun mig, hvad skulde der da blevet af den Gjenlevende i den Krog, vi var komne hen i. Aldrig saa snart var hun frisk, saa tog vesle Bernt til at blive klein, og han bliver kleinere hver Dag, og jeg tror mest,

129 han slukner snart. Svare til Sorg vil det blive for mig, men for Mor hans vil det blive værre, for alt hvad hun slider, og alt hvad hun træller, det gjør hun for vesle Bernt, siger hun, og for at han skal blive en stor, grusk Mand. Gud styrke og bevare os alle og skaane os for hovmodige Tanker, men hun holder svare til Bestyr med Gutten og har svare til Tanker om, hvad han skal blive til. Tiden blev meget lang, for der var ikke Folk at se, men ud paa Vaaren kom han Tobias Bratland med Familie hertil paa Slæde. Da bleve vi alle meget glade, og han drog længere sydpaa, og der traf han en forladt Log*Hytte, og da Landet var usetlet der, clai* mede han 400 Akres og tog ind i Hytten. Det skulde han ikke have gjort. For nogen Tid efter kom der en Amerikaner og sagde, at Hytten var hans, og at han vilde have 100 Dollars for den, men Tobias sagde: «Jeg giver dig Fanden og ingen Penge. Tag din Hytte med dig og gaa din Vei,» og Amerikaneren sagde: «Du er flyttet ind i min Hytte, og du skal betale den, fast jeg har forladt den og Landet rundten om.» Tobias tog da alt sit ud af Hytten og flyttede ud paa Marken og lod Hytten staa tom, men Amerikaneren sagde, at han skulde betale 100 Dollars, og at han kom igjen om 3 Uger for at hente Pengene, og hvissom han ikke fik dem, skulde han angre det. Konen til Tobias tag og bad saa inderlig, at han skulde betale Manden Pengene; men Tobias var stiv og vilde ikke betale en Skilling. Konen var ræd, tag og bad. Men Tobias vilde ikke betale. Tre Uger derefter laa Tobias død paa Marken. Han havde faaet en Kugle tvært igjennem sit Hoved og var saa død, som det var muligt at blive. Konen tog sine faderløse, uskyldige Smaa med sig og drog igjen mod Øst. Ingen kjender Amerikaneren. Nu vil jeg nøiagtigen fortælle, hvorledes her er. Farmingslandet er overalt godt, Plougland, Slaat, Skov 9 — Boken om Norge.

V.

130 og Vand i Overflødighed; men Skoven er vanskelig at cleare. Jeg gaar til Knæerne i Græs, som jeg pløier ned, for jeg vil saa Hvede, og Madjorden er meget dyb, og sandblandet sort Muld paa Leire i Dybden. Det er ingen Tvivlsmaal om tilstrækkelig Levemaade, naar jeg bare faar Tid til Rydning, men jeg er jo ganske alene, maa vide. Berthe har begge Ungerne at stelle for, hun Stakkaren, og kan ikke komme ud af Huset, og fast jeg arbeider mest baade Dag og Nat, saa har jeg bare to Hænder og een Mands Kræfter. Ingen i Norge ved, hvad det vil sige at arbeide sig rigtig træt. Der kræker Arbeidsfolk, men her faar en lære at skynde sig og lidt af hvert. Fire Hænder her i denne Tid vilde være en Skat, som ikke kunde betales dyrt nok. Dog det nytter ikke at tale om. Naar som Gud vil velsigne Arbeidet, gaar det vel godt. Det hjælper ikke, hvad Mennesket planter, giver ikke han Trivelse og Væxt. Forøvrigt vil jeg paa egne og min Kones Vegne sige saa stort Ord som det: at ingen bør længes efter ukjendte Frugter. De kunne være gode og lystige at høre tale om, men ere ofte sure og bedske for dem, som bide deri. Bliver derfor i Norge enhver, som kan, længes ikke efter det übekjendte Amerika. Jeg er ikke lærd i Talesætninger, saa det kommer ikke rigtig fram, hvad jeg vilde sige; men jeg haaber, De forstaar Meningen. Bliv hjemme, hvem som kan, det er min Hjertens Mening. Og dermed lever alle vel, saa mange som I ere, Store og Smaa. Naar dette Brev kommer, sidder Gau* ken kanske oppe i Rognetræet i Hestehagen og galer, som den pleier ved Midsommertid. Gauken galer saa inderlig vakkert oppe i Land. Ingensteds galer han som der i Land. Gud trøste og bevare alle, det ønskes af eders Søn og Skyldsperson John E. Ranum.

13 Efterskrift. Berthe bliver hver Dag mere og mere sturen af sig. Det volder vel, at den vesle Bernt bliver jussom kleinere og kleinere. Jeg spørger hende støt, om hun længes hjem, men hun siger: «Nei Kors, slettes ikke.» V. Fra Arbeidsmand Helge Iversen til Captein Klinge. Til Eder høifornemme Kaftein i Norge fra mig lave Arbeider i Amerika. Formedelst mit Løfte vil jeg beskrive følgende Om* stændigheder: No. 1. Om Reisen. Som Vært af mit Lokale om* bord i Skibet Haabet, kaldet Køien, blev jeg i samme af Smed Jens Jensen med Smigrerier buden en Dram. Desformedelst indkommen til mig mellem fire Vægge uden Vidner, blev jeg af ham overfaldt med Hug og Slag, som mig ikke syntes at være fortjent eller behage* ligt, fast jeg fik Brændevin dertil. Ved min lovlige Klage til Kafteinen, formedelst mine mange Juling lyder Dommen, at Jens Jensen skal have sin

Køie, som var min, og jeg kan reise til Bloksbjerg, hvortil jeg hverken haver Hengivenhed eller er istand paa et Skib midt paa det vilde Hav omtumlet af Storm og svære Bølger. No. 2. Om Tjenesten. Ved min Middagsspisning i Wisconsin hos min Husbon, Smukart, som er Arne* rikaner, den 21de September 1851, paa Grund af at jeg talede til ham og sagde, at jeg kan langt fra umuligens Ting være hos dig, Smukart, jeg har ikke Tid til Re* prasion paa mine Klæder og til Vask formedelst dit Arbeides Tyngsel og dine bestandige Befalinger fra den tidlige Morgen til den sildige Aften, baade med Markens Arbeide ude paa Marken og med Gaardens Arbeide hjemme paa Gaarden, svared han paa Arne* rikansk: «Vafornot.» og han overfaller mig, han

132 prygler mig, og saaledes ønsker jeg naturligvis at fjerne mig fra ham, og jeg forlanger maanlig Løn og Afsked. Han skjælder mig ud paa Amerikansk for en danned Nordman, og han prygler mig ynkeligen og siger: nu haver jeg faaet maanlig Løn, og beder mig gaa til Helvede, hvilket ikke er meget galant sagt, aller* helst det er et fremmed Land, hvor en hverken er kjendt eller har Skyldfolk, men bør behandles som Gjæst.

Norsk farm i Wisconsin

No. 3. Om Opholdet. Som Eiendomskjær af mit eget Liv, reiste jeg naturligvis strax fra Amerikaneren, Smukart, med 20 Dollarer i Lommen, som var min Løn til den Dag, Tullumuten kom paa. Thi et er, hvorvidt en Husbon kan komme ind til en Mand med Kalding og Prygling, og et andet, om en saadan Person har Lov at slåa sig paa enhver, som kan bevises af Folk, som haver tjent ham og følt hans Grovheder og idelige Haandhævelser og haarde Slag. Her er Spørgs* maal, hvad den amerikanske Frihed tilsiger? Paa Siden af Arbeidets Haardhed maa dog Levemaaden komme i Betragtelse, som er udmærket god med Kjød og Flesk og Æggekager og Vedebrø og Æg og Kage ved Her*

13 skabsbord hver Dag, ligesaa maa hensees til Lønnen, som er udmærket god i Penger. No. 4. Nu kan De se ganske tydeligt, hvorledes Folk lever paa Amerika. Med hjertelig Helsning til alle gode Venner i mit Fødeland skriver jeg mig Dogsville i Wisconsin i Amerika den 9de Marts 1852. Arbeidsmann Helge Iversen. H. Meltzex.

Kleng Peerson. Det var i 1821 at Kleng Peerson drog til Amerika sammen med Knut Olsen Eide, utsendt av kvækerne i Stavanger for at danne en norsk koloni. Kvækerne hadde samlet penger til reisen, og disse pengene hadde de betrodd en kjøbmand i Stavanger, som skulde sende dem til Kleng og hans ven efterhvert. Det første brev de to mænd fik fra hjemlandet, meldte dem at kjøb* manden var gaat fallit, og at kvækerne paa grund av misvekst ikke var istand til at samle ind mere. Straks efter blev Knut Eide syk. Kleng Peerson hjalp saa godt han kunde, arbeidet om dagen paa mangen en lun cottage, hvor Broadways mægtige skyskrapere nu peker mot himmelen. Om natten vaaket han hos den syke. Klær og mat ofret han for at skaffe læge. Men Knut døde. Kleng Peerson fik ikke fra kvækerne det de hadde lovt; men det han seiv hadde lovt, det glemte han ikke. Han gik tilfots fra stat til stat og søkte efter steder hvor norske mænd kunde bo. Snart tok han arbeide i en smaaby, snart hjalp han en travel nybygger i høionnen. Endelig syntes han han hadde fundet noget som var godt. Det var i Orleans County, New York, ved bredden av Ontariosjøen. I 1824 vendte han til* bake til Norge. Folk strømmet til fra nabobygdene for at hilse paa den mand som virkelig hadde set Nia* skumme, og som hadde færdes blandt de fæle indianerne. Han fortake og fortalte, saa halve

138 bygder vilde avsted. Og da de saa kom derbort, de første nybyggere paa den første skuten, saa hjalp Kleng Peerson dem frem. Det var til Ontariosjøen, til den første norske koloni, Kendalkkolonien. Men der blev snart for litet plads, og Kleng Peerson gav sig atter ut paa forskerfærd. Det var om vaaren 1833. Han travet gjennem Ohio, Indiana og Michigan. De to som var med ham, blev snart kjede av det, og slog sig ned som hyrekarer hos

Norsk farm.

amerikanske farmere. Kleng Peerson travet videre vest* over, og kom til Chicago. I den tid var der ikke mere end otte og tyve stemmeberettigede mænd i Chicago. Et brev til New York tok mindst tyve dager. Det var derfor et meget stille sted Kleng Peerson kom til, da han en vakker vaardag nærmet sig Chicago, tyve tarve* lige tømmerhytter. Bare et par hus laa paa sydsiden. Hele nordsiden var vakker ekeskog, og sydsiden var aapen prærie med vaiende græs og prangende vilde blomster i alle kulører, og ikke et hus var der at se paa hele den

store sletten. Mens Kleng Peerson sat og hvilte sig tæt ved den vesle landsbyen, kom en barbent fransk «halfbred» labbende, og Kleng fulgte med ham ind til

139 byen. Franskmanden paastod at han var eier av otti acres, og pekte paa dem. Det var omtrent der hvor Chicagos mægtige postkontor nu kneiser. Disse otti acres vilde han endelig at Kleng Peerson skulde kjøpe. Og han var rimelig i sin pris. Han forlangte bare en merskumspipé, og at de skulde bytte klær. Det var især det sidste som Peerson ikke hadde lyst til. Han

Fra det nuværende Chicago. Bethesda gamlehjem. De fire ældste.

var ræd for at disse klærne kunde indeholde adskillig som ikke var nævnt i kjøpesummen. Han blev da ikke længe i Chicago; det var ikke stort at bli efter. Han ruslet videre, langs Michigan* sjøens strander. Sent en kveld ut paa sommeren kom han til Milwaukee. Nu er det en by paa opimot 400,000 indbyggere. Dengang var der tre smaa bordhytter, og den ene av dem var tom. En skarp nordvest blaaste fra sjøen. Natten var kold, og Peerson fortæller at han suiten og forfrossen krøp ind i den tomme hytten og forgjæves prøvde at holde sig varm der til om morgenen.

140 Skuffet over sine reiser i Søndre Wisconsin søkte han tilbake sydover igjen og derpaa vest over Illinois' store sletter. Han travet over det flate myrlændte land, gjennem det stive, mandshøie stargræs. Veier var der ingensteds. Det lange græs klynget sig om føttene og slog ham i ansigtet. Han kunde gaa i dagevis uten at se hus eller telt, og mere end en gang holdt han paa at stupe, forkommen av sult og av hete. Sent en kveld kom han til et sted hvor terrænget blev mere bakket. Aftensmat hadde han ikke, og suiten og træt i alle lemmer slængte han sig under et træ og sovnet ind der. Men som han sov, drømte han at han laa midt i en stor bygd med prægtige hus og store rødmalte laaver til alle sider og med rike gule akrer rundt omkring. Tæt ved hvor han laa, stod der en kirke, og han syntes han hørte norske salmer klinge, og i sangen var englene med. Glad over sin drøm sprang han op, og det som møtte hans øie i morgen* solens første friske glans, var ikke ringere end det han hadde drømt. Den store ensformige flate han saa mange dager hadde, vandret over, var avløst av et deilig bøl* gende landskap. Hist en skoglund, her en bæk, og mot vest en stor elv mellem skogklædde hauger. Aldrig hadde han set noget som var vakrere. Det sted han stod paa, ligger fire mil sydvest for den lille landsby Norway i Lasalle County. Neppe noget sted i vort fagre land er der et yndigere sted eller et sted som er mere frugtbart. Derfor blev der ogsaa her dannet det første store norske settlement, hvor folk meget tidlig blev økonomisk uavhængige. Kort efter reiste Kleng Peerson igjen gjennem Chicago. Han kjendte neppe stedet igjen. Det var i slutten av september 1833, netop da den store indianertraktat blev underskrevet, og indianerne hadde git fra sig hele det store landomraade han hadde reist gjennem. 7000 in* dianere var da samlet i den lille landsby, og med dem

14 kom alle slags agenter, spekulanter, hestehandlere, spil* lere, tyver og kjeltringer av alle kulører, hvite sorte, røde og brune. De akkorderte og bandte, dråk whisky og løp som gale om hverandre. I utkanten laa mdi* anerleiren, og her skrek og hylte rødhudene, brølte og huiet, sang og graat hele natten igjennem. Og midt i al denne staahei saa Peerson sin gamle ven, den franske halfbred, som nu var utstaffert med al den flitterstas som kunde opdrives i byen. Han hadde solgt sine otti acres for 400 dollars, og i sin glæde hadde han kjøpt sig en indianerkone, som han hadde sjanglet rundt med, og saa hådde han tvunget alle sine nye bekjendte til at drikke med sig i den nye velstand. Nu laa han død* drukken paa en trillebør, som egtefællen med den mørke hud taus skjøv ut i natten og mørket. Der blev stor glæde i Kendall*kolonien, da Kleng Peerson ut paa høsten kom tilbake fra sin lange opda* gelsesreise. Han hadde vandret tilfots over to tusen mil; men saa kunde han ogsaa fortælle at han hadde fundet et sted for et norsk settlement som i frugtbarhet, skjønhet, sundhet og god beliggenhet ikke blev over* truffet av noget sted i hele Amerika. Næsten hele ko* lonien bestemte sig til at vandre ut, og næste vaar drog alt en stor flok avsted, ført av Kleng Peerson. Seiv kjøpte han otti acres paa det sted hvor han hadde hat sin drøm, og bygde der det første hus som blev opført av nogen nordmand vestenfor indsjøene. Merkelig nok stod i mange aar en norsk kirke paa det samme sted hvor han hadde set kirken i sin drøm. Han levde her i mange aar, Kleng Peerson, agtet og æret av amerikanerne og av de norske. En gammel amerikaner fortæller at han lærte at læse i en norsk utgave av «Pilgrims Van* dring», som hans forældre fik laant av Peerson. I mange aar fandtes

der ikke andre bøker i bygden end nogen bibler og huspostiller, og denne «Pilgrims Vandring» med de rædselsfulde illustrationer blev da et vandre*

142 bibliotek som var meget efterspurt Paa Kleng Peersons farm var der en kilde hvor folk langveis fra hentet sit vand. Her samlet pikene sig med sin vask, og senere paa dagen kom guttene og hjalp dem at bære alt det hjem som nu var vasket. Mangt et ærværdig egtepar har sine første kjærlighetsminder fra Kleng Peersons kilde. Med dannelsen av dette settlement kom der nyt liv i utvandringen. Frugtbart prærieland til 1 dollar eller 1.25 pr. acre var ikke til at staa imot. Kleng Peerson reiste tilbake til Norge to ganger til og gav personlig besked til tusener. Det ene seilskib efter det andre pløide havet fyldt med emigranter. Og snart hadde Fox River*settlementet mere end det kunde rumme av indbyggere. Kleng Peerson maatte igjen paa farten. Om alle hans reiser kan ikke her fortælles. Her skal bare nævnes at han i 1837 stiftet en koloni i Shelby County, Missouri, omtrent femti mil vest for Quincy, Illinois. Kleng Peerson var ikke alene den første norske som besøkte Missouri, men han var ogsaa den første hvite mand i denne del av Statene. Landet har her stor likhet med landet ved Fox River, bare det at her er mere skog. Et større følge slog sig ned her straks; men da det var svært langt fra andre landsmænd og langt fra marked, blev Kleng Peerson i 1840 opfor* dret til at søke et nyt sted nærmere de ældre settle* menter. Han reiste nordover til lowa, og syv mil vest for Keokuk stiftet han det første norske settlement i denne stat. Han var ikke rigtig fornøid med det og kjøpte ikke seiv noget land her; men i 1843 var der allerede omtrent 40 norske familier. En dag i 1847, da Kleng Peerson var paa veien fra Fox River til sin eiendom i Shelby County, fik han se noget underlig. Store jordhytter laa i ring som en liten by, og midt i ringen stod et stort telt, og i det teltet var der mange hundrede mennesker. De var netop

143 samlet til gudstjeneste, og slutningssalmen lød ham i møte. Saa spredtes forsamlingen. Nogen bygde paa nye jordhytter, andre arbeidet i marken. Der løp en bæk igjennem landsbyen, og ved bækken laa en mølle. Vandet naadde ikke op. Men møllen gik, for inde i vandhjulet stod tolv unge mænd og trampet og dreide møllen. Det var et underlig syn langt ute paa den aapne prærie, milevis fra menneskelige boliger. Kleng Peerson fik vite at det var en svensk koloni dette, den senere saa berømte Bishop Hills kommunistiske koloni, som aaret før var stiftet av Erik Johnson og fem hun» drede svenske tilhængere. De tolv unge mænd i vand* hjulet var koloniens tolv vordende teologer, som snart gransket Skriften, snart trampet møllen. Fem hundrede nye medlemmer var nu i vente fra Sverige og Norge, og jordhyttene blev bygget til at ta imot dem. Alt dette var noget for Kleng Peerson. Hans religion det var netop menneskekjærlighet og samdrægtighet, og dette saa altsaa netop ut til at være som han vilde ha det. Han solgte straks sine otti acres i Missouri og gav pengene til denne nye kolonien uten betingelser, beholdt ikke saa meget som til en ny hat; maatte laane bryllupshatten da han giftet sig med en av de kvinde* lige medlemmer av kolonien. Men Kleng Peerson blev dypt skuffet her. Det var ikke noget brodersamfund dette, syntes han, da det kom til stykket. Det var et forretningsløst enmandsvælde, som ikke kunde styre. Der kom ganske visst fem hundrede nye medlemmer straks, men de hadde koleraen med sig, og hundreder av koloniens medlemmer døde. Kleng Peerson blev og* saa syk. Han kom sig saavidt at han kunde reise der* fra, men han var endda syk paa legeme og sjæl, og tilmed berøvet alt sit eie. Ogsaa konen; for hun fik ikke lov til at følge ham; det blev ikke tillatt nogen kvinde at forlate kolonien. Men Kleng Peerson sturet ikke længe. Han hvilte sig nogen maaneder hos gamle

14 venner i Fox River, og saa var han paa farten igjen. Denne gang bar det langt avsted, helt syd til Texas. I Texas hadde de kjæmpet for selvstændigheten og vundet, og folk længere nordpaa var blit opmerksom paa dette rike land. Da Kleng Peerson i 1850 kom til* bake, var han meget begeistret. Da han drog til Texas igjen, fik han med sig Ole Kanuteson, som senere blev stifteren av det største norske settlement i Texas, i Bosque County, hvor der nu bor tyve tusen nordmænd, de fleste fra Hedemarken. Efter nogen aar gav Kleng Peerson sin eiendom, tre hundrede og tyve acres land og endel kreaturer til Ole Kanuteson, og hadde siden sit hjem hos ham. Han døde i 1865, gammel og mæt av dage. Heldig over al maate var det for vort folk, at det hadde en saadan foregangsmand i dette forjættede land. Klok og ufortrøden gik han frem og gransket landet med en makeløs skjønsomhet. Han skaffet vore ut* vandrere flere gode steder og gjorde emigrantenes stier lette og rette. Tusener av vort folk har han ledet fra trængsel til velstand. Seiv bad han aldrig om løn. Der har knapt levd et mere uegennyttig menneske

end Kleng Peerson. Guldet laa for hans fot, kan man si, med spekulerende landagenter paa den ene side og god* troende nykommere paa den andre; men han tok det ikke op. Endnu har ingen vaaget at paastaa at han nyttet leiligheten til at gjøre sig seiv rik. Han fandt hjem for sine landsmænd; det var hans livsopgave, der* med var han tilfreds. De nybyggere han hjalp til at søke land, søkte land for egen vinding. Ikke saa med Kleng Peerson. Han søkte det for efterslegten. Efter Hjalmar Rued Holand i «Symra». George T. Flom History of Norwegian Immigration to The United States») ser ikke saa sympatisk paa Kleng Peerson som Holand.

«Peerson,» siger han, «hadde ikke den maalbevisste utholdenhet som vel skulde være en væsentlig egenskap hos en nybygger. Han var for eventyrlysten, og neppe var en plan blit virkelighet, før hans hode var fuldt igjen av nye drømme og fantasier.

Han var noget av en Peer Gynt, men hadde hverken Peer Gynts selviskhet eller hans praktiske blik. Vandrelysten behersket ham fuldstændig, — ikke før alderdommen hadde lagt sin haand paa ham, gav han sig ind under ensformigheten i en ordnet tilværelse, og seiv da blev det i de vilde traktene i Texas. Jeg har personlig hørt om hans liv der, — han var ikke med til at bygge op samfundet, tok ikke seiv i for at føre det frem. I en samfundsmæssig kreds var han den eneste icke-samfundsmæssige; han kunde aldrig ta sig sammen til anspændt arbeide og en mere varig anstrengelse for et bestemt foretagende. En vagabond-borger var han, og døde i fattigdom. Den eneste egentlige virksomhet vi forbinder med hans navn, er de eventyrlige vandringer i hans ungdom».

Et andet sted heter det hos Flom:

«Efter at ha tilbragt et aar i Missouri vendte Peerson tilbake til Norge, aabenbart for at skaffe flere folk til sin koloni, men jeg har ikke nogen visshet for at det lykkedes».

Man finder i motsætningen mellem Holand og Flom den samme motsætning som saa ofte gjør sig gjældende under historisk forska ning: motsætningen mellem den mundtlige traditions forherligelse og videnskapens nøkterne kritik.

Utg.

Sagn og saga.

Ulykken paa Erie-sjøen.

Før 1850 alt hadde valdrisser begyndt at bosætte sig i Manitowoc County i Wisconsin. I 1852 kom der et stort følge av dem fra Norge. De tok den almindelige veien over kanalene til Buffalo, og derfra med dampskib over de store indsjøene.

Ved 11-tiden en kveld i august 1852 seilte dampskibet «Atlantic», kaptein Petty, fra Buffalo med kurs for Detroit. Ombord var 830 emigranter, og en mængde fragtgods. Alle køier var overfyldt, og rundt paa dækket laa folk stuvet sammen mellem klæsbylter og fisketønder og redskap. Utpaa natten fik kapteinen et «Peerson,» siger han, «hadde ikke den maalbevisste utholdenhet som vel skulde være en væsentlig egenskap hos en nybygger. Han var for eventyrlysten, og neppe var en plan blit virkelighet, før hans hode var fuldt igjen av nye drømme og fantasier.

Han var noget av en Peer Gynt, men hadde hverken Peer Gynts selviskhet eller hans praktiske blik. Vandrelysten behersket ham fuldstændig, — ikke før alderdommen hadde lagt sin haand paa ham, gav han sig ind under ensformigheten i en ordnet tilværelse, og seiv da blev det i de vilde traktene i Texas. Jeg har personlig hørt om hans liv der, — han var ikke med til at bygge op samfundet, tok ikke seiv i for at føre det frem. I en samfundsmæssig kreds var han den eneste icke-samfundsmæssige; han kunde aldrig ta sig sammen til anspændt arbeide og en mere varig anstrengelse for et bestemt foretagende. En vagabond-borger var han, og døde i fattigdom. Den eneste egentlige virksomhet vi forbinder med hans navn, er de eventyrlige vandringer i hans ungdom».

Et andet sted heter det hos Flom:

«Efter at ha tilbragt et aar i Missouri vendte Peerson tilbake til Norge, aabenbart for at skaffe flere folk til sin koloni, men jeg har ikke nogen visshet for at det lykkedes».

Man finder i motsætningen mellem Holand og Flom den samme motsætning som saa ofte gjør sig gjældende under historisk forska ning: motsætningen mellem den mundtlige traditions forherligelse og videnskapens nøkterne kritik.

Utg.

Sagn og saga.

Ulykken paa Erie-sjøen.

Før 1850 alt hadde valdrisser begyndt at bosætte sig i Manitowoc County i Wisconsin. I 1852 kom der et stort følge av dem fra Norge. De tok den almindelige veien over kanalene til Buffalo, og derfra med dampskib over de store indsjøene.

Ved 11-tiden en kveld i august 1852 seilte dampskibet «Atlantic», kaptein Petty, fra Buffalo med kurs for Detroit. Ombord var 830 emigranter, og en mængde fragtgods. Alle køier var overfyldt, og rundt paa dækket laa folk stuvet sammen mellem klæsbylter og fisketønder og redskap. Utpaa natten fik kapteinen etdampskib i sigte, «Ogdensburg» het det, av en konkurrerende linje. Mellem kapteinene og rederne for de to skibene hersket det et dødelig fiendskap, og paa alle vis prøvde de at skade hverandre. Om det nu lot sig gjøre at faa et knæk i siden paa «Ogdensburg»! Der var rigtignok mange hundrede passagerer ombord, det var saa, — men hvad brydde kapteinen sig om det! For ham var det bare nogen fattige, skidne, uvidende emigranter, ingenting at agte paa. Han saa dem ligge der bortover dækket og snorke i fillene sine og de underlige landsens dragtene. Nedenunder oste tranlampene, saa stanken steg stram til veirs, og en hørte barneskrik, og kjekl og trætting i alleslags sprog. Kapteinen saa paa «Ogdensburg», saa straalende oplyst den laa der. Saa gav han ordre til at alle lys skulde slukkes. Og dermed sætter han bent paa fienden.

Norsk farm i Wisconsin.

«Ogdensburg» slap unda, ved en hændig og hastig manøvre. Men kapteinen blir rasende over det nederdrægtige overfaldet slik i mørke, snur skibet, og med vældig kraft sætter han stevnen like i den sprøde siden paa «Atlantic». De stakkars emigrantene nede i rummet vaaknet ved at vandet fosset ind. Næsten vanvittige av skræk styrtet de til opgangene. Men her stod matroser og drev dem tilbake med klubber oghaandspaker. Dermed var alt haap ute for dem som var under dæk. Skibet sank. Over 500 druknet.

Stephen Olsen var lederen for utvandrer-følget. Han havde været i Norge for at hente sin unge brud; hende fik han reddet; men hans gamle mor, som ogsaa var med, blev trampet ihjel. Av 134 valdrisser blev 66 reddet, resten druknet eller blev trampet ned.

Blandt dem som blev berget, var en far og hans lille søn. Faren hadde slaat fordærvet den ene haanden sin, med den andre klorte han sig opover i takkelagen og holdt sig fast der natten igjennem. Gutten holdt han oppe med tændene, han hadde bitt tak i trøiekraven hans. Han kunde ikke hvile den friske haanden et øieblik, for da ramlet de begge i sjøen; han kunde ikke rope om hjælp, for da mistet han gutten. Og slik holdt han det gaaende med barnet, til det blev lyst og de blev berget. Gutten er nu en velkjendt forretningsmand i en liten by i Red River-dalen.

Raad for uraad.

De første nybyggerne som var drat langt ut i ødemarkene, langt fra markeder og handelsmænd, maatte ofte nøie sig med yderst enkle hjælpemidler. Særlig hadde de mangen gang vondt for at faa kornet sit malet. Ja, kaffekvernen hadde de jo at ta til, og mangen gammel nybyggerkvinde kan fortælle om hvordan hun maatte male melet til husholdningen paa kaffekvernen. Men saa var der hist og her hændige folk som kunde lage i stand bedre greier. Blandt dem var Ole Bjørndalen i Mover County i Minnesota. Han var ungkar og kanske ikke saa forhærdet overfor kvindenes slit som gifte mænd er det; han hadde hat vondt av dem for strævet med

kaffekvernen, og muligens hjulpet dem ogsaa, siden han var kommet saa godt ind i det. For nu gjorde han en opfindelse. Han hulte ut en stor træstubbe saa han fik en slags morter, et par fot i haandspaker. Dermed var alt haap ute for dem som var under dæk. Skibet sank. Over 500 druknet.

Stephen Olsen var lederen for utvandrer-følget. Han havde været i Norge for at hente sin unge brud; hende fik han reddet; men hans gamle mor, som ogsaa var med, blev trampet ihjel. Av 134 valdrisser blev 66 reddet, resten druknet eller blev trampet ned.

Blandt dem som blev berget, var en far og hans lille søn. Faren hadde slaat fordærvet den ene haanden sin, med den andre klorte han sig opover i takkelagen og holdt sig fast der natten igjennem. Gutten holdt han oppe med tændene, han hadde bitt tak i trøiekraven hans. Han kunde ikke hvile den friske haanden et øieblik, for da ramlet de begge i sjøen; han kunde ikke rope om hjælp, for da mistet han gutten. Og slik holdt han det gaaende med barnet, til det blev lyst og de blev berget. Gutten er nu en velkjendt forretningsmand i en liten by i Red River-dalen.

Raad for uraad.

De første nybyggerne som var drat langt ut i ødemarkene, langt fra markeder og handelsmænd, maatte ofte nøie sig med yderst enkle hjælpemidler. Særlig hadde de mangen gang vondt for at faa kornet sit malet. Ja, kaffekvernen hadde de jo at ta til, og mangen gammel nybyggerkvinde kan fortælle om hvordan hun maatte male melet til husholdningen paa kaffekvernen. Men saa var der hist og her hændige folk som kunde lage i stand bedre greier. Blandt dem var Ole Bjørndalen i Mover County i Minnesota. Han var ungkar og kanske ikke saa forhærdet overfor kvindenes slit som gifte mænd er det; han hadde hat vondt av dem for strævet med kaffekvernen, og muligens hjulpet dem ogsaa, siden han var kommet saa godt ind i det. For nu gjorde han en opfindelse. Han hulte ut en stor træstubbe saa han fik en slags morter, et par fot itvermaal. I den hældte han kornet og knuste det godt med en tung stamp; den drev han med en vegtstang. Efterpaa kokte han saa det knuste kornet i lut, forat skallet skulde skille sig fra kjernen. Det rev nok litt i halsen, fortælles det. Men ellers arbeidet kvernen bare godt og vel, og kvindene kom reisende langveisfra til Ole Bjørndalen med baade hoser og sækker fulde av korn. Stampemøllen greide det i en fart. En ny tid var oprundet i settlementet.

En hardhaus.

Av navngjetne nybyggere maa nævnes Amund Lange* berg, skriver H. R. Holand. Hvem i Worth og Winne* bago County i lowa har ikke hørt tale om den gamle hardhausen Amund Langeberg? Og hvem husker ikke Ingeborg, konen hans, som har baaret næsten hele Eik Creek menighet til daapen? Amund kom til Minne* apolis i 1850 alt, sammen med sin søster, som ogsaa het Ingeborg. Det vil sige, det var før Minneapolis var tænkt paa; de faa menneskene som var der i trakten dengang, bodde et godt stykke nordenfor der byen nu ligger. Amund blev der bare i nogen maaneder, men hans søster blev der saa længe hun levde, — den første norske paa det stedet der nu omtrent 45000 holder til. Amund Langeberg var megejt anset for sin raadsnar* het og sin myndige optræden, og folk kom lange veier for at raadføre sig med ham. Smigret de ham, var han hjælpsom og gav raad som der var fynd og klem i, men sa de ham imot, blev han sint. Han gjorde det godt til at begynde med, og kjøpte efterhvert gaarder rundt i nærheten til næsten alle de otte sønnene sine, — dem kommanderte han paa myndig gammeldags vis. Som mange gamle nybyggere var han en tid slem til at drikke, og engang paa hjemveien fra byen frøs han baade hænder og føtter fordærvet. Doktoren blev hentet, og han sa at hændene maatte sættes av. Amund

tvermaal. I den hældte han kornet og knuste det godt med en tung stamp; den drev han med en vegtstang. Efterpaa kokte han saa det knuste kornet i lut, forat skallet skulde skille sig fra kjernen. Det rev nok litt i halsen, fortælles det. Men ellers arbeidet kvernen bare godt og vel, og kvindene kom reisende langveisfra til Ole Bjørndalen med baade hoser og sækker fulde av korn. Stampemøllen greide det i en fart. En ny tid var oprundet i settlementet.

En hardhaus.

Av navngjetne nybyggere maa nævnes Amund Lange* berg, skriver H. R. Holand. Hvem i Worth og Winne* bago County i lowa har ikke hørt tale om den gamle hardhausen Amund Langeberg? Og hvem husker ikke Ingeborg, konen hans, som har baaret næsten hele Eik Creek menighet til daapen? Amund kom til Minne* apolis i 1850 alt, sammen med sin søster, som ogsaa het Ingeborg. Det vil sige, det var før Minneapolis var tænkt paa; de faa menneskene som var der i trakten dengang, bodde et godt stykke nordenfor der byen nu ligger. Amund blev der bare i nogen maaneder, men hans søster blev der saa længe hun levde, — den første norske paa det stedet der nu omtrent 45000 holder til. Amund Langeberg var megejt anset for sin raadsnar* het og sin myndige optræden, og folk kom lange veier for at raadføre sig med ham. Smigret de ham, var han hjælpsom og gav raad som der var fynd og klem i, men sa de ham imot, blev han sint. Han gjorde det godt til at begynde med, og kjøpte efterhvert gaarder rundt i nærheten til næsten alle de otte sønnene sine, — dem kommanderte han paa myndig gammeldags vis. Som mange gamle nybyggere var han en tid slem til at drikke, og engang paa hjemveien fra byen frøs han baade hænder og føtter fordærvet. Doktoren blev hentet, og han sa at hændene maatte sættes av. Amund

149 mente det var nok med fingrene, men doktoren holdt paa sit. Da blev Amund sint, skjeldte doktoren ut og bad ham pakke sig. Og saa tok han seiv en hjemme* gjort sag, laget av springfjærene i en klokke, og der* med saget han fingrene av sig der han laa. Da det var gjort, tok han fat paa tærne og filte dem av paa samme vis. Siden traf doktoren Langeberg, og saa den vesle stumpen av tommeltotten som var alt han hadde igjen av alle fingrene. «Du har nok ikke stort igjen allikevel,» sa han. Da holdt Langeberg stumpen like op for ansigtet paa ham og sa: «Du blir aldrig saa meget værdt, du, som den er for mig.» Siden blev han ivrig i avhold. Men det var som han ikke hadde lykken med sig, og det gik ned* over baade med ham og sønnene, — den gamle freidig* heten var det forbi med, og tilsidst blev han alvor* lig syk. Han hadde alt gjort sit testamente og lagt sig til for at dø. Men han stod det over, sprang op igjen som en bøid staalfjær, solgte rub og stub, og reiste med sønnene sine til Clay County i Minnesota. Der fik de sig farmer, baade han og guttene, og det bar tilveirs igjen. Historien om spekelaaret, eller hvordan nordmændene kom til Freeborn County.

Freeborn County har en stor norsk befolkning, og her er et av sogningenes største nybygger. Men be* gyndelsen var underlig. Ole Haave fra Vik i Sogn reiste oprindelig, som saa mange andre fra Wisconsin, til pastor Clausens koloni ved St. Ansgar i lowa. Han blev der i nogen ukerr men det bedste landet var alt optat, og saa kjørte han avsted paa det uvisse mot nordvest for at se hvad han kunde finde. Et stykke fra St. Ansgar mistet han et spekelaar paa prærien, — han hadde med sig en del

149 mente det var nok med fingrene, men doktoren holdt paa sit. Da blev Amund sint, skjeldte doktoren ut og bad ham pakke sig. Og saa tok han seiv en hjemme* gjort sag, laget av springfjærene i en klokke, og der* med saget han fingrene av sig der han laa. Da det var gjort, tok han fat paa tærne og filte dem av paa samme vis. Siden traf doktoren Langeberg, og saa den vesle stumpen av tommeltotten som var alt han hadde igjen av alle fingrene. «Du har nok ikke stort igjen allikevel,» sa han. Da holdt Langeberg stumpen like op for ansigtet paa ham og sa: «Du blir aldrig saa meget værdt, du, som den er for mig.» Siden blev han ivrig i avhold. Men det var som han ikke hadde lykken med sig, og det gik ned* over baade med ham og sønnene, — den gamle freidig* heten var det forbi med, og tilsidst blev han alvor* lig syk. Han hadde alt gjort sit testamente og lagt sig til for at dø. Men han stod det over, sprang op igjen som en bøid staalfjær, solgte rub og stub, og reiste med sønnene sine til Clay County i Minnesota. Der fik de sig farmer, baade han og guttene, og det bar tilveirs igjen. Historien om spekelaaret, eller hvordan nordmændene kom til Freeborn County.

Freeborn County har en stor norsk befolkning, og her er et av sogningenes største nybygger. Men be* gyndelsen var underlig. Ole Haave fra Vik i Sogn reiste oprindelig, som saa mange andre fra Wisconsin, til pastor Clausens koloni ved St. Ansgar i lowa. Han blev der i nogen ukerr men det bedste landet var alt optat, og saa kjørte han avsted paa det uvisse mot nordvest for at se hvad han kunde finde. Et stykke fra St. Ansgar mistet han et spekelaar paa prærien, — han hadde med sig en del

150 fra Long Prairie i Illinois. Langt om længe fandt han sig frem til en mand som het Lars Mikkelsen, som var

gift og hadde faat sig en stald at bo i, og Ole Haave blev tat vel imot der. To dager efter kom andre indvandrere samme veien og lette efter land, og de var ogsaa fra Long Prairie. Det var ni familier i alt, to fra Vik i Sogn, resten fra Telemarken og Hardanger, og allesammen hadde de tænkt sig til Worth County i lowa, for der kjendte de nogen. Da gir det pludselig et støt i en av vognene, der er noget som ligger i veien. Paa den stenfrie, flate prærien lægger en merke til alting, og de gir sig til at se efter hvad det kan være. Saa er det et spekelaar! Et spekelaar midt paa prærien! Men en av konene vet besked. «Neimen ligger ikke her et av spekelaarene til Ole Haave, da!» roper hun. Men telemarkingene drog paa det. Hvordan kunde hun vite det var Ole Haaves? Jo, det maatte vel hun vite, mente konen, hun hadde jo seiv været med at lage dem. Saa blev det ivrig snakking frem og tilbake, om de skulde følge vognsporet og se at finde Ole Haave. Telemarkingene vilde ikke ut av sin kurs. Men sog* ningene fulgte sporet efter spekelaaret nordover til Freeborn County, og fandt ham som eide det. Siden drog Ole Haave sydover, han var blit ræd for mdi* anerne. Men de to sogningene, Guttorm Bottolfson og John Hermundson, slog sig til nord for Albert Lea, og skrev til slegt og venner, og mange kom reisende dit. Der bor nu opimot tre tusen sogninger paa den gode, frugtbare jorden som Ole Haaves spekelaar viste veien til. Store ord.

Det er nok ikke frit for at en og anden av md* vandrerne har smurt noksaa tykt paa, naar de skrev til kjendinger hjemme for at friste dem til at reise til

150 fra Long Prairie i Illinois. Langt om længe fandt han sig frem til en mand som het Lars Mikkelsen, som var
gift og hadde faat sig en stald at bo i, og Ole Haave blev tat vel imot der. To dager efter kom andre indvandrere samme veien og lette efter land, og de var ogsaa fra Long Prairie. Det var ni familier i alt, to fra Vik i Sogn, resten fra Telemarken og Hardanger, og allesammen hadde de tænkt sig til Worth County i lowa, for der kjendte de nogen. Da gir det pludselig et støt i en av vognene, der er noget som ligger i veien. Paa den stenfrie, flate prærien lægger en merke til alting, og de gir sig til at se efter hvad det kan være. Saa er det et spekelaar! Et spekelaar midt paa prærien! Men en av konene vet besked. «Neimen ligger ikke her et av spekelaarene til Ole Haave, da!» roper hun. Men telemarkingene drog paa det. Hvordan kunde hun vite det var Ole Haaves? Jo, det maatte vel hun vite, mente konen, hun hadde jo seiv været med at lage dem. Saa blev det ivrig snakking frem og tilbake, om de skulde følge vognsporet og se at finde Ole Haave. Telemarkingene vilde ikke ut av sin kurs. Men sog* ningene fulgte sporet efter spekelaaret nordover til Freeborn County, og fandt ham som eide det. Siden drog Ole Haave sydover, han var blit ræd for mdi* anerne. Men de to sogningene, Guttorm Bottolfson og John Hermundson, slog sig til nord for Albert Lea, og skrev til slegt og venner, og mange kom reisende dit. Der bor nu opimot tre tusen sogninger paa den gode, frugtbare jorden som Ole Haaves spekelaar viste veien til. Store ord.

Det er nok ikke frit for at en og anden av md* vandrerne har smurt noksaa tykt paa, naar de skrev til kjendinger hjemme for at friste dem til at reise til

15 Amerika. Men ikke alle har vel tat saa sterkt i som Gunnul Olson Vindeg fra Numedal. Gunnul var en av de allerførste som i 1840 bosatte sig i det siden saa velkjendte Koshkonong settlement i Wisconsin. Litt av en raring var han nok, og det var ikke frit for,at han kunde komme med en skrøne iblandt. Saa skrev han da engang til sine sambygdinger at han likte sig saa godt i Amerika. Han hadde alt faat sig en stor gaard, skrev han, med bo og med bøling, og tyve griser hadde han og hundrede høns, og det gav penger. Numedølene vilde gjerne ha nogen de ogsaa, og pakket sammen og reiste avsted til dette herlige land. De var vel fuld av forventning, der de satte indover Koshkonongs sletter for at gjeste sin rike kjending paa den store gaarden. Og saa var det en ussel liten tørn* merhytte som til og med var fjøs paa den ene kanten. «Du skrev at du hadde et hus paa tre stokverk, Gunnul!» «Ja, ser du ikke? Kjelderen, stuen og loftet, det blir tre.» «Og de tyve grisene?» «Ja, her ser du to purker, og det var vel ikke for meget at vente sig ni smaagriser av hver?» «Men de hundrede hønene da? Her er tre.» «Ja, men jeg fik mange egg, og hadde jeg bare hat en hane, saa skulde der nok blit kyllinger.» Bjørnehistorier.

Henrik Henriksen Fadnes var en av de mest kjendte vossinger paa Koshkonong i femtiaarene. Han hadde ry for sin store styrke. Saa var det et aar at bjørnen huserte som værst i maisåkeren. Naboene hans drog ut for at skyte bæstet, og Henrik strøk ogsaa avsted; men bøsse hadde han ikke. Han gik ned paa den ene siden av elven, mens

en av grannene fulgte paa den andre. Han hadde bøsse. Ret som det er kommer

15 Amerika. Men ikke alle har vel tat saa sterkt i som Gunnul Olson Vindeg fra Numedal. Gunnul var en av de allerførste som i 1840 bosatte sig i det siden saa velkjendte Koshkonong settlement i Wisconsin. Litt av en raring var han nok, og det var ikke frit for,at han kunde komme med en skrøne iblandt. Saa skrev han da engang til sine sambygdinger at han likte sig saa godt i Amerika. Han hadde alt faat sig en stor gaard, skrev han, med bo og med bøling, og tyve griser hadde han og hundrede høns, og det gav penger. Numedølene vilde gjerne ha nogen de ogsaa, og pakket sammen og reiste avsted til dette herlige land. De var vel fuld av forventning, der de satte indover Koshkonongs sletter for at gjeste sin rike kjending paa den store gaarden. Og saa var det en ussel liten tørn* merhytte som til og med var fjøs paa den ene kanten. «Du skrev at du hadde et hus paa tre stokverk, Gunnul!» «Ja, ser du ikke? Kjelderen, stuen og loftet, det blir tre.» «Og de tyve grisene?» «Ja, her ser du to purker, og det var vel ikke for meget at vente sig ni smaagriser av hver?» «Men de hundrede hønene da? Her er tre.» «Ja, men jeg fik mange egg, og hadde jeg bare hat en hane, saa skulde der nok blit kyllinger.» Bjørnehistorier.

Henrik Henriksen Fadnes var en av de mest kjendte vossinger paa Koshkonong i femtiaarene. Han hadde ry for sin store styrke. Saa var det et aar at bjørnen huserte som værst i maisåkeren. Naboene hans drog ut for at skyte bæstet, og Henrik strøk ogsaa avsted; men bøsse hadde han ikke. Han gik ned paa den ene siden av elven, mens en av grannene fulgte paa den andre. Han hadde bøsse. Ret som det er kommer

152 Henrik paa en stor bjørn. Han tar tak i bakbenet og roper saa til ham paa den andre siden. «Skyt no! No held eg han!» roper han. Og han slipper ikke taket før den ligger der. Men ingensteds var der saa fuldt av bjørn som i Indianerlandet, som det het, trakten om Waupaca County i Wisconsin. En høst skjøt Johan Løberg 15 bjørner. En anden svær jæger var Hans Jakob Eliassen. Han gjorde det bedst naar han kunde faa konen sin til at gaa foran sig i skogen og ringle med en kobjelde, mens han seiv fulgte efter. Bjørnen gik efter bjelden, og naar han saa ståk sin sultne snute frem mellem kjørret, fandt han en kjærring for ko, og fik sin mætte av kuler. I i Buffalo County, Wisconsin, var der ogsaa mange bjørner. Halvor Swenson ved Lookout var en tid plaget av en meget nærgaaende melketyv. Ret som det var, naar konen hans kom ned i kjelderen, fik hun se at alle de deilige melkefatene var tomme. Og det som gjorde hende endda mere harm, var at tyven var saa uvøren til at søle. Ikke nok med at han tok melken fra hende, men han sølte utover gulv og vægger, saa det var et rent grisehus at se til. Konen var ute av sig, og Halvor, som seiv var en sagtmodig mand, fik en granne av sig, en jæger og drabelig kar, til at staa paa vakt ved kjelderen for at knipe tyven næste gang han kom paa besøk. Ja, manden stod der, men flere nætter gik, og ingen* ting hændte. Saa var det i graalysningen tidlig en morgen, som han stod der og duppet, saa hørte han noget rumstere nede i kjelderen. Men da han fik se hvad det var, blev han saa skræmt at han næsten glemte at skyte. For der stod en vældig bjørn med melkefatet mellem labbene og hodet nedi. Men da han saa op, var manden kommet sig. Og det blev den sidste melkedraapen for bamse brakar. Konen til Endre Johansen fik sig ogsaa en god for*

153 skrækkelse engang. En kveld i skumringen saa hun noget som danset rundt i den høie maisen. Hun trodde det maatte være kalvene som var sluppet ind der, og fløi ned med en sopelime og gav sig til at daske til den ene. «Vil du ut med dig, din kalveunge,» ropte hun. Da reiste de sig pludselig op, to store bj ørner, saa hun holdt paa at daane der hun stod. Hun sætter i et skingrende hyl, og bjørnene de er ikke glad ved møtet, de heller. De sætter i vild flugt opover Hen. Gjestfirihet.

I 1869 blev pastor O. A. Norman prest i Nordlands* settlementet i Burnette County i Wisconsin. Skyssen skulde møtt ham i St. Croix Falls, men av en eller anden grund var han ikke kommet frem med post* vognen. Da han indfandt sig senere paa dagen, var skyssen reist hjem igjen, og nu tok han fat paa den lange veien tilfots, i sneslask over øde moer og skog* klædd fjeld. Langt om længe saa han et lys glimte frem mellem træstammene et stykke borte, det maatte sikkert være hus, mente han, og han krabbet over stok og sten bortover mot det. Da han kom nærmere, hørte han en underlig laat, og noget som han først trodde maatte være en kvinde som jamret sig, og han studerte paa hvad det kunde være. Men da han kom frem, fik han se at det var en flok indianere omkring

baalet. En av* dem hamret ustanselig paa en tromme, og sang med hæse strupelyd en ensformig indianersang. De andre sat stive og übevægelige som mumier rundt ilden. De hadde ikke faat øie paa Norman; han drog sig til* bake og vandret videre paa sin ensomme marsj. Ved to tre*tiden om natten kom han endelig frem til hus, og da var han temmelig medtat. Gjennemvaat var han, og skosaalene var bokstavelig slitt av ham. Han banket paa døren, og en yankee kom imot ham, med et talglys i den ene haanden og en stor slagter*

153 skrækkelse engang. En kveld i skumringen saa hun noget som danset rundt i den høie maisen. Hun trodde det maatte være kalvene som var sluppet ind der, og fløi ned med en sopelime og gav sig til at daske til den ene. «Vil du ut med dig, din kalveunge,» ropte hun. Da reiste de sig pludselig op, to store bj ørner, saa hun holdt paa at daane der hun stod. Hun sætter i et skingrende hyl, og bjørnene de er ikke glad ved møtet, de heller. De sætter i vild flugt opover Hen. Gjestfirihet.

I 1869 blev pastor O. A. Norman prest i Nordlands* settlementet i Burnette County i Wisconsin. Skyssen skulde møtt ham i St. Croix Falls, men av en eller anden grund var han ikke kommet frem med post* vognen. Da han indfandt sig senere paa dagen, var skyssen reist hjem igjen, og nu tok han fat paa den lange veien tilfots, i sneslask over øde moer og skog* klædd fjeld. Langt om længe saa han et lys glimte frem mellem træstammene et stykke borte, det maatte sikkert være hus, mente han, og han krabbet over stok og sten bortover mot det. Da han kom nærmere, hørte han en underlig laat, og noget som han først trodde maatte være en kvinde som jamret sig, og han studerte paa hvad det kunde være. Men da han kom frem, fik han se at det var en flok indianere omkring baalet. En av* dem hamret ustanselig paa en tromme, og sang med hæse strupelyd en ensformig indianersang. De andre sat stive og übevægelige som mumier rundt ilden. De hadde ikke faat øie paa Norman; han drog sig til* bake og vandret videre paa sin ensomme marsj. Ved to tre*tiden om natten kom han endelig frem til hus, og da var han temmelig medtat. Gjennemvaat var han, og skosaalene var bokstavelig slitt av ham. Han banket paa døren, og en yankee kom imot ham, med et talglys i den ene haanden og en stor slagter*

154 kniv i den andre. Presten snakket og forklarte sig alt det han kunde, og tilsidst fik han saavidt lov til at slippe ind. Han var ung og spinkel, og saa slet ikke farlig ut, men manden mistænkte ham for at være tyv eller undveket straffange. Og han bare pekte paa en bænk og truet ham med kniven. «Læg dig der,» sa han, «og hører jeg et kny fra dig, sætter jeg kniven tvers igjennem dig.» Presten krøp sammen paa bænken saa godt han kunde og knydde ikke. Saa slagtet blev han ikke, og han slåp at stifte nærmere bekjendtskap med slagter* kniven. Da dagen kimet, drog han avsted; men suiten var han og ilde medtat, da han endelig kom frem til sine nordlændinger. Klubbeloven.

I Goodhue County i Minnesota ligger et av de største og rikeste norske settlementer i Amerika. De første som kom dit, var de to brødrene, Henrik og Tøge Talla fra Sogn og deres to gifte søstre. I samme følge var ogsaa en familie fra Sigdal og et par tele* markinger. De kom ditop fra Wisconsin i 1854. Da de fik se alt det rike, frugtbare åkerlandet med skog til, og den vakre elven som bugtet sig frem i deilige trakter, blev de grepet av stor iver efter rigtig at sikre sig mest mulig seiv av al herligheten. De streifet da omkring og satte navnet sit paa alle pælene i vid om* kreds, forat ikke andre nybyggere skulde slåa sig ned her. Der kom forresten et følge til fra Bergenskanten, som ogsaa blev tat op i kolonien. Talla*brødrene for* klarte dem at her var det anderledes end i Wisconsin, her gjaldt det at verge landet sit. De var «squatters» allesammen, — de gjorde som fattige nybyggere flest, som ikke hadde raad til at kjøpe land av staten, — de nedsatte sig paa et stykke land som ikke var optat, og begyndte at dyrke det. Efter en tids forløp tilfaldt saa j orden dem med hjemstavnsret.

154 kniv i den andre. Presten snakket og forklarte sig alt det han kunde, og tilsidst fik han saavidt lov til at slippe ind. Han var ung og spinkel, og saa slet ikke farlig ut, men manden mistænkte ham for at være tyv eller undveket straffange. Og han bare pekte paa en bænk og truet ham med kniven. «Læg dig der,» sa han, «og hører jeg et kny fra dig, sætter jeg kniven tvers igjennem dig.» Presten krøp sammen paa bænken saa godt han kunde og knydde ikke. Saa slagtet blev han ikke, og han slåp at stifte nærmere bekjendtskap med slagter* kniven. Da dagen kimet, drog han avsted; men suiten var han og ilde medtat, da han endelig kom frem til sine nordlændinger. Klubbeloven.

I Goodhue County i Minnesota ligger et av de største og rikeste norske settlementer i Amerika. De første som kom dit, var de to brødrene, Henrik og Tøge Talla fra Sogn og deres to gifte søstre. I samme følge var ogsaa en familie fra Sigdal og et par tele* markinger. De kom ditop fra Wisconsin i 1854. Da de fik se alt det rike, frugtbare åkerlandet med skog til, og den vakre elven som bugtet sig frem i deilige trakter, blev de grepet av stor iver efter rigtig at sikre sig mest mulig seiv av al herligheten. De streifet da omkring og satte navnet sit paa alle pælene i vid om* kreds, forat ikke andre nybyggere skulde slåa sig ned her. Der kom forresten et følge til fra Bergenskanten, som ogsaa blev tat op i kolonien. Talla*brødrene for* klarte dem at her var det anderledes end i Wisconsin, her gjaldt det at verge landet sit. De var «squatters» allesammen, — de gjorde som fattige nybyggere flest, som ikke hadde raad til at kjøpe land av staten, — de nedsatte sig paa et stykke land som ikke var optat, og begyndte at dyrke det. Efter en tids forløp tilfaldt saa j orden dem med hjemstavnsret.

15 Talla=brødrene, sogningene og strilene la nu sine hoder i bløt for at finde ut hvordan de skulde holde andre væk fra det herlige landet de hadde opdaget. Og med mange formaliteter laget de istand en lov om at de skulde støtte hverandre, og en vældig ekeklubbe blev lagt frem, og alle forpligtet sig til troskap. Med klubben skulde de holde alle væk som forsøkte at komme ind paa deres enemerker. Den merkelige loven bestod i et aars tid og virket som de hadde tænkt. Der kom stadig nybyggere til, men ingen turde ned* sætte sig der klubbeloven gjaldt. Strilene var grænse* vakten mot øst, og Henrik og Tøge Talla svang klubben mot syd, og truet paa livet enhver som vilde forsøke at trænge sig ind. Men en dag ut paa sommeren 1855 kom et stort emigrantfølge paa en tredive vogner i langsom fart tvers over den store sletten søndenfor Tallagaardene. Det var lang vei fra den ene armen av Zumbroelven til den andre, en lang dagsmarsj for oksene, uten vand over den stekhete sletten. Men mot kvelden opdaget de tegn til et elveløp. Og længer borte saa de ogsaa to gaarder ligge lunt ved hver sit skogholt. De glædet sig over at dagen snart var slut, og at de skulde træffe hvite folk igjen, og drev paa kreaturene, og endelig var de da fremme. De var endda ikke kommet saa langt at de hadde begyndt at spænde fra, før der kom to mand bort til dem. Den ene bar en svær klubbe over skulderen, den andre sa «goddag.» «Goddag 1 Træffer vi norske folk ogsaa?» «Ja. Men hvad vil dere her?» spurte manden barsk. De nykomne stirret forbauset paa hverandre. Det lot ikke til de var videre velset. Men en av dem, en stor bredskuldret mand, traadte frem. «Goddag!» sa han. «Mit navn er Svend Nord* gaarden. Jeg er telemarking, og det er næsten alle de

156 andre ogsaa. Vi er kommet fra Stoughton, Wisconsin, for at se efter land. Og det ser ut til vi endelig er kommet paa rette stedet, for her er faa folk og overflod paa godt land. Hvem er du?» spurte han Tøge. «Mit navn er Tøge Talla, og det er min bror Hen? rik. Hvis du ser efter land, er det bedst du reiser videre. Her er alt landet tat.» «Saa,» svarte Svend. «Det var ilde. Men vi faar nu slåa os til ro for ikveld. Har du en syl at laane os? Skotøiet holder ikke i græsset her» «Nei, vi har ingenting at laane bort. Og du faar se at faa dig væk, baade du og dine. Vi vil ikke ha ukjendte folk liggende rundt husene vore om natten.» «Længere gaar vi ikke ikveld. Vi farer ikke rundt i mørket for nogen mand.» Og Svend snudde sig til oksene og spænte fra. Henrik og Tøge mumlet sammen en stund, men gik saa hjem. Næste morgen drog Svend, eller som han blev kaldt for sin kjæmpemæssige størrelse, og følget hans videre nordover og saa sig rundt efter land. Men paa alle de opmaalingsmerker de kom til, saa de navnet Talla. Utpaa formiddagen kom de til et vak* kert skogholt. «Ja, nu er jeg like glad enten næste stykke heter efter Talla eller Tulla,» sa Store*Svend. «Jeg drar ikke længer end til det skogholtet der.» Som sagt saa gjort. Resten av følget stanset ogsaa for at se sig mere om efter land — tilfots. Det var et litet stykke søndenfor der hvor Halden prestegaard ligger nu. Den dagen saa de ikke noget til folk. Men næste morgen som Store*Svend og nogen av vennene hans holdt paa med at fælde trær for at bygge hus, saa de en syv*otte mand komme mot sig, og kvinder og barn

157 med dem. Tøge Talla, som var en velvoksen og modig kar, gik i spidsen med klubben over skulderen. Nogen av de andre hadde stokker i haanden. «Nei, se der,» sa Store*Svend, «nu skal det bli moro.» En av vennene hans kom frem med en bøsse. «Den er ladd,» sa han. «Nei,» sa Svend, «vi faar ikke være for haarde mot dem. Ek mot ek er nok.» Og dermed grep han en tør ekegren som laa paa marken. «Men hør her,» sa han til manden med bøssen. «Her skal du se hvad du kan gjøre. Gaa ind i skogen et stykke og list dig rundt i ryggen paa disse fantene. Naar du saa ser vi staar i heteste disputen og er færdige til at ryke ihop, saa skyt bøssen av i luften. Men pas dig,

at du ikke sætter hui i nogen.» Det varte ikke længe før fienden var fremme, og de sparte ikke paa ordene for at forklare Store*Svend, at dersom han og folkene hans ikke reiste sin vei i røde rappet, var de dødsens. Store=Svend var heller ikke spak av sig; han og Tøge stod med hver sin klubbe løftet. Da kom skuddet. Tøge snudde paa hodet for at se hvad det var. I det samme drev Store*Svend til ham over nakken, saa han stupte, og klubben danset bort* over marken. Saa vendte han sig mot Henrik og slog løs paa ham, saa grenene knak. Søsteren til Henrik kom nu løpende med klubben igjen, mens strilene dænget til Svend med stokkene sine. Det gik voldsomt for sig, og kvindene skrek og guttene hujet, men det hjalp litet altsammen. Med et kast rev Svend sig unda, vristet klubben fra konen, og nu gik han telemarkisk berserkgang. Og alene greide han dem alle. De som endda kunde faa brukt benene, pilte avsted over sletten. Store*Svend hadde seiret aldeles. Saken blev bragt frem for countydommeren i Red Wing, og der blev stor røre. Men klubbefolkene hadde jo ingen ret, og de

158 tapte der ogsaa. Klubben skal endda ligge i retslokalet som et minde om svundne tider. Men klubbelovens lag var knækket for bestandig. Store*Svend beholdt val* pladsen, og folk kom og tok land hvor de seiv vilde. Tøge og Henrik holdt ikke længer grænsevakt mot øst. De sat mørke og magtesløse og saa alleslags folk komme ind fra syd og slåa sig til rundt omkring dem. Men klubbeloven var kjendt i Wisconsin før den tiden. I 1849 kom to numedøler som het Gunnul og Gjermund Jackson (Haugen) til Primrose i Dane County. Deres far var den første norske manden som døde i Wisconsin (1840). I 1856, da Gunnul Jackson var i vesten paa guldgraving, vilde nogen irlændere i Mont* rose benytte anledningen og ta noget pent tømmer som vokste paa hans land. Det fik klubbelovens mænd greie paa, og møtte op tidlig om morgenen. Den som førte an var Nils Olsen, en kjæmpesterk kar fra Lier. Han bad irlænderne gaa sin vei. De svarte paa den maaten, at den sterkeste av dem, en vældig kar, gav sig til at hugge løs paa en stor ek. Men da tok Nils Olsen en øks og sprang hen til træet. «Ja, tar du stubben, saa tar jeg træet,» ropte han, og dermed gav han sig til at hugge løs over hodet paa irlænderen. Det kjendtes underlig for irlænderen at høre den hvasse øksen hvine slik ret over hodet paa sig. Han saa litt paa Nils, hvor svær han var og hvor godt han hugg, og en stund efter drog de sig tilbake hele flokken. Siden den tid var der altid fred mellem nordmænd og irlændere. Nils Olsen døde senere i borgerkrigen. Indianerne.

I Jackson County i Minnesota var der i 1860 et litet norsk settlement som trivdes godt. Skjønt prærien strakte sig aapen og litet hyggelig utover, og det var svært langt til nærmeste markedsplads, saa likte nybyg*

158 tapte der ogsaa. Klubben skal endda ligge i retslokalet som et minde om svundne tider. Men klubbelovens lag var knækket for bestandig. Store*Svend beholdt val* pladsen, og folk kom og tok land hvor de seiv vilde. Tøge og Henrik holdt ikke længer grænsevakt mot øst. De sat mørke og magtesløse og saa alleslags folk komme ind fra syd og slåa sig til rundt omkring dem. Men klubbeloven var kjendt i Wisconsin før den tiden. I 1849 kom to numedøler som het Gunnul og Gjermund Jackson (Haugen) til Primrose i Dane County. Deres far var den første norske manden som døde i Wisconsin (1840). I 1856, da Gunnul Jackson var i vesten paa guldgraving, vilde nogen irlændere i Mont* rose benytte anledningen og ta noget pent tømmer som vokste paa hans land. Det fik klubbelovens mænd greie paa, og møtte op tidlig om morgenen. Den som førte an var Nils Olsen, en kjæmpesterk kar fra Lier. Han bad irlænderne gaa sin vei. De svarte paa den maaten, at den sterkeste av dem, en vældig kar, gav sig til at hugge løs paa en stor ek. Men da tok Nils Olsen en øks og sprang hen til træet. «Ja, tar du stubben, saa tar jeg træet,» ropte han, og dermed gav han sig til at hugge løs over hodet paa irlænderen. Det kjendtes underlig for irlænderen at høre den hvasse øksen hvine slik ret over hodet paa sig. Han saa litt paa Nils, hvor svær han var og hvor godt han hugg, og en stund efter drog de sig tilbake hele flokken. Siden den tid var der altid fred mellem nordmænd og irlændere. Nils Olsen døde senere i borgerkrigen. Indianerne.

I Jackson County i Minnesota var der i 1860 et litet norsk settlement som trivdes godt. Skjønt prærien strakte sig aapen og litet hyggelig utover, og det var svært langt til nærmeste markedsplads, saa likte nybyg*

159 gerne sig her. For bakkene langs Des Moines*elven var skogklædde og lune, og jorden var rigtig god. Der* for sendte de bud til sine venner i lowa, og mange av dem kom ogsaa efter dit i 1861. Men da stanset indvandringen, for borgerkrigen tok de vaabendyg* tige mændene i sin tjeneste, og indianeropstanden som indtraf samtidig, ødela det blomstrende lille settle* mentet. De kom som en tyv om natten. Det var søndag 24de

august 1862. Det hadde været et godt aar for nybyggerne, fremtiden saa lys ut for dem, og en vakker dag var det ogsaa. Endda var der ikke kommet nogen prest her ut i vildmarken, og der var ingen egen menighet organisert, men pastor Clausen fra St. Ansgar var ventet. Men de gamle pionerene ventet ikke til presten kom med sin gudstjeneste. Og vel tilfreds med sit nye hjem og taknemmelig over den gode høsten, var de nu samlet til opbyggelse sammen hos Halstein Olsen. Ingeborg, konen hans, hadde en vakker sangstemme, og hun hadde netop sunget, bløtt og inderlig, salmeverset: «Ak, visste du som gaar i syndens lænker —» Da sprang døren op, og ind styrtet en halvvoksen søn til Ole Førde. Han var badet i sved og dryppet av blod. «Skynd dere, skynd dere!» skrek han aande* løs, «indianerne kommer!» Et øieblik sat de som for* stenet av skræk, saa tok de sig sammen og styrtet mot døren, men det var alt for sent, for i et nu var mdi* anerne over dem. Det blev en fortvilet, magtesløs kamp, med bare næver mot kuler og blanke tomahawker, — under kvinders skrik og hyl, mens smaabarns hjerne* skaller blev kunst mot træstammene. De som blev dræpt her, var Ole Førde, Johannes Ekse, Mikkel Slaabakken, Knut Midtstad, Brita Midt* stad, Lars Furunæs, Anna Furunæs, Anna Langeland og hendes barn Anna, Aagot, Nikolai og Knut.

160 Andre steder rundt om i settlementet blev ogsaa folk dræpt av indianerne, og mange saaret. Resten flygtet hodekuls fra alt de eide og hadde. Efter borgerkrigens tid begyndte indvandringen igjen i countiet. Men da var der næsten ikke spor at se av at nogen hadde bygget der før. Hyttene var av* svidd, enten av indianerne eller av aarviss præriebrand, kreaturene var væk, og markene som var ryddet og pløid med saa meget stræv, var glidd tilbake igjen til vildhet og øde. Litteratur: Historie.

Hjalmar Rued Holand:

De norske Settlementers

Hans «Magervold». (Denne skildring og den følgende er hentet fra Simon Johnsons Lonea.)

Hans Fagervold var en kraftig kar. Med glæde hadde han hengit sig til den tanke at her laa der en aldeles uoverskuelig masse arbeide. Han fraadset i det som laa ugjort foran ham, og mente at nu var det ingen sak. Her var arbeide. Han brystet sig ikke av det. Han bare tok haardt i, fordi det var det han skulde gjøre. Hans erfaring i Norge og Chicago hadde git ham skræk for alslags uvirksomhet. Men hadde han saa sandt arbeidet haardt, saa var han paa en maate tilfreds, seiv om det blev middelmaadig med utbyttet. Vorherre hadde sat ham i verden for at æte sit brød i sit ansigts sved, og naar han hadde arbeidet saa han kjendte det, naar han hadde svettet fra morgen til kveld i de lange sommerdagene, saa hadde han vel opfyldt sin del av kontrakten. Da maatte vel brødet komme. Denne betragtningen hans tok sig i førstningen ut som mangel paa interesse, - som noget naboene hadde let for at sætte et andet navn paa. De mente i bedste fald at den vinskibelighet som hjælper folk frem i verden, den manglet han fuldstændig. Og de hadde vel kanske ret. Men haardt slet han, og ødslet med sine musklers kraft, og lot dagene komme og gaa. Og mer end én gang fik naboene anledning til at undre sig over ham. Som den gangen det fæle regnveiret indtraf midt

164

165 under «harve sten», saa det blev uraad at komme ut i åkeren paa mange dager. Det seg sammen et regnveir saa tæt at det saa ut som det ikke skulde bli ende paa det. Hele natten regnet det jevnt. Det øste og øste paa taket, og silte og silte nedover vinduene, som næsten ikke var til at finde i væggen mot belgmørket utenfor. Den graa morgen med sen lysning bragte ingen for* andring. Svære skyer steg frem i nordvest og seg over vidden med et svøp av regn under sig. Dørene blev trange, og naar en gik ut og ind, trak en søle med, og regnet ogsaa. I huset lugtet det av vaate klær, som tørket sent paa kroppen. Slik gik det hele dagen og en stor del av natten med. Da morgenen brøt frem med litt forskræmt sol* skin under en tung skymasse som snart igjen slukte solen og det lille glimt av klar himmel, og det saa begyndte at regne igjen, — da rev farmerne sig i haaret og undret sig paa om avlingen akkurat var blit moden bare for at bli bløtt op og raatne paa åkeren. Men Hans Fagervold stirret en stund mot nordost, der de vaate gufsene kom drivende fra. Saa kastet han paa skuldrene i den halvvaate arbeidsjakken, saa sig omkring igjen og ruslet ut paa åkeren. Nu regnet det alt tæt, men derute laa rad ved rad av hvetebaand som det ikke var blit tid til at faa reist i shock. Baandene var naturligvis klissende vaate, og stubmarken likesaa,

men nu maatte han arbeide. Klærne hans var snart blit gjennembløtt, det formelig sildret nedover ham av regnet, og av baandene som han haandterte. Det var mangel paa arbeidshjælp den høsten, og Hans hadde naturligvis ikke set sig om i tide. Derfor laa dette her igjen, saa han var meget værre faren end naboene, som ialfald hadde reist op det de hadde skaaret. Nu maatte han gjøre bot for sin übetænk* somhet. Han vilde arbeide dagen til ende, om det saa regnet gamle kjærringer.

16 Han stampet sig frem fra rad til rad. Himmelen hang lav og mørk over ham, det var som den snevret sig sammen netop der han gik. Han saa ikke langt gjennem regnsløret, bare de nærmeste farmene med hus som lukket folk og fæ inde trygt og tørt. Utenfor laa akrene i sin ensomhet, bare sh o c huket sig ned og likesom glodde paa ham og undret sig over at han kunde være saa somlet. Men med tørt skind stod farmerne indenfor vinduene og saa paa ham, og beklaget paa standens vegne at han kunde være saa dum. Alt det han gik her og stred med veirets magter for at faa sammen, kom bare til at mugne væk og bli spolert. Mens han bare skulde overlatt det til sig seiv, saa hadde det da hat en slags mulighet for at bli brukbart, naar det hadde faat nogen solskinsdager over sig, før det blev reist op. Deres egen vel opreiste avling stod i fare. Hvordan vilde det saa gaa med det som denne kraftkaren klisset sam* men i en næsten lufttæt masse mens det var vaatt? Da han viste sig paa åkeren om morgenen, sa de: «Der blir han ikke længe.» Senere saa de efter ham, og til sin forundring saa de ham der fremdeles. Naar han blir grundig gjennembløtt og træt, saa pilter han vel hjem igjen, tænkte de. Men nei, — han holdt ut. Folk fandt frem avisene som de hadde lagt bort i den travle tiden, nu for de søvnig over nyhetene, — i den varme aarstid hadde det været noget tungt ved dem ogsaa. En eller anden eide en fele som det blev spilt paa, kanske med trækspil til, eller harmonika, og saa pløide de da igjennem alt de kunde, og litt til. En hadde været saa længe borte fra det nu at det hadde nyhetens interesse altsammen. Og musikken holdt paa i time efter time, og den hvinet gjennem huset og lød sterkt og svakt, efter som døren blev aapnet og lukket. Men da farmerne vaaknet efter sin middagslur og

167 gned sig i øinene og saa ut paa veiret, saa var Hans der igjen. En svær skikkelse som taalmodig sabbet fra rad til rad og reiste op. Og inde i husene begyndte det at gaa meldinger om ham. «Er Magervolden der endda? — — Mager* volden er der.» De unge gjorde likefrem nar av ham, mens de ældre og mer alvorlige saa bekymret ut i veiret og beklaget at en mand kunde slite sig ut med saant. Men den svære skikkelsen sabbet taalmodig fra rad til rad, — helt til kvelden avløste dagen, og skikkelsen seiv blev bare en dyp skygge inde i regntaaken. Simon Johnson.

Haglbygen. Det hadde blaast fra alle kanter dagen igjennem, — ujevne blaf som snart stilnet igjen. Det suset forbi en, det var som aandedrag. Og i denne underlige tung og trykkende som den var, kunde en tænke sig at et stort uhyre laa og eglet sig indover landskapet, drog aande til og fra i lidenskabelig oprør, og tvang sig saa likesom til stilhet, — som en ugjer* ningsmand i et hus hvor alle sover. Utpaa eftermiddagen begyndte det at røre sig noget i horisonten mot vest. Saa svakt først, at en mest bare ante det. Saa blev det til en slags kantet skybanke, i et eget farveskjær av varmetaaken som en saa den gjen* nem. Men saa steg den med ett, og saa glimtet det lyn over den, som hadde den tat ild. Alt som den steg, sortnet den til, og lynglimtene kom rappere. Og selve lynstraalene blev synlige, som var de glødende traader som skjøt frem fra den sorte massen, og igjen blev slukt av den. Et og andet luftdrag bar fjerne, huie tordendrøn fremover. Og foran det beksvarte, og over det som en hætte, blev lysere skyer jaget frem, rullet sig

167 gned sig i øinene og saa ut paa veiret, saa var Hans der igjen. En svær skikkelse som taalmodig sabbet fra rad til rad og reiste op. Og inde i husene begyndte det at gaa meldinger om ham. «Er Magervolden der endda? — — Mager* volden er der.» De unge gjorde likefrem nar av ham, mens de ældre og mer alvorlige saa bekymret ut i veiret og beklaget at en mand kunde slite sig ut med saant. Men den svære skikkelsen sabbet taalmodig fra rad til rad, — helt til kvelden avløste dagen, og skikkelsen seiv blev bare en dyp skygge inde i regntaaken. Simon Johnson.

Haglbygen. Det hadde blaast fra alle kanter dagen igjennem, — ujevne blaf som snart stilnet igjen. Det suset forbi en, det var som aandedrag. Og i denne underlige tung og trykkende som den var, kunde en tænke sig at et

stort uhyre laa og eglet sig indover landskapet, drog aande til og fra i lidenskabelig oprør, og tvang sig saa likesom til stilhet, — som en ugjer* ningsmand i et hus hvor alle sover. Utpaa eftermiddagen begyndte det at røre sig noget i horisonten mot vest. Saa svakt først, at en mest bare ante det. Saa blev det til en slags kantet skybanke, i et eget farveskjær av varmetaaken som en saa den gjen* nem. Men saa steg den med ett, og saa glimtet det lyn over den, som hadde den tat ild. Alt som den steg, sortnet den til, og lynglimtene kom rappere. Og selve lynstraalene blev synlige, som var de glødende traader som skjøt frem fra den sorte massen, og igjen blev slukt av den. Et og andet luftdrag bar fjerne, huie tordendrøn fremover. Og foran det beksvarte, og over det som en hætte, blev lysere skyer jaget frem, rullet sig

168 ind mot hverandre, fylket sig sammen som til motstand, men blev drevet videre frem av sterkere kræfter. «Farlige vindskyer», sa folk. Mørket, som økte mens lynene skar igjennem det, spændte over hele horisonten nu, mot vest. Under det laa smaa lunder, og hus som huket sig sammen for kampen. Lundenes grønt blev dypere, konturene skar* pere. Det var som steg det livskraft op i dem, — kampens styrke. Saa slog vinden ned, og en støvsky langt borte viste dens vei. Snart kunde en høre suset, saa kom et gufs, og saa nogen spredte draaper som slog som smaasten. Saa lugt av vaat jord. Mot øst laa solskinnet endda paa de fjerneste hu* sene, og i et vindu stod der gjenskin av det. Vinden økte, tok haarde tak i trærne og bøide top pene paa dem, — snart laa de næsten flate under luft* trykket, og spratt tilbake, naar det slåp dem. Akrenes jevne flate blev brutt og gav sig for vinden, den stod i bølger som en sjø. Skyene jaget med rasende fart, og ut av den veltende massen glimtet lyn paa lyn. Tæt ned efter jorden strøk veiret, tordenen rullet, lynene var som spillende tunger. Dørene, som folk hadde slaat paa vidt gap for var* men, blev tat av vinden. Nogen blev slængt i laas saa voldsomt at huset dirret, nogen blev slængt tilbake mot væggen paa samme vis. Det blev et rend for at faa dørene lukket, — slik vind maatte man stænge ute, før den rev huset op fra marken og hev det i knas. Men der hvor vinden stod paa med hele sin tyngde, krævdes det en sterk kar for at lukke døren. Og imens strøk den ind og rev papiret av hyldene, og blaaste bøkene aapne, og rev klæsplagg ned. Gjennem suset hørte en skrald naar nogen fik bugt med en dør, eller et vindu blev lukket. Først var det i nogen øieblik regn som faldt. Pisket

169 av vinden drev det som sjørok over vidden og slog mot væggene, fint og tæt. Saa blev det stille, — stille. Saa var det som noget eksploderte Og saa kom haglene 1 Mange av rutene som vendte mod veiret, sprang ved den første salven. Det blev en klirring av knækket glas — det skingret gjennem bygen som hamret paa væg og tak. Slik var det en kort stund, — saa gled der noget bløtere ind. Mere regn. Nedbøren blev tæt som sne fok, saa en ingenting kunde se. Gjennem aapningene efter de knuste rutene føk regn og hagl indover gul* vet. De prøvde at stanse det ved at hænge tepper for, men de blev gjennembløtt i samme nu og kunde ikke stænge. Skymt var det før, og nu gjorde teppene det endda mørkere. Fra bløte jorden spratt haglene tilbake, før de blev liggende. Jorden blev hvit av dem, de begyndte at rulle sammen i driver. Inde i huset maatte de snakke høit for at bli hørt. Kjelderluken stod aapen. De mindst modige holdt til i kjelderen. Men blek og med forstenet ansigt drev Hans Fagervold frem og tilbake over gulvet. En gang gik han like mot kjelderluken og hadde nær gaat i. Jul sat stille ved et vindu som vendte mot syd, og saa paa haglene som danset ute paa tunet. Hun var blek som han. Fra kjelderen ropte mor hendes til hende at hun skulde komme dit ned. «Aa, det er ingen fare, mor,» sa Jul og blev sit* tende. Men dette svaret gjorde moren næsten forstyrret. Barnene som var i kjelderen, fik streng befaling om at klumpe sig sammen i et hjørne og holde sig stille. De hun kunde naa, fik ikke anledning til at gjøre nogen

170 vilje gjældende, — hun besørget flytningen seiv. Og saasnart hun følte sig nogenlunde tryg for barnene, tok hun fat paa Jul og Hans igjen. Hun skrek op til dem gjennem luken at det var ikke værdt at la sig knuse mellem væggene, naar huset bar over ende, — de hørte da vel som det gren og knaket i det? Og da ikke det hjalp, begyndte hun at graate og bære sig. Aldrig kunde det være rigtig at friste Vor? herre med slik kryhet i en slik stund. De fik passe sig litt, de ogsaa, — og veiret vilde nok rase fra sig uten dem. Paa det sidste hadde hun vaaget sig bort til luken, og et steg op i trappen, saa de fik et glimt av det for* skræmte ansigtet. «Det er ingen fare, mor», sa Jul rolig. «Tror du at et hus mdi slike torv*vægger blaaser bort?» Men moren skyndte sig tilbake, inderst i kjelderen, og de hørte hende gjennem suset av stormen: «En kunde dø av det! Ingen hensyn tar de til an* dre mennesker! Det er jo bare de skridtene herned! Men naar de ikke kan ta dem 1 Bare plage, bare plage en!

Aa, — ja, naar folk blir forhærdet — —!» «Jul —!» skrek hun haardt op til dem. Jul gik bort til luken, la sig paa knæ og snakket rolig til hende: «Bær dig da ikke slik, mor! Det har ingen fare nu længer. Det bare regner. Dere kan godt kom* me op.» Hans gik ogsaa hentil. «Det er ikke farlig mere,» sa han mekanisk. Det rørte sig nede i kjelderen, — det var nogen dernede som forlangte at komme op. Men moren stilte sig braatt iveien for dem, og hun skrek til de to deroppe: «Ja*visst, ja! Vaage liv og lemmer for at se en haglskur! Ja, hadde naa huset reist, saa hadde dere

17 faat løn for nysgjerrigheteri. Han har været god mot dere denne gangen, han som styrer.» Hun blev roligere nu efterhvert, — hun stod der og visste nok ikke hvad hun skulde ta sig til. Bygen løste sig op i tæt regn nu, og vinden tok av. Spændingen var over. Men ulykken var skedd. Slikt kunde ingen åker staa sig mot. «Ja, nu er det baade skaaret og tresket,» sa Hans dystert. Jul saa paa ham, og halsen hendes snørte sig sam* men som i et fast grep. Hun fik den inderligste med* lidenhet med far sin. Et helt aar hadde han strævd for ingenting. Der hadde de stridd sig gjennem en haard vinter, og da vaaren kom, hadde de saadd i haap, og frydet sig over det første grønne, og siden vaaket over en avling som tegnet bra. Helt til bare for nogen faa minutter siden. Og nu? Saa slitt og gammel og faldefærdig han var, der han stod. Ja, nu fik Gud hjælpe dem allesammen. Hun syntes hun maatte sige noget «Far!» sa hun svakt. Stemmen vilde ikke rigtig bære. Han hørte ikke, — det duret haardt av veiret endda. Hun vendte sig mot ham: «Far!» Han gjorde en bevægelse med hodet, men stirret bare sløvt ut av vinduet. Hun forstod at han lyttet. «Heter det ikke at slikt veir gaar i striper? Det er vel ikke saa sikkert — — at alting er strøket med?» Han hadde nok tænkt paa det seiv, — hurtigere end hun fik ordene stammet frem. Men bare et øieblik satte det spor i ansigtet hans. «Vi faar snart se det nu, Jul,» sa han saa usedvanlig mildt, han stod vendt mot vinduet fremdeles.

172 Nu kom det nogen i kjeldertrappen og spurte om det værste var over. «Dere kan vist trygt komme op igjen,» sa Hans uten at snu sig. «Det er bare regn. Og vinden er ikke farlig længer.» Da nedbøren hadde stanset, var Hans ute paa tunet. Han turde ikke vente sig andet end at alting var øde* lagt. Men det sat et litet haap igjen endda. Det kunde jo være mulig at noget hadde gaat fri, — saapas at det blev nok til mat og klær ialfald. For det visste en jo at ingen kan beregne en haglbyges gang. Og nu igjen kom det saa klart for ham, at han stod der mellem de mange mindende inde i huset og den übønhørlige virkelighet ute, — mellem de mange for* skjellige livskrav som vaaknet og vokste, og et stumt nei fra deherjede slettene. Han hadde set en av de yngste med ansigtet i hændene, og Jul var pludselig blit væk, og konen som skrækken hadde sluppet taket i, hadde git sig over til et nyt utbrudd, — over ødelæggelsen nu. Han hadde sagt at de fik prøve at greie sig likevel, del Mer end en gang hadde det set mørkt ut før, og de hadde klart sig. Men ham seiv hadde det ikke trøstet. Og med det første blikket utover akrene døde hans lille haap. Hans mørkeste anelser blev bekræftet. Akrene var sorte som efter plogen, — bare hist og her nogen grovgræs*stilker, og seiv de var ribbet og fillet. Overalt hvor de hadde kom* met sig til, hadde haglene dynget sig sammen, saa det laa driver igjen av dem, — uhyggelig rene og hvite mot den svarte åkeren. I den opbløtte marken var hans avling forsvundet, — seiv straaet var slukt. Det var grundig arbeide. Det var ikke mat igjen for et halvt dusin kuer paa hele farmen. Det var som det skinte spot av sol=øiet som nu stod frit frem paa den renvaskede, dypblaa vest* himmelen. En kold, frisk duft av vaat jord og av vek*

173 sten den hadde faat igjen, slog ham i møte. En tanke av svovl laa i luften endda. Mot øst jaget ulykken vi* dere, mens efterskuren sopte over sletten. Tordenen holdt .endnu ved, — en dump, hui dur, som en over* staat rædsel. Men en anden rædsel, som vilde holde ved i 365 dager, laa foran ham og dem derinde. Trods sollyset glitret lynslangene mot en grumset bakgrund, og en stump av en regnbue skiftet uophørlig med det hvirv* lende skyflor. Tungt og grublende gik han mot huset. Døren, som altid var slem i regnveir, gik trangt. Foran ham var alle [de pjuskete, spørgende ansigter. Og i hans eget — kunde han hjælpe for det — stod dommen Skrevet. Simon Tnhnann. Simon Johnson.

Skogbrand. Haardt har de kjæmpet for tilværelsen, nybyggerne rundt omkring; men ikke mange av dem har litt håar* dere end de som slog sig ned i skogene i det nordøstre Wisconsin. Og der var det den store skogbranden kom den 9de oktober 1871, — samme dag som Chicago brændte, — og la county efter county næsten øde, — by efter by gik op i luer, — Peshtigo var en av dem, en by med store sagbruk og flere tusen indbyggere. Endnu

gyser de gamle nybyggerne, naar de mindes den branden i al dens rædselsfulde, übeskrivelige vælde. I flere dager var en del av det nordøstre Wisconsin et flammende helvede, og mennesker og dyr omkom i massevis. Mange flygtet til elvene og skjulte sig i vandet og frelste sig der. Men i mange av disse elvene kjæmpet rasende mennesker om plads i det sleipe dyndet, med jamrende ulver, vetskræmte hjorter, rautende kuer. Mens skogbranden braket og tordnet rundt dem, som

173 sten den hadde faat igjen, slog ham i møte. En tanke av svovl laa i luften endda. Mot øst jaget ulykken vi* dere, mens efterskuren sopte over sletten. Tordenen holdt .endnu ved, — en dump, hui dur, som en over* staat rædsel. Men en anden rædsel, som vilde holde ved i 365 dager, laa foran ham og dem derinde. Trods sollyset glitret lynslangene mot en grumset bakgrund, og en stump av en regnbue skiftet uophørlig med det hvirv* lende skyflor. Tungt og grublende gik han mot huset. Døren, som altid var slem i regnveir, gik trangt. Foran ham var alle [de pjuskete, spørgende ansigter. Og i hans eget — kunde han hjælpe for det — stod dommen Skrevet. Simon Tnhnann. Simon Johnson.

Skogbrand. Haardt har de kjæmpet for tilværelsen, nybyggerne rundt omkring; men ikke mange av dem har litt håar* dere end de som slog sig ned i skogene i det nordøstre Wisconsin. Og der var det den store skogbranden kom den 9de oktober 1871, — samme dag som Chicago brændte, — og la county efter county næsten øde, — by efter by gik op i luer, — Peshtigo var en av dem, en by med store sagbruk og flere tusen indbyggere. Endnu gyser de gamle nybyggerne, naar de mindes den branden i al dens rædselsfulde, übeskrivelige vælde. I flere dager var en del av det nordøstre Wisconsin et flammende helvede, og mennesker og dyr omkom i massevis. Mange flygtet til elvene og skjulte sig i vandet og frelste sig der. Men i mange av disse elvene kjæmpet rasende mennesker om plads i det sleipe dyndet, med jamrende ulver, vetskræmte hjorter, rautende kuer. Mens skogbranden braket og tordnet rundt dem, som

174 verdens ende var nær. Mange blev vanvittige den dagen, og der var dem som sindslidelsen stanset i veksten, saa de ikke vokste en tomme mere efter de frygtelige timene. Det omraade som skogbranden tok, var hurtig blit tat i bruk efter krigen, men de var ikke kommet langt med rydningen endda. Skjønt mange nybyggere hadde tømret sine hytter der, stok tykke skogen omkring. Sommeren 1871 var ualmindelig tør, og avlingen paa de smaa teigene stod skrumpet og avsvidd. Uke efter

Norsk farm i Wisconsin.

uke gik, men det faldt ingen regn. Smaa vasdrag tør* ket bort, og myr*pyttene blev som askehauger. Og saa — i september — kom branden. Langs efter marken sneg den sig, aat op skogens avfald og røtter, tok med sig hist og her et gjærde, en høistak, et vaaningshus. At slukke den greide de ikke, nybyggerne, men de reddet det meste av det de eide. Og de trodde jo de skulde faa bugt med den til slut. Det værste var at luften i alle retninger blev saa røk*tung at de næsten ikke kunde puste. Og ved natte* tid saa det fælslig ut. Hele himmelbrynet var gloende, og det mørkerøde ildskjæret gjennem røk*luften spaadde ilde. Men dagene gik, og der hvor det brændte, kjæm*

175 pet menneskene med flammene og værget sin eiendom som de bedst kunde. Søndag Bde oktober stilnet vinden av, og folk be* gyndte at tro at nu var det værste overstaat. Men det var likevel noget saa unaturlig ved stilheten at hverken mennesker eller dyr kunde holde sig rolig. Uavladelig maatte en eller anden hen til døren for at se om noget var paa færde, og dy rene stod paa stald og fjøs og tram* pet og ynket sig. Da kom det sent paa nat en sterk blæst, det knaket og braket, og mot syd og sydvest slog svære flammer til? veirs. Den holdt sig ikke længer bare nede ved jorden, ilden, — hele storskogen hadde den tændt i et nu, med alle de knas*tørre stammene. Det var, saa hjertet skalv i brystet paa en, i det brølende veir, naar brændende trær brakende ramlet omkuld. Pipende fugl flakset rundt, det regnte med brændende kvister og glødende aske, vældige masser av røk og lange tunger av ild veltet sig om hverandre. En rædsel grep menneskene, og de flygtet hodekuls ut i natten. Nogen mil i sydvest for Sturgeon Bay hadde nogen brødre, — Vilhelmsen het de, — anlagt et litet nybygge for at tilvirke Det gik under navn av Williamsonville, og henimot 80 mennesker bodde om* kring i husene paa den lille rydningen. Bare sytten av dem blev reddet, — alle de andre omkom i flammene. Folk drog dagen efter til nybygget, fra Sturgeon Bay, for at hjælpe. Det blev en frygtelig- færd, — stan* ken av vilddyr og fugl, som var

brændt op, av griser, kreaturer og hester blandet sig med den tykke røken fra brændende trær, saa det næsten ikke var til at holde ut. Det var steder hvor veien laa begravet under bræn* dende trær i ni fots dybde. Og fremme ved rydningen laa lik ved lik, forbrændt, ofte ikke til at kjende igjen. Etsteds femogtredive døde legemer i haug. Ti fot fra den store likhaugen, midt i rydningen,

176 sat gamle Mrs. Vilhelmsen. Et vaatt hestedækken hadde hun kastet over sig og hadde reddet sig. Men en anden kvinde som laa med ansigtet gjemt i den nederste delen av hestedækkenet, var brændt ihjel. Nogen hadde frelst sig ved at grave sig ned i jorden med et vaatt teppe over sig, syv mand hadde firet sig ned i en brønd, men seiv der hadde to av dem brændt op. To mænd som var blit vanvittige av sine lidelser, hadde forsøkt at dræpe sig seiv ved at slåa hodene mot en stubbe, mens de brændte op. En halvhundrede dyr laa ihjelbrændt bortover pladsen. De er for længe siden gjemt i jorden, de som buk* ket under. Borte er de forkullede trær og avbrændte stubber, — der er grønne enger og bølgende akrer nu. Men mindet om skogbranden lever endnu, og det vil leve til fjerne tider.

Norway Lake og indianerne. Hvis en reisende finder paa at gjøre en avstikker femten mil nordover fra byen Willmar, Minnesota, kom* mer han til en trearmet, skogomkranset sjø med viker og odder. Spør han hvad sjøen heter, saa blir der svaret Norway Lake. Spør han videre: Den kirken derborte med husene omkring, er det en liten by? blir svaret: Norway Lake._ Ser han utover sjøer og tjern, skogklædde heier og sletter som bølger sig bortover, og spør hvad det heter dette fagre landet, og hvem som bor her, svares der: Det er nordmænd; settlementets navn er Norway Lake. I en omkreds av mindre end en mil peker tre kirker mot himmelen. Hvert av de tre ledende kirkesamfund har sin. Og menighetene bor om hverandre som fing* rer i to foldede hænder. Gaar en saa en fire—fem mil længere mot nord* vest, kommer en ind i et township. Det er Norway

176 sat gamle Mrs. Vilhelmsen. Et vaatt hestedækken hadde hun kastet over sig og hadde reddet sig. Men en anden kvinde som laa med ansigtet gjemt i den nederste delen av hestedækkenet, var brændt ihjel. Nogen hadde frelst sig ved at grave sig ned i jorden med et vaatt teppe over sig, syv mand hadde firet sig ned i en brønd, men seiv der hadde to av dem brændt op. To mænd som var blit vanvittige av sine lidelser, hadde forsøkt at dræpe sig seiv ved at slåa hodene mot en stubbe, mens de brændte op. En halvhundrede dyr laa ihjelbrændt bortover pladsen. De er for længe siden gjemt i jorden, de som buk* ket under. Borte er de forkullede trær og avbrændte stubber, — der er grønne enger og bølgende akrer nu. Men mindet om skogbranden lever endnu, og det vil leve til fjerne tider.

Norway Lake og indianerne. Hvis en reisende finder paa at gjøre en avstikker femten mil nordover fra byen Willmar, Minnesota, kom* mer han til en trearmet, skogomkranset sjø med viker og odder. Spør han hvad sjøen heter, saa blir der svaret Norway Lake. Spør han videre: Den kirken derborte med husene omkring, er det en liten by? blir svaret: Norway Lake._ Ser han utover sjøer og tjern, skogklædde heier og sletter som bølger sig bortover, og spør hvad det heter dette fagre landet, og hvem som bor her, svares der: Det er nordmænd; settlementets navn er Norway Lake. I en omkreds av mindre end en mil peker tre kirker mot himmelen. Hvert av de tre ledende kirkesamfund har sin. Og menighetene bor om hverandre som fing* rer i to foldede hænder. Gaar en saa en fire—fem mil længere mot nord* vest, kommer en ind i et township. Det er Norway

17 Lake. Paa et høit sted hæver sig en stor norsk luthersk kirke. Norway Lake er dens navn. Er en rigtig nøiagtig, saa siger en helst Vestre Norway Lake. Settlementet ligger i Candiyohi County i det nord* vestre hjørne, omtrent tolv mil vest for St. Paul. I et land som kunde fortjene navnet «De tusen sjøers land», med frugtbare sletter og store skogstykker. Indtil midten av forrige aarhundrede var det bare indianerne som færdedes i disse skoger og paa disse sjøer. Men saa kom den hvite mand og tok, tomme for tomme, jagtmarker og fiskevand. Og de hvite som først stevnet ut til disse vilde egne og satte øks i træet, det var senesterke og viljesterke mænd fra et bergfuldt land høit oppe i nord. Med staal i haand og staal i vilje tok de fat paa det store rydningsarbeide. Og præriens stive græs maatte vike og bli bølgende akrer med gulnende aks. Indenfor loghyttens vægger, tømret med pionerens egen haand, skinte ikke velstand just, men nøisomhet; og der er dem som siger at den sidste skinner vel saa varmt som den første. Det de levde av, de første settlere, det var det samme som indianerne hadde levd av; de

jaget og de fisket. Penger var en sjelden vare, og bylivet skulde ikke friste dem. Det var ingen springmarsj med oksene, veien til nærmeste marked, sytti mil borte; det tok en ukes tid. Ved aar 1860 bodde disse nordmænd ved Norway Lakes bredder: brødrene Even og Anders Railson (Glesne), fra Krødsherred; Johan Totland fra Nordre Land; Tomas Osmundsen fra Numedal; brødrene Johannes, Halvor, Andreas, Hans og Ole Halvorsen, og Kristoffer Engene fra Nordre Land; brødrene Hans, Nils og Peter Petersen (Grindheim) fra Mosterøy. Et par mil længere mot vest slog Ole Knudsen (Store* braaten) fra Sigdal sig ned, og 3 mil nord derfrå igjen bodde Even Olsen (Glesne) fra Sigdal. Nogen mil vestenfor Norway Lake, ved en anden kjede sjøer med 12 — Boken om Norge. V.

178 skog omkring, bodde nogen svenske familier. Det var Daniel Broberg, Anders Broberg, Sven Aaman og Johannes Lundberg. Indianerne blev ved at færdes deromkring. De var nok en plage, for de hadde ikke meget greie paa mit og dit; men ellers var de noksaa fredelige og snilde i de første par aarene. Men saa brøt det løs med over* fald paa overfald. Mulig er det at regjeringen var sen av sig med at holde de løfter den hadde git, og sikkert er det at indianerne hatet den hvite mand som vilde trænge ham væk fra det herlige land — tomme for tomme. Det første overfald fandt imidlertid ikke sted her ved Norway Lake, men omtrent femogtredive mil syd* øst derfrå, ved Acton, som igjen laa seks mil sydøst for den nuværende lille by Atwater. Det er ikke rimelig at dette overfald skedde efter paalæg av stam* mens høvding, «Little Crow»; men indianerne visste jo at de som hadde utøst den hvite mands blod, vilde bli fakket og hængt. Skulde da de andre rolig finde sig i det? Skulde disse hvite som hadde stjaalet deres land, faa fare slik med deres stammefrænder; eller skulde indianerne forsvare dem og sætte sig til motverge? De valgte det sidste. Den hvite mand skulde dø. Det var 17. august 1862 at de overfaldt settlerne ved Acton. Om natten blev der holdt krigsraad, og derefter kastet de sig over settlement efter settlement langs Minnesota River, og hundreder av nybyggere maatte bøte med livet. Det fortaltes at Little Crow med en kjep gjorde to furer i jorden; den ene var Mississippi, den andre Minnesota River. Saa sa han: «Landet mellem disse to elver er mit; den hvite mand maa ut derfrå.» Den 20. august var de svenske familier som vi før har nævnt, samlet til gudstjeneste i Johannes Lund* bergs hytte. Presten som den dag gjestet dem, var

179 lutheraneren pastor Andrew Jackson. Han ledet guds* tjenesten; men han var ikke kommet længere end til indgangssalmen, da der kom en unggut fra Brobergs og fortalte at der var indianere hjemme, og at de gav sig god tid. De tok det med ro svenskene, men de fik nu slutte gudstjenesten likevel, forat folkene kunde komme hjem og passe paa at «indianerne» ikke stjal altfor meget. Lundbergguttene, som var gode skyttere, vilde ogsaa være med, og de tok likesaagodt geværet paa skulderen. Begge Brobergene kjørte hjem* over med okseskyss. Men gamle Lundberg fik Sven Aaman med for at se hvordan det gik med guttene. Ja, de hadde ikke kjørt langt før et skud smaldt, og straks efter kom Lars Lundberg imot dem med to indianere efter sig. Just som han skulde springe over gjærdet blev han skutt. Han tok endnu nogen skridt, blev truffet av en kule igjen, og segnet død til jorden. Nu rykket rødhuderne mot faren. Gamle Lundberg hadde nok vaaben med, men han syntes vel der var for mange mot ham; han drog sig unda i smaaskogen, Samuel, den andre sønnen hans, blev skutt i hoften. Snartænkt kastet han sig ned og rørte sig ikke. Fienden gav ham et rapp med geværkolben, vrængte lommene hans og gik fra ham i den tro at han virkelig var død. Han tapte meget blod, men kom sig igjen, og saaviplt jeg vet, lever han endnu i Carver i Minnesota. Gamle Lundberg vilde se at komme hjemover, men indianerne fik øie paa ham og sendte seks skud efter ham. Ingen av dem traf. Snart møtte han begge Brobergene. Og nu blev det dem det gik ut over. Konen til Anders Broberg hoppet av vognen; men de naadde hende, rødhudene; hun blev dræpt. Daniel Broberg døde i vognen. Ved hans side sat hans hustru med et spædbarn i fanget; hun kom sig saavidt ut, men baade hende og barnet gik det ikke bedre end det var gaat mand og far. Gutten som var kommet til

180 gudstjenesten med hin tidende, Peter Broberg het han, berget sig ned i Sven Aamans kjelder. Han slåp fra det med livet. Gamle Lundberg kom hjem med det tunge budskap, og alle brøt op og flygtet. Lundberg seiv og Sven Aaman med ham tok med geværer og drog østover. Men de naadde ikke langt før gamlingen ikke orket mere. Han la sig bent ned paa myren, baade han og Sven, i det stive stargræsset. Det var ikke høit nok. Rødhudene ringet dem, og nu vilde den gamle vaage en sidste alvorsdyst for sit liv. Han tok sigte og vilde fyre, men det klikket: vand i geværpipen. Ingen av dem kunde skyte. Da anbefalte den gamle sin sjæl til Gud og ventet døden.

Kulene hvinte om dem. Med ett blev der stans i skytningen. Nu reiste han sig op og skrek saa høit han orket: «Jag skal låra er å skjuta.» Og saa sprang merkværdig nok rødhudene. Det maa ha været det at kulene slåp op for dem; for en to tre stenkast længere borte fik de øie paa en hvit mand med vogn og «team». De vilde prøve hestene, sa de. Tøilene fik de og slåp dem ikke igjen. De tok sigte paa eiermanden, men de fyrte ikke; de hadde nok ikke noget at fyre med. Lundberg og Sven Aaman drog videre østover til nærmeste nabo, Ole Knudsen Storebraaten. Dit stevnet ogsaa Samuel, som var saaret, og søsteren Johanna. Hun var et barn paa tretten aar. Der var ingen men* nesker at finde hos Storebraaten; men primgryten stod og kokte paa ovnen, saa det var nok ikke længe siden der hadde været nogen. Og de blev da ogsaa snart fundet, baade Ole Knudsen og hans husfolk. Og saa tok de allesammen kursen nedover til «laken» og kom sig over til den lille øen som officielt heter Isle of Refuges, men som til daglig er bedst kjendt under navnet «Indianerøya». Her sat de i tre dager og tre nætter; det vil sige kvindene og barnene; og de hadde det

18 ikke godt under øsende regn og knitrende lyn. De haandfaste mænd holdt vakt eller søkte efter savnede. Blandt dem var gamle mrs. Lundberg. Hende var de svært urolig for; og først tredje dagen blev-det meldt at hun var i behold. Hun var kommet like til Payns* ville, 25 mil nordøst. Ogsaa hun hadde gjemt sig i myren i stargræsset. Endelig hadde hun vaaget sig frem og karet sig bortover mot Even Olsen Glesne. Og i kveldingen naadde hun dit. Men hytten var aapen og forlatt. Hun tittet gjennem «fonstret», og syntes skin* barligen at mrs. Glesne laa lik paa sengen. Og saa vaaget hun sig ikke ind. Hun var barbent, og saa efter et par sko; men fandt ingen. Hun gik ned til «stablen» og spurte om der var folk. Ingen svarte. Bare nogen kuer rautet: de ventet paa at bli melket. Saa gik hun ind i skogen, og der sat hun hele natten igjennem i øsende regnveir. Næste morgen fandt hun spor efter en vogn. Hun gik efter sporene østover seks—sy v mil til Lake Prairie (ikke langt fra den nuværende Crow River kirke). Der traf hun til sin store glæde sammen med Glesnefamilien og slog følge med den til Paynesville; og da gamle Lundberg fik vite at hans «gumma» var i live, da graat han. Men fra Indianerøya drog en liten trop væbnede, haandfaste mænd vestover til den blodige slagmark for at begrave de døde. De var tretten i alt, alle av Brobergs og Lundbergs familie. Saa blev der gravet graver, mens vakt blev holdt. Det var fredag den 22de august 1862, og de som var med glemte nok aldrig den jordefærd. Næste dag skulde de bryte op fra Indianerøya. Men de var nok ikke færdig med rødhudene endnu. Mens Tomas Osmundsen og Sven Bergene læsset kister og kasser op i vognen borte ved Osmundsens hytte, faldt der et skud. Kulen traf ingen av mændene, men boret sig ind i vognkarmen. Resolut tok Osmundsen sin bøsse og sigtet paa den nærgaaende rødhud. Blev han

182 ikke skutt, saa blev han i hvert fald skræmt saapas at han tok tilbens. Han blev forfulgt; væbnede mænd fra Indianerøya satte efter ham. Jo, det var nok ikke bare én, det var en hel bande. Ni mand og tre ponnyer var det — to mand paa hver ponny — og en mand hængende i halen. Nordmændene jaget dem utover prærien et par mil og lot dem saa løpe. Men da nybyggerne saa kom tilbake til Indianerøya igjen, blev der meldt fiender i sydvest. De saa ialfald ut til noget av hvert. Even Railson og nogen av de kjækkeste av settlerne gik imot dem. «If you are white people, so say, if you dont, wc are going to shoot you,» skrek de til de fremmede. «White people,» blev der svaret. Det var mr. Blakely, som var kommet fra Paynesville med hjælp. Saa kunde da Norway Lake* folket endelig bryte op. De sa farvel til de smaa, men kjære stuer; de tænkte ikke paa at komme igjen. De tok med sig det de kunde, det blev jo ikke stort. De drog til Paynesville. Her tok de sig et par dagers hvile. Saa bar det videre til St. Cloud, men her delte de sig; nogen drog til Benton, andre til Rise, atter andre til Goodhue i Minnesota, og endelig var det nogen som drog helt til den sydlige del av Wisconsin. Men efter fire aars ufrivillig landflygtighet kom mange av dem allikevel tilbake til sine nybyggerhjem. Hyttene var borte; de fleste av dem hadde rødhudene brændt. Men settlerne reiste hus paany. De faldne fik ikke længe ligge i ro i sine graver. For omtrent fem og tyve aar siden blev de flyttet til den svensk4utherske gravplads i New London, 18 mil fra valpladsen, og staten Minnesota reiste en minde* støtte paa graven. Det skulde den ha gjort der hvor slaget stod. Det jeg her har fortalt har jeg fra øienvidner. Mange av dem hviler nu under tuens torv; nogen av dem lever endnu. Efter D. C. Jordahl i Symra.

183 Guri Rosseland. Men det var ikke bare i Norway Lake at de hvite mænd faldt som offer for de røde.

Indianerne var nu kommet i farten, og de syntes de hadde meget at hevne. Regjeringens agenter hadde holdt tilbake de pé*nger de skulde gi dem, og bedrat dem paa mange maater. Solgte de noget til dem, tok de üblu priser; og med brænde* vinet blev de røde mænd forgiftet. Den 20de august kom indianerne til Oskar Eriksens hus. De var ventet, og flere nybyggere ser det ut til hadde søkt ind der. Der var en svenske som het Svenson, og hans familie, og en amerikaner, mr. Foot, og hans hustru. Det lot først til at rødhudene denne gang vilde fare med lempe. De bad om nogen poteter, og en kjæk svensk gut som het Karl, blev med dem bort til potetåkeren. Amerikaneren gik imidlertid ut for at se hvad det blev til. Ikke før var han kommet utenfor huset, før han blev skutt. Karl blev dræpt i potetåkeren. Foot var faldt om ute paa tunet, og hans hustru trak ham ind i huset. Han var en mester* skytter, han reiste sig, haardt saaret som han var, fældte to med de to første skud, og blev ved. Og Eriksen fyrte av al magt. Men han blev saaret han ogsaa, og Foot orket ikke mere. Da tok kvindene deres geværer og fyrte løs. Men Svenson var en stakkar. Han vilde ut og be om naade. «Kommer du døren nær,» ropte mrs. Foot, «saa skyter jeg dig paa flekken.» Da han siden kjørte avsted med sin familie for at hente hjælp, møtte de en trop settlere som var paa jagt efter mdi* anerne. Svenson var saa opskræmt at han trodde det var indianere altsammen; han løp sin vei ut paa prærien, og er ikke spurt siden. Men fra Oskar Eriksens hus drog rødhudene vest* over til Lars Endresen Rosseland — Eriksen var gift med datteren. Rosselandsfolkene som bodde paa Salomon*

184 øen, var vant til at se indianere og visste ikke noget om overfaldet i svigersønnens hus. De røde bad om melk, og gamle Rosseland gik ned i kjelderen for at hente melk til dem. Da han kom op igjen med fatet, blev han skutt. Endre, den ældste sønnen, kom ind fra marken; han blev skutt like utenfor døren. Hustruen hans blev dræpt. Ole, Endres bror, var bare fjorten aar gammel; ham skjøt de ute paa tunet. Gutten hadde vet nok til at bli liggende som han var død, og fienden lot ham ligge. To av døtrene tok indianerne med sig, men den tredje, lille Anna, hun var med moren. Og moren, Guri Rosseland, sat i kjelderen. Hun hadde været der for at hente noget før indianerne kom, og hun var blit sittende der. Det er især om hende vi skal fortælle. Da fienden var gaat sin vei, kom Guri frem, og fandt dem dræpt eller bortført, alle hun holdt av. For Ole hadde indianerne git en dunk med bøssekolben, saa han laa i uvet, og moren trodde han var død, han ogsaa. Men Guri Rosseland gav sig ikke over. Hun tænkte paa dem som endnu levde. Hun tok lille Anna med sig og drog avsted for at varsle folk borte hos Eriksen. Hun gik sig vild. Hun blev liggende ute om natten; og næste morgen fandt hun hjem igjen til sit eget hus. Her fik hun da se, til sin store glæde, at Ole levde. Hun stelte med sine døde; hun fik fanget ind et par ungokser og spændte dem for en slæde — den eneste vognen var laant bort. Og saa drog hun og gutten til Eriksens farm. Men her var der bare rykende brandtomter efter uthusene. En halmstakk stod og brændte. Ole krøp forsigtig henimot gaarden; dræpt var de nok alle; for det var ikke andet end lik at finde, sa han. Saa kjørte de hjem igjen, og natten over var de sammen med sine egne døde. Men Guri Rosseland gav sig ikke over. Hun drog ut igjen paa den farlige veien; hun vilde seiv se efter. Hun gik

185 seiv ind i Oskar Eriksens farm, og der laa de haardt saaret og medtat av sult og tørst baade svigersønnen og mr. Foot. De hadde opgit alt haab. De hadde sagt til sine hustruer at den eneste maate de kunde redde barnenes liv paa, var at de kjørte avsted med dem; for indianerne kom nok igjen og brændte huset. Og da kvindene naadde frem til folk og vilde ha hjælp til at frelse sine mænd, var der ingen som hadde mot. Folk hadde forskanset sig i flokker, der hvor de fandt det lettest at verge sig. Men nu var Guri kommet. Hun stelte vel med de syke mænd, og kokte mat til dem, og skjøttet alt det bedste hun kunde. Saa laget hun et leie av græs og sengklær i vognen og fik baaret dem ut og lagt dem der. Hun var saa omtænksom at hun tok med sig alt hvad de kunde komme til at trænge paa veien. Og saa bar det avsted til nærmeste sikre by. Ved alle byer langs veien saa de lik og spor efter de grusomme indianeres færd. Reisen gik til Forest City og tok to døgn. Utslitt var Guri før, og paa hele turen fik hun ikke blund paa øinene sine. Hele tiden gik hun med bøssen i haand og holdt skarpt utkik. Av og til saa hun flokker av fulde indianere som opførte sine krigs* danser; men hun holdt sig klokt unda. Og hun naadde frem. I fire dager hadde den enslige gamle konen git sig til i disse strøk, hvor store flokker av blodtørstige vilde streifet uhindret omkring. Og det hadde hun gjort for at søke op og pleie dem som syke og saarede var; og hun hadde greid det vel altsammen. Sine to døtre møtte hun i Forest City. De hadde flygtet, og var kommet fri. Det var en

ordentlig bedrift hun hadde øvd, Guri Rosseland; og det var intet under at den lovgivende forsamling i Minnesota i 1907 bevilget en stor sum til et monument over den gamle modige kvinde. Guri Rosse* land er født i Vikør prestegjeld i Norge i 1813, og døde i 1881.

186 Slukket. Skyggene var blit lange. Solskiven svømte som i et hav av guld og graat, og sænket sig stadig dypere i de lette skyer som stadig vek unda og unda og kom likesom i brand efterhvert. Det var et blikstille over haugene som efter en ond dag. Straalene fra den dalende sol lekte i vinduene paa det smukke, hvitmalte

Norsk farm i

Wisconsin.

farmhus. De var først i det lille sovekammervindu, slynget sig saa om hjørnet, snek ind under verandaen og spilte like ind i dagligstuen, efterat de hadde avlagt et kort besøk i kjøkkenet. I dagligstuen like ved vinduet sat Gunder Arnesen ien lænestol og ventet paa døden. Den var likesom paa veien nu; men han tænkte dog ikke paa den med angst mere. Det var kun saalænge der endnu var haap at han hadde været ængstelig. Han hadde alt opgjort nu. Han var færdig naar budet kom. Det hadde været en underlig dag. Doktoren hadde været der om formiddagen. Av hele besøket husket han bedst den bedrøvede fortænkthet og løftet om no*

187 get som skulde stille smertene. Doktoren hadde set saa fattig og forsagt ut da han reiste. Ja, det var slik med kræften. Det var nok ingen raad. Han hadde gruet længe netop for dette; men han syntes næsten mere synd paa doktoren end sig seiv. Doktoren var en finslig mand. Prestens besøk om eftermiddagen husket han bedre. Stakkars pastor Strime. Han kom nok til at savne Gunder Arnesen i menigheten. Han hadde jo været med at bygge kirken og hadde staat ved prestens side under splittelsen i menigheten. Ja, pastor Strime var en snild mand, en sj elden benaadet mand, en oprigtig mand. «Han skal gjemme mig i sin hytte paa den onde dag.» Døden var ond; men Gud var god, og han vilde bevare sine i den sidste stund. Ja, saa hadde presten talt. Han hadde graatt og sagt at han kom snart efter. Kanske de skulde faa staa sammen foran tronen ogsaa, som de hadde staat side om side her i dette stridens land. Og presten hadde rakt ham alterens sakramente med sine skjælvende hænder, hadde bedt saa inderlig som ven ber for ven, og hadde tilsagt ham hans synders naadige forlatelse — og saaledes at han virkelig følte de var ham forlatt. De hadde sunget sammen. Det var ikke storartet sang i verdens øine; men den hadde trøstet dem begge. Gud var god, — i liv og i død. En evig klippe. Hvad var nu verden og al dens lyst? «Hvad er at leve efter i denne verden her? Dens guld og glæde hefter mig ei paa denne færd. Jeg det slet intet agter»

Gunder lot blikket gli ut over haugene, som nu straalte i en sælsom glans. Der var med én gang kom*

18 met noget fremmed og fjernt over dem. Der var kun noget gjennemsigtig — noget i forgrunden. Bakenom laa de store evighetens vidder med herlighetens stad synbar i det fjerne. Hvad var disse jordhaugene? Paa en av dem stod en hest stille, som var den støpt i bronse. Aldeles stille stod den og likesom lyttende. Gunders øine fæstet sig ved den. Hvorfor stod den saa stille? Det foresvævet ham som noget utydelig og meningsløst at han nylig hadde været budt to hundrede for den. Blikket vandret over mot stalden og fjøset, kornboden og vognskuret. Ogsaa dette hadde faat noget fjernt og fremmed over sig. Han saa det som gjennem et slør, men erindret dog at der laa mange skridt efter ham paa tunet. Han skulde ikke gaa der mere heller. Han hadde været træt saa mangen gang. Tilbake var sabbatshvilen, den Gud hadde beredt for sit folk. Hvad var nu disse haugene, disse dyrene? Alt var forgjængelig. Det var intet at gjemme sig i paa den onde dag. Bak en av haugene saa han kirkespiret forgyldt av den dalende sol. Han hadde seiv været med at sætte det op, — hadde endog holdt i korset med sine hæn* der, før det blev anbragt saa høit at alle kunde se det, men ingen naa det. Ofte hadde han gaat og set paa det naar han pløide. Han hadde likesom arbeidet i dets skygge. Hans plads vilde bli tom i kirken. Der maatte vælges en ny trustee. Nu kunde vel Mons Dravig og hans flok faa sat igjennem hvad de vilde. Presten var saa altfor snild. Trodde alle saa vel. Seiv var han jo færdig nu. Mangt et tungt løft hadde han tat, mangen en haard tørn; men ogsaa dette laa likesom langt til* bake i tiden — de sidste vaakne nætter hadde været saa lange; — det var en dunkel erindring bare. De baand som hadde bundet ham, var likesom løst.

189 Verden med alle dens gjøremaal hadde med én gang avskaaret al forbindelse med ham — eller han med den. Det var som hadde han kastet los fra det skib han hadde faret med, og nu sat alene tilbake med sin udødelige sjæl som i en skrøpelig farkost paa et endeløst hav — men med Guds usynlige og dog saa sterke haand ved roret. Saa han var ikke bange heller; for Gud skulde føre ham trygt ind i sin store naadeshavn. Der skulde han faa kaste anker — nu og i al evighet. Amen. Her fandt tanken holdepunkt; men blikket flakket endnu over tunet og de kjendte steder; men han saa det blot som man ser paa et halvt utvisket billede. Der gik en kvinde med to melkespand over tunet. Han fulgte hende med øinene et langt stykke, før han likesom husket at det var hans hustru. Rent tilfældig la han merke til at overkroppen likesom var faldt ned mellem hoftene. Melkespandene var kanske tunge for hende. Han hadde ikke tænkt paa det før — ikke paa den maaten. Det var som hun altid paa denne tid hadde gaat akkurat paa samme maaten over tunet den samme vei med de samme bøtter. Der laa stier efter hende fra kjøkken til vedskur, fra fjøs til bryggerhus, fra kornbod til hønsehus og tilbake igjen. Det forekom ham som hun altid hadde været i fart paa disse stier, snart i sne, snart i søle — ja, det maatte være i mange herrens aar. Det var Inger — konen. Det var konen — Inger. Ja, det var hende. Presten hadde sagt hun var en god hustru. Doktoren hadde rost hende. Altid villig og aldrig syk. Altid redebon og aldrig træt — saavidt man kunde forståa. Ja, det var hans egtefælle. Han hadde visst det før ogsaa, om nogen hadde spurt ham. Men de hadde jo altid hat det saa travelt. De hadde truffet hverandre

190 under arbeidet ret som det var og rapportert til hver* andre angaaende dit og dat, de hadde hat øieblik hvor de hadde staat side om side, naar de skulde se paa en nyfødt kalv, eller naar han undertiden trak sepa* ratoren for hende. Naar han sat paa den ene siden i kirken, sat hun paa den andre, og han behøvde ikke at se efter hende. Naar de kjørte, sat han paa forsætet og hun paa baksætet med nogen av barnene, og da visste han jo ogsaa at hun var med. Altid var hun færdig, — aldrig behøvde han at minde hende om noget. Hun var som et urverk én gang for alle optrukket, og saa gik det — gik, gik, gik — tik*tak, slap*slap, paa far* men — ut og ind — og stod aldrig stille. Ja, hun hadde været ham en trofast egtefælle Inger. Inger! Han reiste sig halvt op i stolen. Navnet hadde faat en gammel, rusten streng i hans indre til at dirre. Der skjøt noget usigelig varmt, noget taknemmelig, op i ham. Inger! Det var engang det største av alle navn for ham. Han vilde kaldt paa hende; men han visste at hun netop nu var beskjæftiget i bryggerhuset. Han sank tilbake i stolen, — sank likesom ogsaa ind i sig seiv. Han hadde kastet los fra verden. Selve kirken med dens spir hadde han sagt sit farvel og overlatt sig og sin svake baat i Guds varetægt. Men da han var løst fra dette, drev hint ind paa ham. «Ungdommens vaar.» Hvor hadde han nu faat dette fra? Han maatte engang ha hørt eller læst noget vakkert om ungdom* mens vaar. Tanken laa og brøt paa disse to ordene. Tilsidst grov han frem et par løsrevne strofer av en svensk sjømandsvise som han hadde hørt da han for tilsjøs i sin ungdom: «En fikka jag såg i ungdomens vår. Det strålande ogat jag mins.»

19 Han hadde hørt nogen synge en hel vise om dette — engang; men disse to strofene hadde haket sig fast i ham. Det var jo ved den tid han hadde truffet Inger, og fra dette første møte hadde han bare et uklart minde — han hadde faat et blik, — deres øine hadde møttes. «Det strålande ogat jag mins.»

I et helt aar hadde han kun hat dette at leve paa. Han hadde jo bare truffet hende den ene gangen, og de hadde neppe vekslet ord; men han hadde trodd at se noget i hendes øine — noget som han ikke visste uttryk for, før denne strofen naadde ham. Han hadde nynnet paa den naar han i stormnætter hang over raaen, eller naar han paa godveirsdager sat i læ av ruffen og hjalp baatsmanden. Da han laa tilbake syk i Valparaiso og skibet reiste fra ham, hadde han dog dette tilbake: «Det strålande ogat jag mins.»

Ja, — og Inger hadde virkelig ogsaa engang lagt sin haand i hans. Det hadde været smaat stel for dem, og han hadde mistet lysten paa sjøen. Saa drog de til Amerika og — — Ja, de hadde været heldige — faat godt land. Ar* beidet sent og tidlig. Frem hadde det jo gaat. Gud hadde velsignet deres hænders arbeide. Barnene hadde vokset op. Nogen hadde tat ut, et par var hjemme. Dagene hadde været saa altfor korte. Hadde hun været ham en god hustru, saa hadde han ogsaa gjort sit. Med et visst vemod tænkte han paa de forskjellige stillinger han hadde indtat baade i menigheten og i townet. vEndog i countyets affærer var hans røst hørt. Hans familie hadde gudskelov intet manglet. Barnene hadde faat kundskaper og artet sig vel. Han skyldte ingen noget, og der var en pen sum i banken. Inger kunde ha gjort det daarligere. Men den syke mands tanke kunde ikke fæste sig

192 meget ved de mange aarene eller de mange hæders* poster som han hadde holdt. Det løp sammen i ett. Han hadde været paa marken om hverdagene og i kh> ken om søndagene. Naar det var mørkt, hadde han sovet. Aarene var rullet hen, — han visste næsten ikke hvor det var blit av dem. Hvor hadde Inger været alle disse Aarene? Aa ja, — hun hadde nok været meget optat, stakkar, — alt hun hadde at staa i. Hun var jo bare en farmerkone, og en fattig far* mer kan jo ikke ha nogen kone paa stas. Nu erindret han at han ogsaa var fattig og bare en farmer. Det var længe siden han hadde talt med hende og set rigtig vel paa hende. Han var ikke aldeles viss paa om øinene var de samme som før. Altid var hun jo paa farten. Og var hun ikke det, saa sat hun eller stod hun bøid over noget — sy* maskin, stopping, gryter, vaskebalje eller vugge, — ja ved vuggen sat hun jo meget i de første aarene. Han visste hvorledes den krokete ryggen saa ut. Det var ansigtet og især øinene han længtet efter at se nu. «Anton!» «Ja, fari» «Gaa og be mor komme ind!» «Før hun er færdig?» «Ja, før hun er færdig.» «Er du værre nu, far?» «Nei, jeg er bedre, gutten min.» Og hun sat foran ham i det sterke skjær av den dalende sol. Hun sat opret, opmerksom og litt bange som en veldressert hund; men blikket stjal sig forbi den døende, det flakset som en forvildet fugl mot bryg* gerhuset, hvor separatoren stod stille, det for fra det ene til det andre over tunet. Der var jo saa meget som skulde gjø res før solen gik ned. Hun sat urolig, men dog lydig foran ham. Han hadde følt som hadde han meget at tale med

193 hende om. Men nu da hun sat der, fandt han ikke ord. Han maatte dog gjøre en undskyldning for at ha kaldt hende fra arbeidet, og fortalte hende at doktoren intet haap hadde kunnet gi, — at han maatte gjøre sig reisefærdig. Det var godt at han kunde faa lov at stole paa Gud, sin frelses klippe. Da han nævnte Gud, tok konen et rent lomme* tørklæ frem og satte sig tilrette, som han saa ofte hadde set kvindene gjøre ved begravelser. Imens kastet hun stjaalne blikke ut paa tunet, — det begyndte at mørk* nes. «Jeg har likesom ikke set dig paa saa længe, Inger,» sa han mykt. «Vi har hat det saa rent for travelt, du °g J eg> —vi har vist tænkt for litet paa hverandre, — og saa skal vi skilles — — du og — og jeg.» Det var med møie han fik ordene frem. Der sat ham noget for bringen. Konen begyndte at tørre sig i øinene med en snip av lommetørklæet — ogsaa denne bevægelse kjendte han igjen fra begravelsene. Det var ikke det han søkte hos hende. «Husker du derhjemme i Norge, Inger. Dengang vi først traf hverandre, — hvor du saa paa mig, — jeg glemmer aldrig de øinene dine, — du hadde slike vakre øine, Inger; — da jeg var ute paa reis, tænkte jeg paa de øinene dine hver dag. Husker du da vi stod — Nei, gaa ikke, Inger. Det haster ikke med det der* ute» komme igjen snart, siger du, — naar du er færdig, Inger. La mig faa se rigtig godt paa dig, — se øinene dine. Nei, vent nu litt! Du maa da ikke gaa, — nei, jeg er ikke værre, Inger. Gi dig nu litt tid, — jeg er jo snart færdig, Inger, — — — — — nu ja, saa faar du gaa da; — gaa i Guds navn da, Inger. Det begynder at bli mørkt, og du har saa meget at gjøre.» Han hørte lyden av en dør som blev slaat i, — no* 13 — Boken om Norge.

V.

194 gen hurtige skridt og en skarp stemme som gav en hastig befaling til sønnen; men dette gled ham forbi. Han hadde set «det strålande ogat»; men det straalte ikke mere. Det var utslukt. Istedet blafret et urolig skjær som av noget fremmed. Det hadde mening for kjøkken, bryggerhus og fjøs, - det hadde mening for kjørne i indhegningen, for hesten borte paa bakken, for hønsene; men for ham hadde det ingen mening. Det lys som hadde brændt for ham, — det var gaat ut — var sluknet. # Det sidste solglimt luet paa kirkespirets kors i en mystisk glans, som hadde det fænget ild og straalte, efterat alt som kunde kaste gjenskin her paa jorden, var sunket ind i sit eget mørke. Han hadde berørt det med sine egne hænder, hadde seiv været med at stille det op, hadde arbeidet som i dets skygge. Hans bristende øie fanget dets lys over haugene, som laa i blikstille som efter en ond dag. Waldemav Åger.

Eventyret om Oleana Tanken.

Allerede i 1843-45 hadde Ole Bull været i de For* enede Stater. Han hadde paa sine reiser set og hørt om alt hvad nybyggerne hadde at stræve med i det fjerne Vesten: farer og trængsler, sygdom og nød, kli* matfeber, malaria, kolera; og fattigdom hos mange. Han hadde trang til at hjælpe dem, til at udrette no* get derborte, og han fik da tanken om at grunde et litet Norge i Amerika, en norsk koloni som skulde styres av ham. To aar i

forveien hadde Otto Tank ført en norsk herrnhutt*koloni fra Milwaukee til

194 gen hurtige skridt og en skarp stemme som gav en hastig befaling til sønnen; men dette gled ham forbi. Han hadde set «det strålande ogat»; men det straalte ikke mere. Det var utslukt. Istedet blafret et urolig skjær som av noget fremmed. Det hadde mening for kjøkken, bryggerhus og fjøs, - det hadde mening for kjørne i indhegningen, for hesten borte paa bakken, for hønsene; men for ham hadde det ingen mening. Det lys som hadde brændt for ham, — det var gaat ut — var sluknet. # Det sidste solglimt luet paa kirkespirets kors i en mystisk glans, som hadde det fænget ild og straalte, efterat alt som kunde kaste gjenskin her paa jorden, var sunket ind i sit eget mørke. Han hadde berørt det med sine egne hænder, hadde seiv været med at stille det op, hadde arbeidet som i dets skygge. Hans bristende øie fanget dets lys over haugene, som laa i blikstille som efter en ond dag. Waldemav Åger.

Eventyret om Oleana Tanken.

Allerede i 1843-45 hadde Ole Bull været i de For* enede Stater. Han hadde paa sine reiser set og hørt om alt hvad nybyggerne hadde at stræve med i det fjerne Vesten: farer og trængsler, sygdom og nød, kli* matfeber, malaria, kolera; og fattigdom hos mange. Han hadde trang til at hjælpe dem, til at udrette no* get derborte, og han fik da tanken om at grunde et litet Norge i Amerika, en norsk koloni som skulde styres av ham. To aar i forveien hadde Otto Tank ført en norsk herrnhutt*koloni fra Milwaukee til

195 Greenbay, og denne koloni blev grundstammen til et stort norsk nybygge paa de kanter av Wisconsin. Pastor Clausen hadde opdaget landet omkring St. Ans* gar i lowa, og i mai 1853 flyttet han dit med et følge paa over 40 norske landnaamsmænd. Dette blev kjer* nen til et av de største sammenhængende norske settle* menter i Amerika. Det var ikke saa underlig at Ole Bull kunde tænke at ogsaa han vilde grunde et norsk nybygge. Og det gik saaledes til. Ole Bull hadde grund* lagt Norges første nationale scene i Bergen; den var aapnet den 2den januar 1850. Skuffelser og kampe hadde han hat, som altid naar noget nyt skal frem. Han søkte Stortinget om hjælp til denne nye scene, og Stortinget sa nei. «Da blev han motløs», fortæller Vinje, «og opgav sin tro paa Stortinget og landet. En mand med hans natur maatte ta det saaledes som han gjorde. Jeg var saa lykkelig at komme til ham saa godt som dagstøt den tiden, men alt det som jeg og vist mange med mig sa for at undskylde Stortinget, det kunde han ikke godkjende. Han sa med den gamle romer: Utaknemmelige fædreland, du skal ikke engang gjemme mine ben.» Nu modnedes hos ham den plan at han vilde ofre «den sidste skilling i sin lomme og den sidste blods* draape i sit hjerte». Den 22de november 1851 rystet han det fædrelandske støv av sine føtter. Han gav konserter i Danmark og Tyskland, reiste over Liverpool til Amerika og landet i New York noget over nytaar 1852. Han hadde først tænkt at kjøpe land i Virginia, men to amerikanere, John F. Cowan fra Williamport og Joseph T. Bailey fra Philadelphia, fik ham til at opgi denne plan og gaa i kompani med dem og grundlægge en koloni i Potter County i Pennsylvania paa land som de var eiere av.

196 Indvielsen.

Om indvielsen av denne koloni fortæller en som var med: «Det er først i de aller sidste aar at de nordlige counti'er i Pennsylvania har vakt settlernes opmerk* somhet i nogen betragtelig grad. Talløse tusener av emigranter er strømmet i flok og følge til de ugjest* milde sletter i det fjerne Vesten. Men i selve skjø* det paa Unionens ældste stat var der en egn, umaa, delig i utstrækning, som blev ganske og aldeles for, sømt. Kapitalister i New York har endelig bragt disse strøk frem i dagslyset, og tusener av emigranter holder nu paa at sætte sig i besiddelse av landet. Den ene koloni efter den anden organiseres, slaar sig ned der, og og hele egnen er ifærd med at straale frem i lyset med en vinskibelig, driftig, moralsk og foretagsom befolk* ning. Den mest interessante begivenhet i det sidste paa disse kanter er vel det norske nybygge i Potter County, som anlægges under den høihjertede nordmand Ole Bulls auspicier og direktion. Det var herlig for vor stat at han med sine talrike landsmænd slog sig ned inden vore grænser. Hans settlement ligger i det vilde men rike og tet skogbevokste land i den sydlige del av Potter County ved utspringet av Susquehanna*elvens vestlige bredd. Kolonien blev indviet den Bde de, cember. Det er Ole Bulls hensigt at faa opmaalt lan det, som omfatter godt 200000 acres, og utstykke det i smaa farmer som skal avhændes til hans landsmænd til indkjøpspris og paa slike

vilkaar at enhver let kan bh selvstændig jordeier. Hver by skal ha sin kirke hvor de kan holde gudstjeneste efter sin egen tro, og hvert du strikt en skole hvor barnene kan undervises i kund* skaper og faa en god opdragelse, saa de kan bli for standige og nyttige borgere. Før Ole Bull reiste fra New York, hadde han avtalt med flere av sine lands*

197 mænd, tømmermænd, snekkere, murere og andre haand* verkere, at de skulde møtes paa et sted som kaldes Augusta. Det var nemlig her han først hadde tænkt at grunde en koloni. Augusta ligger omtrent midt paa en bølgeformet høislette paa 20000 acres, bevokset med bøk og andre haarde træsorter. Emigrantene var kom* met før ham, og da de trodde de var ved reisens maal, hadde de gjort istand teltene og heist flaget. Flaget var sydd før de forlot New York, og var udmerket vakkert, med det norske kors i midten og omgit av de ame rikanske stjerner og striper. Saasnart emigrantene fik øie paa Ole Bull, hilste de ham velkommen med be* geistrede hurrarop. Hans følge stod op i vognen og viftet med lommetørklær og svinget med hattene. Men Ole Bull kunde ikke vente paa de sene hestene, han hoppet ut og omfavnet dem som stod der. Saa holdt han en tale og sa at han nu i mange maaneder hadde holdt paa at undersøke forskjellige strøk i de Forenede Stater og endelig hadde fundet et sted hvor hans el* skede landsmænd kunde faa sig et hjem, med veirlag saa sundt som i det gamle Norge, og «hvor jordbunden formaar at tilfredsstille vore behov, og hvor vi kan glæde os ved den fuldkomne frihet og beskyttes av vise og gagnlige love, som garanterer enhver hans rettig* heter og privilegier, saalænge han forblir en god bor* ger». De hørte paa med taarer i øinene og svarte med bifaldsrop og med haandklap. Tidlig den næste mor* gen begyndte tømmermændene at arbeide paa det nye hotel; tomter blev utpekt til smie, stald og oplagshus. Ole Bull hadde det travelt med sin ingeniør og foretok en flygtig opmaaling av landet nogen mil omkring settlementet. Efter middagen utsaa Ole Bul sig hus for sig seiv og til en 25 andre bygninger som skal sættes op øieblikkelig for at skaffe husrum til de norske cmi* granter saasnart de kommer. Vi gik langs med elven omtrent en mils vei og fandt en ø paa en 25 acres

198 med udmerket land. Her bestemte Ole Bull sig straks til at anlægge en have med planteskole for de slags frugttrær som egnet sig for veirlaget, og gartneri for grønsaker og havefrø efter alle kunstens regler. Mens han var sysselsat paa denne maatte, hadde andre det travelt med at gjøre alt færdig til indvielsen. Man trængte flagstang, og en vakker gran blev fældt, kvistet og slettet; men de øverste grener lot man staa igjen til pynt. Denne stangen blev reist fra mønet paa hotellet, og ikke før var den fæstet, før en fugleflok kom og slog sig ned i toppen og begyndte at stemme i sine lystige, fortryllende sange. Den vilde hilse den store nordmand velkommen. Vi tok det for et godt varsel og gav sangerne en bifaldssalve av fulde hjerter. Det var avtalt it navnet paa den nye by skulde er* klæres saasnart flaget var heist tiltops. Flagline blev nu holdt færdig, og alle ventet paa navnet. Flaget steg tilveirs, stille og vakkert for en mild bris, svaiet i den straalende luft, og nordmændenes nye hjem fik navnet Oleana. Saa gik Ole Bull med sin ingeniør for at se sig ut tomt for møllene. Et sted fandt de god vandkraft, hvor sagbruk, kverner og snekkerverk* sted vilde bli bygd, og sted blev bestemt for garveri, og tomt ogsaa valgt til kirke og skolehus. Om aftenen var der store festligheter til ære for byens grundlæg* geise; glædesbaal blev tændt i alle retninger, og Ole Bull holdt en tale til sine landsmænd, hvor han i vel* talende ordelag hentydet til den første opdagelse av dette land ved nordmændene og henstillet til dem at de ikke maatte skuffe amerikanernes tillid. Med blottede hoder og med hænderne løftet mot himmelen svor nordmæn* dene at de vilde gjøre sit yderste for at vise sig vær* dige. Da det var blit stille igjen, tok Ole Bull sin fiolin og spilte et antem til ære for dagen. De norske som stod der, graat som barn, naar tonene mindet dem om slegt og venner i det rjerne hjem; men saa sendte

19 det fortryllende instrument jublende melodier ut over forsamlingen, og de ropte hurra og sang det gamle Norges frihetshymner og krigssange. «Her skal grun* des et nyt Norge,» sa Ole Bull ved denne fest, «som er helliget friheten, døpt i uavhængighet og beskyttet av Unionens mægtige flag.» Kort efter festen drog Ole Bull til New York, frelste en skibsladning emigranter som netop var ankommet, fra runnernes klør, sendte dem avsted til det nye Norge — New Norway — og reiste saa seiv i følge med en norsk prest for at indvie det nye land med den første gudstjeneste som bakkene der nogensinde hadde været vidne til. Den 25de september stod Ole Bull i Uavhængig* hetshallen i Philadelphia og avla cd som amerikansk borger. Han hadde seiv villet at det skulde ske

der, «i den ærværdige hal, omgit av alle de ærerike minder som denne bygning vækker tillive, og med landsfaderens statue som et taust, høitidelig vidne.» «Jeg skal skatte mit borgerskaps privilegium,» sa han, «høiere end noget andet paa jorden, og jeg skal beflitte mig paa at gjøre dette store gode kjendt blandt hundredetusener av mine landsmænd. Et tusen nordmænd har allerede slaat sig ned indenfor denne stats grænser, og jeg haaper at før et andet aar er omme, skal mange tusen til faa er* fare frihetens velsignelser i det samme nabolag. Jeg vil ikke slutte mit arbeide, før alle de av mine lands* mænd som ønsker at utvandre, kan faa nyte sine natur* lige rettigheter übeskaaret og komme til at eie en farm i Pennsylvania.» Et brev.

Den 6te februar 1853 skrev Ole Bull til sin bror Edvard i Bergen: «Om min aktivitet som kunstner, politiker og styrer for min lille stat i Pennsylvania kan du gjøre dig en forestilling bare derav, at paa samme tid som \

20 jeg anlægger 5 byer, gjør jeg nu kontrakt med regje* ringen om at støpe kanoner for fæstningene (i Califor* nia i særdeleshet), 10 000 — ti tusen — kanoner, i Ole* ana. Jeg har faat Philadelphia til at subskribere 2 millioner dollars til jernbanen Sunbury—Erie, som skal gaaved ko* loniens sydlige del. Derved subskriberer New York og* saa 2 millioner til den avdeling av Erie—New York* banen fra Elvira til Oleana som gaar ved den nordlige del av kolonien, saa at 12 timer vil nu bli avstanden mellem New York og Oleana, 10 timer til Philadelphia og omtrent 11 timer til Baltimore. Der er allerede saa mange som ansøker om at faa land at jeg har maattet se mig om i tide efter mere i nærheten. Tæt ved har jeg kjøpt 20000 acres, og i det tilstøtende county har jeg avsluttet for 112000 acres; i Wyoming County staar jeg i handel om et gammelt forlatt jernbruk med skog og vandfald, verksteder og boliger, og i Washington har jeg patent til en ny støpeovn til kanoner. Jeg kjøper et hus i New York, det er aldeles nødvendig for den kommende sæson. Du spør mig hvorledes jeg har kunnet faa alt dette i stand, hvorledes jeg kan spille med millioner saa at sige. Gode Edvard, naar du seiv saa det, vilde du bli meget mere forundret. Dette er blot en begyndelse; mine evner har tiltat i forhold til verkets storhet, min begeistring har overvundet fortvi* lelsen. Mine forfølgere har seiv fremkaldt min vom* tvistelige ret til forsvar, og jeg svarer med fakta.» Og hans planer gik endnu videre. Han vilde oprette en polyteknisk anstalt i kolonien til fremme av kunst og videnskap i almindelighet under ledelse av de dygtigste videnskapsmænd i Europa. Den skulde være baade en civil og militær skole, aapen for de Forenede Staters ungdom. Han vilde utdanne et korps av unge mænd som hadde studert vaabentilvirkning, som kunde tegne nye utkast, avgi indberetninger om nye forbedringer i vaaben og fortifikation; en vaabenfabrik og et støperi

/

201 skulde anlægges, og de bedste militære mekanikere og professorer fra Europa skulde ansættes til at lede ar* beidet. Regjeringen skulde høste fordelene av alle vi* denskabelige opdagelser, og til tak herfor ventet han begunstigelser i alle kontrakter paa kanoner, vaaben og ammunition. Det andre brevet.

Saa store var planene, saa mange var ideene, og saa styrtet den hele bygning sammen. Hjemme i Norge hadde nogen trodd, og nogen hadde tvilet. De unge mente at det var det tusenaarige rike som var kommet; husmænd og arbeidere fik lyst til at bo i det frie Ole* ana, bare de kunde komme over. Paa Kongsberg* kanten var folk kommet til den tro at Ole Bull kunde greie alt for dem; det var bare at rusle ned til byen og seile ut paa et skib som skulde den veien, og bare de skulde til ham, saa slåp de nok over havet, om de ikke kunde løse billetten heller; han greide nok alt, Ole Bull. Men andre tvilte, og de fik ret. Den Bde juni skrives der fra Buffalo til et norsk blad at de som har nedsat sig i kolonien, er blit svært skuffet. Ole Bull har ingensteds været at finde, og to tredjedele av dem som bodde der, er reist uten opgjør. I det norsk*ame* rikanske blad i Augusta nr. 53 staar der at koloniens land ligger 60 mil fra jernbanen, er raat og bergfuldt og aldeles ikke skikket for jordbruk. Den 22de sep* tember 1853 skjøtet Ole Bull alle de landstrækninger som er opregnet i en kontrakt av 24de mai 1853, til* bake til mr. Cowan. Hvad er der da skedd? I boken om Ole Bull av Oddmund Vik fortælles det saaledes: Der var en kvæ* ker som het Stewardson. Han hadde ofte bud og brev villet oplyse Bull om hvorledes det hang sam* men med hans landkjøp, men altid forgjæves; for den som hadde med Ole Bulls saker at gjøre, var en kjel*

20 tring, og han agtet vel paa at alt som kunde vække Bull av drømmen, aldrig naadde frem. Men nu fik han greie paa det: kvækeren var den rette eiermand til hele eiendommen. Saa var det ikke paa sin egen grund han stod

Ole Bull, og han var som han var sunket ned i en bundløs myr. Men i samme øieblik strøk han lug* gen av panden, kastet sig paa hesteryggen og red like til Philadelphia. Han vilde tale med sin fuldmægtig, den advokat som havde været mellemmand ved landkjøpet. Den mand var jo vel anset i sin gjerning, i kirken, i det fine selskap; hans navn maatte jo være borgen for at her ikke kunde være noget bedrag. Der var da heller ingen ting i veien med papirene; de var gode nok, sa advo* katen. Han var munter som altid, og bad Bull faa sig litt mat før de snakket mere om tingen. Ole Bull sarte sig tilbords; men med én gang fik han slik ulyst paa maten at han ikke nøt mere end en kop te, skjønt han var baade suiten og træt. Da han saa fortvilet og for* færdet gik ind paa advokaten og vilde ha ham med til Stewardson, saa kunde de høre hvorledes det hang sam* men med dette kjøpebrevet, tonte manden med éngang rigtig flag og kastet Ole Bull i øinene disse haanende ord: «Jeg har pengene; det andre faar De greie seiv.» Søster til denne mand skal et par aar senere ha fortalt Bull at broren paa sit dødsleie hadde tilstaat at der var gift i den maten han hadde budt Ole Bull. — Men den som vel vet bedst besked, er den mand som senere blev Ole Bulls sakfører, og han fortæller hvad han vet i et brev til New York Herald, og det som staar i det brev, har ingen vaaget at sige noget imot. Der staar: Bull hadde gaat i kompani med to mænd, John Co* wan og Joseph Bailey (som vi tidligere har fortalt). Der skulde grundlægges en koloni i Potter County paa land som disse to mænd var eiere av. Men det var løgn at de eide det; det var løgn det som farmeren sa, da Ole Bull reiste forbi der, at landet var værd 5 dol*

203 lars acren og holdt paa at stige i pris. Derimot er det sandt at de to herrer fik presset 1500 dollars av Ole Bull til at betale utgifter ved en reise som hele sel* skapet tok for at bese landet; det er sandt at Ole Bull straks la ut en mængde penger for at skaffe emigranter og sende dem over; det er sandt at mr. Cowan blev utnævnt til forretningsstyrer og superintendent for ko* lonien, Bailey til kasserer og Bull til præsident paa et møte hvor Bull var fraværende. Det er sandt at mr. Cowan fik 10000 dollars av Bull og først 10 maaneder efter utstedte et skjøte, og i dette skjøte tok hemmelig væk hele den strækning av kolonien som hadde faat Bull til at slutte handelen. Det er sandt at mr. Bailey fik 25 000 dollars, og det er sandt at det var mr. George Stewardson i Philadelphia som eide denne nye kolonis land, og at de to andre, som før sagt, aldrig hadde eid en fot av den. Det er sandt at Bull overdrog sit skjøte til Cowan og fik igjen sine 10000 dollars, og at han trak sig ut* at selskapet med tap av omkring 40000 dollars. Det er sandt at Ole Bull overtok en del av selskapets gjæld, og den betalte han; og de to andre herrer forpligtet sig til at betale resten; og den betalte de ikke; derfor fik Ole Bull, som heri var helt uskyl* dig, høre onde ord. Sandheten er at han tok sig av de stakkars kolonister som de to andre herrer hadde vanstyrt. Han blev saksøkt av hotelverten i Oleana for pen* ger som denne mand mente at ha tilgode, og Ole Bulls fiolin blev beslaglagt; men han skaffet sig en ny og spilte paa den for at skaffe hjælp til dem som saa at sige, om en kan bruke de ord, laa begravet un* der luftslottet. Det var ikke mange. Der hadde en* gang fortælles der, været 700, nu var der 40—50 igjen, og de kom sig væk saa fort de kunde; bare et par stykker blev boende der til sin død. Han var den store kunstner, han hadde den ska* pende trang. Han kunde reise den første norske scene;

204

205 men han var ikke forretningsmand, han kunde ikke reise et nyt Norge i den nye verden. Han vendte til* bake fra Oleana til sit hjemlige kongerike, sit rette fæ* dreland, sin kunst, og det var vel for ham og for alle det bedste. Hans tanke var storslagen, og det er sagt 1 at dette kjæmpeforetagende kunde hat store følger for norsk kulturliv, hvis det ikke var blit avbrutt. Av Wergelandstidens tre giganter, siger Collin, var Ole Bull den mest eventyrlig anlagte, og hans store plan faar vel sin rette belysning, naar vi ser den sammen med planene til «Skabelsen, Mennesket og Messias» av Henrik Werge* land og «Det norske Folks Historie» av P. A. Munch, verker som var for stort anlagt seiv for saa kjæmpe* mæssige kræfter. Men en tidsalder og en personlighet maales ikke alene efter hvad den har fuldført, men og* saa efter hvad den har villet, og for eftertidens er* indring vil Ole Bulls forsøk paa at grundlægge en stor norsk koloni i selve hjertet av den nordamerikanske republik staa som et av de mest eiendommelige utslag av Wergelandstidens aand. Uten eventyret om Oleana vilde der ha manglet et træk i billedet av denne tid. 1 Av professor Chr. Collin. Paa grundlag av Thorstein Jahrs artikkel i Symra.

209

Nybygge i NordsDakota.

En begravelse i en norskamerikansk nybygd Ingebret Tveitan fra Slemdal hadde en ypperlig hukommelse og fortalte godt. Han kunde fortælle en mængde historier fra de første norske nybygder i Wis* consin, og naar han kom til et vigtig punkt i fortællin* gen, bekræftet han gjerne dette ved at spytte. Han satte punktum paa denne maaten. «Jeg har saamen været i mangt et lag i de nye sett* lementer,» sa gamle Ingebret, — «jeg har været i bryl* luper, begravelser, julegjestebud og mange andre slags lag. Der kan du tro det gik lystelig til med spring* dans og anden slags moro. Litt whisky hadde vi altid, for den var billig i den tiden og kostet bare 20 cents gallonen. Tvi! I enkelte begravelser var det næsten likesaa meget moro som i et bryllup. Paa likfærds* dagen holdt de sørgehus med suk og sorg og sang; men om kvelden hændte det sommetider at hele lik* følget samlet sig i sørgehuset og sang viser, dråk whisky, spilte kort, fortalte skrøner og eventyr og saadant noget like til den lyse morgen. Ja, jeg har hørt om en klokker som var saa rasende gælen efter kortspil, at han gik med kortstokken i den ene lommen og salmeboken i 14 — Boken om Norge.

V.

210 den andre, naar han var i likfærd. Fy, for en hedensk ski kl Tvi! Men folk faar itte vet i hausen før haaret ryk av, siger et gammelt ordsprog. Naar vi blir gamle og graa, saa begynder vi først at faa folkevet, sir de. Tvi! Gamle Ingebret fik sig en skråa og tok saa tilorde igjen: «Som sagt, jeg har været med i mangt et lag baade her i Amerika og over i Gamlelandet. Men i det nye settlementet hvor jeg først ble v kjendt, var jeg med i en likfærd som jeg aldrig har set make til, hverken før eller siden, det er sikkert 1 Tvi! Paa den tiden levde der en pudsig mand i nybyg* den der. Han het endda Kristen Puttekaasa —en snild mand, som ikke gjorde en loppe fortræd, — bra til at arbeide og bra til at drikke whisky. En kunde sige det samme om ham som manden sa om fillemærra si: Hv er bra til aa dra, men hv er liksaa bra til aa eta, sa han. Han Kristen hadde det paa den maaten at bræn* devinet var godt for alting, og han var ikke alene om den meningen, skal jeg tro. Paa en sprakende kold vinterdag gjør en dram utrulig godt, sa han, for da varmer og frisker den op baade legem og sjæl, sa han. Paa en stekende sommerdag gjør den ogsaa urimelig godt, sa han, for da svaler den saa vidunderlig godt, sa han. Tvi! Der var en gut som het Ola, hvis jeg ikke husker feil. Han var søskendbarnet til Puttekaasen og hadde sit hjem hos ham. Denne gutten blev syk og døde, og han Kristen skulde da sørge for at han kom i jor den paa skikkelig vis. Det er saa besynderlig rart, sa Kristen, at han Ola, som var saa staut og sterk og frisk en kar, skulde bli saa kortlivet. Nu er her mange som ikke er helvten saa gode karer som han Ola. De har hat samme syken; men de har karet sig igjennem. Men slik gaar det: somme sturter og somme staar det. Han Ola var en aparta bra gut. Han er mit kjødelige søskendbarn, og han skal

21 ogsaa faa en kristelig begravelse; for jeg har bestilt baade prest og brændevin til likfærden. Han Ola paa Haugen kan nok synge ham til jorden, tænker jeg, sa han. Tvi! I den tiden var der ingen «organisert» 1 prest. Jo, kanske Ditriksen var kommet til Kaskeland 2. Han var organisert og «krynt» i Norge. Men til os var han ialfald ikke kommet endda. Men saa var der en svensk lægprædikant som «pi* skopalene» 3 hadde organisert. De norske kaldte ham sommetider «piskopalen» og sommetider svenskepresten. Det var ham som skulde «sørve»4 i Olas begravelse. Tvi! Nogen av de gamle norske som kom svenskekrigen ihug og var sint paa svenskene, mente at en svenske ikke burde holde liktale over en norsk. At presten var piskopaler, var ilde; men at han var svensk, det var endda værre. De andre mente at det kunde være det samme, og Puttekaasen seiv sa at for den døde, som ogsaa skulde være med i begravelsen, kom det ut paa ett enten taleren var norsk eller svensk, lægmand eller prest. Puttekaasen sa omtrent det samme som pastor Ottesen paa Kaskeland sa engang: Ethvert naut kan bli prest, sa han. Jamen sa han det, lei. Tvi! Ja, likfærdsdagen kom, likfærdsbrændevinet kom, og hele grannelaget kom med sine hornhester (okser), for andre hester fandtes ikke i hele nybygden, saavidt jeg vet. Svenskepresten fortalte at Kanallandet snart vilde komme i markedet. Et kompani hadde faat et land* grant 5 av regjeringen forat det skulde bygge en kanal — jeg tror det var mellem Rock River og Fox Lake, hvis jeg husker ret. Mange norske og svenske familier hadde bosat sig paa dette landet, som de kaldte Kanal? landet. Det blev ikke til noget med kanalen, og saa kom landet i markedet. Svenskepresten skulde straks efter begravelsen gjøre en reise til Milwaukee, og saa lovte sten.

ordinert. 2 Koshkomong. s episkopalene. b landavstaaelse.

4 sørge for tjene*

21 han disse folk som hadde bygd paa Kanallandet, at gaa paa landkontoret og høre efter om det snart kom i markedet. Mens svenskepresten og de andre stod og talte sam* men om Kanallandet, hadde Puttekaasen laget op en ræsonabel pons som han vilde spandere paa likfølget. Tvi! Saa gik han bort til piskopalen og sa: «Hr. pastor! Vi norske har for skik at ta os en liten omgang, før vi begynder forretningen.» «Ja, ni får folja Er skick,» sa pastoren. «Skaal, hr. pastor!» sa Puttekaasen og dråk ham til. «Jag tackar mjukast; jag super inte,» sa piskopalen. Saa sang de en salme, og piskopalen holdt liktalen, som ikke var saa værst endda. Jakob Røsholdt skulde kjøre kisten; for han hadde de bedste oksene og den bedste langslæden i hele nabolaget. Piskopalen og Putte* kaasen tok plads paa en av de bakerste slæder. Lik* færden holdt netop paa at starte, da Puttekaasen skrek av fuld hals: «Haa! haa! Stop, Jakob! Det haster ikke saa forskrækkelig. Vi maa ha reisedrammen.» Saa vendte han sig til piskopalen og sa: «Hr. pastor! Vi norske har for skik at ta os en støit naar vi drar avsted.» — Tvi! «Ni får folja Er skick,» sa piskopalen. Saa gik han frem til Jakob, som kjørte foran, og skjænkte ham først, og saa hele rækken bakover. Ja, rækken var nu ikke saa forfærdelig lang heller. Det kunde vel være en 6 eller 7 oksespand, vil jeg anta. Saa drog likfølget avsted. Men da vi var kommet saa ompas halvveis, fik vi se Puttekaasen trave avsted, saa snespruten stod omkring ham. Han rendte like frem til Jakob og skrek: «Haa! haa! haa! haa! Stop! Vi maa ha en dram paa veien ogsaa.» — Tvi! Saa rendte han med like stor fart til den svenske presten og sa: «Hr. pastor! Vi norske har for skik at ta os en slurk paa veien au.»

213 «Ni får folja Er skick,» sa piskopalen igjen. Da allesammen hadde faat sin slurk, drog følget videre, og endelig kom vi da til gravpladsen. Tvi! Men enden var ikke endda, for Puttekaasen hadde endda mer paa krukken, og saa gik han bort til pisko* palen og sa: «Hr. pastor! Vi norske har for skik at ta os en knert før vi begynder forretningen.» «Ni får folja Er skick,» sa svensken. Da vi hadde faat den sidste slurken av krukken, skulde vi til at fire ned kisten, og da holdt to av de mest be* satte paa at komme i hullet føre kisten. Men kisten kom nu ned først allikevel og blev staaende paa hodet en stund. Vi maatte hale den op igjen, og da vi ende* lig hadde faat den sat ordentlig ned, forrettet presten jordpaakastelsen og holdt «n kort bøn. Forsangeren og Puttekaasen, som stod nærmest presten, stemte i av alle kræfter: «Hvo vet hvor nær mig er min ende.» Kommet omtrent midt i verset, sa Puttekaasen: «Hr. pastor! De maa endelig huske paa at se efter hossen det er med det Kanallandet» — og saa sang han med paa resten av verset. Presten svarte bare med et nik. — Tvi! Det saa ut til at svenskepresten blev lei den norske begravelsen. Han undskyldte sig med at han maatte reise. De fik gjøre resten av begravelsen seiv, saa godt de kunde, sa han. Og dermed saa gik han. Tvi! Svenskepresten hadde ikke gaat mange skridt, før forsangeren rendte efter ham med salmeboken i næven; for han vilde ogsaa gi presten en paamindelse om Ka* nallandet. Men Puttekaasen, som var en ordensmand, og som vilde at alt skulde gaa rigtig til, kunde ikke finde sig i denne avbrytelse av den hellige handling. Han grep forsangeren i nakken og kjørte ham bort til graven igjen og sa:

214 «Du tenner tel dit bisnessl 1 Er det kristelig folke* skik at rende avsted midt i forretningen ?» — Tvi! Da svenskepresten en stund efter traf nogen norsker, spurte han om det var almindelig skik blandt de norske at «supe så rysligt» i begravelser. De svarte at de norske nok hadde for skik at ta sig nogen støiter ved slike leiligheter. «Då vill jag inte komma i norsk begrafning mer, nei det vill jag inte alls,» sa svenskepresten. — Tvi! O. A. Buslett.

Den amerikanske saloon Denne skildring er, likesom Huslig Lykke og Sorg længer fremme i denne bok, hentet fra Peer Strømmes fortælling: Hvor* ledes Halvor blev prest.

I de første flotte tider efter borgerkrigen var det slemt med svir og drik i Far* merne hadde faat hester, saa det var saa letvint at ta en snartur til byen, og de hadde penger. De som hadde været i krigen, maatte jo drikke for at styrke sig efter de utstaatte strabaser. Ingen kunde fortænke dem deri. De hadde vaaget liv og blod for sit land, og de kunde nu gjøre som de fandt for godt. Og de andre kunde ogsaa trænge til noget sterkt, de som hadde været hjemme og kavet med de ensformige arbeider paa farmen. Og hvad nytte kunde de ellers ha av alle pengene sine,

om de ikke skulde ha lov til at kjøpe sig noget vaatt naar de var i byen? Naar de hadde solgt sin hvete eller sit flesk, sam* ledes de inde paa Myrans saloon. Der var det saa godt og varmt. Der var altid nogen som vilde span* dere. Og saa maatte jo de andre vise at de ogsaa hadde raad til det. Og naar ingen anden hadde lyst, saa spanderte Myran seiv. Han var en stor, sterk rugg, og en ualmindelig snild mand. Han lo godt av alle morsomme skrøner fra krigen, bandte paa at det 1 Du varetar din forretning.

214 «Du tenner tel dit bisnessl 1 Er det kristelig folke* skik at rende avsted midt i forretningen ?» — Tvi! Da svenskepresten en stund efter traf nogen norsker, spurte han om det var almindelig skik blandt de norske at «supe så rysligt» i begravelser. De svarte at de norske nok hadde for skik at ta sig nogen støiter ved slike leiligheter. «Då vill jag inte komma i norsk begrafning mer, nei det vill jag inte alls,» sa svenskepresten. — Tvi! O. A. Buslett.

Den amerikanske saloon Denne skildring er, likesom Huslig Lykke og Sorg længer fremme i denne bok, hentet fra Peer Strømmes fortælling: Hvor* ledes Halvor blev prest.

I de første flotte tider efter borgerkrigen var det slemt med svir og drik i Far* merne hadde faat hester, saa det var saa letvint at ta en snartur til byen, og de hadde penger. De som hadde været i krigen, maatte jo drikke for at styrke sig efter de utstaatte strabaser. Ingen kunde fortænke dem deri. De hadde vaaget liv og blod for sit land, og de kunde nu gjøre som de fandt for godt. Og de andre kunde ogsaa trænge til noget sterkt, de som hadde været hjemme og kavet med de ensformige arbeider paa farmen. Og hvad nytte kunde de ellers ha av alle pengene sine, om de ikke skulde ha lov til at kjøpe sig noget vaatt naar de var i byen? Naar de hadde solgt sin hvete eller sit flesk, sam* ledes de inde paa Myrans saloon. Der var det saa godt og varmt. Der var altid nogen som vilde span* dere. Og saa maatte jo de andre vise at de ogsaa hadde raad til det. Og naar ingen anden hadde lyst, saa spanderte Myran seiv. Han var en stor, sterk rugg, og en ualmindelig snild mand. Han lo godt av alle morsomme skrøner fra krigen, bandte paa at det 1 Du varetar din forretning.

215 var godt gjort, og indbød paa nok en omgang. Og saa kunde man altid hos ham faa laant en fenYer, hvis man traf til at være i beit, for nogen dager. Der var om vinteren altid mange hester som stod og frøs foran hans saloon. Var der nogen av hans faste kunder som for én gangs skyld vilde dra videre straks efter at ha git hestene vand, saa kom Myran altid ut i døren: «Nei, er du blit saa stor paa det nu da, Ola?» Og saa kunde jo Ola for skams skyld ikke andet end gaa ind og ta ialfald en dram. Og saa en til, og saa endda flere, og litt paa flasken til hjælp paa hjemveien. Saa kapkjørte naboene hjemover og sprængte hestene sine. Vesle Hal* vor sat ofte om kveldene ute paa trappen og hørte paa hvorledes de skraalte og bandte og slog paa hestene for at komme forbi hverandre paa veien, og han tænkte da meget paa hvor glad han var fordi hans far aldrig kom fuld hjem fra byen. Søren gik aldrig ind hos Myran, uten for at hente en eller anden av naboene og prøve paa at faa ham med hjem. Myran likte ham ikke, kan en vite. Søren bildte sig nok ind at han var bedre end andre, sa Myran; men han kunde godt huske den tid, han, da den storsnuten ikke eide mere end det han gik og stod i. Søren skulde nok ogsaa finde ut at han hadde forregnet sig stygt, hvis han tænkte paa at bli valgt til county* kasserer, naar Myran var imot ham. Ole Findreng, stakkar, var nok en av Myrans bed* ste kunder. Han hadde været en glad sjæl, og var al* tid med naar der holdtes moro. Naar nogen bad sine granner sammen til en «barn*raising», kunde man være sikker paa at Findrengen var en av de første paa ste» det. Der vanket da altid noget sterkt at drikke. Og saa var der saa uhyre morsomt med skrøner og styrke* prøver og undertiden med slagsmaal. Og om høsten, naar de holdt lag for at faa kornet «hasket», kunde det aldrig falde nogen ind ikke at yarsko Ole, Ved

216 disse lag arbeidet de utover kvelden, og saa fik de god mat og en lystig nat med dans og drik og leven efterpaa. Ole satte sin ære i at arbeide saa flittig som nogen, saalænge det stod paa, og derfor hadde ung* dommen moro av at sørge for at han ialfald fik sin andel av flasken og litt til. Men da han kom i folke* munde, fordi han skulde ha stjaalet, blev han en tid litt folkesky, og saa slog han sig paa drikken endda værre end før, bare at han nu dråk mest i smug hjemme. Da han fillet og elendig kom hjem fra krigen, begyndte han straks at fortsætte paa samme vis. Nu kunde han drikke uten at skamme sig; for han var jo en helt og hadde gjennemgaat saa meget ondt for at frelse sit land. Han bodde i en elendig hytte paa lavlandet, litt nedenfor Søren Helgesons

hus. Hvordan hans syke* lige og taapelige kone klarte sig mens han var borte, kunde ingen skjønne. Hun hadde redet fuldt av unger og var seiv ikke arbeidsfør. Og det blev ialfald ikke bedre da manden var kommet hjem. Det gik nu op og ned med ham, idet han sommetider var fuld og sommetider bare halvfuld. Han graat ofte, naar han talte om hvilken skam det var, at en som hadde sat sit liv paa spil for sit land, skulde lide mangel. Den eneste ven han hadde, var saloonholder Myran. Denne var fuldstændig enig med ham deri at hans tjenester mot landet ikke var blit belønnet som han hadde ret til at vente. Han trøstet ham og laante ham undertiden litt penger eller lot ham faa litt paa borg, naar krukken var tom. Saa snild en mand som Myran skulde en lete længe efter uten at finde. Past. Evenson tok med kraft og iver fat paa sit ar* beide. Han la sig ikke paa latsiden. Han gik rundt og besøkte folk og satte sig ind i forholdene. Og det kunde ikke undgaa ham at der var mange som hadde flasken for kjær. Han gik til den ene efter den andre og advarte

217 dem mot fylderiet. og saa prækte han mot det saaledes at mange følte sig truffet og blev fornærmet. Det hændte en dag at presten kom gaaende forbi Ole Findrengs usle hytte. Ute ved væggen stod konen og graat, og borte ved fjøset gik en fremmed mand og saa sig omkring. Presten spurte konen hvad der var paafærde, og fik da besked om at den fremmede man* den var kommet for at hente deres eneste ko, som Ole hadde git sin ven Myran pant i. Myran hadde tat alt de eide, og nu skulde han ha denne koen ogsaa. Konen tørret øinene, og kunde saavidt hulke frem at hun ikke forstod hvorledes hun med de mange smaa skulde klare sig gjennem vinteren uten melk. Naar de bare hadde beholdt den gode melkekoen, vilde de ingen nød lide. For de skulde ha nogen sækker mel hos en av naboene, mot at den ældste gutten hjalp litt med arbeidet. Og hvad klær angik, mente hun, var det ikke saa farlig. De fik hjælpe sig med de gamle fillene og holde sig inde, naar det var koldt. Presten, som visste at manden ikke blot dråk op det lille han nu og da kunde tjene, men at han ogsaa mishandlet konen og barnene, hadde lyst til at høre hvad hun syntes om den mand som handlet slik, og slog derfor forsigtig paa at hun vist var ulykkelig gift. Og det var noget av det mest rørende han hadde hørt, da konen tok manden i forsvar. «Ole er,» sa hun, «en rjgtig snild mand; der skal ingen kunne sige noget an* det. Stakkar, det kan nok hænde at han maaske er litt for glad i det sterke; men ellers er han saa bra en mand som nogen.» Saa kom Ole seiv hjem og var ædru, og pastor Evenson talte længe og alvorlig med ham, og stakkaren lovte at han aldrig mere skulde smake en draape. Konen trodde paa ham og var saa glad som om han iklce hadde lovt det samme mangfoldige ganger før og ikke holdt det.

218 Ja, de kvindfolkene kan da være lettroende. Saa dumt som det er; men saa godt som det dog er at de er dumme nok til at tro paa og holde av sine mænd, seiv om disse er slike at ingen anden med en smule forstand kan ha den mindste agtelse for dem. Saa dum kunde en mand dog ikke være. Sæt at det var konen som dråk og sølte sig i alslags svineri, og forsømte huset, og kastet bort pengene, og kom hjem om nættene lugtende væmmelig av brændevin og tobak og huserte og bandte. Der vilde vist bli flere egteskapsskilsmisser. Næsten ingen mand vilde være dum nok til at taale det eller sterk nok til at bære det. Men konene, de kan taale og graate og elske og trøste sig med at der ikke findes salooner i himmelen. Kort at fortælle, det var ikke længe glæden varte for Ole Findrengs kone dengang heller. Der gik bare et par dager, saa hadde Ole igjen et høist vigtig erende i byen. «Vær nu for Guds skyld forsigtig da, Ole,» sa konen. Ja, det skulde han. Han fik skyss med Søren Helgeson, og denne lovte sig seiv at han skulde passe paa stakkaren, saa han ikke kom indom hos Myran. Da de var færdige med sine indkjøp og skulde ta fat paa hjemveien, kom Myran bort til dem. «Goddag og tak for sidst. Du er vel for stor paa det til at komme ind og faa dig en dram i dag ogsaa du, Søren.» «Ja, det har du ret i,» sa Søren, «jeg holder mig virkelig for god til det.» «End du da, Ole? Du er da vel ikke blit stolt du ogsaa.» Aa nei; det var han da ikke; men han vilde ikke drikke allikevel; han hadde ikke raad til det. Aa pyt med den snak, mente Myran. Han vilde jo bare spandere. Og saa var Danielson ogsaa inde, han som Ole hadde været sammen med i krigen. Ja, saa hadde nok Ole lyst til at gaa ind båre et

219 øieblik, ikke for at drikke, men for at snakke litt med Danielson. «Nei, nu blir du med mig hjem,» sa Søren. Det var hans alvor, og Ole blev tvilraadig. «Jasaa,» sa Myran og 10, «saa du har maattet faa dig en formynder nu, Ole?» Dette kunde Ole naturligvis ikke taale. Han maatte vise at han var sin egen herre, og at han ikke likesom Søren var ræd. Men saa blev Søren vond. «Det er sandt,» sa han. «jeg er virkelig ræd brændevinet; men

Myran er jeg da ikke ræd.» Og han gik bort til ham og gav ham ren besked om at han var en forbandet skurk. Folk strømmet ut av saloonen, ædru og fulde, for at høre paa. De hidset de to mænd endnu mere op mot hin* anden, og saa blev det til det at Søren rundjulte Myran, indtil denne ikke turde andet end be om fred. Saa gik Søren hen til en fredsdommer og meldte det som var skedd, og tilføide at han var god for at betale hvis der var nogen mulkt for det. Og saa gik han tilbake til saloonen for at se hvorledes det stod til med Myran. Denne sat i sine venners kreds og bandte, og de andre hjalp ham trolig i at slåa Søren med kjæften. Myran hadde netop spandert paa dem allesammen, paa Ole Findreng med de andre. Ole kunde jo under disse særegne omstændigheter ikke negte sin mishandlede ven den glæde at drikke med ham. Og saa gjorde det ogsaa forunderlig godt at faa sig litt brændevin oven* paa de to dagers faste. Nu vilde han ikke være med Søren hjem; han kunde hjælpe sig seiv. Søren tok ham i kraven og vilde til at trække ham ut i vognen. Nogen av de andre mænd la sig nu imellem, og Søren spurte om der var flere av dem som vilde ha bank. Men saa blev der leven. Slikt kunde folk ikke taale. Dette var dog et frit land; vilde Ole ikke være med, saa maatte han faa lov til at bli hvor han var.

20 Der var mange av dem, og Søren blev kastet paa dør. Han stod utenfor og betænkte sig. Der var intet at gjøre ved saken. Han maatte kjøre hjemover alene. Og han sat og fortærtes av harme, og det faldt ham ind om han ikke, næste gang han var i byen, seiv skulde drikke netop saa meget at han blev uvoren og saa gaa ind og rydde huset for Myran. Da han var kommet hjem og hadde sat ind hestene og seiv kom ind i huset, maatte han til at forklare hvorledes det var gaat til at klærne var flænget istykker. Anne sutret som sedvanlig, og bar sig ilde fordi endog Søren maatte komme op i slagsmaal. Og at han skulde gjøre slik netop nu da de ogsaa hadde presten i huset. Hun visste at det vilde bli til det til slut, at Søren blev en almindelig slagsbror, og saa kom hun naturligvis en* gang til at høre at han var slaat ihjel. Søren blev kjed og lei og gik op til presten og for* talte ham det som var hændt, og at han ikke skammet sig ved det. Saa tok han en pakke sukkergodt med til barnene og gik ned til Oles kone og forklarte hende saa lempelig som mulig hvorfor manden ikke kom hjem. Og hun takket og graat. Da Ole den følgende kveld kom ranglende hjem* over, var han fuld og ulykkelig. Han flæpte og skjendte paa konen. Han var sint paa hende, blandt andet fordi hun, som han sa, nu snart skulde bli liggende igjen. Han syntes de hadde barn nok at plages med allerede. Saa faldt han aldeles sammen, og konen hjalp ham i seng. Om natten stod han op og gik ut. Konen laa og ventet paa at han skulde komme ind igjen, og da det drog ut med det, blev hun ræd. Hun gik ut og ropte, men fik intet svar. Saa løp hun op til Sørens hus og bad Søren være med hende hjem. Hun turde ikke se efter; men hun trodde at Ole var gaat ind i fjøset. Og hun hadde ret. Da Søren kom

21 ind i fjøset, fandt han Ole, som endelig hadde gjort hvad han ofte hadde truet med. Han hadde hængt sig. Søren maatte næsten bære konen ind i huset, og saa overtalte han hende til med hele barneflokken at følge med op til hans hus. Om morgenen fik han Trond med sig, og de begravet Ole i al stilhet. Og hermed var Ole Findrengs saga ute. Begivenheten gjorde et dypt indtryk paa alle folk i settlementet. Barnene var bange naar de hørte hans navn nævne. Vesle Halvor kunde ikke faa det ut av sine tanker; for Gunhild, gudmor hans, hadde saa ofte indprentet ham som et av de vigtigste stykker av den kristne tro at for en selvmorder var der intet haap. Da Søren en dag eller to derefter igjen var i byen, traf han Myran og spurte ham om han hadde hørt hvorledes det var gaat med hans ven Ole Findreng. Nei, det hadde Myran ikke hørt noget om; der var vel ikke noget galt paafærde med Ole? «Aa nei,» sa Søren tørt, «ikke noget at snakke om. Han har bare hængt sig; det er det hele.» Dette tok virkelig saaledes paa Myran at han glemte at gi Søren bank, saaledes som han hadde skrytt av at han vilde gjøre. Nu maatte han i al hast ind og styrke sig med en dram. Det var paa et hængende håar han skulde ha opdaget at han hadde en samvittighet. Men pyt! Det var da ikke hans skyld, det som var hændt. Han hadde jo aldrig tvunget Ole til at drikke. Han fik ogsaa være taknemmelig for at dette var kom* met netop nu, da det traf sig saa heldig at Ole ikke skyldte ham mere end et par daler. Han vilde nu være høimodig og eftergi enken denne gjæld. Peer Strømme.

Dengang det spøkte for Sjur Grinde. Naturligvis; det er ikke paa moden i vor oplyste tid at tro paa spøkelser og slikt noget. Men at det

21 ind i fjøset, fandt han Ole, som endelig hadde gjort hvad han ofte hadde truet med. Han hadde hængt sig.

Søren maatte næsten bære konen ind i huset, og saa overtalte han hende til med hele barneflokken at følge med op til hans hus. Om morgenen fik han Trond med sig, og de begravet Ole i al stilhet. Og hermed var Ole Findrengs saga ute. Begivenheten gjorde et dypt indtryk paa alle folk i settlementet. Barnene var bange naar de hørte hans navn nævne. Vesle Halvor kunde ikke faa det ut av sine tanker; for Gunhild, gudmor hans, hadde saa ofte indprentet ham som et av de vigtigste stykker av den kristne tro at for en selvmorder var der intet haap. Da Søren en dag eller to derefter igjen var i byen, traf han Myran og spurte ham om han hadde hørt hvorledes det var gaat med hans ven Ole Findreng. Nei, det hadde Myran ikke hørt noget om; der var vel ikke noget galt paafærde med Ole? «Aa nei,» sa Søren tørt, «ikke noget at snakke om. Han har bare hængt sig; det er det hele.» Dette tok virkelig saaledes paa Myran at han glemte at gi Søren bank, saaledes som han hadde skrytt av at han vilde gjøre. Nu maatte han i al hast ind og styrke sig med en dram. Det var paa et hængende håar han skulde ha opdaget at han hadde en samvittighet. Men pyt! Det var da ikke hans skyld, det som var hændt. Han hadde jo aldrig tvunget Ole til at drikke. Han fik ogsaa være taknemmelig for at dette var kom* met netop nu, da det traf sig saa heldig at Ole ikke skyldte ham mere end et par daler. Han vilde nu være høimodig og eftergi enken denne gjæld. Peer Strømme.

Dengang det spøkte for Sjur Grinde. Naturligvis; det er ikke paa moden i vor oplyste tid at tro paa spøkelser og slikt noget. Men at det

2 virkelig spøkte i huset til enken efter Ole Hamre i No* raville, Minnesota, er allikevel en sandhet som simpelt* hen ikke kan bortdisputeres. Saa trodde ialfald unge doktor Hegge; og deri handlet han som en klok mand. Som man nu skal faa høre, var det netop hans god* troenhet eller overtroiskhet, om man vil, som hjalp ham paa fote. Doktor Hegge hadde gjennemgaat en lægeskole i Chicago; og da han var en barndomsven av presten Helgeson og av et par andre fremstaaende borgere i No* raville, bestemte han sig ogsaa til at slåa sig ned i denne unge by ute paa prærien. Han var dengang en frimo* dig ung fyr, som trodde at han visste saa meget at det var aldeles unødvendig for ham at tro paa nogenting. Han kom altsaa op til Noraville. Han var da saa fattig som man anstændigvis kan være det. Men han var saa heldig at faa leiet et kontor over Torgersons skobutik uten at betale i forskud; og naar han ikke spiste gratis hos presten, spiste han paa kredit i Kle* met Nilsons restauration. Han sov paa en sofa, som med et bord og et par stoler utgjorde møblementet i hans kontor; og der sat han dag ut og dag ind og ventet paa patientene som ikke kom. Han hadde hængt ut et rigtig pent skilt; og i vinduet hadde han sat sine fem*seks bøker paa en slik maate, at de saa meget som mulig skulde ligne tredive. Men det nyttet ikke. Patientene vedblev at gaa til doktor Johnson, som hadde været der et par aar før den nye doktor kom. Der var forresten ikke meget sygdom i Noraville. Stedet var saa sundt at redaktør Bronson av «Noraville Times» gjentagende hadde revet av sig den vittighet at man hadde maattet kjøpe en død landstryker nede i St. Paul for at faa gjort begyndelsen til gravplads i Nora* ville. De unge norske koner i byen og dens omegn blev vistnok syke temmelig regelmæssig hvert halvandet

23 aar eller saa; men det var en helsig sygdom, gjennem hvilken de fleste klarte sig uten lægehjælp. Doktor Hegge fik saaledes intet at bestille. Han kunde ikke betale kontorleien; og han var i slik gjæld paa restaurationen at han ikke hadde mot til at gaa derind og spise, naar Klemet seiv var tilstede. Ja, han saa sig endog nødsaget til at skrive til Clara i Chicago og la hende vite at deres bryllup maatte utsættes til det kom bedre tider. Men saa var det at han fik høre en haarreisende spøkelseshistorie og trodde den; og som følge derav blev han en holden mand. Dette gik saaledes til: Der var i Noraville en velstaaende gammel ungkar som het saa meget som Sjur Grinde. Han var en av de første settlere paa stedet, og hadde kjøpt og solgt land og tjent godepenger paa det; og han hadde saaledes god raad til at ta det makelig paa sine gamle dager. Da han ingen slegt hadde, bodde han tilleie i et væ* reise ovenpaa i huset hos enken mrs. Hamre. Dette hus hadde en uhyggelig historie. Under et slagsmaal var nemlig Ole Hamre uheldigvis blit dræpt av en an* den fyllefant, en svenske ved navn Berggren, med hvem han hadde disputert om konsulatsaken og det absolute veto. Og dette drap hadde fundet sted netop paa det værelse som Sjur nu leide. Gamle Sjur Grinde var en troskyldig og ærlig sjæl. Han likte ikke akkurat at bo paa et værelse, hvori der var begaat et mord; ti han visste meget godt fra Norge at en mand som er kommet avdage ved en slik volds* handling, ikke sjelden gaar igjen, og da helst paa det sted hvor drapet foregik. Men paa den andre

siden syntes han svært godt om netop dette værelse. Det var saa passelig stort og hadde en herlig utsigt like ut mot det skur hvor jernbaneselskapet hadde sit oplag av kul; og desuten hadde huset en vakker beliggenhet mellen en slagterbod og en leiestald. Sjur flyttet derfor

24 ind i det, idet han ogsaa trøstet sig med at Ole Hamre formodentlig maatte være vidende om at Berggren nu var at finde paa tugthuset nede i Stillwater. Gamle Sjur fik imidlertid snart vite at han hadde forregnet sig. Han hørte underlige lyd allerede den første nat han var der huset; og han kunde tydelig føle sig omgit av overnaturlige ting. Han visste at det ikke kunde være andet end spøkeri; ti han hadde tilbragt en glad aften med endel gamle venner og var ikke i den tilstand at han lot sig skræmme av ingenting. Et par aftener senere fik han troen like i hændene. Han kom ved midnatstid hjem fra Murphys saloon og var da ved usedvanlig godt mot. Han ante intet ondt, før han var næsten oppe ved døren til sit værelse; men der kom et usynlig troll og gav ham et slag like i pan* den, saa han styrtet om. Han krabbet sig op ogfandt veien ind til sin seng; men spøkelset hadde fulgt ham og klynget sig nu fast til hans føtter og veltet ham overende. «Er det dig, Hamre?» sa Sjur med skjæl* vende stemme; han var næsten sikker paa at han hadde at gjøre med den myrdede mand, som naturligvis vilde ha fat i Berggren. Da han ikke fik noget svar, strakte han sig saa lang han var paa gulvet og laa stille for at overveie saken. Det var ham klart at disse underlige foreteelser ikke lot sig fortolke paa mere end én maate; og han oplot sin mund for at oplyse Hamre om Berg* grens nuværende opholdssted, men sovnet ind før han fik sagt noget. Spøkeriet fortsattes nu næsten hver eneste kveld, omtrent paa samme maate som med Hans Aanruds bedstefar. Det var ikke nok med at Hamre seiv gik igjen; men han bragte ogsaa andre troll med sig, og spilte Sjur alleslags stygge puds. En nat Sjur kom hjem noget senere end han pleide, laa disse utysker utenfor døren og ventet paa ham. En hel hær avdem kastet sig over ham og la ham paa ryggen i sølen. Da

25 han kom sig paa benene igjen, tok de flugten. Han saa dem aldeles tydelig, netop som de forsvandt rundt gatehjørnet. En anden nat synkvervet disse onde aander ham, saa det var ham umulig at finde døren. Han hadde set den for et øieblik siden; men nu da han skulde bruke den, var den ikke der. Mrs. Hamre hadde hørt noget pusle utenfor, og hun stod op og gik ut for at un* dersøke hvad det var. Hun fandt da Sjur staaende der maalløs av skræk, eller hvad det var. Da hun seiv aldrig hadde set noget spøkeri, mistænkte hun ham for kanske at være litt fuld. Hun hjalp ham derfor uten videre snak op trappen og ind paa hans værelse; og dermed gik hun fra ham. Men han var saa ilde med* tat av sine grufulde syner og oplevelser, at han ikke engang kunde faa klærne av sig. De følgende dager var han syk og holdt sig inde. I den tid saa han hel* ler ikke noget spøkeri; og han turde derfor haape at Hamre nu hadde faat vite at Berggren ikke var her, men i Stillwater. Men saa hændte den frygtelige be* givenhet som endelig knækket motet hos Sjur Grinde og gjorde en ende paa doktor Hegges pengesorger. Sjur havde tilbragt aftenen paa et hyggelig værelse bakenfor Murphys saloon sammen med sine gamle venner Tveiten og Veum. Tveiten hadde nemlig solgt sin farm til Veum; og saa hadde de indbudt Sjur til at hjælpe dem at drikke kjøpskaal. De hadde det udmerket koselig; og det var længe efter midnat da Sjur gik hjem. Han var dog at kalde for saagodtsom aldeles ædru. Allikevel hadde han det likesom paa følelsen at disse overnaturlige hændelser kunde ventes at gjenta sig i nat. Og det viste sig snart at han hadde gjættet ganske rigtig. Da han kom saa langt som til slagterboden, fik han se en mængde taakeagtige skik* kelser, blandt hvilke han ogsaa drog kjendsel paa Ole Hamre. De sperret veien for ham, og nogen hadde 15 — Boken om Norge. V.

26 slagtekniver og andre farlige vaaben. Sjur var en modig mand; men dette blev ham dog for meget. Han styr* tet hen til leiestalden og vilde klatre op paa høitre* vet ; men hans plageaander trak ham ned og kastet ham til j orden og satté sig paa ham og for fælt stygt med ham. Da de endelige gik fra ham, orket han ikke at røre sig av flekken. Da gutten som sov inde i stal* den, kom ut om morgenen, fandt han Sjur liggende paa en bundt høi ved væggen. Gutten meldte det til mrs. Hamre og hjalp hende med at faa gamlingen ind og i seng. Det var midt paa dagen da Sjur vaaknet. Han ropte paa mrs. Hamre; og da hun kom for at se til ham, fortake han hende akkurat hvad som hadde hændt, og endte med den erklæring at saa godt som han ellers syntes om baade hende og kosten hun gav ham, kunde han dog ikke længer bo i et slikt hus hvori der var spøkeri og djævelskap som kunde skræmme en marid fra vet og forstand. Mrs. Hamre hadde ikke raad til at miste sin logerende, og hun søkte derfor at berolige ham med den beskedne formodning at han kanske hadde spist eller drukket noget som han ikke

hadde hat godt av. Men gamle Sjur blev yderligere forarget over slik ugudelig tale; han erklærte at intet i verden skulde faa ham til at opholde sig en eneste nat her* efter i huset til en kjærring som kunde faa det ind i sit trekantete hode at han hadde naadd en alder av fire* og*halvfjerdsinstyve aar uten endnu at vite hvad og hvor meget han kunde taale at drikke. Trods det at hun ydmyg bad om forladelse, sendte han straks bud efter en hest og kjærre og lot sig og sit kjøre over til Klemet Nilsons norske hotel. Der blev han alvorlig syk, og doktor Johnson blev budsendt. Ja, doktor Johnson kom straks tilstede; men det viste sig at han var altfor klok udi egen indbildning. Da Sjur med megen høitidelighet hadde fortalt om det

27 stygge spøkeri, begyndte doktoren at le; og da blev gamle Sjur sint og vilde ikke ha mere med en slik tosk at bestille. Klemet sendte da bud efter doktor Hegge, hos hvem han jo hadde nogen penger tilgode, og hvem han derfor vilde hjælpe til en liten fortjeneste. Denne unge doktoren kom, og viste sig da at være rent uventet godtroende. Han hørte med taalmodighet og dypt alvor gamle Sjurs beretning om de overnaturlige tildra* gelser, og var intet øieblik i tvil om at det altsammen var sandt. Han forsikret gamlingen at disse frygtelige oplevelser vilde ha vetskræmt en mand som var mindre modig og resolut. Seiv hos Sjur hadde de, sa han, fbraarsaget enslags cerebral hyperæmi som krævde kraf* tige mediciner. For en sygdom som var saa vanskelig at uttale, hadde Sjur al skyldig respekt, og han overlot sig gan* ske i doktorens hænder. De to blev snart meget gode venner. Sjur forstod at doktor Hegge fuldt og fast trodde hvad Sjur for sin del visste, nemlig at oplevel* sene derborte i huset til mrs. Hamre simpelthen ikke lot sig forklare paa naturlig maate. Derfor blev garn* lingen meget glad i den unge mand. Da han om en tid var nogenlunde frisk igjen og kunde være ute, blev han aldrig træt av at fortælle sine venner hvor udmer* ket flink doktor Hegge var i sammenligning med dette fæ som kaldte sig doktor Johnson. Nok er det at dette ledet til at Hegge fik en rigtig god praksis og snart var istand til at reise ned til Chicago og hente sin Clara. Hun og Sjur blev ogsaa gode venner; og da gamlingen blev syk for sidste gang, hjalp hun sin mand med at pleie ham, indtil han hadde stridd ut. Kort før han døde, lot Sjur Grinde sit testamente skrive av presten Helgeson; og da det blev aapnet, maatte endog doktor Johnson indrømme at det somme* tider er dumt ikke at tro paa spøkelser. Peev Strømme.

28 Norske pionerer i kampen mot saloonen. I forhold til sit antal har nordmændene i de For* enede Stater utrettet mere for ædruelighet end nogen anden nation, — yankeene ikke undtat. I omkring tre* dive aar har en sammenhængende, organisert avholds* virksomhet været drevet her, med egne talere og orga* ner. Og nordmændene, som før laa dypt nede paa dette omraade, indtar nu den ledende stilling i arbeidet herover. Den største tørlagte by i Wisconsin er Stough* ton, som ogsaa er den norskeste. Den største i Minne* sota er Fergus Falls, som ogsaa gjælder for den nor* skeste der. Den største i Washington var Everett, som ogsaa er den norskeste der. Ja, seiv i Canada finder vi f. eks. i Saskatchewan at den største tørre byen, Moose Yard, er den norskeste. Antisaloon*ligaens kar* ter over Wisconsin, Minnesota og Dakota'ene, hvor det tørlagte omraade er avsat med hvitt, angir noksaa paa* lidelig hvor nordmændene bor, og den stat hvor de er sterkest, Nord*Dakota, er helt hvit. Ide lovgivende forsamlinger i Wisconsin og Minnesota er det en regel at de norske medlemmer har ført an i kampen for County Option, og i Nord*Dakota finder vi dem næsten uten undtagelse valgt paa gjennemførelse av forbuds* loven. Av de fem som blev indvalgt i Minnesotas lov* givende forsamling i 1910 som forbudsfolk, var fire norske. Jeg husker at engang var nordmænd samtidig opstillet som guvernør*kandidater i tre stater og som viceguvernører i to, paa forbudspartiets valglister. Det er et bevis paa nordmændenes vaakenhet, at de saa snart var færdig til at gaa med paa denne egte amerikanske krigen mot drikken. Alt i begyndelsen av 1850 — ti aar før den første norske totalavholdsforening blev stiftet av Asbjørn Kloster i Stavanger — var der flere norskamerikanske totalavholdsforeninger her i Sta* tene. En var organisert i Chicago, og en i Texas. «Den

29 skandinaviske Afholdenheds Forening» No. 1, stiftet i Milwaukee Iste januar 1850, var den første. Disse foreningers skjæbne kjender vi litet til. Andre saker kom paa dagsordenen, alle de spørsmaal som den store borgerkrig blev brygget av. Det sydet og gjærte i hver krok av landet, og nordmændene var da som nu politikere paa sin hals. Avholdsbevægelsen faldt i sta* ver hele landet over, og de norske totalavholdsforenin* ger forsvinder med hundreder av andre av historien. Baade den første norske totalavholdsforening i Arne? rika —

Milwaukee*foreningen — og den første i Norge — stiftet av Asbjørn Kloster — blev stiftet en nytaarsdag. Eiendommelig nok fik ogsaa den nyere norske totalav* holdsbevægelse i de Forenede Stater sin daap paa denne aarets første dag. Calumet, i Michigan, er en grubeby, og ligger paa den ytterste spids av Upper Peninsula. Det var lille juleaften 1873 at nogen nordmænd sat sammen paa en saloon og dråk. De var unge mænd, og var kommet herover for at tjene penger, hjælpe sine forældre, bryte sig en bane, — og saa var det blit drik, drik, drik! Nu stundet julen til. Kanske hadde de talt sammen om hjemmet. Nok er det, — de gav hverandre haanden paa at nu skulde det være slut med drikken fra nytaaret av. De møttes nytaarsaften og fornyet sin overenskomst. Saa fik de høre om Goodtemplar*orde* nen, og at en skandinavisk loge var stiftet i New York. De søkte om charter, og logen «Skandinavien» blev organisert i februar 1874. Mr. Chris. L. Larsen, som nylig var kommet hit, paatok sig det vanskelige arbeide at oversætte ordenens ritual ved hjælp av leksikon, uten at han seiv kunde engelsk. Logen arbeidet en tid med dette skrevne ritual. Nogen aar senere blev denne forening omorganisert under Templar*ordenen, og fik navnet «Nora». Ved opløsningen av den norsbdanske avdeling av Templar*

230 ordenen gik den over til «Det nationale Afholdsforbund», og eksisterer endnu som en av de sterkeste norske av* holdsforeninger i landet. Denne forening er da den ældste og har en uavbrutt virksomhet paa over firti aar bak sig. Fra Calumet spredte bevægelsen sig til Han* cock, hvor der blev stiftet en forening, «Altid fremad». Den bygde det første totalavholds*lokale i landet. Grubekompaniet gav foreningen tomt paa en flek høit oppe i fjeldet. Medlemmene var fattige, men de fik kjøpt materia* ler, og de som hadde natskifte i gruben, kom like til lokalet, hvor kvindene ventet med frokosten. Saa drev de og snekret til utover mot middag. Om aftenen kom de som hadde dagskifte, og arbeidet til mørket faldt paa. Kvindene holdt tilstellinger og fik samlet ind penger til inventar. Den gamle hallen staar fremdeles. Denne forening eksisterer endnu, og drives væsentlig av barnene til dem «som bygde hallen». Imens var der dannet mange goodtemplar*loger øst* paa. En begavet ung svenske, Adolf Peterson, hadde mistet en kjær ven i Duluth. Dødsfaldet, som skyldtes berusende drikke, gjorde et slikt indtryk paa ham, at han fattet et dødelig hat til drikken. Han reiste til New York, hvor han blev medlem av I. O. G. T., og der stiftet han i 1873 den første skandinaviske I. O. G. T. loge i verden. Han fik fart i tingene, og en hel del goodtemplar*loger sprang frem, deriblandt mange nor* ske. Han fik ogsaa indført ordenen i Norge, aaret efter at Reynolds hadde indført en anden gren. De skandinaviske loger her i landet ønsket at danne sin egen storloge og hadde faat løfte om charter, og de delegerte var kommet sammen, da der kom et telegram fra chefen, som forbød oprettelsen av skandinavisk stor* loge. Da gik de ut og stiftet den ikke*hemmelige Templar*orden. Den er siden spredt til Sverige og Dan* mark. I Sverige er den det største avholdsselskap efter

231 I. O. G. T., og tæller henved et hundrede tusen medlem* mer. Ordenen hadde flere norske loger i Illinois, Wis* consin og Minnesota. Men da fællesselskapene blev stiftet, sluttet de fleste sig til dem. I 1891 blev de norske loger eller «templer» som de kaldtes, organisert til en særskilt avdeling. Denne arbeidet med nogen fremgang i mange aar, indtil den i 1905 sammen med Wisconsins og Syd*Dakotas fællesselskaper dannet «Det nationale Afholdsforbund». Faa nordmænd har gjort mere for avholdsarbeidet blandt det norske folk end svensken Adolf Peterson. Han bor i Minneapolis og synes glemt baade av os og sine egne landsmænd, tiltrods for at over 300000 skan* dinaviske totalister har fylket sig om de bannere som han med store opofrelser var første mand til at reise. Uavhængig av denne bevægelse blev den første nor* ske totalavholdsforening stiftet i Chicago i 1874. En* kelte paastaar at det var en svensk prest som gav stø* tet til foreningens stiftelse. Nydahl angir Lauritz Carl* son som manden. Blandt Chicagos ældre avholdsfolk næv* nes Tallak Ellingsen som den egentlige ophavsmand. Tallak kom fra Stavanger til Chicago i 1873, og var en av Klosters discipler og første medarbeidere. Men ar* beidet skjøt først fart da Lauritz Carlson blev valgt til foreningens formand i 1876. Den «første norske», som den kaldtes, holdt svære møter. Omvendte drankere stod frem og vidnet om sine erfaringer, folk skrev sig ind i mængdevis, og for* eningen talte hundreder av medlemmer. Senere blev den omorganisert efter en nedgangsperiode og fik nav* net «Harmonien». Det var i den forening at Ole Br. Olson avlagde avholdsløftet i 1879, og hvor underteg* nede, sytten aar gammel, blev indskrevet som medlem otte aar senere. Men lederen i denne forening var bergenseren Lav* ritz Carlson helt fra 1876 til høsten 1893, da han døde.

23 Han var en eiendommelig personlighet. Han hadde været en meget forfalden dranker, og vendepunktet var

kommet efter en nytaarsnat, da han laa døddrukken ute paa en aapen plads og frøs flere fingrer av sig. Der var noget uhyrlig og kolossalt ved ham baade som dran* ker og avholdsagitator. Nytaarsaften holdt altid «Har* monien» fest, og da holdt gamle Carlson sin store tale om «Carlson som træl og Carlson som fri». Den svære skikkelsen stolpret frem og tilbake paa platformen, den frygtelige røverhøvding*profil var vendt mot forsamlin* gen, han holdt sin lemlæstede haand op, og hans gjen* nemtrængende stemme skar folk gjennem marg og ben. Han var i besiddelse av en sjelden evne til at gjøre indtryk paa folk. Han talte om sig seiv, men det for* arget ingen; ti man følte bare ved at se ham at man* den hadde en vældig tekst. Hadde han kunnet reise fra sted til sted, vilde han kunnet ha vundet tusener for avholdssaken. Som det var, blev han kun omgit av en skare trofaste som hadde vænnet sig til hans besyn* derligheter. Det var Chicago som førte Ole Br. Olson frem paa arenaen. Han var kommet over til Chicago i 1877, — en ung mand med gode kundskaber og fra et godt hjem, men uten noget bestemt maal eller med i livet. Han forsøkte sig med noget av hvert, men hadde vanskelig for at finde beskjæftigelse, da han intet hadde lært som han kunde ta fat paa. Som saa mange andre ungdom* mer levde han for dagen, og det gik nedover bakke med ham. Men der kom et vendepunkt ogsaa i hans liv, idet han blev vakt og omvendt blandt metodistene. Det var en arbeidskamerat som satte ham paa den tanke at han skulde anvende sine evner i avholdssakens tjeneste. Professor Svein Nilsson, som dengang redigerte «Skan* dinaven», fik ham overtalt til at starte «Afholdsbladet» i mai 1882 og forstrak ham med endel penger. Hermed begyndte den virksomhet som Olson fortsatte uavbrutt

23 til sin død 1903. Han var ikke organisator som sven* sken Ad. Peterson, men født agitator. Særlig var han begavet som taler. Han appellerte især til nationalfø* lelsen og angrep os paa et meget saarbart sted, — han søkte at faa folk til at skamme sig over drikken. Han holdt neppe et eneste foredrag uten at nævne brænde* vins*flekken, «som skulde vaskes av det norske folk». Han hadde et behagelig organ, og hans mimik var uovertræffelig. Han mindet i mangt om landets største avholdstaler, John B. Gough. Om avholdssakens videre utvikling skal her ikke fortælles. Det var kun pionerene som skulde mindes. Waldemar Åger.

Den norske kirke i Amerika. Vore fædre hadde paa Vestens vidder fundet en rummelig arbeidsmark. Farer og vanskeligheter var der jo fra begyndelsen nok av; men de blev overvundet litt efter litt. Nybyggerne indrettet sig efter forholdene saa godt de kunde og haapet paa fremtiden. Men der var en ting de savnet mer end alt andet, noget som nødvendig hørte med, om livet skulde faa den rette mening. Dette for dem uundværlige var kirke r og pres ter, og det hvilte tungt paa deres samvittighet at de ikke hadde anledning til at dyrke sin Gud paa fædrenes vis. Nu var det ikke saa at der ikke var baade kirker og prester i det land de var kommet til. Helst i byene og i ældre større settlementer. Det vilde nok som of* test været lang vei og übekvemt at søke hen til disse kirker; men dette var allikevel ikke den største vanske* lighet. Værre var det at de her møtte et fremmed sprog og andre kirkeskikker end de var vant til, saa det var umulig for dem i disse fremmede forhold at finde nogen opbyggelse. Bibler og opbyggelsesbøker hadde dog de fleste indvandrere hat med sig fra det gamle land, og nogen av dem hadde ogsaa i hjemlandet talt Guds ord til opbyggelse. Disse holdt nu møter omkring i husene. De sang sine gamle salmer, læste litt av Bibelen eller en præken, og saa holdt en eller flere av forsamlingen bøn eller talte litt om det læste. Slik omtrent var de

238 første gudstjenester som blev holdt her i landet av det norske indflytterfolk, og det var haugianernes møter i Norge man hadde tat til mønster for disse. Paa denne maaten kunde det dog ikke gaa i længden. Enhver religion maa nødvendigvis ha sin offentlige gudsdyrkelse. Og desuten var der mange som ikke likte at lægfolk tok sig til at præke; det var noget de

Østre Koshkonong prestegaard.

egentlig ikke hadde nogen ret til at sysle med, mente de, for det var bare prestenes gjerning. De var jo kommet fra statskirken i Norge, og statskirkekristen* dommen stod for dem som den eneste rette. Dette som haugianerne for med, var jo av de fleste ogsaa i Norge blit anset for upassende, ja endog ulovlig. Derfor vilde de ha statskirkeprester fra Norges universitet. Disse var de eneste som dudde. Men disse var ikke saa lette at faa fat paa. Det tok lang tid før nogen prest fra moderlandets kirke vaaget

239 sig til at reise til utflytterfolket i Vesten, og det var en tung ventetid for de mange som mente disse var de eneste brukelige prester. Da var det lettere for dem som i Norge hadde samlet sig om lægprædikantene, de hjalp sig som sagt med sine smaamøter omkring i husene, og des* uten fik de snarere hjælp fra Norge; for allerede i 1839

Elling Eielsen

kom den mand som i kristelig henseende kom til at utøve kanske den største indflydelse blandt den første slegt av indvandrere. Det var Elling Eielsen. Elling Eielsen var fra Voss. Han blev tidlig grepet av religiøs alvor og begyndte meget ung at reise om* kring som lægprædikant. Da han kom til Amerika, hadde han gjennemreist store strøk av Norge. Han hadde ogsaa besøkt Sverige og Danmark, og i dette

240 sidste land var han endog blit kastet i fængsel for sin virksomhets skyld. Eielsen var en religiøs kraft, og han blev snart lederen for en om sig gripende religiøs bevægelse blandt indflytterfolket, men han var en av* gjort motstander av statskirkekristendommen. Han var væsentlig vækkelsesprædikant og revset med kraft de grove synder. At ordne og organisere menigheter gav han sig ikke stort av med, betragtet vel nærmest det man kalder kirkelig orden som en uheldig levning av «statskirkekristendommen». Men trods al uvilje mot denne som Eielsen og hans venner la for dagen, kunde de ikke i længden undvære en ordinert prest; for saa meget holdt de fast paa de gamle kirkeskikker at de vilde ha alle kirkelige handlinger, d. v. s. daap, alter* gang, brudevielse og jordfæstelse utført av en ordinert prest. Forat Eielsen ogsaa skulde kunne hjælpe dem i denne henseende, vilde de ha ham ordinert, og det maatte han da gaa ind paa. Han blev ordinert av en tysk*luthersk prest i 1843, og er den første norsk*luther* ske prest i Amerika. Haugianerne i Norge hadde paa den tid begyndt at sende missionærer til Afrika, og man henvendte sig til nogen fremstaaende mænd blandt disse om de muligens kunde finde en utvei til at faa sendt en prest ogsaa til utflytterfolket i Amerika. De efterkom opfordringen og sendte Claus Lauritz Clausen, en danskfødt mand, som en tid hadde opholdt sig i Norge blandt Hauges venner. Den oprindelige plan var at han skulde virke som religionsskolelærer blandt indflytterfolket; men man fandt snart at han kunde gjøre større nytte som prest, og derfor blev han ogsaa straks ordinert. Clausen var med at grundlægge den første norsk=lutherske menighet i Amerika, og det var denne som kaldte ham til sin prest. Aaret 1844, kom der atter en utsending fra Norge, og denne gang var det en virkelig norsk stats*

241

kirkeprest. Hans navn var Johannes Wilhelm Christian Dietrichson. Han reiste et aars tid om* kring blandt de norske indflyttere, stiftet menigheter, prækte, døpte barn, konfirmerte, forvaltet nadveren, egteviet og jordfæstet. Efter et besøk i Norge det føl* gende aar kom han i 1846 tilbake til Amerika og blev prest paa Koshkonong i staten Wisconsin.

C. L. Clausen.

Eielsen og hans mange venner rundt omkring saa ikke med glæde paa de nye arbeideres virksomhet. Disse brukte prestekjole, organiserte menigheter, og Dietrichson ialfald angrep lægmandsvirksomheten. En saadan fremgangsmaate stemplet dem i Eielsens øine som statskirkeprester som man maatte sky, og han følte det som en pligt at advare imot dem. Paa den anden 16 — Boken om Norge.

V

24 side fandt de norske prester likesaa meget galt hos Eielsen, og derfor opstod der straks en strid mellem disse to kirkelige partier, en strid som hadde sin egent* lige oprindelse fra Norge, hvor kirkens prester var imot den haugianske lægmandsbevægelse. Det hadde været en let sak for Eielsen inden stats* kirkens faste former i Norge at danne smaaflokker her og der og agitere mot prestene; men under forholdene her i det nye land viste det sig snart umulig at holde tilhængerne sammen, hvis man ikke fik en ydre kirke* ordning i stand Derfor saa ogsaa Eielsens venner sig nødt til at søke at faa dannet et kirkesamfund, og i denne hensigt holdt de i aaret 1846 et større møte, hvor det første norsk4utherske kirkesamfund i Amerika blev stiftet. Dette blev kaldt «Den evangelisk*lutherske Kirke i Amerika», men er bedre kjendt under navn av «Ellings Synode». Av dette samfund,

som i lang tid var ganske betydelig og øvde en stor indflydelse, er der nu ikke meget tilbake. Det har hat 3 større split* telser og har nu kun 5 prester. De to andre norske prester og de av dem grundlagte menigheter sluttet sig naturligvis ikke til det nævnte kirkesamfund. Ogsaa for dem var det blit mere og mere klart at menigheter og prester maatte slutte sig sammen til et kirkesamfund; men saa længe de var bare de to prester, lot det sig ikke godt gjøre, og desuten hadde de ikke stor greie paa hvorledes en fri luthersk kirke skulde grundlægges fra nyt av. Et held for dem var det dog at de her kunde lære av tyskerne. Tyske lu= theranere hadde nemlig for lang tid tilbake slaat sig ned i Statene og hadde paa denne tid et vel organisert kirkesamfund med mange blomstrende menigheter. Efterat der i de nærmest følgende aar var kommet flere prester fra Norge, saaledes H. A. Stub i 1848, A. C. Preus, H. A. Preus, G. F. Dietrichson og N.

Brandt i 1850, lykkedes det disse og de av dem grund* lagte menigheter, omkring 30 i tallet, i 1853 at stifte det kirkesamfund som er kjendt under navnet: «Syno* den for den norsk evangelisk*lutherske Kirke i Amerika» Forsøk til samfundsdannelse var gjort et par ganger aarene i forveien, men man fandt efter

H. G. Stub, Synodens nuværende formand.

nærmere overveielse den paa disse antagne «grundlov» for übrukelig, særlig fordi den indeholdt grundtvigianske vildfarelser. Ser man bort fra et par smaa og kortvarige samfund, stiftet av folk som skilte sig fra Elling Eielsen, er «Sy* noden for den norsk evangelisk*lutherske Kirke i Arne* rika» eller «Synoden», som den for korthets skyld mest

24 kaldes, det andet kirkesamfund stiftet av norske luthe* ranere i Amerika. Særmerket for dette samfund er dets troskap mot den gammeWutherske lære og bekjendelse. Den kristen* domsopfatning som er formulert i Konkordieformelen og videre utviklet av det 17 aarhundredes store luther* ske teologer, har Synoden altid holdt fast ved og stillet sig helt avvisende likeoverfor al senere teologisk utvik* ling. Det nye samfund skjøt en hurtig vekst, og der kom snart flere prester fra Norge. Blandt disse maa vi sær* lig merke os tre som kom til at sætte betydelige merker i det kirkelige arbeide: Ottesen, Koren og Laur. Larsen. Menigheter dannedes vistnok i de fleste sett* lementer hvor norske folk hadde slaat sig ned, og trods Eielsens opposition sluttet størsteparten av indflytter* folket sig til de fra Norge komne prester og de av dem stiftede menigheter. Den største vanskelighet den nye kirke hadde at kjæmpe med, var mangel paa prester. Norske settle* menter dannedes hurtig rundt omkring. De faa norske prester maatte derfor stadig være paa reiser, som var baade lange og besværlige, og de var ofte utsat for store farer. Mange menigheter maatte la sig nøie med at faa besøk av presten et par ganger om aaret eller saa, og dette var en begivenhet som hele settlementet hilste med stor glæde. En saadan tilstand blev selvfølgelig uholdbar i læng* den. Indvandringen tiltok i stor utstrækning, og det viste sig umulig at faa det fornødne antal prester fra Norge. Det stod derfor klart for de ledende mænd, at skulde man kunne holde skridt med menighetenes vekst, maatte man sørge for presters utdannelse her i landet. Men at grunde en egen presteskole hadde man ikke raad til for det første, og man traadte derfor i underhandling med den Tyske Missouri Synode, om

denne vilde opta norske elever ved sit college og sin presteskole i St. Louis. Det tyske kirkesamfund stilte sig velvillig til dette andragende. Man fik ansat en norsk professor i St. Loius, og i en række av aar brukte Synoden tysk4utherske skoler til utdannelse av sine prester. Saa vel tilfreds man end var med denne ordning som en nødhjælp, kunde det dog ikke gaa i længden paa denne maaten; man maatte prøve paa at faa en egen skole i stand. Dette blev altsaa det første fællesfo* retagende den nye kirke samlet sig om. Først gjaldt det at faa en høiere læreanstalt, hvor unge mænd kunde faa et for det teologiske studium almendannende grund* lag. I dette øiemed byggedes i Decorah, staten lowa «Luther College», som med stor høitidelighet blev md* viet 14de oktober 1865. Dette er den første høiere læreanstalt grundlagt av norske i Amerika. De her utdannede elever blev saa sendt til høiskolen i St. Louis. Først i 1876 oprettet Synoden et eget teologisk seminar. Men Synoden formaadde likesaalitt som Eielsens samfund at samle det stadig økende indflytterfolk. Her* til bidrog for en del

den omtalte forbindelse med den tyske MissounUsynode. Den strengt konservative aandsret* ning som hersket i denne, blev ogsaa raadende i Synoden, og flere stridsspørsmaal blev gjennem denne paaført kirkefolket, som det kanske ellers vilde ha undgaat. Kommer hertil Synodens kamp mot lægmandsvirksom* heten og pietismen, vil man forståa hvorfor saa mange indvandrere ikke kunde slutte sig til den, og at mange baade prester og lægfolk ikke længer kunde finde sig hjemme der. Saa blev der splittelser, som førte til dannelsen av nye kirkesamfund. Som de vigtigste blandt disse maa nævnes «Augustana*synoden og «Konferensen for den norsk*lutherske Kirke i Amerika».

246 Dette sidste samfund blev stiftet i aaret 1870 av pastor Clausen, som var gaat ut av Synoden. Dets ledende mænd var professorene Weenaas, Sven Oftedal og Georg Sverdrup, samt formændene Johan Olsen, T. H. Dahl og G. Hoyme. Samfundet bygde den bekjendte læreanstalt «Augsburg Seminar». Dette skulde staa som

M. G. Hanson. Formand i Hauges Synode

midtpuktet for en rettroende, folkelig vækkelseskristen dom i motsætning til Synodens stive høikirkelighet. Elling Eielsen hadde hele tiden drevet en utrættelig prækenvirksomhet, og til trods for de omtalte splittelser som fandt sted i hans samfund, vokste dette allikevel, saa det ved midten av syttiaarene hadde omkring 25 prester, alle forhenværende lægprædikanter. Men Eielsens stivsind og egenraadighet var ikke blit mindre med aarene, og nogen bedre forstaaelse av nødvendigheten av fastere samfundsorganisation hadde ikke tiden lært

247 ham. Da der saa kom krav fra baade menighetsfolk og prester om at gjøre den gamle konstitution mere brukelig i dette øiemed, stilte han sig helt avvisende. Følgen herav var at de fleste forlot ham og dannet i 1876 et nyt kirkesamfund under navn av «Hauges norsk*e vangelisk lutherske Synode i Arne* rika», bedst kjendt under navnet «Hauges Sy* node». Ogsaa dette samfund lægger særlig vegt paa lægmandsvirksomheten, men adskiller sig fra Eielsens ved at det vil ha vel utdannede prester, og det har til dette formaal oprettet gode skoler. Dette kirkesamfund har øvd adskillig indflydelse, og særlig har mange av de fra Norge indflyttede indremissionsfolk i Hauges Synode fundet et kirkelig hjem. I ottiaarene opstod der i den Norske Synode en bit* ter lærestrid om utvælgelsen. Den endte med at et stort antal menigheter og prester forlot Synoden og dannet et samfund som blev kaldt «Det Antimissou* riske Broderskap». Det var ikke med glæde man gik til dannelsen av et nyt kirkesamfund; men en stor del følte sig saa brøstholden ved Synodens teologiske standpunkt og ved dens lederes fremgangsmaate, at ingen anden utvei syntes mulig. Der var imidlertid mange som med sorg saa paa denne kirkens splittelse ide mange samfund. Det som var fælles for dem alle — den hellige skrift og den lv* therske kirkes bekjendelsesskrifter — var dog saa over* maade meget vigtigere end det som skilte. Ved offent* lige møter med repræsentanter fra alle norske kirkesam* fund fik man mer og mer oparbeidet et almindelig ønske om en sammenslutning av disse, og efter lange forhandlinger kom — ialfald delvis — en saadan for* ening endelig i stand. Det var i aaret 1890. Da indgik tre av de norsk lutherske kirkesamfund, Augustana*sy* noden, Konferensen og det Antimissouriske Broderskap, en forening og stiftet det samfund som er kjendt under

248 navnet «Den Forenede norsk4utherske Kirke i Amerika». Siden den norske kirkes grundlæggelse i Amerika er vel dette den største begivenhet som har fundet sted inden denne. Som det var at vente, hadde det nye samfund i be?

T. H. Dahl. Den nuværende formand for den Forenede Kirke.

gyndelsen adskillige vanskeligheter at kjæmpe med. Den største av disse var at et faatal av Konferensen med professorene Oftedal og Sverdrup i spidsen straks gik ut igjen og dannet et eget samfund som fik navn av «Frikirken». Efter en længere proces fik de sin gamle skole, Augsburg Seminar, med sig. Disse rivnin* ger hadde dog ikke nogen indflydelse i længden. De blev forholdsvis snart utjevnet, hvilket særlig skyldtes den Forenede Kirkes formand, pastor G. Hoymes kloke

249 og energiske ledelse. Den Forenede Kirke hadde en meget hurtig vekst og en sjelden trivsel. Overalt hvor norske folk hadde slaat sig ned, gik en mængde menig* heter aarligaars ind i samfundet, prægtige kirker reistes i stort antal, og presteseminar, skolelærerseminar m. m. blev opført inden kort tid. Ogsaa de andre kirkesamfund

har fra midten av nittiaarene hat en blomstringstid. De enkelte menig* heter har bygd prægtige kirker og prestegaarder, og de enkelte samfund har hver for sig utfoldet en stor virksomhet i retning av oprettelse av høiere skoler av forskjellig art, bygning av barmhjertighetsanstalter og hospitaler, samt øvd en utstrakt missionsvirksomhet. Men til trods for dette velsignelsesrike arbeide de enkelte samfund utførte, føltes dog splittelsen i mange kirkesamfund som en grundskade som burde rettes paa. Siden den Forenede Kirkes stiftelse har der baade i den Norske Synode og i Hauges Synode stadig været røster oppe med krav paa forening. Disse røster blev stadig, sterkere, og det førte til at der blev nedsat fælleskomi* teer fra de tre samfund til drøftelse av spørsmaalet om sammenslutning. Det gik til en begyndelse ikke hurtig, da gamle stridsspørsmaal og gjensidig mistillid mellem de gamle ledere virket adskillig hemmende; men folkets røst blev sterkere og sterkere, og de forhandlende ko* miteer nærmet sig mer og mer hverandre i de store lærespørsmaal. Og nu er endelig efter mangeaarig ar* beide det glædelige resultat opnaadd, at de skilte sam* fund har erklæret sig enig i tro og lære og besluttet, naar de praktiske vanskeligheter er ryddet av veien, at slutte sig sammen til ett samfund. Naar dette sker, har den norske kirke i Amerika overvundet sine barnesyg* domme og staar som en værdig arvtager av moderlan* dets lutherske kirke. S. Sondvesen.

250

Fra fars og mors liv. Far hadde tænkt at gaa ut som missionær. Den nærmeste foranledning til at han just kom til at reise til Amerika, var et kaldsbrev i form av et nød* rop utstedt av landsmænd i Muskego i 1847. Dette

H. A Stub

nødrop skildret i gripende ord hvorledes de norske ut* vandrere i Muskego var stillet, efterat C. L. Clausen, som fra 1843—46 hadde været deres prest, hadde set sig nødt til at forlate dem for at overta Luther Valley menigheter. Kaldsbrevet var sendt til missionsskolen i Stavanger med bøn om at faa en av missionsskolens elever. Men der blev svaret at man ikke kunde avse nogen. Saa sendtes kaldsbrevet til professor Kaurin,

251 med det resultat at min far meldte sig. Og Kaurin, som først var imot det fordi han helst vilde at min far skulde reise til Afrika, samstemte til slut i det, og far fik kongelig resolution til at la sig ordinere av hvilken* somhelst biskop. Saaledes blev da Amerika maalet. Allerede som 15* aarig gut hadde min far faat høre adskillig om Amerika. Det gik saa for sig: Farfar betjente en tid Samnanger. En søndag aften kommer han meget oprørt hjem og fortæller sin hustru: «Tænk, en del av vore bedste folk i Samnanger vil reise til Amerika, dette vilde land med de vilde indianere!» Senere, da reisen var besluttet, hadde han sagt: «Alle mine forestillinger hjalp intet. De vil avsted.» «Jeg erindrer godt,» sa far, «at vi barn talte sammen om hvor skrækkelig det maatte være at reise til Amerika blandt de vilde indianere.» Og dog — til dette land, som dengang stod saa av* skrækkende for ham, vilde Gud ha ham. Her skulde hans dagverk utføres. Ja, det underlige hændte, at far blev prest og sjælesørger for nogen av disse samnangere som hans far hadde søkt at holde tilbake.

I 1847 blev far og mor forlovet, og mor var rede til at følge til verdens ende, om det krævdes. Den 16de mars 1848 stod deres bryllup. Umiddelbart derpaa maatte far tillands reise over Filefjeld til Kristiania for at ordi* neres. Ordinationen fandt sted i slutningen av mars og forrettedes av biskop Arup. Saa den samme vei til* bake igjen for at gjøre sig færdig til avreisen. Det var ikke let at rive sig løs fra de mange kjære. Baade farfar og morfar var døde, men farmor og mor* mor levde. De var næsten utrøstelige ved tanken paa avskeden. For dem var det næsten som at følge barnene til graven. En kjendte jo saa litet til Amerika — det fjerne land. Naar Amerika nævntes, tænkte en nær*

25 mest paa røvere, indianere og klapperslanger. De utro* ligste ting fortaltes. Men loddet var kastet — Rubicon overskredet. 2den paaskedag 1848 holdt far sin avskedspræken i dom* kirken i Bergen, og jeg har ogsaa herover truffet ikke saa faa som hørte den, de har sagt at den var dem ufor* glemmelig. Dagen erter skulde far ta avsked med mis* sionsforeningen i Bergen paa madam Grønnings sal. Men den gjensidige bevægelse, især paa forsamlingens side, var saa sterk at efter et par forsøk paa at tale til avsked maatte han stige ned av talerstolen. En saadan scene illustrerer hvorledes man saa paa en Amerikareise i de dager. I slutningen av april 1848 gik saa far og mor i Bergen ombord paa det lille tomastrede skib «Statsraad Vogt». Første juli kastet de anker i New Yorks

havn.

Og fra New York gik turen med dampskib til Al* bany. Fra Albany med jernbane til Buffalo. Derfrå med dampskib til Milwaukee. I 1847 hadde Milwaukee 12,000 indbyggere, saa den vel i 1848 har hat en 13 å 14,000. I 1850 talte den allerede 20,000. Far og mor tok ind i «Unitet States Hotel», et 2*etages hus. Det spurtes at en norsk prest var kommet, og den første nordmand de traf i Milwaukee, var bergenseren Frøiseth, som avla visit i hotellet den første morgen efter ankomsten. Av ham fik de vite at en stor skare av emigranter befandt sig paa det saakaldte Walkers Point, hvor en Reinert* sen fra Farsund hadde et halvfærdig hus. Straks gik de da dit og fandt mange der; flere av dem hadde for længere tid siden forlatt New York kanalveien. Denne kanalreise var i mangfoldige tilfælde en ren tortur. De stakkars emigranter blev stuvet sammen i de aapne kanal* baatene som blev trukket av okser eller mulæsler paa

253 strandbredden. I den kvælende solhete tilbragte de mange dager. Var det at undres over at mange bukket under for reisens besværligheter, og at mange var syke og elendige, da de naadde frem til Milwaukee? I og omkring Reinertsens halvfærdige hus sat en skare av hjemløse, hjælpeløse og raadløse,da far og mor kom derned. Det var et syn som en ikke kunde glem* me. Der sat mange av naturen sterke kvinder og mænd og graat. De graat fordi de hadde mistet sine kjære paa reisen. De graat fordi de hadde forlatt Norge. De graat fordi de var i et fremmed land. De graat fordi de ikke visste hverken ut eller ind. Der var nok opfordring til missionsvirksomhet. Der trængtes nok veiledningens og trøstens ord. For mange av dem som sat der med tunge tanker, varte det dog ikke saa længe, førend de fandt sig et hjemsted. Taarene tørredes, og om en del aar priste de det land som efter gjenvordighetenes tid paa mange maater hadde git saa rikt vederlag for det de forlot. Det var nemlig mænd og kvinder baade med vilje og med hjerte. Fars og mors maal var altsaa Muskego. Dette sted fortjener plads blandt de første i md* vandrernes historie. Allerede i 1839 begyndte nordmænd at slåa sig ned der. Og hvad der for os har séregen interesse: iMuskego stiftedes den første norsk* lutherske menighet i Amerika i 184 3. I Mu* skego blev ogsaa samme aar fatt et b esi ut* ning om at bygge en norsk*lut hersk kirke. Muskego laa omtrent 20 mil fra Milwaukee. Der var en slags vei. Men den gik gjennem lavt og sumpig land, tildels gjennem skog, og var efter heftige regnskyl næsten ufremkommelig. For at redde situationen hadde man ofte kastet splittede stokker — «rails» — tversover veien, og den rystingen en saa fik, glemte en ikke

254 let. Muskegos myrlænde, som i sommertiden laa tørt, kunde let tages for prærieland, og vi vet at ikke faa av nybyggerne blev skuffet over det. Saa var der store skogstrækninger, og naar skogen blev ryddet, gav det godt åkerland. Muskego var, om ikke «de tusen sjøers land», saa dog for sin utstrækning rik paa vakre md* sjøer. Der var Muskego Lake, der var Wind Lake, ved hvis bredd Even Hegs hotel laa, der var Teskigan Lake, der var Silver Lake, der var endelig Cedar Lake, ved hvis bredd far og mor kom til at bo en 6 aars tid, I skogene var vildt; i sjøene var fisk. Men saa var der ogsaa indianere, slanger og moskitos. Og hvad der var endda farligere: feber og kolera lurte i myrene, skjønt den sidstnævnte fiende undertiden kom med emigrantene. I gamle dager var Muskego et yndet tilholdssted for indianere. Ogsaa efter de norskes indflytning holdt de sig der, skjønt mere i utkantene. En liten ø i Cedar Lake syntes de godt om. Som minde om indianernes ophold kunde man peke paa de saakaldte indianerhau* ger. Av disse var især to fremtrædende. Den ene, som simpelthen kaldes Indianerhaugen eller «Indihaugen» — var en jevnt opstigende forhøining et godt stykke fra Even Heg. Paa dens top laa den norske kirke, som indviedes 13de mars 1845. Søren Backe og Johannesen fra Drammen hadde skrevet hjem og bedt om hjælp til kirkebygning. Der kom 400 spd. fra Dram* men, og resten skaffet nybyggerne seiv. Kirken paa Indianerhaugen kunde siges at beherske hele egnen. Den laa jo paa en haug og kunde sees i en ikke saa liten omkreds. Den første norske kirke i Amerika symboliserte saaledes paa en maate den stilling den norske kirke i Amerika skulde komme til at indta som den magt som skulde gjennemtrænge og beherske det norske folk, som den magt uten hvilken det norske folk herover vilde ha været ute av stand til at hævde sig som folk, end sige sætte merker efter sig. Uten den

25 noFske kirke herover vilde det norske folk mere og mere være blit slukt. En anden haug som laa nær Even Hegs hotel, gik under navn av Hegs Indianerhaug. Den blev gjennem* gravet og omgjort til beboelsessted. Tak og vægger dannedes av uhøvlede ekebord. Til gulv hadde man den noksaa faste lerjord. I den østre ende var

indgan* gen, en dør av uhøvlede bord, og et par vindusruter paa hver side av døren, i den andre enden to vinduer med smaa ruter. I denne bolig i haugen hadde Søren Backe og Johannesen bodd, i den hadde pastor Clausen bodd. Til Muskego styrte altsaa far og mor sin kurs fra Milwaukee med et leid «liveryteam» og Even Hegs hotel som løsen, da kusken ikke var videre kjendt paa veien. Da de endelig naadde frem, fik de anvist en seng paa loftet, som Heg hadde spikret sammen av ekestokker og spiler. Det var hæderspladsen. Kjøreren fik flatseng ved siden av en hel del andre som allerede laa henover gulvet. Loftet var nemlig ikke avdelt. Mor især kunde ikke faa blund paa sine øine; det skrev sig derfrå at den store træseng var et udmerket opholdssted for noget om hvis nærværelse eller ikke nærværelse en norsk dame som ikke kjendte vedkommendes amerikanske navn, vilde forvisse sig med følgende spørsmaal: «Have you any wall*animals here?» Næste dag skulde de selvfølgelig bese den nye prestebolig. Den laa omtrent to mil fra kirken. Et litet «loghus» i en skog hvor der var ryddet litt. Et stykke derfrå var en sump. Ingen naboer i nærheten, bare india* nere, klapperslanger og moskitos. Det var altsaa det sted hvor de skulde level Da siger mor, som visselig ikke hadde store fordringer til livet, men som visste at hun under fars hyppige reiser vilde komme til at bli her ganske alene: «Nei, kjære venner! her tør jeg ikke

256 bo. La mig faa være hvor de andre bor, og dele væ* reise med nogen i menigheten.» Alle fandt denne begjæring rimelig. Hint sted blev aldrig prestegaard, men solgt. Foreløbig fik de være hos Heg. Da det jo er en hovedsak for en prest at ha et studerværelse, tænkte mor at hun skulde berede far en stor overraskelse. Hun hadde en dag han var borte, med hjælp av Even Hegs døtre baaret vand fra md* sjøen, vasket og skuret inde i Hegs Indianerhaug, som var temmelig ramponert. Der hadde jo ikke bodd nogen paa lang tid. Mor hadde faat en del avispapir paa væggene, sat ind bord og stol, ja endog nogen impro* viserte hylder for fars lille bibliotek. Da far kom hjem, fører mor ham ind i det nye studerværelse, som vakte hans udelte beundring. Men herligheten varte ikke længe. En nat blev der en forfærdelig storm med regn, torden og lynild. Vinduene knustes av stormen, og vandet flommet ind. Næste morgen maatte man se til at redde hvad stormen hadde levnet. Hegs Indianer* haug som studerværelse blev en saga blot. Siden fik menig* heten leid to smaa værelser hos Johannes Skovstad, som bodde nær kirken ved foten av «Indihaugen». Det ene blev studerværelse, det andet sengeværelse. Kjøk* ken var fælles for familiene.

I Muskego kirke holdt far sin tiltrædelsespræken 6te søndag efter trinitatis - 17de juli. Han talte over tek* sten: «Hvori bestaar den rette retfærdighet hvormed en synder alene kan bestâa for Gud i motsætning til farisæernes retfærdighet av loven?» Hermed var grund* tonen til det vidnesbyrd han skulde avlægge, git. Han var ikke kommet for at forkynde noget andet end den retfærdighet som Jesus har fortjent, den retfærdighet som ene gripes i tro, men viser sin kraft i sand hellig*

257 gjørelse. Det var et stort øieblik. Den første præken, og det en tiltrædelsespræken i den nye verden! Efter prækenen holdtes menighetsmøte, og paa det var det jo mangt at ordne. De følgende to uker benyttedes til at gjøre besøk i menigheten.

Farmerne hadde det haardt. Det var ikke mange som hadde større midler og derfor kunde kjøpe sig store landstrækninger slik som Backe og Johannesen. Nei — de fleste maatte nøie sig med litet. Og hvorledes var det med befordringsmidler? De hadde maattet bruke sine ben for at komme til de steder hvor de hørte der var godt land. Efter at ha utset sig land, maatte de igjen paa sine ben dit hvor de kunde faa det «recor* ded» eller faa sine lovlige papirer paa det. Saa begyndte de at rydde, at «grubbe», at spa, senere at pløie med okser. Saa skulde de ha sig en liten jordhytte, eller et loghus. Kvindene og de større barn hjalp ogsaa til ute ved siden av stellet inde. Kosten var nok simpel. Efter en opskrift lød den: Frokost: kaffe, brød, frycake. Middag: kaffe, brød, frycake. Aften: kaffe, brød, frycake. La være at dette er overdrevet, og at der selvfølgelig paa mange steder var større avveksling. Tarvelighet, og det stor tarvelighet, var en nødvendighet for nybyggerne. I en av min fars optegnelser staar om levemaaten: «Mine egne menighetslemmer hadde det ikke anderledes. Skulde presten og prestefruen ha det bedre?» Det er et saadant sind som bør besjæle missionæren. I slutningen av november flyttet far og mor in i i et litet loghus som tilhørte Hans Skauen. Der fik de 23de febr. 1849 sin førstefødte søn. Hos Skauens bodde de indtil de den følgende høst kunde flytte ind i sin egen lille prestegaard ved Cedar Lake, ikke langt fra kirken. Det var et loghus som det hørte en ti acres land til. Bare fjeldene manglet. Dem kunde ikke «Indianerhaugen» 17 —

258 erstatte. Men vand og skog hadde de. Her drømte de om et litet Norge, især naar far drog ut sin hvitmalte baat, og mor tok sæte i bakstavnen. Her levde de i yderst smaa forhold, under megen sygdom, et lykkelig liv, optat av sin store mission. Om livet og forholdet mellem prest og menighets* lemmer siger min far: «Rundt om os ved foten av Indi* haugen bodde et merkelig firkløver: Peder Jakobsen, Syvert Ingebrigtsen, Ole Haagensen og Ole Andersen. Disse mænd stod i et inderlig forhold til hverandre. De var aandsbeslegtede. Det samme gjaldt kvindene. Især var Gunild — Syvert Ingebrigtsens kone — eller som hun ogsaa kaldtes en kvinde som øvde en god kristelig indflydelse paa sine omgivelser. Presten og hans hustru hadde oftere sine mest velsignede stunder i omgangen med disse familier, som kom til at staa os saa nær. Syvert var skomaker, og han holdt os med skotøi uten betaling, saa vi var nødt til at kjøpe andetsteds av og til ialfald.» To mil længere nord bodde Helge Thompson og litt søndenfor ham ved Wind Lake hans bror Halvor, Halvor Windlake som han kaldtes. Helge utførte alt det nødvendigste smedarbeide for far uten at ville ha noget for det. Disse folk forstod hvad det vil sige at dele alt godt med dem som for* kyndte dem evangeliet. Der var noget saa gammeldags enfoldig og hjertelig kristelig ved en del av disse folk. I de smaa indskræn* kede forhold som de dengang levde under, uten større utsigter til paa kort tid at arbeide sig op til velstand, for ikke at tale om rigdom, blev der tid og rum for selvbetragtning og hjertets søken efter det ene fornødne. Kirken paa «Indihaugen» var det egentlige midtpunkt for deres tanker, og det tør være et spørsmaal om nogen kirke har hat et bedre og stadigere besøk og er blit ihukommet med inderligere kjærlighet end den gamle Muskego kirke.

259 Til de før omtalte familier sluttet sig snart en ung mand ved navn Elias Stangeland fra Koppervik. Han hadde gjennemgaat en lærerskole i Norge og var en mere end almindelig opvakt og begavet mand. Han bygde sig et litet «framehus» paa P. Jakobsens land like ved veien og begyndte at anta sig barnene og ung* dommen. Han gik omkring i husene og hjalp hus* mødrene at lære barnene deres bamelærdom. Hver eneste søndag samlet han barnene i kirken. Snart fik han en dygtig medhjælper i den unge Tobias Larsen, som senere blev prest i den Norske Synode, og paa Stille* havskysten like til sin død har tat saa tunge tak for kirken og skolen. Disse to blev prestens ivrige med* hjælpere, uten just at være valgt til det. I Muskego var der søndagsskole ikke blot for barnene og de unge, men ogsaa for de voksne. Under katekisationene av presten om søndagene tok ogsaa mange av de ældre del. Til de nævnte kom ogsaa senere en av de merke* ligste mænd med hvem prestefamilien i Muskego blev ført sammen, nemlig blikkenslager Hansen, en tidligere straffange fra Norge. En høstaften i aaret 1850 sitter far i Muskego prestegaard sammen med pastor A. C. Preus, som samme sommer var blit Dietrichsons efter* mand paa Koshkonong. Saa meldes at en mand vilde tale med far. En stor, vakker mand hilser og overrækker et brev fra Norge, som han ber far læse Han gjør det, gaar saa ind i stuen og rækker det til Preus. Da han har læst det, utbryter han: «Nei kan det være mulig?» Han hadde hørt saa meget om Hansen. Far gaar saa ut igjen til ham og ber ham komme ind. Han var litt tilbakeholden i begyndelsen; men saa fortalte han sit livs historie. Han var fra Lillehammer. Som 15*aarig gut var han tilstede ved et forhør. En av hans kamerater var an* klaget for tyveri, men negtet først at være skyldig. Under krydsforhøret indviklet han sig i saadanne seiv*

260 motsigelser at han til slut maatte gaa til bekjendelse. Unge Hansen sat og «ærgret sig» over kameratens übe* hjælpelighet. Nei — hadde det været ham, saa skulde de nok ikke ha grepet ham i selvmotsigelser. Og virke* Hg — i en slags dumstolthet gaar han hen og — stjæler. Han gripes, forhøres og straffes. Det ene skjæbne* svangre skridt førte andre med sig. Atter og atter blir han dømt, indtil han blev en av Norges mest berygtede indbrudstyver. Han dømmes til slaveri paa Akershus. Der sat han i 16 aar. Men her blir han ogsaa til slut et andet menneske, især ved presten Wexels' paavirk* ning. Stensrud var den egentlige fengselsprest, men Wexels besøkte ofte fangene og fortrinsvis dem som ansaaes for uforbederlige. Derfor kom han ogsaa til Hansens celle i anden etage. Cellen var 12 fot høi, og lyset faldt ind ovenfra gjennem taket. I cellen var et litet bord. Paa det hadde Wexels lagt en bibel og nogen andre bøker. Men i begyndelsen hadde Hansen blot skjøvet til bøkene. Han vilde ikke høre, ikke læse, kjed av alt, kjed av livet. Men han kunde allikevel ikke la være at aapne bi* belen. Det var nok lignelsen om de fire slags sædejord han læste. Det som imidlertid rammet hans samvittighet, var

slutningsordene: «Den som har ører at høre med, han høre!» Uavladelig lød det i hans indre: «Hvem er det dette siges til? Siges det ikke til dig? Har ikke du ører? Og hvorledes er det med dig?» Jo mere han læste, des mere gik det op for ham hvilket ugudelig menneske han hadde været. Det var en frygtelig krise han nu gjennemgik. Han blev næsten vanvittig, hoppet av al kraft i veiret, rendte sin pande mot væggen. Han sov næsten ikke, vilde knapt spise, ropte og skrek, for* tvilelsen nær. Men Wexels opgav ham ikke. I Herrens time fik han gripe ordet om Jesus som synderes ven. Han fik samvittighetens fred, blev glad og lykkelig i troen paa sin frelser. Hans celle gjenlød

261 nu av en frelst synders lovsanger. Hans omvendelse vakte stor opsigt. Den sterke bevægelse for hans be* naadning hvori alle Kristianias prester tok del, utvirket hans pardon med den forstaaelse, at han inden en ganske kort frist skulde forlate landet. Han fortalte seiv at det forekom ham som om han av en usynlig magt førtes avsted. Hvilket elskelig menneske var ikke den tidligere for* bryder blit? Han levde nu i dypeste grund kun for at gjøre godt. Han bar en tid posten mellem Muskego og Milwaukee og hadde ingen anden befordring end sine egne ben. Han hadde en liten «shop» hvor han arbeidet og solgte bliksaker. Men egentlig var han Muskegos sykepleier. Muskego kunde nok trænge en saadan. Feberen herjet aar efter aar i hjemmene. Men den værste hjem* søkelse kom gjennem koleraen. Der var tre store koleraepidemier, i aarene 1849, 1850 og 1852. Disse har far og mor gjennemlevd. Alle mundtlige og skriftlige skildringer av denne sygdoms frygtelige herjinger ogsaa i Muskego er aldeles rystende. Intet under at Muskego fik det sørgelige navn «Dødens Egn». Allerede for den første epidemi i 1849 faldt en hel del av menigheten og andre som offer. Der opret* tedes et hospital som gav plads for omkring 50, og til sine tider var hospitalet omtrent fuldt. Den mand som under den sidste epidemi meldte sig som sykepleier i hospitalet, var Hansen. Som en trøstens engel gik han fra den ene til den andre med legemlig hjælp og aan* delig trøst. Han var prestens bedste støtte. Undertiden kunde der dø 3 å 4, undertiden flere like efter hver* andre. Der var ikke tale om likbegjængelse. De døde svøptes i et hvitt plag, lagdes i en almindelig kasse og kjørtes med okser til kirkegaarden paa Indihaugen. Sett* lementet blev som avfolket under disse epidemier. Der hersket en ren panik, og mangfoldige søkte hen til andre steder.

26 Ogsaa den sterke Hansen bukket endelig under, men ikke for koleraen. Far og mor hadde været en tur til Koshkonong. Imens blev Hansen, som hadde sit til* hold i prestegaarden naar han ikke var i sin lille «shop», syk av nervefeber. Da der i prestegaarden var en pike, blev han bragt ind der til forpleining og lagt i preste* folkenes seng. Da de kom hjem, fandt de ham der. Efter en lang og haard sygdom utaandet han ogsaa der. Den som den hele tid pleiet ham, var mor. Hansens død og begravelse fremkaldte, vi kunde næsten sige, folkesorg i Muskego. I selve prestegaarden var ogsaa koleraen. En gaards* gut fik den, og mor pleiet ham. Hun maatte nok i sær* egen grad være omgit av englevakt. For hun var aldrig syk i «Dødens Egn». I et av kolera*aarene fik far bud om at komme til Dodgeville. Byen var hjemsøkt av kolera. Man raadde ham bestemt fra at reise. Men intet kunde holde ham til* bake. En bydel var næsten utdødd. Lik efter lik førtes til gravpladsen. Far holdt til nær den bydel hvor syg* dommen ikke var trængt saa ind, og samlet i en liten kirke utenfor byen folk fra landet om Guds ord. Der var vel ingen tid de mere trængte presten end under denne hjemsøkelse. I koleratiden 1850 gjorde far en reise nordover til Manitowoc. Han skulde komme tilbake til en bestemt tid, men da han ikke kom, trodde mor at han var blit syk av koleraen. Hun faar Elias Stangeland til at skysse sig. Med sit barn paa armen drar hun avsted de 50 mil. Veiene var frygtelige. Det gik avsted over stok og sten og gjennem sumper og skoger til Port Washington. Da dampskibet lægger til bryggen, roper Stangeland: «Er Stub ombord?» Far kjender Stangelands stemme og spør straks: «Hvorledes staar det til hjemme?» Stangeland svarer: «Fruen er her.» Da blev der nok glæde. Saa tilbake den samme vei.

263 Under en tur over en frygtelig vei hvor mor var bange for at vognen skulde velte, hadde hun den aands* nærværelse forsigtig at kaste sin lille søn ut, og han kom fra det uten mindste mén. Indianerne som der hadde staat saadan skræk av, gjorde hverken far eller mor noget ondt. Med mor stod de simpelthen paa en meget venskabelig fot; hun drev adskillig tuskhandel med dem.

Allerede Dietrichson hadde forstaaelse av at menig* hetene nødvendigvis maatte slutte sig sammen, hvis der herover skulde kunne bli et større norsk kirkesam* fund. Men først efter at min far var kommet, lot de tre prester,

Dietrichson, Clausen og far, en opfordring til et kirkemøte utgaa. Det skulde holdes sankthansdag, 24de juni 1849, paa Koshkonong, men hverken Clausen eller far kunde komme. Det næste kirkemøte holdtes i Luther Valley hos pastor Clausen i begyndelsen av januar 1851. Man optok, uten at man hadde lagt syn* derlig merke til det som laa i ordene, ogsaa hin meget omskrevne paragraf i grundloven om daapspakten som sidestillet med Skriften. Næste møte holdtes i Muskego kirke i februar 1852. Det var en stor begivenhet i de dager. Der var 6 prester. Til Clausen, som var flyttet til lowa, og Gustav Dietrichson, som var kommet i hans sted til Luther Valley, og A. C. Preus, som var kommet til Koshkonong efter W. Dietrichsons reise til Norge, og far til Muskego, var nu kommet N. Brandt til Rock River og H. A. Preus til Spring Prairie. 37 repræsentanter fra 21 menigheter møtte frem. A. C. Preus valgtes til formand, og den nævnte paragraf i grundloven forandredes mot en stemme. Under møtet holdtes en række gudstjenester, og familien Stub hadde barnedaap. Ved det andet barns daap stod hele Syno* dens presteskap fadder.

264 Disse møter og overhodet sammenkomstene mellem prestefamiliene var lyspunkter i tilværelsen. De følte sig som lemmer av én familie. Naar Brandt kom til den lille prestegaard, da blev der liv og sang. Brandt og mor sang sammen med guitarakkompagnement, saa der i settlementet rent gik ry av det. Det føltes av min far som et dypt savn at Muskego menighet, som hadde været med i de forberedende møter, ikke kom til at slutte sig til Synoden. Derved kom selvfølgelig menigheten mere utenfor den kirkelige utvikling, samfundsmæssig set. Ogsaa fars deltagelse i det kirkelige samfundsarbeide, ialfald i officiel stilling, blev hemmet. Han ansaa det imidlertid ikke for ret at forlate menigheten, som indstændig hadde anmodet ham om at bli hvergang han paa grund av sykelighet hadde ymtet om det. Men i 1854 foretok han en længere reise til La Crosse, Coonprairie og omliggende settlementer. Fra dette nye store strøk, som endnu ingen norsk prest hadde besøkt før ham, mottok han indstændig kald, og da denne arbeidsmark forekom ham større og vigtigere end Muskego, og han ogsaa haapet at bli adskillig sterkere legemlig i den nye egn, forela han sin kaldelse for Muskego menighet, som med vemod gav sin til* latelse. Sommeren 1855 sa han med familie farvel til Muskego og flyttet til det nye virkefelt, som krævde endda mere arbeide. For hele det nordvestlige Wisconsin og delvis Minnesota — han besøkte saaledes Goodhue County — blev hans mark. Men om dette pionerliv skal her ikke tales Efter H. G. Stub i Symra.

Herman Amberg Preus. I arbeidet for at sikre utflyttede nordmænd og de livsværdier de har bragt med sig en værdig plads i det

264 Disse møter og overhodet sammenkomstene mellem prestefamiliene var lyspunkter i tilværelsen. De følte sig som lemmer av én familie. Naar Brandt kom til den lille prestegaard, da blev der liv og sang. Brandt og mor sang sammen med guitarakkompagnement, saa der i settlementet rent gik ry av det. Det føltes av min far som et dypt savn at Muskego menighet, som hadde været med i de forberedende møter, ikke kom til at slutte sig til Synoden. Derved kom selvfølgelig menigheten mere utenfor den kirkelige utvikling, samfundsmæssig set. Ogsaa fars deltagelse i det kirkelige samfundsarbeide, ialfald i officiel stilling, blev hemmet. Han ansaa det imidlertid ikke for ret at forlate menigheten, som indstændig hadde anmodet ham om at bli hvergang han paa grund av sykelighet hadde ymtet om det. Men i 1854 foretok han en længere reise til La Crosse, Coonprairie og omliggende settlementer. Fra dette nye store strøk, som endnu ingen norsk prest hadde besøkt før ham, mottok han indstændig kald, og da denne arbeidsmark forekom ham større og vigtigere end Muskego, og han ogsaa haapet at bli adskillig sterkere legemlig i den nye egn, forela han sin kaldelse for Muskego menighet, som med vemod gav sin til* latelse. Sommeren 1855 sa han med familie farvel til Muskego og flyttet til det nye virkefelt, som krævde endda mere arbeide. For hele det nordvestlige Wisconsin og delvis Minnesota — han besøkte saaledes Goodhue County — blev hans mark. Men om dette pionerliv skal her ikke tales Efter H. G. Stub i Symra.

Herman Amberg Preus. I arbeidet for at sikre utflyttede nordmænd og de livsværdier de har bragt med sig en værdig plads i det

265 nye amerikanske hjemland, har vel kirken tat de største tak. Den har fylket de spredte mdvandrere om fæ*

drene tro og sed. Den har vernet om morsmaalet og kjærligheten til det gamle fædreland. Dens hovedfor* maal har jo væsentlig været at bygge Guds rike blandt landsmænd; men just derved har den ogsaa sat dem

Herman Amberg Preus.

i stand til at gjøre en egen indsats av værdi i det store folkesamfund de er kommet til at tilhøre. Blandt de kirkelige pionerer som saaledes har hjul* pet vort folk her til at bevare sin bedste arv fra det gamle hjemland og til at tjene det nye med den, bør i første række nævnes den mand som i over en menne* skealder hadde det høieste tillidshverv i det ældste norsk4utherske samfund hertillands, den Norske Synode.

26 Herman Amberg Preus blev født i Kristiansand 16de juni 1825. Linjene i hans liv ligger i sjelden grad klare. Han vokste op i et dannet kristelig hjem. Hans far, som var overlærer ved katedralskolen, og hans mor, en datter av biskop Johan Keyser, opdrog ham til gudsfrygt. Da han kom paa katedralskolen, tok hans gudfar, rektor Herman Amberg, sig med særlig inter* esse av den opvakte gut. Atten aar gammel dimittertes han til universitetet. Der fik han hos sin onkel, prof. Chr. Keyser, et nyt kjært hjem. Han mindedes altid med tak den kristelige paavirkning som han der nøt. Derfrå fik han ogsaa sin bedste jordiske gave, sin ge= mytsrike, begavede hustru, Caroline Keyser. I tyveaarsaldren optok Preus det teologiske studium. Han gjorde alvor av at sætte sig ind i kristenlæren og tok i 1848 embedseksamen med bedste karakter. Under den stadige sysPen med den hellige skrift blev hans kristelige livssyn utdypet. Det store var dog at høre den herre til som hadde kjøpt ham, og at vie sig til hans tjeneste. Den begeistring som just i denne tid blev vakt for gammel4uthersk kristendom ved Caspari og Johnson, hjalp vel ogsaa med til at præge kristelig alvor ind i den unge kandidats sind. «At leve i ordet og av naaden», blev løsenet. Et par aar virket han som lærer ved høiere skoler. Men hans hug stod altid mere og mere til at gaa ut som Kristi sendebud. Ingen evne eller kundskap var for rik, ingen aandens eller hjertets dannelse for høi til at tjene et saa hellig hverv. Da saa det aandelige nødrop lød over havet fra det norske utflytterfolk, og Preus blev opfordret til at bryte livsens brød langt derute i det amerikanske ny* bygge, ansaa han det som et kald fra kirkens herre. Tungt som det var at skilles fra den store slegt og vennekredsen derhjemme, drog han i 1851 trøstig med sin unge brud avsted til det nye fjerne virkefelt. Ut paa sommeren naadde de frem til de tre menig*

267 heter, som hadde kaldt Preus til sin sjælesørger. De er kjendt som Spring Prairie, Bonnet Prairie og Nor* way Grove menigheter og ligger i nordlig retning fra Madison, Wisconsin. Godt vant som de unge preste* folk var hjemmefra, kunde de nok blit fristet til at reise tilbake, dersom de var kommet for at faa det godt. Det var yderst tarvelige kaar de blev ført ind i. De første maaneder hadde de tilhold i et værelse, stort 8 X 12 fot, som en gjestfri nybyggerfamilie overlot dem. Midt paa vinteren fik de flytte ind i prestegaarden, et bjelkehus, halvanden etage høit, med to smaa væ* reiser nede og tre mindre ovenpaa. Flere av de møbler som trængtes, maatte presten seiv tømre sammen. Men menighetsfolket var heller ikke bedre stillet, og det hjalp meget til at skape et godt forhold mellem preste* familien og menigheten, naar disse merket at baade presten og fruen bevarte sin freidighet og sit gode hu* mør under de mange fælles savn. I de første aar var der megen klimatfeber og anden sygdom i nybygget, og det var vanskelig at opdrive kyndig lægehjælp. En stor del av prestens tid og kraft gik med i sykebesøk. Værst var det da koleraen herjet i næsten hver eneste familie, to aar efter at Preus var kommet. Engang sendte en amerikansk læge bud til ham om han kunde hjælpe i et hus hvor der var baade sygdom og dødsfald, og ingen hjælp at faa. Da Preus straks drog avsted, fik familiefaren begravet og pleiet de syke, sa amerikaneren om ham: «Den mand skal nok greie det i Amerika.» Til det vidstrakte prestekald blev der efterhvert lagt fire fjerne annekser. Desuten maatte han allerede i det første aar ut paa jevnlige langreiser til presteløse ny* byggerstrøk hist og her. Nuomstunder gjennemkrydses hele denne egn av jernbaner; ialfald er der utlagt gode landeveier, og med automobil kan man paa nogen faa timer naa de fjerneste prækepladser som Preus be*

268 søkte nogenlunde regelmæssig. Dengang hadde man daarlige kjøregreier; mangesteds var der ingen veier, saa man maatte ride eller bruke «apostlenes hester». Men hvordan veier og føre var, saa tok Preus ut. At reise gjennemsnitlig over 3 500 engelske mil om aaret under saadanne forhold var ingen let sak. Naar han saa dertil ofte i ukevis saa godt som hver dag maatte holde gudstjeneste, undervise konfirmanter og utføre andre

forretninger, kom det vel med at han han hadde en jernhelse og var glad i sin gjerning. Paa de fleste steder blev den unge, nidkjære prest mottat med stor velvilje. Man kunde glemme mange strabaser, naar man saa skarene stimle sammen fra fjern og nær som til en fest for at dyrke Gud paa den gamle kjendte og kjære vis. Seiv om man som regel maatte samles i en jordhytte eller bjelkestue, blev en løftet ut av de fattige omgivelser ved den hellige hand* ling og den dype andagt hvormed forsamlingen fulgte gudstjenesten. Ikke faa hadde imidlertid tat med sig fra Norge en særlig fordom mot «statskirkeprester med kraven og de lange kjoler», og den blev de styrket i av sektmakere og selvbestaltede prædikanter. Næsten overalt støtte prestene paa seig opposition fra enkeltmænd eller større kredser, naar de søkte at indføre fast kirkelig orden. I Amerika, hvor kirken er uavhængig av staten, kunde man ikke komme med menneskelige love og magtbud. Presten hadde ingen myndighet utenfor Guds ord. Han maatte overbevise folk om at Kristus krævde det, naar han vilde faa noget igjennem. Og seiv efterat menigheten hadde antat en bestemt ordning, maatte den opdrages til at hævde den, ikke fordi den nu engang hadde vedtat den, men fordi den var hjemlet i Skriften og tjenlig til menighetens indre vekst. Opvokset i statskirken som de var, var det hverken for de første prester her eller for deres tilhørere let at

269 naa frem til klarhet over de bibelsk4utherske gruncU sætninger for kirkens styrelse under de nye forhold. Men Preus og hans medarbeidere blev stedse mere og mere frikirkemænd i ret forstand. De erkjendte efterhvert mere klart at Kristus har forbeholdt sig at styre sin menighet og byde over dens tro, og at derfor presten maatte være bare en tjener i menigheten, og ikke dens herre. Under det mangeaarige stræv for at gjennemføre disse principper, og for at faa menigheten til at sætte i virksomhet de kræfter den seiv raadde over, stevnet Preus frem med sj elden sikkerhet og maalbevissthet. Sund dømmekraft var hos ham parret med frygtløs energi. Han var ikke hastig naar det gjaldt at opgjøre sig en mening. Men naar han av Guds ord hadde naadd en overbevisning, stod han urokkelig som faa. Samtidig hadde han et praktisk lag til at ordne og lede og en arbeidskraft som næsten kunde kaldes utrættelig. Dertil var der noget forunderlig vederheftig ved ham, som indgjød tillid. En følte at en hadde en ret* linjet kristen personlighet for sig. Til det stadige arbeide for hævdelse av kirkelig orden og reisning av et sundt kristenliv i de mange menigheter kom efterhvert mange særopgaver, som stilte sterke krav til hans rike evner. Saaledes meldte sig snart det spørsmaal: Hvad kan en gjøre for at holde den opvoksende slegt til forældrenes kirke ? I statens skoler, som barnene besøkte, foregik jo al undervisning i det engelske sprog. Hvor indvandrerne bodde mere spredt mellem engelsktalende folk, især da i byene, var de unge fristet til at vrake norsk aldeles. Og fremfor alt: i statskirken lærte man ikke kristendom. Det stod klart for Preus at man for kirkens skyld maatte holde morsmaalet vedlike som de unge slegters hjertesprog, indtil den første generation var vandret bort, og saa længe efter som engelsk ikke var kommet

270 i almindelig bruk i utflytterfolkets kirker og hjem. Der* for ivret han sterkt for at forældrene skulde lære sine barn norsk; landets sprog tilegnet de sig allikevel med lethet. Set bare fra opdragelsens synspunkt, var det baade mulig og gagnlig at tale to sprog. «Den som kan bare ett sprog,» siger jo Goethe, «kan i grunden intet.» Men hovedsaken for Preus var dog at barnene kunde faa god indsigt i kristenlæren. Og derfor la han al kraft ind paa at faa oprettet norske religionsskoler. Allerhelst saa han at menigheten overtok hele barne? undervisningen. Han var altid villig baade til at lægge ind et godt ord for den sak og til at give store sum* mer til dens fremme. Det skal siges at den interresse for norskdom og for den kristelige barneskole som endnu spores i saa mange menigheter, i stort mon skyldes hans virke og indfly* deise. Mange syntes vist at han gik for vidt i sin kjærlighet til fedrelandet og dets sprog. Men kirkens tarv var dog det bestemmende for ham. Da saaledes hans ældste søn fik tilbud om frit studieophold i Norge, avslog han det. Han mente at sønnen bedre kunde tjene kirken i Amerika, om han fik sin utdannelse her. Hos en mand med Preus's utprægede sans for kir* kelig orden og hans dype interesse for Guds rikes fremme blandt sine landsmænd, maatte tidlig trangen melde sig til et mere ordnet samvirke med de norske prester og menigheter hertillands, som hadde fælles grund i den lutherske bekjendelse. De maatte jo pleie raad om hvorledes de skulde gjøre sin kirkes princip* per gjældende likeoverfor de mange vanskeligheter som deres embedsvirke møtte i det fremmede land. Og bare skulder ved skulder magtet de at løse den opgave som den stadige forøkelse av presteløse norske ny* bygger stilte. De tre prester som var i virksomhet her før Preus, hadde allerede tat skridt til at danne et

271 norskamerikansk kirkesamfund. Sammen med disse og tre nye, som imidlertid var ankommet, samt repræsen* tanter for otteogtyve menigheter stiftet han i 1853 «den Norske Synode i Amerika», og det skyldtes i ikke ringe grad hans indflydelse at det nye samfund fik et avgjort luthersk grundlag. Preus's kristelige klarsyn og trosfreidige virkelyst gjorde ham til en kraft i Synoden. Allerede 1855 valgtes han til medlem av kirkeraadet, som imellem synodemøtene hadde at vareta de fælles gjøremaal. I flere aar var han redaktør for samfundets officielle organ. Og i 1862 ble v han kaaret til Synodens for* mand, et embede som han indehadde i toogtredive aar like til sin død. At han blev leder efter sine evners ret, derom er der vist bare én mening blandt dem som kjendte ham. Der kunde være dem av hans embeds* brødre som overgik ham i veltalenhet, var mere slag* færdige i en debat, eller sat inde med mere teologisk lærdom. Men han eide en merkelig sindsro, som virket velgjørende, og som sammen med hans sterke retfærdig* hetsfølelse gjorde ham til en fortrinlig ordstyrer. Han var sund i sit omdømme og grei i sin tale. Der var streng orden i hans embedsforretninger, punktlighet i korrespondansen, og et eget praktisk grep naar floker skulde greies. Og hans overordentlige arbeidsevne maa ikke glemmes. Skjønt formandsembedet la altid mere og mere beslag paa hans tid og kraft, virket han dog som sogneprest i sit oprindelige store kald til sidste stund. Og han ofret sig helt for sin dobbelt*gjerning. Mens han altid var med i de tyngste tak for lærean* staltene og missionene, tok han ledende del i sine me* nigheters gjerning. Netop fordi han ikke forsømte at stille sin eiendommelige evne til at trøste og veilede i sine menighetsfolks tjenéste, var han saa vel skikket til at være en faderlig raadgiver for presteskapet og det hele samfund. Det er sagt om ham, at ingen kunde

27 naa menneskehjertets inderste kroker, og at ingen kunde skildre Kristi kjærlighet til syndere saa dragende og lokkende som han. Men den naadegive som maaske mer end nogen anden gjorde ham til en sand biskop, var hans fasthet hvor det gjaldt sandheten. Foran den bibel som han pleide at ha ved siden av sin seng, hadde han avskrevet i grundsproget 2 Tim. 3, 16: «Den ganske skrift er indblæst av Gud». At hele Bi* belen fra først til sidst er Guds ufeilbare ord, som derfor alene skal styre i kirken og være bestemmende for lære og liv, det var Preus's motto. Og da Bibe* lens grundlære er at Gud alene er vor frelser, at salig* heten avhænger alene av hans naade i Kristus, blev dette grundtonen i hans hjerteliv. Men er denne dob* beltsandhet ellers i verden et motsigelsens tegn, saa ikke mindst i Amerika med dets virvar av sekter. Og naar Preus og med ham den Norske Synode gjorde denne sandhet til sit vaabenmerke, maatte der bli kamp. Saaledes blev Preus's hele embedsliv i virkeligheten et kampliv. Hvad han maatte utstaa av møie og be* kymring, av hat og haan i disse mange og lange stri* digheter, det vilde bli en hel lidelseshistorie. Men fordi angrepet altid i dypeste grund gjaldt «ordet alene» og «naaden alene», stod han fast. At opgi denne dobbeltsandhet eller taale vildfarelser som i mindste mon rygget den, var for ham at svike sin Gud og at forraade sin kirke. Man har anket over at han under saa mangt et ord* skifte med kirkelige motstandere kunde være hensynsløs og haard. Og det er sandt, han var skaanselsløs naar han tok til orde mot meninger som truet kristendom* mens grund. Men han søkte ved Guds kraft at over* vinde al personlig uvilje mot de mænd som han krydset sverd med. Og nu vil vist de som kjendte ham, møtes i at gi ham det lov at han stred for en hellig

273 sak, og at han var en kristen riddersmand som kjæm* pet med aapent visir. Mot slutningen av hans liv efter den sidste og mest voldsomme feide, den saakaldte naadevalgsstrid, sendte Gud ham nogen fredens aar. Længere tid i forveien hadde han mistet sin trofaste hustru og sin yngste søn. Men av de gjenlevende i familien hadde han glæde og hygge. Hos sin ældste søn, Christian Keyser Preus, som i mange aar var hans kapellan, men nu er be* styrer av Luther College, hadde han et godt hjem i sin gamle prestegaard. En yngre søn, Johan Wilhelm Preus, er prest for Vor Frelsers menighet i Minneapolis. Og det som især kastet et lyst skjær over den gamle tro kjæmpes siste dager, var den kjærlighet han blev om* fattet med av kirkefolket, og den enighet paa sandhets* grund som præget hans kjære samfund. Indtil det sidste var han i travel virksomhet som prest og formand. Fire dager før sin død, i 1894, del* tok han i et distriktsmøte av Synoden og holdt slut* ningsandagten med sin vante kraft og inderlighet. Han var paa besøk hos sin ældste datter da døden kom. Den sidste aften, da han gik op paa sit sovekammer, sa han som sedvanlig: «Gi mig en bibel med op.» Men ved midnatstid blev han heftig syk. «Han følte at døden kom,» heter det i Dr. Korens liktale, «og han sendte sin kjærlige hilsen til de barn og barnebarn

som ikke var tilstede. «Hils menighetene mine, bad han, og hils brødrene!» Og dermed vendte han sig i bønnen til frelseren: «Ak, Herre Jesus, jeg er en stor synder, men du er en barmhjertig frelser. Hjælp mig, Herre Jesus! Herre Jesus Krist, min frelser du est, til dig haaper jeg alene. Og derefter disse ord av samme salme: Nu vet jeg vist, Herre Jesus Krist, du vil mig ikke forlate; du siger jo saa: Kald du mig paa, hjælp skal du faa i al din sorrig og vaade. Og med hændene løftet som til bøn drog han de sidste par suk, mens det trætte hode sank til 18 — Koken om Notge. V

274 side. Saaledes døde vor gamle ven.» Preus's skjønne død var blomsten av et sandt og sundt kristenliv. Guds ord var hans livselement. Der lærte han at kjende sig seiv som en fattig synder og Jesus som frelseren, rik paa naade. En som i flere aar var hans kapellan og hadde sit hjem i prestegaarden, skriver om ham. «Av Preus's kristelige alvor og usminkede gudsfrygt fik jeg et levende indtryk særlig under de daglige husandagterr og hvergang han for mig gik til skriftemaal og til Her* rens bord. For mig unge kapellan knælte ydmygt den ærværdige gamle prest og synodeformand, og utøste sit hjerte i angerfuld syndsbekjendelse og barnlig hjer* telig fortrøstning til Guds naade i Kristus. Likesom Luther fandt han altid stor trøst i absolutionen som Guds egen røst og forlatelse til ham.» Han var ogsaa en bønnens mand. Bøn var den nøkkel hvormed han aapnet dagen, og den laas hvor* med han lukket den. At be i Jesu navn var for ham ikke bare at stole paa frelserens fortjeneste, men ogsaa at ha Jesu interesser for øie i hver en bøn. Derfor var han stor som forbeder. Daglig bad han Gud vel? signe og bevare «disse menigheter og enhver sjæl i dem, og vort kirkesamfund med alle dets lærere og til* hørere.» Hans hjem var i sandhet biskoppelig. Han forestod vel sit eget hus. Orden og tugt raadde, men ogsaa lun hygge, og strengheten var gjennemaandet av kjær* lighet. Han øvde en storslagen gjestfrihet, og fordi han ikke glemte den, fik han ofte sande at han, «uten at vite det, hadde hat engler til gjester». En mægtig indflydelse øvde han som visitator og kirkelig tilsynsmand. Der stod rigtignok respekt av den kraftige formandsskikkelse med de markerte træk og den sikre holdning. Men hans aapne og likefremme væsen vakte snart tillid og vandt hjertene. Det tok ham ikke lang tid at faa et klart indblik i forholdene

275 paa et sted og at ordne dem med den erfarne sjæle* hyrdes vise takt. Hans ord kunde nu og da være strenge baade likeoverfor prester og menigheter; men man følte at et varmt hjerte banket under dem, og i mangfoldige prestehjem regnes hans besøk blandt de mest velsignede minder. Der er ikke reist noget prægtig gravmæle over for* mand Preus's hvilested. Men han har et bedre æres* minde i de mange menneskeliv hvori han har efterlatt sit præg av übrødelig troskap mot sandheten og op* ofrende kjærlighet til kirke og folk. For Boken om Novge av O. E. Brandt.

Min første tid i Amerika. Hvor skulde jeg vende mig for at finde det arbeide som jeg længtet efter? Jeg var teologisk kandidat og lærer ved Nissens latinskole. Skulde jeg bli ved at være lærer i aarevis? Hvor vilde der saa bli av aands* arbeidet ute i den vide verden ? Mit forhold til Amerika var dengang endnu et fuldkommen likegyldig, seiv efter at jeg i avisene tilfeldigvis hadde set at der var trang til prester blandt nybyggerne der, og uagtet jeg jo visste at to tre av mine jevnaldrende nylig var drat derover. Saa var det eri aften ut paa vinteren i januar eller februar 1853; jeg sat i mit losji i Raadhusgaten i Kri* stiania og en av mine venner besøkte mig. Vi hadde en lang samtale. Jeg mindes at vi talte om gjenfødelsen, om arbeide og kamp og slike ting. Amerika blev ikke nævnt. Da det blev sent, og han vilde gaa hjem til sit losji ved Akers kirke, fulgte jeg ham — det var en deilig norsk vinternat, stjerneklart og stille. Da vi kom til byens kirkegaard, og jeg vilde gaa tilbake, fik jeg en pludselig indskydelse og sa: «End om jeg reiste til Amerika! Der er bruk for arbeide.» Han svarte hverken ja eller nei, og saa skiltes vi. For mig blev det en søvnløs nat. Jeg kunde ikke faa den nye tanke

275 paa et sted og at ordne dem med den erfarne sjæle* hyrdes vise takt. Hans ord kunde nu og da være strenge baade likeoverfor prester og menigheter; men man følte at et varmt hjerte banket under dem, og i mangfoldige prestehjem regnes hans besøk blandt de mest velsignede minder. Der er ikke reist noget prægtig gravmæle over for* mand Preus's hvilested. Men han har et bedre æres* minde i de mange menneskeliv hvori han har efterlatt sit præg av übrødelig troskap mot sandheten og op* ofrende kjærlighet til kirke og folk. For Boken om Novge av O. E. Brandt.

Min første tid i Amerika. Hvor skulde jeg vende mig for at finde det arbeide som jeg længtet efter? Jeg var teologisk kandidat og lærer ved Nissens latinskole. Skulde jeg bli ved at være lærer i aarevis? Hvor vilde der saa bli av aands* arbeidet ute i den vide verden ? Mit forhold til Amerika var dengang endnu et fuldkommen likegyldig, seiv efter at jeg i avisene tilfeldigvis hadde set at der var trang til prester blandt nybyggerne der, og uagtet jeg jo visste at to tre av mine jevnaldrende nylig var drat derover. Saa var det eri aften ut paa vinteren i januar eller februar 1853; jeg sat i mit losji i Raadhusgaten i Kri* stiania og en av mine venner besøkte mig. Vi hadde en lang samtale. Jeg mindes at vi talte om gjenfødelsen, om arbeide og kamp og slike ting. Amerika blev ikke nævnt. Da det blev sent, og han vilde gaa hjem til sit losji ved Akers kirke, fulgte jeg ham — det var en deilig norsk vinternat, stjerneklart og stille. Da vi kom til byens kirkegaard, og jeg vilde gaa tilbake, fik jeg en pludselig indskydelse og sa: «End om jeg reiste til Amerika! Der er bruk for arbeide.» Han svarte hverken ja eller nei, og saa skiltes vi. For mig blev det en søvnløs nat. Jeg kunde ikke faa den nye tanke

276 fra mig. Der var arbeide. Der var trang til arbeidere. Hvad kunde det hjælpe at tænke paa det og snakke om det, og saa bli sittende og ikke gjøre det! En dag eller to gik hen med overveielser for og imot, og saa blev jeg enig med mig seiv. Jeg skrev til min nær* meste slegt og til endel av mine venner. Almindelig og

V. Koren.

sterkt misnøie lød i svarene fra alle undtagen fra én. Denne ene var min nu forlængst avdøde mor. Fra hende som det for to aar siden forundtes mig at feire mit guldbryllup med, fik jeg det svar: «Jeg vil meget nødig reise fra Norge; men dersom du vil reise, saa er det jo min pligt at følge.» Jeg skrev da straks (endnu i februar) til pastor A. C. Preus at jeg var villig til at motta et av de to kald

27 som netop var foreløbig ordnet blandt de norske cmi* granter. Det ene var i Wisconsin mellem Madison og Dodgeville. Det andet var i lowa, hvor endnu ingen av de norske prester var bosat. Der var dengang seks norske prester i Amerika (d. v. s. kandidater fra Kri* stiania Universitet og ordinert i Norge). De var: H. A. Stub (siden 1848), A. C. Preus (1850), Gustav Die. trichson, H. A. Preus og N. Brandt (1851) og J. A. Ottesen (1852). Et kaldsbrev var efter min korrespondanse med pastor A. C. Preus tilsendt mig fra endel settlementer i det nordlige lowa i countiene Allamakee, Winneshiek, Clayton og Fayette. Dette kaldsbrev (utstedt, efter menighetenes anmodning, av den foreløbige kirkesty* reise i Wisconsin) fik jeg i juni maaned. Først 6te september reiste jeg da fra Norge over Kiel og Hamburg til Amerika. Det saa anderledes ut i Norge dengang end det nu gjør. Der var ingen jern* bane, ingen telegraf og meget faa dampskibe. For at komme til Hamburg maatte jeg reise med dampskib til Kiel og derfrå med jernbane til Hamburg. Fra denne by gik der regelmæssig saakaldte paketskibe til New York. Disse var forresten temmelig smaa seilskibe, bare at de var noksaa bekvemt indrettet for emigranter. Vi skulde da over havet i det lille barkskib «Rhein». Der ombord kom vi til at tilbringe ikke mindre end elleve uker under mangeslags oplevelser. Foruten et par hundrede tyske emigranter paa mellem* dækket var der i anden kahyt 30—40 personer av for* skjellige nationaliteter, og i første kahyt endel ret mer* kelige passagerer fra Tyskland, Danmark og Rusland. Hos enkelte av disse fik jeg blandt andet se, saaledes som jeg hverken før eller senere har set det, hvor let den groveste vantro og den taapeligste overtro kan findes ved siden av hinanden hos en og samme person. Ensformig var reisen ikke, og den bragte os mange erfaringer. Kolera hadde

278 der været baade i Norge og i Tyskland, og kolera hadde vi med os ombord, saa at ikke mindre end 14 lik maatte sænkes i havet. Saa stormfuld var reisen at vi stundom i flere dage r i træk maatte «ligge for takkel og taug», idet seil ikke kunde føres, og en del av riggen knækkedes og maatte kappes overbord. Den største fare var vi i da vi paa grund av skjødes? løs styring en mørk nat blev sat paa grund paa en sand* banke, 5—6 mil utenfor den berygtede Sable Island. Vi fik ved den anledning se forskjellige maater at møte dødsfare paa under det voldsomme oprør mellem pas* sagerene. Det var lavvande da vi støtte, derfor kom vi og flot igjen saasnart vandet begyndte at stige. Hadde det været høivande, vilde vi ikke været reddet, mente kapteinen. Efterat vi endnu en gang var løpet paa grund (i taake, nær Long Island), kom vi lykkelig og vel til New York i november. Reisen til Vesten gik paa den tid ikke længer over de store sjøer. Den første jernbane mellem Buffalo og Chicago var blit fuldført (om jeg ikke tar feil) samme høst. Chicago hadde dengang, saavidt jeg mindes, 60—70 000 mennesker.

Der hvor nu Vor Frelsers kirke staar (ved May og Erie Street), var der dengang grønne marker. Længer end til Chicago kunde vi ikke komme med jernbane og maatte derfor ta dampskib til Milwaukee. Derfrå var der en stump jernbane bygget (den nuvæ* rende C. M. & St. P. R. R.), og med den kom vi saa langt som til Whitewater. Derfrå maatte vi bruke hesteskyss til Koshkonong, hvor vi skulde besøke pastor A. C. Preus. Vi fik leid et spand hester og en lumbervogn og hadde en livlig ung amerikaner paa omtrent 20 aar til kusk. Han beredte mig en stor overraskelse, da han fortalte mig at han om vinteren studerte paa en høiere skole, og da jeg hørte at han var kommet saa langt at

279 han endog citerte Cicero: «Quousque tandem, Catilina», etc. Han var ganske fordringsløs og gik i almindelige arbeidsklær. Jeg var i Norge ikke vant til en saadan sammensætning, og fik her det første eksempel paa hvad jeg senere lærte at kjende som et av Amerikas aller* største fortrin, at ethvert ærlig arbeide, haandens saavelsom aandens, holdes i ære, og at intet saadant arbeide, hvor ringt det end kan synes, er noget som man bør anse for «under sin værdighet», mens lediggang og ørkes* løshet er en skam. «Dersom man kunde faa lært det i Norge!» tænkte jeg. I min ungdomstid hadde man ikke lært det. har vel været gjort fremskridt der* hjemme ogsaa i denne henseende i disse halvhundrede aar. Vi kom da til Koshkonong prestegaard. Den var meget tarvelig; men vi blev mottat med aapne armer. Her hadde den ældre Dietrichson (den første «norske prest» her i landet) residert i 4—5 aar. Han var som bekjendt meget interessert i alle slags rituelle bestem* meiser. Der er i Kristian 3.s et lovbud som siger: «Presterne skulle altid gaa udi de rette Præsteklæder.» Dette holdt han sig nøie efterrettelig, og der fortaltes om ham at han kunde staa i sin vogn og kjøre ved eller vand og stundom «andet stof», klædd i sin lange prestekjole og med en prestekrave om halsen, som stivelsen var gaat ut av, saa den hang som den kunde. De utvortes omstændigheter som jeg gik i møte, hadde jeg ikke ofret stor tanke paa. Der var lovt mig et hus med tre værelser og kjøkken, og jeg skulde ha nogen hundrede dollars i fast løn, samt akcidenser. Jeg visste dog at der ikke var noget hus. De loghytter jeg hadde set paa gjennemreisen i Ohio, hadde bragt mig til at spørre min hustru om hvad hun vel vilde synes om en saadan bolig. Ingen av os kunde svare. Imidlertid var den av prestene som jeg var bedst kjendt med, pastor H. A. Preus, kommet til Koshkonong,

280 hvor han visste at jeg var i vente. Det var et glædelig møte, og vi maatte da endelig, før vi drog vestover, komme op til Spring Prairie og se hvorledes han og hans hustru hadde det. Ja vi reiste da, men saa sent paa dagen at det blev aldeles mørkt nogen timer før vi kom frem. Jeg sat og beundret i min uskyldighet pastor Preus, som i dette «kullende mørke», hvor der absolut ingenting var at kjende sig igjen paa, dog kunde finde veien. Jeg tror at han ikke ugjerne hørte min beundring; men siden fik jeg en sterk mistanke om at det var hans gamle hest som hadde været lods. Det meget lille loghus som var,< prestegaard, saa underlig ut i vore øine baade utenpaa og mdi, og der var en for vor uerfarne betragtning besynderlig mot» sætning mellem huset og dets beboere. I den lille dagligstue var der nogen pindestoler og en stoltelig saakaldt «sofa». Det var en bænk med rygstø som presten seiv hadde laget i stand av unge aspetrær. Det ret høie rygstø av denne «sofa» stod foran et vindu, saa at den lille førstefødte i prestegaarden (den nuvæ* rende professor Preus i Decorah) kunde lægges op i viduskarmen uten at falde ned. Der laa han da jeg først saa ham. En stige førte op til rummet ovenpaa. Men jeg hastet til lowa. Det var vanskelig at finde skyss, da det vilde ta tre dagsreiser at naa til Mississippi. Endelig var en nabo av presten, en vossing, saa venlig at ta sig av os, og under hans ledelse begav vi os da paa veien gjennem Madison, Blue Mounds, Wingville o. s. v. til færgestedet ved Wisconsin River. Vor fører brukte sit modificerte engelsk saa godt at vi ikke tok feil av veien. Reisen var bitterlig kold, og vi var ikke vel utrustet for saadant veir som vi hadde. Imidlertid gik alt vel, indtil vi kom til det nævnte færgested, hvor jernbanestationen «Bridgeport» nu findes. Der skulde være færge, men nu kunde ingen færge gaa. Der hadde været tyk is paa Wisconsinfloden. men den var brutt

281 op, og i den sterke strøm jaget isflakene hverandre, saa det var vanskelig at forståa hvorledes vi skulde komme over. Der var intet hus paa sydsiden av elven hvor vi stod, og ingen at raadspørre. Vi skjønte at hjælpen maatte komme fra den andre siden, hvor der var hus. Hvad skulde vi gjøre? Reise de 4—5 mil tilbake til nærmeste hus — og det saa sent paa dagen og i saadan kulde, det vilde vi ikke gjerne. Vi gav os da til at rope eller hyle alt det vore lunger formaadde, og langt om længe hørte vi til vor glæde adskillige hyl fra den andre

siden. Om en stund fik vi ogsaa se nogen mænd som kom over mellem isflakene i et slags fartøi, som vi endelig kunde se var en kano. Det var to mænd. De laa paa knæ i hver sin ende av kanoen. I denne skrøpelige farkost maatte vi da fare over, dersom vi vilde komme over. Vi blev beordret til at sætte os i bunden av kanoen med ansigtene imot hverandre, at holde en haand i hver av kanoens sider, og sitte saa stille som vi kunde. Der var ikke tale om at faa de to kufferter med som for øieblikket utgjorde hele vor bagage. Efter dem skulde der da gjøres en anden trip. De to «half*bred» franskmænd tok da atter sin plads paa knæ, en i hver ende av kanoen. Aarer (paddles) kunde de ikke bruke, men hadde isteden derfor lange, skarpe baatshaker til at bruke paa isflakene. Vor ven og skyssmand fra Spring Prairie graat, da vi støtte fra land. Da vi senere hadde faat vore kufferter flyttet over, fik vi en rask skyss til Prairie du Chien, hvorhen vi kom længe efter det var blit mørkt. Her fik vi under* retning om at vi ikke kunde komme over Mississippi for tiden, da den var islagt, og ingen endnu hadde passert over. Vi maatte da ligge der i nogen dager. Endelig kom der en mand som hadde hørt om vor for* legenhet, og sa at han trodde han nu kunde hjælpe os over. Vistnok hadde ingen hest passert elven, men

28 han trodde at en let buggy kunde drages over, og der kunde da min hustru sitte. Vi andre fik gaa og dra buggien. Manden som vilde hjælpe os over, sa at han var doktor. Det var en liten mand med store guld* briller og høi hat. Det maa ha været et kostelig optog at se til. Foran gik den lille doktor med en stor stake i haanden for at prøve isen, imellem skjækene gik jeg med en sydvest paa hodet og støvler som rak over knærne. I buggien (eller enspændervognen) sat min hustru godt indpakket i Buffalo?robes. I vognen var der ogsaa plads til vore kufferter, og bakefter gik der en ung norsk gut som doktoren hadde faat tak i; han skulde skyve paa bakfra. Naar doktoren hadde fundet at isen var sikker, kom han tilbake og kastet et taug som var fastgjort til begge ender av skjækene, om sin nakke og under sine armer, og saa bar det ivei. En stor hjælp var det at vi hadde «terra firma» under føttene over de store øer som ligger i elveløpet, og vi kom da lykkelig og velbeholdne til McGregor. Jeg har gjort mange tildels farlige reiser over Mississippi paa mange forskjellige maater som jeg her ikke kan opregne; men denne min første overfart var ganske visst den kuriøseste. I McGregor var der dengang kun nogen faa hus, men iblandt disse var der naturligvis et «tavern». I dette tok vi da ind. Spørsmaalet var hvorledes jeg skulde faa min hustru anbragt. Der var nemlig, saa vidt jeg kunde se, blot et stort fælles soveværelse. Men verten sa: Hun skal naturligvis ha vort «ladies room». Der viste sig da at være en utbygning eller indbygning i dette værelse med en dør, men uten vindu — et mørkt litet rum med en seng il Dette var «the ladies room». Vi var heldige nok til at faa leie et spand hester og en lumbervogn med en ung skotlænder til kusk, og saa drog vi da paa veien til Little lowa (saa var den egn som vi reiste til, kaldt da menighetene blev samlet).

283 Henimot aften kom vi til den første norske farm. Manden der var venlig nok til at ta en hest og ride foran som vor veiviser. Han mente at vi burde reise til Nils Katterud (fra Lier i Norge), som var en av de mest ansete norske nybyggere. Han visste ikke hvad vi fik vite, da vi efter solnedgang kom frem til Katterud, at de der hadde huset fuldt av slegtninger som nylig var kommet fra Norge. Den venlige familie tok dog imot os med stor velvillighet og bød os losji for natten, om de end ikke kunde tilby os at bli der fremdeles. Den næste morgen drog Nils Katterud og jeg tilfots avsted til Thrond Lomen (fra Valdres), den ældste og i mange henseender indsigtsfuldeste mand blandt ny* kommerne. Han raadde mig til at søke losji i et av de nærmeste hus ved Katterud, da der var tinget paa 80 acres land til prestegaard tæt ved. Efter nogen for* gjæves forsøk paa at finde husrum fandt vi endelig et saadant hos Erik P. Egge (fra Hadeland). De hadde vistnok kun et litet loghus, kun ett rum; men de vilde ikke at prestefolkene skulde gaa længer og lete, dersom vi vilde være der. Vi var glade over det venlige tilbud som med saa stor opofrelse blev gjort os, og Nils Katterud fik da sine okser forspændt og kjørte os og vore to kufferter til Egge, hvor vi blev i tre maaneder. Vore nærmeste naboer var en fra Sogn, en fra Hjartdal, en fra en anden bygd i Telemarken, en fra Tinn, en fra Eggedal og en fra Lier. I vest var der en hel del fra Valdres, og i øst en hel del fra Sogn. Re* præsentanter fra andre norske bygder fandtes hist og her indimellem. Til Egge kom vi da juleaften om eftermiddagen. Det lille hus, 14—16 fot, fik vi ved gardiner av kaliko avdelt i to rum; det ene gav plads til to senger som fyldte den ene væg av huset og var skilt fra hinanden ved et andet gardin. Resten av det lille hus skulde da paa én gang være kjøkken med koke*

284 ovn, opholdssted for husfaren, hans hustru og to barn og for prestefolkene og tillike studerværelse for

presten. Til den følgende dag, juledag, var der utsendt bud* stikker om gudstjeneste, rundt om saa langt som mulig. Saa skulde jeg da studere min julepræken. Av bøker hadde jeg kun det nye testamente, alterbok, ritual og salmebok. Min hele boksamling var endnu i Milwaukee og blev ikke utpakket før omtrent et halvt aar senere. Pen, blæk og papir hadde jeg; men det var vanskelig at faa en passende belysning til at skrive ved. Lys fandtes ikke. Men vi laget en lampe ved at lægge en lerretsfille i en skaal med fett, veltet saa en kaffekop og satte skaalen paa den, saa den kom høiere end papiret. Og saa arbeidet jeg da med min tiltrædelses* præken omtrent hele natten; for at tale Guds ord uten saa god forberedelse som mulig faldt mig ikke ind, og jeg har heller ikke lært det siden. Gudstjenesten juledag holdtes i huset hos Thorgrim Busnes fra Telemarken, Egges nærmeste nabo, omtrent en mil østenfor den nuværende Washington Prairie kirke. Der var efter omstændighetene en stor forsam* ling, og alt gik godt og vel. Kun ett hadde folket bakefter at indvende: Jeg hadde ikke tilsagt offersalme. Der blev heller ikke nogen ofring av, og det var folket vant med paa juledag og likte ikke at det blev utelatt. Saken var at jeg slet ikke hadde tænkt paa det. Dels var jeg ikke vant til det fra byene i Norge, og jeg hadde glemt at der stod i kaldsbrevet at der var lovt offer paa de store høitider. Jeg hadde jo ogsaa andet at tænke paa end penger. Saa hadde jeg da for tredje gang holdt en præken, og dagen efter, anden juledag, skulde jeg holde den fjerde, en 6—7 mil længere vest. At jeg kunde holde den samme præken op igjen, faldt mig aldeles ikke ind, og størsteparten av natten gik da atter med til den nye præken. Til nytaar skulde jeg til en anden hovedavdeling av mit kald, omtrent 30 mil

285 i øst ved Painted Creek i Allamakee County. Ogsaa der blev jeg overmaade vel mottat og underrettet om at man ønsket jeg skulde bo der. Den næste prækedag, helligtrekongersdag, var jeg atter hos Busnes, og søn* dagen derefter 12—14 mil i vest hos Hans Aakre (nær Ridgeway). Jeg var nu begyndt at forrette barnedaap, brudevielse og kommunion, og siden gik det slag i slag, saa at jeg i januar maaned hadde 14 ganger gudstje* neste og møter, dels i Winneshiek' County, dels i Allamakee, Clayton og Fayette Counties. Det var ikke nogen let opgave for mig at faa vite hvor mine menig* hetsfolk var at finde; først efter en maanedstid fik jeg høre at endel av Little lowas menighetslemmer skulde bo ved «Whisky*Grove» — det er omkring den nuvæ* rende Calmar by. Landet var jo nyt, og der var ingen gamle lande* merker og navn som kunde tjene til veiledning. Først da jeg fik vite hvorledes landet ved opmaalingen var inddelt i townships» og sektioner, fandt jeg noget at rette mig efter. Jeg indrettet mig da et kart med md* deling paa nævnte maate, og ved at benytte alle de alfabeter og taltegn som jeg kjendte, fik jeg angit hvilke farmere der bodde i de forskjellige sektioner, idet hver farmer var betegnet ved et bokstav eller tal hvis uttyd* ning var tilføid i kantene omkring kartet, og dermed var jeg hjulpet. I mit kaldsbrev var menighetene sam* menfattet under kun tre navn: «Little Iowa», «Painted Creek» og «Turkey River». I realiteten indbefattet kaldet følgende territorium, benævnt efter de nuvæ* værende menigheter: Decorah, Madison, Lincoln, Calmar, Stavanger, Washington Prairie, Glenwood, Vestre Painted Creek, Østre Painted Creek, Fægre, Lansing, Norway, Marion, Clermont. Alt dette indbefattet mit faste kald, og dertil kom litt senere Little Turkey River og Crane Creek. Det hele var spredt i seks counties. Derefter kom litt efter litt et missionsstrøk som indbefattet de

286 menigheter som nu betjenes av prestene Seehuus, St. Reque og Wein, Kasberg, Magelssen, Jaastad (KrohrTs), H. Rasmussen, G. Rasmussen og Bu. Nu skulde der da bringes en orden tilveie; for mit kaldsbrev indeholdt kun den almindelige bestemmelse at jeg skulde præke Guds ord efter den lutherske be* kjendelse og benytte den norske kirkes ritual og alter* bok. Desuten skulde jeg hver tredje uke være i en av de tre hovedavdelinger kaldet bestod av. Tre uker efter min ankomst sammenkaldte jeg et menighets* møte for at faa Little lowa menighet inddelt i skole* distrikter og medhjælper*roder og vælge steder for kirker og forsamlingshus; jeg fik en kommission nedsat i den anledning. En maaned senere hadde jeg møter til at forfatte konstitution og specielle regler for for* skjellige saker. Jeg hadde litet at rette mig efter. Et papir som indeholdt forskjellige bestemmelser som var i bruk i Wisconsin, hadde jeg faat av pastor A. C. Preus. Meget av det syntes jeg ikke at jeg godt kunde bruke, og vanskelighetene var derfor store, saameget mere som jeg, foruten ritualet, ingen bøker hadde at raadføre mig med. Jeg henvendte mig derfor til den gamle Thrond Lomen og sa til ham: «Der er én ting jeg vil be dig om. Du er gammel, jeg er ung; du har erfaringer i mange ting, jeg er verfaren. Vil

du nu love mig, naar du finder at jeg i et eller andet stykke foreslaar eller raader til noget du tror ikke er rigtig eller gagnlig, at du da vil gjøre mig opmerksom paa det?» Ja, han takket for min tillid og lovte at gjøre det jeg bad ham om. Han holdt sit løfte, det skal jeg senere gi et eksempel paa. Der sat jeg da i den lille stue paa Egge, omtrent fire dagsreiser fra min nærmeste naboprest, uten bøker og uten erfaring, og nu skulde alt bringes i orden. Jeg siger «jeg sat». Nei, der blev nok ikke meget «sitting» av. Paa reiser var jeg saa godt som uavbrutt. Det

287 vilde moret dere at se mine primitive reisegreier: min første slæde, hvor skjæker og meier var i ett, dannet av to lange hickorystænger; oppåa dem var der sat en liten kasse med et bret til bænk, alt sammen* føid med trænagler uten hjælp av en eneste spiker! Eller min første vogn, en enspændervogn med træ*aksler og lynchpins, uten fjærer under vognboksen — eller mit første sæletøi, hvor alt løpende gods, tømmene iberegnet, var gjort av «sengetaug»! Jeg mindes godt det prøvende, uvisse og kalkule* rende blik som jeg blev maalt med, naar jeg med disse kjøregreier stundom kom til et «tavern», gav en «hostler» tømmene, og bad ham smøre min vogn. I hans blik saa jeg hans uvisshet om jeg ikke var en «tramp», og om det ikke var rimeligere at han bad mig seiv smøre denne fillevognen min. Reisepels hadde jeg ikke, heller ikke og frøs gjorde jeg. Men jeg var ved godt mot; dertil hjalp de opgaver som laa for mig, og som ansporet til iver og anstrengelse. Da jeg for det allermeste laa paa reiser, tilbragte jeg de fleste nætter omkring hos mine menighetslemmer, især naar jeg ikke var i Little lowa menighet, dog ofte ogsaa der. Jeg blev saaledes godt kjendt med folket, som overalt mottok mig med vel* vilje og forekommenhet. Et av de indtryk jeg atter og atter fik, var sorg over at mit kjære fedreland skulde maatte savne denne store mængde fortræffelige mænd og kvinder. De hørte til et lag av folket som jeg tidligere hadde hat liten anledning til at bli kjendt med uten gjennem bøker, og det vil i grunden sige at jeg slet ikke kjendte dem. I de kredser som jeg i Kristiania og andre byer hadde kjendt, var der en anden art. Iblandt dem hadde jeg ord for at «ha godt skjøn paa menneskene» (som det het i en attest jeg engang hadde faat). Her fik jeg snart lære at min menneskekundskap var meget liten, 0

28 og at den jeg hadde, ikke var til stor nytte ide nye omgivelser. Jeg maatte lære om igjen. Og jeg fandt ut, at med hensyn til virkelig værd stod min nye om* gangskreds, de norske farmere, langt over flertallet av de finere folk som jeg før hadde vanket iblandt, skjønt de bedste blandt disse unegtelig hadde særegne, be* tydelige fortrin. Jeg fandt mere egthet, mere alvor, mere gudsfrygt, mere arbeidsomhet, større villighet til at gjøre person* lige opofrelser, større ærlighet, mindre fordringsfuldhet end jeg i regelen før hadde gjort bekjendtskap med. Forskjel var der vistnok ogsaa her. Jeg fandt hist og her daarlige subjekter, upaalidelige karakterer, hykkelske personer, vriompeiser, dømmesyke, selvgjorte hellige, øientjenere og drankere, men gjennemsnittet hadde de ovennævnte dyder, og ikke faa farmere og far* meres hustruer fandt jeg at være saa egte perler, at jeg maatte anse det for en ufortjent ære at være deres ven, og vore norske farmere her i landet staar i mine øine som klasse i realt værd over enhver anden klasse som jeg personlig er blit kjendt med. Intet under da at jeg som patriotisk nordmand sørget over Norges tap. En ting forundret og bedrøvet mig dog ikke litet, og det var at jeg hos de allerfleste fandt saa liten tanke paa Norge, og saa litet savn av fedrelandet. Forsøkte jeg at lede talen hen paa dette, saa gik den oftest snart istaa. «Tænker du ofte paa Norge?» spurte jeg engang i den første tid en brav halling i hvis hus jeg ofte opholdt mig. «Længes du ikke dit?» «Um eg lengjest etter Norig?» svarte han. «No Sir, um eg det gjer— der var so mykje stein der.» Han sat derpaa en stund som i dype tanker og utbrøt saa: «Jau du, dei tyte* bæri um hausten — dei minnest eg. Well Sir, det var helsuge bær!» De ydre omstændigheter var tarvelige nok. Mange omstændeligheter gjordes der ikke; men de møtte mig

289 med venlighet og sørget for mig det bedste de kunde. Naar det led til sengetid, kunde det hete: Du faar krabba deg burt i roa der, eller: Du faar sjaa um du kan koma deg upp denne stigen, for vi har gjort ei seng i stand til deg upstairs. «Upstairs» kunde det stundom være adskillig med taket i de dager; det kunde f. eks. være nødvendig at ligge med paraply over sig naar det regnte, eller en kunde se stjernene blinke ned over sengen, eller man kunde om morgenen finde en liten snefane paa sengeteppet. Eller man kunde finde lakenet stivfrosset saa langt som pusten hadde naadd (dersom der da var noget laken). Men det var jo alt smaating for en ung rask mand. Man har jevnlig talt om hvor meget vi første pioner* prester hadde at gjennemgaa, hvor mange savn og van* skeligheter o. s. v. Efter min mening har de senere missionsprester og prester i nye menigheter slet ikke hat

det bedre, stundom maaske værre end vi, og saa kommer dertil den overmaade store forskjel at vi næsten overalt blev møtt med glæde og tillid, mens det nu vel ofte er anderledes. Vanskeligere end at savne ydre komfort var det at sitte om natten og skrive sin præken, stundom med alt det reisetøi paa sig som man hadde, med ryggen vendt mot en ildrød kokeovn, og dog ha fingrene stive av kulde. Eller at studere sin præken og gjøre blyantsnotiser til den, i en liten stue, fuld av smaa barn, hvor gulvet er netop skuret til helgen og endnu vaatt, mens det regner ute, og ingen plads er «upstairs». Gudstjenestene var vel besøkt; settlementene var endnu ikke talrike, og dersom nogen var fraværende, bemerkedes det straks. Den ydre ordning var saa simpel som mulig, da gudstjenestene jo som oftest maatte holdes i nybyggernes smaa hus, hvor saa mangen en gang den rødmalte emigrantkiste maatte gjøre tje* neste som alter og prækestol. Det slog mig ofte hvor 19 — Boken om Norge. V,

290 gagnlige disse kaar var for en ung prest, idet alt ut* vortes, som ellers saa ofte blir væsentlig, og de tilfæl* dige forskjelligheter var borte, saa at hovedsaken, pre* stens erende, var lettere at se og mindes. Forresten var det ikke bare i logstuene at vi holdt vore gudstjenester. Stundom kunde vi være i skogen, stundom i et skolehus, stundom i et tomt «store», stundom i en tom løe, stundom (hvor der var et større hus) «upstairs». Jeg mindes at da jeg nogen aar senere om sommeren skulde indføre den første prest i High* land Prairie menighet, hadde folket berammet møte i det største loghus som fandtes i egnen. Da jeg kom dit, fandt jeg huset aldeles opfyldt av menighetens kvinder, mens mændene var utenfor, i det stekende sol* skin. Det syntes mig imidlertid ikke rimelig at indføre presten for kvindene alene. Jeg gik derfor ut og spurte: «Hvor langt er det, efter veien, til «Øverlands* skogen»? To mil blev der svaret. «Er der nogen planker eller bord at finde der i nærheten?» Der blir vel altid raad til noget av den slags, mente Ole Øver* land. «Voke up,» ropte jeg til folket, «vi maa til Øverlands*groven, her kan jeg ikke indføre presten.» Saa drog vi da dit, og der blev den nye prest indført, i skogen tæt ved den nuværende Highland Prairie prestegaard. Der var lyst til Guds ord iblandt vort folk i de dager, likesom der var trang til det. Der var virkelig begeistring for at faa kirkelig orden oprettet. Fra mange kanter fik jeg brev med indstændige anmodninger til mig om at komme til egne hvor der ingen prest var, og lange veier reiste forskjellige, tildels tilfots, for at faa tale med mig. Mens jeg var paa farten, sat min hustru stille hjemme. Noget husvæsen hadde hun ikke at beskjæftige sig med; tor egen husholdning kunde vi ikke ha. Hun brukte derfor en ikke liten del av sin tid til at gjøre husbesøk

291 omkring i nabolaget, det er ikke altid saa let paa landet hvor gaardene ligger langt fra hverandre. Hun syslet for en stor del med korrespondanse og med sine dagbøker, eller hun beskjæftiget sig med de kvindelige sysler, med sytøi og strikketøi, som korter saa mangen stund som ellers vilde falde lang. Da vi hadde været hos Egges i tre maaneder, maatte vi søke losji andetsteds, paa grund av familieomstæn* digheter der i huset. Vi kom da til nabogaarden Sør* land, hvor der var soveplads for os paa loftet, mens vi om dagen var med familien i husets stue nedenunder. Efter tre maaneders forløp kunde vi av lignende grund heller ikke bli der. Et ældre egtepar, Erik og Guri Skaarlia (fra Eggedal), var da saa venlige at leie os sit lille bitte hus, mens de seiv flyttet over i sin claim* hytte, som de fra først av hadde bodd i. Dette lille nye hus var da vor første privatbolig. Der var netop plads til en seng, et bord, to stoler og en ovn. Ovn hadde vi ikke til at fylde op med. Da vi fik en, satte vi den utenfor og fik nogen bord anbragt over den for at beskytte den mot regn. Min hustru beretter i sin dagbok, at da vi flyttet til Skaarlia, bestod vort husgeraad av en kaffekvern, en tvare og fire blikkopper. Hvorledes vi hadde faat dette, beretter hun ikke. Men saa eide vi et 20 dollars guld* stykke, tilføier hun. Seng hadde vi ikke i den første tid, og vi nøide os med en straasæk paa gulvet. Liggende paa denne straasæk hadde jeg min første alvorlige sygdom, en biliøs feber, sa lærde folk senere. Ved overanstren* geise paa reiser og ved at drikke iskoldt vand mens jeg var varm, mente man at jeg seiv hadde paadrat mig den. Det var tunge dager for min unge hustru. Læge hadde vi ikke, men jeg kom mig efter en maaneds forløp saavidt at jeg, skjønt endnu avkræftet, kunde spasere med min hustru op til Prestelandet og tælle

29 de logger som der var fremkjørt, og som de efter løfte skulde bygge hus av til mig. Det gik saare smaat. Der skulde i august maaned 1854 holdes en preste* konferens i Wisconsin (synodemøter holdtes dengang kun hvert andet aar, og det første møte efter stiftelsen skulde derfor holdes (paa Spring Prairie) i 1855. Jeg reiste da med min hustru over den samme vei vi hadde faret da vi i det forrige aar kom til lowa. Da vi reiste hjemmefra, hadde

avtalen været at vi skulde finde ialfald et rum færdig i det nye hus, naar vi kom tilbake. Vi ansaa det nemlig ikke sømmelig at beholde det lille nye hus paa Skaarlia længer, og saa* ledes være i veien for de gamle, som saa vel trængte det. Vi fandt imidlertid det nye hus ufærdig og übe* boelig, da der hverken var vinduer eller dører. Jeg fik da samlet nogen av menighetens nyvalgte trustees og sa til dem at jeg nu saa mig nødt til at reise omkring til menighetene ved Painted Creek og ved Turkey River. Reisen vilde ta nogen uker; men dersom der ved vor tilbakekomst endnu ikke var et beboelig rum, saa jeg mig nødt til at kjøre min hustru ned igjen til Wis* consin. De lovte godt, og vi reiste. Da vi henved tre uker senere kom tilbake, speidet vi, da vi kom nær nok, efter vinduer i det nye hus. Jo, der var saadanne, men dører var der ikke. Vi maatte da atter ty til vore venner paa Egge og bad om en nats husly. De tok venlig imot os, skjønt de hadde huset fuldt av arbeidsfolk, men vi skulde faa ligge «upstairs». Vi gik derop, og jeg mindes vi sat paa en rød kiste, og der saa jeg for første gang taarer i min hustrus øine. Jeg hadde aldrig hørt en klagelyd av hende, og hun bebreidet sig at hun ikke var tilfreds. Hun hadde dog grund nok til bekymring. Dette var langt ute i oktober, og i begyndelsen av december blev vor ældste datter født. Den næste dag fik vi dører ind i det nye hus, flyttet dit utpaa eftermiddagen, og

293 saa kunde vi med glæde ønske hverandre til lykke i vort eget nye hjem. Søndag morgen kom en venlig mand vandrende omtrent en mil med en vel indpakket kaffekjel og med melk, forat vi skulde faa noget varmt om morgenen. Saa drog jeg til gudstjeneste, mens hun denne gang blev hjemme. Litt efter litt fik vi da en nogenlunde kirkelig orden i menighetene istandbragt. Det var ikke saa vanskelig at faa folket til at indse at det var deres pligt at sørge for at Guds ord og sakramenter kunde haves og brukes iblandt dem, og at de ingen ret hadde til at berøve sine barn disse goder. Noget vanskeligere var det at bringe dem til at tænke paa at der ingen utsigt var til at bevare naademidlene i en længere fremtid, dersom hver menighet skulde staa for sig seiv og ikke arbeide i forening med andre menigheter. Denne erkjendelse var det jo som hadde bevirket den sammenslutning til en synode som netop hadde fundet sted. Det var jo ogsaa ved hjælp fra andre menigheter at de menigheter hvis prest jeg var blit, var samlet, og at jeg var kommet til dem. Hvorledes kunde enkelte spredte flokker ha noget haap for fremtiden? Dette fremholdt jeg da paa et menighetsmøte i før* nævnte Thrond Lomens hus, og det med megen iver og begeistring. Jeg hadde ventet at alle straks med glæde skulde bifalde mit forslag om at vi skulde slutte os til den netop stiftede synode. Der tok jeg imidler* tid feil. Vort folk er forsigtig, og dette var noget nyt. «Synode»? «Hvad er det for noget?» «Er det noget som lægger baand paa os?» Jeg trængte paa i min ungdommelige iver; men folket syntes ikke at bli slaat av mine argumenter, og møtet var meget talrikt, saa der var mange hoder og mange sind. Da gjorde gamle Throndn Lomen et tegn til mig som jeg forstod, men ingen anden merket, og gik straks derefter ut av huset. En stund efter gjorde jeg mig ogsaa et

294 erende ut og fandt ham. «Du bad mig,» sa han, «at gi dig et raad naar det trængtes, og et saadant tilfælde synes jeg det er nu. Du har nu git gode grunde for at vi skulde slutte os til synoden. Jeg er ogsaa enig i det. Men det er noget nyt for folket. Driv derfor ikke paa en avgjørelse i dag, men la folket tænke over saken til et andet møte. Gjør du dette, saa tænker jeg at forslaget gaar enstemmig igjennem.» «Mange tak,» sa jeg, «jeg skal følge dit raad.» Det gjorde jeg ogsaa, og saken gik som Thrond Lomen hadde forutsagt. Saa kom vi da ind i Synoden, hadde vore repræ* sentanter der i 1&55 og hadde synodemøtet i 1857 hos os her paa Washington Prairie. Det hadde været mit haap at litt efter litt alle vore norske lutheranere vilde slutte sig til Synoden. For en tid saa det ogsaa ut til at dette kunde ske, men det gik anderledes. Om det har jeg skrevet i min pamflet: «Hvorfor er der ingen kirkelig enighet mellem norske lutheranere i Amerika?» Hvad fremtiden vil bringe os, vet Gud alene. Efter V. Koven i Symra.

Professor Sven Oftedal. «Jeg elsker mit folk med en kristen nordmands inderlige kjærlighet.» Sven Oftedal.

Mange gjæve mænd har mor Norge git utflytterfol* ket. Det var aandelige kjæmper, nogen av dem som kom hitover fra det gamle fædreland, mænd med mot og vilje, mænd som digterens ord om at «ta sin Gud i sind og sætte livet ind» i fuldeste maal passer paa. Det var noget av i dem. De hadde tilegnet sig en ikke liten grad av kultur, og deres aandelige an* læg laa betydelig over det almindelige. Saa kom de hit, hvor det meste dengang var smaat og alt var ufær* dig. Men her var en rik jordbund; det kunde en blandt

294 erende ut og fandt ham. «Du bad mig,» sa han, «at gi dig et raad naar det trængtes, og et saadant tilfælde synes jeg det er nu. Du har nu git gode grunde for at vi skulde slutte os til synoden. Jeg er ogsaa enig i det. Men det er noget nyt for folket. Driv derfor ikke paa en avgjørelse i dag, men la folket tænke over saken til et andet møte. Gjør du dette, saa tænker jeg at forslaget gaar enstemmig igjennem.» «Mange tak,» sa jeg, «jeg skal følge dit raad.» Det gjorde jeg ogsaa, og saken gik som Thrond Lomen hadde forutsagt. Saa kom vi da ind i Synoden, hadde vore repræ* sentanter der i 1&55 og hadde synodemøtet i 1857 hos os her paa Washington Prairie. Det hadde været mit haap at litt efter litt alle vore norske lutheranere vilde slutte sig til Synoden. For en tid saa det ogsaa ut til at dette kunde ske, men det gik anderledes. Om det har jeg skrevet i min pamflet: «Hvorfor er der ingen kirkelig enighet mellem norske lutheranere i Amerika?» Hvad fremtiden vil bringe os, vet Gud alene. Efter V. Koven i Symra.

Professor Sven Oftedal. «Jeg elsker mit folk med en kristen nordmands inderlige kjærlighet.» Sven Oftedal.

Mange gjæve mænd har mor Norge git utflytterfol* ket. Det var aandelige kjæmper, nogen av dem som kom hitover fra det gamle fædreland, mænd med mot og vilje, mænd som digterens ord om at «ta sin Gud i sind og sætte livet ind» i fuldeste maal passer paa. Det var noget av i dem. De hadde tilegnet sig en ikke liten grad av kultur, og deres aandelige an* læg laa betydelig over det almindelige. Saa kom de hit, hvor det meste dengang var smaat og alt var ufær* dig. Men her var en rik jordbund; det kunde en blandt

295 andet se av den rigdom paa aandelige og kulturelle vildvekster som skjøt op paa alle hold. Her var frie mænds hjem; her var store muligheter, her var der plads for mænd med store evner og stort hjertelag. En saadan mand var professor Sven Oftedal. Og det er mand en, ikke netop professoren Oftedal, hvis billede jeg i det følgende vil tegne.

Professor Sven Oftedal.

Han blev født den 22de mars 1844 i Stavanger, hvor hans far var lærer ved latinskolen. Seiv gjennemgik den unge Oftedal skolen og blev student fra Kristiania Universitet i aaret 1862. Det næste aar tok han anden* eksamen. Saa begynder de for hele hans senere liv saa betyd* ningsfulde «vandreaar».

296 Et par aars tid er han huslærer oppe i Telemarken. Der begynder den lydhøre unge mand for alvor at lægge merke til det som rører sig inderst inde i det norske folks hjerte. Han blir kjendt med en gammel bondekone deroppe og vinder hendes tillid. Under de jevnlige besøk i hendes lille lune stue lærer han at kjende den norske bondes tænkesæt og livssyn. Her aapnes hans øie og øre for norsk bondekultur og norsk maal. — Indtrykket glemte han aldrig; det fulgte ham hele livet igjennem. Ikke mindst blev det gjenoplivet ved hans sidste besøk i Norge og ved professor Seip* pels ypperlige oversættelse av Første Mosebok. Efter sin huslærertid for saa den unge akademiker en stund tilsjøs med sin onkel, som førte et norsk skib. Han seilte paa Middelhavet og badet sig i Sydens vid* underlige farvepragt. Han for paa Amerika og pløide Atlanterhavet i mørke, stormtunge høstnætter. Saa tok han skreppen paa nakken og drog ut til de store kulturland i Europa. Her studerte han med iver sprog — og mennesker. Han vilde lære folkets brede lag at kjende, deres livsvilkaar og livssyn. Derfor be* holdt han til det sidste en saa levende interesse for de forskjellige lands folkeviser, folkemelodier og eventyr. De hadde saa meget at lære ham om det som laa paa hjertebunden hos folk, det oplevde og erkjendte. At professor Oftedal var et sproggeni, er bekjendt. Hans sprogkundskaper strakte sig over et vidt felt. Han kunde konversere paa adskillige europæiske sprog — mænd som stod ham ganske nær, har sat tallet til tolv. Seiv talte han meget litet derom. — I saa maate staar han vel temmelig alene blandt nordmænd i Arne* rika. At han ogsaa besad et godt kjendskap til de saa* kaldte «døde» sprog, som latin, græsk og hebraisk, siger sig seiv. Disse «vandreaar» var for professor Oftedal i mange maater en voldsom brytningens tid, da han følte sig

297 «ulykkelig som den der vaander sig i helvedes angst, ugudelig som den der vil storme himmelen og foragte Gud». I hans oprørte indre lød et skrik som storm* svalens, naar den i orkanen boltrer sig i den sjøsalte luft rundt riggen paa det synkende skib. — Men stor* men la sig, og solen straalte atter frem gjennem de for* revne stormskyer. Og den unge mand som hadde «ka* stet sig ind i livets strøm for at finde sandheten og sig seiv», fandt det han søkte — sandheten og sig seiv, d. v. s. sit kald. I 1871 gaar han — pludselig kan man gjerne sige —

op til teologisk embedseksamen, teoretisk og praktisk. Han var da 27 aar gammel, med et for en mand i hans alder sjelden rikt forraad paa almenkundskaper og livserfaring. Men at gaa ind i nogen offentlig stilling i kirken i Norge kunde han ikke faa sig til. Studiet av det nye testamente, saavelsom hans under tunge aandelige kampe og intenst menneskestudium klarnede syn og utvidede horisont bevirket at han ikke kunde finde sig tilrette med den norske statskirke og dens md* retninger. Og han var altfor sandhetskjærlig og avgjort i al sin tankegang til at indlate sig paa noget som lig* net et kompromis. Derimot var han litt efter litt begyndt at vende sig mot utflytterfolket i Amerika. Han visste at der var meget herborte som vilde gjøre utvandrerne «kolde for livet i Gud og lunkne for det norske folks opgave i verden»; og jo klarere det gik op for ham at der maatte bli «en kraftigere strøm mellem Norge her og Norge der», des vanskeligere blev det ham at slåa tanken om Amerika fra sig. — Imidlertid drog han efter sin teolo* giske eksamen til Frankrike for at studere videre. Saa faar han i 1873 kald fra Amerikas «vilde vesten» til at bli lærer i teologi ved en liten norsk presteskole — dengang den eneste utenfor Norge. — Skolen het Augsburg Seminarium.

298 Professor Oftedal fulgte kaldet og kom. Og her var der nok at gjøre. For her var der me* get av det som var ufint og ufærdig. Der var meget som forarget ham; men mest av alt forarget det ham at der i den nye jordbund var vokset op ikke saa gan* ske litet av norsk husmandsaand paa det politiske om* raade. Det var næsten en skam at være norsk. Alt tysk og engelsk var saa meget bedre. Dette forarget professor Oftedal saalænge han levde. Mot denne husmandsaand paa den ene side og aandstyranniet paa den andre erklærte han krig. Og han sluttet aldrig fred. Der var meget at rydde av veien av fordom og overtro, av træghet og vantro. En norsk presteskole i Amerika var der dengang faa som hadde noget tilovers for. Mange latterliggjorde et saadant forsøk. Man hadde jo store, vel utrustede skoler, tyske og engelske. Det var bedre at gaa dit og studere. Det kirkesamfund — Konferensen — hvis presteskole Augsburg Seminarium var, var baade litet og svakt, og beskyldtes desuten for ikke at være «rettroende». Hvilken ravnekrok det hele maatte synes for denne mand med det brede kulturelle og intellektuelle grund* lag og det varme hjerte for det norske folks aandelige frigjørelsel Og det var vel dette samme folk som be* redte ham hans største skuffelser. For det var saa ofte seigt og trægt og likegyldig. Det var hans største skuf* felse i Amerika. Like fra 1875 og til sin død stod professor Oftedal i spidsen for arbeidet med at skaffe tilveie de nødven* dige midler til Augsburg Seminariums drift. Dette har ikke altid været noget let arbeide. Her skal kun med* deles et enkelt tilfælde, som i særlig grad er skikket til at vise hvilke kaar vore fædre har maattet arbeide under. Det var sommeren 1877. Skolen var i ca. $ 11000,00

29 gjæld, som bar 12 % rente. For den unge skole og det lille kirkesamfund truet denne gjæld med at skulle bli en «dødsaarsak». Sommeren 1876 hadde umaade* lige græshoppesværmer spist op grøden i store strøk av de nordvestlige stater. Der skulde holdes aarsmøte i Willmar, Minnesota, i juni 1877. Der var motstand utenfra, og en del smaalig strid indenfor selve kirke* samfundet. Dog skulde man ved dette aarsmøte prøve at ta skridt til at avkaste gjælden. Jernbanen fra Minneapolis til Willmar gaar gjennem et meget vakkert strøk — men hin junidag møtte øiet et over al beskrivelse trist syn. Græshoppene var vendt tilbake og hadde bokstavelig talt spist op al grø* den paa de brede akrer. De norske bygder truedes med hungersnød. Da fik professor Oftedal sat igjennem i aarsmøtet at der skulde subskriberes $ 16 000,00 til nyaar — nok til at betale gjælden og aarets løpende utgifter — paa be tingelse av, at hvis ikke det fulde beløp var subskribert inden den fastsatte tid, skulde løftene ikke være bin* dende. Enten alt eller intet. Seiv blev han valgt til at staa i spidsen for og organisere indsamlingen, og det gjorde han med det resultat at summen ikke alene var naadd inden nyaar, men til slutningen av januar var der indkommet ca. $ 18 000,00 kontant. Mere end 3000 personer hadde ydet, mange av dem var barn. Skolens fremtid var sikret. Dette træk fra vor nybyggerhistorie bør ikke vor opvoksende slegt glemme. Der var sterke mænd med sterke viljer og sterk tro i de dager. For mange som ikke kjendte professor Oftedal ånder* ledes end av omtale, staar han som en hensynsløs mand. Dette kommer vel for en stor del av det at han kunde være noksaa paagaaende i en diskussion. Især kunde han la slagene falde tunge og rappe, naar han møtte hvad han ansaa for uredelighet og kirkepoli*

30 tik. Paa den anden side kan en trygt sige om ham at han befandt sig vel i kampen og kunde ta det nok* saa lunt naar motsigelsens storm raste omkring ham. I omgang var han den imøtekommende, hjertelige og dannede

mand; som ven var han trofast som faa. Og mange er de unge mænd som er blit hjulpet av ham ved et godt ord i en tung stund. Som aarelangt medlem av byen Minneapolis's skole* styre og bibliotekkommission fik han anledning til at nedlægge et godt arbeide for ungdommens undervis* ning ogsaa utenfor den skole han seiv var knyttet til. Hans arbeide paa de her nævnte omraader falder i en tid da byen fra at være en smaaby vokste sig frem til at bli en storstad. Under denne raske utvik* ling satte professor Oftedal merker paa byens skole* og biblioteksvæsen som vil ha betydning for lange tider. Nytaarsdag 1902 indviedes Augsburg Seminariums nye, prægtige hovedbygning. Den var blit opført ien for skolen i alle maater vanskelig tid; ogsaa ved denne leilighet hadde professor Oftedal staat i spidsen for arbeidet med at tilveiebringe de nødvendige mid* ler. — Dagen efter indvielsen indleverte han sin avskeds* ansøkning som lærer. Det kom som et lyn fra skyfri himmel. Hvorfor? Han var jo bare 58 aar gammel. Jo, han vilde under alle omstændigheter slutte som lærer naar han blev 60 aar, og han forutsaa at det vilde ta nogen tid at finde en eftermand. Sommeren 1904 nedla han sin gjerning, tro mot sit forsæt om at træ fra naar han blev 60 aar gammel. Og saa kom en avslutning som svarte til begyndel* sen — «vandreaar». Han drog til det gamle Hellas for at tilfredsstille et længe næret ønske, at studere det ny* græske sprog paa græsk jordbund. Han hadde bare været der nogen maaneder, da en i Aten utgit græsk

301 avis hadde en længere, meget sympatisk redaktionsarti* kei om «filhellenen» (grækervennen) fra det fjerne Min* neapolis. Efter et aars ophold kom han hjem og syslet da i nogen aar med studiet av det nygræske sprog; men i 1908, da hans livslange ven og arbeidsfælle, pro* fessor Georg Sverdrup, var død, tok den gamle græ* kerven atter vandringsstaven og reiste til Aten for at studere videre. Efter sin hjemkomst i 1909 var han oftere tilstede og talte ved festlige anledninger for græ* kerne i Minneapolis — paa græsk. Og da han den 4de april 1911 lagdes til hvile, var den største og vak* reste krans som dækket hans kiste, en gave fra græske mænd og kvinder. Sidste gang jeg besøkte professor Oftedal — det var paa det norske diakonissehospital i Minneapolis —, talte han med en hellig glød om nødvendigheten av ikke at svigte sin overbevisning, ikke at gaa paa akkord med sandheten. Der var netop forefaldt noget i vor norskamerikanske kirkes historie som gav ham særlig anledning til det. En uke senere, den 30te mars 1911, sovnet han ind. En staut kar, en ædel karakter, i kulturel henseende en av de bedst utrustede nordmænd i Amerika, hadde endt sit dagverk og avsluttet sine «vandreaar» blandt en samtid som han med ærlig hv og et stort hjerte hadde forsøkt at hjælpe, om den end ikke altid hadde forstaat ham. For Boken om Norge av Andreas Helland.

Professor Georg Sverdrup. «En utro mand er som en raatten bjelke i bygningen. Et usandt princip er som en svigtende grundvold.» Georg Sverdrup.

Da festtoget den syttende mai 1914 kom opover til Eidsvolds gamle kirke, lyste følgende inskription over

301 avis hadde en længere, meget sympatisk redaktionsarti* kei om «filhellenen» (grækervennen) fra det fjerne Min* neapolis. Efter et aars ophold kom han hjem og syslet da i nogen aar med studiet av det nygræske sprog; men i 1908, da hans livslange ven og arbeidsfælle, pro* fessor Georg Sverdrup, var død, tok den gamle græ* kerven atter vandringsstaven og reiste til Aten for at studere videre. Efter sin hjemkomst i 1909 var han oftere tilstede og talte ved festlige anledninger for græ* kerne i Minneapolis — paa græsk. Og da han den 4de april 1911 lagdes til hvile, var den største og vak* reste krans som dækket hans kiste, en gave fra græske mænd og kvinder. Sidste gang jeg besøkte professor Oftedal — det var paa det norske diakonissehospital i Minneapolis —, talte han med en hellig glød om nødvendigheten av ikke at svigte sin overbevisning, ikke at gaa paa akkord med sandheten. Der var netop forefaldt noget i vor norskamerikanske kirkes historie som gav ham særlig anledning til det. En uke senere, den 30te mars 1911, sovnet han ind. En staut kar, en ædel karakter, i kulturel henseende en av de bedst utrustede nordmænd i Amerika, hadde endt sit dagverk og avsluttet sine «vandreaar» blandt en samtid som han med ærlig hv og et stort hjerte hadde forsøkt at hjælpe, om den end ikke altid hadde forstaat ham. For Boken om Norge av Andreas Helland.

Professor Georg Sverdrup. «En utro mand er som en raatten bjelke i bygningen. Et usandt princip er som en svigtende grundvold.» Georg Sverdrup.

Da festtoget den syttende mai 1914 kom opover til Eidsvolds gamle kirke, lyste følgende inskription over

302 indgangsdøren os i møte: «Husk paa at Gud er attaat». Ordene er vel kjendt. De blev uttalt av den gode gamle bonde som den 16de februar 1814 skysset profes* sor Georg Sverdrup, da han skulde til Eidsvold til det «no* tabelmøte» som prinsregenten Kristian Frederik hadde

Professor Georg Sverdrup.

sammenkaldt. Om disse ord var ment som en advarsel eller som en opmuntring, er kanske vanskelig for nogen at avgjøre. De kunde jo bety begge deler, og sikkert er det at de blev av den største betydning for den mand de blev uttalt til, og dermed for Norges frihet og fremtid. Disse ord uttrykker imidlertid ogsaa paa en slaaende maate det bestemmende i den mands livssyn som det

30 i det følgende skal tegnes et billede av. En liten til* dragelse vil illustrere dette. Han sat i en kreds av fortrolige venner, og samtalen kom — helt naturlig under omstændighetene — til at dreie sig om en meget trist livsskjæbne. Da ytret han disse ord: «Ja, jeg for min del har nu bestemt mig for at jeg vil indrette mig saaledes at jeg har fred med Gud, hvordan det saa ellers skal gaa mig i verden.» Det er den gamle bondes ord, uttrykt paa en anden maate. Professor Georg Sverdrup blev født paa Balestrand i Sogn den 16de december 1848 av forældrene sogne* prest Harald Ulrik Sverdrup og hustru Karoline Metella, født Suur. I daapen fik han navnet Georg efter sin fars onkel, eidsvoldsmanden professor Georg Sverdrup. Sin barndom tilbragte han i sine forældres hjem, og her i den gamle prestegaard med sit ædle familieliv og den eminent dannede omgangskreds hadde den rikt be* gavede unge gut den bedste anledning til at faa sin karakter formet og fæstnet, og sin aandelige synskreds utvidet. Da sogneprest Sverdrup først i længere tid opholdt sig i hovedstaden som stortingsmand, og senere paa grund av et kronisk halsonde hadde vanskelig for at tale offentlig, holdt han i mange aar personelkapellan. Blandt de mange dygtige unge teologer som saaledes kom til at bo i prestegaarden paa Balestrand, kan sær* lig nævnes Frederik Sigismund Schiørn som døde for nogen aar siden som provst i Nordre Jarlsberg. Baade som hans privatlærer og paa anden maate kom denne mand til at øve en stor og varig indflydelse paa den unge Sverdrup, som siden har uttalt om ham at han «øvde en betydelig indflydelse paa det kristelige liv i Sogn». Men ikke bare menneskene, ogsaa naturen øver sin indflydelse paa det mottagelige unge sind. Og Sognefjordens natur taler et mægtig sprog. Den dype

304 fjord og de bratte fjeld med snedækte kroner gir længsler utad og opad. De lægger ind i sjælen en higende trang, et spørsmaal som kræver svar: «Undrer mig paa hvad jeg faar at se over de høie fj elde?» — Det vakre billede professor Sverdrup i sin tale ved Augsburg Seminariums indvielse (14de juni 1875) tegnet av en ung vandringsmand som arbeider sig op gjennem lien mot aasen, viser tydelig nok at han seiv hadde higet og længtet — og at han hadde arbeidet sig frem dit hvor der er vidt utsyn over livet. I 1865 ble v Sverdrup student fra Kristiania Univer* sitet, kun 167* aar gammel, og i 1871 blev han teolo* gisk kandidat. Hans studietid var i flere henseender en kamptid baade paa det kirkelige og det politiske omraade i vort gamle fedreland. Der blev i de dager arbeidet ihærdig for at skaffe kirken bedre kaar, et ar* beide som vistnok ikke bragte store resultater, men som dog for manges vedkommende tjente til at klarne deres kirkelige syn, og fremfor alt bragte dem til at studere det nye testamente for der at finde løsningen paa de mange vigtige og vanskelige spørsmaal. Hos den unge Sverdrup, som ogsaa seiv kastet sig ind i kampen, mod* nedes litt efter litt den overbevisning at han ikke kunde gaa ind i prestegjerningen i statskirken. Samtidig blev ogsaa hans aandelige liv inderliggjort og utdypet, idet han sluttet sig til den kreds av studen* ter paa hvem professor Gisle Johnson øvde en stor aandelig indflydelse. I sit interessante skrift «Minder fra Norge» har professor Sverdrup git os et levende billede av denne i religiøs henseende bevægede tid i vore fædres land. I 1870 opholdt han sig en tid i Erlangen, og som teologisk kandidat studerte han semitiske sprog i Paris. Her kom han igjen sammen med professor Sven Ofte* dal, som han allerede i sin studentertid i Kristiania hadde sluttet et varmt venskap med. Fra nu av blev

305 de uadskillelige arbeids* og kampfeller, og kun et aar efter at Oftedal var blit professor ved Augsburg Semi* narium i Minneapolis, blev Sverdrup kaldt til en lignende stilling ved samme skole. Det var i 1874. Da var altsaa professor Sverdrup kun 26 aar gammel, men var en i enhver henseende fuldt utviklet og moden personlighet. Allerede som 21*aarig teologisk student ved Kristiania Universitet hadde han baade i tale og skrift med klarhet

og styrke forfegtet de idéer om den kristne menighets levende* gjørelse og frigjørelse som han siden ofret et langt livs ihærdige arbeide. Dette vidner om at han var en me* get tidlig utviklet mand. Men herav følger nu ikke at hans utvikling stanset tidlig. Tvertimot. Han forblev for bestandig like ungdomsfrisk og like tro mot sine idealer. Det hændte derfor heller ikke sjelden at han med et visst anstrøk av vemod mindedes nogen av sine ungdomsvenner, som ogsaa engang hadde hat saa høie idealer, men som var blit træt av den anstrengende vandring mot maalet, og «hadde sat sig paa veikanten, hvor de var sovnet ind». I 1876 blev professor Sverdrup bestyrer for Augs* burg Seminarium og indehadde denne stilling like til sin død den 3dje mai 1907. Til denne gjerning viet han al sin tid og kraft i et jevnt, intenst arbeide. Dag efter dag, aar efter aar, gik hans vei fra kontoret til skolesalen, og fra skolesalen til kontoret igjen. Hans livsdag var derfor uten store ydre forandringer og «be* givenheter»; den ene dag gik som den andre. Men han tillot sig aldrig at synke ned i det rutinemæssige. Derfor var der altid «aand» over hans arbeide, det fik alle som kom i nærmere berøring med ham, en levende følelse av. Arbeidet var ham en virkelig glæde og fornyelse. Professor Sverdrup skrev ikke saa litet. Et utvalg av hans mange artikler i blade og tidsskrifter foreligger 20 — Boken om Norge.

V.

306 samlet, og utgjør seks store bind; og endnu er der meget igjen som fortjente at samles og opbevares. Han hadde en sjelden evne til at skrive klart; der er over det hele en ophøiet simpelhet som fængsler læseren. Tildels fik hans skildringer en finhet og poetisk flugt som for bestandig vil sikre dem plads som perler i den norskamerikanske litteratur. Jeg nævner eksempelvis «David og Jonatan» (1877), «Menigheden i Katakom* berne» (1880), «Augsburgs Principer» (1894), og flere av hans taler. Der var ikke bare en aandens glød over disse arbeider, men ogsaa en sprogets finhet som gjør det til en nydelse at læse dem. Ogsaa som religiøs taler indtok professor Sverdrup en høi rang. Hans taler og foredrag var tildels rene mesterverker. Der aapenbarte sig herunder en aandens flugt og et tankens klarsyn som gjorde det til en sjel* den stor nydelse at være tilhører. Desværre er kun meget faa av hans taler opbevaret, og seiv disse for det meste kun i forkortet form. Men de vil dog for be* standig staa som et vidnesbyrd om hans begavelse i denne retning. Mange av disse trykte taler er da ogsaa iklædd et poetisk sprog, hvis velklang og formfuldendt* het ligger betydelig over det almindelige. Som teologisk lærer udmerket Sverdrup sig ved en klarhet og begeistring som uvilkaarlig rev tilhørerne med. Greit og retlinjet blev sandhetene lagt tilrette paa en maate som pekte vei gjennem vanskelighetene. Utviklingen var baaret av en intens aandelig begeistring, som efterlot et sterkt indtryk av mandens egen grepethet. Han kunde — ofte med faa ord — gi et utsyn over Herrens førelser med sit folk og et indblik i de bærende kræfter i den historiske utvikling som paa en egen maate gav lys og veiledning. Professor Sverdrup var fremfor alt en retlinjet, sand* hetskjærlig personlighet, en mand med en sterkt utvik* let ansvarsfølelse. I saa maate staar han som et lysende

307 eksempel for vor ungdom. Det han hadde erkjendt som sandhet, gav han aldrig efter paa; for han tok det alvorlig med den ting ikke at handle mot sin samvit* tighet. Derfor var han, tiltrods for at han møtte ad* skillig motgang og motsigelse, en i sit hjerte lykkelig mand. Men netop fordi han saa hensynsløst valgte at gaa sandhetens vei, derfor nærte han den dypeste foragt for halvhet og kompromisser. Og av den samme grund kunde han ogsaa gaa temmelig hensynsløst frem naar det ien diskussion gjaldt at forfegte det som han ansaa for ret. For de mange unge mænd hvis lærer professor Sverdrup var, nærte han en varm interesse, noget som kanske ikke altid kom saa sterkt frem i dagen, da han i sin omgang med mennesker ofte kunde være tilbake* holden og faamælt. Men de som hadde den lykke at vinde hans fortrolighet, vil vite at hans hjerte banket varmt for de unge og deres sande vel. Han hadde erkjendt det som sin livsopgave at ar* beide for en inderligere forstaaelse av den kristne me* nighet, saaledes som denne er fremstillet i det nye testamente. En levende, frigjort, bibelsk menighet var maalet for hans virke og gjenstanden for hans bøn. Og fordi han indsaa at saa meget her berodde paa presteutdannelsen, derfor var arbeidet ved presteskolen ham saa kjært og vigtig. Paa dette omraade har han virket epokegjørende inden vort kirkeliv. I tale og skrift utviklet han sine tanker om presteutdannelsen og prestens stilling i menigheten. Professor Sverdrup led meget under de kirkelige brytninger, især i sine sidste leveaar. Men den sand* het han hadde erkjendt, svigtet han ikke et øieblik. Og bevisstheten om at «Gud er attaat» holdt ham

oppe. Det led mot slutningen av skoleaaret 1907. Profes* sor Sverdrup følte sig træt og utslitt. Den sidste skole* dag maatte han gi op; han orket ikke mere. Det var

308 onsdag den Iste mai. Torsdag aften holdtes avslutnings* festen for skolens forberedende avdelinger. Han hadde været oppe det meste av dagen; men til festen kunde han ikke komme. Hans kollega, professor Oftedal, tok hans plads, talte til graduentene og utdelte deres diplomer. Ut paa natten blev sygdommen værre og smertene større. Og ganske tidlig næste morgen, fredag den 3dje mai, sovnet han ind. Paa hans pult fandt man efter hans død et litet stykke papir beskrevet med blyant. Det var et fore* løbig utkast til den tale han hadde tænkt at holde ved avslutningsfesten. Blandt andet indeholdt dette utkast følgende ord: «En utro mand er som en raatten bjelke i bygningen. — Et usandt princip er som en svigtende grundvold.» Det er den negative side ved hans kriste* lige livssyn. Den positive side kan vel siges at ligge uttrykt i de ord han ved hver avslutningsfest uttalte til graduentene, idet han overrakte dem deres diplomer: «Sandheten er livets høieste maal.» For Boken om Norge av Andreas Helland.

Gjermund "Hoyme. Kongsemnene kalder Norges digterkonge en av sine bøker. Og fædrelandet har født og fostret mange kongs* emner. I gamle dager hadde hver dal sin drot, hver bygd og hvert nes sin konge. Og naar alle daler, bygder og nes var optat, saa der ikke var rum for flere konger i fædrelandet, da heiste høvdingesønnen sit kongsmerke paa vikingeskibet eller reiste med Rolv sin kongsstol paa fremmed strand. Harald Haarfagre kunde nok knuse nessekongens hær og rane hans rike. Men kongssindet hos ham

308 onsdag den Iste mai. Torsdag aften holdtes avslutnings* festen for skolens forberedende avdelinger. Han hadde været oppe det meste av dagen; men til festen kunde han ikke komme. Hans kollega, professor Oftedal, tok hans plads, talte til graduentene og utdelte deres diplomer. Ut paa natten blev sygdommen værre og smertene større. Og ganske tidlig næste morgen, fredag den 3dje mai, sovnet han ind. Paa hans pult fandt man efter hans død et litet stykke papir beskrevet med blyant. Det var et fore* løbig utkast til den tale han hadde tænkt at holde ved avslutningsfesten. Blandt andet indeholdt dette utkast følgende ord: «En utro mand er som en raatten bjelke i bygningen. — Et usandt princip er som en svigtende grundvold.» Det er den negative side ved hans kriste* lige livssyn. Den positive side kan vel siges at ligge uttrykt i de ord han ved hver avslutningsfest uttalte til graduentene, idet han overrakte dem deres diplomer: «Sandheten er livets høieste maal.» For Boken om Norge av Andreas Helland.

Gjermund "Hoyme. Kongsemnene kalder Norges digterkonge en av sine bøker. Og fædrelandet har født og fostret mange kongs* emner. I gamle dager hadde hver dal sin drot, hver bygd og hvert nes sin konge. Og naar alle daler, bygder og nes var optat, saa der ikke var rum for flere konger i fædrelandet, da heiste høvdingesønnen sit kongsmerke paa vikingeskibet eller reiste med Rolv sin kongsstol paa fremmed strand. Harald Haarfagre kunde nok knuse nessekongens hær og rane hans rike. Men kongssindet hos ham

309 kunde han ikke knække. Konge var han og konge blev han, han og hans søn; om ikke andet, saa dog konge paa egen odelsgaard, konge i egen fiskerbaat. «For kongssindet var ham i kjødet baaret» og i slegtled fostret; det kunde kun dø med ham seiv. Kongssindet — ikke just det at herske over andre, end

Gjermund Hoyme.

mindre at underkue dem — men kongeørnens frihet og uavhængighet, det at være styrer i eget sind, stor, ædel, sand og behersket. Saadant kongssind gik i arv i landet med de mange kongsemner og høvdingeætter. Fattig*rike fædreland! Litet land og knappe kaar kunde du by kongsemnene dine. Men likesaa fattig som du var paa land, likesaa rik var du paa kongsemner.

310 Av dem hadde du nok baade til eget bruk og til utførsel. Og blandt de mange kongsemner mor Norge i sin fattigrigdom sendte over sjø baade i gamle og nyere tider, rager formand G. Hoyme op som en av de største, seiv et straalende eksempel paa sandheten av sine ord i en tale han holdt ved aarhundredeskiftet: «Almenoplysnin* gens tanke trængte sig frem med solskinnets magt gjen* nem landene. Massenes mylder av barn blev bænket om bord, der kundskapens lys kunde straale saavel over fattigmandens barn som fyrstens. Og vel har det vist sig at

aanden fra folkets la* veste lag kan stige i lyset i høide med dem som i byrd og i baade er stillet paa samfundets høieste tinde.» Saa steg han seiv «fra et fattig almuesmands barn til at vorde en fyrste blandt sit folk, en kjæmpe i aan 5 dens verden, en tilsynsmand som faa i Guds kirke, sit samfunds første mand». Gjermund Hoyme var født paa gaarden Høyme i Vestre Slidre, Valdres den Bde oktober 1847 av foræl* drene Gjermund Gulbrandsen og Sigrid Christophers* datter (Riste). Den 7de november samme aar blev han døpt av pastor Georg Harbitz, den bekjendte stortings præsident. Hjemmet var fattig, og far varsyk; og da lille Gjer* mund var den yngste av tolv søskende, saa det ikke lyst ut. Og tilsidst blev det umulig for den energiske og dygtige mor at drive gaarden og mætte de mange munder. Gjælden vokste aar for aar. Fire av barnene var allerede reist til Amerika, og endelig besluttet familien at sælge gaarden og dra efter. Lille Gjermund var da fire aar gammel. Sit første hjem fandt familien i Port Washington, Wisconsin, hvor de ryddet en liten jordflek i urskogen. Men efter fire aars forløp dreves de av den bitre nød til at flytte til Decorah, lowa.

31 Drivende familiens eneste ko vandret vort lille «kongsemne», nu otte aar gammel, paa sine bare ben de over tre hundrede mil efter oksevognen, mens far laa syk og sanseløs paa kjærren — rigtig en Sverres birkebeinerfærd over viddene. De kom frem og fandt ly i en jordhytte; og heller ikke her blev livet nogen lykkelig lek for lille Gjer* mund. For at faa mat maatte han saamangen sommer* dag sammen med mor plukke bær i skog og mark for siden at sælge dem i Decorahs gater. Og om vinteren vandret han milelange veier med skoposer av überedte kohuder paa benene til det lille primitive skolehus. Men Hoymes høvdingeart hævdet sin ret allerede nu. Enten det gjaldt lystig lek eller gale streker, var Hoyme selvskreven formand. Og naar han slik som oftest tok styret, først som fører for gutteflokken og siden som leder blandt modne mænd, saa var grunden til det ingénlunde den at han hensynsløst holdt sig frem og kraftig krævde høvdingehæder. Men til trods for tilbakeholdenhet og beskedenhet fra hans side blev fø* reren fundet og talentet tat i bruk. Til hvilke høider Hoymes høvdingegave hadde mag* tet at hæve ham, om han hadde valgt at vandre andre livs* veier, f. eks. den politiske, kan ingen mand gjette. Men Herren hadde bruk for ham i sin lille hær som lem og leder. Og da kaldet kom, fulgte vort kongs* emne. Dog — for at være høvding i Herrens hær, det kon* gelige presteskap, det hellige folk, maa man være him* melsk «kongsemne», født fra oven. Og den «Herrens engel» som bar bud til vor unge «Gideon» om kongekaar og befrierverk blandt bundne brødre, var Augustanapresten P. Asbjørnson, som paa denne tid begyndte at virke med bibelsalg og bønne* møter nær Hoymes nye hjem. «Da blev der trangt i hyttene, mange vilde være med; ved den tid kom og*

312 saa den unge Hoyme til liv i Gud; fra den stund indtil sin død holdt han fast ved troens rare kle* nodie.» Hoymes umættelige læselyst tilfredsstillet han bedst mulig ved at «laane bøker i øst og vest», indtil han endelig i 1869 efter flere aars strengt arbeide fik anled* ning til at søke utdannelse ved en skole. Først opholdt han sig ved Augsburg Seminarium, Marshall, Wis., dernæst en tid ved statsuniversitetet i Madison, Wis., hvorefter han studerte teologi ved Augs* burg Seminarium, som imidlertid var flyttet fra Marshall, Wis., til Minneapolis, Minn., og som bestyredes av prof. A. Wenaas. Herfrå blev han (paa grund av den store prestenød) efter blot to aars teologisk studium dimit* tert sommeren 1873 og ordinert efter kald fra Duluth, Minnesota. Her fandt Hoyme sin hustru, Ida Othilie, født Ol* son, en dygtig og huslig kvinde. Formand Hoyme var en særdeles hjemkjær mand, øm og omsorgsfuld for hustru og en stor barneflok; hans hustru hadde været gift tidligere, og hadde i dette sit første egteskap to døtre; med Hoyme hadde hun seks barn, tre gutter og tre piker. Det familieliv som levdes i dette hjem, var mønstergyldig og meget lyk* kelig. Efter et aars prestelig virksomhet i Duluth og to aar i Menomonie, Wisconsin, flyttet Hoyme i 1876 til Eau Claire, Wisconsin, hvor han nedla et stort og rikt velsignet arbeide liketil sin død, i alt i 26 aar. Hoyme «bygde Guds kirke» i Eau Claire, baade hvad kirkehus og menighet angik. Rirkene, som begge var bygd før han kom, fyldtes og forstørredes flere ganger, og menigheten vokste fra ca. fem hundrede til næsten fjorten hundrede, da hans eftermand overtok menigheten, og til ca. atten hundrede, da Hoyme i 1902 avgik ved døden, I de 18 aar han seiv bestyrte

31 kaldet, hadde Hoyme døpt 2 534 barn, konfirmert 505, egteviet 880 par, jordfæstet 951 og kommunicert 5755 altergj ester. I hans prestetid blev ca. fire tusen sjæle optat i menigheten, mens der avgik i alt i samme tid ca. tre tusen et hundrede. Hoyme hadde ikke været længe i menighetsarbeidet før hans samfundsbrødre opdaget den

unge mands frem* ragende førertalent. Fra 1879—81 tjente han som samfundets missions* kasserer, fra 1881—86 som samfundssekretær; og i 1886 valgtes han, endnu ikke 39 aar gammel, til | Konfe* rensens formand, et embede hvortil han stadig gjen* valgtes, indtil dette samfund i 1890 sammen med det Antimissouriske Broderskap og Augustana*synoden dannet den Forenede Kirke. I disse fire aar vokste Konfe* rensen en hurtig og sund vekst i alle henseender. Da saa den Forenede Kirke blev stiftet, blev pastor Hoyme med overvældende enighet kaaret til det nye samfunds formand. Ved en gripende slutningsfest som feiredes i Colli* sæum i East Minneapolis, og hvorved fem tusen men* nesker var tilstede, ropte formand Hoyme med sin væl* dige røst ut over forsamlingen: «Reis hjem, prester og læg*delegater, og la kirkeklokkene ringe fra alle taarn, ringe saa det gir gjenklang fra Norges fjeld, og bærer bud til moderkirken derhjemme at nu har hendes barn hinsides havet fundet hverandre.» Det var i sandhet et gripende øieblik.

Som læseren allerede vil ha sluttet av det fore* gaaende, var formand Hoyme en storslagen pr æ* dika n t, utvilsomt den største blandt utflyttede nord* mænd.

314 Hertil bidrog vistnok først og fremst det gedigne evangeliske indhold i hans prækener, i hvilke de cen* trale sandheter om forsoningen og om synd og naade med hjertevindende inderlighet, kraft og klarhet blev tolket. Dernæst bidrog hans storslagne sprog, som ofte holdtes i sagastil, mægtig til at gripe og fængsle. Naar saa dertil kommer et imponerende ydre, en vældig, men sympatisk stemme, en værdig optræden og en personlig magnetisme, som ofte satte folk i nervøs spæn* ding, endog før han begyndte at tale, saa kan det let forstaaes hvilket overvældende indtryk han ofte gjorde. Som en prøve paa hans vældige veltalenhet, forsaa* vidt som denne kan gives naar talerpersonligheten sav* nes, vil vi gjengi nogen brudstykker av en præken han holdt ved et foreningsmøte i Willmar, Minn. I en skildring av den overfladiske kristendomsform kyndelse siger han: «Vor opfindsomme tid stræver paa teologiens omraade at opdage en lettere vei end den som ligger over Sinai, Betlehem, Golgata og Oljeberget. — — For den gamle Adam og den fordærvede fornuft gives der ikke større anstøt end Kristus og den frie naade. Det er derfor intet under om de som er til* vens med Adam, og gjerne vil at han skal bli salig, bruker al sin kunst og flid for at ta Kristus bort og gi Barrabas løs. Folket forlangte det. Majoriteten vil det. De prædikanter derfor som er dygtigst til at avlede lovens lyn og ta korsets forargelse bort fra sine tilhørere, de vinder den største berømmelse. Folket tiljubler dem sit bifald og tror sig hensat paa et med alle moderne forbedringer forsynet jernbanetog, som med brusende fart fører dem over en banet, bredsporet vei med ugudelig hjerte, forfængelig sind og al anden verdslig opfatning sporen* streks ind paa Jerusalems guldgater. Under latter og haandklap farer de frem over forsagthetens sump. Langt henne i det fjerne ser de med turistnysgjerrighet Sinai

315 paa den ene og Golgata paa den anden side og smiler stolt medlidende til de arme korsdragere som langsomt slæper sig frem mot disse gamle stoppesteder paa himmelveien.» Og splittelsens elendighet måler han i samme prae* ken 1 som følger: «Gaa ut i stridens dal og se paa Sions datters ihjelslagne, og se om du kan tælle dem. Gaa ut i menighetene og se paa splittelsen og sønderskjærelsen. Gaa ind i menighetsmøtene; hør paa ukvemsordene og sigtelsene, beskyldningene og truslene, og se hvorledes kirkeskibet brytes istykker mellem stridens skjær og brændinger — og hvorledes partibølgene leker med vrak* stumpene og spytter skummet over hverandre, mens Satans skadefro haanlatter blander sig med folkehavets dødsstønnen, der det kastes mot den evig faste klippe paa stranden og synker tilbake i sit eget oprørte dyp. Gaa ind i familien. Læs nyhetsbladet, som hver uke i en lysets engels skikkelse stille daler ned i fami* liens skjød med sine edderdryppende stridsartikler og kirkehistoriske skandaler. Hør paa den religiøse trætte mellem forældre, barn og søskende, og se hvorledes de ømmeste blodets baand springer, og det som Gud har sammenføid, blir opløst. Gaa ind i nabolaget og se de skumle Kainsblik som de iagttar hverandre med. Gaa og tæl altrene og motaltrene. Stil dig paa kirkeveien omsøndagsmor* genen, se de beslegtede søndagsklædde krydse hver* andre paa veien til sine mange gudshus — mens ett kunde gjemt dem alle ved Guds hjerte — hør klokkene kalde omkap, mens de himmelpekende kirketaarn ringer kirkestriden ut i luften og ind i hjertene. Gaa ind i diskussionsmøtene og se hvorledes man brytes med tunger og slaas med bøker, hvorledes man naalespidser definitioner og seigpiner dogmer for at komme hverandre ind paa selve livet; aanden kvæles i hjertene, broderkjærlighetens skytsengel skjuler sig bak 1

Større avsnit av denne præken er meddelt side 321 ff.

316 høialteret, mens slangen slaar sine slimete bugtninger om søilene og drypper fra hvælvingene sit edder ned i hjertene paa lægmand og prest.» Hoyme hadde en poetisk aare. I prækenen gjorde han ofte bruk av heksametret og bokstavrimet. Han digtet ikke saa faa religiøse sange; og fin lyrik findes i nogen av dem, som f. eks. i sangen: Som en sjø hvis dype vande hviler sig i stille fred, og med solens straaler blande suk og smil av kjærlighet, saa min sjæl mot himlen smiler, naar dens straaler kysser den, og i kjærligheten hviler fyldt med tanken paa sin ven. Kor: Sjælen opad, op mot himlen svæver hjemad, hjemad, hjem langt opover stjernevrimlen til Guds stad Jerusalem. Som den lille fugl der gynger glad og fri paa løvrik gren og saa smukt i koret synger med en stemme klar og ren, saa min sjæl skal snart sig blande med Guds barn i lov og pris, naar den hist i himlens lande synge skal paa englevis. Kor: Sjælen opad o. s, v. Som en rose yndig bukker, sendende sin duft til Gud, og sig rødmende tillukker paa sin store skapers bud, saa min sjæl skal snart opstige som en offerrøk til Gud. Skuende til himmerike stille venter den paa bud. Kor: Sjælen opad o. s. v.

317 Han kunde ogsaa anslaa den dype, kirkelige orgel* tone, som f. eks. i et fjerde vers som han føide til Grundtvigs vakre sang: «Jeg vet en gammel kirke, dens taarne ere tre» — en sang som han elsket høit og ofte sang. Dette vers lød saa: «Og klokkeklangen lyder over folkehavet ut; den bruser som vældigste tone. Fra Gud og fædrehjem den bringer hilsen og bud og kalder ind folket for Guds trone; og kirkespire reises i Vesterled mot sky, og kirkevægger spreder over gravhøier ly, til drotten gir kjæmpeskaren krone.»

i

Hoyme var en nobel personlighet, en født «gentleman». Ofte var han haardt og uretfærdig angrepet. Men i regelen svarte han ikke, undtagen naar han i sine md* beretninger til aarsmøtet paa embeds vegne var nødt til det. Og slog han, saa faldt slagene tunge; men altid var hans indlæg præget av sandhetskjærlighet og bar vidnesbyrd om «ridderen uten frygt og daddel». Og i privatlivet var han trods sit imponerende ydre den per* sonificerte venlighet og hensynsfuldhet mot høi og lav uten persons anseelse. Hoyme var en samvittighetsfuld arbeider. Han var.paa farten i samfundets tjeneste næstenbestandig og misbrukt baade av prester og menigheter, hvorav de aller* færreste syntes at ane hvor overlæsset han var med ar* beide; i regelen blev det saa, at han præket eller bi* vaanet møter en til tre ganger om dagen og reiste om natten i ukevis. Det er ikke usandsynlig at denne over* læsselse av arbeide bidrog sit til at lægge formand Hoyme i en for tidlig grav. Dog — som før antydet, Hoymes største gave var styre rgaven. Og der blev stillet usedvanlig store krav paa visdom,

318 takt og dygtighet for at opta formandsarbeidet i det nye samfund like efter dets stiftelse. Ikke bare hadde de forskjellige parter som nu ut* gjorde den Forenede Kirke, hat hver sin kirkelige op* dragelse og hver sine traditioner, som en mest mulig maatte ta hensyn til. Men de hadde jo hittil mere og mindre ligget i indbyrdes kappestrid og kamp; og hvor let kunde ikke under saadanne omstændigheter mistanke bli vakt, og ny partiaand skapes. En for* mand maatte her vandre varlig, om han skulde for* maa at føre skibet frelst frem mellem baaer og skjær ut i frit farvand. Men Hoyme var alle vanskelig* heter voksen. Med skarpt øie og rolig, fast haand holdt han roret; og folket følte sig trygt naar de saa ham ved styret. Formand Hoymes indberetninger til aarsmøtene var mønstre paa klarhet og kraft. Gjennem dem utøvde han en bestemmende indflydelse paa retningen og utviklin* gen inden samfundet. Og dette var av saa meget større betydning, som samfundet maatte døie stormer av saa* dan art at en kraftig ledelse blev dobbelt nødvendig. Bestemt, rolig og retfærdig ledet han samfundets aars* møter. Blev der stundom under Hoymes midlertidige fråvær fra formandspladsen uro og forvirring i forsam* lingen, la bølgene sig straks, bare man saa formanden nærme sig formandssætet. Og et slag med klubben og et par korte, greie avgjørelser bragte snart orden og ar* beidsro i forsamlingen. Og naar det ute i menighetene hændte at der var ugreie i et prestekald, enten mellem prest og menighet eller mellem parti er inden en menighet, og formanden blev tilkaldt for at mægle eller avgi kjendelse i saken, saa kunde han taalmodig lytte til hvad alle vedkom* mende hadde at sige, ihærdig og übarmhjertig grave og spørre efter alle slags oplysninger og sagtmodig ta sig god tid med saadanne undersøkelser, indtil ofte

319 saken syntes at greie sig seiv, og kjendelse blev over* flødig. I regelen lykkedes det at gjenoprette orden og

god forstaaelse.

I flere aar hadde formanden hat daarlig helbred Og naar hertil kommer overlæsselse med arbeide, saa er det let at skjønne at dette kunde ikke gaa i længden. Han syntes dog aldrig at ha tid og anledning til at søke hvile eller styrke sin helbred. Men da hans kjære hustru i 1897 blev syk og av doktoren blev til* raadd at ta ophold ved Carlsbad, da - fik Hoyme tid. Og at han seiv trængte denne reise, likesaa meget som hustruen, det erkjendte han nu i et vennebrev han skrev fra Carlsbad: «Det var nok høist nødvendig at tanke* maskineriet fik litt hvile. Jeg var svakere end jeg seiv forstod; og skulde jeg endnu en tid fortsat paa samme maate og fremdeles slitt paa de samme hjul, saa vilde jeg utvilsomt tat skade, maaske for bestandig.» Trods sygdom og anden motgang kan han dog for* tælle med lunt humor og smittende munterhet om sine reiser og oplevelser. Om turen over Nordsjøen siger han i et privat vennebrev: «Rollo» rullet og veltet — stod paa ende og bar sig ad som om den paa en eller anden maate vilde faa kastet os av ryggen og i sjøen. Men det var ikke saa let gjort. Vi hang fast, og sjøguden fik sine sedvanlige offere over rælingen og fra kahytten. Det var nok ikke mange som negtet ham en avgift av sit livs indhold. Men de fleste vilde nok negte for sine andre medmennesker at de hadde ydet sin tribut gjennem en strakt hals. Min hustru? Vel, hun negter nok ikke — hun er en sandhetstro sjæl — men hun siger at hun godt kunde latt være — om hun hadde villet, men hun vilde ikke — hun trodde det skulde lette under brystet. Men jeg — jeg negter. Jeg har endnu ikke git hals — trods al storm. Jeg vilde ikke

320 ofre til havguden. Men jeg spyttet bare hvitt skum — det gjorde jeg, og om mine følelser vil jeg intet sige. Det kommer ikke saa meget an paa følelsene allikevel. Men jeg fattet det forsæt at paa Nordsjøen kommer jeg aldrig mer, med min gode vilje — ialfald ikke i «Rollo», som forøvrig er en prægtig liten baat. Naar man herefter taler til mig om Nordsjøen, saa kan jeg tale med — men noget saa stygt som at ha «kastet op», det negter jeg.» Om Carlsbad skriver han blandt andet: «Her er alle slags mennesker. Vi er her — som sagt — samt kong Aleksander av Serbien og prinsessen av Monte* negro — og siden av mindre folk, hertuger, grever, hertuginder, grevinder, millionærer og tiggere. Tyskere, franskmænd, englændere, amerikanere, russere, norske, svenske, danske, indere, afrikanere, asiater og en utrolig mænde jøder i lange kjoler og krøller, en ved hvert øre. Her er dovendyr og arbeidere, militære og civile, aristokrater og kryp - hofsnoger og spytslikkere vakre folk og stygge - hinkende folk og springende folk — sminkede folk og ildgule folk som er blit gule av galdesyke — smaa barn og oldinger — og de lægende kilder sprudler, og folkesværmen drikker — og musikken spiller — og oppe i dette er vi — min stakkars lille hustru og jeg.» Med det aapne sind for alt som var stort og skjønt blev denne reise mindeværdig for Hoyme. Om Norges natur skriver han: «Jeg tør ikke begynde paa beskrivelser av det vi saa, og indtrykket vi fik. Nei, det er for meget. Slikt har jeg aldrig set før — venter aldrig at faa se noget lignende herefter. Norges fjeld* natur er enestaaende — overvældende. Det var en dei* lig tur.» Især har dog de historiske minder overvældet Hoyme. Synet av Tysklands reformationshistoriske steder, og blandt disse gjorde fremfor alle Wartburg et mægtig md*

321 tryk paa ham. len begeistret skildring av Wartburg slot, dets beliggenhet, tidligere historie m. m., måler han med levende farver og dramatisk livfuldhet Luthers fængs* ling, bekymringer og storverk, oversættelsen av Bibelen, mens venner og fiender like spændt spør efter hvad der er blit av Luther.

»

Med fornyet mot og kraft tok formand Hoyme fat paa sit arbeide efter hjemkomsten fra Europa. Imidlertid varte det ikke mange aar før hans helse ved det vældige arbeide igjen begyndte at svigte. Om høsten 1901 blev han paa grund av stadige smerter nødt til at slutte med sine reiser og inden kort tid tvunget til at søke sengen. Sygdommen viste sig at være kræft, og det paa et sted som gjorde operation umulig. Smertene blev svære, især i den sidste tid. Dog — taalmodig og stille kjæmpet han sig gjennem legemlige lidelser og aandelige anfegtelser og kampe, indtil Her* ren endelig den 9de juni 1902 gav sin trætte tjener hvile. Gjermund Hoyme var en stor mand. Hans minde vil leve saalænge der er en norsk luthersk kirke i Arne* rika, og han vil i luthersk kirkehistorie bli nævnt blandt dens lysende navn. For Boken om Norge av Peder Tangjerd.

«Baner, baner, rydder vei! tar anstøt bort fra mit folks vei». (Es. 57,14). (Aapningstale ved fællesmøtet i

Willmar, Minn., 1888. Av G. Hoyme). Det er begyndelsen og slutningen av talen som her er meddelt.

Naade være med eder og fred fra Gud, vor fader og den herre Jesus Kristus. 21 — Boken om Norge.

V.

321 tryk paa ham. len begeistret skildring av Wartburg slot, dets beliggenhet, tidligere historie m. m., måler han med levende farver og dramatisk livfuldhet Luthers fængs* ling, bekymringer og storverk, oversættelsen av Bibelen, mens venner og fiender like spændt spør efter hvad der er blit av Luther.

»

Med fornyet mot og kraft tok formand Hoyme fat paa sit arbeide efter hjemkomsten fra Europa. Imidlertid varte det ikke mange aar før hans helse ved det vældige arbeide igjen begyndte at svigte. Om høsten 1901 blev han paa grund av stadige smerter nødt til at slutte med sine reiser og inden kort tid tvunget til at søke sengen. Sygdommen viste sig at være kræft, og det paa et sted som gjorde operation umulig. Smertene blev svære, især i den sidste tid. Dog — taalmodig og stille kjæmpet han sig gjennem legemlige lidelser og aandelige anfegtelser og kampe, indtil Her* ren endelig den 9de juni 1902 gav sin trætte tjener hvile. Gjermund Hoyme var en stor mand. Hans minde vil leve saalænge der er en norsk luthersk kirke i Arne* rika, og han vil i luthersk kirkehistorie bli nævnt blandt dens lysende navn. For Boken om Norge av Peder Tangjerd.

«Baner, baner, rydder vei! tar anstøt bort fra mit folks vei». (Es. 57,14). (Aapningstale ved fællesmøtet i Willmar, Minn., 1888. Av G. Hoyme). Det er begyndelsen og slutningen av talen som her er meddelt.

Naade være med eder og fred fra Gud, vor fader og den herre Jesus Kristus. 21 — Boken om Norge.

V.

32 Vi møtes i dag ved dette alter forat tales ved om de allervigtigste anliggender. Som de veier ad hvilke vi er kommet, saa er de livsvilkaar under hvilke vi har levd, høist forskjellige. Nogen har tilbragt den lyse barndoms og ungdoms tid mellem Norges klipper; andre kjender intet andet fedreland end Amerika. Nogen bærer allerede merke av alderdom og tiltagende aands* og legemssvakhet; andre er midt oppe i livets kraft* fulde alder. Nogen er allerede kronet med den sølv* hvite æreskrans, mens andre nys traadte ind paa stridens skueplads. Nogen har staat som bannerførere i Herrens kriger, mens andre i en tilsynelatende mere beskeden stilling har gaat frem i striden under Kristi kirkes blod* stænkte korsfane. Vi tilhører forskjellige lokalmenigheter, og er ut* rustet med forskjellige naturgaver og naadegaver. Nogen har faat ti, nogen fem og andre bare et pund at aagre med. Nogen er bare litet, andre længere fremskredet i sandhetens erkjendelse. Her er barn, her er unge, her er fædre i Kristus Jesus. Hvor godt skulde det ikke være, om der ellers ingen anden forskjel var end den som med nødven* dighet finder sted paa grund av fødested, alder, livs* erfaring, dannelse, legemlig og aandelig begavelse, en større eller mindre modenhet i erkjendelsen av Guds rikes hemmeligheter og et klarere eller dunklere syn paa Kristi kirkes behov, arbeide og utvikling i verden! Men her er en anden forskjel som hittil, des* værre, har vist sig at være en hindring for den broder* lige enhet som skulde smykke os. Vi tilhører forskjellige kirkesamfund! Enhver som kjender noget til den norsk lutherske kirkes historie i dette land, vet hvilken betydning dette har hat indtil denne dag. Glemte vi maaske dette, mens vi nu side om side med røster som smeltet sammen til ett, avsang salmen:

32 «Hvor deilig skal Guds kirke staa?» — Ak, jeg frygter for at der under sangens brusen hviskedes noget derom paa bunden av hjerter hvor samfundsbevisstheten i mindre god betydning var blit sterkere end godt kunde være. «Jeg tilhører Synoden!» — «Jeg tilhører Konferensen!» — «Jeg tilhører Augustana*synoden!» Hvem av os kjender ikke disse utsagn, som, ak saa ofte, danner de taggete tornehækker hvormed den ene avstænger sig fra den anden, bak hvilke man søker at retfærdiggjøre übroderlige handlinger, og fra hvilke man jager bitre ords piler gjennem brødres hjerter? Men trods denne forskjellighet og ufordragelighet, som saa ofte volder os ulempe, vaager jeg dog at paa* staa at dersom vi herefter i oprigtighet begyndte at se mere paa det vi i kirkelig henseende har tilfælles end paa det hvori vi har trodd os adskilt, saa vilde vi finde at hindringene for enighet ikke er større end at de ved Guds hjælp og en fælles anstrengelse kunde ryddes av veien. Trods vore forskjellige samfundsnavn, gjør vi dog alle krav paa at kaldes Guds folk. Som saadanne agter vi os til den sabbatshvile som

er tilbake for Guds folk i den himmelske stad. Der er bare én vei dit. Vi kommer derfor til at følges ad, og som reisefæller bør vi staa hverandre bi. Alt det som vil hindre vor fremad* skriden mot det fælles maal, bør vi rydde bort. Det er det Gud taler til os om i de oplæste ord: «Baner, baner, rydder veil tar anstøt bort fra mit folks vei!» Brødre! La os stanse en stund paa dette sted hvor vi har sat hinanden stevne, og la os saa ved aan* dens hjælp løfte vort syn til den stad til hvilken vi som Guds folk agter os. Falder, som vi haaper og ber, et glimt av dens herlighet over vort indre syn, strømmer dens kjærlighets liflighet os i møte, aa, da burde vi maaske, naar blikket atter sænkes ned paa

324

vandringsstien og dens vanskeligheter, betragte disse og hverandre i et andet lys. Maaske turde da himmel* længselens og broderkjærlighetens taaredug en stund slukke broderstridens ildfunker i vort øie. Sel Forhænget er trukket til side, og stadens tolv porter er aapnel Gatene er av rent guld, som er gjen* nemsigtig klart; dens tempel er Herren, Gud og lammet, Guds herlighet oplyser den, og lammet er dens lys. Der er Herrens trone opreist! «Herre, min Gud, du er saare stor, majestæt og herlighet har du iført dig!» Skinnende legioner omringer ham og lovpriser. Som tjenende aander sender han dem paa vingers flugt ut over alle verdener, og de vender hurtig som lynet til* bake med budskap fra det fjerne. Ingen tæller disse hærskarer; ti de er som stjernevrimmelen. Ingen vet deres erender, uten han som sendte dem, men kjærlighet er det altsammen; ti Gud er kjærlighet. Men se, om tronen og lammet samles ogsaa de tolv ganger tolv tusinde beseglede av Israels stammer, og dertil en skare som ingen kan tælle, av alle hed= ninger, stammer og folk, og tungemaal. «Disse er de som er kommet av den store trængsel!» Se, dette er den himmelske kongeborg, og disse seiersdrukne tusener er Guds folk som har kjæmpet — og vundet! Dette er hjemmet; og de hvitklædde, med palmegrener i hændene, er Faderens velsignede barn som er kommet hjem og har faat arv med Kristus! Dette er den store kirke i Sion, og de som synger og de som priser, er Guds kirkefolk. — Deres kirkevei laa gjennem «den store trængsel» i verden, og den var tornet og stenet, og de gjennembløtte den med taarer og blod; men de kom frem til høimessetider. Nu holder de gudstjeneste, og deres sang toner gjennem alle evig* heter som mange vandes lyd og som en sterk tor* dens lyd. Skarene økes, og sangen bruser end mere; ti gjen*

325 nem stadens altid aapne porter drager nat og dag de frelste ind. Fra slagtummelen kommer fremdeles heltene til sit Valhall — barnene holder paa at komme — kirkefolket — se, vi kjender mange av dem — drar ind i kirken med de svære hvælvinger og det høie loft, og dens klokker ringer utover folkene: «D rar ind, drar ind gjennem portene, rydderveien for folket; baner, baner banen, renser den for sten, opløfter banner over folkene.» (Es. 62,10). Men, brødre, det være mig forundt endnu at peke paa en anstøtssten som er til stor hindring for vort folks aandelige velfærd og fremgang paa frelsens vei. Jeg mener den ulyksalige kirkestrid som har raset iblandt os indtil denne dag. Skulde det ikke snart være paa* tide at den blev ryddet av veien? — Tar jeg maaske feil, naar jeg kalder kirkestriden en anstøtssten? — Har den maaske tjent til at lette vort folks fremgang i naaden ? Jeg vet der er mange som siger at striden var nød* vendig, at Guds navns ære maatte forsvares, og at det har ledet til granskning i ordet. Dette være nu for den del indrømmet; men mon ikke mange har stridt mere for sine egne paastande end for Guds ords sand* het, vernet mere om sin egen end om Guds ære, og gransket Guds ord og fædres skrifter mere for at finde vaaben mot motstanderne end for at vinde frem til klar erkjendelse? La en vaaken samvittighet gi svaret! — La os saa spørre: «Hvad utbytte har vi da hat av striden? Hvor mange sjæle er frelst derved? Hvor mange hjerter lægte? Hvor mange forvildede ført tilbake paa veien? Hvor mange bedrøvede trøstet? Hvor mange taarer har den tørret bort ? Aa, la mig heller spørre hvor mange den har været aarsak til fortapelse, hvor mange hjerter

326 den har sønderrevet, hvor mange den har ledet paa avveier, hvor mange den har bedrøvet, og hvor mange taarer den har frempresset? Gaa ut i stridens dal og se paa Sions datters ihjel* slagne, og se om du kan tælle dem. Gaa ind i menighets* møtene; hør paa ukvemsordene og sigtelsene, beskyld* ningene og truslene, og se hvorledes kirkeskibet brytes i stykker mellem stridens skjær og brændinger, — og hvorledes partibølgene leker med vrakstumpene og spytter skummet over hverandre, mens Satans skadefro haan= latter blander sig med folkehavets dødsstønnen, der det kastes mot den evige, faste klippe paa stranden og synker tilbake i sit eget

oprørte dypl Gaa ind i familien. Læs nyhetsbladet, som hver uke i en lysets engels skikkelse stille daler ned i familiens skjød med sine edderdryppende stridsartikler og kirke* historiske skandaler! Hør paa den religiøse trætte mellem forældre, barn og søskende, og se — de ømmeste blodets og kjærlighetens baand springer, og det som Gud har sammenføid, blir opløstl Gaa ind i nabolaget og se de skumle Kainsblik med hvilke de iagttar hverandre. Gaa og tæl altrene og motaltrene 1 Stil dig paa kirkeveien om søndags= morgenen, se de beslegtede søndagsklædde krydse hver? andre paa vei til sine mange gudshus, — mens ett kunde gjemt dem alle ved Guds hjerte — hør klokkene kalder omkap, mens de fra det himmelpekende taarn ringer kirkestriden ut i luften og ind i hjertene 1 Gaa ind i diskussionsmøtene og se hvorledes man brytes med tunger og slaas med bøker, hvorledes man naalespidser definitioner og seigpiner dogmer for at komme hverandre ind paa selve livet; aanden kvæles i hjertene, broderkjærlighetens skytsengel skjuler sig bak høialteret; men slangen slaar sine slimete bugtninger om søilene og drypper fra hvælvingene sit edder ned i hjertene paa lægmand og prest.

327 lagtta alt dette, og det vil gaa dig isnende koldt nedad ryggen, og dit hjerte vil bæve, som naar du staar ved ruinene av en by som den sorte cyklon med ødelæggelse under sine vinger for nylig tok med men* nesker, dyr og stolte bygninger i sit knusende favntak, og i vild hvirvel danset ind i død og undergang; eller som naar du mellem den sidste borgerkrigs ræds* ler stod paa den blodige slagmark og saa broderfolket kjæmpe med sig seiv og falde, og du hørte de døendes og de saaredes jammerskrik stige op igjennem vaaben* larmen og kamptaaken. Døm saa om ikke kirkestriden er et anstøt paa vor kirkevei til Gud! Eller, tegner jeg maaske billedet med for mørke farver? — Nei! jeg er ikke dygtig nok og har ikke farver nok til at tegne den sorte virkelighet. Det er bare det dunkle omrids fremsat i simpel ramme. For* uroliger det samvittighetene; vækker det skræk i hjer* tene, saa bedæk det med sørgeflor, syng det ut og begrav det ien dyp grav! Jeg er dog bange at det manes frem igjen av en usynlig mesters haand, som magter at fuldende schatteringene og gi det en plads i kirkens kor, i hus og hytte, medmindre vi enes om med det samme at begrave den elendighet det søker at fremstille. Gjør vi det, da vil den efterslegt hvis kirkelige fremtid vi bereder, kappes om at dække denne grav og væte med vemodstaarer tusenfryd og glædesroser, og sætte som inskription paa monumentet: «H er begravet vore fædre sin broderstrid, før vi jordet deres trætte lemmer; ti de vilde ikke la solen gaa ned over sin fortørnelse.» Jo, jo, kirkestriden er en anstøtssten paa vor kirkevei! Gud alene vet hvor mange troskyldige sjæle som har snublet og faldt over den saa dypt som ingen vet. Den hindrer brødre og søstre, utsprunget av moder* kirkens skjød, fra haand i haand at vandre sammen

328 paa himmelveien. Vore graalokkete fædre, krumbøide av livets tunge byrder, snubler over den, naar de med en velbrukt salmebok og stav i haand stræver frem efter klokkelyden, som: «Kalder paa gammel og paa ung mest dog paa sjælen træt og tung, syk for den evige hvile.»

Vore umyndige smaa snubler over den og tilsmudser sin daapskjole og sine barnelærdomsbøker, naar de paa skolestien arbeider sig frem mot veir og vind til under* visning i Herrens frelsesundere. Aa, la os bane, bane, rydde vei, og ta anstøt bort fra Guds folks vei! La os forene os i fælles bøn og fælles anstrengelse og ta kirkestridens anstøtssten bort fra vor kirkeveil I 30—40 aar har den nu ligget der og skygget for vore kirkevinduer. Evangeliets sollys faar ikke, som det burde, skinne ind over vore hjem, vore skoler og vore kirker og forklare Kristusbilledet paa vore altere og i vore hjerter. Her staar vi i dag som et Guds folk paa vandring mot den store kirke paa Sions berg. De frelstes sang bruser os i møte, og de hvitklædde skarer vinker ad os. Veien staar os aapen. Kristus er vor, og han er veien. La os forkynde ham og vandre i hans fotspor, la os lære ret og leve retl saa saa saa saa

banes vor bane, ryddes vor vei, løftes vor fane, hindres vi ei.

Men inden det kan ske Gud til ære og os til gagn, saa maa vor kirkelige strids anstøtssten ogsaa tages bort. Skal vi ta den nu? Ja, la os det! Magter vi den? Ja, ved Guds naade! Fram, fram, hædersmænd,

329 fram! til et av de største hærverk i Kristi kirkel Gud vil det! Han roper til os: «Baner, baner, ryd der vei! tar anstøt bort fra mit folks vei!» Vort folk vil det! De er trætte av striden. Vor ungdom vil det! De lover da paany at elske sin fædrenekirke, bevare sin barnetro, og velsigne vort minde. Mødrene vil det! Med bøn og taarer vidner

de. Smaabarneskaren vil det! De strække hændene ut til hjælp ved at slynge dem om vor hals. Prest i hus og prest i kirke vil det! Den fremmede ild paa deres altere har brændt længe nok, og de længes efter Herrens ild, paa det takofferets offerrøk kan stige op fra paulunets allerhelligste. Kristus, den store offer* prest, vil det! Han siger: «Barnlille, elsker hverandre!» — «Kives ikke paa veien!» — Med hans hjælp gaar det! «Vi formaar alt i Kristus, som gjør os sterk!» — Saa da i Guds navn! Frem til daadrikt virke! Rydder veien til Guds kirke! Frem mot livets morgenrøde! Frem til evig fællesmøte!

Amen. Kirke og skole. De fleste som er indvandret til dette land fra Norge, kom hit fordi det var trangt om utkomme for dem i det gamle land, og de hadde hørt at det skulde være lettere at tjene det daglige brød i Amerika. Og de blev ikke skuffet i saa henseende. Der er vel ikke saa særdeles mange norske ameri* kanere som egentlig er rike, især hvis man taler om rigdom efter amerikansk maalestok; men der er mange velstaaende norske i dette land. Der er almindelig velstand blandt de norske i Amerika. Især er det til* fældet blandt farmerstanden. For at forvisse sig derom

329 fram! til et av de største hærverk i Kristi kirkel Gud vil det! Han roper til os: «Baner, baner, ryd der vei! tar anstøt bort fra mit folks vei!» Vort folk vil det! De er trætte av striden. Vor ungdom vil det! De lover da paany at elske sin fædrenekirke, bevare sin barnetro, og velsigne vort minde. Mødrene vil det! Med bøn og taarer vidner

de. Smaabarneskaren vil det! De strække hændene ut til hjælp ved at slynge dem om vor hals. Prest i hus og prest i kirke vil det! Den fremmede ild paa deres altere har brændt længe nok, og de længes efter Herrens ild, paa det takofferets offerrøk kan stige op fra paulunets allerhelligste. Kristus, den store offer* prest, vil det! Han siger: «Barnlille, elsker hverandre!» — «Kives ikke paa veien!» — Med hans hjælp gaar det! «Vi formaar alt i Kristus, som gjør os sterk!» — Saa da i Guds navn! Frem til daadrikt virke! Rydder veien til Guds kirke! Frem mot livets morgenrøde! Frem til evig fællesmøte!

Amen. Kirke og skole. De fleste som er indvandret til dette land fra Norge, kom hit fordi det var trangt om utkomme for dem i det gamle land, og de hadde hørt at det skulde være lettere at tjene det daglige brød i Amerika. Og de blev ikke skuffet i saa henseende. Der er vel ikke saa særdeles mange norske ameri* kanere som egentlig er rike, især hvis man taler om rigdom efter amerikansk maalestok; men der er mange velstaaende norske i dette land. Der er almindelig velstand blandt de norske i Amerika. Især er det til* fældet blandt farmerstanden. For at forvisse sig derom

30 kan man bare ta sig en tur gjennem hvilketsomhelst norsk settlement hvor vore landsmænd har bodd fra 30 til 60 aar. Det er en fornøielse at kjøre forbi den ene vakre, velstelte farmen efter den andre. Det er en fryd at se de store hvitmalte vaaningshus og de endda større

J. N. Kildahl.

rødmalte uthus fulde av fete kjør og glinsende hester. Altsammen vidner om velstand. Men dersom nogen tror at det norske indflytterfolk ikke har hat tanke paa andet end at faa sig et stykke land, bygge hus og faa fat i saa meget som mulig av denne verdens gods, da tar han feil. Vore frænder paa den andre siden av havet synes at ha den mening om os som bor i Amerika, at vi bare interesserer os for penger; men det er en aldeles feilagtig opfatning.

31 Av alle folk i verden staar de tre nordiske folk høiest i almenoplysning. Der er i Norge, Sverige og Danmark saagodtsom ikke et eneste med fuld forstand utrustet menneske som ikke kan læse og skrive. Og med hensyn til høiere dannelse staar de heller ikke tilbake. Der er heller ikke i hele Norges land en eneste bygd som ikke har sit gudshus, hvis taarn peker opad mot det evige hjem. Og naar kirkeklokkene «kalder paa gammel og paa ung», da tar far paa sig sine bedste klær, og mor lægger varsomt lommetørklæet om salme* boken, og forældre og barn er snart paa kirkevei. Det er noget som man paa forhaand kunde vite, at et folk hvis minder er knyttet til kirken, og som staar i forreste række med hensyn til oplysning, ikke kunde være tilfreds i dette land, bare de her kunde finde et mere sorgfrit utkomme. De første indvandrere hadde ikke været her længe, før de begyndte at tænke paa at faa sig et gudshus. De hadde i førstningen ikke raad til at bygge store, pene vaaningshus for sig seiv. Et litet «loghus» fik gaa an til en begyndelse. Og de hadde heller ikke midler til at reise en stor og statelig kirkebygning.

Men tømmerstokker kunde hugges paa deres eget land. Sterke og villige hænder svang øksen. De sterke okser drog tømmerstokkene frem til byggetomten, og snart stod den første norsk4utherske kirke i Amerika paa Indianerhaugen i Muskego, Wisconsin. Det er noget over seksti aar siden norske indflytterfolk begyndte paa opførelsen av den første norske kirke i dette land. Den blev tat i bruk i aaret 1844. Dette var «den ringe be* gyndelses dag». Paa den tid skrev en svensk prest som var kommet over, og som hadde sluttet sig til episkopalene, at skandinavene i Amerika aldrig maatte tænke paa at danne en luthersk kirke i dette land; det vilde aldrig

32 bli til noget. Det fornuftigste de kunde gjøre, var at slutte sig til episkopalkirken. Det norske folk har vistnok aldrig været noget stort folk; men det har aldrig været nogen andens træl. Og heller ikke i de fattige nybyggerlivets dager tænkte den haandfuld norske som var kommet hit, paa at opgi sig seiv og sin kirke. Ingen av dem drømte vel dengang om en saadan vekst og utvikling og magt inden den lutherske kirke i Amerika som vi, seksti aar senere, er vidne til. De gik simpelthen ivei og bygde den ene kirken efter den andre, og det ene gudshus større og penere end det andre, indtil der i dag findes spredt over de Forenede Stater, i by og paa land, omtrent to tusen norsk*lutherske kirker. Nogen av dem er smaa og uanselige, og nogen er store, kostbare og imponerende. > Og det er ikke blot i byene at der findes mange vakre kirker; ogsaa i mange av de gamle settlementer har for længe siden kostbare og stilfulde kirkebygninger er* stattet de simplere forsamlingshus som blev opført i pionertiden. Og hvorfor skulde vort folk i dette land ikke bygge sig vakre kirker? De bor seiv ikke længer i jordkjel* dere, torvhytter eller uhøvlede «loghus». Den slegt som nu vokser op i de ældre settlementer, har bare hørt om at folk engang levde paa det vis. Nu findes der næsten ikke andet end store, pene hus. Og hvorfor skulde de da ikke ogsaa ha et vakkert gudshus, som de kan ha baade glæde og hygge av? Intet er for godt og pent naar det gjælder at bygge Guds kirke. Men vort norske folk i dette land har ikke blot bygd kirker. De har ogsaa tænkt paa at presten og hans familie maatte ha et hjem. Ved siden av kirken finder vi derfor ogsaa ofte en vakker prestegaard. I førstningen fik prestene, lik menighetslemmene, hjælpe sig saa godt de kunde hvad hus angik. De første prester som kom over for at arbeide blandt nybyggerne,

3 hadde heller ikke forlatt fædrelandet fordi det var deres livs høieste maal at faa sig et fett prestekald med en idyllisk prestegaard. Det var noget andet som drev dem til at rive sig løs fra slegt og venner, og komme herover for at utdele livets brød til sine utvandrede landsmænd. Og de var fornøid med at dele nybyg* gernes kaar, ogsaa hvad husbekvemmelighet angik. Men eftersom velstanden i menighetene steg, vilde ikke menighetslemmene at deres prester skulde ha det uslere end de seiv hadde det, og nye, bekvemme og store presteboliger blev bygd. Prestene blandt de norske amerikanere har det nu i regelen godt. De første prester blandt det norske indflytterfolk kom fra gamlelandet. Men skulde kirken beståa og vokse, kunde den ikke i længden være avhængig av det antal prester som den kunde vente at faa fra den andre siden av havet. For det første kunde man ikke vente at faa prester nok paa den maaten, og for det andre vilde prester som var utdannet i Norge, i længden ikke rigtig svare til behovet. For dem som kom over fra Norge, kunde der vist ikke findes nogen som bedre passet end de prester som kom over med dem. Ingen kunde forståa nykommerne bedre end de som seiv var nykommere, og som altsaa hadde hat de samme op* levelser og erfaringer som disse. Deres barndomsminder og hjerterøtter var i Norge; deres haap og deres fremtid var i dette land. Men anderledes forholder det sig med den slegt som er født og opvokset i dette land. De er ikke norske i samme forstand som de som er født og opvokset i Norge. Heller ikke er de amerikanere i samme for* stand som «yankee'ene» er det. De er en mellemting, de er ret og slet norske amerikanere. De taler maaske engelsk; især er det som oftest tilfælde med dem som hører til tredje generation. Engelsk er deres hjertesprog. Gjennem folkeskolen og pressen er de blit indforlivet

34 i amerikanske forhold. Amerika er deres land. Og dog, der er som oftest, bevisst eller übevisst, ikke saa litet norsk i deres tænkesæt og aandsliv. Der er en del norske amerikanere, eller amerikanerne av norsk her* komst, som neppe kan tale norsk, og dog er der som oftest en større forskjel paa dem og en fuldblods «yankee» end de fleste vil tro. Vi er i regelen det som den aandelige atmosfære vi lever i, gjør os til. Der er vistnok enkelte uforstandige norske ameri* kanere som tror at det i grunden er litt gildere at være «yankee», og som prøver at være noget andet end de er; de skal ikke længer ha noget spor av norskdom ved sig; men det lykkes dem i regelen

kun daarlig; de opnaar for det meste kun at bli latterlige og unaturlige vanskapninger. «En morian kan ikke omskifte sin hud eller en parder sine pletter.» Der er ogsaa dem iblandt os som vil være norske paa samme maate og i samme grad som vore fædre og brødre paa den andre siden av havet, og de sørger naar de merker at den opvoksende slegt likesom holder paa at gli bort fra dem. De skjønner ikke hvorfor ikke de unge kan være norske i sind og skind, likesaavel som de. De synes det er for galt at ikke de unge skal om? fatte alt som er norsk med en levende interesse. Men enten vi nu synes at dette er beklagelig eller ei, saa er det simpelthen en umulighet at faa den ung* dom som vokser op i Amerika, til at være norsk, slik som ungdommen i Norge er det. Vor ungdom er norske amerikanere og kan ifølge naturens love ikke være andet. Blandt ethvert folk er der ledere eller foregangsmænd baade i kirke og stat. Seiv i en fri republik og i en frikirke, hvor altsaa folket seiv styrer, er der dog altid en del mænd som paa grund av sin aands overlegenhet og dygtighet gaar i spidsen, og mængden følger sine

35 ledere. Som regel blir de foregangsmænd som har gaat paa skole og faat en høiere utdannelse. Skal en med held kunne indta en ledende stilling blandt et folk, maa han elske folket, og han maa kjende folket. Han maa kjende folkets sprog, litteratur, historie, aandsliv, tænkesæt og levemaate. Den som med held skal kunne arbeide som fore* gangsmand blandt norske amerikanere, maa altsaa elske det norske folk i Amerika, og han maa forståa dette folk. Men en kan ikke rigtig forståa det norsk, amerikanske folk, medmindre en kjender baade det norske sprog, den norske litteratur, den norske historie og det norske aandsliv og tillike ogsaa kjender det amerikanske folks sprog, litteratur, historie og levesæt. Det norskamerikanske folks aandsliv er et produkt av baade norsk og amerikansk kultur, og den som vil forståa dette folk, maa kjende begge de faktorer som har frembragt folkets aandsliv. Men hvor skulde vi faa saadanne ledere fra? Vi kunde ikke faa dem fra Norge. Heller ikke kunde vi faa dem fra de rent amerikanske skoler. Skulde de norske i Amerika ikke aldeles forfeile sin opgave i dette land, var det nødvendig at de oprettet sine egne læreanstalter, hvor der kunde utdannes ledere som helt ut kunde sympatisere med norske amerikanere, fordi de seiv hørte med til dette folk. En forstaar et folk bedst naar en er opvokset blandt folket, er ett med folket. Det var nødvendig at oprette skoler hvor den norskamerikanske ungdom baade kunde lære at elske og skatte den arv som vi har faat med os fra fædrenes land, og hvor de tillike kunde sættes ind i vort nye fædrelands sprog og forhold like saa godt som ved en ren amerikansk læreanstalt. Det er klart at vi norske som er kommet hit til dette land, ikke altid vil vedbli at være norske ameri* kanere. Med tvingende nødvendighet blir vi, sammen

36 med alle andre folk som kommer hit fra verdens for* skjellige land, amerikanere. Vi befinder os ien over* gangstilstand. Men denne overgangstid er en skjæbne* svanger tid. Det gjælder at overgangen kan ske for* sigtig, langsomt, forstandig, naturlig. De unge mænd og kvinder som faar sin utdannelse ved vore egne skoler,

Professor C. K. Preus, Luther College.

vil kunne forståa den unge slegt som holder paa at amerikaniseres; men de vil ikke blot kunne forståa de unge, de vil ogsaa kunne følge dem i overgangspro* cessen; men paa samme tid som de følger dem, vil de ogsaa kunne være istand til at lede bevægelsen og holde igjen, naar mængden er tilbøielig til at løpe for hurtig. De vil kunne ha forstand, saa de kan være konservative fremskridtsmænd.

37 Vort norskamerikanske folk har forstaat den store betydning av at oprette og drive sine egne høiere skoler. Og de har ikke sparet naar det gjaldt at bygge og vedlikeholde skoler. Ære være det norsk*ameri* kanske folk for hvad det har gjort paa dette omraade. Hvordan vilde det vel ha set ut blandt os, hvis vi ikke hadde Luther College, St. Olaf College, Augsburg Seminarium og alle de andre høiere læreanstalter? Hvordan vilde det ha set ut med norskdommen blandt os? Og hvordan vilde det vel ha set ut med kirken? De norske i Amerika har oprettet og driver fire presteseminarier, som alle har store, pene og tidsmæssige bygninger, to colleges, som begge staar saa høit i an* seelse som noget college i de vestlige stater, to skole* lærerseminarier og femten akademi er. Ved alle disse er der for nærværende sikkerlig i det mindste omkring fire tusen unge mænd og kvinder som mottar under* visning. Av de over tusen prester og professorer som nu arbeider blandt de norske i Amerika, har de aller* fleste faat sin utdannelse ved disse skoler. Av alt det prisværdige som det norske folk i

Arne* rika har utrettet, er oprettelsen og vedlikeholdelsen av disse skoler noget av det viseste, største og mest vel signelsesrike. Og den indflydelse som stadig øves ved disse skoler og fra dem gaar ut til vort folk, vil spores i disse vestlige stater, længe efter at man har sluttet at tale om norske amerikanere. J. N. Kildahl i Symra.

Prof. dr. Laur. Larsen. Skrevet i anledning av prof. Larsens 50saars jubilæum.

Det er en lang arbeidsdag dette. Det er et stort arbeide professor Larsen har utført. Som banebryter 22 — Boken om Norge.

V.

37 Vort norskamerikanske folk har forstaat den store betydning av at oprette og drive sine egne høiere skoler. Og de har ikke sparet naar det gjaldt at bygge og vedlikeholde skoler. Ære være det norsk*ameri* kanske folk for hvad det har gjort paa dette omraade. Hvordan vilde det vel ha set ut blandt os, hvis vi ikke hadde Luther College, St. Olaf College, Augsburg Seminarium og alle de andre høiere læreanstalter? Hvordan vilde det ha set ut med norskdommen blandt os? Og hvordan vilde det vel ha set ut med kirken? De norske i Amerika har oprettet og driver fire presteseminarier, som alle har store, pene og tidsmæssige bygninger, to colleges, som begge staar saa høit i an* seelse som noget college i de vestlige stater, to skole* lærerseminarier og femten akademi er. Ved alle disse er der for nærværende sikkerlig i det mindste omkring fire tusen unge mænd og kvinder som mottar under* visning. Av de over tusen prester og professorer som nu arbeider blandt de norske i Amerika, har de aller* fleste faat sin utdannelse ved disse skoler. Av alt det prisværdige som det norske folk i

Arne* rika har utrettet, er oprettelsen og vedlikeholdelsen av disse skoler noget av det viseste, største og mest vel signelsesrike. Og den indflydelse som stadig øves ved disse skoler og fra dem gaar ut til vort folk, vil spores i disse vestlige stater, længe efter at man har sluttet at tale om norske amerikanere. J. N. Kildahl i Symra.

Prof. dr. Laur. Larsen. Skrevet i anledning av prof. Larsens 50saars jubilæum.

Det er en lang arbeidsdag dette. Det er et stort arbeide professor Larsen har utført. Som banebryter 22 — Boken om Norge.

V.

38 paa oplysningens omraade har han indflydelse paa vort folks aandelige har ført skarer av unge mænd hen ideal og kan vel med rette siges at drager for det utflyttede Norge. Det

øvd en mægtig utvikling. Han til det ene store ha været en op* har været av den

Professor Laurits Larsen.

største betydning at en mand med dr. Larsens karakter har indehat denne stilling. Ellers kunde det virke som derved har faat blivende værd, let blit os til skade. Denne enestaaende skikkelse er det altsaa vi i disse dager har vist vor hyldest, og om ham skulde jeg for* tælle. Præsident Northrop kaldte ham i sin lykønsknings*

39 skrivelse «The foremost educator among the Scandi* navians»; guvernør Eberhart paapekte hans betydning for samfundet og staten; og jerbanekongen James J. Hill sa forleden dag til mig at han ansaa dr. Larsen for en stor mand, og at han merket frugten av hans gjer* ning baade i Minnesota og Nord*Dakota. Ofte har jeg hørt vor berømte landsmand Knute Nelson uttale sig paa lignende maate som disse. Den avholdte gamle lærer er altsaa en historisk skikkelse, og en kort karakteri* stik av ham vil derfor ha sin interesse. Han skulde da helst males, ikke fotograferes; med andre ord, hans skikkelse og karakter burde tegnes saa levende som mulig. Et saadant billede fortjener en fremskutt plads i vort nationale portrætgalleri. Mit bidrag blir blot en skisse; selve maleriet haaber jeg en mesterhaand senere vil utføre. Jeg vil forsøke at tegne hans billede ved at fremhæve enkelte træk, efter det indtryk som jeg fik av ham under mit ophold ved Luther College, og saadan som han siden har staat for mig. Allerede som liten gut hørte jeg ofte min far og andre pionerer fortælle om prof. Larsen, som hadde organisert Nicollet menighet i 1858. De omtalte ham som en vakker, sorthaaret ung mand av fornem op* træden, skjøn figur, rank holdning og elastiske bevæ* gelser. Nybyggerlivets savn og strabaser delte han med de andre uten knur; og i sit arbeide for at bygge Guds kirke paa jord viste han stor omhu og nidkjærhet. Hans sjælsadel tiltrak

sig straks opmerksomhet, og man saa derfor op til ham med den største respekt. Jeg fik en pietetsfølelse for hans person; og av omtale blev han efterhaanden til et ideal for mig, som vakte lysten til at «reise til Decorah». Jeg saa ham for første gang paa hans kontor ved Luther College. Han sat ved sit skrivebord; og mens han spurte efter mit navn og min adresse, læste attesten fra min prest o. s. v., fik jeg mit første umid*

340 delbare indtryk av hans person; og det svarte nogen* lunde til den forestilling jeg hadde dannet mig om ham, kun syntes jeg at han saa litt ældre ut. Jeg hu* sker godt at der var noget faderlig ved ham som md* gjød tillid og gjorde at jeg straks kom til at holde av ham. I alle de aar jeg tilbragte ved Luther College, saa eller gjorde han aldrig noget som nedsatte ham i mine øine. Sine mangler hadde han selvfølgelig, men de var uvæsentlige; og det er næsten udelukkende hans gode egenskaper en bevarer i erindringen, og som der tales om mand og mand imellem. Dette er noksom bevis for at det er en egte personlighet, en helstøpt karakter. I hele hans maate at være paa var der noget fornemt, noget adelig i dette ords bedste forstand. Han foretok aldrig noget for at vække opsigt. Han var en gentle* man av den gode gamle skole, ridderlig og nobel i tænkesæt og omgjængelse. Skulde jeg fremdra det mest utprægede karaktertræk hos ham, vilde jeg nævne hans pligtfølelse. I hans øine fik livet først da mening, naar man arbeidet for at utføre sin pligt som kristen. Hver eneste time paa dagen var avmaalt; arbeidet var der og maatte ikke forsømmes. Jeg husker fra mine skoledager at vi syn* tes det 'var dristig gjort av lærerne at gi os en halv dag fri for at motta prof. Larsen paa en passende maate ved hans hjemkomst fra Norge. Vi var bange for at han vilde anse det for uforsvarlig tidsspilde. Ferier, for* nøielsesreiser, selskabelighet og adspredelser maatte vike pladsen for de krav som hans kald stillet til ham. Det kan være at han var for meget indesluttet, at hans liv var for isolert; men det skrev sig fra hans pligttroskap, hans samvittighetsfulde benyttelse av tiden. Han syn* tes at lide av samvittighetskvaler, naar han ikke kunde opfylde sine forpligtelser helt ut ved at være paa to steder til en og samme tid; for eksempel naar et sy* nodemøte eller en prestekonferens holdtes i skoleaaret>

341 saa han nødtes til at opgi sine timer eller bli borte fra møtene. Han omtales ofte som en tro hus* holder, og det skudsmaal har han fortjent. Flid og pligtopfyldelse hører jo nøie sammen, og flittig var prof. Larsen som faa. Tidlig og sent var han beskjæftiget. Hans elever fik snart en følelse av at de var ansvarlige for hvorledes de benyttet hvert minut av sin tid. Her* rens befaling: «I dit ansigts sved skal du æte dit brød» tok han sig til hjerte. Hvor han var med, visste man at der maatte bestilles noget. Jeg hørte ham engang sige at i det korte ord «bed og arbeid» er livets to store opgaver nedlagt. Han var en utrættelig arbeider i vin* gaarden, altid tjenende sin Herre, og han la hele sin sjæl ind i sit virke saavel i onde som i gode dager. Nogen slaphet merket man ikke. Betegnende er det i denne forbindelse at han i sin aapningspræken ved jubelsynoden talte over denne tekst: «Forbandet være den som gjør Herrens gjerning med lathet, og forbandet være den som holder sit sverd fra blod.» Ordenssans og punktlighet gik haand i haand med pligtfølelse og flid. Punktlig var han næsten til yder* lighet. Naar guttene saa ham gaa et erende til byen, pleide de at sige: «Nu er klokken akkurat halv fem.» Man kunde fristes til at spørre hvad han vilde med ur. Den omstændighet at hans far var militær, forklarer vel tildels dette regelmæssige hos ham. Nøisom og sparsommelig var han i høi grad. Jeg kan ikke tænke mig muligheten av at han vilde la fem cents gaa op i røk. Naar han kjøpte et par sko eller en hat, gjorde han det uten tvil med en husholders an* svarsfølelse. En sterk retfærdighetsfølelse prydet den gamle lærer. Alle andre hensyn maatte vike for retfærdighetens krav. Han forurettet ikke nogen med vilje, og søkte altid at fælde en upartisk dom. Intrigant var han ikke. Han kjæmpet med blanke vaaben. Det var saken og

342 kun indirekte personen det gjaldt. Derfor nød han ogsaa sine motstanderes høiagtelse. Ved sit eksempel og ved at advare imot menneske* frygt søkte han at staalsætte viljene og danne selvstæn* dige karakterer som ikke spurte om hvad andre sa eller mente, men om det i sig seiv var godt og ret. Gjen* nem alle strømninger og brytninger var han konsekvent og holdt urokkelig fast ved de klare principper. Hans prækener, hans undervisning i klassen, hans redaktio* nelle bidrag til «Kirketidende» vidner alle om den sam* me karakterfasthet, det samme ortodokse syn paa alt vedrørende kirkens og skolens mission. Han var streng i de fordringer han stillet til sig seiv saavelsom til an* dre. Hans liv svarte nærmere til det høie ideal han hadde sat sig, end de flestes. Der var intet sykelig eller paatat ved hans kristendom. Han var aandelig sund og besat som følge derav en skjøn fred og fri*

modighet. Hans liv var viet én ledende tanke, og han tapte sig ikke i mange interesser. Han aapnet synet for tilværelsens høiere indhold. Livsopfattelse og livsværdier blev ikke fremstillet i ab* straktion: han gjorde dem til virkelighet, iførte dem kjøt og blod saavel i undervisningen som ved sit eks* empel, ved sit personlige forhold til tidens ideer og krav. Historien blev docert i kristendommens lys. For Napoleon hadde han avsky, hvorimot han atter og atter vendte tilbake til Luther, hvis storhet han malte i ster* kere farver end sedvanlig hos ham. Han var nøgtern baade i levemaate og tænkesæt. Seiv præcis i sin tale kunde han ikke fordra slurveri hos andre i valg av ord og uttryk. En av guttene spurte ham engang om han kunde faa lov til at «reise til byen». «Hvilken by er det du skal reise til?» spurte prof. Larsen. «Nei, ga a du til byen, og la dig nøie med det.» Han forlangte ogsaa

34 at man skulde tænke logisk. Heller ikke maatte man ha en avgjort mening om ting som man ikke hadde undersøkt tilbunds. Spekulation og hypotese befattet han sig ikke med. Det matematisk korrekte tiltalte ham fordi, som han engang sa, der ikke var nogen «ifs or ands». Overdrivelse fik ikke nogen venlig mottagelse hos ham. Talen maatte være «ja, ja og nei, nei». Fusentaster og stemningsmennesker var ham en torn i øiet. De op* rørte hans sans for det egte, likefremme, ærlige, det for* nuftige. Som prædikant la han ikke an paa veltalenhet, og som lærer søkte han ikke at brilliere eller at være pi* kant. Hans foredrag var ikke fængslende; men det hadde alvor, indhold og dybde, saa elevene gik beriket ut av klassen. Han var metodisk og kom altid vel forberedt til sine undervisningstimer. Kunde ikke gut* tene sine lekser, irettesatte han dem strengt. Dersom det gik altfor vidt med uvidenheten, hændte det at han slog om i det morsomme lune. Saaledes spurte han engang i fortvilelse: «Hvor ligger Donaufloden, Johnson?» «Donaufloden,» svarte vedkommende, «Do* naufloden — den ligger etsteds paa den østlige halv* klode.» Da lo prof. Larsen godslig og sa: «Ja, for én gangs skyld maa jeg gi dig ret.» Han meddelte kundskap som virket opdragende, idet den ikke blot fyldte, men tillike gav næring. Han vakte ly* sten til grundig studium; og naar saa mange av Luther Colleges graduenter har udmerket sig ved sin lærdom, skyldes det mere Larsens undervisningsmetode og de fordringer han stilte til lærere og elever, end noget andet. Fusk, fernis og humbug taaltes likesaa litt som sløseri med tid, evner eller penger. Kun det egte hadde værd for ham. Han vilde ikke for eksempel, om han var industridrivende, anlægge en fabrik for uegte dia* manter. Han satte sin personlighets stempel paa skolens ar*

34 beide saavel som paa elevene; og den interesse, kjærlighet, utrættelige flid og nidkjærhet hvormed han omfattet sin gjerning, bidrog til at gjøre Luther College stort og betydningsfuldt i deres øine. Naar han talte om «en skole som denne», var man ikke i tvil om hvad han mente. Hans elever elsket ham og saa op til ham med ærefrygt og respekt. Han var som en far for dem alle. De gjorde ham nødig fortræd og vilde fremfor alt ikke volde ham nogen sorg. Han mere end nogen anden har git Luther College dets aand og dets traditioner. Han forstod ogsaa at bibringe sine medlærere den samme opfatning.av sko* lens karakter og aand. Laurits S. Swenson i Symra.

Pastor P. A. Rasmussen. En av de mænd som i den norskamerikanske kirkes historie altid vil hævde sin plads blandt de betyde* ligste, og derfor ikke bør forbigaaes i dette verk, er pastor P. A. Rasmussen. Neppe noget navn er mere flettet ind i den norsk*lutherske kirkes begivenheter derover end hans. Han er med og underskriver den første samfunds* konstitution, som blev avfattet av vore utvandrede landsmænd (1850), og han har sin væsentlige andel i dannelsen av den Forenede norsk*lutherske Kirke i Amerika i 1890. Pastor Rasmussen kom til Amerika sommeren 1850, 21 aar gammel. Hans far, skræddermester Rasmussen i Stavanger, hadde bestemt ham for handelen og fik ham derfor efter endt skolegang anbragt hos kjøbmand Gade i Bergen. Her gjennemgik unge Rasmussen en alvorlig vækkelse, og trangen til at vidne om sin Herre og mester meldte

34 beide saavel som paa elevene; og den interesse, kjærlighet, utrættelige flid og nidkjærhet hvormed han omfattet sin gjerning, bidrog til at gjøre Luther College stort og betydningsfuldt i deres øine. Naar han talte om «en skole som denne», var man ikke i tvil om hvad han mente. Hans elever elsket ham og saa op til ham med ærefrygt og respekt. Han var som en far for dem alle. De gjorde ham nødig fortræd og vilde fremfor alt ikke volde ham nogen sorg. Han mere end nogen anden har git Luther College dets aand og dets traditioner. Han forstod ogsaa at bibringe sine medlærere den samme opfatning.av sko* lens karakter og aand. Laurits S. Swenson i Symra.

Pastor P. A. Rasmussen. En av de mænd som i den norskamerikanske kirkes historie altid vil hævde sin plads blandt de betyde* ligste, og derfor ikke bør forbigaaes i dette verk, er pastor P. A. Rasmussen. Neppe noget navn er mere flettet ind i den norsk*lutherske kirkes begivenheter derover end hans. Han er med og underskriver den første samfunds* konstitution, som blev avfattet av vore utvandrede landsmænd (1850), og han har sin væsentlige andel i dannelsen av den Forenede norsk*lutherske Kirke i Amerika i 1890. Pastor Rasmussen kom til Amerika sommeren 1850, 21 aar gammel. Hans far, skræddermester Rasmussen i Stavanger, hadde bestemt ham for handelen og fik ham derfor efter endt skolegang anbragt hos kjøbmand Gade i Bergen. Her gjennemgik unge Rasmussen en alvorlig vækkelse, og trangen til at vidne om sin Herre og mester meldte

345 sig snart med styrke. Han var en født taler, og blev snart saa ung han var flittig benyttet og meget avholdt som opbyggelsesprædikant. Den ydre foranledning til hans utvandring til Arne* rika var en skrivelse fra pastor H. A. Stub, som tilfæl* digvis var kommet ham i hænde. Paster Stub gjør i

Pastor P. A. Rasmussen.

dette sit brev opmerksom paa hvilken stor og betyd* ningsfuld opgave det vilde være for en ung mand at ofre sig for religionsskolegjerningen derover. «Det var en opgave for mig,» tænkte Rasmussen, gjorde sig færdig og drog avsted til det fjerne vesten. Han fandt snart nok at gjøre som lærer, og fortsatte samtidig sin opbyggelsesvirksomhet blandt sine lands* mænd, som flittig og talrig samlet sig til hans møter.

346 Allerede 2 aar efter hans ankomst vilde mentet kalde ham som sin prest. Men Rasmussen følte at han ikke hadde de fornødne kundskaper for denne gjerning, og vilde bare ta imot et saadant kald paa betingelse av at han fik anledning til at søke den nød* vendige utdannelse. Han fik permission fra sin skolegjer* ning og drog avsted til Concordia teologiske seminar i Fort Wayne, Indiana, og fortsatte der sine studier indtil vaaren 1854. Palmesøndag samme aar ordinerte dr. Sikler og prof. Craemer ham til prest for Lisbon menighet. I denne menighet virket han som prest og sjælesørger, indtil han i 1896 paa grund av svækket helbred maatte nedlægge prestegjerningen. Hans virkefelt var imidlertid ikke indskrænket til denne menighet. Hele Illinois (Chicago iberegnet), Wisconsin, lowa og Minnesota var hans arbeidsmark. I disse stater har han grundlagt mange menigheter, som i dag utgjør store og mægtige prestekald. Der var prestenød i de dager, og baade prest og menighet ansaa det som sin pligt at avhjælpe nøden som bedst de kunde. Pastor Rasmussen var i mer end en henseende en meget betydelig mand. Som prædikant var han en av de faa: En naturlig veltalenhet forenet med overbevisningens varme og inder* lighet gjorde hans forkyndelse baade fængslende og indtrængende. Han holdt som regel lange prækener; men aldrig hørte man nogen som syntes de var for lange. Rundt omkring i de norske settlementer, hvor Rasmussen hadde grundet menigheter, som han fra tid til anden regelmæssig besøkte, synes der at være bare en mening blandt hans tilhørere: «Det var en fest at høre gamle Rasmussen præke.» I sin egen menighet, hvor han altsaa virket i over 40 aar, samlet han like til det sidste store skarer om sin prækestol. Bedre vidnesbyrd som prædikant kan vel ingen faa.

347 Men Rasmussen øvde ikke sin indflydelse bare fra prækestolen. Ogsaa som sjælesørger var han mer end almindelig vel utrustet. Han hadde den lykkelige evne at kunne lete sig frem til sjælene, og kunde derfor bringe det rette ord i rette tid og saaledes komme tilhjælp baade ved sykeseng og ellers i livets strid. I det norskamerikanske kirkeliv i sin helhet har pastor Rasmussen især i to henseender sat dype merker efter sig. Foreningstanken hadde med aarene vokset sig sterk hos ham. Træt av strid og kirkelige splittelser saa han det som fremtidens største opgave at forene de skilte til et stort luthersk samfund. Hans kraftige ar* beide for denne sak var ikke forgjæves. Som allerede nævnt har han en væsentlig andel i dannelsen av den Forenede Kirke. Hvad betydning den forening har hat for den norske kirke derover, det aner vi nu. Senere slegter vil forståa det bedre. Det andet dype merke pastor Rasmussen har sat, gjælder missionen. Missionen hadde i ham sin varmeste ven og kraftig* ste talsmand blandt vore landsmænd derover. Det kan vistnok trygt siges at pastor Rasmussen i denne henseende har utført et baade banebrytende og grundlæggende arbeide. Den sterke missionskjærlighet som i den senere tid er vokset frem i saa mange av samfundenes menigheter, har uten tvil pastor Rasmus* sen i første række været med at forberede. Rasmussen var en egte solid presteskikkelse. At lægge bort presten med prestekjolen

kunde aldrig falde ham ind. Paa den andre siden kunde det likesaa litet falde ham ind at lægge sig til denne forlorne preste* værdighet, som i hver bevægelse og hver mine anmel* der prestens ankomst. Pastor Rasmussen var altid sig seiv — naturlig og liketil. Han var den retlinjede, elsk* værdige personlighet, som med sit hjertelige likefremme

348 væsen og sit smittende lune skapte fest og hygge om* kring sig, hvor han kom. I debatten var han altid slagfærdig og ofte rammende vittig i sine svar. Som et litet eksempel paa hans lune vid og træf* fende svar kan tjene hvad en norsk teolog har fortalt mig om ham. Rasmussen var paa besøk hjemme i Norge, og for* søkte at formåa unge teologer til at komme over til Amerika og opta prestegjerningen der. «Ja, men hvad gjør Dere, naar Dere blir gamle der* borte, Dere prester? Dere har jo ingen pension,» spurte en av kandidatene, som Rasmussen hadde henvendt sig til. «Da lægger vi os til at dø,» svarte Rasmussen med et lunt smil og et stænk av ironi i stemmen. I pastor Rasmussens hjem var det godt at være. Der hersket den lune og koselige prestegaardshygge som gjør at man straks føler sig hjemme. Hans tro* faste, elskværdige hustru med husmorens stille, bram* frie og omsorgsfulde væsen, og han seiv saa hjemlig, jovial og koselig med smaat skjælmeri og en velgjø* rende kameratslig tone ogsaa overfor sine voksne barn — det m a åtte jo bli et i alle henseender lunt og hyg* gelig prestehjem. Pastor Rasmussens fire sønner er alle ansete og av* holdte prester i store kald og fortsætter fars gjerning — den gjerning som var ham saa kjær, og hvori han fik tjene saa vel i saa mange travle arbeidsaar. N. B. Thvedt.

Naar vi længter. Det er kveld. O, la os drømme os tilbake til det land hvor de sommerlyse, ømme nætter kysser solens rand. Der til drøm og daad vi fødtes. Der vi bares frem til Gud. Der, ja der, det var vi møttes i vor elsk og længsel ud. — Paa de gamle tomter savner ingen kjendinger os mer. Av vor bjerk med skaarne navner kun en morken stub vi ser. Der hvor mor har bedt og sunget, tramper andres føtter nu. Og hvor far med sverd har tvunget jord til vekst, har glemslen gru. Men — hvor aasen langt sig rygger, og hvor fjorden smyger ind, og hvor fjeldets fjernblaa skygger løfter bræens hvite tind, og hvor liens løvfang runder sig om dalens kirkefred, der hvor modersmaalet bunder, er vor længsels hvilested. Sigurd Folkestad

352

35 Gravøl. Godveret kom braatt og uventa. Timberkøyrarane maatte kara seg heimatt, fyrr elvane vart for store. At det enno laag att mykje timber uppi rustene var ille. Men no fekk det liggja til eit anna aar. For føret var øydelagt. Og flaumen var ventande kvar dag. Han Per, grannen min, og eg vart sende nord i Svart* aasen paa merkjing. Svartaasen laag langt or leidi — nord under Blikkufjellet, tvo mil fraa den øvste dal* grendi. Grytidleg ein maandags morgon køyrde me upp gjenom skogen. Det var frost og singlande skare*føre. Og det galdt aa skunda seg. For snart kom soli og bløytte den høge skranglevegen, som hekk som ei tunn bru yver snødrivone. Det var ingen som hadde bruk for veg her i «nord* traktene», andre enn timberdrivarar og merkjarar. Elles laag det eit par einbølte smaa*gardar uppi Svartaasen, Brenne*gardane — einaste bustaden i den tvo miler lange storskogen fraa dal*grendi til Blikkufjellet. Føret heldt seg utruleg fram etter fyre=middagen. Og innan me rett visste ordet av, var me komne yver Stor* myrane og heilt uppunder Svartaasen. Der stod skogen gamall pg myrk og skygde for soli. Uppi ein bakke naadde me atter ein gut, som bad um aa faa staa paa meiane det stykket som att var til Brenna. Me var snart framme no, sa han og turka sveiten. Han gjekk i nye, svarte, blank»pressa vadmaalsklæde med militærluve og gummikrage. — Kvar han skulde, som var so fin? Han skulde i gravøl, fortalde han — etter'n Gamle*Jon Brenna, far hans Ola, som no aatte Nord*Brenna. Han var nyst daaen, Jon. — Um me kjende han? Ja. Eg hadde set han ein gong — i kyrkja, daa'n Ung*Jon, son hans Ola, vart konfirmert. Me gjekk 23 — Boken om Norge.

V.

354 endaa for presten same aaret, han Jon og eg. Daa var'n GamleJon umlag 80 aar. Og no var det 15 aar sidan .... — Sjuk? Han GamleJon? Nei. Han hadde aldri vore noko sjuk aa kalla for. Dei var sjeldan sjuke, dei som budde her uppi, endaa dei sleit no mykje vondt. .. . . Nei sjuk hadde han ikkje vore. Men det var fulla so ein laut døy lei, naar tidi kom .... Snart naadde me upp for bakkane. Hesten skaut hovudet i veret og sette paa sprang. Ein

liten gard laag fram*fyre oss i sud=hellingi. Men der var tomt og stilt. Kvite lereftsdukar var hengde for glasi, og døri var stengd. — Gravøl her? — Nei, ikkje her. Det var'n Hans som budde her, han som skulde reisa i dag .... - Reisa? Ja. Aat Amerika. Han og kjeringi og alle 5 borni Dei skulde visst bli i fylgje med likferdi ned til bygdi — «Dei har fulla alt gjort seg ferdige og gaatt burti gravøls=garden, dei au, er det likt til.» Snart saag me gravøls=garden. Han laag eit stykke lenger nord. Det rauk av ei skeiv murpipe yver eit torvtak. Karar og kvende stod og studde seg upp til veggen. Skogfolk — sterke, solbrende, ljose av håar og hamlit. Daa me køyrde inn paa tunet — med 4umbjøl= lor og glitrande nytt selety — tukka dei seg tettare saman og stirde framandt paa oss. «Det er uvant aa sjaa slik storkar*skyss her, ser'u,» sa han som stod paa meiane. Daa dei saag det var bygdefolk, kom dei likevel sigande fram ein etter ein, handhelsa og takka for sist — kjende og ukjende. Og «Olav sjølv» kom ut, berr* hovda og varm etter strævet, og bad oss inn. Dei hadde 'kje noko aa beda oss inn paa, men um me vilde gjera so vel, so . . . Det var so audt aa sjaa kjent folk fara forbi. Midt paa golvet i den litle stova stod langbordet

35 duka. Og reicUkona bar fram*paa mat: smørgaas, gubb* ost, lefse, godraad, fisk og rjomegraut. Nedsmed døri sat ei gamall kone med ein liten lub* ben gutunge paa fanget. Og smaagutar og smaagjentor stod og trengde seg innmat henne og vilde halda henne um halsen. Og ho tok deim inn*aat seg alle, so godt ho kunde. Og det laag ein mest yver*driven umhug i kjærteikni ho gav deim. Eg spurde'n Ola kven den gamle var —um det var hans mor? Nei, det var gamla paa grannegarden, mor aafn Hans, sa han. — Ho skulde vel til Amerika, ho og? — Nei. Ho skulde nok ikkje det. Ho var fulla for ga* mali — aa kosta billett paa. Men audt og stusslegt maatte det visst bli for henne no — aa vera att einsam. — Ho hadde vel andre born? Ja. Mange. Men ingen her. Dei var i Amerika alle, dei. — — — — — __ Hans kom burt til oss og helsa og fortalde at no skulde han reisa. Han hadde selt alt han aatte. So no var han fri og ferdig.... Og kunde taka alle sine med seg — so nær som gamla daa, mor hans. Og ho var for gamall for Amerika. Amerika var for ungdomen Han saag smilande burt paa barneflokken sin. «Du har friske og sterke born, Hans.» «Aaja, dei kjem nok til aa greida seg i Amerika desse, um dei fær ha helsa.» — Men det var synd at ungdomen soleis reiste ifraa oss. Det var fulla so, ja. Men det var den gamle soga. Lite mat. Og mange munnar. Endaa han kunde no ikkje klaga, han for sin part. Dei hadde aldri lide nokor naud. Men det var so tungsamt alt her uppi Brenna — langt aat kræmaren og langt aat dokter, um eitkvart skulde koma paa. Og so var det so mangt som drog. Han hadde so mange skyldfolk i Amerika. Og dei skreiv til han aar etter aar og bad han koma etter; hadde lova han stor hjelp og, naar han fyrst kom

356 it. Men det var tungt aa fara or gamleheimen, like el.... Og tyngst vart det vel for bestemori, stakar som vart att einsam Han reiste seg og stelte seg upp til glaskarmen. Og der stod han lenge og stirde ut i vaardagen, liksom han vilde samla styrke til det som fyre*stod. Etter maten for me tvo vidare til Blikku*aai. Der stod timber*drivarane og venta oss. Langs aai laag timber=veltone og turka i soli. Og i sjølve aa*faret flaut stokkane i upp*vatnet. Seint paa kvelden, daa me kom attende til Brenna, stod kista hans fastsurra til langsleden. Og han Olav gjekk og la lyngkransar og blomar varlegt inn millom togsnari og spikra dei fast i kisteloket. Det var liksom den siste godhugen han fekk syna far sin, fyrr han for or heimen. Ein saag elles ikkje teikn til nokor sorg der. Han Olav røykte og smaa4o til geitene, som dansa paa laavebrui. Og i moldbenken under stoveglasi leika borni, berrhovda og brunsteikte av soli. So med ein gong slutta leiken. Og borni kleiv upp i moldbenken og klemde seg inn=aat veggen, som um eitkvart faarlegt var ventande. - Det var grannefolki som kom og skulde segja farvel, Hans sjølv fyre, so kona og alle 5 borni etter. Olav stakk pipa i lumma og vart veik i augo som eit barn. «Ja no lyt du ha takk, Ola, for alt samvære og alt godt grannelag,» tok Hans til ords, høgt og skjelvande, — «Vaarherre vere no med deg all di tid ... .» Dei kom einannan so nær. Og graaten sleit i dei tunge andlitsdragi. «Sjølv takk, Hans. Lukke paa ferdi di! Maatte Vaarherre hjelpa deg — i det nye land » Det var liksom ordi strøyptest; og dei tvo karane braasnudde til kvar sin kant. So kom kona, graatande — stod berre ei rid og heldt handi hans Olav og fekk ikkje ordi fram, snudde so braatt og gjekk inn i stova

357 etter mannen. Og borni etter henne, tagalle, med and* liti gøymde i hendene. Berre den yngste, som sat paa armen aat bestemor si, kava og vilde ned til borni hans Olav, som framleis stod og studde seg upptil veggen, stive som styttor. Daa fylgjet kom ut att, skauv Hans borni sine fyre seg. «— So. No lyt de stad takka kameratane

dykkar for samværet,» sa han. Det var som dei smaa amerikafararane seig saman yver ei sorg som ikkje aatte ord, og som livet aldri kunde lækja. Med augo gøymde i hendene sjangla dei fram til moldbenken og rette dei smaa nevane upp til leike=brørne sine. So var noko av det tyngste fraa*seg*gjort. Og Hans* folki gjekk attende, lettare enn dei var komne. Men det var ei som gjekk tyngre: den gamle bestemori. Ho heldt enno den litle guten paa armen sin. Og dei smaa hendene hans laag so trygt um den tunne nakken hennar. «Det var merkeleg!,» sa'n Per, «at ho ikkje gret gamla ?» «Aa ho har havt so mykje aa graata for fyrr, ho,» sa Olav aalvorsamt. Hestane vart fyri*spente. Og det vesle lik=fylgjet ordna seg etter kista hans GamleJon. Olav kveikte atter pipa, tok taumane og sette seg upp paa kisteloket. Der sat han so trygt. Og soli skein i lyngkransane. Og bak laag garden med ækror og rudningsland. «Du har fine myrteigar der, Olav,» sa eg. «Aa ja,» sa han, «den som hadde helsa og livedagar til aa arbeida, so . . . . Men ein blir for gamall, ser du - til slutt.» «Men so har du mange gilde søner?» «Det har eg au,» sa han og nikka mot det gamle huset, der raud*brune barne*andlit stod som ein krans av raune*bær under glasi.

358 Paa grannegarden stod dei reiseferdige daa me kom køyrande. Det stod ei kiste fastsurra til ein langslede der og. Men det var ei kiste utan krans eller annan prydnad — ein stor, umaala kasse, spikra saman av hyvla bord. Og det sat ein mann paa kisteloket med hatten ned i augo og hovudet bøygt yver bringa. — Det var'n Hans paa Amerika*kista si. Me køyrde fram*um, men venta ved grindi til hine vart ferdige. Borni kom ut og krabba seg upp i sleden ein etter ein. So kom mori. Og tilsist bestemori med smaaguten paa armen. Ho stana utpaa dørhella og stod der, til alle hine var ferdige. Daa rette mori armen ut mot henne. Og bestemori løyste dei smaa barne* hendene som laag um halsen hennar .... Det var som noko slokna i augo hennar med det same; og det gjekk ei skjelving gjenom den gamle kroppen. — Men berre ein augneblink. So rette ho seg atter. Og stod høg og aalvorsam paa dørhella. Borni gret. Og dei vaksne gret — og helsa upp til bestemori med hender og lumme* dukar. Men ho rørde seg ikkje so lenge me saag henne. Ho stod som eit bilæte — paa traamen til den tome stova. Og dei store skogane laag og drøymde i vaarkvelden. Og rundt ikring stod høgsfjelli og blenkte og brann i sol som ei veldig raame av sylv. Sven Moren.

Norge. Norge, naar dit navn jeg nævner, gaar der som en fryd av stemmer over alle sjælens strenger, og det er som jeg fornemmer smil av morgengry paa enger.

358 Paa grannegarden stod dei reiseferdige daa me kom køyrande. Det stod ei kiste fastsurra til ein langslede der og. Men det var ei kiste utan krans eller annan prydnad — ein stor, umaala kasse, spikra saman av hyvla bord. Og det sat ein mann paa kisteloket med hatten ned i augo og hovudet bøygt yver bringa. — Det var'n Hans paa Amerika*kista si. Me køyrde fram*um, men venta ved grindi til hine vart ferdige. Borni kom ut og krabba seg upp i sleden ein etter ein. So kom mori. Og tilsist bestemori med smaaguten paa armen. Ho stana utpaa dørhella og stod der, til alle hine var ferdige. Daa rette mori armen ut mot henne. Og bestemori løyste dei smaa barne* hendene som laag um halsen hennar .... Det var som noko slokna i augo hennar med det same; og det gjekk ei skjelving gjenom den gamle kroppen. — Men berre ein augneblink. So rette ho seg atter. Og stod høg og aalvorsam paa dørhella. Borni gret. Og dei vaksne gret — og helsa upp til bestemori med hender og lumme* dukar. Men ho rørde seg ikkje so lenge me saag henne. Ho stod som eit bilæte — paa traamen til den tome stova. Og dei store skogane laag og drøymde i vaarkvelden. Og rundt ikring stod høgsfjelli og blenkte og brann i sol som ei veldig raame av sylv. Sven Moren.

Norge. Norge, naar dit navn jeg nævner, gaar der som en fryd av stemmer over alle sjælens strenger, og det er som jeg fornemmer smil av morgengry paa enger.

359

Vøringfossen.

360 Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som en blomst som gyder vellugt av sit søte bæger — — og mit hjerte stille nyder, og min sjæl sig stille kvæger. Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som naar sagte suser sommerkveld i blomsterenger — som naar bløtt sig tjernet kruser under spil av maanestrenger. Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som fra fjerne klokker toner over engen spille og i tause aftenstille høitidsfuldt paa sjælen

lokker. Fr. Lunde.

Syttende mai. Baaret av vaaren den sorgforjagende, kommer de festlige minder dragende. Prydet med blomster og hundrede flag feirer mor Norge sin høitidsdag. Vaarfest for glæden, for haapet og længslene, vaarfest for motet som vokste i trængslene, vaarfest for seiren som kampen os gav: frihetens ranke paa trældommens grav. Hav mellem sindene, hav mellem hjemmene alt hvad som skiller i dag vil vi glemme det Ett vet jeg samler os: tanken som slaar bro over havet hver evige vaar.

360 Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som en blomst som gyder vellugt av sit søte bæger — — og mit hjerte stille nyder, og min sjæl sig stille kvæger. Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som naar sagte suser sommerkveld i blomsterenger — som naar bløtt sig tjernet kruser under spil av maanestrenger. Norge, naar dit navn jeg nævner, er det som fra fjerne klokker toner over engen spille og i tause aftenstille høitidsfuldt paa sjælen lokker. Fr. Lunde.

Syttende mai. Baaret av vaaren den sorgforjagende, kommer de festlige minder dragende. Prydet med blomster og hundrede flag feirer mor Norge sin høitidsdag. Vaarfest for glæden, for haapet og længslene, vaarfest for motet som vokste i trængslene, vaarfest for seiren som kampen os gav: frihetens ranke paa trældommens grav. Hav mellem sindene, hav mellem hjemmene alt hvad som skiller i dag vil vi glemme det Ett vet jeg samler os: tanken som slaar bro over havet hver evige vaar.

361 Du som saa ofte var med under fanene — — hegn omkring mindet, saa vintren ei raner det! Fred det i sindet, at frodig og kjækt arves det kan av den kommende slegt. John Benson.

To tomme hænder. Det var en gut som drog til Amerika. Han hadde strævd saa haardt for at komme avsted; men da han stod færdig til at gaa ombord paa den lille fjorddamper, var hans hals snørt sammen. Han taalte ikke at se mors taarevaate ansigt; for han visste at da skulde han seiv graate. Han saa farens krumme ryg da han hjalp med kufferten, han saa sine søskende staa der paa rad — søste* ren, som han holdt saa usigelig meget av, og de andre til den mindste, som var saa morsom karslig og intet forstod. Han saa sine barndomsvenner staa der i klynge — dem han hadde gaat paa skole sammen med, og som han aldrig, aldrig vilde kunne glemme. Og der laa huset litet og fattigslig oppe under bak* ken; men der var sol over det. Han mindtes alt som var derinde. Han saa fjeldet paa den andre siden, de underlige konturer hans øine hadde hvilt paa saa ofte da han var liten. Tusen ganger hadde han set solen stige over disse fjeld. Men under denne bedrøvelse var han glad. «Jeg kommer igjen,» sang det mdi ham. Bare nogen faa aar. Han skulde vise dem derborte at han kunde arbeide, — han skulde spare, han skulde komme hjem som andre var kommet hjem, i en fin klædning og med en tyk tegnebok. Han tok likesom maal av bygden — han skulde bygge et stort og mægtig hus. Da skulde mor faa det godt og far slippe at slite, de smaa skulde faa gaa paa skole, og han skulde skride med løftet hode til kirken en søndags morgen, og alt folk skulde se paa ham. —

361 Du som saa ofte var med under fanene — — hegn omkring mindet, saa vintren ei raner det! Fred det i sindet, at frodig og kjækt arves det kan av den kommende slegt. John Benson.

To tomme hænder. Det var en gut som drog til Amerika. Han hadde strævd saa haardt for at komme avsted; men da han stod færdig til at gaa ombord paa den lille fjorddamper, var hans hals snørt sammen. Han taalte ikke at se mors taarevaate ansigt; for han visste at da skulde han seiv graate. Han saa farens krumme ryg da han hjalp med kufferten, han saa sine søskende staa der paa rad — søste* ren, som han holdt saa usigelig meget av, og de andre til den mindste, som var saa morsom karslig og intet forstod. Han saa sine barndomsvenner staa der i klynge — dem han hadde gaat paa skole sammen med, og som han aldrig, aldrig vilde kunne glemme. Og der laa huset litet og fattigslig oppe under bak* ken; men der var sol over det. Han mindtes alt som var derinde. Han saa fjeldet paa den andre siden, de underlige konturer hans øine hadde hvilt paa saa ofte da han var liten. Tusen ganger hadde han set solen stige over disse fjeld. Men under denne bedrøvelse var han glad. «Jeg kommer igjen,» sang det mdi ham. Bare nogen faa aar. Han skulde vise dem derborte at han kunde arbeide, — han skulde spare, han skulde komme hjem som andre var kommet hjem, i en fin klædning og med en tyk tegnebok. Han tok likesom maal av bygden — han skulde bygge et stort og mægtig hus. Da skulde mor faa det godt og far slippe at slite, de smaa

skulde faa gaa paa skole, og han skulde skride med løftet hode til kirken en søndags morgen, og alt folk skulde se paa ham. —

362 Han tok ogsaa maal av sig seiv, og de store næver knyttet sig i jakkelommene. Han skulde vise dem der* borte at han kunde arbeide, og at der var ingen som han. Og saa skulde han komme hjem Da han kom længere bort fra hjemmet, steg fædre* landet frem for ham. Han følte sit bryst svulme ved tanken paa at han var nordmand og hadde et fædre*

Norsk farm.

land som Norge. Aldrig skulde han glemme sit land, som saa mange andre. Det rummet alt som han holdt av, — det var som Gud seiv bodde blandt disse høie fjeld, og han hadde følt det saaledes, naar han hadde set solen rinde en herlig vaarmorgen, eller naar kirke* klokkene tonte gjennem den lette luft i søndagsfredens vidunderlige stilhet. Og han bredte sine hænder ut mot det land som svandt i horisonten, og det jublet i ham: «Jeg kom* mer igjen!» Og den aand som han følte svævet over de takkete tinder, og som stod i saa nær forbindelse med kirkeklokkene og den rindende sol over høidene, bragte han sit hjertes løfte: «Jeg kommer igjen — min sjæl er tilbake mellem disse fjeld, — og hvor kan en mand skilles med sin sjæl?» *

36 Aldrig saa man en villigere mand til at arbeide; men om aftnene skrev han brev, og brevene forkyndte altid det samme glade budskap: «Jeg kommer igjen.» *

Gutten var blit en mand og hadde en stor åker at pløie. Men naar han pløide, var han i tankene paa veien hjem. Hver plogfure var i retning av hjemmet, hvert spirende stråa spirte for hjemmet. Tusener skulde høsten bringe, og tusener bragte høsten; men der var altid noget som skulde gjøres først. Om vaaren sa han : «Jeg reiser til høsten 1» Om høsten sa han: «Jeg reiser til vaaren.» Da høsten kom, kjøpte han en ny åker, og naar vaaren kom, maatte ogsaa denne pløies. Aarene gik. Saa kom der brev som fortalte: «Din far er død.» Han vaandet sig; for han husket farens bøide ryg, som ikke var blit rettet, og skrev: «Jeg kommer snart hjem.» * Han solgte sine akrer, men ikke for at reise hjem. Der var en udmerket anledning til at begynde forret* ning i byen. Han savnet et hjem, og en pike knyttet sin skjæbne til hans. Han bygde et stort hus; men det var ikke hvor han hadde tænkt at bygge det. Igjen kom der brev som meldte: «Din gamle mor er død.» «Jeg vil reise hjem,» tænkte han; men han reiste ikke. Altid kom der noget iveien. Da han ikke læn* ger hadde sine akrer at pløie, hadde han sine for*

364 retninger at vareta. Han hadde dog været med at bygge en norsk kirke med et stort taarn; men klokken hadde ikke den rette klang. Jo mere han arbeidet for at komme fri, des mere blev han bundet. Og aarene gik. * Aarene gik hurtig, og dagene var forfærdelig korte. En dag opdaget han at han var gammel og ikke kunde tale intelligent med sine voksne barn. Han kunde tale med sine sønner om forretninger; for det forstod han; og han kunde tale med sine døtre om utgifter; for det forstod han ogsaa; men ellers levde de hver i sin egen verden. Det som interesserte barnene, var fremmed for ham, og det som interesserte ham, var fremmed for dem. Hans kone kunde ikke faa ham fin nok, og døtrene generte sig over hans store hænder og klodsete manerer. De rødmet naar han i folks paahør talte norsk til dem, og konen graat av harme, naar han forglemte sig og talte om den fattige stuen derhjemme fra hvis ene vindu han hadde set solen rinde over de høie fjeld. Og aarene rullet hen. Hans hustru var længst un* der muld, og sønnene var gamle mænd som talte dæm* pet og gik stille gjennem de store værelser. En ny slegt hadde vokset op med nye fremmede navn, og de sang nye sange, og deres latter lød fjern og fremmed for oldingen, som sat alene paa sit værelse og ventet paa døden, som ikke kom. Igjen kom der brev fra hjemmet. Det var fra hans yngste bror, som nu var den eneste tilbake av slegten. Brevet laa ulæst paa bordet; for oldingens øine var næ* sten blinde, og der var ingen i det store hus som kunde læse det. Men han visste at det var brorens sidste farvel. Med

365 sine taakeslørte øine kunde han se brevet som en lys plet paa den mørke duk. Men lyspletten vokste og vokste og blev til en hel fjord i lys — i morgenlys. En liten gut stod paa knæ ved vinduet og saa solen rinde over alle aaser og for* gylde alle hus og alle trær — med det herligste lys. Og han saa sin fars ryg, som ikke var bøid længer, og mors ansigt, som ikke bar spor av taarer,. og da ropte han av glæde; for han holdt paa at kvæles i den store lykke som saa uventet blev ham tildel. «Jeg kommer hjem,» sa han til sig seiv — og han lo og sa: «Jeg

kommer hjem. Jeg vil hjem efter vaar* ormen, jeg vil hjem efter høsten, jeg vil hjem til jul, jeg vil hjem til vaaren, — jeg vil hjem og bygge et stort hus og høre kirkeklokkene en søndagsmorgen og plukke blomster paa vei til kirken.» Og han bredte sine store, tomme, magre hænder ut og ropte: «Jeg kommer hjem, for jeg er norsk,» og han mumlet glad ved sig seiv: «Jeg har hat det saa travelt; men nu har jeg det ikke travelt; nu kommer jeg hjem.» Men ved hans leie staar flere unge damer i smak* fulde aftentoiletter, og de ser paa hverandre med spør* gende blik og siger: «What does he say?» Og de nikker bedrøvet og forstaaelsesfuldt til hveran* der: Var det ikke for galt om han skulde dø i aften, mens de har selskap 1 Oldingens* glansløse øine ser ikke dette. De er fulde av taarer — av glædestaarer; for nu ser han igjen solen rinde fra det ene fattige vindu i en stue som forlængst er borte, og med øine hvis lys forlængst er slukket. De lokale blade bragte hans billede, og han blev

36 fremholdt som et lysende eksempel paa hvad flid og vinskibelighet formaar. Han hadde begyndt med to tomme hænder. Waldemar Åger,

Rotløse. Dyrker vi j orden og vet at vi eier den gjemmer i skuffen det vigtige skjøde, føler vi likevel blot som vi leier den, slæper os bare for andre tildøde. Bygger vi huse og peker paa hjemmet: «Dette er mit,» — ja, saa lyder snakket, føler i hjertet at huset er fremmed, hører os til blot en stund som er stakket. Ser vore barn naar de samles om bor'e, — elsker dem, verger dem — intet at klandre navnet er vort, ja seiv trækkene vore, dog er de likesom præget av andre. Hjemstedet stadig har skiltet: «Tilsalgs»; færdig for sjaking er alt vort eie. Intet er fastvokset, alt er tilfals; — vi liker os bedst paa de alfare veie. Tør ikke stanse og kan ikke vende, færdes som reisende altid i strøket, — siger os stedse paa hjemvei at kjende, føler dog avstanden stadig bli øket. Dog i vor omflakken higer vi hjemover; det som kan bæres, det bærer vi trofast, viser med tal at det stadig gaar fremover bare det ene: vi kan ikke gro fast. W. Åger.

36 fremholdt som et lysende eksempel paa hvad flid og vinskibelighet formaar. Han hadde begyndt med to tomme hænder. Waldemar Åger,

Rotløse. Dyrker vi j orden og vet at vi eier den gjemmer i skuffen det vigtige skjøde, føler vi likevel blot som vi leier den, slæper os bare for andre tildøde. Bygger vi huse og peker paa hjemmet: «Dette er mit,» — ja, saa lyder snakket, føler i hjertet at huset er fremmed, hører os til blot en stund som er stakket. Ser vore barn naar de samles om bor'e, — elsker dem, verger dem — intet at klandre navnet er vort, ja seiv trækkene vore, dog er de likesom præget av andre. Hjemstedet stadig har skiltet: «Tilsalgs»; færdig for sjaking er alt vort eie. Intet er fastvokset, alt er tilfals; — vi liker os bedst paa de alfare veie. Tør ikke stanse og kan ikke vende, færdes som reisende altid i strøket, — siger os stedse paa hjemvei at kjende, føler dog avstanden stadig bli øket. Dog i vor omflakken higer vi hjemover; det som kan bæres, det bærer vi trofast, viser med tal at det stadig gaar fremover bare det ene: vi kan ikke gro fast. W. Åger.

367

Berthe Knudsdatter. Sydover efter den bugtede bygcbvei, der som en smal rende løp mellem to høie sneplogkanter, lød støt* vis en ensom, frossen dumbjelde. En spidsslæde kom sjanglende, langsomt op paa forhøiningene, hurtig ned igjen og ind i krokene helt ind til skogkanten, hvor dumbjeldens lyd ganske blev borte. Det hven under jernmeiene og knirket under hestehøvene i den kolde sne. Hesten hadde store rimkranser rundt mulen, paa øienhaarene, ørenduskene og siden. Den var svedt, sjanglet i skjækene, og gav sig god tid; det gik saa tungt. Han som sat i slæden, jaget heller ikke paa. Han sat ganske stille. Det var ikke godt at se om han saa eller ikke saa, mens han støtvis gled frem i den ensformige, trange dal, som aldrig tok ende. Det var en knitrende kold vinterkveld. Nordensnoen kom sydover langs elvedraget. Den kom saa sagte og stilt at den ikke hørtes, den hadde ikke magt til at bevæge en gren eller kvist; seiv ikke de fjærfine, fjær* lette snedusker som fra trærnes fineste kvister sendte sine naaler og stjerner langt ut i luften, kunde den feie ned; bare paa nordsiden av skigardsstaurene, som i to paralelle, ensformige rækker fulgte den bugtede vei — skigarden seiv var nedsnedd —, gjennemisnet den dem, saa de drysset ned som fint, glitrende støv. Men allike* vel, den sprængte sig ind i hver spræk — i den morkne skigard, under trærnes bar, ned i isen, og frembragte smaa, knitrende smeld. En mat dæmring laa over dalen. Mørket gjennem* krydsedes av kolde lysstraaler fra alle kanter, fra sneen, fra stjernene

og fra maanen, som midt oppe i baklien trak sin stripe. Ovenfor den laa alt i rolig, rødblekt lys som umerkelig gled nedover. Høit oppe i bakkene paa begge sider gled hist og her et urolig, flimrende lysskjær utover; der brændte de nok kveldsbaal paa

368 peisen. Oppe i maanelyset paa baksiden gjødde en hund nedover — langt og vedholdende, og paa skygge* siden helt oppe under skogen hukret haren forfrossent fra tre steder. Ind i dette lød den enlige, frosne bjelde. Slæden fortsatte sydover, hesten var utaalmodig og prøvde at svinge til ved hvert led, — endelig midt ne* denfor der hvor hunden gjødde — fik den lov. Den prøvde sig frem forsigtig, svinget langsomt til — tok saa pludselig nogen skridt i trav opover den endnu smalere sidevei — den var ræd for at manden skulde betænke sig — og stanset. Manden gik ut av slæden, trampet litt i benene, gik frem, strøk rimet av hestens sider og blev staaende med haanden paa dens lend og se utover. Saaledes blev han staaende længe. Hvor underlig dette var — alting —! det var som de mellemliggende aar var ganske forsvundet, borte —; det var som om det var igaar han sidst stod slik — for slik pleide han altid at staa, her paa denne plet — med haanden paa hestens lend — og se tilbake — op i bak* kene paa solsiden — helt op under skogen — høre haren hukre og hunden gjø. Hunden gjø? Der hørte han den jo? — den tok haardere i da hesten skaket sig saa bjelden lød; — det samme grove, tylige mælet — aa nei, Burman kunde det ikke være — han maatte være død nu. Han glemte sig ganske, og blev staaende til hesten rykket i tømmene og utaalmodig grov i sneen med den ene framfot. «Ja, vi faar rusle, Blakken, det blir sent for os.» Han hørte paa lyden at han hadde sagt det samme saa ofte før. De drog opover mot bakkene. Blakken traadte forsigtig paa den daarlige vei, og manden gik efter og holdt i slædens styrehorn. Veien gik i store svinger op gjennem jordet. Hist og her var der bratte kneiker, og for hver stanset de, pustet ut og saa sig

369 om. Der var kommet en glad aarvaakenhet i mandens ansigt; han saa paa hver ting langs veien, og merket ikke kulden, — det var likesom lunere oppe i bakkene. Av og til saa han raskt opover. Men han saa ingen* ting, — de var endnu nede i smaaskogen i Nerjordet. Saa en tver sving — med ett var de ute av smaa* skogen, helt oppe under åkeren, oppe i maanelyset. Langsomt og nølende, som der var noget han var ræd for, saa han opover mot de graa husene paa bakken: Et ustadig, bredt lysskjær strømmet ut fra to vinduer. Men i det Kile vindu ~ ved siden, der blinket et litet, rolig, hvitt lys: «Gudskelov —1» *

*

Gjennem stuen, hvor det brændte lystig paa peisen, kom en ind i det lille kammers, føderaadskammerset. Det var mættet av en tæt kakkelovnsvarme hvori mer* kedes en tør duft av frisk ener, som blandedes med kaffeduft hvergang «kokeren» som stod paa ovnens øverste pall, blev for varm og gav et opstøt. Rimet laa tykt paa rutene og silte vand ned i vin* duskarmen og derfrå i hurtige dryp ned paa gulvet. I kammerset stod en stor, rødmalt roskjænk, et blaa* blomstret skatol og en lav omhængsseng med senge* baand. Paa væggen var speil, paa sidene av det Oscar og Josefine og midt under i en ramme «Berthe Knuds* datter blev født til Verden 1804» med farvede, snirklete bokstaver. «Ane! Hører du, Ane!» Gamle*Berthe ropte i retning av døren, som stod paa gløt til stuen. Hun sat ien armstol ved ovnen med raggesokker paa føttene og smaarutet, gammeldags kappe paa hodet. Paa en stol ved siden stod en lysestake med saks, og der laa ogsaa en storstilet salmebok. Hun 24 — Boken om Norge. V.

370 hadde bunding i haanden, en tyk uldstrømpe, som bare skulde fældes igjen for at være færdig. Hun holdt paa at maale og maale paa en anden. Ane ståk hodet ind av døren: «Staar der noget paa?» «Du maa komme og se paa dette, Ane, — nu er jeg straks færdig.» Ane gik bort og saa paa. Hun visste at naar Berthe begyndte paa den maaten, var der noget galt paafærde. «Nei, det er nok blit galt for dig nu igjen lei, Berthe; der har du sluppet ned en maske, og der mener jeg du har fældt tre efter hverandrel» «Du siger ikke det lei —! Jamen mener jeg du har ret. Ja, slikt lys —! Det er nok kommet vand i lys* talgen for dig i aar, Ane!» — Hun vætet paa tommel* fingeren og prøvde at snyte lyset. Ane smilte —: Berthe vilde ikke være ved at synet tok paa at slåa feil. «Ja, det blir ikke anden raad end vi maa række op et par omganger — jeg skal nok hjælpe dig — men nu skulde du bie til imorgen, naar det blir lyst.» «Har du hørt slikt tulsnak —1 Jeg maa nok drive paa lei, skal han Knud faa dem til Jul.» «Nei kjære, har du nu glemt igjen at det er jule* kvelden iovermorgen ?» Berthe studset litt: «Nei — visst har jeg ikke

glemt det — skulde en ha hørt slikt! Men er det ikke svært koldt ute —?» «Jo, rigtig saa flisen sprætter.» «Ja, da maa jeg ha dem i stand —; det var saa tufs med strømper for han Knud, stakkar!» Det var nu ti aar siden han Knud, sønnen hendes, reiste til Amerika. Han hadde kjærring og unger og hadde hat gaarden en fem*seks aar. Men saa var det litt efter litt gaat ut med ham, han maatte sælge den

371 til fremmede og efterlate sin mor paa føderaad. De som kom igjen, var velstaaende folk, og Ane, den nye kjærringen, var i ett Og alt snild mot hende; hun hadde det i mange maater bedre end da Knud var bruker. Men siden den tid hadde alle hendes tanker dreid sig om Knud, endda hun hadde andre barn i Amerika. Hun blev aldrig kjed av at snakke om ham, det var ikke den ting helt fira hans barndom som hun ikke rippet op og saa i nyt lys. Men alt som aarene gik, kom der huller i hendes hukommelse og dømmekraft, det ene svandt efter det andet, og det som var igjen, rørtes sammen, — til slut var det bare blit igjen at det var saa tufs med strømper for ham da han reiste. Det var nu et par aar siden hun fæstet sig ved den tanke. Og da gav hun sig heller ikke før hun fik kjøpt uld, rigtig fin, lang høstuld, og fik rokken ind i kammerset til sig. Det vilde nu ikke rigtig gaa med spindingen — det var en slik nymodens fillerok, som ikke vilde trække, og som var saa slem til at kaste snoren! — Ane maatte alt i ett hjælpe hende; i virkeligheten var det nu hun som gjorde det hele; og hun var det ogsaa som gjorde det meste av bindingen; men det merket ikke Berthe, — hun trodde hun gjorde det seiv. Og det var ogsaa det sikreste, for nutildags kunde de hver* ken spinde eller binde, det blev noget løst herk bare, som der ingen varme var i, og Knud trængte strømper som det var forslag i, — •i Amerika, hvor det var saa urimelig koldt! Og nu da de straks var færdige, var det som hun hadde glemt hvor langt det var til Knud: — naar de var i stand, saa hadde han dem. «Ta hit bundingen, Ane!» «Bi nu litt til jeg faar greid den for dig.» Ane vilde ha hende til at tænke paa noget andet. Hun vilde lure sig til at fælde igjen strømpen, for det var ikke Berthe god for likevel.

372 «Jeg sitter rigtig og ser paa det navnet dit paa væg* gen. Han maa ha været en klypper, han Knud.» «Ja, ta det hit, la mig se paa det! Har du set slikt, det navnet hadde jeg rent glemt!» Ane maatte smile. Dette var noget som gjentok sig hver dag. Hun tok tavlen ned og gav den til Berthe. «Nei, sjaa paa den bokstaven!» Hun holdt tavlen ut fra sig og saa længe paa den. «Jamen tror jeg den er likesaa vakker som den som staar fremst i bibel* historiboken. Aa nei, for et hode det var paa han Knud! Presten sa ogsaa at efter det han læste skulde han staat fremst paa kirkegulvet, men det var nu ingen skam likevel at staa efter ham Jørn Opsal, som var av saa gromt folk —, det var endda aaret før han stod paa kirkegulvet.» «Hvad var aaret før han stod paa kirkegulvet?» «At han tegnet dette navnet vel.» «Men nu har jeg fældt igjen strømpen til dig, jeg lei.» «Er du kaakete du! Bare du ikke har skjæmt ut for mig nu!» Hun tok og saa paa. «Nei, at du ikke kan lære at binde fastere, Ane! Jeg maa nok række op dette, jeg! Han Knud kommer til at fryse tærne av sig.» «Ja,, det er vel ikke slikt som du skulde ha gjort det, men end om det gaar ån lei, mener du?» Hun saa nøie paa. «Aa ja, det er nok ganske lækkert ogsaa, — jeg faar bie til imorgen og se paa det ved dagslys; det var nu galt du skulde ha gjort det til unyttes ogsaa.» Ane reiste sig. «Det er da svært saa han Pasop søkjer i kveld. Mon tro det skulde komme fremmede?» I det samme hørtes dumbjelde utenfor og knirken

37 og hvin av en slæde. De hørte at hesten stanset og prustet. Ane gik ind i stuen. Berthe blev sittende og lytte. Hun hadde skarpere hørsel end syn. Hun hørte at nogen kom ind i stuen, hilste godkveld, at der blev forundring, og at de talte sagte. Litt efter kom Ane tilbake, aapnet hurtig en skatol* skuffe og tok en ny hvit kappe frem, gik bort til Berthe og tok den gamle av. «Nu maa du pynte dig litt; det er en langfærden* des som er kommet for at besøke dig.» Hun satte kappen pent paa hende, og strøk de graa håar glat tilbake under den; hendes hænder dvælet kjærtegnende paa den gamles indfaldne kinder. I døren viste sig en bred, sterk mand, med stort rødlig skjeg og blaa øine. «Godkveld 1» Han gik frem og rakte hende en liten lys, fregnet haand. Hun drog baken av sin efter kjolen og rakte ham den. «Godkveld, — du faar se til at faa sitte.» Han tok en stol og satte sig. Ane gik ind i stuen og lukket døren efter sig. GamlesßBerthe saa forventningsfuldt paa ham, og han vendte sig, saa lyset faldt paa hans ansigt. «Er det fremment folk ute og farer?» «Ja, det er nok det.» «Hvor er den karen fra da?» «Kjender du mig ikke?» Hun saa nøie paa ham: «Jeg synes nok likesom jeg skulde dra kjendsel paa dig ogsaa, men jeg er ikke god for at hugse —» «Aa nei, det er vel saa rimelig det. Men jeg skal naa hilse dig fra han Knud.» «Nei, Herregud, du er nu vel ikke fra Amerika lell» «Jo, jeg er nok det.»

374 «Og du har sefn Knud og snakket med ham? Nei, hvordan staar det saa til med ham? Det er vel tufs, det?» Han studset litt «Nei, han Knud har det rigtig godt, han, — han er kommet sig og blit velstaaende, og trives godt gjør han ogsaa, — han bare tænker ofte paa mor sin og undres hvordan hun har det.» «Nei, gjør han det! Jo, det kan du hilse ham paa at jeg har det rigtig godt ogsaa jeg; hun Ane steller for mig som jeg skulde være en grom kjærring —, jeg har det rigtig paa konsenert vis. Nei, saa han er kom* met sig! Ja, det var godt at høre det, jeg var rigtig ræd for ham. Ja, det var nu ikke paa hodet han manglet, han var rigtig en klypper i saa maate. Det er han som har gjort dette navnet; det skal jeg rigtig syne dig.» Han tok tavlen og saa, og holdt den op for ansig* tet, mens han strøk haandbaken over øinene. «Men han forstod ikke rigtig at stelle sig — det gik ut med ham; han var saa altfor snild, han Knud; han kunde aldrig sige nei til nogen ting. Jeg saa ham sint bare én gang, og det var da jeg hadde lurt tre par votter ned i lommen hans, da han skulde paa mark* nåden. Men det var nu ikke hans skyld alt heller —: skulden var stor da han fik gaarden, og saa var det nu ikke videre gjerd paa kjærringen hans.» «Jo, hun er da en rigtig flink og strævsom kjærring, saavidt jeg vet.» «Aa ja, hun var nok det ogsaa — paa én maate. Men hadde hun været slik kjærring som jeg var, saa undres jeg nok paa om det ikke hadde gaat. Det var smaat med mig og han Ola ogsaa i begyndelsen, men vi fik da vort utkomme, og — han Ola savnet aldrig strømper.» Hun tok strømpene og la dem tvers over fanget.

375 Saa skottet hun mot døren, og bøide sig til ham, saa ingen skulde høre. «Det er skam at si det, men han Knud aatte ikke mer end et par nye strømper da han reiste. De andre var stoppet. Jeg har rigtig tænkt saa paa ham for det. Men her har jeg gjort et par til ham som han ikke skal fryse i, — og saa faar du som træffer ham, gjøre vel og gi ham dem fra mig, — det er ikke netop værd du lar kjærringen hans se det — og saa faar du be ham at slite dem med heisen.» Hun rakte ham strømpene. Han reiste sig op og tok imot dem. Saa strøk han hende paa hodet og sa: «Tak, mor!» «He — det er saa rart — du kalder mig mor — ? — Aa ja, jeg er nok saa gammel at jeg kunde være mor din, jeg.» «Ja, men du er det nok virkelig lei.» Hun saa hastig op. En svak rødme steg op i de indfaldne kinder. Da kom det inderlig «Ja, er du av mine, saa kan det ingen anden være end han Knud!» Hans Aanrud.

Det gamle hjem. Solstraalene spilte paa rjeldets top og drysset i dalen sit guld. Smaafuglene sendte sin lovsang op, og blomstene tittet fra muld. I glitrende bugtninger elven gled saa stille i sølvklare pragt; sig bjerken lutet i helgedagsfred, den skuet i elven fra fjeldsiden ned og speilet sin løvrike dragt.

375 Saa skottet hun mot døren, og bøide sig til ham, saa ingen skulde høre. «Det er skam at si det, men han Knud aatte ikke mer end et par nye strømper da han reiste. De andre var stoppet. Jeg har rigtig tænkt saa paa ham for det. Men her har jeg gjort et par til ham som han ikke skal fryse i, — og saa faar du som træffer ham, gjøre vel og gi ham dem fra mig, — det er ikke netop værd du lar kjærringen hans se det — og saa faar du be ham at slite dem med heisen.» Hun rakte ham strømpene. Han reiste sig op og tok imot dem. Saa strøk han hende paa hodet og sa: «Tak, mor!» «He — det er saa rart — du kalder mig mor — ? — Aa ja, jeg er nok saa gammel at jeg kunde være mor din, jeg.» «Ja, men du er det nok virkelig lei.» Hun saa hastig op. En svak rødme steg op i de indfaldne kinder. Da kom det inderlig «Ja, er du av mine, saa kan det ingen anden være end han Knud!» Hans Aanrud.

Det gamle hjem. Solstraalene spilte paa rjeldets top og drysset i dalen sit guld. Smaafuglene sendte sin lovsang op, og blomstene tittet fra muld. I glitrende bugtninger elven gled saa stille i sølvklare pragt; sig bjerken lutet i helgedagsfred, den skuet i elven fra fjeldsiden ned og speilet sin løvrike dragt.

376 Der nede i dalen lød gjæterens lur og sange fra fjeldets søn, langt oppe fossenes dæmpede dur som døende tordendrøn. Et taakeslør viftes fra fjeldets fang, det steg med blomstenes duft blandet med bjeldenes liflige klang og fuglenes tryllende morgensang op mot den blaalige luft. Fra rødmalte gaard med mosgrodde tak i den løvrike bjerkelund steg hvirvlende røksky i luftige lag i den tidlige morgenstund. Sig lystig den leiret om fjeldets tind, som vilde den skjule dets glans; men let som en tanke i flygtige sind den hvirvlede bort med den vaarlige vind i dens lette, daarende dans. Gjermund Hoyme,

Slavene. Den store, forfærdelige krigen som raste mellem Nordstatene og Sydstatene i aar efter aar, fra 1861 til 1865, og kostet en halv million mennesker livet, for* uten al den übeskrivelige elendighet den ellers førte med sig, — det var negerslaveriets forbandelse som var skyld i den. Over i SydÆuropa blev negrer holdt som slaver et

halvt hundrede aar før Columbus opdaget Amerika. I Syd*Amerika blev slaveriet indført av spanierne, og hundrede aar efter kom det nordover. Da koloniene rev sig løs fra England, i 1776, var det henimot 600000 slaver i Nord*Amerika. Slavehandelen hadde bredt sit vælde i koloni«tiden. Mest blev den drevet av engelske slaveskippere, som kjøpte eller røvet negrene i Afrika og førte dem til Amerika for at sælge dem. Mange anstrengelser blev gjort for at indskrænke den grusomme trafikken. Men det strandet paa den engelske regjering, — de fandt den lønsom. Og slavehandlerne vedblev at sælge levende mennesker, og koloniene kjøpte dem og mishandlet dem. Kvækerne angrep slaveriet helt fra først av, og siden methodistene og andre. Men det nyttet ikke. I alle statene var der slaver, da koloniene rev sig løs fra Eng* land. Juristen Thomas Jefferson, den senere præsident, forsøkte at faa ind en uttalelse mot slaveriet i uavhæn* gighetserklæringen, men den blev strøket. I Nordsta*

380 tene fik de snart — gjennem indvandringen — billig ar* beidshjælp fra landene i Europa, og slaveriet faldt næ* sten bort av sig seiv, hvor det ikke længer lønnet sig. Men i Sydstatene var det vanskelig at faa hvite arbei* dere, og indianerne hverken vilde eller kunde arbeide. Og det trængtes megen folkehjælp paa de store plan* tager, hvor bomuld og tobak blev dyrket. Ved en lov av 1787 blev slaveriet forbudt i det store Nordvestoerritorium. I 1808 blev det vedtat en lov mot indførsel av slaver, og det hjalp jo litt. Saa blev det store Louisiana=territorium avkjøpt Frankrike. Nyt land skulde dyrkes. En maskin til at rense bom* ulden blev opfundet, flere penger var at tjene, flere slaver trængtes. Da nye stater skulde dannes av Louisiana*territoriet, kom slavespørsmaalet for første gang for alvor ind i politikken. Missouri var den første av disse stater som søkte om optagelse i unionen. Der var ide Forenede Staters kongres et sterkt parti som mente at Missouri ikke burde faa komme med, fordi det var slavestat. Det forfatningsmæssige spørsmaal kom op, om Kon* gressen hadde lov til at paalægge nye stater baand som ikke var lagt paa de oprindelige tretten fristater. Des* uten blev det anført at da Louisiana*territoriet blev kjøpt, hadde Kongressen forpligtet sig til at respektere eien* domsretten. Og slaveriet hadde bestaat før overdra* geisen, og slaver var eiendom. Og til slut blev da Missouri indlemmet i unionen. Men samtidig blev det vedtat en bestemmelse om at slaveri skulde være for* budt i den del av Louisiana*territoriet som laa norden* for 36° 30' bredde. Hermed var kampen i fuld gang; for nu var det altsaa et fristats*parti og et slavestats*parti i den lovgi* vende forsamling. Mens medlemmene av repræsen* tantenes hus blir valgt — som stortingsmændene i Norge — direkte av folket, blev senatet valgt av de

381 lovgivende forsamlinger i de forskjellige stater, og hver stat hadde ret til at vælge to senatorer. For at holde likevegt i senatet blev derfor siden altid statene optat parvis, en nordstat og en sydstat. Det saakaldte Mis* souriskompromis blev vedtat i 1820. I 20 aar var det nu forholdsvis rolig. Slaveriet blev set paa som et nødvendig onde, og blev stiltiende taalt. Og det av forskjellige grunde. Politikerne var ræd for at en agitation og kamp mot negerslaveriet skulde for* rykke den politiske partistilling. Forretningsmændene var bange for at agitationen vilde skade deres forret* ningsforbindelser med Syden. Kirkesamfundene hadde som regel menigheter baade i nord og syd, og de var ræd for at agitation kunde føre til splittelse. Og avi* sene turde ikke sige noget, for de var bange for at støte sine abonnenter. Og saa tidde de stille, alle* sammen. Kvækerne — og andre — sendte av og til bøn* skrifter til Kongressen om at forby negerslaveriet i ho* vedstaden ialfald. I 1836 blev det besluttet at alle den* slags resolutioner og forslag bare skulde lægges bort. I 1840 gik Kongressen endnu videre, — den vedtok at andragender og resolutioner angaaende slaveriets ophæ= velse i det hele ikke skulde bli mottat i Kongressen. Men utover landet var der dem som ikke lot sig tvinge i sin samvittighet. Og litt efter litt, under mot* stand og forfølgelse, lot de høre fra sig. En sadelmaker, Benjamin Lundy, reiste ut og agi* terte mot slaveriet. let losjihus ien Ny*Englandsstat vandt han som tilhænger en ung mand som het William Lloyd Garrison, siden negerslaveriets navnkundigste mot* stander. Der blev dannet antislaveri*foreninger, eller abolitionist*foreninger som de ogsaa kaldtes, og i Bo* ston utgav Garrison et blad som arbeidet for slaveriets avskaffelse. Men utsigtene var ikke lyse. Garrison seiv holdt

382 paa at bli dræpt av en pøbelhop i Boston, hvor der ikke hadde været slaver paa et halvt aarhundrede, — men saa stor var altsaa ophidselsen allikevel. Presten Love* joy blev dræpt i Illinois fordi han arbeidet mot sla* veriet. I 1840 hadde der dannet sig et politisk parti i Nord* statene, med ophævelse av slaveriet som maal. Det fik bare

syv tusen stemmer. Den kommende stormsky var endnn ikke større end en mands haand. I 1844 fik partiet over 60 000 stemmer, og politikerne blev rædde. Men i Syden gik omslaget den motsatte veien. Før hadde de regnet negerslaveriet for et nødvendig onde, som bare kunde avskaffes gradvis. Nu, da spørs* maalet kom ind i politikken, gik de til den anden yder* lighet og erklærte det for et gode, som burde utvides. De hadde jo den opfatning i Sydstatene, at slaveriets ophævelse vilde bli det samme som økonomisk under* gang. Og de paastod til og med at det var bedst for negrene seiv at de stod under hvite herrer, — hvis de blev frie, vilde de bare falde tilbake til barbari og vild* skap. Da det etsteds kom til en negeropstand hvor 64 hvite mennesker blev dræpt, blev skylden lagt paa dem som arbeidet mot slaveriet. Og hatet vokste paa begge sider. I flere stater negtet man at utlevere antislaveri* litteratur fra posthusene, og antislaveri*møtene blev ofte forstyrret av pøbelen. Det store territorium i nordvest blev bebygget av indvandrere fra Europa eller fra Ny*Englandsstater, og det var derfor imot slaveriet. Ja, det var delvis traktat* mæssig beskyttet imot det. Spørsmaalet blev stadig mere brændende, men det blev anset for klokest ikke at røre for meget ved det. Præsidentene turde ikke engang nævne ordet slaveri i sine indberetninger til Kongressen, men omtalte det, — naar det nødvendigvis maatte ske, — som «den for Syden eiendommelige institution».

38 Men kampen maatte komme, og den kom. Og slave*eierne seiret i det ene spørsmaal efter det andre. Først kom Texas*spørsmaalet. Staten Texas hadde revet sig løs fra Mexiko, fordi Mexiko hadde forbudt slaveriet. Den blev da mottat av og indlemmet i de Forenede Stater, fordi Syden ønsket slaveterritoriet ut* videt. Og saa vandt slave*eierne en betydelig seier, da de fik vedtat «Loven om rømte slaver». Det var en lov som i længden blev meget skjæbnesvanger netop for slave*eierne seiv, for den åapnet øinene paa mange som endnu hadde været i tvil. Den blev vedtat i 1850 og, gjorde det til en pligt for alle, seiv for fristats*folk, at hjælpe slave=eierne med at skaffe bortrømte slaver til* bake. Den seier slave*statene vandt paa denne maaten, blev et vældig nederlag. Folk i Norden negtet ide fleste tilfælde at adlyde loven, de fordoblet tvertimot sine anstrengelser for at bistaa de stakkars flygtninger. En omfattende ordning blev truffet for at hjælpe dem til at rømme, og i tusenvis rømte de over fristatene til Canada. Fire aar senere vandt imidlertid slave«eierne en stor seier igjen. Missouri*kompromisset, —om at der altid skulde optages en nordstat samtidig med en sydstat, — blev ophævet, fordi man ansaa det som stridende mot de Forenede Staters forfatning. Og derved blev der en mulighet for at faa baade Kansas* og Nebraska=territo* riene ind som slavestater. Særlig i Kansas raste den voldsomste kamp mellem dem som var for slaveriet og dem som var mot. En tid var der to styrer i Kansas, og mord og overfald hørte til dagens orden. 'Regje* ringen i Washington visste hverken ut eller ind. Men det endte med at Kansas blev fristat. Harriet Beecher Stowes verdensberømte bok, «Onkel Toms Hytte», kom ut i begyndelsen av 1850*aarene. Den fik en umaadelig indflydelse. Det var en bok for

384 store og smaa, og tusener og atter tusener av gutter som læste om Onkel Tom og Legree, var gamle nok til at stemme mot slaveriet i 1860. Og andre ting kom til. En religiøs fanatiker, John Brown, hadde været med i kampene i Kansas, og faat istand et blodig overfald paa folk som hyldet slaveriet. Han mente at slave*eierne maatte dræpes for at sone nationens synder. Med hjælp av sine sønner og nogen sammensvorne satte han sig i besiddelse av vaaben* arsenalet i Harpers Ferry i Virginia; han vilde bevæbne negrene og egge dem til at dræpe sine herrer. Men planen strandet, negrene vilde ikke gaa med. Planen var jo ogsaa vanvittig. John Brown blev fanget, dømt til døden og hængt. Men John Brown blev dyrket som martyr for en god sak, og sørgegudstjenester blev avholdt til hans minde. Hatet flammet op, sterkere end nogensinde. I 1854 blev der dannet et nyt — det saakaldte republikanske parti. Alt ved præsident* valget i 1856 fik det mange stemmer, og i 1860 blev deres mand, Abraham Lincoln, valgt til præsident. Waldemar Åger.

Krigen Da Abraham Lincoln blev præsident, meldte først en av Sydstatene sig ut av unionen, og siden flere. De slog sig sammen og valgte en egen præsident: Jefferson Davis. Dette vilde fællesregjeringen i Washington ikke taale, og saa brøt krigen ut. Nord* statene hadde mer end 21 millioner mennesker, Syd* staten* 5Va million; men i Syden hadde de meget bedre soldater og officerer. Alle disse godseierne der nede, de var dygtige til at kommandere og styre, de hadde hat negrene til at øve sig paa. Syden var at ligne med en umaadelig fæstning hvor alle stod færdige til at slaas. Men det var rigtignok en fæstning paa 70000 norske

384 store og smaa, og tusener og atter tusener av gutter som læste om Onkel Tom og Legree, var gamle nok til at stemme mot slaveriet i 1860. Og andre ting kom til. En religiøs fanatiker, John Brown, hadde været med i kampene i Kansas, og faat istand et blodig overfald paa folk som hyldet slaveriet. Han mente at slave*eierne maatte dræpes for at sone nationens synder. Med hjælp av sine sønner og nogen sammensvorne satte han sig i besiddelse av vaaben* arsenalet i Harpers Ferry i Virginia; han vilde bevæbne negrene og egge dem til at dræpe sine herrer. Men planen strandet, negrene vilde ikke gaa med. Planen var jo ogsaa vanvittig. John Brown blev fanget, dømt til døden og hængt. Men John Brown blev dyrket som martyr for en god sak, og sørgegudstjenester blev avholdt til hans minde. Hatet flammet op, sterkere end nogensinde. I 1854 blev der dannet et nyt — det saakaldte republikanske parti. Alt ved præsident* valget i 1856 fik det mange stemmer, og i 1860 blev deres mand, Abraham Lincoln, valgt til præsident. Waldemar Åger.

Krigen Da Abraham Lincoln blev præsident, meldte først en av Sydstatene sig ut av unionen, og siden flere. De slog sig sammen og valgte en egen præsident: Jefferson Davis. Dette vilde fællesregjeringen i Washington ikke taale, og saa brøt krigen ut. Nord* statene hadde mer end 21 millioner mennesker, Syd* staten* 5Va million; men i Syden hadde de meget bedre soldater og officerer. Alle disse godseierne der nede, de var dygtige til at kommandere og styre, de hadde hat negrene til at øve sig paa. Syden var at ligne med en umaadelig fæstning hvor alle stod færdige til at slaas. Men det var rigtignok en fæstning paa 70000 norske

385 kvadratmil eller omtrent tolv ganger saa stort som Norge, saa den var just ikke let at verge. Og Nord* statene hadde ganske visst bare folk som var uøvd og ikke vant til at lystre, og manglet flinke officerer. Men de hadde det som er det vigtigste: den rette mand paa den øverste post. Uten Lincoln hadde de nok ikke greid det. For det var en forfærdelig kamp; en kamp som for begge parter tilsammen ko* stet en halv million menneskeliv; i løpet av de fire aar krigen varte, maatte av syv— otte og tyve millioner mennesker ikke min* dre end fire millioner være soldater: en sy* vendepart. La os tænke os at vi nord* mænd i løpet av fire aar skulde skaffe tre hundrede tusen mand. Nordstatene tapte Jefferson Davis. mange ganger; men Lincoln holdt ut, og til slut hadde han baade gode soldater og udmerkede generaler. De bedste var Grant og Sherman. Det var Sherman som mar* sjerte gjennem Alleghanyfjeldene med de mange skar og stup og elvestryk. En god vei at forsvare, men vanskelig at komme frem paa> Han naadde Atlanta i Georgia. Og herfrå vilde han østover — mot kysten. Han vilde angripe Sydstatenes skibe fra landsiden, og saa forene sig med general Grant. Jernbanen som gik 25 — Boken om Norge. V.

386 fra Atlanta nordover, blev ødelagt, telegraftraadene blev avskaaret, kanonstøperier og fabrikker blev sprængt i luften. Byen brændte, veien mot nord var sperret; mot øst maatte de dra. Og Sherman masjerte i tredive dager og fridde ti tusen negrer og ødela bomuld for firti millioner

General Grant.

dollars; naadde kysten og tok Savannah og forente sig med Grant. Grant hadde sat sig fore at han vilde ta Sydstatenes hovedstad Richmond i Virginia. Han blev overvundet den ene gangen efter den andre; mange mente at han skulde snu. «Nei,» siger Grant, «her skal vi ha ende paa krigen.» Paa en eneste dag mistet han 12000 mand. Næste dag vilde han gaa paa igjen. Han hadde

387 folk nok endda, men dette syntes de var rent ravgalt. Soldatene rørte sig ikke, og han maatte la dem faa sin vilje for denne gang. Men saa skulde han ogsaa ha sin vilje bakefter. Richmond vil de han ha. Han kom den nærmere og nærmere; mellem femti og seksti tusen mand var nu fanget eller saaret. Og han hadde mot

General Sherman.

sig en aldeles ypperlig general, Sydstatenes bedste sol* dat, general Lee. Lee laa ved byen Petersburg. Fra Petersburg til Richmond var det 3V* norske mil, og omkring Petersburg hadde general Lee opført en tre* dobbelt række forskansninger. Elv hadde han foran sig, fjeld bak. Han var ikke god at ta. Men Grant vilde vinde over ham; han vilde ha Richmond; her skulde krigen ende, her vilde han seire eller dø. Det hjalp ikke at Lee prøvde at narre ham bort og sendte et korps op til Nordstatenes hovedstad Washington, og at

38 de derfrå telegraferte til Grant at han skulde komme og hjælpe dem. Grant svarte simpelthen nei. Han rørte sig ikke av flekken. Endelig kom da avgjørelsens stund. Sherman var der, og Grant hadde nu fire ganger saa mange folk som motstanderen. Fra 29de mars til 2den april 1865 blev der kjæmpet. Da kunde ikke Lee mere. Han

General Lee.

telegraferte til Jefferson Davis: «De maa flygte.» Jeffer* son Davis er i kirken da han faar budskapet, og han gir straks befaling til flugt. Fortene omkring Richmond blir sprængt i luften, panserskibene paa elven og de store tobaksoplag blir stukket ild paa. Og ind i Syd* statenes hovedstad rykker Nordstatenes hær: først et regiment frie negrer, — Lincoln hadde allerede i januar 1863 forkyndt negrenes frihet i alle stater i unionen. Men faa dager efter kjæmpet Lee sin sidste kamp, og den 9de april maatte han overgi sig. Næste dag siger han farvel til sine soldater; de bryter ut av rækkene,

389 de vil ta ham i haanden, de vil kysse hans kappe. Han kan ikke holde taarene tilbake. «Soldater,» siger han, «jeg har gjort for dere hvad jeg kunde.» Hermed var krigen endt. Og det hjalp ingen ting at en sydlænding skjøt Lincoln den 14de april i teatret i Washington. Lincolns sak hadde seiret. Unionen var frelst, negrene var frie. Derfor er han blit en av de to mænd som nordamerikanerne sætter høiest. Washington er den andre. At de nordamerikanske kolonier stod sig mot England og blev til de frie, for* enede stater, det har Washington æren av. Lincoln samlet dem igjen, da de vilde skilles, og han fridde fire millioner negrer fra trældom. Det er ogsaa en stor gjer* ning. Og det er vel værdt at høre noget mere om denne merkelige mand som holdt ut for sin sak, og faldt for den. Han var en egte amerikaner i ordets bedste forstand, en skogens, præriens, arbeidets og ut* holdenhetens mand. Nordahl Rolfsen i Verdenshistorien for de unge.

Abraham Lincoln. Under krigen pleide Lincoln at gaa rundt paa hospi* talene og hilse paa alle de tusener som var syke og saaret, og trykke dem i haanden; for det vilde de endelig. Da han var færdig en dag med en slik runde, blev han spurt om han ikke var lam i armen. «Aa nei,» sa han, «min arm er vant til litt av hvert, den;» og han tok en stor tung øks og hug til en træblok som stod der, saa spaanene fløi; holdt saa øksen paa strak arm — ikke spor av lamhet. Det var ikke det første øksehugg dette. Øksen hadde han tidlig svunget; baade han og faren og farfaren. Med øks var den tømret, den elendige blokhytten i Kentucky, hvor

389 de vil ta ham i haanden, de vil kysse hans kappe. Han kan ikke holde taarene tilbake. «Soldater,» siger han, «jeg har gjort for dere hvad jeg kunde.» Hermed var krigen endt. Og det hjalp ingen ting at en sydlænding skjøt Lincoln den 14de april i teatret i Washington. Lincolns sak hadde seiret. Unionen var frelst, negrene var frie. Derfor er han blit en av de to mænd som nordamerikanerne sætter høiest. Washington er den andre. At de nordamerikanske kolonier stod sig mot England og blev til de frie, for* enede stater, det har Washington æren av. Lincoln samlet dem igjen, da de vilde skilles, og han fridde fire millioner negrer fra trældom. Det er ogsaa en stor gjer* ning. Og det er vel værdt at høre noget mere om denne merkelige mand som holdt ut for sin sak, og faldt for den. Han var en egte amerikaner i ordets bedste forstand, en skogens, præriens, arbeidets og ut* holdenhetens mand. Nordahl Rolfsen i Verdenshistorien for de unge.

Abraham Lincoln. Under krigen pleide Lincoln at gaa rundt paa hospi* talene og hilse paa alle de tusener som var syke og saaret, og trykke dem i haanden; for det vilde de endelig. Da han var færdig en dag med en slik runde, blev han spurt om han ikke var lam i armen. «Aa nei,» sa han, «min arm er vant til litt av hvert, den;» og han tok en stor tung øks og hug til en træblok som stod der, saa spaanene fløi; holdt saa øksen paa strak arm — ikke spor av lamhet. Det var ikke det første øksehugg dette. Øksen hadde han tidlig svunget; baade han og faren og farfaren. Med øks var den tømret, den elendige blokhytten i Kentucky, hvor

Abraham Lincoln.

391 Abraham Lincoln første gang saa dagens lys den 12te februar 1809. Der hadde nok ikke været snekker der, ikke måler heller. Der var ikke dør, ikke vinduer, ikke gulv. Og med øks i haand brøitet hans far sig frem, da han i 1816 skulde flytte fra Kentucky til Indiana, og prammen gik rundt paa Ohioelven. Da maatte han ta over land og gjøre vei i skogen med det samme, hugge trærne ned som sperret. Han var to—tre dager

Lincolns barndomshjem.

paa to—tre norske mil. Og da saa kone og barn var kommet efter, fik den syvaars*gamle gutten ogsaa øks i haanden, prøvde først med de tynde grener, tok siden trærne, til han var den bedste tømmerhugger rundt om* kring. Og det nye hus blev reist midt i skogen, med elver omkring og med hjorter i mængdevis under eke* og nøttetrær. Men om kvelden, ved lyset av det store baal fra peisen, sat gutten og læste eller skrev — skrev paa træbark med et litet stykke kul; eller hørte fortælle om farfaren, som blev skutt ned av indianerne, en dag

392 han stod og stelte med et gjærde paa sin grund; eller om nybyggerpresten som i tolv maaneder gik og red 4000 engelske mil og holdt 400 prækener; som var saa glad i at læse, at naar han kom frem til en nybygger* hytte om kvelden, og de andre la sig til ro, saa pleide han at tænde en tyrirot, sætte den ret op og ned paa den store peis, og saa la han sig paa mayen og læste til langt paa nat. Men det var ikke altid at han kom frem til folk. Det kunde hænde at han maatte nøie sig med rjeldvæggen til rygstø, mens ulvene hylte om* kring ham. Og guttens eget liv var delt mellem disse to ting: tungt arbeide det meste av døgnet, og læsning naar der var en stund. Det hændte nok at han betalte læsningen med arbeide ogsaa. En gang hadde han faat laant en bok om de Forenede Staters første præsident. Det stormet og regnte i de dagene, saa ingen kunde være ute, og derfor fik gutten god ro til denne store boken. Han syntes han visste meget da han la den fra sig en kveld ved hyttevæggen. Men der var netop en spræk der. Og om natten vendte vinden sig, og regnet pisket ind i denne sprækken, like paa Washington. Næste morgen gik Lincoln til manden som eide boken. «Den er ødelagt,» sa han, «og jeg har ingen penger; men jeg vil arbeide for den;» og han skar korn i tre dager for «Washingtons Levnet». Han læste for resten hver eneste bok som han kunde komme over. Og var det noget han likte rigtig godt, skrev han det først op paa bretter, til han kunde faa papir; men papirstykkene samlet han siden og heftet dem til et slags album. Og om kvelden sat han og skrev sine regnestykker paa askeskuffen, og naar denne «tavlen» var fuld, saa skrapte han tallene av med sin fars kniv. Men måndag morgen steg han gjerne op paa en træstubbe i skogen og holdt den præken som han hadde hørt om søndagen.

39 Til daglig var han dygtig i al legemlig idræt, og hadde store legemskræfter. Han var 19 aar gammel da han kom i tjeneste hos en mand som het Gentry. «Jeg skulde ha en pram nedover Mississippi til New Orleans,» sa manden, «vil du ro den for mig?» — «Ja, hvor langt er det?» - «Aa, 1800 mil omtrent.» 2-3000 kilo* meter. «Ja, det har jeg lyst til.» Og med Gentrys søn, som var en gut paa samme alder, gik han ombord paa prammen. Og nu sat de der dag efter dag disse to guttene, og slét, snart i rykende storm, snart i silende regn, nedover den vende* lige elven. Men om kvelden gjorde de prammen fast ved bredden og sov, som trætte ungdommer kan sove, — naar ikke negerslaver kom ombord og vilde røve og myrde dem. For det hændte ogsaa engang. Da Abraham var 21 aar, flyttet faren igjen, denne gang var det til Illinois. Og denne gang kjørte sønnen oksene, gik i søle til ankelen eller i vand til knærne. Og da de kom til en elv hvor de hadde en 4—5 km. i træk at vade, og de andre stod raadløse, sa Abraham bare: «Vi maajo over. Jeg skal gaa foran. Drukner jeg, saa skjønner dere at dere kan ikke komme længere. Det er greit.» Og han drev sine okser gjennem elven, md* til den gik ham til hoften og vilde rive ham med. Men han stod imot; og kom frem og bygde det nye huset med bile og øks og haandsag og kniv; pløide saa landet med oksene, saadde, og kløvde til skigard, og gjærdet marken ind. Han hadde bjørnens kræfter, denne svim* lende lange gutten, og blev aldrig træt. Men nye bukser kjøpte han paa den maaten at han kløvde 400 legter for hver alen buksetøi. Der var ikke det arbeide som han vrakte: slagte svin paa nærmeste gaard — eller ro en pram et par tusen kilometer, det var det samme; aldrig var der noget iveien. En stund var han i butik i Ny*Salem og solgte stentøi, kniver, gafler, sukker, sirup, smør og mange

394 andre ting; eller han hang over disken og læste gram* matik, eller han var ute i skogen og hørte sig i leksen. Og om natten sat han i et bødkerverksted, fordi lyset faldt saa billig der; han fik høvelspaanene gratis. Men saa gik kjøbmanden som eide butikken fallit. Og saa var Abraham i krigen en stund, krigen mot indianerne og «den Sorte Høk». Han var kaptein for et kompani av frivillige. Og da det var slut, traf han en land* maaler en dag som hadde saa altfor meget at gjøre. «Kunde ikke De hjælpe mig?» sa landmaaleren. «Jeg forstaar ikke landmaaling.» — «Det kan De lære paa et par uker.» Og Lincoln lærte det. Desuten var han postmester en tid i Ny*Salem; det var nu mest at læse brevene høit naar folk kom for at hente dem. For læse var der ikke mange som kunde, og naar

posten ikke blev hentet, ståk Lincoln brevene i hatten og gik seiv rundt med dem. Aviser læste han gjerne høit i det frie for alle Ny*Salems indbyggere. Han var et godt stykke fremme for alle de andre, det forstod folk snart. Og i 1834 valgte de ham til medlem av nationalforsamlingen i Illinois. Her traf han sammen med en kjendt jurist. «Har De aldrig tænkt paa at studere lovkyndighet?» sa juristen. «Det duger jeg vel ikke til.» — «Tror De det er saa vanskelig?» — «Og saa har jeg ikke penger.» — «Er De ikke landmaaler? De kan jo læse jus ved siden av.» — «Men bøkene?» — «Bøker kan De faa hos mig.» En vakker dag gik Lincoln fra Ny*Salem til Spring* field, hvor juristen bodde. Det var en spasertur paa 66 km. frem og tilbake. Og hjemover hadde han 4 tykke bind under armen, og hadde alt læst 40 sider da han kom hjem. Et par aar efter var han advokat. Og nu var han blit det som han egentlig var skapt til. I mange aar hjalp han folk til at faa sin ret. Men han var ikke bare en almindelig advokat. Han

395 tok deres sak paa sig som led mest uret i de Forenede State r, negerslaven e. Han blev en advokat som hører verdenshistorien til. Han hadde ondt av disse negrer, alt fra han saa dem fra prammen paa Mississippi, som de gik der i lænker og blev pisket. Han var en av de faa som hadde vaaget at lægge et godt ord ind for dem i nationalfbrsamlingen. En dag i aaret 1845, da han sat paa sit kontor, kom det ind en gammel negerkone og fortalte at hun og hendes barn hadde været slaver, men at de hadde faat friheten her i Illinois. Nu hadde sønnen reist ned til New Orleans, og straks han kom i land der, tok politiet ham; for de hadde den lov der nede, at frie slaver fra andre stater kunde de ta straks i New Orleans og sælge dem. «Aa, gaa til guvernøren,» sa Lincoln til den mand som var sammen med ham i forretningen, «og hør om man ikke kan faa negeren utlevert.» Guvernøren sa at det kunde man ikke; han hadde ikke lovlig ret til det. Da ropte Lincoln: «Har han ikke det, saa skal han faa den, om jeg saa skal slaas for det i 20 aar her i Illi* nois.» . Negeren kjøpte han fri straks. Næste aar blev han medlem av Kongressen, den store nationalforsamling for alle de Forenede Stater. Og der sa han straks i veltalende ord at slaveri var gru* somt og uretfærdig. Men han blev der ikke længe. Han syntes seiv at han ikke var rigtig færdig endda; han syntes at de visste mere, mange av de andre, end han. Derfor blev han hjemme ved senere valg, aar efter aar, og læste engelske og amerikanske bøker. Han blev først med igjen da han ikke kundfe tie længer. Og igjen var det negrene det gjaldt. I juni 1856 holdt Lincoln i Illinois en tale som begyndte saa: «Et hus som er uenig med sig seiv, kan ikke beståa; det kan ikke gaa i længden dette, at halvdelen av slaver, halvdelen ikke. Jeg venter ikke at unionen skal bli opløst; jeg venter ikke [at huset skal styrte sam*

396 men; men jeg er sikker paa at det maa ophøre at være uenig med sig seiv. Det vil enten bli helt det ene, eller helt det andet.» Fire aar efter var han præsident. Og derfor var det at de sydlige stater traadte ut av unionen. Det vilde han ikke taale; han vilde ikke at huset skulde styrte sammen. Men han vilde heller ikke taale slaveriet. Hele hans sjæl var oprørt over det. «Jeg vet» —sa den nye præsident i en samtale - - «jeg vet at der er én Gud i himmelen, og at han hater uretfærdighet og trældom. Jeg ser stormen komme, og jeg vet at Herrens haand er i den. Jeg vet at jeg staar paa rettens side; for fri* het, det er ret.» Og han føide til, idet han nævnte sin motstander, som kjæmpet for slaveriet: «Det gjør ikke Douglas noget om slaveriet vinder eller taper; men Gud gjør det noget, og menneskene gjør det noget, og mig gjør det noget; og med Guds bistand skal jeg føre saken til en god ende.» Han hadde ikke bare en jernvilje, Lincoln; han hadde ogsaa et stort hjertelag. Han gjorde huset enig; men ikke før efter en frygtelig kamp. Og den led hans hjerte under. Han var en arbeider, en arbeiders søn, og en fredens mand. Han kunde ikke som Napoleon den store la hundredetusener av menneskeliv gaa under, uten at det tok paa ham. Alle disse gutter som slos og faldt, de hadde jo hjem, de hadde far og mor, og Lincoln visste hvad det var at holde av sine barn og miste dem. Midt under krigen døde en av hans sønner, Willy, og en anden blev dødssyk. «Jeg trodde ikke at jeg kunde'holde krigen ut,» sa faren, «men dette er værre.» I tre dager og tre nætter sat han hos gutten, og imens fik andre styre staten. Bare de store gut* tene nede paa slagmarken, dem kunde han ikke slippe av tankene. Barnet kom sig; men sorgen og angsten var ikke til at glemme, og hvor de Forenede Staters præsident kunde hjælpe en far eller mor til at frelse

397 sin gut, der gjorde han det. En dag stod i mottagelses* salen en ældre dame med et usigelig tungt uttryk. «Hvad kan jeg gjøre for Dem?» sa præsidenten. «Min mand og mine tre sønner er alle i armeen. Min mand er faldt. Kunde jeg faa min ældste søn igjen?» Det fik hun. Men da hun saa kom til hæren, var denne søn indlagt

paa hospitalet, og kort efter døde han. Hun gik igjen til præsidenten. Hun fortalte ham alt. «Jeg vet hvad De vil be om,» sa han. Han satte sig ned og skrev. Og imens stod moren ved siden av og strøk ham over det stride håar, mens taare fulgte paa taare. Saa rakte præsidenten hende papiret med sin under* skrift. «Nu har De en og jeg en, saa er det likelig,» sa han. Lincoln blev igjen valgt til præsident. Han vilde ha en ny hær paa 500000 mand, og da hans ministre sa at dette var galt, for næste gang vilde han ikke bli valgt, — svarte han: «Mine herrer, det gjælder ikke om at jeg blir gjenvalgt; men det gjælder om at vore kjække gutter blir forsterket, og at fedrelandet blir frelst.» Den 4de mars 1865 blev han høitidelig indviet. «Vi ber til Gud,» sa han i sin tale, «at vi snart maa bli forskaanet for denne forfærdelige krig; men hvis Gud vil at kampen skal vare, til alle rigdomme som er samlet ved slavenes tunge, ulønnede arbeide i hundreder av aar, til alle disse rigdomme er borte, og til hver blodsdraape som er sprunget frem under piske* slagene, er sonet ved en blodsdraape paa slagmarken, saa vil vi dog sige: Herren er retfærdig, altid retfærdig.» Tre uker efter reiste han ned til soldatene. Derfrå kunde han telegrafere til krigsministeren: «Richmond er faldt.» — Og litt senere: «Nu drar jeg ind i Rich* mond.» Øieblikkelig telegraferte krigsministeren igjen: «Sæt ikke Deres liv paa spil.» Næste dag fik han svaret: «Jeg fik igaar Deres telegram, gik til Richmond, og er nu her.»

398 Endnu var truslene ikke blit til virkelighet — alle de trusler han hadde faat siden han blev præsident; truslene om mord. Han hadde disse brev samlet i en pakke; mordbrevene kaldte han dem. Den 14de april var der festforestilling i teatret i Washington. Da Lincoln traadte ind, reiste alle sig og jublet imot ham. En time efter knaldet et pistolskud. Folk trodde først at det hørte til stykket; da saa de en mand springe fra præsidentens loge ned paa scenen og hørte ham sige: «Saa gaar det altid tyrannene! Syden er hevnet.» — «Det er Booth,» ropte én. «Skyt ham, hæng ham!» blev der skreket. For nu forstod alle at det var en morder, denne mand, og at det var præsidenten han hadde skutt. Booth kom sig væk fra teatret og gjemte sig siden i en laave nede i Virginia. Men laaven blev stukket i brand, og da han vilde flygte, blev han skutt. Lincoln døde morgenen efter at han var blit saaret. Den 21de april gik et sørgetog fra Washington til Illi* nois — toget med Abraham Lincolns lik og sønnens. De reiste nu hjem sammen de to. I alle de større byer, Baltimore, Philadelphia, New York, blev præsidentens kiste aapnet — liket var balsamert, — og tusener strømmet til. Men da den aapne kiste stod i Uavhængighetshallen i Philadelphia, var der mange som husket hvad Lincoln hadde sagt her for fire aar siden. «Frihet og likhet,» hadde han sagt, «det var de ord som engang blev sendt utover verden fra denne hall. I alt hvad jeg har ment som borger i dette land, har jeg holdt fast ved disse ord. Vel, mine venner; kan vort fædreland bli reddet paa dette grundlag? Hvis det er mulig at jeg kan gjøre noget for det, saa vil jeg bli et av de lykkeligste mennesker i verden. Men kan ikke landet bli frelst uten at vi opgir friheten og likheten, saa vil jeg næsten sige at jeg heller vilde bli myrdet paa stedet.» Nu var han myrdet. Men landet var frelst. Nordahl Rolfsen.

39 Nordmænd i den amerikanske borgerkrig. Mellem 6 000 og 7 000 nordmænd antages at ha del* tat i den amerikanske borgerkrig. Alene i Wisconsin utviser fortegnelsen over hvervede soldater henved 4000 norske navn. Det saakaldte norske regiment

Porter C Olson.

hadde i alt omtrent 900 indmønstrede, av hvilke 481 eller noget over halvparten blev tilbake i Syden som ofre for krigen. De fleste nordmænd som gjorde tjeneste i borger* krigen, var nykommere og for det meste bondegutter som ikke var sproget mægtig, saa der var ikke mange som naadde frem til de høie stillinger. Disse likte jo ogsaa amerikanerne i den størst mulige grad at besætte med indfødte. Oberst Hans C. Heg (f. i Lier ved

40 Drammen 1829) kom til Amerika i ll*aars alderen og var den første nordmand som blev valgt til et stats* embede i.Amerika. Han traadte dog av som fængsels* bestyrer i Wisconsin for at overta stillingen som oberst og chef for det 15de Wisconsin*regiment, som næsten utelukkende bestod av nordmænd. Han var en dygtig officer og udmerket sig ved en næsten ryggesløs tapper* het. I slaget ved Stone River red han saaledes frem i ildlinjen foran sit regiment og fik hesten skutt under sig. Han faldt, som vi senere skal høre, i slaget ved Chicamauga, mens han holdt paa at ordne sine folk i den værste slagtummel. Han var da brigadechef, men hadde endnu ikke mottat sin utnævnelse til general. Staten Wisconsin har reist et kostbart monument paa det sted hvor han faldt, og

har reist et endda større og prægtigere monument for det norske regiment paa denne slagmark, hvor det i særlig grad hadde udmerket sig. Der var flere kompanier som var helt eller næsten helt norske, saaledes Ko. F. av det 36te Illinois*regi= ment. Dette kompanis kaptein, Porter C. Olson, var født i Amerika og var søn av Ole Olson Hetletvedt, som kom til Amerika med stavangersluppen «Restaura* tionen» i 1825. Porter C. Olson steg hurtig til oberst og faldt i slaget ved Franklin i Tennessee. Likesom oberst Heg kommanderte han en brigade uten at ha mottat sin utnævnelse til general, da han faldt. Hans bror Søren faldt som kaptein i slaget ved Murfreesboro. I kompani H. i det 23de Wisconsin*regiment var næsten alle soldatene og alle officerene nordmænd. Det Iste Minnesota*regiment hadde ogsaa mange norske. Dette regiment stod i Potomac*armeen og led svære tap. Ved Gettysburg mistet det saaledes 86 pct. av sit mandskap, og det er omtrent saa stor en tapsprocent som noget regiment under hele krigen. Det 15de Wisconsin*regiment blev organisert som et norsk regiment eller «skandinavisk», som det den*

401 gang blev kaldt. Alle norske foretagender blev jo da og længe efter kaldt skandinaviske. Oberst Heg var fra først av opsat paa at det skulde være udelukkende norsk. De var ogsaa meget patriotiske. De forskjel* lige kompanier hadde særskilte navn, som skik var i krigens første tid; saaledes het Ko. A St. Olaf Rifles, Ko. B Wergeland Rifles, Ko. C Norske Bjørnejægere, Ko. D Norske Ulvejægere o. s. v. Regimentet drog i felten den Iste mars 1862 med ca. 800 mand. Paa veien til Syden kom det gjennem Chicago, hvor den norske forening «Nora» overrakte det en smuk silke* fane fra foreningens damer. Denne fane var et stort amerikansk silkeflag rried et felt nærmest stangen, hvor* paa det amerikanske og det norske vaaben stod side om side i form av to vaabenskjold. De benyttet den i førstningen, men kom snart paa det rene med at de vilde faa den ødelagt, og efter at de hadde faat skud i den blev den sparet for større anledninger. Regimentet pleide at faa fridag den 17de mai, og den dag feiret de saa det hadde god skik. Det førte et norsk flag med sig, som bl. a. blev heist paa damperen som førte regimentet nedover Mississippi; men det var saa likt Sydstatenes flag at det blev skutt paa baaten av nord* statstropper. Og hermed synes dets saga at være ute. Sydstatenes flag var en rød duk med et blaat kryds rried hvite stjerner i. Det var slet ikke ulikt det norske flag, især paa avstand eller naar det ikke var helt utfoldet. Men sin saakaldte norske fane førte regimentet med sig paa alle sine felttog og bragte den tilbake til den forening som hadde git dem den, og som endnu har den i forvaring. Den regulære blaa regimentsfane med Wisconsins og de Forenede Sta* ters vaaben opbevares i statens historiske museum i Madison. Der er ogsaa regimentets to krigsflag. De er næsten bare filler; da et var utslitt, fik de et andet. Det er fortalt at fanen skiftet hænder syv ganger ved 26 — Boken om Norge. V.

402 Chicamauga og seks ganger ved Resaca eller New Hope Church; mange norske gutter blev skutt under disse faner; men hver fille førte regimentet tilbake, og det er de gamle veteraners stolthet dette. Regimentet deltok i en hel række av blodige slag og træfninger. Efter at ha deltat i en træfning ved Union City var det med at indta den sterkt befæstede ø nr. 10 i Mississippien. Ved Knob Gap den 26de de* cember 1862 tok regimentet sin første kanon med bajonetten. I det blodige slag ved Stone's River tok det en fremskutt plads og avla den første alvorlige prøve paa mot under de mest vanskelige omstændig* heter. Her faldt kaptein Ingemundsen fra Rygge i Smaalenene. Han var den første av det 15des officerer som faldt. Dette var allerede i begyndelsen av slaget, og da den del av slagmarken kom i fiendens besiddelse, hviler han i en ukjendt grav. Efter at ha været i ilden ved Shelbyville Pike den 15de juni 1863 deltok det i det blodige slag ved Chicamauga den 19de og 20de september samme aar. Regimentet var efter dette slag saa lemlæstet at det vilde være blit opløst og stukket ind i andre regimenter, om det ikke hadde været for to kompanier som hadde hat garnisonstjeneste, og som efter slaget støtte til med en betydelig forsterkning. De sidste dager i november samme aar deltok regimentet med stor hæder i slaget ved Lookout Mountain eller Missionary Ridge, som det ogsaa kaldes. I dette slag, hvor det gjaldt at klyve i berg, viste de norske guttene især hvad de dudde til, og de var, siges det, de første paa toppen. Den 28de december samme aar deltok regimentet i en træfning ved Charleston i Tennessee og likeledes ved Dandridge den 16de og 17de januar 1864. Fra den 7de til 27de mai var regimentet næsten uop* hørlig i ilden. Slag i slag kom de blodige træfninger ved Tunnell Hill, Rocky Face Ridge, Resaca, Adairs* ville, Cassville, Dallas, New Hope Church og i Kene*

403 saw*bergene. Ved Resaca for regimentet ilde og like* ledes ved New Hope Church, hvor saa mange av disse kjække gutter maatte late sit liv. I alt deltok regimentet i 26 slag og træfninger. De første indvandrere kom som regel slegtsvis paa den maate at slegtninger sendte bud efter slegtninger. Settle* mentene blev meget ofte dannet paa samme vis. Det 15de Wisconsin*regiment var kanske det regiment hvor der var mest slegtskap. Der var mange brødre — somme* 'tider tre brødre iet kompani. Og saa var der fættere og svogre og onkler i brede baner, saa det blev et regiment hvor alle følte sig nær forbundet. Dette bi* drog ikke saa litet til regimentets holdning i vanske* lige tilfælde, idet den ene følte sig forpligtet til ikke at la den andre i stikken. Man har anerkj enden de uttalelser om regimentet fra generalene Carlin, Stanley Woods, Sherman, Howard, McCook og Willich. Den sidstnævnte la likefrem elsk paa det og trodde det istand til at utrette hvad* somhelst det end skulde være. Det tør vel uten overdrivelse siges at de norske gutters deltagelse i de Forenede Staters borgerkrig hører til de største bedrifter — om det ikke er den største — som nordmænd har øvet siden sagaens dager. Ikke med sin sved alene, men ogsaa med sit blod har mordmæn* dene kjøpt sig sin borgerret i det nye land. Waldemar Åger

Det norske regiment i slaget ved Chicamauga Paa grænseskjellet mellem statene Tennessee og Georgia ligger en liten by som heter Chattanooga. Det var en vigtig by under den amerikanske borgerkrig, da det var et jernbanecentrum og byen stængte veien for nordstatstroppenes videre fremrykhing i fiendens land. Byen er omgit av høidedrag, og mot syd støter et mæg* tig berg op mot den 3000 fot høit — som en uhyre

403 saw*bergene. Ved Resaca for regimentet ilde og like* ledes ved New Hope Church, hvor saa mange av disse kjække gutter maatte late sit liv. I alt deltok regimentet i 26 slag og træfninger. De første indvandrere kom som regel slegtsvis paa den maate at slegtninger sendte bud efter slegtninger. Settle* mentene blev meget ofte dannet paa samme vis. Det 15de Wisconsin*regiment var kanske det regiment hvor der var mest slegtskap. Der var mange brødre — somme* 'tider tre brødre iet kompani. Og saa var der fættere og svogre og onkler i brede baner, saa det blev et regiment hvor alle følte sig nær forbundet. Dette bi* drog ikke saa litet til regimentets holdning i vanske* lige tilfælde, idet den ene følte sig forpligtet til ikke at la den andre i stikken. Man har anerkj enden de uttalelser om regimentet fra generalene Carlin, Stanley Woods, Sherman, Howard, McCook og Willich. Den sidstnævnte la likefrem elsk paa det og trodde det istand til at utrette hvad* somhelst det end skulde være. Det tør vel uten overdrivelse siges at de norske gutters deltagelse i de Forenede Staters borgerkrig hører til de største bedrifter — om det ikke er den største — som nordmænd har øvet siden sagaens dager. Ikke med sin sved alene, men ogsaa med sit blod har mordmæn* dene kjøpt sig sin borgerret i det nye land. Waldemar Åger

Det norske regiment i slaget ved Chicamauga Paa grænseskjellet mellem statene Tennessee og Georgia ligger en liten by som heter Chattanooga. Det var en vigtig by under den amerikanske borgerkrig, da det var et jernbanecentrum og byen stængte veien for nordstatstroppenes videre fremrykhing i fiendens land. Byen er omgit av høidedrag, og mot syd støter et mæg* tig berg op mot den 3000 fot høit — som en uhyre

40 geværkolbe ser det ut paa avstand. Det fortsætter syd* over i en dobbelt fjeldkjede. Det er Utsigtsberget og Missionshøidene. Paralelt med disse løper et andet høidedrag længere øst, og mellem disse er et platåa, henved fem mil bredt, med en liten elv eller aa som bugter sig stille og fredelig i mange slyngninger. Denne aa bærer det snurrige indianske navn Chicamauga, «dødens vand». Muligens har indianere i længst for* svundne tider ogsaa utkjæmpet et blodig slag her, siden den vakre lille elv har faat saa tungt et navn; men i* saa fald har Saga glemt hvad hun visste. En rent idyllisk aa er Chicamauga, som den sagte fører sit vand nordover for at forene sig med den større Tennessee* elv. Den 18de september 1863 var den bare en liten ukjendt aa i en avdal i Georgia, den 19de var den kjendt av tusener, den 20de av titusener og siden av millioner. Hvert amerikansk skolebarn har siden maattet prøve sin stavekunst paa dens uhyggelige navn, som nu staar indskrevet med blod paa historiens blad Den store amerikanske borgerkrig hadde naadd det kritiske vendepunkt. Endelig hadde krigslykken tilsmilet Nordstatene. Vicksburgs overgivelse og seiren ved Gettysburg hadde fyldt nordstatssoldatene med mot, og det store Norden hadde aandet friere. Men endnu stod Sydstatene like trodsig imot. De blaa soldater var for dem en fiende nordenfra som hadde trængt ind i deres land for at kue dem. Hvad ret hadde de sterkere nord* lige stater til at herske over dem og skrive love for dem, enten det nu gjaldt slaveriet eller andre ting? Konstitutionen sa at de skulde styre sig seiv. Dette kjæmpet de for, og de kjæmpet med fortvilelsens mot. Deres kyster var blokert,

brødposene næsten altid tomme og uniformene i laser. De hadde samlet sig til et hoved* slag nu, og vilde seire. Det skulde gi erstatning for Vicksburg og Gettysburg. Frivillige vilde igjen strømme

405 til fanene og fylde de slunkne rækker, tyndet av kuler, sygdom og desertering. Paa Nordstatenes side visste man at en seier nu vilde lægge veien aapen til fiendens hjerte. En seier betydde at stjernene og stripene fremdeles skulde vaie over et samlet folk — og mere end det —, et folk som hadde vasket negerslaveriets skamplet av sig. Men kunde man seire uten overmagt over de for* tvilede oprørssoldater, som kjæmpet for hjem og arne og derfor med übetvingelig mot? Det var spørsmaalet. Den 18de september stod to store hærer overfor hverandre paa hver sin side av den lille aa, paa vest* siden over 60000 nordstatssoldater og paa østsiden et lignende antal sydstatstropper. De første hadde blaa og de sidste graa uniformer. Soldatene nordfrå hadde for det meste ransler og sjakoer. Av Sydens mænd brukte de fleste hatter, og istedenfor ransel hadde de sine saker svøpt ind i teltstykket, saa det blev til en slynge som de bar over skulderen. Natten kom sur og kold, og nu kunde ingen se enten de var blaa eller graa mere. Dødstrætte av marsjer og kontramarsjer hviler de nu paa sine vaaben. Det er stille over pla* taaet Et opmerksomt øre vilde maaske opfange lyden av de tusener aandedræt mellem andre lyd, som naar skildvakter avløses, en ridende ordonans baner sig vei, eller en hest vrinsker i mørket. Længe. hviler man ikke. Endnu før dagens frembrudd blir der bcvægelse og uro. Den kommanderende gene* ral er i uvisshet om fiendens planer. Mere marsj ering over de sølete veier og det vaate græs. Nye opstillin* ger. Det rygtes at fienden har sendt en brigade over elven. Atter nye positioner og med dem nye opgaver at løse. Tusen spørsmaal krydser den kommanderende generals hjerne. Og ikke hans alene. Her staar- tusen mand under

406 vaaben. De er rustet til kamp paa liv og død, Endnu for kort tid tilbake var de borgere av samme land, under samme flag. Endnu om kvelden hadde de sunget de samme sanger ved leirbaalene. De som hadde bedt, hadde bedt til den samme Gud. Mange hadde slegtninger paa den andre siden. Der var brødre mot brødre, far mot søn. Alle hadde hjem hvor man som i feber vilde læse dødslistene. Her stod folk som netop var indvandret, og som endnu ikke hadde lært landets sprog, færdig til at skyte paa dem som tilhørte landet gjennem flere generationer. Var der da ingen anden maate at befri landet fra slaveriets forbandelse? Hvorfor dræper vi hverandre? Ved middagstid staar hele nordstatshæren opstilt paa en to og en halv mil lang, bugtet slaglinje, som har faat formen av et uhyre og klodset spørsmaalstegn. Det strækker sig fra nord mot syd. Prikken under det er general Phillip Sheridans store division. Nærmest ham og paa hærens høire fløi staar divisionene Wood og Davis, — den sidste der hvor spørsmaalstegnet danner sin mindre slyngning indad. Paa dette punkt støter to veier sammen, og den ene er den store landevei til Chattanooga. I Davis's division stod brigaden Heg under nord* manden oberst Hans G. Hegs kommando. Den be* stod av fire regimenter, av hvilke det femtende Wis* consins frivillige var det mindste. Brigaden hadde faat sin farlige post ved veien. Slaglinjen var tre. regimen* ter i linje og ett i reserve. Det «femtende», som var det norske regiment, dannet slaglinjens høire fløi. Lange timer under vaaben. Det gjorde godt at faa slænge sig ned, om jorden var vaat, og faa den tunge Dresden*rifle av den ømme skulder. De norske soldater hadde deltat i flere slag og regnte sig som veteraner nu. Rosende var regimentet flere ganger blit nævnt i

407 chefenes rapporter. De kunde altsaa ta tingen med søm* melig ro. De hørte den dumpe rullen av batterier som skiftet stilling. Ordonanser sprængte forbi paa veien. Litet visste de om hvad som foregik andetsteds. Divi* sionschefen kommer forbi med sin stab, og guttene hil* ser ham med hurraer. «Vigtig stilling, gutter. Ikke vike!» Nye hurrarop. Minuttene var lange. De kvikke vossingene, som saa let fik munden op og latteren paa glid, var ogsaa paafærde nu, og de lune dølegutter lo sin stille latter. «Tænker vi faar suppe nu.» — «Ja, nu lager gamle «Rosy» nok en deilig suppe for os,» — «ja, og kanske lager han suppe paa os?» — «Rebellene da vel?» — «Nei saa — —.» General Rosecrans, som førte over* kommandoen, hadde paa en mønstring holdt foran «det femtendes» front — han vilde se litt nøiere paa det alle* rede navngjetne regiment. «Hvad er det som gjør fol* kene Deres saa srriaa av vekst?» spurte han oberst Heg. Obersten kunde ikke gi noget svar paa det. «De gir dem ikke nok suppe,» sa generalen, — «soldatene maa ha meget suppe.» Men «det femtende» likte ikke at han hadde sagt at de var smaa. Hadde han endda sagt «unge». Og mens de nu laa her og ventet paa ordre, var der god leilighet til at mindes mangen en suppe som de hadde været i. Mange var dog tause. Her nede mellem skoger og

fjeld tænkte de maaske paa sine kjære derhjemme, som de kanske aldrig skulde faa se mere. Kun for halvandet aar siden hadde de drat ut i felten med flyvende faner og klingende spil, otte hundrede mand i linje. De var bare 176 igjen nu. To kompanier var holdt tilbake i vakttjeneste paa øen nr. 10, hvor de hadde vundet sine første laurbær. Mange minder dukker frem: Knob Cap, hvor de tok den første bajonetten, Perryville — men især det blodige slag ved Stone River, hvormed det nye aar blev indviet, og hvor kaptein Ingemundsen og saa mange av «det femtendes» gutter.

«

408 faldt. Dengang var de ogsaa postert først i slaglinjen, og paa en vei hvor de fik første støt. Altid skulde «det femtende» langt frem og paa en farlig plads og først i ilden. Var det fordi de var norske? Nu var der bare en haandfuld igjen. Var der haardt arbeide med fældning av trær og fløtning til brobygning, var ogsaa «det femtende» saa let at ta til. Tankene vandret til det store hospital i Nashville og andre sykehus, hvor saa mange laa og led som engang hadde staat i rækken med dem. Kulene var slemme, men sygdommen værre. En trøst var det jo at obersten var blit brigadechef. Han visste nok hvad han gjorde naar han posterte dem der. Han mente nok noget med det — — —. Lang venten. En spasmaker later som han sover — og snorker. «Luk kjæften din!» — «Stik hue ind i gape paa'n og se hvad der er iveien med magan hans, du Nils.» — «Op med dig, Ola, ho Lovise er her med kaffe paa senga.» — «Hold op med den derre snor* kinga straks! Rebellene trur det er artilleri som kjører op her.» — «Hys,» siger en anden, «hvis rebellene kom* mer, saa retirerer vi ind i gape paa'n Ola,» — «og da er vi i Valdris,» lægger en anden til med en gjesp som aapenbarer et gap vel saa stort som Olas. Mens dette gaar for sig i slaglinjens svingning ytterst paa høire fløi, træffer fienden sine foranstaltninger. Som to store tirrede dyr vogter hærene hverandre. Fienden har samlet sig i to store avdelinger. Mot spørsmaals* tegnets store utadvendte bue staar general Leonidas Polk — mot den lille indadvendte sving paa høire fløi staar den berømte sydstatsgeneral Longstreet med sine seiers* vante Virginia*soldater samlet til angrep. Men her er mange spørsmaal at løse. Ingen synes at ha nogen bestemt plan. Naar og hver skal man brænde løs? Fiendens kommanderende general har dog en hensigt: han vil tilbakeerobre Chattanooga, og veien gaar Ider hvor det norske regiment er postert. Man f;k

409 prøve sig frem. Anfald blev gjort hist og her — det var i grunden bare de to kjæmpers indledende finter for at finde et saarbart punkt. De banket og under* søkte langs linjen. Men hver banken var brigader eller divisioner sendt frem i et dødens nappetak som dog efter* paa tapte sin betydning. Hovedslaget den følgende dag er det som har beskjæftiget historien mest. Et av disse anfald var det imidlertid som blev saa skjæbnesvangert for det norske regiment. «Fall in!» Et øieblik, og guttene staar under vaa* ben. Der var løsnet skud i fronten. De mente nok det, guttene, at det skulde gaa hett til, for kortstokkene blev tat ut av lommene og kastet. Det var regel i det norske regimentet naar soldatene gik i ilden. Kortene var gode til tidsfordriv, og de fik nye naar slaget var over; men de var tunge at bære i slaget. Fremad! Brigaden sætter sig straks i bevægelse og avancerer med raske skridt. Ved Chicamauga, som næsten altid i borgerkrigens første aar, likte ikke soldatene at bruke øks eller spade. De kjæmpet næsten altid i aapen mark, hvor der da ikke var nogen tilfældig dækning at finde, og et angrep blev ofte møtt med et motangrep, som blev foretat med et stengjærde eller nogen anden dækning som maal. Brigaden stormer frem i god orden over en forhøi* ning. «Det femtende» langt fremme. Anders Urnæs bærer fanen frem. Netop som de naar høiden, begyn* der geværskuddene igjen at smelde. Miniekulene syn* ger sin hvepsesang over soldatenes hoder, men de ænser det ikke nu. Det er bare en og anden ny rekrut som uvilkaarlig dukker hodet. Videre trænger de frem, fien* dens vedetkjede drives tilbake; men nu møtes de av en frygtelig geværsalve; et batteri aapner ild paa deres ven* stre fløi. Brigaden smelter likesom sammen; store hui*

410 ler dannes, den ene styrter over den andre og blir liggende. Kansasregimentet, som utgjør centrum, stan* ser, vakler og falder tilbake. «Det femtende» er nu uten dækning paa nogen side, — endnu holder det stand og skyter nogen geværsalver, ti eller tolv. Stil* lingen blir uutholdelig. «Bajonetten paa, storm linjen i fronten!» lyder kommandoen. Guttene svarer med et hurra; men langt kommer de ikke i krydsilden. Saa faar de ordre til at falde tilbake; det gjør de i god orden; holder sig fienden fra livet, trækker de saarede med. Og nu kommer en anden brigade (Carlins) til forsterkning. Det gir litt pusterum. Men efter minut* ters forløp drives ogsaa den tilbake, og

Hegs brigade optar atter kampen alene; drives saa atter tilbake av den overlegne styrke over et markstykke hvor den fin* der dækning i skogkanten. Blandt dem som b1 e v paa valpladsen, var den tapre bergenser, kaptein John M. Johnson. Han hadde faal en kule gjennem hodet. Nu sendes reserven frem. Oberst Heg er allevegne paa* færde for at samle sine folk. Et forsøk gjøres paa at gjenvinde den tapte mark; men overmagten er for stor. Brigaden kastes tilbake mot skogsnaret, saa det knaker i den. Da forkynder geværilden at en ny angreps* kolonne sendes mot fienden. Det er tredje brigade av Sheridans division. Nu gjælder det at friste endnu en gang. Kaptein Hans Hansen, en sogning, har faat sit sverd knækket av en kule og viser stumpen til oberst Heg og siger paa sin godslige maate: «Det blir nok varmt arbeide her i dag.» Obersten svinger med hatten. Nu gjælder det. «Fremad!» For fjerde eller femte gang fører han sin lille brigade mot fienden. Med ba* jonettene paa gaar det atter fremad over det blodige markstykke, hvor likene ligger tæt Kaptein Hansen falder. Sersjant Niels Johnson stiller sig i spitisen for sit kompani, som har mistet sine officerer. Oberst Heg gjennembores av en kule, et mandskap, Lars Larsen,

41 iler til og hjælper ham av hesten i kuleregnet og faar ham i sikkerhet. Blir seiv haardt saaret. Brigaden stanser, vakler, avancerer paanyt, viker kjæmpende. LJrnæsgutten, som bærer fanen, har vaaget sig for langt frem og faar en kule i brystet. De fiendtlige soldater trænger paa med et hurra. Da styrter mandskap Jens Hansen frem og redder fanen. Fienden stanses et øieblik. Den kjæmpesterke Torger Larsen ser en haardt saaret officer i fare for at falde i fiendehaand, styrter til og bærer ham med sig. Blir seiv haardt saaret. Korporal Jacob Overson hadde stil* let sig foran kompani C da kaptein Hansen faldt. Ogsaa han er saaret. Major Wilson og kaptein Gas* man likesaa. Kaptein Henrik Hauff er faldt, løitnant Tandberg saaret. Men nu tar guttene stilling paa selve markstykket. De lægger sig plat ned og holder kampen gaaende. Med ett fyldes pladsen foran dem av flygtende soldater. Det er angrepskolonnen som falder tilbake over dem; men Hegs gutter rives ikke med. De har retirert nok i dag. Igjen sværmer soldater ind over dem. Vil de rives med nu? Nei, — de har retirert nok. De flyg* tende soldater er et Illinois*regiment som hadde dannet brigadens egen reserve, og som var sendt frem og længe heltemotig holdt stand. Chefen siger at han vil forme sit regiment bak «det femtende»; det gaar ikke. Regi* mentet fortsætter i uordnet flugt og falder tilbake gjen* nem en ny angrepskolonne som netop formes. Hegs soldater holder nu alene kampen gaaende i den oprevne og blodige maisåker. Kulene pløier ned rundt dem og mellem dem. En sersjant holder paa at prate med sin sidemand. Med ett gir kameraten et litet spark med benet. «Hvad er iveien med dig, gut?» Han faar intet svar. En miniekule har pløid gjennem hodet. Men bak dem lyder kraftige hurraer; det er angrepskolonnen som trænger frem. Officerene vet intet om tropper saa langt

412 fremme i slaglinjen. Regimentet kommer under en dob* beit ild. Men da brast det. Dette hadde ikke hændt dem før, at de var skutt paa bakfra. De sprang mot smaaskogen. Her stod de; samlet sig bak en forhug* ning av vindfald, og saa gjorde brigaden sit sidste an* fald den dag. Og nu naadde de over og tok den tapte mark tilbake og nogen kanoner, og satte sig fast i for* hugningen i skogen paa den andre siden og holdt den til mørket faldt paa. Oberstløitnant Johnson samlet restene av regimentet. Syv av officerene og over tredjeparten av soldatene var faldt eller haardt saaret. Oberst Heg levde endnu. Han bad Johnson hilse regimentet. Han var saa glad for at de hadde gjort sin pligt til det sidste. Det hadde san* delig ogsaa chefen gjort. Hans time var kommet. Sta* ten Wisconsin har reist en vakker og kostbar bautasten hvor han faldt. Igjen en bitterlig kold og sur nat. Da morgensolen brøt frem, stod fremdeles Nord* statenes slaglinje som et stort blaat spørsmaalstegn paa plataaet. Det var trukket tættere sammen og noget læn* gere tilbake. Divisionene Davis og Wood stod frem* deles i tegnets mindre og indadbøide sving. De to store hærer stod fremdeles færdige til at møtes i et væl* dig dødens favntak. Men endnu bidde man. Her stod meget paa spil. Marsj er igjen og kontramarsjer. Brigader flyttes frem og tilbake. Og mange finder efter en forcert marsj at de posteres netop der hvor de før stod. I Davis's division staar fremdeles brigaden Heg, som nu føres av oberst Martin. Og der findes det som er tilbake av det norske regimentet. Hist og her begynder kanonene at spille, og grana* tene slaar ned. Geværilden knitrer paa velkjendt vis, som et haglskur paa et jerntak.

413 General Rosecrans har hele tiden ventet hovedangrepet paa sin venstre fløi. Hegs gamle brigade staar nu som reserve for Carlins brigade i divisionen. Der er et punkt som er truet. General Rosecrans beordrer Woods

division flyttet ut til venstre. Hegs brigade skal ta divisionens plads. Det var det skjæbnesvangre træk ved Chicamauga. Der blir et hui. General Longstreet, utdannet i Lee's og Stonewall Jacksons skole, blir opmerksom paa hullet og retter sit angrep paa det, et frygtelig angrep. De graa geledder kommer styrtende i tætte masser. «Yah — hei*ei*ei*eil» — oprørshylet som var født i tusen struper som efter en fælles indskydelse paa slagmarken ved Bull Run. Virginia*troppene, som maaske har været verdens bedste infanteri, styrtet sig ind i aapningen i slaglinjen og rev alt med sig. Det norske regiment holdt længe stand i en forhugning; men intet kunde staa sig mot dette stormløp. Løitnant Oliver Thompson hlev dræpt av en kule, oberstløitnant Johnson og kap* tein Gustavson tat tilfange. Regimentets rester reddet sig ved en hastig flugt. General Longstreet klippet det store spørsmaalstegn ito dele. Den ene blev jaget i vild flugt mot berg* passene; men den andre delen, som dannet den store bue, faldt tilbake paa endel høider som har form av en hestesko, og indtok en fast stilling der. Gang paa gang førte Longstreet og Polk atter og atter sine soldater frem mot denne sterke stilling for at se dem meiet ned. Saa kom mørket, og general Thomas kunde trække sig til* bake til Chattanooga. Sydstatene hadde vundet; men slaget var ikke av de avgjørende. Krigen skulde fortsætte længe endnu, og der var ikke meget at peke paa som vederlag for de 28 290 mand som døde eller lemlæstede bedækket slagmarken.

41 Det staar endnu som et stort spørsmaalstegn i h'u storien. I Chattanooga holdt det norske regiment mønstring. Der var 75 mand igjen av de 176. Men her fik de for* sterkning av de to kompanier fra øen nr. 10. Saarede kom tilbake, og en maaned efterpaa kunde regimentet igjen ta plads først i den stormkolonne som fordrev fienden fra Utsigtsberget, og siden i Shermans rækker, under hans berømmelige felttog mot havet. Waldemar Åger.

Norskamerikansk skjønlitteratur. Det ligger i sakens natur at der maatte vokse op en ny generation her i landet, inden der kunde bli tale om en norskamerikansk skjønlitteratur. Det er ogsaa nær selvsagt at den maatte bli noget for sig seiv — noget underlig fritvokset, forvokset eller forkrøblet. Indvandrerne var praktiske folk. Det var hungeren efter jord som drev de første og de allerfleste over. De styrtet sig over jorden, og rev og slet i den alt de orket, og kunde vanskelig faa nok. Den første settle* mentshistorie viser hvorledes de for fra sted til sted, stadig søkende efter jord, og naar de hadde fundet noget, forlot de den for at finde noget bedre. Det var folk fra trange daler og golde steinrøiser, knappe hus* mandspladser og utpinte marker, som næsten tapte be* sindelsen over de store, frugtbare vidder som lokket overalt. Mange av nybyggerne var dypt religiøse; hos andre vakte ensomheten og utrygheten tanken paa Gud den almægtige. Det kunde være godt at ha noget at holde sig til, og desuten vilde prest, kirke og menighet bidra til at flere settlere vilde komme. Presten vakte igjen interesse for skolen. Der maatte sørges for ung* dommens religiøse opdragelse. , Da de indvandrede kom mere efter sproget, fik de smak paa politik. Town*embedsmænd skulde vælges, og derfrå til deltagelse i county* og statspolitik var intet langt skridt. 27 — Boken om Norge. V.

418 Kirke og politik — men allerhelst kirkepolitik optok sindene. Da jorden begyndte at kaste meget av sig, blev de svært selvstændige. De fik blade og visste hvordan de vilde ha dem, og bladene visste som regel hvordan folket vilde ha dem. Saaledes fik man kirkeblade, po* litiske blade og kirkepolitiske blade. Med tiden begyndte indvandringsstrømmen at for* andre karakter noget. Der kom skuffede folk — folk som var kommet paa kant med sin tilværelse og ikke hadde mot til at kjæmpe det ut hjemme i Norge — folk som hadde følt sig tilsidesat og søkte over til et fremmed land med sine feilslagne forhaapninger. Nogen av disse drømmere blev grepet av hvirvelen og blev opsuget av jorden eller fabrikkene, andre gik til grunde legemlig, atter andre fortsatte en tid sit drømmeliv og satte nogen spor efter sig. Mest i bladene og i form av digte. Digte om «det hjem de forlot» og leilighetsvis ogsaa om «det hjem de fandt». De norskamerikanske blade har offentliggjort hundreder og tusener digte. Naar man ser hen til den rike bokavl i Norge, og tænker paa den million nordmænd som er her i landet, saa er det jo liketil at tænke at der ogsaa her maatte være marked for bøker og plads for forfattere. Det er den store tragedie her hos os at de fleste skjønlitterære forsøk er blit kvalt. Man hadde ikke bruk for noget utenom kirken og politikken. Det er den store tragedie herover at vore norskamerikanske skjønlitterære forsøk bedst kan karakteriseres som til* dels uforstaaelige og halvkvalte utbrudd. Det er i mange tilfælde nogef uartikulert, noget som stræver for at finde uttryk og ikke har lært at tale tydelig. Fra min bokhylde leter jeg frem de norsk*amerikan* ske skjønlitterære bøker som jeg har i eie. Det er en større bunke end jeg trodde. Jeg lægger i

haug for

419 sig seiv 34 digtsamlinger og bøker skrevet i bunden stil. Jeg mindes flere som jeg ikke har. Jeg ser dem over, og prøver at huske mine indtryk da jeg først læste dem. Der er ingen indbyrdes forbindelse mel* lem dem. Hver synger sin egen vise paa sin egen maate. Totalindtrykket faar man av mængden, og det er overvældende. Dernæst den store utydelighet. Der er jammer, feberfantasier, ramlen med ord, himmel* stormeri, kravlen langs flate veier og fjollete grin. Men fælles er fornemmelsen av kræfter som kjæmper for at faa luft, og piper og snapper istedenfor at aande. Det er karakteristisk for vore mest begavede digtere, at de har digtet under følelsen av at de intet publikum hadde. Deres arbeide blev kun for at skaffe sig luft. Saa blev det uartikulert meget av det. Hvis det er sandt at den norskamerikanske avholds* litteratur er foran den tendensiøse, saa er det netop fordi «avholdsdigterne» visste at de hadde et publikum. Deres arbeide blev opfattet som gagnlig, og der var nogen som hadde bruk for dem. Bemerkelsesværdig er det at det er i leilighetsdigte de norskamerikanske «digtere» i regelen naar høiest. «Leilighetsdigte» — noget som man trække paa skul* drene av under andre forhold. Wilhelm Pettersen er bedst hvor nogen har «bestilt» et digt for en eller anden anledning. Baum a n n naar længst med noget skrevet for Nordlandslagets stevne eller juledigte o. 1. skrevet paa anmodning. Sneve likeledes i begyndel* sen, før han fik erobret sig en læsekreds. Bus lett er bedst hvor han ialfald føler sig opfordret til at hugge løs paa noget som har vakt hans mishag. Bak dette ligger den forklaring at det er inspiration at vite at nogen ønsker at høre. Og der hviskes til mig fra denne store stabel av norskamerikanske digtsamlinger: Vi kunde blit noget andet om man hadde hat bruk for os og hadde ventet paa os.

420 Der er neppe mer end et par av disse digtsamlinger som er utkommet paa en bokhandlers forlag. De øy* rige er utgit av forfatterne seiv og betalt for av dem seiv. Der er ingen som har opnaadd mer end ett op* lag, og i de fleste tilfælde har «digteren» latt det bero med den ene bok — hadde kanske ikke raad at utgi flere. Vor mest læste prosaforfatter — den eneste norsk* amerikanske forfatter som har kunnet leve av sin pen, omend levemaaten var yderst tarvelig, het L. A. Sten* holt. Der er solgt flere av hans bøker end av alle andre norskamerikanske forfatteres bøker tilsam* men. Det skal siges til forsvar for Stenholt, der han ligger i sin tarvelige kiste, at han forsøkte at skrive skikkelige bøker, og at «publikum» ikke vilde ha dem, og forlæggeren heller ikke. Han kunde ikke leve av sin pen, dersom han ikke skrev kriminalhistorier og smusslitteratur. Og manden ønsket at leve. Dette til oplysning om det læsende publikums smak, og til undskyldning for dem som har optraadt som «digtere» og skutt bom. O. A. Bu sl ett var vor første norskamerikanske digter. Han var en Wergelands*natur, som gik i skole hos Ibsen. Han sysler med samfundsspørsmaal og stormer frem med lyren i den ene haand og dissek* tionskniven i den andre. Han vil reformere og skjære væk raattenskap, — men en uforbederlig drømmer er han, og hans høitflyvende aand opstiller dissektions* bordet paa en sky. Patienten er ikke med. Patienten blir tilbake paa jorderike med sin skavank, hvilket Buslett ikke kan begripe eller se nogen rimelig grund for. Men heri har han meget tilfælles med Wergeland. Han har ogsaa det tilfælles med ham at han er en uforbederlig idealist, som det ikke gaar an at avlive. Faar vi en litteratur av betydning, saa vil Buslett bli nævnt som banebryteren, og man vil opdage meget

421 vakkert og godt hos ham — og undre sig over at man ikke saa det før. Knud Martin Teigen er en av de mest begavede og interessante norskamerikanske digtere. Hans «Vester* landske Digte» fik ikke den utbredelse de fortjente. Hans «Ligt og Uligt» er en samling av fortællinger, hvor han har tat med baade likt og ulikt. Den rot*

O. A. Buslett.

løshet som vor norskamerikanske litterære produktion vidner om, har faat sit mest eklatante utslag hos denne den mest begavede norskamerikanske digter. Der er religiøse og irreligiøse ideer om hverandre, vakkert og stygt, geniale ting og platheter, perler og banaliteter om hverandre. Han harcellerer og dyrker, og vet i aandelig henseende ikke hvilket ben han skal staa paa for at stramme sig mest mulig op. Hans «Amnor» er egte Holbergsk og et litet mesterverk. Der er ingen

42 efterligning heller. Det er trist at tænke paa hvad Tei* gen kunde blit, hvis vi hadde hat plads for en digter iblandt os. Det er helt merkelig hvor let han haand* terer det norske sprog. Man merker under hans bit* terhet at i

ham er ufødte tankefostre gaat i forraat* neise. Om Buslett har noget tilfælles med Wergeland, og K. M. Teigen med Holberg, saa maa man uvilkaarlig mindes Johan Herman Wessel, naar man tænker paa Peer O. Strømme. I en kreds av venner for eksem* pel. Strømme har det tilfælles med Wessel at han be* kymrer sig litet om hvad han skal æte og drikke, og hvormed han skal klæ sig. Det er mulig at hans støvle* hæler er skjæve, og fremfor alt har han det tilfælles med den udødelige Wessel at hans fy hviler paa en eneste bok, som ogsaa er et mesterverk i sin art — «Hvorledes Halvor blev Prest». Han har gjort tilløp siden; men det er blit übetydelige saker i sammenlig* ning med «Halvor». Strømme ligner ogsaa Wessel i det at han savner indbildningskraft. Han er baade kløktig og genial; men han er ikke av dem som ser syner eller kan skape noget seiv. «Halvor» er direkte iagttagelser og minder. Hans sans for humor, hans iagttagelses* evne og totale mangel paa fantasi satte ham istand til at opta disse billeder like fra livet og uten mange ut* smykninger. Han blev reddet fra Teigens skjæbne og beholdt sit gode humør, fordi han var klokere og mindre begavet. Han satte «Halvor» i verden og fik ham lyk* kelig frem for presten, og saa hadde kan ikke mere at sætte i verden. Han har med den største flid gjennem* rotet «sætet for drømmene» uten siden at kunne frem* bringe noget han kunde vedkjende sig. «Unge Helge* sen» er pint frem ved en ret og slet teknisk kraftan* vendelse. Den staar likesaa langt under «Halvor» som «Lykken bedre end Forstanden» staar under «Kjærlighed uden Strømper».

423 Jon Norstog er det store spørsmaalstegn eller kanske utropstegn i vor litteratur. Han ligner ingen og «er sig seiv aldeles forbandet, — sig seiv og ikke det ringeste andet». Han synes ikke at forståa hverken sig seiv eller pub* likum. Det som først falder i øinene, er hans vældige kraft. Man gripes dog ikke av den — man bare for* bauses og faar et uegennyttig filisterønske om at se ham male korn — d. v. s. se hans kræfter anvendt paa en maate, saa ogsaa almindelige mennesker kunde faa nytte og glæde av dem. At han skriver paa landsmaal og dertil et meget vidtløftig landsmaal, stiller ham endnu fjernere fra et norskamerikansk publikum. Han har utgit flere fortællinger, et drama «Tornekronen», en digtcyklus «Svein», et kjæmpedigt «Kam» og nu en ny digtcyklus «Tone». «Svein» minder om «Storegut» og «Tone» om «Haugtussa»; men det er vistnok kun rammen. Nor* stog tumler sig utenfor de banede veier. Han er for* staat kun av faa — helt neppe av nogen. Simon Johnson er ivrig avholdsmand, og hans første bok «Et Geni», som ogsaa er hans bedste, har en sterk tendens i retning av forbud. Der er en betydelig dramatisk spænding i denne bok, og den naar mot slutningen en næsten uhyggelig Ibsensk inten* sitet. I denne bok oplever vi en snestorm paa prærien. Boken indledes med en scene fra hvetehøstningen, og den tærte og mætte atmosfære er saa fortrinlig skildret at man formelig sveder under indtrykket. Johnsons næste bok «Lonea» holdt ikke hvad den første lovte. Men ogsaa denne indeholdt mange glimrende skildrin* ger fra prærien. # Ved siden av disse forfatteré, som er født her i lan* det eller kom hertil som barn, er der andre der kom som voksne, og som kan siges at være vore helt eller delvis. Den mest læste av dem er H. A. Foss. Med

42 en næsten ufeilbar træfsikkerhet fandt han sit publikum. Den fattige husmandsgut som er forelsket i en rik gaardmandsjente og reiser til Amerika og vinder sig en formue efter en hel del gjenvordigheter, og saa kommer tilbake til Norge med penger til at kjøpe hele gaarden, og en revolver i hver haand at stikke op i næsen paa den træske rival derhjemme — er drømmer som anden

w

Simon Johnson.

hver en av vore farmere engang som unggutter har drømt. Da forbudskampen stod paa det skarpeste, skrev han sin bedste bok «Den amerikanske Saloon». Ingen av hans bøker er skrevet med mere talent og hjertelag. Her er karakterskildringer som er baade sande og originale. Det e» en bok med levende, lidende og kjæmpende mennesker. Den staar som saa* dan endnu uovertruffen i vor litteratur. O. -S. Sn eve var allerede en ældre mand, da han begyndte at skrive avholdssange. Han fik opmuntring

425

fra denne leir og kunde vedbli at skrive. Han var en aand i stadig utvikling, og da han fornylig døde ute paa Stillehavskysten, var han ikke blot avholdsfolkets skald, men norsk=amerikanernes mest kjendte og av* holdte. Hans sange er spredt overalt hvor der synges avholdssange. De er kommet paa vidvank og har fundet vei ind i

sangbøker baade i Norge og Danmark, uten at man vet hvem som har skrevet dem, og hvor de er kommet fra. Han er naadd videst omkring. Vi har ingen som han, — Norge har neppe heller nogen. Hans forbilleder var danske — Brorson, Grundtvig og Ingemann. Han beundret Bjørnson; men det var Bjørnson som agitator og folkehelt. Ibsen var ham en lukket bok. Det vilde være et aldeles titanisk arbeide at vasse gjennem de ca. 40 digtsamlinger eller fortællinger i bunden stil. Av nyere digtsamlinger kan nævnes Anders Nep* pelbergs «Drivende Skyer», som gir gode løfter. O. S. Hervins «Ved Hovedkirken» byr paa gode vers. Laura Bratagers «Digte og Smaafortællinger» har vundet mange beundrere. Sigurd Folkestads «Paa Kongevei» er maaske uovertruffet hos os som religiøs digtning. Olav Refsdals «Fagerliens Tvillinger» er vel nærmest beregnet paa ungdom; men som anhang findes lødige vers som godt hævder en stilling blandt det bedste i vor religiøse poesi. Palma Pedersons «Syrener» gaar langt til begge sider. Der er meget slagg; men der er ogsaa guld. I denne korte oversigt næv* ner jeg bare Julius B. Baumanns «Digte». Bau* mann er vor største lyriker. Hans stemningsdigte er dypt følt, og han vet at begrænse, han vet at vælge ord og billeder som netop uttrykker hvad han seiv føler. Han er nobel og diskret; men han beholder dog den umiddelbarhet som griper læseren. Han jager ikke efter effekt; men han flygter heller ikke for den.

426 Mange forsøk er gjort paa at skrive norsk*amerikan* ske fortællinger. B. B. Haugans «Et Besøg hos Pre* sten» er en renskaaret norskamerikansk fortælling. A. H. Masons «I Ørneskyggen» likeledes, seiv om den er sterkt paavirket av Dickens. «Amerika*Breve», utgit ifjor under pseudonymet Paal Mørk, er godt skrevet og fri for paavirkning. Men novellene kommer ikke paa langt nær op til det som er levert i bunden stil, hverken i kvantitet eller kvalitet. De er næsten alle tendensiøse og enten flate eller forsprængt. Hæderlige undtagelser forekommer. Ola J. Rise har skrevet en digtcyklus som han kaldte «Lazarus Geistus». Indholdet har jeg forlængst glemt; men titelbladets tegning, som Ola J. Rise hadde laget seiv, vil jeg huske saa længe jeg lever. Der staar en naken skikkelse med ryggen mot os paa en vei. Der er en fos paa den ene side og et pigtraadsgjærde paa den andre. Foran ham er en bakke saa brat at intet men* neske kan gaa den. Tegningen er jammerlig daarlig ut* ført, — det er vanskelig at fortælle hvad som er fos og hvad som er vei. Men den skindmagre elendige skik* kelsen staar der med sin skrukkete bak vendt mot «publikum» — naken som han kom fra sin mors liv. Staaende foran den umulige bakke har han slaat hæn* dene sammen over den opgaaende sol. Det er norskamerikansk digtning. Man vet ikke enten man skal le eller graate over Lazarus Geistus; men man kan med god samvittighet gjøre begge dele, og de som kommer efter ham, vil muligens gjøre begge dele. Lazarus Geistus er tydelig nok ikke kommet «i rapport» med publikum; men han er overmaade meget «i rapport» med en opgaaende sol. Og det beror jo allikevel mere paa denne end den nakne, skrukkete bak som er vendt mot læseren, om vi skal faa en litteratur som er vor egen. Man forstaar

427 at han har publikum paa den gale side og maa snu baken enten mot solen eller publikum — og han har valgt det sidste. Efter Waldemar Åger i NorsksAmerikanernes festskrift 1914.

Bare en liten tanke. De fagre blomster gynges i vaarens varme vind, og fuglens jubel synges med tak i himlen ind. — — Der kom en vredens tanke, som gav min sjæl et såar, og hjertet hadde vinter, mens verden hadde vaar. Nu høres stormen tute, og skogen klædes av, og blomstene derute forlængst er lagt i grav. — — Der kom en fredens tanke som bragte sjælen trøst, og hjertet hadde sommer, mens verden hadde høst. Feer Strømme.

Huslig lykke. Det hjem ind i hvilket Søren Helgeson førte sin unge brud, var at se paa tarvelig nok. Det laa inde i den mørke skogen med bare et litet stykke ryddet jord rundt huset, og seiv paa dette lille stykke stod de store, sorte stuvene endnu igjen, indtil røttene skulde raatne saa*

427 at han har publikum paa den gale side og maa snu baken enten mot solen eller publikum — og han har valgt det sidste. Efter Waldemar Åger i NorsksAmerikanernes festskrift 1914.

Bare en liten tanke. De fagre blomster gynges i vaarens varme vind, og fuglens jubel synges med tak i himlen ind. — — Der kom en vredens tanke, som gav min sjæl et såar, og hjertet hadde vinter, mens verden hadde vaar. Nu høres stormen tute, og skogen klædes av, og blomstene derute forlængst er lagt i grav. — — Der kom en fredens tanke som bragte sjælen trøst, og hjertet hadde sommer, mens verden hadde høst. Feer Strømme.

Huslig lykke. Det hjem ind i hvilket Søren Helgeson førte sin unge brud, var at se paa tarvelig nok. Det laa inde i den mørke skogen med bare et litet stykke ryddet jord rundt huset, og seiv paa dette lille stykke stod de store, sorte stuvene endnu igjen, indtil røttene skulde raatne saa*

427 at han har publikum paa den gale side og maa snu baken enten mot solen eller publikum — og han har valgt det sidste. Efter Waldemar Åger i NorsksAmerikanernes festskrift 1914.

Bare en liten tanke. De fagre blomster gynges i vaarens varme vind, og fuglens jubel synges med tak i himlen ind. — — Der kom en vredens tanke, som gav min sjæl et såar, og hjertet hadde vinter, mens verden hadde vaar. Nu høres stormen tute, og skogen klædes av, og blomstene derute forlængst er lagt i grav. — — Der kom en fredens tanke som bragte sjælen trøst, og hjertet hadde sommer, mens verden hadde høst. Feer Strømme.

Huslig lykke. Det hjem ind i hvilket Søren Helgeson førte sin unge brud, var at se paa tarvelig nok. Det laa inde i den mørke skogen med bare et litet stykke ryddet jord rundt huset, og seiv paa dette lille stykke stod de store, sorte stuvene endnu igjen, indtil røttene skulde raatne saa*

428 vidt at man ved hjælp av et par okser og en kjetting kunde faa veltet dem op av jorden. Huset var som alle de andre i settlementet, tømret op av svære eke* stammer, og hadde bare et værelse med et loft oppe under mønet. Det hele møblement var et par hjemme* gjorte krakker, et ditto bord, en kokeovn, og borte i

Peer Strømme.

det ene hjørne, under stigen som førte op til loftet, en seng. I gulvet var der en luke; den førte ned til et litet hui som tjente til kjelder. Ved døren var der til væggen spikret en lav hylde og paa den stod det et vaskevandsfat med et stykke gul saape ved siden av. Oppe under bj eikene var der ogsaa en hylde til at lægge spiker, borvinde, bile og andet verktøi paa. Og saa borte ved ovnen en anden hylde til kjøkkentøiet.

429 Klærne hang paa væggen eller laa i leisten ved enden av sengen. Paa bordet laa der en bibel som Signe hadde bragt med fra Norge, og en anden bok, som kaldtes «De Helliges evige Hvile»; bøkene maatte lægges bort paa sengen naar bordet skulde dækkes. Dette var hele herligheten; men de to som eide den, eide ogsaa tro og haap og, hvad større er, kjærlighet, saa de hadde nok. De var ogsaa dygtige og flittige, saa de straks begyndte at komme sig fremover. Søren var desuten en vel oplyst mand, som satte en ære i at lære det nye lands forhold at kjende, saa han straks blev en av stedets ledende mænd. Da townet blev organisert, blev han derfor, trods sin unge alder, valgt til fredsdommer, og litt efter litt blev han enslags juri* disk raadgiver for sine naboer, idet han skrev deres gjældsbeviser, utfærdigede skjøter og andet saadant. Han var redelig i al sin færd og var agtet av alle. Vinteren efter bryllupet var Signe, stakkar, ikke altid rigtig frisk. Maten vilde likesom ikke smake hende, især da om morgenen. Det var nu ogsaa bare flesk og poteter bestandig undtagen om kvelden; da hadde de kornmelsgrøt. Sommetider Søren kom ind, traf han hende med graat i øinene. Utpaa vaaren blev hun bedre; men da de kom midt ut i sommeren, kunde hun ikke længer hjælpe til med arbeidet ute paa mar* ken. Som hun en kveld stod med armene overkors under brystet og saa paa manden mens han ryddet ugræs av potetesakeren, fik hun pludselig ondt og sa: «Det er bedst, Søren, at du henter Gunhild Knudson.» Søren hjalp hende ind i huset, og saa løp han det for* teste han kunde over til valdrisens hus. Da han kom i saadan fart, skjønte nok den kloke Gunhild hvad der var paafærde. Hun var straks færdig og fulgte ham med en flaske kamferbrændevin i haanden.

430 Gunhild var bygdens eneste virkelige jordmor. Der var nok Kari Sandbakken, som enkelte ganger hadde formastet sig til at optræ i den egenskap; men Gunhild kunde ikke for sit liv begripe hvorledes nogen som visste hvor let det kunde gaa galt, allikevel kunde be* tro sig til en saadan trænæves behandling. Gunhild hadde megen glæde av sit kald, og var stolt av sin dygtighet. Aldrig var hun ellers saa inder* lig fornøid som naar hun kunde sitte med en kaffe* skaal balancerende paa fingerspidsene og fortælle alle enkeltheter ved det sidste «sygdomstilfælde» hvor hun hadde fungert. Hun hadde en mors hjerte like* overfor de mange barn hun hadde hjulpet ind i verden. Naar de vokste op, gav hun dem gode raad, idet hun altid begrundet sin ret til det ved at sige: «Jeg er nu ogsaa den første som saa dig; det var jeg som tok imot dig, da du kom til verden.» I det foreliggende tilfælde gik det godt, skjønt Søren ret som det var blev ræd og vilde ta flugten, saa Gunhild rigtig

maatte skjænde paa ham, fordi han var saa daarlig til at hjælpe hende, den store stymperen han var. Da Gunhild den næste dag hadde faat en jente til at stelle om Signe, tok Søren igjen fat paa arbeidet blandt potene. Noget alvorligere end før var han, og han stanset ofte i arbeidet og saa ut for sig. Og saa maatte han mange ganger gaa bort og se ind gjennem døren om Signe og gutten sov. Rygtet om det som var hændt, kom snart ut,; for Gunhild gjorde sig straks erende til forskjellige av naboene og fortalte at Signe hadde faat sig en søn. Han var, sa hun, svært stor og frisk, skjønt hun trodde han var kommet nogen dager for tidlig; noget som uten tvil skrev sig fra den skræk Signe fik den kveld hun var alene, og Klemetsruden kom ind paa hjem* veien fra byen og var litt paa en kant og hadde sat

431 sig til at graate fordi Søren ikke hadde fundet Herren. Signe hadde ved den anledning anstrengt sig over kræfter med at faa Klemetsrud til at gaa sin vei. Nabokonene var saa venlige at det i førstningen gik smaat for Signe med at komme til kræfter igjen. Hver dag kom en hel del av dem paa besøk. De hadde altid med sig et fat fløtegrøt, eller, som de kaldte det «rjomegraut», og somme av de bedste bragte ogsaa hjemmebrygget øl. Og saa sat de og nødte den syke kone til at spise, mens de moret hende med at for tælle sine egne erfaringer under lignende omstændig* heter. Med al denne godhet hadde man nær lagt den arme konen i graven. Hun maatte jo ialfald smake paa grøten som hver bragte med. Og det var tung kost. Den smaker saa inderlig godt; men man blir mæt længe før man har faat nok. Og jo fetere den var, des gil* dere skulde det være. Den maatte ialfald være slik at den kunde «smøre sig» i gryten. Og saa heldte de endda litt fett ovenpaa og strødde brunt sukker og kanel paa det hele. Men Signe var sterk, saa hun tiltrods for al den utviste godhet dog kom sig. Snart var hun oppe igjen og tok fat paa husstellet. Naar saa hun og Søren om kvelden sat alene, var al sorgen glemt, mens de i stille lykke betragtet gutten som laa ved Signes bryst og tok dygtig til sig. Aldrig hadde Søren set saa vakkert et syn. Han knep barnet i ansigtet, og strøk moren over haaret og kjendte sig som verdens rikeste mand. Nu vilde han arbeide saa det hadde skik. Signe skulde faa det godt. Han vilde aldrig tale et uvenlig ord til hende, og naar gutten vokste op, skulde han sendes i skole og bli utlært til prest eller prokurator eller noget andet stort, saa ingen skulde kunne drømme om at han var søn av en norsk gut som kom til Amerika uten en daler i lommen.

432 Det traf sig saa heldig at der snart kom besked om at pastor Duus skulde komme og holde gudstjeneste; og saa fik da Søren og Signe sin gut til daapen, og han fik navnet Halvor. Gunhild Knudson, som hadde tat imot ham, var ogsaa den som bar ham til daapen, noget hun altid satte pris paa. Hun var gudmor til næsten alle naboenes smaabarn. Saa blev der holdt barselsgilde som skik var. Efter gudstjenesten fulgte presten og en hel del av naboene med hjem til Søren og traktertes med fløtegrøt. Saa da det led ut paa kvelden, kom det flere og flere saadanne som ikke var indbudt. Til barsel kunde hvemsomhelst komme; men det var da forstaaelsen at de skulde bringe med en gave til barnet, et klæsplagg eller en sum penger, eftersom hvers stilling gjorde det rimelig og passende. Mændene sat sammen ute ved væggen, og som sed* vanlig var det Trond Knudson som førte ordet. Han var gruelig uvidende og hadde den dermed følgende lettroenhet. Forresten hadde han overordentlig respekt for boklig lærdom. Især hadde han den største agtelse for Søren, som allerede kunde læse og skrive engelsk. Trond forpligtet sig paa at han ikke vilde gaa og træle som en simpel farmer, hvis han hadde saadan lærdom som Søren. Han vilde reise til byen og tjene penger som græs. Trond hadde ellers en hel del naturlig kløkt, hadde været borte i noget av hvert og visste raad for alleslags sygdomme, især da hos kreaturene. Det middel som han fornemmelig anbefalte, var spiker* olje; den hadde han en likefrem rørende tillid til. Han hadde da han var paa Manitowoc*kanten, ofte været sammen med indianerne, og om dem kunde han fortælle mangt rart. Han likte ikke deres maate at leve paa, men pleide at undskylde dem ved at sige: «Men saa skal de rigtignok være nedstammet fra hed* ninger.»

43 Om presten trodde han fuldt og fast at han hadde svarteboken, og kunde gjøre hvad han vilde, og at der ikke fandtes den ting under solen som han ikke visste. Denne søndagskveld var Trond rigtig i sit es. Han fortalte blandt meget andet denne rispen: «Det var endda aaret før jeg reiste til Amerika, saa var det jeg og en anden gut som grov en brønd, og dypt nede i jorden fandt vi en kasse og inde i kassen en liten flaske, og i flasken var der et dyr omtrent saa stort som veslefingeren min. Vi tok flasken til presten; det var endda presten Harbitz, og spurte ham hvad i verden det var for et dyr. Og saa sendte Harbitz den til Kristiania; og snart kom den tilbake med

streng befaling fra regjeringen og professorene at vi maatte for guds skyld ikke aapne flasken, men grave den ned igjen.» «Hvad var det for noget i den flasken da?» spurte pastor Duus. «Aa, du vet nok hvad der var i flasken, du som prest er.» «Nei, jeg vet virkelig ikke, saa du kan likesaavel fortælle det.» «Aa, du vet det nok. Det var naturligvis en liten djævelson som var i flasken. Men nok er det at presten Harbitz hadde os til at grave den ned igjen, og det var netop aaret før jeg reiste til Amerika.» Da presten ut paa kvelden var reist sin vei, kom moroen i gang. Hans Skogen hadde felen sin med, og sarte sig til at stemme op, mens stuen blev ryddet, saa de unge kunde faa danse. Klemetsrud mente det hadde været bedre om de vilde tænke paa sin udødelige sjæl; men ingen vilde høre paa ham. Da gulvet var ryddet, gik mændene først en for en bort til sengen og la bort i den sine gåver til barnet. Enkelte som vilde vise hvilké karer de var, gav op til fem daler; men ellers var en daler det almindelige. Saa begyndte de unge at danse. Signe maatte seiv være 28 — Boken om Norge. V.

43 med i første dans, for at vise at hun var like flink som før. Det hørte med til skikken. Imens sat de fleste av mændene ute og dråk og sang viser. Trond kunde en som han kaldte for «Valdrisvisen», og som gjorde megen lykke. Visens helt, som nylig var kommet til Amerika, kunde fortælle hvorledes han hadde vist yankee'ene prøver paa valdrisens arbeidsdygtighet og derved indlagt sig hæder og ære. Men det vers de moret sig mest over, var et om hvor flink han hadde været til at lære engelsk, skjønt det nok i førstningen ofte gik galt: «Ti naar yankee'en spurde ko e heite, raakt' det jamt at e svara o yes, san.»

Den gik paa melodien «Dei vil alltid klaga og kyta», saa alle kunde være med i omkvædet. Saa kunde gamle Hatleviken med sit sognemaal synge en vise, hvorav de to første vers var: «Kom hit nu venner, som lyster at høsøre, nu vil jeg fremføre for eder en sang; jeg kalder dem venner som tungen kan røsøre, endskjønt jeg er bare en bonde av stand. Nu har jeg prøvet hvad Salomon si*iger, tro ei en kvinde, det gaar dig ei an; han lot sig ogsaa forføre av kvinder, endskjønt han var bare en bonde av stand.»

Saa var der endnu en vise som alle kunde synge, da den var laget av en versemaker paa selve stedet og skildret det og dets folk. Den betragtedes som et mesterstykke og begyndte saaledes: «Sunnafør Baklestulen der æ ei ø, som folk kalla Kuba, den høyr te Ola Bø; aa lenger su paa ranten, der lever au' ein mann, han æ søn te Halvor Kjeldalen, det veit eg æ sant.»

Mens dansen inde blev mere støiende, blev der ogsaa blandt mændene ute uro. Mange av dem hadde

435 bragt med alkohol, som de blandet i det hjemmebryg* gede ølet; og saa da de fik litt i toppen, begyndte de at gi hverandre fanteord. Blandt de tilstedeværende var Ole Findreng. Om ham gik der det rygte at han engang skulde ha stjaalet et bryne og en «clevis» fra en plog paa naboens mark, hvorfor han gik under klængenavnet «Tjuveruggen». Nu kunde ikke Aanun Strand la være at egle sig ind paa ham ved gjentagende at la falde nogen forblommede ord om at der til en plog hørte en «clevis», og at en brynesten var en meget nyttig gjenstand. Han gjorde sig rigtfg venlig og spurte med troskyldig mine: «Hosse trur Sa, Ola? Trur du at eit bryne kan flyte paa vatnet?» Saa røk de to op at slaas, og der blev et fælt spektakel. Kvindene skrek og bad nogen se til at ingen blev skamfert. Søren tok fat i de kjæmpende og bad dem om at være folk; og da dette ikke hjalp, slængte han dem begge bort paa marken paa hver sin kant. «Tjuveruggen» hadde faat den værste medfart og blødde sterkt. Men da han hadde vasket av sig og faat sig en dram, bandte han paa at han kunde ha git Aanun juling, hvis der bare hadde været lyst nok saa han kunde se. Da folk endelig hadde tat fat paa hjemveien, og Søren og Signe var kommet i seng, sa hun: «Jeg synes ikke der er nogen moro i slike lag.» «Ja, det har du saamen ret i,» sa Søren, «men det er saa rart med det første barnet. En maa spandere. Men nu skal det ogsaa være slut. Jeg vil ikke oftere ha slikt spektakel i mit hus.» Saa sa Signe litt usikkert: «Du, Søren, du holder vel ikke paa at bli glad i det sterke?» «Nei,» sa Søren, «det gjør jeg da ikke. Kanske jeg kom til at drikke litt for meget i kveld; men det skal være sidste gangen; det lover jeg dig, Signe.» Og det løfte holdt han. Peer Strømme.

436

Sorg. Søren Helgeson hadde været saa heldig at faa fat i et godt stykke land; men det var et svært arbeide at faa det ryddet. Da han imidlertid var utrolig flittig, blev den ryd* dede mark omkring huset stadig større, og det tegnet til at hans drøm om rigdom skulde bli til virkelighet. Indimellem de mange ekestuver plantet han poteter

og mais og saadde havre og litt hvete; og det gik fremad, og han og konen følte sig glade og taknemmelige at de hadde sat bo i det nye land. Hjemlængselen, som gjorde hugen saa såar det første aar eller to, var grad* vis blit slitt væk. Men saa fik Søren et knæk som han aldrig forvandt. Da vesle Halvor var to aar gammel, og Signe igjen var i velsignede omstændigheter, hændte det en kveld at hun blev stanget i sideh av en av oksene, saa Søren maatte bære hende ind og lægge hende i sengen. Man* den sprang igjen avsted og hentet Gunhild Knudson, og da han kom tilbake, laa Signe i de heftigste smer* ter. Straks efter at Gunhild kom tilstede, blev barnet født; men Gunhilds øvede øie saa snart det ikke kunne leve. Hun fik straks fat i en skaal med vand og hjemmedøpte det. Hun vilde ikke for nogen ting i verden ha det paa sin samvittighet at et barn gik ukrist* net ut av verden. Det hadde hændt engang hun var tilstede, og hun hadde lidt meget for den saks skyld; for Klemetsrud hadde latt hende forståa at det skulde knipe om der var forlatelse for den synd. Gunhild hadde ikke tat feil. Ut paa natten døde barnet. Da Signe med mat stemme bad om at faa se det, og man maatte fortælle hende at det var tat hjem til faderhuset deroppe, sa hun bare at hun snart kom til at følge efter. Saa laa hun stille til om morgenen. Da begyndte hun at be fadervoret høit. «Du skal vel

437 ikke dø fra mig?» sa Søren, han stod ved sengen og stirret paa hende. Saa spurte hun efter Halvor. Han blev løftet op av vuggen og holdt hen til moren. Saa tok hun Søren i haanden og trak et dypt suk. Saa efter et ophold et til; og saa sa Gunhild sagte og høi* tidelig at nu var det overstaat. Det var det hele. Det var hændt saa mange ganger, og det gjør likesaa ondt for Søren Helgeson som for de Forenede Staters præ* sident; men man siger ikke saa meget om det. Søren bøide sig bort over sengen, og saa rettet han sig op og gik ut til huggestabben. Han tok bilen som der laa, og gik med den bort til fjøsvæggen, hvor den folkevonde oksen stod og tygget drøv og ikke visste ordet av før den fik et slag i panden og styrtet om. Søren gav den et par slag til, saa han visste den ikke kom til at staa op mere. Saa la han bilen fra sig, gik ind og tok vesle Halvor i sine armer og satte sig paa bænken og trak veiret paa en saadan maate at Gunhild blev ræd. Hun kunde bare trøste ham med at Signes tid var vel kommet. Søren sat en stund som forstenet, men saa tok han sig sammen og bad med myk stemme Gunhild om at ta sig av det som maatte gjøres. Der blev sendt bud efter gamle Sandbakken*konen, som altid var med ved slike anledninger. Trond kom over og hjalp Søren med at gjøre kisten; og sønnen hans, Knut, blev sendt ut for at be naboene sammen til begravelse. De kom paa formiddagen stille og høitidelige. Alle skulde ha middag før de gik til kirkegaarden. Da bordet var litet og der var mange folk, tok dette lang tid. Alle var for beskedne til at være med ved første bordsætningen, saa de maatte nødes frem en for en. Da de bedste av mændene endelig hadde tat plads, stillet gamle Hatleviken, som var menighetens klokker, og som ved begravelser altid fungerte som ceremoni*

438 mester, sig op ved bordenden og sang første vers av «Hvo vet hvor nær mig er min ende», saa langsomt som han var istand til. Gamlingen hadde, før han kom til Amerika, været kirkesanger i Lyster og fulgte endnu samvittighetsfuldt de der brukelige skikker. Da han hadde sunget verset til ende, sa han: «Er de nu kommet tilbords, godtfolk, saa læse enhver sin sedvanlige bordbøn : Alles øine vogte paa dig, Herre.» Da allesammen i stilhet hadde læst, eller latt som de hadde læst bordbønnen, sa han: «Ta nu til dere, godt* folk, av de rettene som er.» Saa passet han paa, og da han saa at alle hadde spist og var færdige, sa han: «Har de nu alle forsynt dere, godtfolk, saa maa de ikke glemme at takke Gud for maten. Enhver læse sin sed* vanlige bordbøn: «Takker Herren fordi han er god.» Og da dette var gjort, fortsatte han: «Velbekomme dere maten, godtfolk. Enhver takke sin ven og sidemand for maten. Haand og mund er like kjær.» Saa reiste alle sig, takket op i haanden til begge sider med «tak for maten, tak for maten», og saa sattes bordet i hast i stand for næste bordsætning. Ved denne og de føl* gende var gamle Hatleviken ikke fuldt saa nøie med at følge reglene i alle sine enkeltheter; men allikevel blev det næsten kveld før man var færdig. Kisten som Signe laa i med barnet paa brystet, blev sat frem paa krakken midt paa gulvet, og saa gjorde man sig færdig til at dra avsted. Ole Kjeldalen, som var den eneste av nybyggerne som var kommet saa langt at han eide hester, holdt med disse utenfor. Kisten blev baaret ut, idet klokkeren gik i spidsen for toget og sang. Han tok i embeds medfør plads i vogn* sætet med Ole Kjeldalen; og saa satte de sig i be* vægelse. Vognen foran og resten av følget efter tilfots; for det var ikke lang vei. Søren gik like efter vognen. Paa en bakke paa hjørnet av Kjeldalens land hadde

439 de tat ut en begravelsesplads, og her var det menin* gen at der engang skulde bygges kirke. Her var alle* rede nogen faa graver merket med sortmalte trækors. Kisten blev løftet av vognen og sænket ned i graven, mens man sang: «Bedre kan jeg ikke fare end at fare til min Gud.» Søren syntes at den trak hjertet ut av ham og ned i graven, hvor det blev liggende da de fyldte den til. Ole Kjeldalen gik hen til ham og bad ham følge med hjem; men Søren takket og sa han vilde helst hjem til sig seiv. Han gik alene nedover mot sit hus, og paa veien repeterte han bare op igjen og op igjen en strofe av den eneste engelske sang han kjendte: «O, how I loved her, none can tell.» Hjemme satte han sig ned og begyndte at tale til Halvor, som endnu ikke forstod ham, om hvad de begge hadde tapt. Gud vel* signe hende hvor snild og kjærlig hun altid har været. Og han som hadde saaret hende engang ved at sige at hun ikke var renslig med matstellet. Og saa at hun skulde dø netop nu, da fattigdommens byrde var lettet, og han skulde til at skaffe hende et hyggeligere hjem. Det var ogsaa såart at hun maatte begraves, uten at der var tilstede en prest som kunde ha uttalt det fristende haap om de dødes opstandelse. Søren hadde saa meget forstand at han visste Signe laa like godt for det; men han skulde dog hat glæde av det, om pastor Duus hadde været nær nok til at budsendes. Sandbakken*konen, som hadde paatat sig at stelle huset for det første, kom nu og begyndte at faa kvelds* maten sat frem paa bordet. Og saa kom Klemetsrud ind. Han satte sig og drog et langt suk som skulde bety medfølelse. Saa skulde han formane Søren at han ikke maatte ta det saa haardt, men finde sig i Guds vilje og trøste sig med at hun maaske hadde faat en frelst sjæl. Søren blev harm og fortalte Klemetsrud at han for

40 sin del ikke trængte trøst i det stykke. Han hadde ikke spor av tvil om at Signe hadde gaat bent hjem til Gud, og saa bad han om at faa være alene. Klemets* rud blev betænkelig og grundet paa hjemveien over hvorledes det kunde staa til med Sørens sjæl. Men Søren sat længe alene i tunge grublerier; men saa lys* net det for ham, og han smilte næsten glad, mens han klædde Halvor av og fortake ham at mor og den vesle søsteren hans nu var hos Gud i himmelen og hadde det S°di Peer Strømme. Til min hustru Før endnu jeg saa dig, du fyldte mit sind; i alle mine drømme var du altid vævet ind. Dig var det jeg søkte; men verden er stor, og ikke jeg visste hvem du var eller hvor. Saa mange var de veier som laa for min fot; og det hele var en gaate som jeg ikke forstod. Men jeg fandt dig; og løsning paa gaaten jeg fik, da jeg læste livets mening i dit kjærlige blik. Paa vandringen videre fulgtes vi ad ; du var sommer og sang, og du gjorde mig saa glad. Og barnene kom og velsignede vort hjem, og din egen unge skjønhet fornyedes i dem. Og kommer undertiden en vanskelig stund med mørke omkring mig og vaklende grund, jeg glemmer alt ondt og hver nagende tvil, naar jeg soler min sjæl i dit lysende smil. Peer Strømme.

Lars Tobiason. Ja, det var altsaa om Lars Tobiason jeg skulde for* tælle; eller rettere, la mr. Cook fortælle. «Claimjum* peren» kaldte de ham oppe i Red River*dalen; men

40 sin del ikke trængte trøst i det stykke. Han hadde ikke spor av tvil om at Signe hadde gaat bent hjem til Gud, og saa bad han om at faa være alene. Klemets* rud blev betænkelig og grundet paa hjemveien over hvorledes det kunde staa til med Sørens sjæl. Men Søren sat længe alene i tunge grublerier; men saa lys* net det for ham, og han smilte næsten glad, mens han klædde Halvor av og fortake ham at mor og den vesle søsteren hans nu var hos Gud i himmelen og hadde det S°di Peer Strømme. Til min hustru Før endnu jeg saa dig, du fyldte mit sind; i alle mine drømme var du altid vævet ind. Dig var det jeg søkte; men verden er stor, og ikke jeg visste hvem du var eller hvor. Saa mange var de veier som laa for min fot; og det hele var en gaate som jeg ikke forstod. Men jeg fandt dig; og løsning paa gaaten jeg fik, da jeg læste livets mening i dit kjærlige blik. Paa vandringen videre fulgtes vi ad ; du var sommer og sang, og du gjorde mig saa glad. Og barnene kom og velsignede vort hjem, og din egen unge skjønhet fornyedes i dem. Og kommer undertiden en vanskelig stund med mørke omkring mig og vaklende grund, jeg glemmer alt ondt og hver nagende tvil, naar jeg soler min sjæl i dit lysende smil. Peer Strømme.

Lars Tobiason. Ja, det var altsaa om Lars Tobiason jeg skulde for* tælle; eller rettere, la mr. Cook fortælle. «Claimjum* peren» kaldte de ham oppe i Red River*dalen; men

40 sin del ikke trængte trøst i det stykke. Han hadde ikke spor av tvil om at Signe hadde gaat bent hjem til Gud,

og saa bad han om at faa være alene. Klemets* rud blev betænkelig og grundet paa hjemveien over hvorledes det kunde staa til med Sørens sjæl. Men Søren sat længe alene i tunge grublerier; men saa lys* net det for ham, og han smilte næsten glad, mens han klædde Halvor av og fortake ham at mor og den vesle søsteren hans nu var hos Gud i himmelen og hadde det S°di Peer Strømme. Til min hustru Før endnu jeg saa dig, du fyldte mit sind; i alle mine drømme var du altid vævet ind. Dig var det jeg søkte; men verden er stor, og ikke jeg visste hvem du var eller hvor. Saa mange var de veier som laa for min fot; og det hele var en gaate som jeg ikke forstod. Men jeg fandt dig; og løsning paa gaaten jeg fik, da jeg læste livets mening i dit kjærlige blik. Paa vandringen videre fulgtes vi ad ; du var sommer og sang, og du gjorde mig saa glad. Og barnene kom og velsignede vort hjem, og din egen unge skjønhet fornyedes i dem. Og kommer undertiden en vanskelig stund med mørke omkring mig og vaklende grund, jeg glemmer alt ondt og hver nagende tvil, naar jeg soler min sjæl i dit lysende smil. Peer Strømme.

Lars Tobiason. Ja, det var altsaa om Lars Tobiason jeg skulde for* tælle; eller rettere, la mr. Cook fortælle. «Claimjum* peren» kaldte de ham oppe i Red River*dalen; men

41 ellers skrev han sig med Gud og rette for hon. L. To* biason, Noraville, Morris County, Minnesota. Vi sat sammen en kveld paa røkeværelset i et hotel i St. Paul, ovenbemeldte mr. Cook og jeg og nogen andre mænd. Vi sat der og talte om valget paa stats* og lokale embedsmænd. Det gik netop for sig. Ret som det var, kom en gut ind med de seneste bulletiner. Vi hadde allerede hørt nok til at vite hvad utfaldet var saadan i sin almindelighet. Der var ingen tvil om at staten igjen hadde «gaat norsk», som mr. Cook uttrykte sig. Ole Olsen og Haldor Hanson og Knut Engemoen og Kjetil Strand og forskjellige andre av sagalandets sønner var valgt til forskjellige mere eller mindre ære* fulde og indbringende embeder. Ja, og saa ikke at forglemme, vor ven Lars Tobiason. Han var saamen blit statssenator. «Det er rart med disse uvidende utlændinger,» sa mr. Cook; «de synes at ha svært let for at kravle sig op i politikken. De er sandelig ikke undselige. Der blir snart ingen plads her i staten for en amerikaner.» «Kanske nogen av disse norske har været i veien for dig?» «Ja, det ogsaa; men det kan jeg tilgi. Jeg vilde bare sagt at de holder paa at lægge alt under sig. Og de er frugtbare og formerer sig og kommer til at arve lan* det. Her er nu for eksempel denne hersens Lars To* biason.» «Aa, du kjender ham; hvad er han for en fysak?» Dermed fik vi mr. Cook paa glid, og han fortalte: «Javisst kjender jeg Lars Tobiason med samt hans hele slegt. Dere vet at før jeg begyndte forretning som hvetekjøper her i byen, var jeg i nogen aar be* styrer av den store Granville*farmen deroppe i Morris County, et av de norskeste countier i hele staten. Alle mine naboer var norske, og jeg blev godt kjendt med det folkefærd. Bra folk var de, med over*

42 ordentlig godt næringsvet. De var ikke at kalde for uærlige; men nogen av dem hadde fordærvelig let for at lære hvad de kaldte «yankee*tricks». Blandt disse smartinger var da ogsaa min gode ven Lars Lurifas, som nu altsaa er blit statssenator. Granville*farmen som jeg bestyrte, omfattet et par townships i det nordøstlige hjørne av countiet. Den eides av nogen pengemænd i Østen. De vilde bare se til at faa saa meget hvete som mulig ut av j orden, md* til den blev utarmet; og saa vilde de utstykke far* men i mindre lapper og sælge disse til de norske sett* lere, som jo altid er villige til at kjøpe land. Jeg bodde i et stort hus midt paa farmen, og der hadde vi ogsaa de vældige laaver og hestestalder og kontorbygningen og barakkene for vor store hær av arbeidsfolk. Kompaniet hadde kjøpt andenhver sektion av jern* baneselskapet, og desuten skolelandet, sektionene 16 og 36 i hvert township, som dere vel vet. Eller som dere ialfald vilde vite, hvis dere visste hvad vi andre vet. Kompaniet hadde penger nok at kjøpe for. Men det gjaldt at faa fat i det regjeringsland som ikke kunde kjøpes, og som laa derinde mellem de sektioner vi først hadde sikret os. Da jeg kom derop, var det min be* stilling at faa enslags ret til dette land, saa godt jeg kunde. Jeg fik forskjellige av vore arbeidere til at ta hver sin kvart sektion under preemption*loven. Naar de da hadde bodd paa landet længe nok, saa de kunde kjøpe det, laante vi dem de pengene som skulde til for at faa skjøte fra regjeringen, og saa overdrog de da landet til os. Paa denne maaten hadde vi faat et nogen* lunde kompakt stykke paa saadan omtrent firti tusen acres udmerket godt prærieland; skjønt jeg maa md* rømme at der kanske kunde være en og anden kvart her og der som vi ikke eide saa akkurat lovlig og sik* kert. Vi dyrket imidlertid hele farmen allikevel, og fik

43 saa god avling som om vi hadde hat retmæssig og tinglæst skjøte paa hele herligheten. Østenfor os var en

stripe myrland, tre*fire mil bred, og bortenfor den igjen var det store norske nybygge med en liten hytte paa næsten hver kvart. Borte i det nordøstlige hjørne av vor eiendom var der et stykke paa 160 acres som vi sandt at sige ikke i nogen rimelig forstand hadde ret til at kalde vort. Det var endda den bedste kvart i sektion 12, og vi hadde pløid den op og vilde saa hvete paa den det følgende aar. Jeg hadde ofte forarget mig over at vi ikke endnu hadde nogenslags papirer paa dette landstykke, og jeg hadde i længere tid været paa utkik efter den rette mand som vi kunde faa til at «preempte» det, for der* efter at overdra det til os. Vi hadde ikke raad til at miste dette landstykke; vi maatte ha det forat vor farm kunde bli saa nogenlunde symmetrisk. Netop som jeg endelig hadde fundet en mand som for en rimelig betaling var villig til at bosætte sig paa den kvart og skaffe os skjøte paa den, var det at jeg kom til at stifte bekjendtskap med den vordende stats* mand Lars Tobiason. Han var, fik jeg senere vite, kommet op fra Fillmore County, med kone og en flok fregnete og rødhaarete barn, for at faa sig et stykke land og bli rik likesom de andre norske settlere. At jeg blev kjendt med ham, gik saaledes til: Jeg red en dag bort til det omhandlede hjørne av farmen for at se.-•. om det tegnet godt med hveteavlingen, og der støtte jeg paa en fremmed mand som stod i kanten av vor hveteaker og stirret ut over den sydøstlige kvart av sektion 12. Han var en stor, rødskjegget fyr med fromme blaa øine og et lyst smil. «Godmorgen,» hilste jeg. «Godmorgen seiv, mr. Cook.» «Saa du kjender mig, hører jeg?»

4 «Jeg kunde gjette mig til hvem du var. Jeg har naturligvis hørt om dig.» , «All right. Men hvem er du, og hvad bestiller du her?» spurte jeg. «Jeg heter Lars Tobiason. Og hvad jeg bestiller? Jo, jeg ser paa dette landet, skal jeg sige dig, og det ser ut til at være godt. Jeg tænker paa at ta det som homestead. Herbrandson, svogeren min, hos hvem jeg bor, fortæller mig at det er frit regjeringsland endnu.» Han talte et gebrokkent engelsk; men ellers var det ikke saa værst. Jeg blev dog hidsig ved den frække ro hvormed han talte om at faa fat i et landstykke som paa en maate var at betragte som næsten tilhørende os, og jeg sa med eftertryk: «Du faar være saa snild at hilse Herbrandson at han har git dig feil underretning. Dette stykke land er en del av kan jeg la dere vite.» «Ja, det kan jeg snart faa greie paa,» sa Lars og gik sin vei. Jeg ropte efter ham og vilde ha forklaret saken noget nøiere; men han lot som om han slet ikke hørte mig. Jeg maatte ride en halv snes mil for at faa fat i den mand med hvem jeg hadde truffet avtale om at han skulde skaffe os skjøte paa denne kvart. Jeg paala ham nu at han skulde reise sporenstreks til landkontoret i Crookston og faa denne sak bragt i orden. Og han saa gjorde; men han var for sent ute. Lars Tobiason hadde været der en time før, hadde erklært det som sin hensigt at gjøre disse omstridte 160 acres til sit hjem og betalt sine atten dollars og hadde kvitteringen og homesteadpapirene i lommen. Der var saaledes intet for min mand at gjøre andet end at reise hjem igjen. Da han hadde fortalt mig historien, var jeg ikke blid. Men jeg bet ærgrelsen i mig og opsøkte Lars Tobiason for at by ham forlik. Jeg slog paa at vi kanske kunde

45 betale ham et par hundrede dollars og desuten hjælpe ham til at finde en anden homestead. Men det var som at snakke til væggen. Lars vilde ha netop den kvart og ikke nogen anden; den var hans, og ingen mr. Cook kunde narre den fra ham. Lars og hans familie bodde i Herbrandsons lille hytte, og hvordan de alle fandt soveplads der, forstaar ialfald ikke jeg. Vi hadde jo allerede pløid hans eget land for ham, saa han nu kunde arbeide for Herbrand* son gjennem «harvesten» og høstpløiningen. Men da den første vintersne faldt, netop før de seks maaneders frist var omme, tok Lars og hans ældste søn sig tid til at opføre etslags hus paa hans kvart. Efter den tid holdt jeg øie med ham eller fik nogen anden til at gjøre det. Vi kom snart paa det rene med at han ikke hadde sit hjem paa sin homestead undtagen i høist uegentlig forstand. Han lot til at bilde sig ind at han gjorde sin pligt efter loven, naar han gik derut og sov i sit nye hus en og anden gang. Nu var det altsaa min tur til at gjøre noget. Jeg fik en av mine mænd til at «jumpe claimen», som det kaldes, ved at bosætte sig paa den, idet jeg lovte at jeg i tilfælde skulde holde ham skadesløs. Vi vilde bringe saken frem for land* kontoret og skaffe bevis for at Lars hadde tapt retten til landet ved ikke at ha sit hjem paa det, saaledes som loven bestemmer. Da Lars Tobiason en kveld kom ind i sit lille hus for at sove der og fandt min mand sittende paa seng* kanten, blev han sint, kan dere tro. Han forstod straks hvad det her gjaldt. Han spyttet i nævene og tillot sig at oplyse om at han kunde dænge, om det skulde være, alle yankier paa hele Granville*farmen. Min mand hadde imidlertid mot i brystet, samt en revolver i haanden, og Lars fandt det rettest at gjøre retræt denne gang. Men idet han gik, sa han: «Vent du bare til jeg engang træffer dig, naar du

46 ingen revolver har, saa skal du komme til at se ut som du hadde gaat gjennem en treskemaskin.» Lars kaldte sin slegt og sine naboer sammen og la ut for dem den store uret som var tilføid ham. I de norske settleres øine var det at «jumpe en claim» den sorteste av alle sorte forbrydelser, det vil naturligvis sige dersom det gik ut over en av deres egne landsmænd. Hele bygden reiste sig som én mand til forsvar for Lars Tobiason, og det tegnet til at der skulde bli en ordent* lig borgerkrig i Red Jeg fik høre hvad der var paafærde, og samlet en flok av vore folk for at komme vor mand til hjælp. Vi naadde frem til krigsskuepladsen litt tidligere end Lars og hans landsmænd. Jeg gik dem i møte og søkte at tale litt vet ind i dem. De var ogsaa straks enige med mig i at freden maatte bevares, men selvfølgelig kun paa betingelse av at de fik beholde ret, og at Lars fik sit land igjen. Lars var seiv ordfører og fremsatte sit ultimatum: «Vi vil ogsaa ha fred, mr. Cook. Vi er gode ameri* kanere og staar paa vor ret, og vi er enige om at det er farlig for en elendig «claim*jumper» at opholde sig her i nabolaget. Denne fyr som har tænkt paa at stjæle mit hjem, vil vi altsaa gi det venlige raad at han ser til at komme herfrå saa fort som om der var ild i nok* sagten hans. Og nu pakker de dere allesammen. Vi norske folk er taalmodige; men der maa være maate med alt.» Han og de andre lot til at mene det ogsaa, hvert ord. Jeg kaldte da mine folk sammen og kommanderte dem hjem. Det var fortærende harmelig at maatte gi tapt; men jeg fik bruke forstand, jeg som hadde den. Og jeg skjønte, at gav jeg mig ikke, saa kom det til at flyte blod. Nu, Lars Tobiason fik saaledes igjen hvad han kaldte sit. Jeg raadførte mig med vor egen sakfører; men han

47 mente at der intet var at gjøre ved saken, og jeg lot den derfor falde. Den følgende vaar flyttet Lars med familie ind i sin hytte og begyndte at bygge den større. Han seiv og konen og de ældre barn arbeidet som slaver, og de kom snart godt ivei. Paa utrolig kort tid fik de sin farm i god stand. Lars's hveteaker grænset paa tre sider op mot vor, og da harvesten kom, høstet han ind ogsaa en liten strimmel av vor hvete paa de tre kanter. Han paastod at vi hadde faat altfor godt maal dengang grænsen blev opstukket. Han visste nok allerede om vaaren at vi holdt paa at saa til et par acres som var paa hans side av grænselinjen; men han hadde ikke villet sige noget om det før hveten skulde indhøstes. Særlig da saahveten var svært dyr den vaar. Et par aar senere klaget eierne av til mig fordi skattene var saa urimelig høie. Samme klage kom ogsaa fra nogen spekulanter i St. Paul, som eide endel vildt land i nærheten av Lars Tobiasons hjem. Jeg undersøkte denne sak, og fandt at der paa dette spekulantland, som det kaldtes, og paa dette hjørne av vor farm var ilignet en noksaa høi skoleskat. Paa skattelistene var ogsaa nævnt noget om den første indbetaling til et fond for hvilket der skulde bygges skolehus i dette distrikt. Jeg forstod ikke dette; for Lars var den eneste bosittende mand i distriktet, og jeg visste ikke om at der var nogen skole. Jeg kjørte til countysætet, Wheatville, for at faa rede paa denne hemmelighet. Countiets skolesuperintendent fortalte mig at han hadde behørig indberetning om at et skole* distrikt var ordentlig organisert. Jeg fik se hans pro* tokoller, av hvilke det fremgik at Lars Tobiason paa lovformelig maate hadde latt det fjerdedels township hvori han bodde, organisere som skoledistrikt nr. 70; og at han seiv var formand for skoledirektionen; at en skole var i gang med en lærerinde som fik treti dollars

48 i maanedlig løn; og at de andre medlemmer av skole* styret saavelsom lærerinden ogsaa hadde navnet Tobiason. «Superintendenten hadde endnu ikke besøkt denne skole, men tænkte paa at gjøre det nu med det første,» sa han. Jeg fik ham til at kjøre med derut straks. Vi kom til Lars's hus, og ganske rigtig, enslags skole var i gang. Lars hadde ordnet det hele aldeles godt for sig seiv. Han hadde hyret sin ældste datter, som hadde hat en smule skolegang inde i byen og faat etslags «certificate» til at undervise sine yngste søskende hjemme, og for dette fik hun altsaa treti dollars om maaneden av distriktet. Granville*farmen og spekulantlandet maatte betale regningen; Lars, som endnu ikke hadde skjøte paa sit land, hadde ingen skat at betale. Han beregnet sig endog fem dollars om maaneden som husleie fra distriktet, fordi de fik benytte et hjørne av hans hytte som skolelokale. Og han hadde gjort det alt paa en slik maate at vi maatte taale det. Jeg kunde ikke andet end beundre ham; slik forretningsvet fortjente paaskjøn* neise. Seiv sa han bare: «Hvad i alverden gjør du staak for? Har ikke mine barn samme ret som yankeeungene til at faa litt lær* dom?» Det var omtrent et aar senere at jeg igjen hadde et sammenstøt med min kjære Lars. Han hadde snust omkring i courthuset inde i Wheatville og gjort den opdagelse at der var en kvart sektion midt i vor store hveteaker som vi ikke hadde skjøte paa. Jeg hadde visst dette hele tiden; men vi hadde dyrket angjældende landstykke saa længe at vi næsten hadde glemt at vi ikke eide det. Like

før vi skulde til at indhøste hveten, saa jeg en dag at der var vognspor ind i åkeren. Jeg fulgte det indover, og paa førbemeldte kvart midt i det gule hav kom jeg over Lars Tobiason og hans ældste søn Tobias. De holdt paa med at opføre en liten hytte som endnu var næsten skjult av den modne hvete som

49 stod tæt og kjæk rundt omkring. Lars smilte venlig og sa: «Hallo, mr. Cookl Er den mand ute og gaar?» «Jeg har vel lov til at gaa her. Men hvad har du her at bestille? Jeg skal faa dig arrestert; det kan du lægge salt makrel i bløt paa, min gode mand.» «Aa, bruk nu litt forstand, mr. Cook, og hold dig i skindet. Denne kvarten tilhører min søn Tobias, og vi har dokumentene paa det.» Det hadde de virkelig ogsaa. Tobias hadde naadd myndighetsalderen, og hadde nu efter sin fars tilskyn* deise tat en homestead midt inde i Granville*farmen. Som sakene stod, hadde Lars ogsaa denne gang gode kort, og jeg maatte igjen sige pas. «Dette her,» sa Lars, «var bare for at betale dig likesom, fordi du vilde «jumpe min claim» for nogen aar siden. Nu tænker jeg vi kan være saa omtrent skuls. Somme av disse norske kan være næsten like* saa stnarte, kanske, som om de var yankee'er.» Ikke længe efter den tid tok jeg avsked som be* styrer av Granville*farmen og bosatte mig her i St. Paul. Fra tid til anden hørte jeg om hvorledes min norske ven og hans paarørende holdt paa at lægge under sig andre stykker av den store farm. Men jeg traf ikke Lars igjen før nu ifjor, og da var han saa meget som honorable L. Tobiason, medlem av repræsentanthuset i Minnesotas le%islatur. Han hadde igjen paa en maate «jumpet en claim» for os. Mens jeg var bestyrer av storfarmen, var det uskre* ven lov deroppe at en av vore mænd skulde repræsen* tere det distrikt i legislaturen. Jeg kunde ikke seiv komme fra, men hadde latt min første assistent, en ung fyr ved navn Scott, vælge til dette embede. Han var en habil mand i statens lovgivende forsamling. Han hadde sikret os mere end vor rette andel av bevilgnin* gene til drænering og andet saadant. Desuten hadde 29 — Boken om Norge.

V.

450 han indflydelse nok hos høiere vedkommende til at faa ansat en hveteinspektør som var venligsindet mot os og vilde tøie sig saa langt han kunde, naar der var spørsmaal om hvorvidt vor hvete var av den bedste kvalitet, «nr. 1 hard». Da jeg kom herned, blev Scott min eftermand som bestyrer av farmen, og hans assi* stent blev da sendt til legislaturen. Saa var det at Lars Tobiason fik det ind i sit hode at ogsaa han var etlet til statsmand. Han gik omkring blandt sine landsmænd og gjorde dem begripelig at de i legislaturen fornuftigvis burde ha en ærlig norsk farmer og ikke en av disse yankee'er som arbeidet bare med pennen derborte paa Granville*kontoret. Nok er det, at paa den republikanske distriktskonvention blev Lars opstillet som kandidat med stort flertal over Scotts mand, og i det norske, og altsaa sterkt republikanske distrikt blev han selvfølgelig ogsaa valgt. Da jeg om vinteren traf ham her paa Kapitoliet og gratulerte ham med hans nye værdighet, sa han: ' «Tak, mr. Cook. Jeg vet nok til at vite at jeg ikke vet stort om hvad alle disse smartinger har for sig. Men jeg vet ogsaa nok til at holde mund om det som jeg ikke forstaar.» Lars leide sig et billig værelse i utkanten av byen og sparte sammen det meste av sin løn. Forresten stemte han mot alle forslag om at bevilge penger til noget andet end til at drænere lavlandef i Red River* dalen. Men en redelig mand var han. Da en «lob? byist» vilde faa ham til at stemme mot et forslag om at forhøie skatten paa jernbane=eiendom og lot sig for* lyde med at der kunde være noget at tjene paa den sak, gav Lars ham en under øret og sa: «Nævner du slikt en gang til, saa slaar jeg dig spændt ihjel.» Lars udmerket sig ikke som taler. Han holdt i den termin bare en eneste tale; men den hadde virkning.

451 Katolikkene i statsfængslet i Stillwater hadde klaget, fordi fængselspresten var protestant. For at rette paa denne mislighet var der i legislaturen fremsat det forslag at der skulde være to fængselsprester, en protestant og en katolik. Forslaget saa noksaa rimelig ut, og man ventet at det kulde bli enstemmig vedtat. Men like før der skulde voteres over det for tredje og sidste gang i huset, forbauset Lars Tobiason hele forsamlingen ved at forlange ordet. Reporterne grep sine blyanter og gjorde sig rede til at skrive, og Lars reiste sig, harket et par ganger og sa: «Mr. speaker, dette forslag kan maaske være all right. Men jeg synes rigtignok at slike fanger som er saa religiøse at de ikke med god samvittighet kan holde bøn sammen med en protestantisk prest, burde ogsaa ha holdt sig for gode til at stelle sig slik at de kom paa strafanstalten.» Jeg traf til at være tilstede og hørte denne tale, som hadde den virkning at forslaget forkastedes; og da til* gav jeg Lars al den fortræd han har gjort mig. Nu er han altsaa statssenator, og næste gang skal dere se at han blir valgt til kongresmand, og da vil jeg ansøke om at

bli hans privatsekretær.» Peer Strømme.

Bjørnstjerne. Montro far din og mor din visste eller ante din fremtids magt, siden navnet de saa lot riste paa din pande i daapens akt? Mon du røbede bamsens kræfter, mon dit smil var en stjerneregn, siden bjørn med en stjerne efter blev dit høvdingenavn og tegn ?

451 Katolikkene i statsfængslet i Stillwater hadde klaget, fordi fængselspresten var protestant. For at rette paa denne mislighet var der i legislaturen fremsat det forslag at der skulde være to fængselsprester, en protestant og en katolik. Forslaget saa noksaa rimelig ut, og man ventet at det kulde bli enstemmig vedtat. Men like før der skulde voteres over det for tredje og sidste gang i huset, forbauset Lars Tobiason hele forsamlingen ved at forlange ordet. Reporterne grep sine blyanter og gjorde sig rede til at skrive, og Lars reiste sig, harket et par ganger og sa: «Mr. speaker, dette forslag kan maaske være all right. Men jeg synes rigtignok at slike fanger som er saa religiøse at de ikke med god samvittighet kan holde bøn sammen med en protestantisk prest, burde ogsaa ha holdt sig for gode til at stelle sig slik at de kom paa strafanstalten.» Jeg traf til at være tilstede og hørte denne tale, som hadde den virkning at forslaget forkastedes; og da til* gav jeg Lars al den fortræd han har gjort mig. Nu er han altsaa statssenator, og næste gang skal dere se at han blir valgt til kongresmand, og da vil jeg ansøke om at bli hans privatsekretær.» Peer Strømme.

Bjørnstjerne. Montro far din og mor din visste eller ante din fremtids magt, siden navnet de saa lot riste paa din pande i daapens akt? Mon du røbede bamsens kræfter, mon dit smil var en stjerneregn, siden bjørn med en stjerne efter blev dit høvdingenavn og tegn ?

452 Dette navn i hver nordmands øre har blandt navne den bedste klang. Seiv hos ham som det ei vil høre, skal det vinde sig første rang. Seiv om hildet i fordoms snarer, seiv med tanken i lænker lagt, skal man faa sig en støt som varer, blot man rører ved denne magt. Ti lik bamsen med ti mands styrke, og paa samme tid tolv mands vet har du sandet i alt dit yrke at dit navn er fuldkommen ret. Mens din vældige haand har hævet, løftet høiere folk og land, har din aand som en stjerne svævet med sit lys over land og strand. Seiv naar engang den bjørn maa bukke for en høiere magt end hans, seiv naar øiet sit lok maa lukke og fornegte sin straaleglans, skal, saalænge som Norges fjelde faar beholde sit gamle sted, denne kraft, denne lysning gjælde blandt vort folk gjennem mange led.

O. S. Sneve.

Han saa liten og uanselig ut. Jeg hadde hørt farmen omtale som en av de største og ældste i settlementet, og kastet derfor et nysgjerrig blik omkring mig da vi kjørte ind paa tunet. Beboelseshuset vilde ha været pent, om ikke et lavt og skjævt vrak av et gammelt hus hadde klynget sig op til det. Uthusene var nye og prægtige. Man kunde se at her hadde det gamle veket for det nye. Kun

452 Dette navn i hver nordmands øre har blandt navne den bedste klang. Seiv hos ham som det ei vil høre, skal det vinde sig første rang. Seiv om hildet i fordoms snarer, seiv med tanken i lænker lagt, skal man faa sig en støt som varer, blot man rører ved denne magt. Ti lik bamsen med ti mands styrke, og paa samme tid tolv mands vet har du sandet i alt dit yrke at dit navn er fuldkommen ret. Mens din vældige haand har hævet, løftet høiere folk og land, har din aand som en stjerne svævet med sit lys over land og strand. Seiv naar engang den bjørn maa bukke for en høiere magt end hans, seiv naar øiet sit lok maa lukke og fornegte sin straaleglans, skal, saalænge som Norges fjelde faar beholde sit gamle sted, denne kraft, denne lysning gjælde blandt vort folk gjennem mange led.

O. S. Sneve.

Han saa liten og uanselig ut. Jeg hadde hørt farmen omtale som en av de største og ældste i settlementet, og kastet derfor et nysgjerrig blik omkring mig da vi kjørte ind paa tunet. Beboelseshuset vilde ha været pent, om ikke et lavt og skjævt vrak av et gammelt hus hadde klynget sig op til det. Uthusene var nye og prægtige. Man kunde se at her hadde det gamle veket for det nye. Kun

453 hist og her saaes noget utslitt, der likesom ikke vilde dø eller vike. En gammel klumpet slipesten hadde

plantet sine fire hjemmegjorte halvraatne ben fast et sted, og et par lappede, veirbitte plogarmer løftet sig op av en skrapdynge et andet sted. Utenfor et av vinduene laa en brunlig kiste med rester av jernforsirin* ger og beslag halvt nedgravet i jorden. Den var fuld av jord, og der var plantet grønsaker i den. Tydelig kunde dog sees rester av snirkler og falmede roser. Halvt ulæselige bokstaver dannet et langt navn: Anders Olsen Finbraaten. Det faldt mig ind at det var uforsvarlig at la denne gamle, ærværdige emigrantkiste med dens solide beslag og snirklete hæderlighet begraves. Det kunde gjøre en harm paa den dølesmeds vegne som for en menne* skealder siden hadde laget den til i den formening at den skulde beståa i al evighet. Det var som vilde man begrave noget som endnu var for solid til at dø. Jeg var kommet med til farmen som et atpaaslæng med et par venner som var kjendt der i huset. En av sønnene hadde jeg truffet i Minneapolis, hvor han gik paa skole. Foruten min ven, studenten, var der et par sønner og to voksne døtre hjemme. Det varte.da heller ikke længe, før der blev liv i storstuen, hvor der blandt andet ogsaa fandtes et udmerket Steinway piano. En av sønnene spilte mandolin og en av de fremmede fløite. Snart var musikken fremme; for familien var meget musikalsk, og begge døtrene sang og spilte ganske for* trinlig. Og sang, latter, musik og muntre historier og mere latter fulgte slag i slag. De to smukke døtre delte sin tid mellem sine brødre, som de syntes at beundre, og de fremmede. Man skulde ikke tro at man befandt sig i et farmerhus; for konversationen var helt og holdent som i byenes bedste kredser. De nyeste sange, det mest moderne slæng, de sidste slagord fra byene- Sønnene

45 var [klædd efter nyeste mode, og døtrene hadde til* egnet sig den meget flotte aandsfraværende maate at fingre med sine kjeder og ringer paa, som viste at de hadde været ute blandt «folk», de ogsaa. Jeg blev træt av musikken og snakket og gik ut i et andet værelse for derfrå at komme ut paa verandaen

Waldemar Åger.

og røke en eigar. Tok saa feil og kom ut i et andet værelse og derfrå ind i kjøkkenet. Derinde for* stod jeg at jeg befandt mig i den gamle del av byg= ningen. Gulvplankene var slitt, og alt bar merker av tidens tand. Lavt var det under taket, vinduskarmen smal og rutene smaa. En gammel mand med graat hakeskjeg og høi skaldepande sat i en stol ved et litet bord ved vinduet. Brillene sat han med i haanden og

45 gned og tørket. Ved ovnen stod en liten krok* rygget kone. Manden vendte blikket imot mig, og øinene hadde den døde, hornagtige glans som man finder hos folk som nærmer sig gravens tause fred. Om jeg kunde faa en fyrstikke. Ja, — der skulde vel bli raad med det. Hvad jeg var for en kar? Jeg gjorde rede for mig og bød ham en eigar. Han tok den forsigtig mellem to fingrer og vætet den over det hele med tungen, som gamle mænd stundom gjør. Saa tændte han paa med en fyrstikke jeg rakte ham. Med endel besvær fik han lagt det ene ben over det andet og indtok en meget flot stilling, mens han holdt eigaren mellem pekefinge* ren og langfingeren og spriket med de andre gigtbrutte fingrer. Den gamle kone hadde vendt sig om, og der var et taknemmelig uttryk i hendes smaa gløgge øine. «Neimen om ikke han far skal røke eigar ogsaa i dag da,» sa hun. Jeg fik næsten en følelse av at ha gjort en velgjer* ning, skjønt jeg vel visste at de gamle eide en kvadrat* mil værdifuldt åkerland. Jeg maatte sitte ned og prate. Gamlingens tilbake* holdenhet drev bort i cigarrøken, og han utviklet efter* haanden hele kirkestriden for mig — de gamle inter* essante spørsmaal som engang var saa ugreie. Konens smaa øine hang ved hans læber, mens han langsomt og med stor grundighet løste flokene op for mig. Jeg kunde føle hendes blik vandre fra ham til mig for at se hvad virkning det hadde paa mig. Det var klart at hun beundret hans kundskap og store indsigt, og at det var en glæde for hende ogsaa at en ung mand vilde høre saa opmerksomt efter. Da jeg endog gav ham medhold og sa noget om at der skulde stort lys til for at faa slik klarhet i alt dette, gik konen hen

456 for at sætte kaffekjelen paa. Inde fra stuen lød nu sangen: «My girls a bowery girl». Der var fuldt kor. Fløiten skar ind med, og mandolinens tremolo blandet sig med stemmene. Det var virkelig vakkert som det lød dæmpet ut til os i kjøkkenet. Den gamle sat der stille, og hadde et übeskrivelig forlatt og forknyt uttryk i sit ansigt. Om vi skulde gaa ind og høre paa dem litt? Hans halvt utslukte blik vandret fra de farvede skjorteærmer og fæstet sig paa de gule, knoklete og gigtvredne fingrer og gled videre henover benklærne, som øiensynlig engang hadde tilhørt en mere fornem mand — hans søn kanske —, men nu var lappet over knærne. Der kom noget usigelig hjælpeløst over ham. Han svarte ikke. Men gamlemor borte ved ovnen slængte forarget med noget

saa det larmet. Vi var kommet ind paa et übehagelig kapitel. Jeg førte samtalen hen paa noget andet. De likte sig bedst her i den gamle del av huset? henkastet jeg. Gamlingens matte øine fik liv- Ja, det var nok saa, det. Dette huset hadde han og en vossing bygd. Det var den hosten da han bar hundrede pund mel 60 mil paa ryggen helt fra Fargo. Et godt hus hadde det været alle disse aarene. Om vinteren, naar sneen føk, saa de maatte dra sig langs en snor for at komme ut til fjøset, da hadde det været lunt og godt. Men nu vilde der nok ikke være mange som vilde ta tiltakke med det, naar de sat saa godt i det og hadde saa meget mellem hændene, vaaget jeg at indskyte. Gamlingen svarte ikke direkte. Han talte likesom med sig seiv. — «Naar jeg hadde været i Fargo med okser og vogn og kjørt baade dag og nat over vilde prærien, og jeg fik se denne lille skarvehytten langt borte og røken av skorstenspipen, saa jeg visste mor

457 var «all right», saa var hytten stor for mig — det største paa hele prærien. Jeg lot oksene gaa og kastet mig gruve i græsset og takket Gud — gjorde jeg.» Gamlingens øine var blanke. Inde i stuen sang de firstemmig: «Just break the news to mother» —en dengang meget populær sang om en døende soldats kjærlighet til sine forældre. En tanke jaget igjennem mig, — jeg følte trang til at gaa derind og be dem synge noget andet, — noget som passet for anled* ningen. Men gamlingen fortsatte: «Mor hadde det bestandig saa godt og varmt, og ungene lekte i kroken derborte. Det var ikke stort, det vesle vinduet: men jeg saa lyset i det likevel flere mil borte.» Den gule haandbaken får over det skrumpne kind. Det var en glædestaare — et minde om en lykkelig tid. Gamlingen hadde faat munden paa glid. Han for* talte om de første tunge og slitsomme aar da han og et par andre var de eneste settlere i vid omkreds. Fortalte hvorledes den ældste gutten var født der i huset engang da mor var alene hjemme. Mor, stakkar, hadde nok faat hjælpe sig seiv hun — alene ute i et litet hus paa prærien. Han hadde glant ind gjennem vinduet, da han kom med nabokonen som han hadde været efter. Og da sat Dortea i sengen og holdt barnet op mot ruten, og han syntes den lille lo til ham og ordentlig forsøkte at faa den lille blaa kloen op til næsen for at gjøre nar av baade ham og nabokonen. Ja, han maatte le naar han tænkte paa det; men Dortea stakkar — — Aa — ja. En kan gjøre saa meget, naar en maa. Det var en stor mand som hadde sagt: «Som din dag er, saa skal og din styrke være.» Gamlingen vedblev at fortælle om trængselsaarene. Om græshoppene som tre aar i træk gjorde rent bord, — dengang han var saa fortvilet at djævelen tok ham

t

458 ut i stalden og viste ham klæsnoren og en bjelke op? under taket og hvisket om at øksen vilde være det letteste for dem som laa og sov, — at det var lettere end at suite ihjel. Konen var saa blaa under øinene dengang; men hun hadde ikke sagt noget. Gang paa gang hadde han gaat rundt for at se om han kunde finde noget at lægge paa vognen for at bytte til sig en sæk mel i byen. Inde i stuen hørtes en klar, skingrende latter som fortonet sig gjennem hele huset. Nogen hadde sagt noget morsomt, og latteren sat løst derinde. Gamlingen fortsatte med at fortælle om den ældste gutten, som drog sit sidste suk en slik vakker høstkveld, netop som solen dalte og hele himmelen var bare som guld og purpur. Ja, de hadde vist bukket under den* gang, for det var haardt, hvis ikke Gud hadde gjort det slik at himmelen var saa vakker netop da. De hadde staat ved det lille vinduet med det døde barn paa armene og set paa hvor vakker himmelen var, — aldrig hadde de set den slik hverken før eller siden. Han hadde været saa underlig og stille søndagen før, da de læste sammen i boken, og mor hadde sagt at den gutten blev vist en Vorherres tjener. Han hadde været saa frisk og kjæk; men de kunde ikke glemme hvor Vakker himmelen var den kveld han sluknet. Der blev stille i kjøkkenet. Gamlemor hadde sat sig ned paa krakken og begravet ansigtet i forklæet, mens hun rokket frem og tilbake. Flere minder blev trukket frem fra sine halvt tilslørte gjemmer. «Vi grov ned den første gutten vor derute ved det store træet, saa vi kunde se graven fra vinduet. Jeg bar ham ut der paa armene mine, — han var ikke stor karen; men det var nu den tyngste bør jeg har løftet allikevel.» «Prest? Nei, var det likt sig? Mor hadde vasket og stelt ham saa pent. Han laa saa vakkert i den lille,

459 flate kisten som far hadde spikret sammen, og han hadde endda et blaarutet forklæ paa, det var det peneste han hadde. Han var rigtig vakker, gutten vor. Jeg kastet tre skuffer jord paa kisten, som prestene gjør. Det var kanske synd for en ulærd mand at agere prest; men mor og jeg bad ved graven, og vi sang sammen. Det var nok ikke stort følge; men Gud var der; for vi gik trøstet ind begge to, baade mor og jeg.» Gamlemor sat og rugget paa

krakken. Inde i stuen hadde sangen begyndt igjen, og nu lød det i kraftig harmoni «Merrily wc roll along, Roll along, roll along. Merrily wc roll along, Over the deep blue sea.»

Gamlemor reiste sig, tørket øinene og stelte med kaffekanden som stod og putret og kokte. «Aa, jo, — der hadde været mangen en haard tørn.» Han kunde ikke glemme engang da han hadde gaat vild i en snestorm og gik og stampet ved siden av oksene. Det var som gik han hele tiden i en stor gate med høie hus paa begge sider. Men der var ingen folk, og gaten rykket sig frem, frem og frem. Der var kirker og butikker og lys i alle vinduer, men de vek stadig unda og unda — — — Døren g& op, og en av døtrene kom ut og trippet paa tærne bort til ovnen og lettet paa kaffekandens lok. Saa frem med kopper og bret, og moren ordnet kaker paa et fat. Om hun skulde bringe det ind? Datteren lot et misfornøid blik gli henover morens ternete forklæ, og øinene hvilte et sekund paa de brune, knoklete fingrer. Nei, hun skulde bære ind kaffen seiv, — de hadde jo fremmede. Om jeg vilde komme ind og holde selskap? Jeg gik med ind, og munterheten var smittende.

460 Snart lo vi alle i kor av de morsomme bemerkninger som faldt. Midt under moroen hørtes forsigtige trin, og døren blev frygtsomt aapnet. Gamlemor stod der forlegen og neide for selskapet. Der var noget ydmygt ved hende, som vilde hun be om undskyldning for at hun generte sine barn; men far var vist ikke rigtig frisk og vilde gaa tilsengs. Der skjøt et forarget glimt ut av mindst fire par øine. Far var saa urimelig han. Vi blev paa farmen natten over. Jeg blev liggende længe vaaken og høre paa en hui hoste fra de gamles soveværelse nedenunder. Da jeg endelig faldt i søvn, drømte jeg en besyn* derlig drøm: Jeg syntes at jeg kom op til farmen igjen. Jeg visste godt at det var det samme sted. Men trærne var store og dannet en mægtig park om huset, som var staselig som et slot eller herresæte. Ved hver side av porten stod to i marmor hugne okser. Det faldt mig ganske naturlig at oksen var blit foreviget i marmor paa farmen som et minde om de tjenester den hadde ydet nybyggeren. Gjennem en prægtig allé og vakre blomsterplantninger kom jeg op til en aapen plads hvor en fontæne glitret i solen. Dens midtstykke var et billedhuggerverk av sjelden skjønhet. En mand og en kone var hugget i hvitt marmor. Jeg visste meget vel at det skulde forestille*«det tyngste løft». Manden holdt et barn som syntes dødt eller sovende, i sine armer — konens hode hvilte ved man* dens bryst, mens hendes kind netop berørte det døde barns håar. Ved deres føtter var en antydning til en opkastet grav. Hele præriens store ensomhet laa over dem. Kun mandens blik syntes at fæste sig ved et bestemt punkt fjernt, fast og høit. Og jeg vandret videre gjennem rike blomsterbed op til den prægtige bygning. Og jeg visste saa vel at denne bygning indeholdt

461 kunstskatter, — at en gammel restaurert emigrantkiste i al sin snirklete soliditet hadde en hædersplads derinde, og at der var et bekjendt maleri av en solnedgang set gjennem et litet vindu — et maleri hvori al himmelens herlighet var avspeilet, og at motivet var fra den første eiers liv. Denne drøm fortsattes i halvvaaken tilstand, mens jeg laa og hørte paa en hui hoste dernedefra hvor de gamle laa. Om hundrede aar vilde en slik farm være værd en million dollars. De ofte gjenfortalte fortællinger om de første settleres kampe vilde omsider avsætte sig i kunst og sans for fædredyrkelse. Da vi reiste, stod den gamle mand ute paa tunet og saa efter os som vi med et lystig piskesmeld kjørte avsted. Vognen humpet over en liten haug ved et stort træ og skranglet videre, mens vi endnu engang vendte os til et farvel. Den gamle stod fremdeles ute paa tunet. Han var kroket i ryggen og saa liten og uanselig ut. Waldemar Åger.

Dømmer ikkel Naar den store kirkeklokken slog sine dumpe slag en hverdags eftermiddag og forkyndte at et eller andet medmenneskes jordiske levninger skulde føres ut paa kirkegaarden, blev der travelhet rundt om i huserie. Sortklædde kvinder med salmebok og undertiden et hvitt sammenlagt lommetørklæ slåp ut av kjøkkendørene og rugget stifærdig avsted —to eller tre i følge. De svigtet sjelden ved begravelser. Der var endog en fast stok av dem som aldrig svigtet. De kom og kom be* laget paa at graate. Den gamle prest hadde været særlig flink ved begravelser. Naar han henvendte sig til de sørgende og talte om den kjære avdøde, hvis

461 kunstskatter, — at en gammel restaurert emigrantkiste i al sin snirklete soliditet hadde en hædersplads derinde, og at der var et bekjendt maleri av en solnedgang set gjennem et litet vindu — et maleri hvori al himmelens herlighet var avspeilet, og at motivet var fra den første eiers liv. Denne drøm fortsattes i halvvaaken tilstand, mens jeg laa og hørte paa en hui hoste dernedefra hvor de gamle laa. Om hundrede aar vilde en slik

farm være værd en million dollars. De ofte gjenfortalte fortællinger om de første settleres kampe vilde omsider avsætte sig i kunst og sans for fædredyrkelse. Da vi reiste, stod den gamle mand ute paa tunet og saa efter os som vi med et lystig piskesmeld kjørte avsted. Vognen humpet over en liten haug ved et stort træ og skranglet videre, mens vi endnu engang vendte os til et farvel. Den gamle stod fremdeles ute paa tunet. Han var kroket i ryggen og saa liten og uanselig ut. Waldemar Åger.

Dømmer ikkel Naar den store kirkeklokken slog sine dumpe slag en hverdags eftermiddag og forkyndte at et eller andet medmenneskes jordiske levninger skulde føres ut paa kirkegaarden, blev der travelhet rundt om i huserie. Sortklædde kvinder med salmebok og undertiden et hvitt sammenlagt lommetørklæ slåp ut av kjøkkendørene og rugget stifærdig avsted —to eller tre i følge. De svigtet sjelden ved begravelser. Der var endog en fast stok av dem som aldrig svigtet. De kom og kom be* laget paa at graate. Den gamle prest hadde været særlig flink ved begravelser. Naar han henvendte sig til de sørgende og talte om den kjære avdøde, hvis

462 skridt man ikke mere skulde faa høre, og hvis stemme aldrig mere skulde lyde i dette liv, og om den tomme plads ved bordet eller i vuggen, om det var et barn, og om det smertelige savn, var der megen graat. Han hadde hat en egen evne til at rive op i de endnu friske såar og faa dem til at bløde i menighetens paasyn. Ethvert halvkvalt skrik fra den ulykkelige mor eller egtefælle avfødte en lydelig stønnen over hele kirken, og den undertrykte hulken avgav likesom et nødvendig akkompagnement til hans egen ved en saadan anledning graatfyldte stemme. Pastor Welde var anderledes. Han forsøkte at gjøre sin tale saa kort som mulig, og holdt likesom inde hvor han traf til at komme i berøring med de hudløse og saarede sind. Saa lindt for han frem, at man ofte slet ikke fik bruk for lommetørklæet. Men det var jo ikke at vente at en saa ung prest skulde ha det hjerte* lag som gamlepresten, tænkte konene. Naar de la sine übrukte lommetørklær tilbake i kommodeskuffen, var det med en følelse av tomhet — av at de var blit be* draget for noget. Kirken var næsten fuld av folk, da presten kom. Den gamle, venlige klokker fortalte ham for sikkerhets skyld endnu en gang hvad slags mand den avdøde hadde været, og han uttalte ogsaa det haap at pastoren vilde benytte sig av denne leilighet til at gi en advarsel til den avdødes kamerater og likesindede. Pastor Welde lovte dette. Der kom kisten og de sørgende indover gulvet. Klokken i taarnet stanset sine slag. Det var som der ikke var nogen klang, — det var bare det haarde metal som gav lyd fra sig. Salmesangen var heller ikke som den skulde være. Det var saa og saa meget lyd fra saa og saa mange stemmebaand. Det eneste som lød naturlig var undertakerens x hviskende instruks til bæ* Bedemandens.

463 rerne. Det var en simpel kiste — meget simpel. Presten saa det. Synet av den simple kiste vakte som en stemme indeni ham. Han hadde sin præken færdig. Han saa den som en lang traad som han maatte holde i orden. «Drankere skal ikke arve Guds rike.» Det var teksten. Han klamret sig likesom til den. «Det var da en simpel kiste,» sa stemmen. «Drankere skal ikke arve Guds rike.» — «Bare et par smaa kranser — næsten ingen blomster,» sa stemmen. — «Drankere skal ikke arve Guds rike.» Presten vilde tvinge sig frem, — «her saa man syndens skrækkelige følger.» — «De maa være meget fattige,» sa stemmen. «Her var en sjæl slynget ind i det evige mørke, den hadde valgt synden og faat syndens løn.» — «Den magre konen som hoster saa fælt, er formodentlig hustruen,» sa stemmen, — «hun er daarlig klædd; — — men hun har nok tat paa sig det bedste hun har,» sa stemmen videre. «De to smaa* jentene — —.» Pastoren tok sig sammen med en kraftanstrengelse: — «en som hadde forkastet naaden og istedenfor Kristi dyrebare blod og kirken hadde valgt drikken og sa* loonen.» — «Den gamle konen er moren, stakkar,» sa stemmen. Prækenen gik istykker for ham. Traaden blev like* som borte i stumper og stykker. Han la merke til hvorledes den gamle konen sat og rugget paa sig under salmesangen. Hun var en tnoende kvinde. Han vilde nu nævne hende specielt som en mor som hadde gjort sin pligt og kunde møte frem for Herrens domstol, vitende at hun hadde været en ret mor, som hadde baaret sin søn frem paa bønnens armer —. — «Nu graater gamla ogsaa,» sa stemmen. — «hun graater over den stakkars gutten sin og den dom han skal faa baade her og hisset,» sa stemmen. Pastor Welde vendte sig halvt bort og lukket øinene.

46 Han fik prækenen likesom snappet fra sig. Forgjæves søkte han at samle stumpene. Tusen ting skulde han ha sagt — om denne konen bare lot være at hoste og den andre at graate — — og om bare ikke de to smaa* pikene hadde sittet der, «for at høre dig fortælle at faren er i helvede,» sa stemmen. Pastoren vred sig, der han sat. Han

skulde nok sagt hvad han vilde ha sagt, hvis kisten hadde været finere og var baaret ind av tykmavete, rødnæsete saloon* holdere. Salmesangen var ophørt. Pastor Welde steg frem og holdt en kort, næsten utydelig bøn. Da han var færdig, stod han et øieblik og saa hjælpeløst frem for sig. Nogen smaa beskrevne papirstykker som han hadde i beredskap, blev klemt sammen i hans huie haand. Han aapnet bibelen og læste, som det syntes, paa maafaa et kapitel. Det var om Jesus som opvækker enkens søn. Det voldte ham stor anstrengelse at læse og endnu større at faa begyndt. «Vi er samlet her,» sa han, «for at begrave en av vore norske landsmænd, som er blit overkjørt — eller som vi, mener jeg, har kommet iskade for at overkjøre, saa vi paa en maate er blit skyld i at han nu ligger her i den simple kisten med bare nogen faa, tarvelige blomster. — — Jeg beklager at jeg for min del ikke var saa omtænksom at sende endel blomster og — — ja, det er jo skik, naar man ikke har gjort noget for en, mens han lever, da at sende vakre blomster til at lægge paa kisten. Jeg skulde bragt med mig en rigtig stor krans, for jeg gjorde ingen verdens ting for denne mand mens han levde.» Der var dødsstilhet i kirken. Den gamle klokker skulde bringe et glas vand til enken, som hadde en slem hoste; men han blev staaende paa halvveien med glasset i haanden. Pastor Welde fortsatte sin tale. Han talte bare om

465 sig seiv. Alt hvad han kunde ha gjort for denne mand, og som han dog ikke hadde gjort. Han hadde set saloonene staa i denne mands vei, og intet gjort, han hadde set glassene bli tømt i godt selskap, og intet sagt. Han hadde visst hvorledes rusdrikkene fører folk til ruin, og intet foretat sig. Om han end ikke hadde kjendt denne mand personlig, saa hadde han dog visst at der var slike — og gaat forbi dem, som presten og leviten. Det var hverken til trøst eller undskyldning for ham at han ikke var den eneste som hadde gaat forbi, sa han. For første gang talte han længe. Han saa de mange ansigter vendt mot sig. Der var ingen som graat. Men dødsstilhet hersket; kun var den avbrutt nu og da av enkens hakkende hoste. De mange opadvendte ansigter var juryen, — han var sin egen anklager. Han visste fuldt vel at ogsaa de var skyldige. Hadde han spillet prestens rolle, saa hadde de spillet levitens — men kunde presten anklage leviten? Han hadde den første anled* ning. Pastor Welde talte sig varm. Og saa tok han fat paa teksten. Det var en enkes søn som var død, — virkelig død, som hin mand i kisten. Og alle hadde sagt: «Graat bare! Graat! Alt haap er ute.» Men Jesus ynkedes over moren og vakte denne virkelig døde gut op igjen, saa moren, som trodde hun hadde mistet ham, fik ham igjen. Det kunde hænde at folk ikke hadde gjort det som ret var mot denne moren og gutten hendes, men Jesus visste seiv hvorfor han vakte ham op, om han endog var virkelig død. Han vilde glæde moren, — han syntes synd i hende. Han hadde seiv en mor som var ham kjær, og ingen forstod mors* hjertet saa godt som han. Til os hadde han sagt: «Dømmer ikke!» I alle sine domme hadde han brukt andet maal end menneskene. Den som stod lavest, kom ofte først, — den som stod øverst, sidst, og den som gav mindst, gav mest. I et saadant tilfælde som dette 30 — Boken om Norge. V.

46 var det bedst for hver og en at bede tolderens ydmyge bøn: «Gud være mig arme synder naadig.» Pastor Welde blev veltalende. Den gamle kones øine skinte op imot ham med en forunderlig glans, og enken sat mere opreist. Hun pyntet endog litt paa barnenes pjuskete ansigter og tysset paa det mindste, som vilde til at graate. Pastoren sluttet med en md* trængende advarsel til alle om at være beredt — ikke paa at dømme andre, men paa at bli dømt seiv; ti det bør os alle at fremstilles for Guds domstol, han som ser i løndom og betaler i det aapenbare. Det gjaldt at være beredt, naar alderen kom og aftenskyggene samlet sig. Istedenfor at holde bøn foldet han sine hænder og fremsa de vakre vers av Ingemann: Bli hos os naar dagen helder, du kjære fader og Gud! Bli hos os naar mørket vælder av nattens sluser ut! Henspred over dal og høie dit stjerneklædebons flig! Da lukker vi trygt vort øie og slumrer søtt hos dig.

Da lokket blev tat av kisten, gik pastor Welde ned for at se liket. Det gav næsten et sæt i ham, da han saa ansigtets haarde træk og den knuste næsen. Men da folk hadde passert forbi kisten, og de to kvinder gik hen til den, tok den gamle kone liket under haken med sin knoklete haand og klappet det paa kindet «Gubæi 1 da, gutten min, gubæi da! Du faar naa møte mig ved porten. Jeg blir naa itte saa længe etter.» Pastor Welde maatte vende sig bort. Enken graat stille. Det holdt haardt at faa hende op, og de to smaapiker og den lille som hun bar paa armen, graat ogsaa. Det var ikke stort følge til kirkegaarden, men da Goodbye, farvel.

467 kirken hadde tømt sin beholdning ut paa gaten, og den sorte strøm var sivet dit hvor den kom fra, blev der snakket meget om prestens tale, og om ham som laa der i kisten med den knuste drankernæsen. Der hadde her

været en anledning til at gi drankerne en ordentlig advarsel — og saa blev det — næsten det motsatte, kunde en sige. Men denne gang hadde han talt bedre allikevel end for to uker siden, da en av menighetens ældste blev begravet. Slik var ikke gamlepresten! Waldemar Åger. Norsk musik i Amerika. Paa tonenes sprog har de norske komponister bragt bud om Norge til langt flere amerikanere end seiv de stør* ste norske digtere har kunnet naa med sine verker. De norske toner drar og lokker. Hvor de engang har fanget sindet, glemmes de aldrig. Faa land besidder en musik saa fuldt ut national som Norge. Norske mænd og kvinder elsker denne musik, og musikelskende folk i alle land sætter pris paa den. Den moderne tonekunst har sit egentlige utspring fra Nederlandene. Siden blev Italien verdens musik* centrum. Ved begyndelsen av det attende aarhundrede begyndte Tyskland at gjøre sig sterkt gjældende i musik* livet, og indtok snart en førerstilling som endnu ikke er fravristet det. Ved at hente stoffet til sine store musikdramaer fra den nordiske mytologi har den yp* perste repræsentant for Tysklands musik, Richard Wag* ner, bidrat meget til at faa den kultiverte verdens blik vendt mot Norden. Helt indtil den første halvdel av det nittende aar* hundrede var Norge musikalsk set et aldeles ukjendt land. I Norges byer var der musikselskaper; men de levde udelukkende paa fremmed kost. Imens laa en rik tone* skat gjemt mellem Norges germanske fjeld. Folket hadde

467 kirken hadde tømt sin beholdning ut paa gaten, og den sorte strøm var sivet dit hvor den kom fra, blev der snakket meget om prestens tale, og om ham som laa der i kisten med den knuste drankernæsen. Der hadde her været en anledning til at gi drankerne en ordentlig advarsel — og saa blev det — næsten det motsatte, kunde en sige. Men denne gang hadde han talt bedre allikevel end for to uker siden, da en av menighetens ældste blev begravet. Slik var ikke gamlepresten! Waldemar Åger. Norsk musik i Amerika. Paa tonenes sprog har de norske komponister bragt bud om Norge til langt flere amerikanere end seiv de stør* ste norske digtere har kunnet naa med sine verker. De norske toner drar og lokker. Hvor de engang har fanget sindet, glemmes de aldrig. Faa land besidder en musik saa fuldt ut national som Norge. Norske mænd og kvinder elsker denne musik, og musikelskende folk i alle land sætter pris paa den. Den moderne tonekunst har sit egentlige utspring fra Nederlandene. Siden blev Italien verdens musik* centrum. Ved begyndelsen av det attende aarhundrede begyndte Tyskland at gjøre sig sterkt gjældende i musik* livet, og indtok snart en førerstilling som endnu ikke er fravristet det. Ved at hente stoffet til sine store musikdramaer fra den nordiske mytologi har den yp* perste repræsentant for Tysklands musik, Richard Wag* ner, bidrat meget til at faa den kultiverte verdens blik vendt mot Norden. Helt indtil den første halvdel av det nittende aar* hundrede var Norge musikalsk set et aldeles ukjendt land. I Norges byer var der musikselskaper; men de levde udelukkende paa fremmed kost. Imens laa en rik tone* skat gjemt mellem Norges germanske fjeld. Folket hadde

468 seiv digtet sine toner, hvori det tolket de længsler som de blaanende fjeld og det bølgende hav vakte hos det. Den lyse sommernat, de mørke, snefulde vintrer, fossens dur, solens spil paa bræene alt skapte hos det folk som her levde slegt efter slegt, vekslende stem* ninger, som fandt sit uttryk i toner. Men de melodier som fødtes av denne storslagne natur og under tildels haarde livsvilkaar, fik en understrøm av vemod. I sin oprindelige form var disse toner en musik for det norske folk. Folket opfandt sine egne instrumenter, hardanger* felen og langeleiken. Da kunstmusikkens dyrkere opdaget den tonerigdom som bodde paa folkedypet, grep de den med levende interesse. Musikere reiste omkring i bygdene og samlet folkemelodier. De frembød rikt stof til bearbeidelse. Den kunstmusik som nu fremstod i Norge, fik sit præg av folketonene. Skjønt kompositionene blev holdt i de av kunstmusikken anerkjendte former, var der paa bun* den et nationalt element. Tonebilledene fik en bakgrund som var egte norsk. Waldemar Thrane, Ole Bull, Half* dan Kjerulf og Richard Nordraak anslog de nationale strenger. Ingen av disse besad i den grad som Edvard Grieg et lydhørt øre for de norske natur* og folketoner og en følsom sans for de eiendommelige harmonier, melodier og rytmer i den oprindelige musik som var blomstret op i Norges avstængte daler. Likesom Ole Bull var den første som bragte bud ut i Europa om at der fandtes musik oppe i landet mot den evige sne, var han ogsaa den første kunstner som tolket norsk musik paa amerikansk grund. Da Ole Bull ved et rent tilfælde først gjorde sig bemerket i Italien, var han som en aldeles ukjendt mand kommet til at spille de norske toner ved en stor konsert i Bologna. Publi* kum blev ellevild av begeistring. Det ropte paa kunst* nerens navn. Han svarte: Ole Bull di Norvegia (Ole Bull fra Norge). Det blev proklamert som

hans navn;

469 for man kjendte jo ikke Norge. Saaledes forsømte han aldrig at synge ut det lands navn hvor hans strenger blev stemt. Han var lydhør for alle nationaliteters folkemusik, og kunde improvisere aandfulde parafraser over deres folkeviser. Men de toner som dirret som en usigelig fryd inde i hans egen sjæls sangbund, dem bar han med sig fra hjemmet, fra det fjeld* og fjordrike som hans hjerte var bundet til. Ole Bull gjestet Amerika flere ganger; første gang var han her fra november 1843 til december 1845. Siden tilbragte han omtrent halvparten av sin tid i Amerika. Han var den første av de store fiolinister som gj estet Amerika. Hans ry var gaat forut for ham. Kort efter ham kom den franske fiolinist Vieuxtemps. «Bull eller Vieuxtemps» reistes til et partispørsmaal mellem den franske koloni i New York og amerikanerne. Striden mellem de to partier blev meget heftig. Seiren heldet dog snart avgjort til Ole Bulls side. Det bidrog maaske sit til utfaldet at Vieuxtemps var liten og uanselig, mens de amerikanske blade med henrykkelse omtalte Bulls kraftige skikkelse og kjække fremtræden. Digteren Longfellow var blandt de mange som be* geistredes av Ole Bulls spil, og var ofte sammen med ham. Det er Ole Bull som Longfellow har sat et varig minde i sine «Tales of a Wayside Inn»: Before the blazing fire of wood Erect the rapt musician stood; And ever and anon he bent His head upon his instrument, And seemed to listcn, till he caught Confessions of its secret thought, — The joy, the triumph, the lament, The exultations and the pain; Then by the magic of his art, He soothed the throbbing of its heart And lulled it into peace again.

470 Endnu kan man i amerikanske tidsskrifter støte paa artikler om Ole Bull og hans vidunderlige spil. Intet nutildags kan sammenlignes med hans konsertreiser. Naar han indfandt sig i en by for at gi konsert, kom folk kjørende lange veier for at høre ham. Der var en tilstrømning som til de store politiske møter under præ* sidentvalgkampene. Det er ofte blit sagt at Ole Bull vakte musiksansen hos det amerikanske folk i en ut* strækning som ingen anden berømthet. Dertil bidrog at han ved siden av sine norske toner spilte stykker som laa tilhørernes hjerter nær, som «Ensomheden paa Prærien», «Niagara», «Erindringer fra Washington», en parafrase over «The Star Spangled Banner». Under sit første Amerika*ophold indspilte Ole Bull otti tusen dollars netto efter at ha utbetalt femten tusen til sine medvirkende. Desuten hadde han av sine konsert* indtægter git tyve tusen til veldædige øiemed. I 1852 kom Ole Bull atter til Amerika. Det han hadde tjent paa sin første konsertreise her, var strøket med ved oprettelsen av Bergens teater. Han hadde ogsaa sat sig som maal at grundlægge en koloni av sine lands* mænd i Amerika. Men om denne kolonis skjæbne er allerede tidligere fortalt i denne bok. Ole Bull var begeistret for Amerikas frie insti* tutioner. Da han i 1852 (25de september) skulde bli amerikansk borger, foregik dette efter hans ønske paa en meget høitidelig maate i den historiske Hall of Independence i Philadelphia. Kunstneren hadde forbindelser i de høieste kredser i Arne* rika. Da han i mars 1852 kom til Washington, mot* tok han en indbydelse til at gi konserter fra et par hundrede fremragende statsmænd og diplomater. Ind* bydelsen var undertegnet av mænd som Daniel Webster og general Winfield Scott. Paa denne turné reiste Ole Bull sammen med den da trettenaarige Adelina Patti, den senere verdensberømte sangerinde. De be*

471 søkte Minneapolis og St. Paul første gang i 1856. Kon? serten i Minneapolis blev git i en sal som stod paa hjørnet av det nuværends Second Avenue South og Washington Avenue. Det store nummer ved denne konsert var «The Star Spangled Banner», arrangert av Ole Bull for en festkonsert i Chicago den 4de juli 1856, med solo av Adelina Patti. I 1869 gjestet kunstneren atter Minneapolis og St. Paul. I september 1870 indgik han for anden gang egteskap med miss Sarah C. Thorpe, datter av statssenator Thorpe i Madison. Under sit op* hold i Madison undfanget han ideen til en norsk bok* samling ved Wisconsin Universitet. Han gav den 17de mai 1872 en konsert til indtægt for dette øiemed. Hans hjem i Madison er nu guvernørens mansion. Sin allersidste konsert gav Ole Bull i New York vaaren 1880. Hele indtægten gik til velgjørenhet. Kort efter reiste han tilbake til Norge, hvor han døde den 17de august samme aar. Den 17de mai 1897 avsløres et av billedhugger Jakob Fjelde modellert mindesmerke for Ole Bull i Lo* ring Park, Minneapolis, reist av «norske amerikanere». Kunstnerens enke var tilstede, og hans søn Alexander spilte ved støtten «Sæterjentens søndag» paa farens fiolin. Det gunstige indtryk Ole Bull hadde gjort paa ame* rikanerne med sit spil, hitførte at norsk musik fandt et villig øre hos dem. I Europa hadde man lært sig til at vende blikket mot Norden. Edvard Grieg blev en velset gjest i Paris, Berlin og

London. Johan Svendsen, Johan Selmer, Christian Sinding, Agathe Grøndahl og flere fulgte efter. Europæisk anerkjendelse av norsk musik aapnet vei for den til det amerikanske publikum. Griegs A*moll konsert saavelsom andre Grieg'ske stykker blev spilt her av pianister som Pugno, Rosenthal, Hofmann, BloomfiekUZeisler og Teresa Carreno. A*moll konserten har i de største amerikanske konsertsaler med glans

472 hævdet sin plads som et av verdensmusikkens storverk i denne form, mens det er blit almindelig erkjendt at kompositionens charme bestaar i dens norske farvepræg. Griegs sonater forekommer meget hyppig paa ameri* kanske konsertprogrammer. Der er neppe et eneste av de mange udmerkede amerikanske symfoniorkestre som ikke har en eller begge Peer Gynt=suitene paa sit re* pertoire og regner dem blandt sine allerpopulæreste nummere. Griegs romancer synges av de største kon= sertsangere. De store korforeninger kappes om at gi «Landkjending» den bedste utførelse. Grieg—Bjørnsons musikdrama «Olav Tryggveson» er blit utført ved store amerikanske musikfester. Vaaren 1898 var det saaledes paa programmene ved musikfester i Cincinnati, Indiana* polis og Worcester, Mass., og den næstfølgende vaar i Louisville, Ky. Ogsaa flere ganger siden er det opført, bl. a. av Philharmonic Club i Minneapolis. Ofte gives hele Grieg*programmer. Efter Griegs død (4de sept. 1907) gaves i mange byer mindekonserter, endog paa steder hvor kun faa personer av norsk byrd findes. I Minneapolis holdt de norske sangere med assistanse av solister og Minneapolis' symfoniorkester en mindekonsert med udelukkende Griegs kompositioner. Den mest utførlige biografi av Edvard Grieg er skrevet av amerikaneren Henry T. Finck, som beklager at den norske mester aldrig var istand til at gjeste Arne* rika, og forsikrer at ingen europæisk komponist kunde været saa forvisset om fuldt hus. En Grieg=støtte blev sommeren 1914 avslørt i Prospect Park, Brooklyn, New York, i nærværelse av femten tusen mennesker. I Seattle, Wash., og Grand Forks, N. Dak., arbeider man for at reise Grieg*støtter. Johan Svendsens rapsodier forekommer hyppig paa amerikanske konsertprogrammer, og hans skjønne ro* mance tilhører de fleste amerikanske fiolinisters reper* toire. Skjønt Halfdan Kjerulfs kompositioner ellers ikke

473 er saa godt kjendt her som de fortjener at være, er hans sang «Længsel» uten tvil bedre kjendt end nogen anden nordisk sang. Under titelen «Last Night» fore* kommer den i næsten alle samlinger av populære me* lodier. Christian Sindings kompositioner spilles og synges meget ofte, skjønt de endnu ikke har opnaadd den po* pularitet som med tiden sikkert vil bli dem tildel. Blandt dem som særlig interesserer sig for hans musik, er den amerikanske pianist Arthur Shattuck, som staar i et nært venskapsforhold til ham, og hvem Sinding har tilegnet sin opera «Det hellige Bjerg». Agathe Grøndahls sanger er meget avholdt blandt hendes lands* mænd; men sangdygtige amerikanere har endnu ikke skjænket dem den opmerksomhet som uten tvil er dem i vente. Sigurd Lies malende lille romance «Sne» har slaat igjennem og synges paa en engelsk tekst, hvis titel er «Softfooted Snow», av mange amerikanske berømt* heter. Det er ugjørlig her at opregne alle de norske kompositioner som fra tid til anden sees paa amerikanske konsertprogrammer. Nævnes bør dog at Johan Halvor* sens «Bojarernes Indtogsmarsj» og hyldningsmarsjen fra Griegs musik til Bjørnsons drama «Sigurd Jorsalfar» er blands de mest populære konsertmarsjer. Norsk musik har i stor utstrækning erobret sig en anset plads blandt amerikanerne uten synderlige anstren* gelser fra personer som stammer fra Norge. Den er agitationsstof i sig seiv. Det bør dog bemerkes at alle de musikkens dyrkere av norsk nationalitet som er naadd frem til at bli noget, fortrinsvis har fremført norsk musik. Kjendskap til norsk musik er omtrent ens* betydende med kjærlighet til den. Det er fornemmelig sangerinder som i dette stykke har udmerket sig. Olive Fremstad er den som i denne forbindelse maa omtales først. Paa sine konsertprogrammer har hun næsten altid en gruppe nordiske sange, og seiv har hun uttalt at det er intet hun hellere synger end disse. Faa sanger*

474 inder i Amerika har det grep paa publikum som Olive Fremstad. Hendes utførelse av Wagner'ske sopranpartier saavelsom andre store operaroller tilhører de lødigste kunstpræstationer som den berømte Metropolitan Opera i New York har kunnet opvise. Sangerinden, om hvis

Olive Fremstad

nationalitet der tildels tvistes, er født i Stockholm. Hendes far var norsk, moren svensk, og da hun var ganske liten, flyttet familien til Norge, hvor den vor* dende berømthet henlevde sine barneaar. Som ung pike kom hun

til Minnesota, og i Minneapolis begyndte hun sine sangstudier. Hun fortsatte sine studier i New York og reiste saa til Europa, hvor hun ved de store

475 operascener kjæmpet sig frem til anerkjendelse, saa da hun vendte tilbake til Amerika, aapnedes der straks plads for hende i kunstnernes øverste række. De svenske sangerinder Jenny Lind og Christina Nilsson — to av de største kunstnerinder som nogensinde har gjestet Amerika — sang ogsaa norske sanger. Norsk*amerikanerne kan med stolthet peke paa an

Lorentz Severin Skougaai

sete kvindenavn paa musikkens omraade. Flere sanger* inder er kommet fra Norge og har optraadt her paa konserter eller har virket som sanglærerinder. Boston kunde blandt sine mest fremragende sangerinder i en lang aarrække tælle ikke mindre end tre norske kvin* der, søstrene Aagot Lunde Wright, Sigrid Lunde Souther og Kathinka Paulsen White; den sidste er en søster av Alfred Paulsen i Chicago, komponisten til den popu* lære sang «Naar Fjordene blaaner». Ved American

476 Conservatory of Musk i Chicago har Mmc Ragna Linné, en født Kristianiadame, som er elev av den be* rømte Mmc Marchesi i Paris, i mange aar været en av de fornemste lærerinder i sang. En anden norsk elev av Mmc Marchesi er Dagny Mordt Rolland, som blandt sine elever hadde præsident Clevelands hustru. Hun og hendes mand, fiolinisten Halfdan Rolland, underviste en tid ved Wells College i Aurora, New York. Mange amerikanske musikskoler har hat norske mænd og kvin* der inden sit lærerpersonale. Ved det til Syracuse uni* versitet knyttede College of Fine Arts virket Uni Lund som sanglærerinde de sidste otte aar av sit liv. Hun var en søster av den i Chicago bosittende komponist* inde Mmc Signe Lund og sanglærerinden Birgit Lund i Tacoma. I Minneapolis var mrs. Anna Smith Behrens i mange aar den fornemste sanglærerinde og bibragte en stor skare elever interesse for norsk musik. Her virket ogsaa en tid mrs. Valborg Hovind Stub, som samlet en talrik skare elever om sig. Hun bidrog meget til at utbrede kjendskap til norske sange ved at be* sørge et utvalg av de bedste av dem utgit med engelske tekster. En lang række norske mænd og kvinder kunde nævnes som paa konsertreiser ikke alene har glædet sine landsmænd ved at synge de norske sange, men ogsaa har vakt interesse for disse sange blandt ameri* kanerne. Adskillige av disse sangere og sangerinder har lært at synge her i landet og faat sin interesse for den norske tonekunst vakt her. I New York døde i 1885 en norsk tenorsanger som under kunstnernavnet Severini opnaadde adskillig be* rømmelse. Hans egentlige navn var Lorentz Severin Skougaard. Mens han studerte sangkunst i Paris, sluttet han med den amerikanske sanger Alfred Corning Clark et venskap som varte livet ut. Clark fik overtalt ham til at komme til Amerika, hvor det lykkedes den norske sanger at vinde guld og ære. Clark har skrevet sin

47 vens biografi i en bok paa 250 sider, og til minde om ham har han skjænket det norske hospital i New York et legat paa 64,000 dollars. Instrumentalmusikken har talrike utøvere blandt norske mænd og kvinder. Flere av disse indtar de mest fremskutte stillinger i de byer hvor de virker. Mangen smuk seier for norsk musik er vundet av norske pianister og fiolinister og deres kvindelige kolleger. Mange musikkyndige amerikanere har særlig lagt sin elsk paa norsk musik. Sangerinden Emma Thursby gav sjelden nogen konsert uten at ha norske sange paa sit program. En av de mest ansete musikskribenter, Thomas Tapper, som i flere aar var redaktør for «The Musician», er sterkt norsk*interessert og lot i den tid han redigerte det nævnte blad, talrike artikler om norske emner fremkomme der. Hans norskfødte hustru er en meget begavet pianistinde. Blandt dem som til tidsskrift tene har levert bidrag om norsk musik, bør nævnes dr. Agnes Mathilde Wergeland, den i 1914 avdøde pro* fessor ved Wyoming Universitet, som seiv var en flink musikamatør og i de forskjellige hvor hun færdedes, vakte interesse for norsk musik. I de fleste amerikanske symfoniorkestre findes norske medlemmer. I New York har man et skandinavisk sym* foniorkester under ledelse av nordmanden Ole Winding* stad. Det er blit rosende omtalt av New York*kritikerne for sin utførelse av større skandinaviske verker. Det kommunale orkester i New York, det saakaldte City Orchestra, ledes av Arthur Bergh, som er født i St. Paul av norske forældre. Han har gjort sig fordelagtig be* merket som komponist. Hans melodramatiske musik til Poes «The Raven» er saaledes blit fremført utallige ganger av den berømte sanger og oplæser David Bispham. Den norske komponist Edmund

Neupert døde i New York i 1888 efter at ha virket der som pianist og musik*

478 lærer i fire aar. Det var paa sit dødsleie at han kom* ponerte den vakre melodi til hvilken Bjørnstjerne Bjørn son senere digtet ordene «Syng mig hjem». En hel del kompositioner, fornemmelig korsanger, er blit skrevet av norsk*amerikanere. De er dog hoved* sagelig kun blit sunget av landsmænd. De fleste av

Edmund Neupert.

disse komponister har ogsaa virket som sangledere for norske mandskor. Mandssangen spiller en meget vigtig rolle i Europa, særlig i de nordeuropæiske land. Det er en amatørkunst hvis opdragende indflydelse er al* mindelig anerkjendt. Der skal opofrelse til for at drive det saa vidt som mange av disse mandssangforeninger gjør, og amerikanerne kan ikke noksom beundre denne virksomhet. De studenterkor fra Lund, Kristiania og Kjøbenhavn som har gjestet Amerika, erobret fuldstæn*

479 dig sine tilhørere. I New York er der blandt 23 natio* naliteter ikke mindre end 154 sangforeninger med til* sammen 5000 sangere, hvorav 400 er skandinaviske, mens der inden tilsvarende amerikanske kredser neppe findes et mandskor. Heri medregnes ikke de talrike kirkekor.

Emil Bjørn og de norske studentersangeres dirigent under Amerikas færden, Olaus Grøndahl.

I de nordiske land er mandssangen den form for musik som ligger folket nærmest. Den poesi som Nor* dens største digtere har frembragt, og som folkene kjen* der som sin egen, forenes med melodi og harmoni som finder gjenklang i nordiske tilhøreres barm. De nordiske landes natur, folkeliv og historie har faat en egen glans gjennem mandssangkompositioner, som har knyttet et intimt baand mellem sangerne og aandsproduktionen paa dette omraade. Det hænder saaledes meget ofte at sangerne blir staaende i rækkene længe efter at deres

480 håar er graanet. Denne virksomhet har de indvandrede nordmænd forsøkt at omplante paa amerikansk grund. Der har eksistert hundreder av norske mandssangfor* eninger i Amerika. Tildels er disse sangere kommet

Carlo Sperati.

sammen til stevner og har dannet kor paa op til otte hundrede stemmer. Ved disse anledninger har de større norske mandssangkompositioner faat en utførelse som har imponert de amerikanere som har indfundet sig til konsertene. De mænd som især har indlagt sig fortje* nester paa dette omraade, er John W. Colberg, som døde i Chicago i 1910, John Dahle i St. Paul, Erik Oulie i Minneapolis, John Lindtner, som døde i San

481 Francisco i 1909, Carlo Sperati i Decorah og Emil Bjørn i Chicago. De to sidstnævnte er hoveddirigenter for henholdsvis Pacifickystens norske sangerforbund og det norske sangerforbund i Amerika, et forbund som tæller sangforeninger helt fra Dakota'ene til byene paa Atlanter* havskysten. Ved de mange norskamerikanske colleges har norsk musik ogsaa været dyrket efter en større maalestok, og mange musikstuderende har der faat grundlaget for en interessert virksomhet for norsk musiks utbredelse. Blandt de bedste studentermusikkorps (college*bands) i de Forenede Stater er de ved Luther College i Deco* rah og St. Olaf College i Northfield. Rigtignok spiller de ikke i nogen videre utstrækning norsk musik; men de gir ved sine præstationer slaaende bevis paa hvor langt det er mulig seiv for unge amatører at drive det, naar flid og offervilje lægges i et arbeide, og de unge musi* kere underkaster sig den fornødne disciplin under kyndig veiledning. Under ledelse av henholdsvis Carlo A. Spe* rati og F. Melius Christiansen har disse studenderkorps foretat flere turnéer og med sit spil vundet almindelig beundring. En betydelig del av den musikalske virksomhet blandt norsk*amerikanerne utøves av kirkekorene. Et av de store kirkesamfund, den Norske Synode, har i en række av aar hat et sangerforbund som har holdt meget impo* nerende musikfester. Den Forenede Kirke har ogsaa et saadant sangerforbund, og et er under opseiling inden den Lutherske Frikirke. I de byer hvor den norske befolkning utgjør en faktor i det offentlige liv, finder man som oftest at de virker som de ivrigste og mest interesserte for musik* livets fremme. Eksempelvis kan nævnes Duluth, Minn., hvor brødrene Jens og Gustav Flaaten er de ledende i musiklivet. Norsk musik i hjemmene er en meget væsentlig 31 — Boken om Norge.

V.

482 faktor i forbindelse med emnet «Norsk musik i Arne* rika». Man vil ha lagt merke til at det er rent seiv* følgelig at barn av norsk byrd, hvis de besidder nogen fremragende musikalsk evne og driver det litt videre i sine musikstudier, lægger sin elsk paa norsk musik, og at de sangdygtige, naar de opnaar forstaaelse av sangens dypere betydning, faar lyst til at synge Griegs, Kjerulfs, Sindings og Agathe Grøndahls sange. I et hjem hvor norske toner lyder og finder gjenklang, er der ogsaa banet vei for den skjønnet som de andre kunster rummer. Carl Hansen.

Blandt norske nybyggere i Nord*Dakota. 1911.

Jeg har hørt meget om de første settleres gjenvor* digheter her i Amerika, og hadde derfor foresat mig at besøke et par av de norske settlementer som nu er i sin vorden. Alt er forresten i sin vorden paa disse kanter. Der er neppe tvil om at det store hvetebelte om 2 å 3 hun* drede aar vil bli de Forenede Staters nationale kjerne. Hit vil man søke for at finde de bedste nationale typer. Her vil landaristokratiet bli sterkest. Den rike jord vil dynge velstand paa sine eiere i en uanet maalestok. Her vil sitte en landadel som vil være uhyre stolt av at kunne regne sine aner tilbake til de Ole'r og Nils'er som først hadde tat homestead her. Alt er, som sagt, i sin vorden. Settlementene langs den nye bane paa Great Nor* thern, fra Fargo til Devils Lake i N. Dak., er henved 30 aar gamle; men banen er ganske ny. «Byene» er smaa, men de har ofte store navn. Navn som London, Paris, Berlin, Wien m. fl. var optat paa andre steder i staten; men vi har dog Tokio, Peking og — Hamar. I Peking gik jeg av. «Hvad synes du om byen?» spør min ven, bankieren. Han fortrækker ikke en mine da jeg svarer: «Vent et øieblik, saa skal jeg gaa ut og betragte den fra alle kanter.» Men hver by har sin brede, torvlignende forretningsgate, sit Grand Opera House, hotel, restaurant, butikker, apotek, smie, leie*

•

486 stald og en eller to banker. Den store rummelighet falder straks i øinene. Folk vil ikke klænge sig ind paa hverandre.

Jeg kjører ut til en farm, en norsk mils vei fra byen. Det store vaaningshuset er nyt og vilde tat sig ut i en storbys bedste residensstrøk. Min vert er en nordmøring, som nedsatte sig her med to tomme hænder paa et homestead for 26 aar siden. Fra den vakre veranda føres vi ind i selve storstuen. Mesteparten av den ene væg er dækket av store fotografier fra hans hjemsted paa Møre i Norge. Han hadde tænkt at gjøre en tur til Norge, men saa døde hans hustru, og han kunde ikke reise fra sine smaa. Saa skrev han hjem og fik en fotograf til at ta en hel række sammenhængende billeder fra fjorden. «Her fisket vi — der har jeg seilet mange ganger forbi — der kan du tro jeg har sprunget mange ganger — her er gaarden pladsen hørte til, — her er pladsen» — han gaar og peker og fortæller. Han fører mig ned i kjelderen og viser mig den store centralopvarming. Hele huset opvarmes med varmt vand, og der er radiatorer i alle værelser. Han viser mig badeværelset, moderne indrettet som i de større byer. En stor vindmølle pumper vandet op i store beholdere i 3dje etage, og derfrå faar de altsaa vandtrykket. Vi gaar over for at se paa stalden. Den er her som overalt i de ældre settlementer kolossal, — en ren kjæmpebygning. Og vel trænger han den; for han hol* der 20 hester foruten kjør. Ogsaa her er alt moderne. Alt beregnet paa at gjøre arbeidet letvint og spare skridt hvor det lar sig gjøre. Vi gaar videre til nogen lave, uanselige skur bak vaaningshuset. Der er tre av dem klint op imot hverandre; de likesom støtter hverandre. Min vert fører

v

487 mig ind der. Vi staar i hans «claim=shanty» — det lille skur hvor han alene hadde trodset præriens stor* mer, da han sat derute de første aar paa sit «homestead». Den er liten, men har været større end mange andres. De der nordfrå knusler ikke. De andre to tilstøtende skur var antagelig fra den tid han var blit gift. Konen vilde ha kjøkken og sengeværelse. De tre smaa skur kunde makelig nok flyttes ind i hans storstue. Men i mange aar hadde de været familiens hjem. Der stod den gamle slitte sofa som ogsaa hadde været seng. Den gamle kokeovnen stod der og nogen simple greier. Det er som han ikke har nennet at røre ved det. «Det var her jeg levde mine lykkeligste aar,» siger den store, sterke mand, og jeg ser han fører haanden op til øinene. Og jeg føler mine egne øine fyldes og snur mig bort. Glansen var nok gaat av den nye herlighet da konen var borte. Det er ute paa

prærien — milevidt fra na* boer — at egtefolk blir alt for hverandre. Der er ingen kafeer, ingen teatre, ingen besøk — de to er altid ven* nene: de eneste. Vi gaar ind i vaaningshuset igjen og slaar os ned i storstuen. Der er ingen tvil om at her er et herresæte i sin vorden. En 3A sektion eller en kvadratmil værdi* fuldt åkerland vil kaste uhyre meget av sig. Hye* ten vil aldrig bli billigere — sikkert dyrere, eftersom det brukbare land blir dyrere. Og linfrø, som i stor mængde dyrkes her, vil ogsaa stadig stige i pris. Disse store rum vil fyldes med kostbare møbler, og der vil komme målerier paa væggene, bibliotek og piano. Der vil bli park om huset og haveanlæg — engang. Der er ingen tvil om det. En liten 4*aaring holder svare spektakel paa gulvet. Han har to store støvler som han kjører efter lissene. Han skubber sig frem paa hoften og spænder støvlene foran sig. Det er balstyrige hester, og han gjør et svare leven — han pløier. Jeg lægger merke til barnets fine

48 træk, sarte hudfarve og store brune øine. Det er et overklassebarn — om man kan bruke et saadant uttryk. En ny race i sin vorden. * Det var længere vest i Nord*Dakota jeg kom til at besøke et virkelig nybygger*settlement. I Stanley (170 eng. mil vestenfor Devils Lake) tok jeg bikskyss til Lunds Valley, nær Powers Lake. Det gik strykende fort utover de nakne bakker. Ikke et træ eller saa meget som en gjærdestolpe at rende imot. Han tok svingene saa vi holdt paa at slynges ut. Her var ingen politibetjenter som noterte. Han kjørte ogsaa de ca. 22 mil paa 3A time. Brune, nakne bakker uten spor av andet planteliv end vissent græs. Hist og her er marken stenet. Jeg grubler over hvor jeg før har set et slikt landskap, og husker sætervoldene oppe i høifjeldene i Norge. Men bakgrund av fjeld mangler, bare endeløse, brune græs* bakker uten bækker eller sjøer, — ikke et ris eller en busk saa høi som til en mands knæ. Inde mellem bakkene kan man hist og her se noget som ligner en sort æske opstillet. Rundt om er jorden oppløid, eller hvete*marken og flaks*marken er slaat. Inde i disse æsker sitter nybyggeren som en snegl i sit hus. Set fra oven maa de ta sig ut som smaa infusorier paa en glat overflate, — noget skabb eller slikt som danner furer og flekker. Somme steder et litet såar med ujevnheter — det er byen. De som tar homestead, maa langt ut nu, og loven kræver at de skal bo paa landet i fem aar. Efter fjor* ten maaneders ophold paa landet kan de dog faa sit skjøte ved at betale et par hundrede dollars. De fattige begynder straks at «brække op» landet og dyrke det og blir sittende for levetiden. Andre sælger sit homestead saasnart de faar sine papirer paa det.

489 Dette land mente man engang var umulig, fordi der ikke var ved og vand. Men saa fandt man Lignite*kul, og vand boret man sig til. Mangesteds faar man godt vand ved blot at grave en almindelig brønd. Nybyggerhusene har været forskjellige paa de for* skjellige steder. I Søndre Wisconsin var det i gamle dager «Dug outs» eller jordkjeldere med en glasrute i døren og et rør op gjennem bakken. I den nordre del av staten er det tømmerhytter, og i Syd*Dakota torvhus, i det østlige Nord*Dakota «Claim shanties»; men her og i Montana er det «shacks». «Shanty» kan oversæt* tes «skur», men «shack» er en grad lavere og med et humoristisk tilsnit. De er omtrent firkantete og almindelig 12 fot i fir* kant, væggene bare av bordtykkelse med et lag tjære* papir utenpaa og en papklædning indvendig. Der er netop plads for en liten ovn, som ogsaa er kokeovn, en seng, et bord, en kuffert og nogen nødvendige kjøre* ler og greier. Ovnen er ikke større end at en kan bære den under armen. Røret er forsynt med en cylinder (tromme), saa en kan steke brød i selve kakkelovns* røret. Her «batcher» altsaa homestead=takeren. «To batch» er et nyt ord, laget herute, og betyr at «peper* svendiére». Der sitter akademikere og endog kvinder alene i disse «shacks» om vinteren. Et sted herute sitter en pike som har sit piano med sig i shacken. Kulden kan være frygtelig nok — op til 30 grader under nul (Fahren* heit), og om natten sørger ofte ulvene for musikken. Et par «coytes», som de kaldes her, kan holde et spek* takel som en flok uskikkelige unger som slippes ut av skolen. Saa er det de frygtelige blizzards; for stormene farer stygt over disse nakne bakkene. Med kaffe, mat, hermetisk melk og nok av Lignite*kul kan en dog ha det ganske komfortabelt. De sidste par dager har jeg besøkt en norsk prest, som lever i en slik shack med sin unge hustru her ved Conrad i Montana. I det ene

490 hjørne stod sengen og optok halvdelen av rummet. Der var et par fotsbred aapning mellem fotenden og væg* gen, og her hadde fruen sit kjøkken — her var nemlig ovnen. Et improvisert matskap og klæskap fyldte resten av væggen, og den anden væg var optat av prestens skrivepult. Hans «kontor» var altsaa i det fjerneste hjørne fra kjøkkenet; men han kunde makelig sitte paa kontoret med det ene ben i «sengeværelset» og det an* det i

«kjøkkenet». Mellem hans pult og døren stod spisebordet, og han maatte, naar han sat paa kontoret, anstrenge sig litt for at faa føttene gjennem «spiseværel* set» ind i kjøkkenet; men det lot sig gjøre. Ondt — ondt lider de disse norskamerikanske mis* sionsprester. Pionerprestene før i tiden hadde med ny* kommere at skaffe. De var ukjendt med landets sprog, følte sig fremmede og ensomme og trængte presten og var yderst taknemmelige. Disse nybyggere er næsten utelukkende av anden generation og snakker vel altid litt norsk; men interessen for presten og meningheten er vel nærmest knyttet til den forestilling at det er lettere at faa indflytning, naar man kan avertere at der er norsk menighet. Saa er det konkurransen mellem samfundene. En prest her kan ha fire eller fem smaamenigheter inden en radius av 50 eng. mil fra sin bolig og maa ligge og flakke om paa prærien og tilbringe sin meste tid i «buggien». Saa kan han møte en anden luthersk prest som kommer et snes mil i stygt veir for at betjene no* gen faa som bor i hans egen nærhet, men som tilhører et andet av de fire*fem lutherske samfund. Ondt har de det. De har ofret flere aar av sit liv paa sit studium, og saa maa de sitte her paa en sulteløn og se folk dynge velstand sammen paa alle kanter i et rikt land. En av strabasene nedbrutt helbred blir ofte disse presters løn. Men jeg hørte ingen klage. Powers Lake, N. Dak., er en anselig by med tre store elevatorer og tre banker og butikker av alle slags.

491

Byen har faat sit navn efter en liten indsjø med hvitt, grumset alkali-holdig vand. Byen laa paa et andet sted før; men saa blev jernbanelinje utstukket, og saa flyttet man hele «byen» til jernbanen. Der var bare to-tre hus dengang — for et par aar siden —, nu er det som sagt en by.

Da jeg kjørte tilbake, fulgte vi veien fra Powers Lake til White Earth. Han som kjørte gjorde mig opmerksom paa at hele byen Powers Lake og alt som derudi er, har været slæpt av hester de ca. 26 mil fra jernbanen i White Earth.

Til at brække op en ny mark brukes endnu meget okser. Oksen er nybyggerens bedste ven. Den slippes paa prærien og skjøtter sig selv. Gir en dem litt havre, kan fire okser for en brækkingsplog orke likesaa meget som fem hester, og naar oksen har uttjent, saa æter man den. Der er den hake ved oksene at den som kjører dem, maa være rigtig grov i munden. Det nytter ikke at godsnakke med dem.

Præriegræsset herute beholder en hel del av sin næringsværdi seiv naar det visner. Det visner gjerne før det fryser, og græsset skyter op de samme stråa. Har der været præriebrand om høsten, løftes alle de brændte toppene op om vaaren, som om der skulde ligge et sort slør over engen, fortæller min hjemmelsmand.

Mange har kreaturene gaaende ute hele vinteren, og da lider de endnu mere ondt end selve prestene.

Waldemar Ager.

Staten Minnesota En kort beskrivelse.

Minnesota er midtpunktet av det nord-amerikanske fastland. Det er like langt til Atlanterhavet i øst som til Stillehavet i vest; like langt til Hudson-bugten i nord som til Mexico-golfen i syd. I størrelse er staten

Byen har faat sit navn efter en liten indsjø med hvitt, grumset alkali-holdig vand. Byen laa paa et andet sted før; men saa blev jernbanelinje utstukket, og saa flyttet man hele «byen» til jernbanen. Der var bare to-tre hus dengang — for et par aar siden —, nu er det som sagt en by.

Da jeg kjørte tilbake, fulgte vi veien fra Powers Lake til White Earth. Han som kjørte gjorde mig opmerksom paa at hele byen Powers Lake og alt som derudi er, har været slæpt av hester de ca. 26 mil fra jernbanen i White Earth.

Til at brække op en ny mark brukes endnu meget okser. Oksen er nybyggerens bedste ven. Den slippes paa prærien og skjøtter sig selv. Gir en dem litt havre, kan fire okser for en brækkingsplog orke likesaa meget som fem hester, og naar oksen har uttjent, saa æter man den. Der er den hake ved oksene at den som kjører dem, maa være rigtig grov i munden. Det nytter ikke at godsnakke med dem.

Præriegræsset herute beholder en hel del av sin næringsværdi seiv naar det visner. Det visner gjerne før det fryser, og græsset skyter op de samme stråa. Har der været præriebrand om høsten, løftes alle de brændte toppene op om vaaren, som om der skulde ligge et sort slør over engen, fortæller min hjemmelsmand.

Mange har kreaturene gaaende ute hele vinteren, og da lider de endnu mere ondt end selve prestene.

Waldemar Ager.

Staten Minnesota En kort beskrivelse.

Minnesota er midtpunktet av det nord-amerikanske fastland. Det er like langt til Atlanterhavet i øst som til Stillehavet i vest; like langt til Hudson-bugten i nord som til Mexico-golfen i syd. I størrelse er staten

Høstemaskin.

den 10de i rækken av de Forenede Stater. Staten er 400 mil lang og 354 mil bred, og er større end alle New England-statene, Maine, Newhampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut og Rhode Island tilsammen.

Minnesota synes at være den høiestliggende av alle østenfor Klippebergene, idet tre store elvesystemer har sit utspring inden dens grænser. Disse er: Red River-systemet, som utmunder i Hudson-bugten i nord, Mississippi-systemet, som utmunder i Mexico-golfen i syd, og for det tredje de elver som rinder til Superior-sjøen og gjennem de store indsjøer til Atlanterhavet i øst. Det laveste punkt i staten er i det sydøstlige hjørne, 602 fot over havet, og det høieste er i det nordøstlige hjørne, 2 230 fot. Den gjennemsnitlige høide er 1 200 fot.

Navnet Minnesota er indiansk og betyr «himmelfarvet vand». Før den hvite mand erobret landet, var det Sioux', Chippewa's og andre indianeres jagtmark og tumleplads. Minnesota har sin indianske saga og traditioner. Her var det at Longfellow, Amerikas mest avholdte digter, la scenen for sit vakre digt «Hiawatha». Minnesota er «de ti tusen sjøers land». Der findes inden dens grænser mer end ti tusen indsjøer med navn. Mange er rigtignok ikke saa store, men saa findes der ogsaa forsvarlig store iblandt. Det er sikkert at alle disse sjøer utøver en betydelig indflydelse paa statens klimat, som er merkværdig mildt og stadig, i motsætning til egne som ligger længere syd. Det er saaledes en kjendsgjerning at nættene er meget kjøligere Og behageligere i Minnesota under sommervarmen end i de tilgrænsende stater, hvor der er litet eller intet vand. Det er ogsaa like saa sikkert at de utøver en sterk indflydelse paa regnfaldet, som er merkværdig jevnt og paalidelig. Det varierer omkring 30 tommer om aaret, hvorav størstedelen falder i grotiden, ifra mars til oktober. Der er ogsaa en mængde bække og

elver, og i alle elver, bækker og sjøer er der god fisk. Faa norske sorter forekommer, saasom gjedde, abbor og ørret. Bass, pike og muskelonge, de to sidste en art gjedde, er der mest av; og saa er der mange andre ringere sorter.

Elvene eier desuten en drivkraft som er av stor værdi. Mississippifloden danner et langt stykke av grænsen mellem Minnesota og Wisconsin, og denne «Vandenes Fader» er naturligvis farbar for større dampere, like fra Mexico-golfen op til St. Paul.

I det hele tat er jordflaten jevnt bølgeformig, og var, før den hvite rydningsmand kom, mer og mindre dækket av skog. Hele den sydlige del av staten var et parkland, hvor løvskog vekslet med aapne sletter eller «prairie», og jordbunden var sort muldjord, med grus og ler under. Skogen i denne del var en blanding av ek, løn, alm, med litt asp, heg og andre løvtrær. Strøket langs Red River var et flatt sletteland, den berømte Red River-«dal», hvor der dog ingen «dal» er; flat som en ny takke, med dyp, sort muldjord, med stort, frodig græs, men træløs, undtagen de smaa klynger ved vasdragene. Hele den nordøstlige halvdel var engang stor skog — naaletrær, — Minnesotas berømte «hvite» furu og gran, med blanding av bjerk, ek og andre løvtrær.

I det nordøstlige hjørne danner Superior-sjøen, verdens største ferkvandsindsjø, grænsen, med en kystlinje 150 mil lang. Denne kyst er tildels klippefuld og vild.

Der findes ellers intet i staten som kan kaldes berg eller fjeld, ikke storslagen natur som i Norge eller i den vestre del av Amerika. Men der er indsjøer med vakre strander og herlig skog; elver som slynger sig fredelig og stilt

gjennem et yndefuldt parkland, med vakker skog og grønne, frugtbare enger overalt. Det maa absolut indrømmes at Minnesota er vakker. Den norske farmer som sitter utenfor sit koselige hus, ser

bortover en veldyrket farm, hvor voksende korn bølger over de vide akrer, hvor beitet myldrer av trivelig kvæg. I hans øine er landet vakkert, det er ialfald sikkert.

Med sine 85 000 kvadratmil kunde Minnesota godt være et kongerike, et noksaa anseelig kongerike. Minnesotas areal staar i forhold til Norges som 17 til 25, i runde tal. Og saa er 40 procent opdyrket land; i Norge er det 3.

Hvad befolkningen angaar, kunde Minnesota ogsaa godt være et kongerike. Staten har i dag, i runde tal, to og en kvart million indbyggere — 2 225 000 —, nogenlunde samme antal som Norge. Av disse er henved fjerdeparten av norsk herkomst.

Og de som bor der har nok at leve av; de har den rike jordbund, skogen, minene med sin uhyre rigdom av metaller.

Der er i staten omtrent 176 000 farmer som i 1910 hadde en værdi av 1 515 800 000 dollars.

Av disse 176 000 farmer eies omtrent 50 000 av norske farmere, hvis gaarder har en værdi av over 500 millioner dollars!

Av disse farmere var ca. 20000 født i Norge.

Kornavlen hadde i 1910 en værdi av 140 900 000 dollars; smørproduktionen i 1913 en værdi av 59 737 750 dollars. Minnesotas smør er ogsaa av bedste sort. Naar Minnesota derfor kaldes «the bread and butter state» — brød og smør-staten —, er dette navn noksaa betegnende. Den nordlige og østlige del av staten er særlig skikket for kvægavl og meieri, og da denne del er just den som er mindst utviklet, kan man med rette vente en stor vekst i denne industri i de kommende aar. Staten har, likesom det nordlige Wisconsin, det bedste græsland som findes nogensteds. Især kløver og timotei vokser der frodigere og er av bedre kvalitet og gir tillike sikrere grøde end noget andet sted.

I 1912 tilvirkedes over 9 millioner pakker hermetik,

næsten utelukkende grønsaker, til en værdi av 1 500 000 dollars.

Den samlede værdi av alt kvæg som blev solgt i 1912, var omtrent 35 millioner dollars. Hertil maa lægges værdien av kvæg slagtet hjemme paa farmene, omtrent 7 millioner.

I aaret 1912 blev ved St. Paul Stock Yards mottat 2 151 625 stykker slagt av alle slags. Der er tilsammen i staten 30 slagterier som driver en gros forretning. Disse sysselsætter to tusen folk, med en gjennemsnitlig aarlig lønning av en og en kvart million dollars. Salget hadde i 1912 en værdi av omtrent 26 millioner.

Og saa er det skogen. I countiene Cook, Lake, St. Louis, Itasca, Beltrami, Koochiching og Cass er der endnu mange millioner acres tilvokset med tømmerskog, hvor utallige billioner fot trælast venter paa øks og sag. Skogen er hovedsagelig hvit furu, gran, bjerk og tamarack, med løvskog iblandt. I 1912 beløp hugsten sig til 42 000 000 dollars. Skogdriften og trælastindustrien har skapt de fleste av de store formuer som findes i Minnesotas storbyer. Minneapolis har været, næst efter at være en mel-mølleby, en sag-mølleby.

For at drive tømmerdriften efter en utstrakt maalestok har det vist sig nødvendig at opfinde sindrige maskiner av diverse slags. F. eks. en som tar jernbanevognen (flatcar) op i «fanget sit», mens den med sine lange, kraftige armer plukker tømmerstokkene op en for en og varsomt lægger dem tilrette paa lasset. Naar saa vognen er læsset, sættes den ned paa skinnene igjen bakom denne herkuliske maskin, og processen gjentages.

-En anden som trækker tømmerstoklass over bløt og myrlændt jordbund, drives med damp eller gas og lægger et endeløst banespor av jern, to-tre fot bredt, hvorpaa den gaar. Hvor hester ikke kan færdes, gaar denne

Norsk farm.

trækmotor uforfærdet med seks-otte uhyre lass slæpende bak sig, og spiser ikke naar den ikke arbeider.

Minnesota har de største og bedst indrettede sagbruk i verden, og dens hvite furu er i de fleste henseender den bedste furusort til husbygning; let, seig, sterk og varig. Denne træsort kjendtes ikke i Europa før den utførtes herfrå. Minnesotas «pinerier» — tømmerhugstleire — har bestandig budt paa vinterarbeide for god betaling, og mangen norsk farmer har i aarenes løp tyet dit i vintermaanedene og tjent sig en god skilling der. Nu finder man ikke saa mange norske mere; det er for en stor del finlændere og polakker.

Jernet blev først opdaget ved Lake Vermillion, 75 mil nord for Duluth, tidlig i 70-aarene, og nogen aar senere paa det som nu kjendes under navnet «Mesaba Range». Tilfældigvis ligger hele dette jernfelt i statens skoleland, og saasnart det viste sig hvilke uhyre rigdomskilder staten her sat inde med, har den negtet at sælge landet. Derimot forpakter den retten til at utgrave ertsen mot en viss skat av 25 cents pr. ton (2000 pund).

Ertsens leie og maaten at minere den paa er noget ganske enestaaende. Den ligger som oftest ganske nær overflaten; bare faa fot jord er det nødvendig at rense væk, saa har man den «skire» erts, saa løs at den kan haandteres som sand. Statsauditor Iverson anslaar statens indtægter av disse jernminer for 1913 til henimot en million dollars, med sikre utsigter til at stige hurtig aar for aar. Disse jernminer skaffer omkring 20 000 mennesker arbeide, og de forskjellige smelteovner og fabrikker som disse miner skaffer raastof til, gir beskjæftigelse til mer end 33 000 til. Like til fornylig fragtedes det meste av denne jernerts over de store indsjøer til østlige byer. Nu bygges kolossale jern- og staalverk nær Duluth, og en stor del vil herefter forarbeides der. St. Louis County producerer alene mer end halvparten av al verdens jern.

Statens befolkning er sterkt blandet. De allerførste hvite nybyggere var for det meste av fransk herkomst, ofte blandet med indianerblod — de saakaldte franske halvblodsfolk. Da den egentlige indvandring begyndte i 50-aarene, kom der en strøm fra sydøst som var en blanding av flere nationaliteter, men flertallet var indfødte. De var tyskere, irlændere og «yankee'er» fra de østlige stater, men de norske blev ogsaa straks med. Fra den tid og til i dag har folk saaledes strømmet ind i staten fra de ældre stater, hvor det begyndte at bli opfyldt, og fra de europæiske land. Tyskerne er i majoritet, saa Norge, Sverige, Irland, Rusland, Frankrike, Italien, og kort sagt næsten alle verdens folkeslag, negere, kinesere, japanesere, persere, hinduer og indianere ikke at forglemme. Og denne strøm flyter fremdeles stadig ind.

Efter dr. *J. S. Johnson* i hans bok om Minnesota, 1914.

Nordmænd i byene.

At norsk=amerikanerne staar blandt de allerførste i akerbruk, derom vidner tilfulde de tusener prægtige farmer som er spredt utover de nordvestlige stater, og det er ikke pral, naar man siger at man intetsteds i dette land finder saa vakre og moderne bygninger baade for folk og fæ som i de norske strøk i Amerika.

I byene er det paafaldende at de i langt høiere grad end andre nationaliteter er selveiere og har sine egne hjem og sætter en ære i at leve i et godt nabolag og holde sine eiendomme i god stand. I større byer som Chicago har man set masseutvandringer til fjernere, men lysere og bedre bydele, efterat sydeuropæerne trængte ind og gjorde deres propre og nette nabolag lurvet og skiddent. Det er et faktum at i de store byer falder eiendommenes værdi hvor de norske flytter ut, og stiger hvor de flytter ind. De findes sjelden eller aldrig i kolonier i storbyenes slumkvarterer. Hvis der kunde

Statens befolkning er sterkt blandet. De allerførste hvite nybyggere var for det meste av fransk herkomst, ofte blandet med indianerblod — de saakaldte franske halvblodsfolk. Da den egentlige indvandring begyndte i 50-aarene, kom der en strøm fra sydøst som var en blanding av flere nationaliteter, men flertallet var indfødte. De var tyskere, irlændere og «yankee'er» fra de østlige stater, men de norske blev ogsaa straks med. Fra den tid og til i dag har folk saaledes strømmet ind i staten fra de ældre stater, hvor det begyndte at bli opfyldt, og fra de europæiske land. Tyskerne er i majoritet, saa Norge, Sverige, Irland, Rusland, Frankrike, Italien, og kort sagt næsten alle verdens folkeslag, negere, kinesere, japanesere, persere, hinduer og indianere ikke at forglemme. Og denne strøm flyter fremdeles stadig ind.

Efter dr. *J. S. Johnson* i hans bok om Minnesota, 1914.

Nordmænd i byene.

At norsk=amerikanerne staar blandt de allerførste i akerbruk, derom vidner tilfulde de tusener prægtige farmer som er spredt utover de nordvestlige stater, og det er ikke pral, naar man siger at man intetsteds i dette land finder saa vakre og moderne bygninger baade for folk og fæ som i de norske strøk i Amerika.

I byene er det paafaldende at de i langt høiere grad end andre nationaliteter er selveiere og har sine egne hjem og sætter en ære i at leve i et godt nabolag og holde sine eiendomme i god stand. I større byer som Chicago har man set masseutvandringer til fjernere, men lysere og bedre bydele, efterat sydeuropæerne trængte ind og gjorde deres propre og nette nabolag lurvet og skiddent. Det er et faktum at i de store byer falder eiendommenes værdi hvor de norske flytter ut, og stiger hvor de flytter ind. De findes sjelden eller aldrig i kolonier i storbyenes slumkvarterer. Hvis der kunde

fremføres noget til klander for dem, maatte det være at de ofte bygger over evne, og at det «indvortes» ikke altid kan holde trit med det «utvortes». Men det er sikkert at deres hu staar til at bli selveiere, og at deres første sparepenger som regel lægges til side med den tanke at de skal brukes til et eget hjem. De lægger

Norsk hjem i Milwaukee.

vegt paa at gaa pent klædd og opføre kostbare kirker — og netop heri stemmer de saa inderlig godt overens med den typiske amerikaner —, de vil optræ anstandsmæssig. Dette har ført til at man ifølge stiltiende overenskomst mange steder bare sælger eller leier ut til nordeuropæere og av disse helst til skandinaver. Av disse er igjen de norske foretrukket paa grund av den større redebonhet hvormed de er villige til at læsse paa sig utgifter for offentlige arbeider til strøkets forbedring eller forskjønnelse.

502 I de Forenede Staters livredningstjeneste er mange nordmænd ansat, og ved flere av de vigtigste stationer ved de store indsjøer er der norske kapteiner og tildels norsk mandskap. De har her smukt hævdet Norges ry som dygtig sjømandsstand. Ogsaa paa industriens omraade er nordmændene godt repræsentert. Størstedelen av de tidlige emigranter

Norsk forretningsgaard i Minneapolis.

var jordbruksfolk og slog sig paa jordbruket. Senere kom dog mange haandverkere, og av disse har mange nu egne forretninger i byene. Man finder dem ogsaa i spidsen for store fabrikker og som eiere eller ledere av store foretagender. I Chicago er der flere store fabrikker som eies og drives av nordmænd. I Stoughton, Wis., har man den store Mandts vognfabrik, som fra en ringe begyndelse er oparbeidet til en av landets største, om ikke den største i sin branche. I Beloit er der en stor plogfabrik og i Racine en fabrik for forarbeidelse av elektriske vifter som er grundlagt og drives av nord* mænd. I Madison er der to store fabrikker: Gisholts

503 og Fuller &. Johnsons, som er grundlagt av norske. I Eau Claire er der ogsaa en stor fabrik som eies og drives av en Statens to største meie* rier drives ogsaa av norske, og i Minnesota er de og* saa de ledende i meieridrift. Der er tre store sagbruks* forretninger i Wisconsin som eies og drives av norske,

Norsk hjem i Sawyer County, Wisconsin.

nemlig C. K. Ellingsons i Hawkins, Bekkedals med kontor i Westby og Foss=brødrenes ved Merrill. For resten har sagbruksdriften i mellemstatene og helt ut paa Stillehavskysten været drevet meget av norske, som i egenskap av formænd har ledet baade skoghugst, fløt* ning og tilvirkning. Det største firma for utbygning av vandkraft etc. i Wisconsin drives av en mand av norsk herkomst, Magnus Swenson i Madison. I de senere aar er der fra Norge kommet en hel

504 del dygtige ingeniører som findes spredt over hele lan* det, sysselsat ved store maskinverksteder eller offentlige arbeider. Den bedst kjendte er muligens ingeniør Cap« pelen i Minneapolis, som har bygget flere av de mæg* tige broer over Mississippi. Om ham fortælles neden* for. To norske ingeniører, O. Bache=Wiig og Sven Bugge, har bygget og driver nu den største kraftpapirfabrik ide Forenede Stater. Den førstnævnte er bestyrer og den andre assistent. De største fabrikker som bærer norske mænds navn, er antagelig Iver Johnsons store

vaabenfabrik i Massachusetts og N. O. Nelsons store anlæg i East St. Louis. Det store Hecla jernstøperi og maskinverksted i New York blev grundlagt av en norsk og en dansk mand i fellesskap. Ogsaa norske arkitekter har ydet sine store bidrag. Saaledes kan arkitekt Gade i New York nævnes. Den høieste skyskraper i New York er ogsaa opført av en norsk bygmester og er sikkert den høieste forretnings* bygning i verden (over 30 etager). Den norske fabrik som er bedst kjendt, er uten tvil Mandts vognfabrik i Stoughton. Den blev grundlagt av brødrene T. G. og G. T. Mandt i 1865. Dets byg* ninger optar nu henved 60 maal jord, og de fabrikerer henved 10,000 vogner om aaret. Næsten hele kapitalen (over en halv million dollars) eies av norske, og den drives næsten utelukkende med norsk arbeidskraft. Paa lægevidenskapens omraade har ogsaa nordmæn* dene indtat en hæderfuld plads. Lægene L. Hektoen i Chicago, dr. Ravn i Merrill, dr. Ad. Gundersen i La Crosse, dr. Chr. Midelfart i Eau Claire samt lægene dr. Bøckman i St. Paul, dr. Hoegh i Minneapolis, dr. O. Sand i Fargo m. fl. har søkning som omfatter hele landsdele og faar sine patienter fra en stor omkreds. Dr. Hektoen har et stort navn som videnskapsmand langt utenfor sin stats grænser. En socialøkonom av rang har norsk*amerikanerne

frembragt i prof. Thorstein Veblen, som nu er lærer ved statsuniversitetet i Missouri. Hans bok «The Theory of the Leisure Class» er ogsaa utgit i England og er anset som et standardverk paa sit felt. Han er bidragsyder til flere av landets mest ansete videnskabelige tidsskrifter. Han har ogsaa utgit en bok «The Theory of Business Enterprise», som utkom i New York for nogen aar siden.

Norske ingeniører.

Aas og Gjæver.

Naar en av de vældige skyskrapere er under bygning i en eller anden av storbyene i de Forenede Stater, saa heter det at en kan trygt stille sig op nede paa gaten og rope paa norsk op gjennem det svimlende høie jern-skelettet, — oppe fra nogen av dem som svæver mellem himmel og jord i 10de eller 20de eller 30te etage kan en være sikker paa at faa et gemytlig svar paa godt norsk. Nu-ja, det er ialfald visst at mangfoldige nordmænd har været med som dygtige og paalidelige arbeidsfolk paa det omraade ogsaa. Men likesaa sikkert er det, at de har været med paa mer end at bygge efter andres planer. Som arbeidsledere og konstruktører har nordmænd vundet et godt navn, og nogen av de norskfødte bygnings-ingeniører i Statene er blandt de allerførste i sit fag. En slik mand er ingeniør Aas i New York, han som reiste den høieste bygning i verden, Woolworth-bygningen i New York. En anden nordmand, som kanske i endnu større grad har beskjæftiget sig med skyskraper-konstruktioner, er ingeniør Joachim Gjæver i Chicago. En række av de største forretnings-kolosser i Chicago og New York har han bygd, — nu sidst var det livsforsikringsselskapet Equitables bygning i New York han tok fat paa. Det er vel det vældigste bygverk som er til. frembragt i prof. Thorstein Veblen, som nu er lærer ved statsuniversitetet i Missouri. Hans bok «The Theory of the Leisure Class» er ogsaa utgit i England og er anset som et standardverk paa sit felt. Han er bidragsyder til flere av landets mest ansete videnskabelige tidsskrifter. Han har ogsaa utgit en bok «The Theory of Business Enterprise», som utkom i New York for nogen aar siden.

Norske ingeniører.

Aas og Gjæver.

Naar en av de vældige skyskrapere er under bygning i en eller anden av storbyene i de Forenede Stater, saa heter det at en kan trygt stille sig op nede paa gaten og rope paa norsk op gjennem det svimlende høie jern-skelettet, — oppe fra nogen av dem som svæver mellem himmel og jord i 10de eller 20de eller 30te etage kan en være sikker

paa at faa et gemytlig svar paa godt norsk. Nu-ja, det er ialfald visst at mangfoldige nordmænd har været med som dygtige og paalidelige arbeidsfolk paa det omraade ogsaa. Men likesaa sikkert er det, at de har været med paa mer end at bygge efter andres planer. Som arbeidsledere og konstruktører har nordmænd vundet et godt navn, og nogen av de norskfødte bygnings-ingeniører i Statene er blandt de allerførste i sit fag. En slik mand er ingeniør Aas i New York, han som reiste den høieste bygning i verden, Woolworth-bygningen i New York. En anden nordmand, som kanske i endnu større grad har beskjæftiget sig med skyskraper-konstruktioner, er ingeniør Joachim Gjæver i Chicago. En række av de største forretnings-kolosser i Chicago og New York har han bygd, — nu sidst var det livsforsikringsselskapet Equitables bygning i New York han tok fat paa. Det er vel det vældigste bygverk som er til.Gate i New YorkIngeniør Gjæver er født paa Tromsø, som en kan høre paa navnet. Han gik paa den tekniske skolen i Trondhjem, reiste til Amerika i 1882, og var først nogen aar bosat i Pittsburg. I slutten av 1880-aarene fik han ansættelse i det bekjendte bygningsfirma D. H. Burnham & Co. i Chicago. Nu er han firmaets ledende ingeniør.

Den grunden som Equitable-bygningen staar paa, er maaske den kostbareste byggegrund som findes i nogen by i verden, den har en uhyre værdi, 13 millioner dollars. Det blir 2650 dollars kvadrat-yarden. Den ligger mellem Broadway, Pine, Cedar og Nassau Street og er 4900 kvadrat-yard i omfang. Bygningens høide fra gaten er 187 yards. Over gaten er der 40 etager, og under gaten er der 3. Det er nævnt til sammenligning at Norges høieste privatbygning, Sjøfartens Hus i Kristiania, er paa 6 etager, og 24 yards høi fra gaten. Men saa er da Equitables bygning anslaat til at koste 10 millioner dollars. Derav fundamentet 890,000 og jernkonstruktionen 1,800,000.

Fundamentet bestaar av en 2-yards bred yttervæg, som gaar rundt hele grund-arealet, og som er sænket ned til fjeldet, en 30 yards (90 fot) under gaten. Sænkningen foregaar i avdelinger, og paa den maaten at det blir støpt en beton-blok som er 7 til 10 yards lang, og 17—20 yards høi. I bunden av denne blokken er det formet et mindre arbeidskammer, — noget lignende som ved de saakaldte sænkekasser, — og gjennem beton-blokken gaar fra øverst til nederst en schakt som er omtrent en meter i tvermaal. Efterhvert som jorden blir gravet ut i arbeidsrummet, blir blokken sænket ned ved sin egen tyngde. Naar sænkningen kommer til det punkt at en træffer paa vand, maa en bruke komprimert luft, forskjellig efter dybden og vandtrykket. Lufttrykket i arbeidsrummet blir altid holdt konstant.

Det hænder jo at lufttrykket blir saa høit at detvolder vanskeligheter for arbeiderne; men for slike tilfælder er det ordnet saa, at arbeiderne ikke gaar like ut i luften, men fra luftslusen gaar ind i et kammer, hvor lufttrykket er det samme som i arbeidsrummet. Saa blir lufttrykket i dette kammeret gradvis formindsket, og naar trykket efter en times tid er blit normalt, kan arbeiderne komme ut.

I hele den vældige bygningen findes — av hensyn til brand-faren — ikke et eneste stykke træ. Det har været paa tale at leieboerne skulde bruke møbler av staal.

50 elevatorer er der tilsammen. Nogen gaar uten at stanse like til 30te etage, nogen gaar fra første til 20de eller 10de etage, og de stanser da ved alle etagene indimellem, — det blir likesom lokaltog.

I bygningen er der indredet store restauranter, biblioteker og hvilerum for alle dem som har sit arbeide i dette huset.

Og det er opimot tyve tusen mennesker.

Stadsingeniør F. W. Cappelen.

F. W. Cappelen, som nu er stadsingeniør i Minneapolis, kom til New York i 1880. Han fik straks ansættelse ved bygningen av den nordre Stillehavs-bane, og blev i arbeidet der til den sidste spikeren var slaat i tre aar senere. Det gik med fart, — sidste dag blev der lagt ned syv mil av sporet. Cappelen og hans mandskap arbeidet paa den vestlige banedel, og til slut blev det en vild kappestrid mellem ham og dem som kom fra øst. Da de møttes mellem Helena og Missoula i Montana, hadde Cappelen og hans mænd den sidste dagen lagt ned en halv mil

skinner mer end de andre.

Da dette rykket var færdig, reiste Cappelen til New York, og der holdt han bryllup med en tysk forretningsmands datter, som han nogen aar i forveien hadde lært at kjende i Dresden. De bosatte sig i

volder vanskeligheter for arbeiderne; men for slike tilfælder er det ordnet saa, at arbeiderne ikke gaar like ut i luften, men fra luftslusen gaar ind i et kammer, hvor lufttrykket er det samme som i arbeidsrummet. Saa blir lufttrykket i dette kammeret gradvis formindsket, og naar trykket efter en times tid er blit normalt, kan arbeiderne komme ut.

I hele den vældige bygningen findes — av hensyn til brand-faren — ikke et eneste stykke træ. Det har været paa tale at leieboerne skulde bruke møbler av staal.

50 elevatorer er der tilsammen. Nogen gaar uten at stanse like til 30te etage, nogen gaar fra første til 20de eller 10de etage, og de stanser da ved alle etagene indimellem, — det blir likesom lokaltog.

I bygningen er der indredet store restauranter, biblioteker og hvilerum for alle dem som har sit arbeide i dette huset.

Og det er opimot tyve tusen mennesker.

Stadsingeniør F. W. Cappelen.

F. W. Cappelen, som nu er stadsingeniør i Minneapolis, kom til New York i 1880. Han fik straks ansættelse ved bygningen av den nordre Stillehavs-bane, og blev i arbeidet der til den sidste spikeren var slaat i tre aar senere. Det gik med fart, — sidste dag blev der lagt ned syv mil av sporet. Cappelen og hans mandskap arbeidet paa den vestlige banedel, og til slut blev det en vild kappestrid mellem ham og dem som kom fra øst. Da de møttes mellem Helena og Missoula i Montana, hadde Cappelen og hans mænd den sidste dagen lagt ned en halv mil skinner mer end de andre.

Da dette rykket var færdig, reiste Cappelen til New York, og der holdt han bryllup med en tysk forretningsmands datter, som han nogen aar i forveien hadde lært at kjende i Dresden. De bosatte sig i

Minneapolis, som siden har været deres hjem. Der blev han ansat ved den del av banen som gaar gjennem Minneapolis og St. Paul.

Han forestod blandt andet bygningen av en jernbanebro i Minneapolis. Den ligger 100 fot over Mississippi og er 1600 fot lang. Arbeidet begyndte i mai 1885, og efter kontrakten skulde det være færdig inden næste nytaarsdag. Tiden var igrunden for knap; men kontraktørene vilde tape 500 dollars dagen, hvis broen ikke blev færdig, saa der var ikke anden raad end at arbeide nat og dag, og ondt led de folkene som hang paa jernbjelkene høit tilveirs over elven Minnesotas barske vinternætter igjennem. Men nytaarsdag kunde det første tog gaa over broen.

Cappelen hadde alt vundet ry som brobygger nu, og da byens hængebro over Mississippi ikke længer var tilstrækkelig for behovet, fik han i opdrag at planlægge en ny bro for Minneapolis. Den ligger ikke meget høit, og i dette tilfælde gjaldt det at formindske brokarrenes antal til det mindst mulige for at gi vandet frit løp. Det blev da en staalbuebro, hvis længste bue er 260 fot, med en høide av bare 25 fot. Det var en saa flat bue for en staalbro, at erfarne ingeniører rystet betænkelig paa hodet. Men i 28 aar har broen baaret hundrede tusener av lass, fra 2 optil 40 tons, og ikke har den svigtet paa et eneste punkt.

Som assisterende stadsingeniør fik Cappelen nu i opdrag at bygge flere broer over Mississippi, foruten at han la planer til en række andre kommunale arbeider. I 1893 blev han av byraadet valgt til stadsingeniør og indehadde denne stilling i seks aar. En av de betydelige opgaver som han har utført der, er byens vandverk.

Byen fik sit drikkevand fra elven; men det var urent om vaaren og fuldt av sygdomsspirer om vinteren. Mange forslag blev fremsat og drøftet, — til slut stod kampen om to. Statsgeologen blev aldrig træt av atforklare, at 800

fot under byen var et uuttømmelig forraad av godt vand. Stadsingeniøren gjorde opmerksom paa, at dette vandet indeholder mineralske bestanddele som gjør det næsten ubrukelig for enkelte industrielle øiemed. Men endda værre var det at vandforraadet med tiden vilde vise sig utilstrækkelig, og saa vilde byen allikevel bli nødt til at skaffe sig vand igjen med uhyre bekostning. Striden varte med avbrytelser i ti aar. Da seiret Cappelens plan, — at ta vand av elven som før, men pumpe det fire kilometer op paa et høidedrag over de indre bydele. Deroppe blev det lagt et filtrerings-anlæg som koster halvanden million dollars, og som kan skaffe 240 millioner liter vand i døgnet. Byen bruker nu optil 160. Og der er vand nok i elven og rum nok ved anlægget til at utvide det mangedobbelt.

I lange tider var der en uavladelig og tildels meget bitter kappestrid mellem byene Minneapolis og St. Paul, som ligger bare 15 kilometer fra hverandre. Minneapolis har nu omkring 350 000 indbyggere, det vil si omkring en halv gang til saa mange som nabobyen. Men St. Paul har en stor fælles-banestation, Minneapolis derimot fire hovedstationer. Dette forhold har sin store praktiske betydning. Gjennemreisende foretrækker at skifte tog i St. Paul, hvor der ikke gaar med tid og penger for at faa overført personer og varer til en anden station. Og nu skal St. Paul til og med faa en ny fællesstation til 15 millioner dollars.

Men saa har ogsaa den lovgivende forsamling bemyndiget Minneapolis til at anlægge fællesstation, og paalægge alle jernbaner som gaar gjennem byen, at benytte den. Og Cappelen utarbeidet en plan som gaar ut paa at gjøre Great Northern-banens station, — den er værdt sine to millioner dollars, — til en fløi av en stor fællesstation, som er beregnet paa at skaffe rum nok for alle jernbaner i femti aar.

For nogen aar siden blev Cappelen spurt om hanBro over Mississippi.var villig til at ta ansættelse igjen som stadsingeniør, — han hadde i mellemtiden været raadgivende ingeniør for byen, foruten at han var knyttet til en større privat bedrift, og opførte avfaldsovner paa forskjellige kanter av landet. Han svarte ja, men bare paa den betingelse at han ikke vilde gi nogetsomhelst løfte, undtagen at gjøre sit bedste. Byraadet valgte ham enstemmig, — det var nu i sig selv en rekord i en amerikansk storby. Men endda mere u-amerikansk var det, at han ved sin embedstiltrædelse blev forestillet for 16 av byraadets 26 medlemmer som en for dem personlig fremmed mand. Som med andre ord ikke hadde rørt en finger for at bli valgt.

F. W. Cappelen er knyttet til en hel del fagforeninger og nyder megen tillid blandt landets ingeniører. Han har blandt andet været præsident for Minneapolis ingeniørklub, er medlem av American Society of Civil Engineers og præsident for dens nordvestlige avdeling.

Det siges at Minneapolis lægger flere gjøremaal paa stadsingeniøren end nogen anden storby i landet. Fra brobygning til bygning av kloaker. Selve kloakvæsenet er han ikke besværet med, for dernede i kloakenes dunkle rike hersker en anden nordmand, Carl Ilstrup, med ubestridt myndighet og dygtighet. Men en imponerende række kommunale departementer hviler paa stadsingeniørens skuldrer, — broer og vandverk og gater og fortaug og kloaker, og naar byraadet trænger beregninger av en eller anden slags, saa er det bare at henvise arbeidet til stadsingeniøren.

Men der later det rigtignok ogsaa til at det for tiden er i de rette hænder.

Olaf Hoff.

Det er en nordmand som har bygd tunnelen under Detroit River ved Michigan; det er en nordmand som bygger tunnelen under Harlem River for New-Yorks var villig til at ta ansættelse igjen som stadsingeniør, — han hadde i mellemtiden været raadgivende ingeniør for byen, foruten at han var knyttet til en større privat bedrift, og opførte avfaldsovner paa forskjellige kanter av landet. Han svarte ja, men bare paa den betingelse at han ikke vilde gi nogetsomhelst løfte, undtagen at gjøre sit bedste. Byraadet valgte ham enstemmig, — det var nu i sig selv en rekord i en amerikansk storby. Men endda mere u-amerikansk var det, at han ved sin embedstiltrædelse blev forestillet for 16 av byraadets 26 medlemmer som en for dem personlig fremmed mand. Som med andre ord ikke

hadde rørt en finger for at bli valgt.

F. W. Cappelen er knyttet til en hel del fagforeninger og nyder megen tillid blandt landets ingeniører. Han har blandt andet været præsident for Minneapolis ingeniørklub, er medlem av American Society of Civil Engineers og præsident for dens nordvestlige avdeling.

Det siges at Minneapolis lægger flere gjøremaal paa stadsingeniøren end nogen anden storby i landet. Fra brobygning til bygning av kloaker. Selve kloakvæsenet er han ikke besværet med, for dernede i kloakenes dunkle rike hersker en anden nordmand, Carl Ilstrup, med ubestridt myndighet og dygtighet. Men en imponerende række kommunale departementer hviler paa stadsingeniørens skuldrer, — broer og vandverk og gater og fortaug og kloaker, og naar byraadet trænger beregninger av en eller anden slags, saa er det bare at henvise arbeidet til stadsingeniøren.

Men der later det rigtignok ogsaa til at det for tiden er i de rette hænder.

Olaf Hoff.

Det er en nordmand som har bygd tunnelen under Detroit River ved Michigan; det er en nordmand som bygger tunnelen under Harlem River for New-Yorks513 nye subway. Det er en smaalening, en elev av Kristia* nia tekniske Skole. Det er ingeniør Olaf Hoff. Olaf Hoff er født i Trygstad, i 1859. Tyve aar gammel tok han eksamen ved den tekniske skoles byg* ningsavdeling i Kristiania Og saa reiste han til Arne* rika. Han fik plads ved Keystone Bridge Co. i Pittsburg. Han steg hurtig i dette firmas tjeneste: fra verk*

Olaf Hoff.

stedet til kontoret; saa til første assistent hos chefsingeni* øren. Da han hadde været der ito aar, fik han et til* bud fra Mexican Central Railway, og det mottok han. Han drev med jernbaneutstikning og brobygning atter i to aar; saa fik han klimatfeberen. Han maatte sige posten op; han reiste tilbake til Pittsburg. Han fik ansættelse som overingeniør ved Shiffler Bridge Co. Men snart maatte han gi op denne stillingen ogsaa; han trængte tørrere klima for at bli kvit feberen. Han nedsatte sig 33 — Boken om Norge. V.

514 i Minnesota, og etablerte der sin egen ingeniørforret* ning. Her blev han til 1901. Han hadde flere store arbeider i denne tid. De største var vingedammen i Mississippi for Minneapolismøllene, og en svær jern* banebro over elven, 760 m. lang og 27 m. høi, for Great Northern Railway. Hoff skapte sig et navn i Statene ved disse arbeider. Han fik glimrende tilbud. Han avslog dem. Saa var det staaltrusten blev dannet. Hoff var ræd den skulde knække baade hans og andre forretninger i branchen. Og da han samtidig blev butt en enestaaende plads av New= York Central Railway, saa slog han til. Det var i 1901. Det var som leder av banens bro* og bygningsvæ* sen at Hoff traadte i selskapets tjeneste. I denne stil* ling har han forestaat ombygningen eller nybygningen av næsten 400 broer. Det var en tid som tok paa, disse fire aarene ved tok slik paa, at Hoff skjønte han vilde bli ødelagt. I 1905 mottok han et tilbud fra et stort kontraktørfirma, Butler Bros, om at indtræ som kompagnon. Han slog til. Firmaet antok navnet Butler Bros Hoff Co. Det hadde flere store kontrakter — blandt andet paa bygningen av kraftsta* tionen for New*Yorkbanen, som skulde gaa over til elektrisk drift inden byens grænser. Ved denne tid var det spørsmaalet om tunnel under Detroit River blev brændende igjen. Det hadde nok været oppe før- To ganger var man begyndt paa gravningen — i 1882 og 188 i. Men arbeidet maatte gis op, det kostet for mange menneskeliv. Skylden i det var elvebunden. Først var det et lag av temmelig fast lere. Men under det, før man kom ned til fjeld, laa et lag av næsten flytende blaalere og sand. I dette utvikledes der giftige svovlgasarter. Derfor var det livsfarlig at arbeide her, og det kostet ogsaa mange av dem livet, som prøvde paa at grave vei tor tunnelen gjennem elvebunden.

51 Men nu var altsaa spørsmaalet oppe igjen. Trafik* ken vokste jo stadig, man kunde ikke nøie sig mere med færgeforbindelse, slik som det hadde været hittil. Der blev nedsat en til at greie saken ut. Kommissionen utarbeidet tre forslag, og sendte ut anbud paa dem. En kunde vælge hvilket av dem en vilde, eller ogsaa kunde en

foreslaa sin egen konstruktionsmaate og gi anbud paa den. Hoff var sterkt optat av saken. Han gransket nøie kommissionens forslag. Ingen av dem var tilfredsstilt lende, syntes han. Saa laget han sit forslag seiv. Det var bygd paa principper som aldrig var anvendt i tunnelbygning før. Han sendte forslaget og anbud paa utførelsen til kommissionen. Det blev antat. Kontrak* ten blev sluttet -5 400 000 dollars for den 2 516 meter lange tunnel. Arbeidet begyndte høsten 1906. Vaaren 1910 var tunnelen færdig. Den gjorde Hoffs navn berømt i vide kredser; og det var heller ingen daarlig forretning for firmaet, som imidlertid av forskjellige grunde snart efter blev opløst. Hoff etablerte sin egen forretning med kontor i Singer=bygningen i New York. Samme aar som dette vældige tunnelarbeide var fuld* ført, besluttet New*York bystyre at anlægge et helt nyt underjordisk jernbanesystem. I dette indgik som led en tunnel under Harlem River fra Manhattan Island til Bronx. Der blev utskrevet konkurranse, og Hoffs tilbud blev antat. Det var grundet paa samme frem* gangsmaate som han hadde anvendt ved Detroitounne* len, og som han hadde patentert. Anbudssummen var 4 millioner dollars. For at skaffe driftskapital gik Hoff i kompani med kapitalisten Mc. Mullen; firmaets navn blev Arthur Mc. Mullen & Hoff Co. Arbeidet blev begyndt i september 1912. Det skal kontraktmæssig være færdig i løpet av 3 Va aar. Hoff har ogsaa andre arbeider gaaende. Han er

516 bl. a. Consulting Engeneer for selskapet «U. S. Realty and Improvement Co.», som arbeider med en kapital av 30 millioner dollars. Han har hat opsynet med bygningen av det vældige hotelpalads «The Vanderbilt Hotel» i New York. Han har to store tunnelarbeider paa stabelen. Ved Detroit River, hørte vi, var bundforholdene slik at det var uraad at arbeide dernede, en blev dræpt av de giftige gasarter. Hoff opfandt altsaa en ny maate som undgik denne vanskelighet; det viste sig at den ogsaa blev baade billigere og lettere end de tid* ligere byggemaater. Derfor seiret den ogsaa ved tun* nelen under Harlem River. Men Hoffs maate var denne: Han bygde hele tunnelen oppe paa land, og saa sænket han den efterpaa ned i elven, stykke for stykke. Harlem*River*tunnelen bygges i fem stykker, fem sektioner. Den bygges for fire spor. Hvert spor Hg* ger i sit rør, som gaar fra bredd til bredd. Sektionene — fire av dem paa 67 meters længde, den femte paa 61 — bygges altsaa hver for sig op paa en bedding paa land. En sektion bestaar av fire væl* dige rør som ligger ved siden av hverandre med 61 cm.s avstand. De holdes sammen over og under av en væg av staalplater. Paa yttersiden er det hele for* synet med en træbeklædning. Naar alt dette er færdig, lukkes rørene med en forskaling av svært tømmer, og saa fløtes sektionen ned dit den skal sænkes. Før dette sker, blir der ovenpaa den fæstet fire svære luft* cylindre, som tjener som flottører til at regulere sænk* ningen med. Nu er der i elveleiet mudret ut en dyp grøft, av tver«= snit omtrent som en jernbaneskjæring. Tvers over bunden av grøften, paa de steder hvor endene av sektionen skal hvile, er der drevet ned pæler, og disse er forbun* det med 12" kanaljern, saa de danner en bænk. Ned

517 paa disse bænker er det altsaa sektionen skal sænkes. Der blir aapnet ventiler i tømmerforskalingene, van* det strømmer ind i tunnelrørene, sektionen synker litt efter litt. Naar den er bragt nøiagtig paa plads, blir den støpt i beton. Støpningen sker gjennem lange rør, som leder fra et stillads, reist paa en flatbundet pram. Betonblandingen er tilsat saa meget vand at den er letflytende og under det sterke tryk sprer sig utover av sig seiv. Slik blir litt efter litt den hele sektion støpt i beton, som hviler sikkert paa elvebunden. Næste sektion blir fløtet frem, sænket og av dykkere boltet sammen med den første, og saa støpes den ogsaa i beton paa samme maaten. Og slik gaar det til alle sektioner ligger der. Tunnelen er færdig. Den høres saa enkel og grei ut, denne ideen: at bygge paa land og sænke efterpaa. En synes næsten det er underlig at ingen har tænkt paa det før. Men slikt er det med alt som er nyt: er veien først fundet, da synes den liketil og let. Men at fin de den, at øine den beneste vei gjennem stienes labyrint, til det kræves der en mand som ikke er lik de andre, som har mot til at vaage sig ut der ingen mand før har gaat: som er pioner. Og ogsaa paa ingeniørkunstens omraade har Norge sendt pionerer til det nye land. Efter en artikkel i «Morgenbladet»

Nelson Olson Nelson. Menneskevennen og den sociale reformator N. O. Nelson kom i 1844 som to*tre aars gut med sine for* ældre til amerika, fra Lillesand i Norge. De skilte sig ut fra den store mængde av norske utvandrere ved at gaa i land i Texas og bosætte sig i Missouri. Paa forældrenes farm i nærheten av St. Joseph vokste da gutten op og fik en bedre utdannelse end nabo*

517 paa disse bænker er det altsaa sektionen skal sænkes. Der blir aapnet ventiler i tømmerforskalingene, van* det strømmer ind i tunnelrørene, sektionen synker litt efter litt. Naar den er bragt nøiagtig paa plads, blir den støpt i beton. Støpningen sker gjennem lange rør, som leder fra et stillads, reist paa en flatbundet pram. Betonblandingen er tilsat saa meget vand at den er letflytende og under det sterke tryk sprer sig utover av sig seiv. Slik blir litt efter litt den hele sektion støpt i beton, som hviler sikkert paa elvebunden. Næste sektion blir fløtet frem, sænket og av dykkere boltet sammen med den første, og saa støpes den ogsaa i beton paa samme maaten. Og slik gaar det til alle sektioner ligger der. Tunnelen er færdig. Den høres saa enkel og grei ut, denne ideen: at bygge paa land og sænke efterpaa. En synes næsten det er underlig at ingen har tænkt paa det før. Men slikt er det med alt som er nyt: er veien først fundet, da synes den liketil og let. Men at fin de den, at øine den beneste vei gjennem stienes labyrint, til det kræves der en mand som ikke er lik de andre, som har mot til at vaage sig ut der ingen mand før har gaat: som er pioner. Og ogsaa paa ingeniørkunstens omraade har Norge sendt pionerer til det nye land. Efter en artikkel i «Morgenbladet»

Nelson Olson Nelson. Menneskevennen og den sociale reformator N. O. Nelson kom i 1844 som to*tre aars gut med sine for* ældre til amerika, fra Lillesand i Norge. De skilte sig ut fra den store mængde av norske utvandrere ved at gaa i land i Texas og bosætte sig i Missouri. Paa forældrenes farm i nærheten av St. Joseph vokste da gutten op og fik en bedre utdannelse end nabo*

518 guttene, og tidlig fik han lyst til at dra ut. Det bar til St. Louis, hvor han blev bokholder for et rørlægger* firma. Han kom sig op fort. Næste aar blev han med* eier, og to aar senere bestyrer. I 1877 traadte han ut og dann et et nyt firma i rør* læggermateriale, N. O. Nelson Manufacturing Co., hvis chef han siden har været. Det gik saa godt, at han for længe siden hadde været blandt landets mange* millionærer, hvis han hadde villet. Men det var netop det han ikke vilde. Hvad han vilde, det hadde hans vist efterhvert. I 1879 begyndte han saa smaat med at gi fattige mødre og barn i slum* strøkene frie sommerutflugter, og nogen aar senere lot han bygge frie badehus ved Mississippi. Henimot midten av 1880*aarene hændte der noget som satte mere fart i hans sociale bestræbelser. Skjønt han var valgt til medlem av en komité som skulde bilægge en stor jernbanestreik, blev han ikke engang anset værdig til at faa tale med en av arbeidsgivernes repræsentanter, Gould*systemets daværende forretnings* fører. Det var en ydmygelse som gjorde et saant md* tryk paa Nelson at den bevirket et vendepunkt i hans liv. Nu fik hans skarpe forstand og varme hjerte noget at arbeide med. Han læste og tænkte, tænkte og læste. Og den slutning arbeidet sig frem i ham: Arbeideren faar ikke sin tilbørlige andel av arbeidets frugter. Paa den tid var det en ren blomstringsperiode for reformatorer i de Forenede Stater. De slog an blandt folket, disse mænd, med sterke ord og kraftige lunger. N. O. Nelson sa ikke meget, men saa tænkte og handlet han des mere. Han feide først for sin egen dør, idet han nemlig i 1886 begyndte at la sine arbeidere faa del i fortjenesten. Det gik da langsommere med hans egen rigdoms vekst; men til arbeiderne kom velstand. De bodde endda tildels i trange, mørke, usunde rum. Nelson kjøpte i 1890 125 acres land et stykke

519 øst for St. Louis, og der anla han en by som i enkelte henseender hittil ikke har hat noget sidestykke. Han kaldte byen Le Claire. Dit flyttet han fabrikkene, og andre dele av byen blev utlagt til bebyggelse. Menneske* venner er ofte drømmere som ikke har dygtighet feller handlekraft nok til at faa utrettet noget. Men med sin

Nelson Olson Nelson.

praktiske indsigt omsatte denne mand menneskevennens drømme til virkelighet. I Le Claire er der intet politi, intet bystyre, ingen vertshus. Nelson lot husene bygge paa store tomter; disse hus kan leies eller kjøpes, og han seiv gjør ikke regning paa at tjene en cent. Følgen er da ogsaa at der vel neppe findes et lykkeligere sam* fund paa kloden, er det sagt, end de 500 mennesker

520 som bor i Le Claire. Saa strengt retfærdig drives det hele, at naar nogen flytter andetsteds efter at ha betalt «n del paa et hjem, saa faar han tilbake det han har betalt med frådrag av en billig husleie. Da Nelson hadde grundlagt Le Claire, bygde han •et træhus mellem de andre husene og flyttet ind i det fra sit smukke hjem i St. Louis. Hans voksne barn fulgte med. Han førte tilsyn med at der blev plantet trær og blomster overalt, til byen saa ut som en blornsterhave. Var der nogen som ikke plantet blomster, saa sa Nelson ikke et ord, men gik dit og

gjorde det seiv. Næste gang han kom forbi, var blomstersengen gjerne i orden. Han vil at folk skal arbeide; men saa sørger han ogsaa for at de faar hvile og underholdning. Han tar seiv del i ballspil og andre leker. Han lever som de andre i kolonien; men folk skjønner hvad han er for dem, og følger ham med den største beundring og hengivenhet. Naar han kommer gaaende, flokkes barnene om ham og roper av glæde. Om morgenen ser han først til fabrikkene i Le Claire, plukker saa en arm* fuld av blomster, og tar toget til St. Louis. Naar de vigtigste forretninger er utført dernede, tar han blom* stene og deler dem ut blandt syke og fattige i byens daarligste strøk. Tusener av barn kj ender ham og stimler sammen om ham naar han kommer. Hans utholdenhet er merkelig. Av ydre er han liten og mager; men han er spændstig som en staalfjær, og hans arbeidsdag er meget lang. I det sydlige California har han oprettet et tærings* hospital, hvor folk skulde faa pleie enten de kunde betale eller ikke. I Bessemer, Alabama, har han fabrikker. Her støtte han paa en ny vanskelighet, spændingen mellem de hvite og de sorte. Men denne store vanske* lighet i det amerikanske samfundsliv klarte han ogsaa, og der hersker nu god forstaaelse mellem alle hans arbeidere.

521 I 1905 tok Nelson avgjørende skridt til at forebygge muligheten av at bli millionær. Alt for 19 aar siden lot han jo arbeiderne faa del i fortjenesten, nu begyndte han ogsaa at ta med dem som kjøpte varene av ham. I 1905 gik saaledes over 53 000 dollars av fortjenesten til kundene, omkring 38 000 til arbeiderne, og hen* imot 18 000 til velgjørende øiemed. Og forretningen skjøt en slik fart at indtægtene steg med 37 procent paa et aar. Men Nelson ordnet det saa at hele forret* ningen paa nogen faa aar kan gaa ut av hans hænder. Foreløbig er han, skjønt 70 aar, midt oppe i en ny forretning, dennegang i New Orleans. Nelson Company driver alt 44 butikker i denne by. Salget i juni beløp sig til 38 000 dollars, i november til 90 000. I november sparte kundene 20000 ved at kjøpe i hans butikker. Østenfor byen har han indkjøpt et stort landstykke. hvor der til næste aar skal dyrkes grønsaker efter en stor maalestok. Og hele denne vældige, opblomstrende virksomhet skal litt efter litt bli overdrat til en andels forretning. Nelson vil bare vise folk hvad de kan gjøre og stille arbeide paa en sund og sikker grundvold, til velsignelse for alle. En kar som kunde arbeide. Det var i 1854 at Anton M. Holter kom til Amerika, til Quebec. Han var da tre og tyve aar. Han fik snart prøve at det ikke var lek altsammen derborte i Oleanas verdensdel. 1 Paa reisen vestover blev fem av dem som var med paa toget, kjørt ihjel. Koleraen brøt ut, og indvandrerne blev internert i nærheten av Rock Island. Holter kom sig unda med sin kiste; uten at kunne «t ord engelsk karet han sig frem til Winneschick County i lowa. Her arbeidet han godt, tjente ikke ilde, og la sig litt penger op; men dem sopte krisen væk i 1857. Og sumpfeber og hjernebetændelse tok hans 1 Om Oleana se foran. •

521 I 1905 tok Nelson avgjørende skridt til at forebygge muligheten av at bli millionær. Alt for 19 aar siden lot han jo arbeiderne faa del i fortjenesten, nu begyndte han ogsaa at ta med dem som kjøpte varene av ham. I 1905 gik saaledes over 53 000 dollars av fortjenesten til kundene, omkring 38 000 til arbeiderne, og hen* imot 18 000 til velgjørende øiemed. Og forretningen skjøt en slik fart at indtægtene steg med 37 procent paa et aar. Men Nelson ordnet det saa at hele forret* ningen paa nogen faa aar kan gaa ut av hans hænder. Foreløbig er han, skjønt 70 aar, midt oppe i en ny forretning, dennegang i New Orleans. Nelson Company driver alt 44 butikker i denne by. Salget i juni beløp sig til 38 000 dollars, i november til 90 000. I november sparte kundene 20000 ved at kjøpe i hans butikker. Østenfor byen har han indkjøpt et stort landstykke. hvor der til næste aar skal dyrkes grønsaker efter en stor maalestok. Og hele denne vældige, opblomstrende virksomhet skal litt efter litt bli overdrat til en andels forretning. Nelson vil bare vise folk hvad de kan gjøre og stille arbeide paa en sund og sikker grundvold, til velsignelse for alle. En kar som kunde arbeide. Det var i 1854 at Anton M. Holter kom til Amerika, til Quebec. Han var da tre og tyve aar. Han fik snart prøve at det ikke var lek altsammen derborte i Oleanas verdensdel. 1 Paa reisen vestover blev fem av dem som var med paa toget, kjørt ihjel. Koleraen brøt ut, og indvandrerne blev internert i nærheten av Rock Island. Holter kom sig unda med sin kiste; uten at kunne «t ord engelsk karet han sig frem til Winneschick County i lowa. Her arbeidet han godt, tjente ikke ilde, og la sig litt penger op; men dem sopte krisen væk i 1857. Og sumpfeber og hjernebetændelse tok hans 1 Om Oleana se foran. •

«

kræfter for lange tider. Han frisknet til igjen og reiste til Colorado. Det var i 1860. Han hadde sin bror med og tjente noksaa bra med jordbruks* og grube* arbeide. Men han skjønte at guldet var godt naar en fandt det; men det var usikkert; det var bedre at ligge i guldleiren og tjene sikre penger ved jevnt arbeide. I 1863 slog han følge med et par hundrede mand som skulde til Ruby River i det nuværende Montana. Dette store følge ruslet for sent for Holter. Han reiste fra dem. Han hadde paa oksevognen maskineriet til en brukt sagmølle, og han vilde gjerne komme i gang snart. Og han greide sig igjennem de svære snestormer i no* vember og kom til Montana. Det store følge blev inde* snedd, og naadde nok aldrig frem. Holter og den mand som var med ham — Evenson het han — slog da leir ily av en stor gran. Men den hadde oksene ingen nytte av, og saa hadde han ingen nytte av oksene. Han reiste til Virginia City for at sælge dem; ingen vilde kjøpe; han vilde ha dem ind paa en kreaturfarm længere borte. Da faldt han i røverhænder. Det var Georges Eves og hans kamerat Irwin. De over* faldt og plyndret ham. Han maatte ut med pengepungen; saa kunde han kjøre videre, sa Georges. Men Holter kjendte sig ikke tryg. Han lot som han skulde snakke til oksene, vendte sig hurtig — og saa revolveren peke mot sit hode. Han dukket sig, skuddet gik av, og krudtet fløi i ansigtet paa ham; kulen strøk gjennem hat og håar. Røveren sigtet igjen, da klikket revolveren. Den hadde nok ikke mere end et skud. De fem andre hadde Georges knust flasker med nede i skjænkestuen fordi han ikke fik brændevin. Under sne og kulde og store besværligheter fik Holter bygd sin sagmølle. Der manglet saa meget. Støperi og maskinverksted fandtes ikke paa den kant av landet, saa de maatte hjælpe sig som de kunde. Av gummikappene sine og nogen haandsagede bretter laget

523 de blaasebelg. De brændte en trækulmile og tok til smiested en bredbile, som de hug istykker. Men stok* kene skulde jo frem til sågen, og det hadde de ingen remedier til. Vognen stod der rigtignok — den som de var kommet med. De tok akslene av vognen og laget en indretning som siden blev kjendt under navnet «rope veed». Men saa var det dreiebænk. En übarket lær* rem maatte de nøie sig med. Holter tok i en ende av remmen med hver haand og trak frem og tilbake, mens Evenson holdt meiselen. Til drivrem paa sagmøllen hadde de heller ikke andet end übarket lær, og det kunde være godt og vel' i tørt veir, men i regnveir gjorde det streik. Nat og dag arbeidet nu disse to mænd, og gjorde et godt arbeide den vinter. De bygde sagmøllen ved Alder Gulch og saget fem tusen fot bretter (1 fot er et træstykke som er 1 X 12 X 12 tom* mer, før der var et trækdyr paa stedet. Og disse bretter blev solgt for 150 dollars pr. tusen fot. Men den übarkede remmen, den var ikke til at bruke. Holter reiste da otti mil til Barman City for at kjøpe en barket en, som var otti fot lang og seks tommer bred. Han bød 600 dollars for remmen, men fik den ikke. Maatte snu igjen med uforrettet sak og lappe sig sammen en trækrem av seilduk. Saa var det bække. Bække som drev møllen, var god nok, men en vakker dag blev den borte. Der var en mineleir i nærheten, og der trængte de vand. Og de fem hundrede mand i leiren grov en grav og tok vandet, og bække blev tør, og møllen stanset. Det traf sig rigtignok saa heldig at grube* arbeiderne trængte bretter, og dem maatte de ha fra møllen. Og saa fik møllen bække igjen den stunden. Men den stunden nyttet Holter: han fik retslig forbud mot arbeiderne. De kom allikevel mandsterke igjen og tok vandet, og satte vakt der. Vakten blev arrestert, arbeiderne fik en stor mulkt, og om de nu ikke betalte den helt, saa fik Holter sin bæk. I 1865 blev der fundet

524 guld ved det nuværende Helena, og nu bygde Holter en ny sagmølle otte mil derfrå. Den gamle møllen skulde Evenson bestyre. Men det gik galt. Saa kjøpte Holter Evensons andel for 6550 dollars. Det knep litt med pengene nu, og i Helena bodde der en sagbrukseier som hadde des mere. Han truet Holter med ruin, hvis ogsaa han vilde begynde med trælastforretning. «Somme tider blev jeg lei,» fortæller Holter, «men naar jeg gik omkring paa eiendommen, saa var det nu moro at vite at jeg hadde min del i den første dampmaskin som svang et hjul i Montana. Jeg var ogsaa medeier i den første sagmøllen i staten. Konkurrenten slog ned prisen til 50 dollars pr. tusen fot. Holter slog ned til 40, og hele hans oplag blev solgt ut. Snart knep det med træ* last. Størstedelen av det materiale som Holter hadde solgt, laa endnu urørt paa hans lager; saa kjøpte han det tilbake for samme pris som han hadde faat, og forhøiet prisen smaat om senn; til slut fik han 70 dollars uten knur. Men slite gjorde han; stod op kl. 4 om morgenen, og hadde det ganske travelt, siger han seiv. Og da han saa hadde samlet sig litt velstand igjen, tok hans kon= torist velstanden og blev borte med 11 000 dollars. I 1867 bestilte Holter nyt

maskineri til sagbruket. Men det tok to aar før han fik det hele, og fragten fra St. Louis til Helena var 450 dollars pr. ton. Arbeidet steg. Fra en sagmølle under granen derborte ved mine* leiren til ni, som var i gang paa samme tidl Men hvad Holter maatte døie da han grundla sin trælastforretning, det forstaar vi, naar vi hører om en eneste dags op* levelser, saaledes som han seiv fortæller. «Da vi om vinteren 1864—65,» fortæller Holter, «hadde bestemt os til at ta vor flytbare sagmølle til Helena, trængte baade maskinen og dampkjelen reparation. Vi traf da avtale med to almindelige smeder, som var villige til at paata sig dette arbeide. Jeg skulde møte dem i Nevada City. Jeg bodde dengang i Virginia City. Jeg kjørte

52 med mulæsler og hadde et godt lass, derimellem et smiested paa 125 pund. Da jeg kom frem til Nevada City, var der ingen smeder. Jeg fik nok lete dem op. Men jeg nennet ikke at ta mulæslene med ; de hadde et haardt dagsverk foran sig, syntes jeg, og jeg ruslet avsted tilfots. Smedene sat ganske trygt hjemme der i Virginia City og varmet sig ved gruens ild og knurret over kulden og uveiret, og var ikke lystne paa at bli med. Men de fulgte mig nu til slut til Nevada City. Saa bar det avsted videre. Det var godt føre de første seks milene, men saa blev det daarlig. Snart var der for litet sne til at vi kunde sitte paa lasset, snart for meget, og da maatte vi ta lasset av og bære det gjennem de dype snedrivene. Værst var det med smiestedet, for det vilde smedene ikke røre. Det maatte jeg ta alene. Og dobbelt tungt blev det fordi tømmene var saa korte at jeg ikke kunde gaa bak slæden, men maatte vade gjennem sneen ved siden , av. Det var mørkt da vi naadde Bevins leir. Der fandt jeg et skur til muL» æslene og gav dem for for natten. Jeg vilde svært gjerne frem til møllem om kvelden; men smedene vilde ikke gaa længere, og mulæslene kunde ikke. Jeg pleide at ha et par ski her, men nu hadde nogen «laant» dem, og saa maatte jeg hjælpe mig uten. Jeg hadde ikke spist siden tidlig om morgenen, og det var tem* melig skralt med mig. Det gik dog noksaa bra en stund, men snart blev sneen saa dyp at jeg maatte lægge mig ned og trykke den sammen, og saa ta et par skridt, og saa det samme op igjen og op igjen og op igjen. Snart orket jeg ikke at gaa mere end fem meter eller ti meter uten at hvile. Jeg syntes jeg hørte stemmer omkring mig; stemmer langt borte fra mine barndoms* aar; min mors stemme var blandt dem. Og naar jeg hvilte, vilde søvnen ta mig; men jeg visste at det var døden. Med næsten overmenneskelige anstrengelser kom jeg mig igjen paa fote og boret mig frem paany. Ende*

526 lig naadde jeg op paa høiden, hvor veien var jevn et godt stykke, og hvor det bare var litet sne. Langsomt kom mine sanser igjen, og stemmene blev borte. Jeg hadde gaat to mil, og jeg hadde en mil igjen; jeg klarte den vel; jeg boret mig mot vinden, som undertiden skar tvers igjennem mig, boret mig igjennem snedrivene; for der var nogen der ogsaa. Da sneen blev for dyp langs vognveien, prøvde jeg at gaa det sidste stykke bent mot møllen; men det bar opover, og det blev en kamp skridt for skridt, en fortvilet kamp. Naar jeg raaket paa et træ — og det gjorde jeg ofte — for der var meget vind* fald, saa var det saa smaat med kræftene at jeg ikke orket at skræve over det; jeg krøp under hvor jeg bare kunde. Da jeg kom til bækken og bare hadde en trediedels mil igjen, fandt jeg mig inde i et tomt skur et bord, fjorten fot langt og ti tommer bredt. Det la jeg paa sneen og krøp over det fra ende til anden. For sneen var meget dyp her. Saa drog jeg det fremover og krøp over igjen. Slik naadde jeg frem til døren. Sneen var skuflet væk utenfor huset, og jeg sank sam* men paa sneskavlen. Der laa jeg og saa gjennem vin* duet den friske ilden paa peisen; jeg grundet paa om jeg ogsaa kunde samle mig saa vidt at jeg fik reist mig og kunde komme ind døren og naa frem til den krakken ved ilden derinde. Men søvnen holdt paa at ta mig igjen. Jeg strammet mig op; jeg naadde vedhaugen foran døren; da ravet jeg overende; og søvnen var atter efter mig. Saa prøvde jeg endda en gang, fik tak i klinken med venstre haand, aapnet døren og vilde snu mig og lukke, vilde faa tak med høire haand i dør* klinken; men da orket jeg ikke mere, — da ramlet jeg om paa gulvet. De som var derinde vaaknet; jeg bad om mat, og jeg fik en skaal med kokt kjøt; og jeg laa foran ilden og syntes at hvilen var herlig, og prøvde at sætte tændene i det kolde kjødet. Jeg var en sterk kar. Næste dag var jeg nok litt svimmel, men ikke værre

527

end at jeg spændte skiene paa og strøk nedover til Be* vins leir.» I 1867 hadde Holter bryllup i Chicago med Karen Pauline Løberg fra Modum. Vanskeligheter skulde der jo være med alting; saa skulde der ogsaa være det med bryllupsreisen. Fra Jefferson City, Missouri, tok brude* folkene hver sin vei. Brudgommen hadde ikke tid til

at ta den lange turen med dampbaad opover Missouri, som hustruen reiste. Han tok fjeldveien forbi Denver og Salt Lake. Paa denne veien maatte han ligge tre nætter i en høistak. Indianerne huserte stygt paa disse kanter. De dræpte mulæslene, og selskapet maatte vente i tre dager til, før de kunde skaffe ny forsyning av rifler, ammunition og mulæsler. Og det de nygifte fik høre fra hverandre, var just ikke det bedste. Hun fik vite at han var fanget av indianerne, og han fik vite det samme om hende. Løgn var det heldigvis begge dele. Holters arbeide vokste; fra sagmølle til trælastforret* ning, fra trælastforretning til handel med jernvarer og maskiner for grubene. Og fra handel med grubemaski* ner til grubene seiv. Med tiden blev grubedrift en av A. M. Holters vigtigste indtægtskilder. Den beskedne nordmand med de smaa skolekundskaper hadde en merkelig skarp forretningssans; og saa var hans ord* støhet og paalidelighet like stor som hans praktiske md* sigt. Det var da ikke at undres paa at man til alle foretagender gjerne vilde ha ham med. Naar Holter satte sin brede ryg til, saa gik det godt. Han blev med* eier og direktør i ikke mindre end otte og firti kompanier som drev gruber, smelteovner, pukverk, vandverk, spor* veier, elektriske lysanlæg, kraftstationer og en hel del andre forretningsgrener, deriblandt en nationalbank, jern* støperi, teglverk og gasverk. Og i seksten av disse kompanier var han præsident. Med rette blev det sagt at hans forretninger grænset mot øst til Atlanterhavet og mot vest til det Stille Ocean. Og han var ikke ræd

528 for at ta et tak, seiv om det ikke gjaldt forretninger. Han hadde ikke seiv lært stort paa skolen; han vilde at andre skulde lære mere. I 1869 blev han valgt til skoledirektør; og der trængtes en mand som han, for det var smaat med skolene i Helena den gangen. Lærerne var ikke prøvd ved nogen ordentlig eksamen; elevene var ikke ordentlig delt i klasser; der var nogen bitte smaa skoler hist og her i byen. De maatte samles — saa mente Holter — i en ordentlig stor skole. Han gjennemgik byens kart. Han saa at det endnu var et kvartal som ikke var optat. Det burde kjøpes. Det var sytten tomter som byen kunde faa for fire dollars stykket, og Holter strævde haardt med at faa dette kjøp istand. Mange kloke borgere klaget over at disse 68 dollars var bortkastet. Men nu staar der paa disse tomter til 68 dollars byens høiskole, centralfolkeskolen, biblioteket, sløidskolen, matlagingsskolen og en kraft* og opvarmingsstation, og endda er der store lekepladser tilovers. Atter og atter blev Holter gjenvalgt, og uav* ladelig maatte han dra og slite i sine medborgere for at naa sit maal; og han tilstaar at det var meget plag* somt paa mange maater. Først i 1875 blev det be* sluttet at der skulde bygges nyt skolehus for 17250 dollars. «Og med den samme pen,» siger Holter, «hvor* med jeg underskrev byggekontrakten, satte jeg ogsaa mit navn paa min avskedsansøkning, som jeg hadde færdig i lommen. Jeg følte at skolen nu var i duelige hæhder, og at jeg nu med god samvittighet kunde trække mig tilbake.» Holter var medlem av legislaturen, og da bystyret i Helena blev oprettet, blev han medlem av dette bystyre, og dets første præsident. I 1911 utnævnte guvernøren i Montana tre av statens aller dueligste mænd til at værdsætte sindssykeasylet i Warmsprings, som staten var ifærd med at kjøpe. Holter var en av de tre. Han var da over otti aar gammel, og mange ristet paa hodet over

529 denne alder. Men hans energi var usvækket; det viste han. Han fik først sat de laveste priser paa bygningene, kildene, de 1 325 acres land, og saa skar han simpelthen væk 38400 dollars, saa prisen blev 533 000. Med be* rettiget stolthet gjorde Holter opmerksom paa at Mon* tana ved denne leilighet utstedte sin største pengeanvis* ning i statens historie. Gjennem et halv aarhurfdrede har Anton M. Holter været set op til som en av Montanas bedste og mest patriotiske borgere. En som holdt av det nye land, og ikke hadde glemt det gamle. Skjønt han har tilbragt mere end halvdelen av sit 84=aarige liv hundreder av mil fra de store norske strøk i Amerika, er hans navn vel kjendt hvor nordmænd færdes. Kjendt for jernvilje og kløkt, forretningsdygtighet og forretningsheld. Ingen nordmand i Amerika overgaar ham hvor det gjælder foreningen av disse egenskaper. Hans haand har været aapen og hans hustrus ikke mindre. I sin tale ved hendes baare sa presten: «Hun mættet de hungrige, klædde de fillete, pleide de syke. Hun satte sig aldrig til et maaltid uten at ha sørget for andre. Hun nøt aldrig en glæde uten at hun tænkte paa dem som ikke hadde den. Hun var aldrig saa syk at hun ikke tænkte paa andres sygdom. Jeg har aldrig kjendt et mere uegennyttig menneske. Ingen som braaket mindre med alt det gode hun gjorde. Hun brukte sine midler som en der er ansvarlig bestyrer for andres gods» Anton M. Holter har i længere tid skrevet paa sit livs historie. Hans aandskraft er endnu forbausende, og han vil sikkert bli færdig, skjønt han har meget at fortælle. For Norge i Amerika efter J. J. Skørdalvolds manuskript.

Paa veitsle. Saa kaldtes det naar de gamle norske konger med sin hird for rundt og levde godt en stund hos hver av 34 — Boken om Norge. V

529 denne alder. Men hans energi var usvækket; det viste han. Han fik først sat de laveste priser paa bygningene, kildene, de 1 325 acres land, og saa skar han simpelthen væk 38400 dollars, saa prisen blev 533 000. Med be* rettiget stolthet gjorde Holter opmerksom paa at Mon* tana ved denne leilighet utstedte sin største pengeanvis* ning i statens historie. Gjennem et halv aarhurfdrede har Anton M. Holter været set op til som en av Montanas bedste og mest patriotiske borgere. En som holdt av det nye land, og ikke hadde glemt det gamle. Skjønt han har tilbragt mere end halvdelen av sit 84=aarige liv hundreder av mil fra de store norske strøk i Amerika, er hans navn vel kjendt hvor nordmænd færdes. Kjendt for jernvilje og kløkt, forretningsdygtighet og forretningsheld. Ingen nordmand i Amerika overgaar ham hvor det gjælder foreningen av disse egenskaper. Hans haand har været aapen og hans hustrus ikke mindre. I sin tale ved hendes baare sa presten: «Hun mættet de hungrige, klædde de fillete, pleide de syke. Hun satte sig aldrig til et maaltid uten at ha sørget for andre. Hun nøt aldrig en glæde uten at hun tænkte paa dem som ikke hadde den. Hun var aldrig saa syk at hun ikke tænkte paa andres sygdom. Jeg har aldrig kjendt et mere uegennyttig menneske. Ingen som braaket mindre med alt det gode hun gjorde. Hun brukte sine midler som en der er ansvarlig bestyrer for andres gods» Anton M. Holter har i længere tid skrevet paa sit livs historie. Hans aandskraft er endnu forbausende, og han vil sikkert bli færdig, skjønt han har meget at fortælle. For Norge i Amerika efter J. J. Skørdalvolds manuskript.

Paa veitsle. Saa kaldtes det naar de gamle norske konger med sin hird for rundt og levde godt en stund hos hver av 34 — Boken om Norge. V

530 sine stormænd. Ogsaa blandt norske farmere i Amerika har dette været prøvd litt, om end paa en anden maate. Aslag Hammarhus var en av dem som prøvde det. Aslag var søn av en storbonde paa Oplandene. I hans slegt hadde der været berømte mænd. Farsgaar* den var en av de vakreste langs Mjøsens bredd. Seiv blev han sendt paa de bedste skoler i landet. Noget stort skulde han bli. Men hvordan det gik eller ikke, saa blev han slet ikke noget stort. Det gik rent daar* Hg med Hammarhusen. Tilsidst sendte far ham over til Amerika. Fra den bygd hvor gaarden Hammarhus ligger, har der været stor utvandring til Amerika. Mange derfrå har slaat sig sammen og fundet vakkert land i søndre del av Wisconsin. En hel del er kommet fra de mange husmandspladser under Hammarhus gaard. I førstningen Aslag var i Amerika, holdt han sig borte fra dette strøk. Settlementet var jo den gang i sin ungdom og forholdene blandt folket tarvelige. Saa hadde jo ogsaa Aslag faat med nogen midler fra hjemmet. Men da ingen anden utvei stod ham aapen, begyndte han at gaa paa veitsle hos sin fars forhenværende husmænd. Her traf han sine jevnaldrende fra skoledager og konfirma* tion. Men hvor hadde ikke stillingen forandret sig! Dengang var han storbondens søn, forkjælet og smigret av alle — gutten som skulde paa høiskole og bli noget stort. De var fattige husmandsbarn, som sultet og led ondt, blev foragtet og haanet av de rike barn. Nu sat de der i sine egne hjem, paa sine egne farmer, og mange av dem er værdt mer end den store Hammarhuseien* dommen. Han flakket om fra farm til farm for at berge livet. Ikke tok han sig sammen for at bruke sine kundskaper, og ikke vilde han arbeide. Bare æte godt, drikke godt og leve makelig. I førstningen hadde han pene klær, og der var noget av storbondesønnen og studenten over ham. Men det gik stadig nedover:

531 klærne blev mer og mer luslitte, manden mer og mer sjasket, æresfølelsen mer og mer avstumpet. De norske farmere i Amerika brauter som regel ikke av hvor godt de har gjort det. Husmandsbarnene fra Hammarhus tænkte ikke paa hevn for den foragt storbondens barn hadde vist dem. De holdt det for en ære og glæde at faa vise gjestfrihet mot sin hus* bonds søn. De satte paa bordet for ham sin bedste mat, de la ham i fineste gjestesengen — og det til trods for at den ikke altid var saa ren efter ham. Værre var det dog at han drog med sig saa meget løgn og slarv, hvor han for. Det var blit rent en sygdom hos ham at fortælle skrøner og bære sladder. Ofte kunde det jo være uskyldig, stundom næsten latterlig. Men til andre tider fandt han paa historier som satte uvenskap mellem de bedste naboer og fortroligste venner. Det tok ikke lang tid for ham at gifte sammen folk som neppe hadde set hverandre, eller at slåa friske folk ihjel. Det fik Gunnar Opgard vite. Hammarhus var just reist fra strøket hvor Opgard bodde, til strøket ti mil vest med befolkning fra samme kant i Norge. Ikke før var han kommet tilbords paa det nye sted, før han begyndte: Ja, nu er Opgard ogsaa gaa'en. Gunnar Opgard — hvad siger

du —er Gunnar død? spør konen. Ja, igaar sluknet han. Nei, ja saa, er Opgard død! Vet du naar han skal begraves? Aslag studset —nei—jo de sa han skal begraves lørdag. Gunnar var vel kjendt og høit agtet. Seiv om det var et godt stykke imellem, var der dog mange som hadde lyst at overvære hans begravelse. Og lørdag drog et helt følge avsted. Gunnar var paa laaven sammen med ældste sønnen sin. De holdt paa at rense sæd. Det skulde snart bli vaaronn. Saa faar de se fem fulde boggier kjøre indpaa tunet. Overraskelsesselskaper er ikke sjeldne blandt nordmænd i Amerika. Men dette blev en gjensidig og noksaa eiendommelig overraskelse.

532 Da de kom hjem, var Hammarhus faret. Han hadde nok ikke tænkt de finde paa at reise til begra* velsen. Paa det sidste kunde han ikke mere narre folk med sine skrøner. Der var ingen som trodde ham. Der syntes at være et slags system i hans reiserute. Hos de rikeste tok han altid ind ved jul og paaske. Almindelig stoppet han to til tre dager paa pladsen. Om de bad ham være længer, saa svarte han: Nei tak, nu har jeg ikke stunder længer denne gang, jeg har saa og saa mange steder jeg maa fare over til den og den tid. Det var embedsmanden som var ute paa inspektion, kongen som for paa veitsle. Der var jo ogsaa dem som truet med at sætte lensmanden paa ham og sende ham til fattighuset. Da skalv Hammar* husen. Ingen ting i verden var han saa ræd som fattig* huset. Nei, en fri og ærlig og selvhjulpen mand vilde han være. Og folkene fra hans hjembygd, især de fra Hammarhus, sa: La Aslag fare i fred! De som ikke vil ha ham, kan jo negte at ta imot ham. Han truer sig ikke ind paa nogen. La ham bare komme til os og stanse saalænge han vil. Vi har hus og mat. Og saa fik Hammarhus bli ved at gaa paa veitsle. I dette strøk av Wisconsin ligger byen Madison, som har spillet slik en rolle i nordmændenes historie i Amerika. Denne naturskjønne by er omgit av flere indsjøer. Gjennem Madison maatte Hammarhus fare naar han skulde fra den ene til den anden av sit distrikts bygder. Men han stanset aldrig der. For der bodde lensmanden, og nærved var fattighuset. Derfor smøg han sig gjennem byen. En vinter var der en usedvan* lig langvarig snestorm med bitende kulde. Ved bred* den av den ene indsjø staar der mange smaa naust. Da stormen hadde lagt sig, kom en amerikaner en dag ned til naustet sit. Døren hadde ikke været laast. Borte i kroken ligger en sort bylt, som delvis er dæk* ket av sneen, som har trængt ind gjennem væggene.

53 Han undersøkte nærmere og fandt en stivfrossen, død mand. Der laa Hammarhusen. Saa snart hans bygdefolk fik høre det, får nogen ut med lister for at samle penger til hans begravelse. Og mer end nok kom ind. En rigtig vakker likkiste, mange blomster paa den, et stort likfølge og en varm* hjertet, forstaaelsesfuld liktale. Senere ogsaa en passe* lig sten paa graven. Slik vilde de forhenværende hus* mands barn at deres husbondes søn skulde hædres. Amerika har ingen adelsstand. Men det opdrar folk til at tænke og handle som egte adelsmænd. For Norge i Amerika ved Henrik Voldal.

Tusteslvar. I. Paa nogen kanter i Norge kaldes det redskap som brukes til at slåa kornet ut av akset, en tust. Ivars far for omkring fra gaard til gaard med sin tust hele vin* teren. Det var ikke stor dagløn. Men paa sin lille plads fostret han op en stor familie. Ivar var ældste gutten. Saasnart han blev saapas at han vel kunde løfte tusten, maatte han staa paa laaven med far hele dagen. De kaldte far hans Tuste*Hans, og saa blev gutten kaldt Tuste*lvar. Det gik Ivar som saa mange andre: han kom sig over til Amerika. Tusten sin la han igjen i Norge. Men lysten til at være tresker tok han med. Han reiste med én gang langt ut i Nord*Dakota. Ikke langt fra Cooperstown var der et settlement som mest bestod av folk fra hans hjembygd. Der slog han sig til. Og første høsten han var der, tok han hyre med en treske* maskin. Dengang dreves maskinen med hestekraft. Seks par hester gik i ring og satte maskinen i bevæ* geise. Man hadde ikke endnu nogen selvstokker. Hal* men dat ned ved enden av maskinen. Derfor maatte to av treskerne ta den unda og hauge den op i en

53 Han undersøkte nærmere og fandt en stivfrossen, død mand. Der laa Hammarhusen. Saa snart hans bygdefolk fik høre det, får nogen ut med lister for at samle penger til hans begravelse. Og mer end nok kom ind. En rigtig vakker likkiste, mange blomster paa den, et stort likfølge og en varm* hjertet, forstaaelsesfuld liktale. Senere ogsaa en passe* lig sten paa graven. Slik vilde de forhenværende hus* mands barn at deres husbondes søn skulde hædres. Amerika har ingen adelsstand. Men det opdrar folk til at tænke og handle som egte adelsmænd. For Norge i Amerika ved Henrik Voldal.

Tusteslvar. I. Paa nogen kanter i Norge kaldes det redskap som brukes til at slåa kornet ut av akset, en tust. Ivars

far for omkring fra gaard til gaard med sin tust hele vin* teren. Det var ikke stor dagløn. Men paa sin lille plads fostret han op en stor familie. Ivar var ældste gutten. Saasnart han blev saapas at han vel kunde løfte tusten, maatte han staa paa laaven med far hele dagen. De kaldte far hans Tuste*Hans, og saa blev gutten kaldt Tuste*lvar. Det gik Ivar som saa mange andre: han kom sig over til Amerika. Tusten sin la han igjen i Norge. Men lysten til at være tresker tok han med. Han reiste med én gang langt ut i Nord*Dakota. Ikke langt fra Cooperstown var der et settlement som mest bestod av folk fra hans hjembygd. Der slog han sig til. Og første høsten han var der, tok han hyre med en treske* maskin. Dengang dreves maskinen med hestekraft. Seks par hester gik i ring og satte maskinen i bevæ* geise. Man hadde ikke endnu nogen selvstokker. Hal* men dat ned ved enden av maskinen. Derfor maatte to av treskerne ta den unda og hauge den op i en

534 ståk. Dette kaldtes at være i straaet. Og der fik Ivar sin første plads. Det var tyngre arbeide end at bruke tusten i takt sammen med far. Om natten maatte han og de andre treskerne sove enten i halmstakken eller i høilaaven. Men saa var det da andet til løn — tænk tre dollars dagen. Hvis bare eieren var heldig til at faa meget tresking og veiret holdt sig klart, saa de slåp at skofte altfor ofte for regn, saa kanske han kunde

Bro i Mayville, NorcUDakota.

følge maskinen længe nok til at tjene to hundrede dollars i høst. Aa nei, naar gamle far hans, som endnu for omkring med tusten og banket for en halv krone dagen, fik høre det! Aar efter aar tok Ivar plads ved treskemaskinen. Aar efter aar forfremmedes han til mer betrodde pladser. Og mens Ivar gik frem i færdighet og værdighet som tresker, stod heller ikke den amerikanske treskemaskin stille. Hestekraften avløstes av dampmaskinen. Mange* steds er nu dampmaskinen avløst av gasolin*motoren.

53 Arbeidet i straaet blev overflødig. En blaaseindretning (blower) sender nu halmen gjennem lange rør paaskraa opover og til sidene, alt efter som en ønsker stakken formet. Skjeppemaalet (halvbushel) blev avløst av sæk* ken. Nu er ogsaa sækken forsvundet. Man kjører vognen ind under aapningen, og saa rinder grjonet til vognen er fuld, og idet denne fjernes, staar en tom vogn færdig til at ta dens plads. Oppe i maskinen er der vegt som dumper naar skjeppen er fuld, og antallet av dumpinger blir avmerket i maskinen. Om kvelden ser man tallet, og for saa mange skjepper maa der betales treskeløn. Maskinen fører med sig alle arbeids* folk som trænges. Og farmerkonene og farmerdøtrene er nu fri for det som har været deres sværeste bekym* ring og største skræk: at ta imot treskemandskapet. Uf for en uhygge, naar treskerne holdt sit indtog i huset! At skaffe dem mat tilfredsstillende i kvantitet og kvalitet, allerede det var ikke at spøke med. For de folk har matlyst! Men at skaffe vand nok, saape nok og haand* klær nok, saa de fik nogenlundé vaske sig, det var næsten endda værre. Ja, den som ikke har set en saa* dan tresker, naar han har staat paa en utsat post en vindfuld dag i Dakota, kan ikke danne sig nogen fore* stilling om hvordan han ser ut. I kulør gir han ikke skorstensfeieren noget efter. Og saa overgaar han langt denne i oplag av smuds i næseborer, ører, mund og øine. Nei nu er en treskemaskin som en slags uavhængig republik i republikken. Den har sin egen spisevogn (boardingcar) med kjøkken, spisesal og soverum for de to damekokker som følger med. Mangen norsk jente som snarest mulig vilde faa betale tilbake for sin billet fra Norge, var glad ved at faa en slik plads. Arbeidet hun sammen med en anden, fik hun halvanden dollar dagen. Men var hun sterk nok til at gjøre arbeide for to, fik hun halvtredje. Treskemaskinen har ogsaa sin egen

536 sovevogn (sleeper) med senger for alle arbeiderne. De bedst utstyrte har en staldvogn med baaser for alle hestene som arbeider ved maskinen. Det er som et helt fragttog naar en slik treskemaskin flytter. Vogn efter vogn hænger efter det sterke lokomotiv, og saa kommer der en lang række av hester som trækker store høivog* ner. I alt bestaar 'arbeidsstokken av 20—25 mand og fra 10 til 12 par hester. De daglige utgifter er fra 125— 150 dollars. Gaar det rigtig godt, saa tresker maskinen daglig fra to til tre tusen bushels hvete. Efter en avgift av ti cent for bushelen, blir det en daglig md* tægt av 200 til 300 dollars. II Der er slegter hvor en enkelt interesse har hopet sig op generation efter generation, indtil det er blit lidenskap. Den kraft som hos almindelige mennesker sprer sig paa mange omraader, samler sig hos disse i et punkt som solstraalene i brændglasset. Saaledes dannes der genier. Men naar naturen har drevet det op til et høieste punkt, falder gjerne alt sammen med et sidste

pragteksemplar av slegten. Fra umindelige tider hadde tusten og treskingen gaat i arv i Ivars slegt. I Ivar har den avsat sin*fagreste blomst. Og med ham synes den at skulle dø. Med undtagelse av hestehandel og klokkebytte er der neppe nogen levevei i Amerika som blir mer til lidenskap end tresking. Naar en gammel tresker hører lyden av treskemaskinen, er det som naar kavalerihesten hører lyden av trommen. Han kan ikke være stille. Like fra Ivar først saa en amerikansk treskemaskin, var han optat av et eneste ønske: at eie en. Efter mange aars stræv lykkedes det. Fra aar til aar er han og maskinen blit mer og mer uadskillelige. Han har jo ogsaa forsøkt sig litt paa andre omraader: som farmer, som skysskar, ja en vinter for han endog

537 rundt som kramkar. Men tresking er det eneste som har villet gaa. Seiv saa enkel og naturlig en sak som at finde sig en kone har trods alvorlige forsøk og meget beskedne fordringer slaat feil. Paa en maate er Ivar en alsidig interessert mand. Han hører trofast med til sit kirkesamfund, og er ikke i tvil om at alle utenfor dette samfund er nogen fæle vranglærere. Han læser med dyp andagt hele «Skandinaven» og er rent for* færdet over at der kan være folk som er ryggesløse nok til at stemme for andet end. det republikanske parti. Men det er dog som tresker Ivars minde vil komme til at leve. Paa det omraade har han skrevet sit navn ind i settlementets historie. Ivar hadde ofte bedt mig komme ut paa landet og se paa hans maskin naar den var i drift. En dag kom* mer min ven postmester Abrahamson og siger: Vil du være med, saa tar vi min auto og kjører ut paa Tryg* stads farm. Jeg har hørt Ivar skal begynde at treske der i dag. Som sagt, saa gjort. Vi kom der litt før middag. Vi hadde tænkt at spise middag sammen med treskerne i spisevognen, hvortil Ivar saa ofte hadde indbudt os. Men da vi kom ind paa Trygstads tun, fik vi høre at maskinen endnu var paa nabofarmen og ikke kom paa Trygstads farm før straks efter middag. Mrs. Trygstad indbød os til middag. Vi trodde alt var i forvirring og oprør her naar de ventet treske* maskinen. Men deri tok vi feil. Inde paa Trygstad gik alt sin vante gang. At treskemaskinen just skulde flytte ind paa farmen — at der i løpet av nogen dager skulde treskes korn av rundt tusen acres til en værdi av ti tusen dollars eller mer, det syntes dem fuldstændig uvedkommende. Ut paa eftermiddagen ser vi toget komme. Maje* stætisk staar Tuste*lvar ved siden av maskinisten paa kommandobrettet, kjører stolt Trygstads tun forbi og finder sig en høi plads midt i den store åker. Vi sætter

538 os i autoen og følger efter. Vi vil se hvor hurtig og sik* kert han kan sætte maskinen i gang. Det er om at gjøre at faa lokomotivet og separatoren i ret linje, forat ikke beltet skal danse av. Og saa maa lokomotivet skyves litt forover eller bakover, forat det skal bli passelig stramt. Paa grund av en skrækkelig tildragelse nogen dager før var vi særlig spændt paa at iagtta dette: To brødre Fred og Tham Johnson stod paa lokomotivet. Beltet var litt for stramt. «Stig av, du Tham, og skyv efter tvertræet, naar jeg driver maskinen fremover,» sa Fred. Tham laa paa mayen med hodet tæt ind til bakhjulet, færdig at skyve. Men Fred grep feilagtig haandtak, maskinen gjorde et hurtig rykk bakover istedenfor fremover, og det svære taggete hjul gik over Tham. Et gjennemtrængende skrik hørtes. Han var død da man drog ham frem. Men Ivar tok ikke feil. Om faa minutter var maskinen i bevægelse, og de første lass lo kjørtes ind til, et paa hver side. Paa hvert lass stod to mænd som med taktfast grep kastet baand ned paa brettet, hvorfra de droges ind i maskinen. Den kjendte musik av en arbeidende treskemaskin hørtes. Tuste* Ivar gik rolig omkring og kom ret som det var bort til os. Det gik aldeles glimrende i aar, og han var i perle* humør. Der er ikke bedre orden i den tyske armé end ved Ivars treskemaskin. Aldrig hyrer han daarlige folk blandt sin arbeidsstok. Aldrig tresker han om søndagene, og ingen faar komme nær hans maskin med kortstok eller sterke drikke. Av en eller anden grund førte han ikke sovevogn med til Trygstad. De hadde rullet sine sengklær sam* men i en stor bundt, som blev kastet av ved maskinen. Abrahamson saa med et spydig smil bort paa bundten. Hvad kikker du efter ? Tror du kanske der er levende væsener som bevæger sig inde i den? spurte jeg. Nei, sa Abrahamson, det ser jeg ikke efter. Som gammel tresker vet jeg altfor vel at der er det. Men jeg ser

539 efter om der er mange nok til at bevæge hele bundten. Men bundten laa aldeles stille. Det var vist for tidlig i sessionen. Den nye generation var vel ikke kaldt ut til arbeide endnu — eller de hadde ikke lært et ta i med samme taktfasthet som arbeidet foregaar ved Tuste* Ivars treskemaskin. For Norge i Amerika ved pastor Henrik Voldal.

Senator Knute Nelson. Det var i aaret 1909 at de Forenede Stater rystedes fra ende til anden ved en anklage som

var fremført mot en ingen ringere mand end landets indenriksmini* ster. Det herskende politiske partis skute krænget i den storm som trak op over det. Anklagen gik ut paa at han hadde misbrukt sin stilling og ved underhaands* transaktioner overført endel av landets naturrigdomme i Alaska paa private hænder. Mange bekjendte og ledende mænd ansaaes indviklet i dette, og det kom netop paa et tidspunkt, da der førtes en ihærdig kamp for bevarelsen av landets naturrigdomme fra at falde i storkapitalistenes hænder. Bladene var fulde av det, — det var det staaende samtaleemne overalt hvor intelli* gente folk kom sammen. Sterke syntes bevisene at være, og den motsatte politiske leir visste vel at gjøre god bruk av dem. Nedsætte en undersøkelseskommission? Ja, — — det var let gjort; men vilde det hjælpe? Man visste paa forhaand at meningene vilde dele sig langs de politiske linjer. Seiv om de anklagede blev frikjendt, saa vilde folk allikevel trække paa skuldrene og sige: Dette visste vi før! Under den kommende valgkamp vilde det likevel bli utnyttet til at styrte det herskende parti. i Men saa kom det til det allikevel at en kommission blev nedsat, og den var valgt fra begge politiske leire, og man antok ganske bestemt at den vilde dele sig —

539 efter om der er mange nok til at bevæge hele bundten. Men bundten laa aldeles stille. Det var vist for tidlig i sessionen. Den nye generation var vel ikke kaldt ut til arbeide endnu — eller de hadde ikke lært et ta i med samme taktfasthet som arbeidet foregaar ved Tuste* Ivars treskemaskin. For Norge i Amerika ved pastor Henrik Voldal.

Senator Knute Nelson. Det var i aaret 1909 at de Forenede Stater rystedes fra ende til anden ved en anklage som var fremført mot en ingen ringere mand end landets indenriksmini* ster. Det herskende politiske partis skute krænget i den storm som trak op over det. Anklagen gik ut paa at han hadde misbrukt sin stilling og ved underhaands* transaktioner overført endel av landets naturrigdomme i Alaska paa private hænder. Mange bekjendte og ledende mænd ansaaes indviklet i dette, og det kom netop paa et tidspunkt, da der førtes en ihærdig kamp for bevarelsen av landets naturrigdomme fra at falde i storkapitalistenes hænder. Bladene var fulde av det, — det var det staaende samtaleemne overalt hvor intelli* gente folk kom sammen. Sterke syntes bevisene at være, og den motsatte politiske leir visste vel at gjøre god bruk av dem. Nedsætte en undersøkelseskommission? Ja, — — det var let gjort; men vilde det hjælpe? Man visste paa forhaand at meningene vilde dele sig langs de politiske linjer. Seiv om de anklagede blev frikjendt, saa vilde folk allikevel trække paa skuldrene og sige: Dette visste vi før! Under den kommende valgkamp vilde det likevel bli utnyttet til at styrte det herskende parti. i Men saa kom det til det allikevel at en kommission blev nedsat, og den var valgt fra begge politiske leire, og man antok ganske bestemt at den vilde dele sig —

540

Knute Nelson.

541 ikke paa basis av det som var ret og uret, men med henblik paa de politiske fordele. Alt vilde saaledes avhænge av formanden, som fik den avgjørende stemme, og paa hans ledelse vilde det bero om saken fik en retfærdig behandling. Han kunde med lethet gjort hele undersøkelsen til en renvaskelsesprocedure og intet an* det. Og mange antok det for givet at det hele vilde bli en farse. Men saa kom meddelelsen om at senator Knute Nei* son var utnævnt til formand for kommissionen, og en større tillid har aldrig været vist en norskfødt mand. Præsidenten og de ledende mænd saa sig om efter en mand hvis navn kunde være en borgen for de mis* troiske millioner — en som stod til troende i en grad som ingen anden ledende mand i Washington. Der blev med én gang et omslag — — naa saa det var ham! Knute Nelson! Det forandret saken. Man erindret pludselig at man hadde hørt denne mands navn i det offentlige liv i en lang række av aar, men aldrig i forbindelse med nogen underfundighet eller noget fusk. Der har i de senere aar været drevet en ihærdig søken efter skurkagtighet i det offentlige liv. Mand efter mand som folket hadde hat übegrænset tillid til, blev trukket frem og mistænkeliggjort og undertiden politisk avlivet. Hertil kom den store skare politiske hælere som hadde staat bakom. Nu husket man pludselig at man aldrig hadde set senator Nelsons navn i forbindelse med nogen av disse talrike «avsløringer» som hadde fældt saa mange, og det steg frem for min* det hvor ofte han hadde kastet endog partihensyn til side, naar han fandt at de stod landets bedste interesser iveien. I næsten alle blade saa man billedet

av kom* missionens formand, og det var et ansigt som syntes hugget i granit. Den myndige overlæbe, den ret* skaarne, fastlukkede mund — de rolige, likesom gran* skende øine, hvis fornemste uttryk er at de intet

542 har at skjule — det var umulig at sige om det var en jurist, en metodistprest eller en dygtig farmer som man hadde for sig; men det var absolut tillidvækkende, og totalindtrykket var noget stenhaardt retsindig. Der var intet som førte tanken hen paa farser av noget slags — den slags mand var det nu ikke. Det var en retlinjet mand — en som i Norge mest vilde mindet om de lodser som møter skibene i en stormnat utenfor den farlige kyst og lodser dem i havn uten vrøvl og vider* værdigheter. Hans navn var som en magisk bølge* dæmper. Kommissionen traadte sammen. Utfaldet var ikke alle tillags — ingen ventet dette; men de mange millioner tok kjendelsen som den var, og dermed var saken avgjort. Senator Nelson hadde ledet undersø* kelsene, de var ledet upartisk, det hadde ikke været nogen farse, og hans navn stod under rapporten, og saa var der intet mere at gjøre ved dette. Knute Nelsons historie er som et eventyr. Engang i aaret 1859 laa et emigrantskib og vasket i sjøen. Ombord var blandt andre norske emigranter ogsaa en enke fra Voss med sin seks aar gamle søn. De kom fra et fattig hjem som vistnok de fleste om* bord, og der var vel intet som skilte dem ut fra mas* sen av fattige emigranter. Gutten het Knut. Der var ogsaa en anden liten vossegut ombord som het Knut, og de som saa disse to smaapjokkene leke paa dækket en godveirsdag, vilde vel neppe drømt om at den ene skulde naa det høieste embede som en fremmedfødt kan naa i Amerika, og den anden skulde bli overhodet for politivæsenet i' en millionby som Chicago. Der var ingen spaakone ombord; men det er mulig at guttenes mødre gav sig av med at spaa; men de holdt det for sig seiv, hvis de spaadde en stor fremtid for guttene sine. Efter at ha bodd i Chicago en tid flyttet de til Deer* field i Wisconsin, hvor Knut kom paa skole. Han be*

543 gyndte ogsaa paa en høiere skole, Albion Academy, som var den første høiere skole som nordmændene i Amerika gav sig noget av med. Saa kom borgerkrigen, og Knut avbrøt sine studier og hvervet sig 18 aar garn* mel som soldat. Han var med i flere slag, blev saaret og tat til fange og led adskillig ondt. Hans fangenskap blev dog ikke av varighet, og han kom tilbake til sit regiment og tjente sig op til underofficer. Da krigen var slut, gjenoptok han sine studier ved skolen isteden* for at havne mellem krigskamerater paa drikkekneipene som saa mange andre. Om et par aar tok han sin sak* førereksamen, og om atter et par aar finder vi ham som medlem av staten Wisconsins lovgivende forsamling; men i de tider raste vandrelysten sterkt blandt Wiscon* sms ungdom, og en mængde unge mænd drog vestover, hvor nye riker nu lagdes under plogen. Knute Nelson slog sig ned i det vakre Douglas County i Minnesota, og der bor han endnu paa sit oprindelige hjemsted, om der end er vokset op en by om ham. Det ste kongresdistrikt i Minnesota var meget stort og meget nyt og noksaa loddent. Vælgerne var spredt over et uhyre territorium og var en ganske überegnelig valgkreds, hvor man kjendte litet til hverandre og mis* tænkte hverandre ganske grundig, og alt var i sin vor* den. Den store mand var en næsten almægtig politi? ker ved navn Kindred, som hadde den store fordel at hans navn var bedre kjendt end hans gjerninger, og nysettlerne hadde han paa et eller andet vis faat tak paa, saa han var næsten eneraadende. Da det saa ryg* tedes at en yngre mand, og som desuten het bare Knut eller noget slikt, skulde opstilles som motkandidat, var der ikke faa nordmænd som syntes at dette var en ren formastelse — en uhørt dristighet — at en nord* mand skulde ville forsøke at stikke sig frem mellem de fine amerikanerne dernede i Washington. Nei, det gik nok an at vælge en nordmand til et townembede,

54 ja endog til statens lovgivende forsamling, men til Kon* gressen i selve Washington — det vilde aldrig gaa godt. Bakom laa en liten fattig norsk husmandstanke og vred sig i smerte: Hvad vilde amerikanerne sige, dersom nordmændene forsøkte at komme fremom dem? Vilde de ikke bli sinte? Og hvad vilde da ske? De saa bekymret ut over sine akerlapper. Man skulde ikke friste hverken Vorherre eller amerikanerne. Og ameri* kanere var alle som ikke kunde snakke norsk, og der var saa mange av dem, og de var alle saa sinte — naar de var sinte. Endog Bjørnstjerne Bjørnson, som paa den tid var i Amerika, fandt tanken paa at en norskfødt vossing og nordmand skulde sitte i verdens største repu* bliks lovgivende forsamling, saa utrolig at han sa: Ja, dersom det vidunderlige sker at en nordmand tar sæte i de Forenede Staters kongres, saa gaar jeg og drikker mig sprøite fuld. Der blev en valgkamp i det ste valgdistrikt som endnu mindes av de ældre settlere. Der maa ogsaa dengang ha været noget visst tillidsfuldt ved Knute Nelson. Midt under al forskrækkelsen over at en almin* delig nordmand stilet saa

høit, var det vistnok en stor trøst og beroligelse at se at han seiv tok det saa knu* sende rolig, som om det var det mest selvfølgelige i verden at han avløste amerikaneren. Da de nu hadde snust paa dette litt, og hørt ham utrede de politiske spørsmaal som de aldrig hadde hørt dem utredet før, tok de mot til sig — og da de forstod at folk av andre nationaliteter — ja amerikanere endog — støttet ham, ja saa kom de ogsaa. Nok er det: Knute Nei* son blev valgt til Kongressen. Og her kommer noget meget karakteristisk for Knute Nelson: Det er hyppig at nye mænd trær frem i politikken som lysende me* teorer for saa igjen at forsvinde. Under det politiske overflateliv som man saa hyppig finder i Amerika, duk* ker der op mange straalende foreteelser paa den poli*

54 tiske arena for igjen at forsvinde likesaa pludselig som de dukket op. Andre har et uhyre større stræv med at bli valgt anden gang end de hadde den første. Det er den store prøvesten at bevare vælgernes tillid eller se den vokse, og det falder i de færrestes lod. Knute Nelson blev valgt første gang med en plura* litet paa 4 500 stemmer til Kongressen; den andre gangen hadde han 12 500 stemmers overvegt og den tredje gangen 41 698 stemmers overvegt. Det vil sige at vælgernes tillid vokste med ca. 300 procent fra valg til valg; men nu er der som bekjendt en hel del fremragende mænd som tar sig bedst ut paa avstand og taper paa nært hold. Knute Nelson ble v i 1892 valgt til guvernør i Minnesota med litt mindre end 15 000 stemmers over* \egt og gj envalgt to aar senere med litt over 60000 stemmers overvegt. Det vil sige at tilliden til ham vokste med over 400 procent hvor han utførte sin gjer* ning saa at sige like under vælgernes øine. Og det endte med at de valgte ham til det høieste embede som det stod i deres magt at gi, og siden har Knute Nelson tilhørt nationen, og hans navn er knyttet til statsledelsen i Washington — og vossingen kunde ikke komme længere uten forsaavidt at han i et knipe* tak kunde, som i Ballinger*saken, laane ryg til en vak* lende regjering. Henved et dusin nordmænd har sittet i de Forenede Staters kongres siden Knute Nelson for første gang holdt sit indtog der; men det var et stort held at han var den første. Hans ry for hæderlighet og hans over* legne dygtighet gjorde meget for at bane vei for andre. Det varte ikke længe før Wisconsin sendte Nels P. Haugen til Kongressen, og siden har der været mange. Ogsaa til Senatet har et par været sendt; men det er sikkert at det ikke vilde været fuldt saa let, hvis Nelson hadde været en ringere mand end han var. Nordmæn* denes overlegne førstestilling blandt de skandinaviske 35 — Boken om Norge. V.

546 folk paa det politiske omraade kan meget tilskrives den samme grund. De fik tillid til sig seiv og sine. Knute Nelsons gamle mor døde i en høi alder (96 aar) i Deerfield i Wisconsin. Paa sine gamle dager var hun blind. Det var ikke mange ganger at senato* ren reiste gjennem Wisconsin uten at han besøkte sin gamle mor og tilbragte nogen tid hos hende. Der var ikke mange anliggender som kunde komme iveien for hvad han mente han skyldte sin gamle mor. Ogsaa dette fortjener at nævnes; for der er mangen en norsk* amerikansk ungdom som har vokset fra mor den samme dag som de faar sin høiskole*eksamen, og da er ikke mor længer saa fin at de kan være bekjendt av hende. Endnu én ting fortjener at nævnes: Knute Nelson har aldrig lagt skjul paa sin nationalitet, og han har bevaret sit klangfulde morsmaal, mens det var paa mode at glemme det. Der gaar mangen en tomhjernet norsk* født nar i Amerika som glemte at snakke norsk længe før de hadde lært at tale engelsk, — og de er desværre ikke faa i tal heller. Waldemar Åger.

Farvel til Vesterheimen 1 Siste strime — langt derinne — sig' i rosor, gull og blod .... attum ligg eit fagert minne: Vesterheimen er meg god. Gjestmildt folk og væne grender, heimlegt kvart eit andlitsdrag. Helsing eg aat Vinland sender, stort var hennar hjartelag. Utferds*lengt fraa gamle tider — Leiv med handi yver bryn bryter veg, trass tunge strider, viking*ætt i hug og syn.

546 folk paa det politiske omraade kan meget tilskrives den samme grund. De fik tillid til sig seiv og sine. Knute Nelsons gamle mor døde i en høi alder (96 aar) i Deerfield i Wisconsin. Paa sine gamle dager var hun blind. Det var ikke mange ganger at senato* ren reiste gjennem Wisconsin uten at han besøkte sin gamle mor og tilbragte nogen tid hos hende. Der var ikke mange anliggender som kunde komme iveien for hvad han mente han skyldte sin gamle mor. Ogsaa dette fortjener at nævnes; for der er mangen en norsk* amerikansk ungdom som har vokset fra mor den samme dag som de faar sin høiskole*eksamen, og da er ikke mor længer saa fin at de kan være bekjendt av hende. Endnu én ting fortjener at nævnes: Knute Nelson har aldrig lagt skjul paa sin nationalitet, og han har bevaret sit klangfulde morsmaal, mens det var paa mode at glemme det. Der gaar mangen en tomhjernet

norsk* født nar i Amerika som glemte at snakke norsk længe før de hadde lært at tale engelsk, — og de er desværre ikke faa i tal heller. Waldemar Åger.

Farvel til Vesterheimen 1 Siste strime — langt derinne — sig' i rosor, gull og blod .... attum ligg eit fagert minne: Vesterheimen er meg god. Gjestmildt folk og væne grender, heimlegt kvart eit andlitsdrag. Helsing eg aat Vinland sender, stort var hennar hjartelag. Utferds*lengt fraa gamle tider — Leiv med handi yver bryn bryter veg, trass tunge strider, viking*ætt i hug og syn.

Men um vest dei stamnen vende — ikkje stødt med smil umbord djerve menn og staute kvende minnest enn si fedrejord! Minnest enn sitt heimlands tindar, høge morgongyllt mot sky, duken raud for friske vindar fløyma yver bygd og by! og eld i bringa, kjem vaart land i naud ein dag, vil dei beint i kne oss tvinga — gløymt er ikkje Norigs flagl Daa vil hundrad skutor duva vestan inn mot «Nes» og Stadt: Gamle Norig! — Av med huva! Guten heit og harm ved ratt .... — Difor ei i myrkret famla, alt so tek det til aa gry: Fram, ja, fram, imot eit samla, sterkt norrøna*folk paany! Siste strime —: Gode frende, lat oss knyta broderband! Me er smaa — so mangt karm hende verne Gud vaart fedreland! Tidt ho kjem i mine tankar viddi vest ein solraud kveld . Hjarto der for Norig bankar, takk.daa, Vesterheim — farvel! Hans Reynolds

548 Det utflyttede Norge. Der tales ofte i Norge om «det norske Amerika», som om det var et geografisk begrep — et amerikansk Toten eller Hedemarken; der tales om norsbamerika* nere som om det var en bestemt klasse mennesker, et ensartet begrep; og man glemmer at det norske Arne* rika er en verdensdel, dobbelt saa stor som Europa, at det maa søkes fra Texasprærien i syd til de evige sne* marker i nord, fra Atlanterhavskysten til Stillehavets bredder. Og det har sine smaa aandelige centrer fra Clifton College ved Santa*Fé*banen til høiskolen i Cam* rose ved C. P. R-, det har sine sterke forposter i «Nor* disk Tidende» i Brooklyn som i de fremadstræbende norske blade i Vancouver, i Seattle, i Tacoma, i Port* land. Og man glemmer at den halvanden million men* nesker eller mere som man med større eller mindre ret kal* der «norsk*amerikanere», akkurat som de hjemlige to* ogenhalv million, rummer alle avskygninger i velstand, i dannelse, i livssyn og opfatning. Tættest bor folket i det utflyttede Norge i Wis* consin, Minnesota, lowa, Nord* og Syd*Dakota, der* næst i Illinois og vest i Washington, saa i Texas, Ne* braska, Montana, Michigan og Maine. Norske settle* menter finder man ogsaa i Tennessee, Alabama og Vir* ginia, og nordmænd findes der i hver stat i Unionen. Og i den sidste snes aar er de norske trukket nord* over og har bredt sig i Alberta, i Saskatchewan, i Bri* tish Columbia; de er rykket ind i Ontario og Manitoba, og de har været Alaskas pionerer. Kanske, naar alt kommer til alt, er det det største vidnesbyrd vi har om norsk race*livskraft, at de hundred* tusener som har fulgt i kjølvandet av slup «Restaura* tionen» fra Stavanger siden 1825, som har pløid blaa* myren fra «Nordens» og «Den norske Klippes» dager til «Kristianiafjords» og «Bergensfjords» — at de mange

50 utvandrere ikke er tapt for vor folkeæt, men har hæv* det den blandt de bedste, de allerbedste i den nye ver* den. For de var ikke rikt utstyret hjemmefra. Det hadde set ilde ut for norskheten i Amerika, om jernbanene og en amerikansk enhetsskole var kommet før den norske indvandring. Men strømmen gik over Canada i de gamle dager, op Lawrencefloden, over de store sjøer til Chicago og Milwaukee og derfrå ut paa præ* rien og ind i skogene. Eller den gik over New York, op Hudsonfloden til Albany, saa kanalveien til Buffalo og videre over «Laken». Og alt som jernbanen naadde videre, lot de norske den bak sig. Før den var naadd fra Fargo, hadde stutevognene ført de norske ut over den endeløse vidde, og de sat fast paa det rike åker* land før de andre kom. Hver pioners liv har været et eventyr, og vandt de ikke alle guld og grønne skoger, saa vandt de mange Askeladder tilsammen mere end et kongerike. Det var bygdefolk som vandret ut, og de førte med sig bygdeinteressene, bygdemaalet og bygdeskikkene. Hvor de slog sig ned, var der flere sammen; der holdt de lag, og der levde de paa bygdemindene og holdt fast paa dem med den norske bondes seige konser* vatisme. Det var numedøler som slog sig ned ved Koshkonong, og teler ved Muskego. Det var sognin* ger som hersket i Goodhue

County, Minn., og landinger rundt Wiola, Wis. Det er nordlændinger som har besat Fort Ransom, N. Dak., valdriser bor rundt Mani* towoc, hadinger i Lee County, 111., sætesdøler rundt Grand Forks, og slik overalt. Og hadde det ikke saa været, hadde der ikke været en snæver kreds av inter* esser som bandt sammen disse settlere, vilde de gaat op i den store folkeblanding. Hertil kom det saa at de førte sin egen kirke med sig. For den sterkeste aandsfaktor og den sterkeste nationale faktor i dette utflytterfolks liv har været og

51 er endnu kirkesamfundene og deres skud — de norsk* amerikanske skoler. Ja indtil for en halv menneskealder siden var nær sagt alt som fandtes av norsk kulturliv i Amerika, utgaat fra disse samfund og knyttet til dem. Menighetene har været det sterke netsystem i norsk* heten i Amerika, den faste og smidige organisation som har betinget at der i det hele eksisterer et utflyttet Norge. Og den dag i dag er kirkene faste punkter i det meget som er flytende. Der prækes paa norsk, og der lyder norske toner. Der er de unge samlet i sang* kor, og der holdes møter og tilstelninger i «basemen* ten». Der er det naturlige midtpunkt for alle som er bundet av de samme traditioner. 1 Et par sammenlignende tal fra den sidste statistik vil vidne om de norskamerikanske kirkers organisato* riske evne. 2 Der fandtes efter den 3 328 norske menig* heter med tilsammen ca. 543 000 medlemmer. Tyskerne med sit ottedobbelte folketal hadde for faa aar siden 4940 menigheter med 1106 000 medlemmer. Sven* skene med sit 70 % større folketal hadde bare 1 145 menigheter med 262 000 medlemmer. De norske kirke* samfund utgir 25 blade — de tyske 68, de svenske 12; i de norske menigheter arbeider 1835 lærere — i de tyske 1 694, i de svenske 573. Av norske høiere skoler findes der 34 med tilsammen 5 180 elever — av tyske (protestantiske) bare 31 med 4 446 elever, og av sven* ske ikke mere end 10 med 3 095 elever. Av norske (kirkelige) velgjørenhetsanstalter findes der 30, av tyske 33, av svenske 30. Og til de tal som her er opgit, og som delvis er forældet, kommer tallene fra Canada, som gjør de norskes stilling endnu sterkere. Det utflyttede Norge har hævdet sin plads med ære. 1 Om kirkens historie og de forskjellige kirkesamfund se foran i boken. Tallene er bygget paa festskrift 1914, men «Ellingianerne» er ikke medregnet.

52 Og har det været tilfældet paa det kirkelige omraade, saa har det i endnu høiere grad gjældt paa det poli* tiske — hvad der er naturlig nok: Den politiske over* gang fra norsk til amerikansk er jevnere end over* gangen for noget andet indflytterfolk. I sidste U. S.s senat sat der 4 mænd som ikke var født amerikanere; en var irlænder, en var skotte, og to var nordmænd. Og hvad mere er: den ene av de to nordmænd var Knute Nelson. 1 Det er ikke uten grund det navn har faat noget av fabelens klang i sig og er bedre kjendt end noget andet norsk navn i Amerika. For Knute Nelson har spillet en politisk rolle i det store samfund som meget faa; og naar der er tale om de mænd som har indflydelse i forbunds* hovedstaden, da blir hans navn nævnt. Det er nu (i 1914) 32 aar siden han blev valgt ind i Statenes na* tionalforsamling, i 19 aar har han sittet i Senatet, og nu sidst i 1913 blev han gjenvalgt enstemmig av sin stats legislatur — den eneste senator som nogensinde er blit enstemmig valgt. To andre nordmænd har været medlemmer av Se* natet — og man har desuten hat en sterkt norskinter* essert og norsktalende senator med engelsk navn, men med norsk mor —, og 13 har hat sæte i Kongressen. For tiden har nordmændene 2 (og Va) senatorer og 6 medlemmer av repræsentantenes hus. Svenskene har henholdsvis ingen og 3. I perioden 1847 til 1905 var der ca. 3050 nordmænd som beklædte embeder i de Forenede Stater, og siden er tallet gaat op med adskil* lige procent. Indtil 1913 hadde 445 nordmænd, av svensker og danske tilsammen ikke det halve antal, været indvalgt i legislaturen i Minnesota, og nordmæn* dene har gjennemgaaende været like sterkt repræsentert som hvilkesomhelst to andre nationaliteter tilsammen. I lowa har 12 nordmænd, 5 svensker og 2 dansker Om Knute Nelson se Waldemar Agers artikel.

53 indehat statsembeder. I Wisconsin sat der en nordmand i den grundlovgivende forsamling, og siden har 50 nord* mænd og 3 svensker sittet i legislaturen. I Nord=Dakota, som er en ny stat, har 570 nordmænd beklædt offent* lige embeder, og den første mand som overhodet blev valgt til et tillidshverv i staten, var nordmand. 135

Professor Gisle Bothne.

har sittet i legislaturen. Fire nordmænd har været ut* nævnt til amerikanske gesandtskapsposter, andre har været legationssekretærer, generalkonsuler, konsuler. Og de norskes deltagelse i politikken er ikke indskrænket til de stater som her er nævnt. Overalt hvor de findes i noget større antal, har de hat sine repræsentanter i statsstyrelsen,

ja seiv i de nyeste sydstater som Arizona og New Mexico har nordmænd været nominert til gu*

54 vernør og senatorkandidater av det republikanske parti — for det overveiende antal nordmænd er nu som før republikanere. Og mange av de tal som ovenfor er angit, er for* længst forældet, for med hvert aar i det sidste har

Rasmus B. Andersson.

norskheten vokset i Amerika, og det utflyttede Norge er blit sig sin magt mere bevisst. Det har vist sig ved skolene og ved universitetene. Et energisk og maalbevisst arbeide har været sat i gang for at gi norsk sprog rang med de store kultursprog. Og i en række stater er norsk blit indført som valgfrit fag i rang med tysk og fransk ved de offentlige høi* skoler, og professorer i norsk har man ved universiteter snart sagt over hele Unionen. Et par navn maa her

5 nævnes med hæder. Det er Maren Michelet, lærer* inde ved South Side High School i Minneapolis, en banebryterske for skoleundervisningen. Det er mænd som professor Gisle Bothne ved statsuniversitetet i Minnesota, fleraarig formand i det Norske Selskap i Amerika, professor Julius Olson ved statsuniversi* tetet i Wisconsin, fleraarig formand i «The Society for the Advancement of Scandinavian Study», som profes* sor Flom ved statsuniversitetet i Illinois og professor Tingulstad ved statsuniversitetet i Nord*Dakota. Glemmes skal heller ikke Rasmus B. Andersson, som var den første amerikanske universitetslærer i norsk — som han blev den første amerikanske nordmand som beklædte en gesandtskapspost. Og de kvinder og mænd som gaar i spidsen for dette arbeide, lider ikke under nogen national ringhets* fornemmelse. De arbeider mot store maal og er sig det bevisst. En av de dygtigste blandt dem, professor Ris tad, bestyrer av Park Region Luther College, Fergus Falls, Minn., uttalte i 1911 i et foredrag; «Mange kyndige mænd mener endog at denne utvikling (som her er skissert) burde fortsættes i de lagte spor saa* ledes at vort folk ikke alene for sig seiv skulde kjende sig som jevnbyrdig med det bedste i dette land, men at de ogsaa, særlig i Nordvesten, hvor de baade hvad antal og økonomisk grundlag angaar, er den herskende klasse, skal gjøre sig saa sterkt gjældende at det kultur* samfund som her engang skal bli det typiske paa ame* rikansk aandsliv, skal faa sine grundlinjer opstukket av det norske folk. Norske idealer skal i statssamfundet, i kunst og litteratur, i tænkning og livsanskuelse præge det kultursamfund som blir det herskende og tone* angivende i denne del av Statene, likesom NyÆnglands* folket har angik tonen og gjort anglikansk indflydelse dominerende østenfor Mississippifloden. Naar en haand* fuld puritanere kunde gjøre dette under de vilkaar som

56 de var underkastet, synes det ikke urimelig at vente at vort baade i antal, økonomisk stilling og aandelig ka* pacitet ulike bedre stillede folk maatte kunne gjøre det her i Nordvesten.» Ja, for nordmændene er godt økonomisk stillet. Det betyr ikke at mange av dem er millionærer — skjønt der gives jo dem ogsaa —, men det betyr at folket sitter i jevn velstand. Og folket er da først og fremst farmerne. For det store antal av nordmænd, de som har gjort det godt, er farmere utover prærien — først og fremst kanske langs Red Rivers flodleie eller i de ganske smaa byer og landsbyer. Man regner norsk* amerikanernes samlede formue til ca. 3 milliarder dol* lars eller over 11 milliarder kroner — mere end det dob* belte av den norske nationalformue. Det som slaar den fremmede ved denne velstand, er først og fremst hvad den maa ha krævd av slit, av aandelig og legemlig anspændelse. Ja, det har kostet den norske settler at vinde frem i prærieviddens endeløshet, fjernt fra alt som var ham hjemlig og kjært. Og det er let forklarlig at de første slegtled norske pionerer skydde prærien. Det gode land, som bare trængte plogen, lot de ligge. Men hvor der fandtes en skogteig som maatte ryddes, hvor der fandtes noget som lignet fjeld, hvor der løp et «lignament» av et dalsøkk med smaabakker og trær, der slog de sig ned. Men siden maatte de ta vidden fat, hvor der ikke fandtes træ eller busk saa langt øiet rak, hvor der ikke fandtes en bølge i terrænget, hvor det norske øie i aarevis syntes at skimte havet i det fjerne, hvor intet løftet synet og gav tanken vinger, hvor storm og uveir kunde rase uhindret, hvor der var veiløst og umulig at komme frem, naar regnet hadde gjort «tracken» over flaten til bundløst, sort dynd. Hvor der ikke engang var en enslig stein, og hvor man maatte gaa hundreder av meter ned efter vand.

57 Her var langt imellem gaard og gaard; her var en ensomhet tusen ganger større end hjemme; for naturen var her ikke. Her var brændende somrer og übarmhjertige vin* trer, og her maatte alle tilvante forestillinger

omdannes helt. Og her var ikke et gaardsbruk som det hjemme. Her maatte hver mand være spekulant og handelskar; han avlet ikke for hus og slegt, han avlet for verdens* markedet; og hveten maatte treskes paa akerfeltene og kjøres til nærmeste kornelevator og sælges i huj og hast; og hans velfærd kunde hænge i faa timer. Er det underlig at det tok paa heisen? Er det un* derlig at der er en høiere procent blandt sindssyke av nordmænd end av andre indflyttere? Optil 16 pro* cent flere end der statistisk skulde være efter folke* tallet? Det underlige er at her har de holdt ut og vedblit at være norske. Husene er amerikanske, praktiske; de ligner mere moderne norske by*villaer end gammel* dags gaardsbygninger. Bad og W. C. er der overalt, ellers er husenes indre omtrent som i Norge. Men utenfor staar der jo gjerne en bil eller to; og gaards* maskinene taler om andre forhold end de norske; og de svære selvbindere, som der ikke er hus til, er ingen pryd i det nakne landskap. Og gutter og jenter har været paa high*school eller college, deres synsfelt er litt videre; de er mere praktiske og nøkterne, og har en langt høiere forstaaelse av hvad arbeide betyr og er værd. Men de lever paa den samme kost, saa* vidt gjørlig. Endda har corn*flakes og grape*nuts ikke fortrængt vafler og lefser. Lutefisk er helgedagskost, og midt ute paa prærien kan man støte paa smaa røk* hus som dufter av egte norsk vestland, og man kan faa baade stabburspølse og fenakok. Og kommer der gjester, saa spiser mandfolkene med dem, og kvind* folkene varter op og venter — om de har gaat aldrig saa

558 meget paa high*school —, hvis da ellers skikken i stam* bygden var slik. Det er før nævnt at indtil 1890*aarene var saagodt* som alt norsk kulturliv i Amerika samlet inden kirke* samfundene. Men siden den tid er der spiret frem et

J. S. Johnson.

rikt norsk foreningsliv, som spiller en større og større rolle for norskhetens bevaring og utbredelse i Amerika. Først maa nævnes de norske sangerforbund; 1 de naar paa én maate længst, og deres sammenslutning er den ældste. Johan Behrens, Edvard Grieg, Johan Svendsen, Winter*Hjelm og Gudbrand Bøhn har været lærere for dem som har skapt et norsk musikliv i Amerika — Om norsk musik i Amerika se Carl Hansens artikel foran.

59 som i Norge. Men den mand som har stiftet den store norske sang*sammenslutning, om man da kan tale om nogen enkelt stifter, han er født i Amerika. Det er dr. J. S. Johnson, grundlæggeren av Minnehaha mandskor og av Nordvestens norske sangerforb.und, hvis præsident han har været flere ganger. Det var i 1891 at organisationen blev stiftet i Sioux Falls, S. Dak.; men norske sangforeninger har der væ* ret i Amerika helt siden 1870 varene. Nu er der én stor samorganisation fra kyst til kyst — delt som landet kræver det, med Østens norske sangerforbund ved Atlanterhavet og med norske sanger* forbund længst vest - med «Sangerhilsen» som det fælles organ og med Emil Bjørn i Chicago som hoveddirigent. Ogsaa Canadas nordmænd er med i den store tonekjede som mandssangen har slynget om det utflyttede Norge. — Den ledende rolle kirken har spil* let ogsaa for den norske sangs utvikling i Amerika, maa altid nævnes med honnør. — Og de hundreder paa hun* dreder av smaa kor som er spredt over det hele land, og som samles til de store sangerstevner aar om andet, øver en gjerning som vanskelig kan maales. Men den som har set hvorledes de norske toner og de norske ord kan virke paa de tusener av utflyttere, han aner litt om sangens evne til at holde hjertene varme og aapne, til at dra sind og tanker mot det gamle land, som mange ikke engang har set. I januar 1894 blev en anden organisation stiftet som har faat en stor betydning. Det er broderskapsfor* eningen «Sønner av Norge». Naturligvis hadde der været en uendelighet av nor* ske foreninger — ogsaa gjensidige understøttelsesfor* eninger før den tid. Den ældste av de endnu beståa* ende er den norske forening i Boston, Mass., stiftet i 1853. Omtrent 10 aar yngre er «Nora» i Chicago, som er blit utgangspunktet for en orden i flere henseender

560 beslegtet med «Sønner av Norge», men uten dennes sterke nationale præg og uten nogensinde at faa en til* nærmelsesvis saa vid utbredelse — nemlig «Ridderne av det hvite Kors». Formaalet for «Sønner av Norge» var at samle nordmænd i Amerika til bevisst nationalt liv, at bevare interessen for det norske sprog og utvikle norsk folkekarakter paa amerikansk grund. Desuten hadde sammenslutningen rent praktiske formaal, som gjensidig sykeforsikring og livsforsikring. I 1900 hadde Ordenen 2 loger med 312 medlemmer og hadde utbe* talt 100 dollars i dødsbidrag. I 1909 var der 90 loger med 7 000 medlemmer, og der var utbetalt over 40 000 dollars i

dødsbidrag og over 20 000 dollars i syke* penger. I 1914 er medlemsantallet over 12 000 fordelt paa ca. 150 loger, og der er utbetalt ca. 100000 dollars i dødsbidrag og ca. 45 000 dollars i sykepenger, mens hovedlogen har en formue av over 100000 dollars, og en række av de enkelte loger har sine egne lokaler eller klubhus. «Sønner av Norge» har et eget foredragsbyraa, som skaffer norske foredragsholdere og har søkt at bevare en livlig forbindelse med hjemlandet. Foreningens enkelte loger har sine norske faner og emblemer og sine utprægede nationale navn — «Nidaros», «Haakon Adelstein», «Ulabrand», «Henrik Ibsen» o. s. v. I nær forbindelse med denne organisation, som nu er delt i tre distriktsloger — Vestkystens, Midtstatenes og Øst* kystens —, kan nævnes den yngre og mindre utbredte søsterorganisation «Døtre av Norge», som blandt kvin* dene arbeider for de samme formaal. «Sønner av Norge» har sit betydeligste medlemstal i byene — ikke mindst i de større byer, hvor det er vanskeligst at holde norskheten levende, og søker her sit største medlemstal blandt folk som ikke tilhører noget av de store kirkesamfund. Da logene her og* saa for en væsentlig del rekruteres fra de bredere sam*

561 fundslag, har de spillet en ikke uvigtig rolle som na* tionalt sambindingsled netop mellem dem hvis norskhet var sterkest truet. Ordenen har sit eget maanedsblad, som blandt andet har arbeidet -- med held — for at faa logene til at skaffe sig norske boksamlinger. Blandt de mænd som i første række har arbeidet ordenen

Konsul Rove.

frem, maa nævnes den fleraarige hovedpræsident, kon* sul Rove i Milwaukee, Wis., hovedlægen, dr. Kl a* ven ess i Sioux Falls, S. Dak. og hovedsekretær Stavnheim* Minneapolis, Minn. Den mest typisk norskamerikanske foreningsbevæ* geise, men merkelig nok den som blev sidst organi* sert, er den saakaldte bygdelagsbevægelse. Det som oprindelig og sterkest bandt de enkelte 36 — Boken om Norge. V.

562 nybyggere sammen, var netop bygdeenheten, og saavidt som gjørlig søkte de enkelte indvandrere at slutte sig til sambygdinger og slåa sig ned i bygdesettlementer. Men det var først i helt moderne tid, efter aar 1900, at den tanke kom op at binde sammen de mange spredte klynger bygdefolk i fælles lag, som kunde verne om traditionene hjemmefra, som kunde styrke samfølelsen, friske op mindene og bygdemaalet, og kanske ogsaa gjøre en indsats for dem som levde i hjembygden, om det skulde trænges. Det var i 1902 at Valdris*samband blev stiftet paa et møte av ' valdriser i Minneapolis. Den mand som var den ledende dengang, og som hele tiden har været formand i Valdris*samband og et per* sonlig centrum for bygdelagsbevægelsen, professor A. A. Veblen, har viet bygdelagstanken sin hele tid, sit rike hjerte og sin betydelige arbeidskraft. Seiv er han født i Wisconsin i 1848; men hans far hørte til det første utvandrerlag fra Vang i Valdres, og professor Veblen har mere end én gang gj estet dalen og fædre* gaarden. Han var professor i fysik ved statsuniversi* tetet i lowa, indtil han for en del aar siden helt ofret sig for sine norske interesser og lot sin søn, som er professor i matematik ved det store Cornell universitet, vogte videnskapen. Veblen har redigert og utgit sit lags maanedsskrift «Valdris-helsing», som for tre aar siden blev et slags fællesorgan for alle bygdelag og kaldte sig «Samband»; han har gjort lange reiser rundt om til Valdris*settlementene; han har faat de gamle pionerer til at skildre sine oplevelser i nybyggertiden, han korresponderer med valdriser rundt om i hele Amerika. Nævnes maa ogsaa dr. Fjelde i Fargo, N. Dak., den utrættelige monumentreiser, som har git støtet til at Bjørnson*bautastenen,Wergeland*statuen og Rollo*statuen er blit reist i Fargo og Hans Nielsen Hauge*bautastenen i Moorhead, Minn.; han er søndmøring seiv, men var

563

med og grundla Telelaget, Hallinglaget, Numedalslaget og Trønderlaget, som alle blev stiftet i Red River*dalen. Siden er andre bygders folk fulgt efter og byfolk og* saa, og man har nu over 30 bygdelag og bylag, som tæller fra nogen>undrede op til flere tusen medlemmer. Det arbeide disse lag har utført, løper i mange maater

Professor A. A. Veblen.

paralelt med det arbeide som her hjemme har været nedlagt for at studere og bevare folkeminder og folke* kunst. Flere av de yngre lag har utgit sine kvartalsskrifter eller aarsskrifter, og ganske særlig har TorkelOftelie i

«Tele*soga» ogol e Løvdokken i «Halling*minne» samlet et værdifuldt og interessant materiale til det norske Amerikas historie.

564 De fleste av aarets maanéder fører bygdelagene en stille tilværelse, hvor der ikke findes smaa lokale avde* linger som lever sit almindelige foreningsliv; men én gang hvert aar — ved høisommertide — har laget sin store tid. Da samles bygdefolk fra fjern og nær til store stevner; da er det fest «tri heile dagar til ende», og da sætter de to tre tusen lagsfolk sit præg paa de byer de søker til. Som ved sangerstevnene og «Søn* ner av Norge»s aarsmøter er der norske farver og flag at se overalt, der er norske «parader» og norsk sang; men glanspunktet er de store gjestabod med bjoer og kjøkemester. Der bænkes bygdefolket rundt rømme* grøten og lutefisken og anden hjemlig herrekost som kvindfolket kan traktere med, der holdes taler paa bygdemaalet, der synges viser, og vosserul, springer og halling gaar til hjemlige slaatters toner. Og over det hele er der en folkelig, fortrolig stemning — det er en stor familiefest, hvor alle de møtes hvis mindetraader løper sammen paa det bestemte lille sted paa den andre siden av havet. Og her samles penger ind til mange slags mindegaver — et orgel til kirken i den lille norske bygd, eller et gamlehjem, eller et elektricitetsverk, alt som evnen og interessen er til. Og her lægges planer for Norgesturen til hjembygden. Næste aar skal de reise i flok og følge. Og seiv om næste aar kanske aldrig kommer for de mange, blir der altid nogen at sende hilsen med. Omkring 400 norske presseforetagender har der væ* ret startet i Amerika siden det første lille blad saa da* gens lys for snart 70 aar siden, og den norsk*ameri* kanske presse — herunder ogsaa indbefattet den cana* diske — tæller nu henimot 70 organer med et samlet oplag av henimot 500 000 eksemplarer. Det var i 1847 at det første norske blad begyndte at utkomme i gamle Muskego, det berømte arnested

56 for norskamerikansk aandsliv, «Nordlyset» het det, og dets redaktør var J a me s D. Rey m e rt, den første nordmand som har beklædt et offentlig embede i Arne* rika. Dets eiermand var Even Heg, far til den be* rømte oberst Heg, som førte «det norske regiment», 15de Wisconsin, i borgerkrigen og med den allerstørste

Knud Langeland.

del av sit mandskap fandt døden i slaget ved Chica* mauga. Heg og Reymert solgte sit blad til Knud Langeland, som siden vandt et navn som journalist og forfatter. Han døpte det om til «Demokraten» og flyttet trykkeriet til Racine. og siden til Jamesville. I 1850 begyndte «De Norskes Ven» at utkomme i Madi* son, Wis, og i 1851 blev der startet 5 norske blade. Bare to av dem lever endnu, og det under andre navn

56 end de oprindelige. «Maanedstidende for den norsk* evangelisk4utherske Kirke i Amerika» fortsattes som «Evangelisk4uthersk Kirketidende», som endnu er den Norske Synodes hovedorgan. «Emigranten» blev i 1895 sammen med «Budstikken» (fra 1872) solgt til «Minneapolis Tidende», som senere slukte ogsaa «Nord* vesten» (av 1880). Her er ikke stedet til at forfølge de mange blades omskiftelser og de mange bladmænds vi* derværdigheter. Nævnes skal det bare, forinden vi gaar over til de tre storblade, at ogsaa Mar cv s Thrane har skrevet sit navn i den norskamerikanske presses historie; <erter hverandre startet han i Chicago: «Den norske Amerikaner», «Dagslyset» og «Den nye Tid». Men ingen av disse blade fik en lang levetid. Den Iste januar 1866 utkom første nummer av «Skandinaven». Det var John Anderson, John Johnson, Knud Langeland og Victor Lawson(Larson)som startet det. Disse 4 navn dækker ikke saa litet av typisk norsk* amerikansk historie. Knud Langeland var født i Samnanger 1813; han blev skolelærer - med 20 riks* daler aaret - i 17*aarsalderen, og siden ogsaa kirke* sanger. Fra 1833 var han ogsaa om sommeren anvendt i den offentlige vakcinations tjeneste. Lærelysten som han var, kom han sig over til England i 1835 og var ganske visst en av de første nordmænd som betrodde sit liv til en jernbane. Da han kom hjem igjen til Samnanger, gik han i gang med at faa oprettet et bygdebibliotek og fik samlet ind et par hundrede riks* daler. Men da de bøker han kjøpte, handlet om fy* sik og pædagogik og mekanik og ikke var opbyggelige, vakte de slik forargelse i bygden, at Langeland gik av som lærer og i flere aar rodde fiske, indtil han i 1843 utvandret til Amerika og blev en av pionerene i Wis* consin. Det er før nævnt at han overtok «Nordlyset» i 1849, flyttet til Racine og døpte det om til «Demo* kraten» - ikke fordi han tilhørte det demokratiske parti,

567 men netop for at utfordre demokratene. Da «Demo* kraten» maatte gaa ind, trykte Langeland «Maaneds*

tidende», indtil han solgte sit trykkeri. I 1856 blev han redaktør av «Den norske Amerikaner» i Madison, Wis.; men da bladets eier vilde understøtte Buchanans valg til præsident, og Langeland var glødende antislaveri* mand, gik han av. I 1860 blev han valgt ind i den lovgivende forsamling i Wisconsin og var saa farmer, indtil han i 1866 gik ind i «Skandinaven» i Chicago. «Skandinaven» var glødende republikansk og gjorde Langelands navn kjendt blandt alle nordmænd i Arne* rika. Det er ham mere end nogen anden enkelt mand som har bevirket at nordmændenes alt overveiende masse har sluttet sig til det republikanske parti. Han var ogsaa en ivrig forkjæmper for den amerikanske folkeskole i motsætning til de ledende norske forresten, som holdt den for «gudløs», og en av de store offent* lige skoler i Chicago blev som et uttryk for anerkjen* deise opkaldt efter ham. I 1872 blev Langeland redab tør av «Amerika» i Chicago; men da John Anderson og Larson kjøpte dette blad, vendte han tilbake til «Skandinaven» og viet den sit arbeide, indtil han først i 1880*aarene trak sig tilbake, misfornøid med den litet ideelle politiske utvikling. I 1880 var han en av det republikanske partis præsidentvalgmænd og stemte paa Garfield; men et par aar efter skrev han: «De store republikanske majoriteter har bragt frem i første række politikere som er meget litet nøieregnende; og en smule uavhængighet hos vælgerne er paa sin plads — ja, det er stemmerettens kvintessens.» Den gamle og hele sit liv stolt uavhængige pioner døde i 1888, og aaret efter utgav «Skandinaven» hans bok «Nordmændene i Arne* rika». For John A. Johnson, den næstældste av de 4 (f. i 1832), var de faa aar han var knyttet til «Skandinaven», bare et intermezzo i et rikt arbeidsliv paa andre felter..

568 Helt fra 1861 av hadde han hat en maskinforretning i Madison, Wis., og til den vendte han tilbake; alt i 1857, 13 aar efter sin ankomst til Amerika, var han som 25*aaring indvalgt i den lovgivende forsamling i Wis* consin, og i 1873 blev han valgt ind i Senatet. En flittig medarbeider i dagspressen vedblev han at være; og i 1869 utgav han sin bok: «Det skandinaviske Regi* ments Historie», senere fulgt av andre publikationer. — Men det som gir Johnson en saa fremskutt plads i norskamerikansk historie, er først og fremst de be* drifter han har grundlagt. I 1881 gik han over fra at sælge maskiner til at fabrikere maskiner og grundla Fuller & Johnson; og noget senere oprettet han den anden store maskinfabrik, som han gav navn efter hjem* gaarden i Solum. Og «Gisholdt Machine Company», som nu ledes av senatorens sønner, er ikke bare med sine mange hundrede arbeidere, tegnere og ingeniører en av grundpillene for Madison by; det er en møn* sterfabrik som leverer de fineste maskiner hele verden over _ produktive maskiner; maskiner, i anden potens, om man saa vil; for Gisholdt*fabrikkene leverer maskiner som brukes til ny fabrikation — de fine mekanismer som brukes f. eks. ved granatfabrikationen i de store ammunitionsverker i Amerika og Europa, og de har baaret den lille Bratsbergsgaards navn mere vide om i verden end kanske noget andet norsk gaardsnavn har været ført. Vie to r Lawson er paa sin vis den merkeligste av de fire og repræsenterer en ny generation. Han var bare 16 aar gammel da han traadte ind i «Skandinaven»; men han var født i Chicago, og hans far, Iver Larson fra Voss, hadde i 1866 alt længe været en mægtig mand i byen, marshall, medlem av bystyret og av legislaturen. I 12 aar var han med og ledet forret* ningen, som dengang het Anderson og Lawson; men allerede i 1876 hadde Lawson sammen med Melville

569 Stone kjøpt «Chicago Daily News», og to aar senere forsvandt hans navn fra «Skandinavens» protokoller. Hans senere løpebane hører den amerikanske presse til og ikke det utflyttede Norge. Han kjøpte ut Stone i 1888, startet «Chicago Record», kjøpte «Times Herald» og slog i 1901 disse blade sammen til «Record Herald»,

som han fremdeles utgir ved siden av «Daily News». Lawson har været chef for verdens mægtigste blad* organisation (Melville Stone blev det efter ham), «The Associated Press». Hans virksomhet har gjort ham til en stor mand og en berømt mand og mangemillionær --> men den har fjernet ham langt fra Norge. John Anderson var ogsaa vossegut, født i 1836. Faren døde i 1849, og John blev avisgut i Chicago,

570 siden trykkerigut og saa sætter, med arbeide snart i den ene avis, snart i den andre, indtil han begyndte paa egen haand med «Skandinaven». Hans trykkeri delte skjæbne med alt andet i Chicago under den store brand i 1870; det gik op i luer; men «Skandinavens» abon* nentprotokoller blev reddet, og aaret efter gik bladet over til at bli daglig. Nu kommer «Skandinaven» i tre formert ukentlig, halvukentlig og daglig. «Semi* weekly» har desuten et stort ukentlig supplement: «Hus* bibliotek». John Anderson seiv var ved sin død i 1909 baade en rik

mand og en anset mand, og hans navn var vel kjendt blandt nordmænd paa begge sider av havet. Som John Andersons navn var knyttet til «Skandi* naven», ?aa har Brynild Anundsens navn været knyttet til «Decorah*Posten». — Anundsen var født i Skien i 1844. Syv aar gammel begyndte han at arbeide i en cigarfabrik, senere kom han over i et stenhuggeri, indtil han i 1859 kom i trykkerilære og blev utlært typograf. I 18*aarsalderen gik han tilsjøs, og i 1864 drog han til Amerika. Han var sætter i «Fædrelandet» og «Emigranten» i La Crosse, Wis., i henved to aar; saa begyndte han seiv at utgi et maanedsblad «Ved Amen». Men foretagendet var ikke videre lønnende, og mellem numrene maatte Anundsen ut paa veiarbeide for at kunne slåa sig igjennem. I 1868 kjørte han til Decorah, lowa, med kone og barn, trykkeriet og hele sit habengut paa to lastekjærrer; men efter tre aars for* tvilet kamp maatte han la «Ved Amen» gaa ind. I 1874 startet han saa «Decorah*Posten», «Et Nyhets* blad for Decorah og Omegn». Bladet var ganske farve* løst; dét hadde ingen mening om nogetsomhelst, og redaktionsartikler forekom ikke. Men Anundsen var forsigtig og paapasselig, og tyve aar efter starten kunde han notere 35 000 abonnenter, og senere har bladet faat raad til at ha meninger, og det gode meninger, paa alle

571

de omraader hvor norskhetsarbeidet i Amerika kan støttes. Anundsen døde i 1913. Det tredje og yngste storblad er «Daglig Tidende» i Minneapolis, bedst kjendt som «Minneapolis Ti* dende», ukeutgavens navn. Thv. Gulbrandsen fra Moss, f. 1854, hadde, likesom Anderson og Anund*

Brynild Anundsen.

sen, gjennemgaat boktrykkerlære før han blev blad* mand. I 1874 kom han til Amerika og slét sig frem som andre nykommere, indtil han i 1881 kom ind i «Grand Forks Tidende» i Nord*Dakota. Derfrå drog han i 1887 til Minneapolis og startet det blad som snart skulde naa en næsten like stor utbredelse som «Skandi* naven». Som før er nævnt, slukte det nye blad efterhvert baade «Emigranten» og «Fædrelandet», «Budstikken» og «Nordvesten».

572 De tre blade som her er nævnt, har tilsammen ca. 150 000 abonnenter; med sin almene utbredelse og sin store indflydelse har de hat og har fremdeles meget at sige for norskhetens bevarelse i Amerika. De har sit eget særpræg og kan ikke sammenlignes hverken med norske eller amerikanske aviser. Reportagestof og tele* grammer rummer de litet eller intet av; men desto bre* dere plads indtar Norgesnyhetene, dels i form av ukent* lige korrespondanser, dels i form av utklip fra norske blade — væsentlig da lokalnyt —, og dels, særlig i «Skandinaven», i form av breve fra alle mulige norske bygdelag — med personalia og bygdenyt; og en like bred plads indtar de lokale nyheter — meddelelser om kirkesamfundene, om bygdelagene, om foreninger og personalia. En bestemt politisk eller religiøs farve har meget faa av de norskamerikanske aviser — og kaa de efter forholdenes art heller ikke ha; et par er utpræ* gede totalistorganer; bedst kjendt er «Reform» i Eau Claire, Wis.; og et enkelt er organ for den revolutio* nære socialisme — «Gaa paa» i Minneapolis. Ellers forholder bladene sig forsigtig og nøkternt refererende til tidens bevægelser. Foruten disse blade maa der nævnes et enkelt tids* skrift; først kom det én gang om aaret, saa med fire hefter, og nu med seks. Det er «Symra», som siden 1905 er utkommet i Decorah, lowa, trykt i «Decorah* Postens» trykkeri og utgit av de samme mfend som re* digerer Anundsens gamle blad. I «Symras» spalter er der samlet et rikt og eiendommelig materiale for den som vil studere det norske Amerikas historie. Her har en række av de forskjellige kirkesamfunds pionerer, fra Stub og nedover til Oftedal, skrevet sine erindringer og berettet om de gamle dager. Her har forfatterne fundet en vei ut til offentligheten; her har i det hele det norskamerikanske aandslivs mænd sat hverandre møte. Og med hvert aar som er gaat, har «Symra»

573 bragt mere, skjønt alt det arbeide som der er nedlagt, er ulønnet arbeide. Noget samlet indtryk gir kanske ikke de snit som her er levert gjennem visse lag av norskamerikansk liv; men de fortæller altid noget; og det samlende bil* lede lar sig vanskelig gi paa et litet rum, om der da findes nogen som magter at gi det.

Thv. Gulbrandsen.

Visse træk er kanske typiske og fælles: Det norsk* amerikanske folk er et arbeidende folk og et stræv* somt folk,

og arbeidet har sat sit præg paa folketypen. Dernæst er det et folk med en sterk personlig frihets? trang, bredt demokratisk i sit syn og litet tilbøielig til at anerkjende den anseelse og autoritet som ikke er er* hvervet gjennem ærlig arbeide; men samtidig er der hos dette folk — langt mere end hjemme — forstaaelse av at lærergjerningen, av hvad art den nu er — at det

574 skrevne og det talte arbeide er høit kvalificert arbeide og sin løn værd. Norsk*amerikanerne er jevne folk med instinktiv uvilje mot alt det som ikke vil være jevnt, og gjennemgaaende med en klar kritisk opfatning av hvad der er uegte. Deres kultur er en anden end vor, fordi hovedelementene i den er amerikanske, og skjønt de er utprægede og ofte typisk national seiv* gode Americans, er de tillike følsomt norsk natio* nale, mere kanske end de fleste norske nordmænd, fordi en dyp væsensfæstet hjemlængsel gir deres sind en sterk sangbund for alt det som er hjemlandets. Dette kan gi sig naive, litt sagamæssige uttryk, men aapner tillike deres sind og hjem for den som kommer fra Norge, med en gjestfrihet som baade har norsk varme og ame* rikansk rundhaandet grænseløshet Denne gjestfrihet er blit misbrukt og blir det kanske fremdeles; hvad der har skapt megen saarhet. For norsk*amerikanerne liker ikke mere end andre at bli gjort til gjenstand for kri* tiske studier av sine nærmeste. — Fremfor alt har norsk* amerikanerne sans for værdier. De vet derfor ogsaa hvad de seiv er værd. Deres gjennemsnitlige formue er 400 dollars større end den gjennemsnitlige formue pr. indbygger i Amerika, og bevisstheten om at de som race har gjort det godt, er en del av deres seiv* as?telse ' © t rr !_„- : \7 IQIA IQ IA C.J. Hambro i Norge 1814-1914

Nordmænd. 1. Jeg kjender dig ikke, min ven Men hvem du end er, og hvor du end færdes i hele den vide, forvildede verden saa husk r Jeg kommer fra landet derhjemme, landet langt borte du længst forlot —

574 skrevne og det talte arbeide er høit kvalificert arbeide og sin løn værd. Norsk*amerikanerne er jevne folk med instinktiv uvilje mot alt det som ikke vil være jevnt, og gjennemgaaende med en klar kritisk opfatning av hvad der er uegte. Deres kultur er en anden end vor, fordi hovedelementene i den er amerikanske, og skjønt de er utprægede og ofte typisk national seiv* gode Americans, er de tillike følsomt norsk natio* nale, mere kanske end de fleste norske nordmænd, fordi en dyp væsensfæstet hjemlængsel gir deres sind en sterk sangbund for alt det som er hjemlandets. Dette kan gi sig naive, litt sagamæssige uttryk, men aapner tillike deres sind og hjem for den som kommer fra Norge, med en gjestfrihet som baade har norsk varme og ame* rikansk rundhaandet grænseløshet Denne gjestfrihet er blit misbrukt og blir det kanske fremdeles; hvad der har skapt megen saarhet. For norsk*amerikanerne liker ikke mere end andre at bli gjort til gjenstand for kri* tiske studier av sine nærmeste. — Fremfor alt har norsk* amerikanerne sans for værdier. De vet derfor ogsaa hvad de seiv er værd. Deres gjennemsnitlige formue er 400 dollars større end den gjennemsnitlige formue pr. indbygger i Amerika, og bevisstheten om at de som race har gjort det godt, er en del av deres seiv* as?telse ' © t rr !_„- : \7 IQIA IQ IA C.J. Hambro i Norge 1814-1914

Nordmænd. 1. Jeg kjender dig ikke, min ven Men hvem du end er, og hvor du end færdes i hele den vide, forvildede verden saa husk r Jeg kommer fra landet derhjemme, landet langt borte du længst forlot —

57

i

kanske med sorg du har ondt for at glemme, kanske med såar som ikke vil gro. Men hvem du end er, og hvor du end færdes: Ven! Jeg kommer fra landet derhjemme som menneske kommer til menneske. 11. Snart blir det vaar her

•»

husker du vaaren? Eller har du glemt den, glemt fordi du vilde? Men tænk dig litt om, - og langt mdi sjælen, dæmrer der noget — et bittelitet minde som ingen kan forståa, men dog er fuldt av vemod av sorg og av sødme — Husker du vaaren? Og kanske var det bare et vastrukket gjærde om gaarden derhjemme. Men der dampede fra gjærdet en morgenlys røk op i blikstille vaarluft. Du var nu bare gutten da, og undrende du stirret paa røken og luften og skogen langt derborte, som duvet av det silkefine, lysegrønne løy. «Koko!» sa det fra skogen for første

gang i aar. Aa tænk! Nei hør paa gjøken! Aa Herre min Gud. Ven, husker du vaaren? Saa gik du op i Hen en fin og tidlig morgen; — der var søkbvaatt i mosen, og der laa sne i fonner, hvor solen ikke naadde. — Men den var svær i dag! Den braanet og den brændte, saa du mærket det _ , , i ryggen. Ug se! der sprang en snebæk utover bratte heien. Aa hei — hvor den var munter og brusende og morsk. Saa smat den ned langs lien, og glitret over engen som en sildrende, en blinkende strime av sol. —

576 Men borte under bjerken, nei kjære! se det blaanetl Se, blaaveisl Blanke blaaveis i hundredevis! , . . Et bittelitet minde; og ingen kan forståa at du har gaat og gjemt paa det i sjælen alle dager. Men naar du sat alene i urskogens mørke, hvad eller vanket ensom blandt byens millioner, (og det er den dypeste ensomhet jeg vet:) da kunde det vel hænde at dette lille minde, med ett! saa stod det for dig saa lokkende og lyst. Du skjønte ikke rigtig at du gjemte paa det altid. Men tro mig, kjære ven: Det er Norge du har gjemt

111. Saa vaaknet du op en morgen. Hør for et dommedagsdrøn. Se disse tordnende skyer som ryker fra verdeners avgrund og mørkner Guds deilige himmel. Og flammelyn knitrer i skyen, hør jammeren inde fra mørket og skrikene, hujende hæse, som kom de fra blodige svelg.

Nu vaakner den store rædsel, nu gaar der en verden under 1

Ven, kan du huske den morgen? Stirret du ikke mot Norge, bævede ikke dit hjerte dengang du stod og tænkte: Tro det er hjemme det skriker?

y

}

** >

57 Endelig lettet skyen Og du saa landet skinne frit og furet og veirbitt over det solblaa hav og du saa flaget vaie fagert i høstens vind — Bævede ikke dit hjerte? IV. Men hvem aner hvor længe? og hvem siger dig naar? Kanske imorgen der dundrer tusene hesters hovtramp over din barndoms jord, knaser det gamle gjærde som dampet i vaarens solskin, skingrer skrik gjennem skogen, jammer i dunkle kvelder, jager dødsrædde kvinder henover fjeld og fly Kanske driver en blodstrøm nedover blaaveislien, saa solskinsbækken blir langsom sivende, blodigrød — — Da skingrer et dødsskrik om verden: «Nordmænd! — Norge i Nød —!» Ven, du blir blek og stille, jeg kjender dig ikke igjen. Husker du ikke din gamle sorg, svier ei mere dit skjulte såar — Aapner sig langsomt den haarde haand som nylig var knyttet i hat — ?

I

37

Der skingrer et dødsskrik om verden. Boken om Norge. V.

Nordmænd! — Endelig éngang skal vi staa skulder ved skulder, hjerte ved bankende hjerte, som brødre paa fædrenes jord — endelig, endelig éngang!

Nordmænd, hvor sent det var!

Vilhelm Krag.

*